دەوڵەتی عێراق و باشوری کوردستان.. د. نووری تاڵەبانی

دەوڵەتی عێراق لە 23ی ئابی 1921 بریتانیا دروستیکردووە، باشووری کوردستان لەو دەمە بەشێك نەبووە لەو دەوڵەتە..
د. نووری تاڵەبانی

((بەبۆنەی تێپەڕبوونی سەد ساڵ لەسەر دامەزراندنی دەوڵەتی عێراق لەلایەن دەوڵەتی بریتانیا لە ساڵی 1921، پێشنیازکرا ئەو ڕۆژە بە ڕۆژی نیشتمانی عێراقی دەستنیشان بکرێت، کە هەڵەیەکی گەورەیە، کورد پێویستە ئەو هەڵەیەی بەسەردا تێنەپەڕ نەبیت.
لە بەرگی دووەمی کتێبەکەی د. نووری تاڵەبانی، لەژێرناوی:"بیرەوەری و بانەژێباسێک لە نووسینەکانم بە زمانی کوردی"، کە لەم ڕۆژانەدا تێکرا، لەگەڵ بەرگی سێیەمی بە عەرەبی و بەرگی چوارەمی بە زمانی ئینگلیزی دەکەونە بەرچاوی خوێنەران، بابەتێك تەرخانکراوە بە ئەو تەوەرەیە، لەبەر بە پێویستی دەزانم وەکو خۆی بڵاوی بکەمەوە.
هەموو دەزانین کە لەشکری دەوڵەتی بریتانیا لە ساڵی 1918، ولاتی مەزۆپۆتامیای داگیرکردبوو، پاش ماوەیەك میر فەیسەڵەی کوڕیی شا حسەینی حیجازی لە شامەوە هێنابوو بۆ عێراق تا تاجی پاشایەتی بنێتەسەر. بەشێك لە مێژوونووسانی عێراقی و عەرەبی پێیان وابوو لەژێر گوشاریی عێراقییەکاندا ئینگلیزەکان ئەو کارەیان ئەنجامداوە، تا کۆتایی بە شۆرشی ساڵی 1921 (ثورة العشرين) بهێنێت و ئەو دەوڵەتەی بۆ عێراقییەکان دروستکردووە. وەکو بەشێك لە مێژوونووسانی کورد ئاماژەیان بۆ کردووە، کورد لەودەمە چاوەڕێی جێبەجێکردنی بەندەکانی پەیماننامەی سێڤەری ساڵی 1920 بوو، کە ئاشکراوانە بەڵێنی پێدانی حوکمی ئۆتۆنۆمیی فراوانی بە کورد دابوو، هەنگاوی پاشتر دامەزراندنی قەوارەیەکی سیاسیی بوو، کە ناوچەی ولایەتی مووسل بگرێتەوە، بە چەند مەرجێکی دیاری کراو.)) **فازیل شەوڕۆ.**

ئەمەش دەقی بابەتەکەی دکتۆر نووری تاڵەبانی یە:
ئینگلیز ویلایەتی مووسڵی لکاندوە بە دەوڵەتی عێراق لەبەر بەرژەوەندی ستراتیجیی خۆی لە ناوچەکە و نەوتی کەرکووك
لە سیمینارێکدا لە مەڵبەندی کوردۆلۆجی سەر بە زانکۆی سلێمانی، لە 30ی تشرینی یەکەمی ئەمساڵ بۆ برای هێژا و دۆستی دێرینم کاك دکتۆر کەمال مەزهەر ڕێکخرابوو، باسێکی بە پێزی لە ژێر ناوی: "هەڵوێستی

نەتەوەپەرستانی عەرەب بەرانبەر مەسەلەی نەتەوەیی کورد" پێشکەش کردووە. لە باسەکەیدا بەهێنانەوەی نموونەی مێژوویی، ڕووناکی خستۆتە سەر چەندین پرسیار کە دەمێکە چاوەڕێی وەڵامدانەوەیان دەکەن. کاك دکتۆر کەمالی مێژووزانی کورد، پەردەی لەسەر ڕووی ناسیۆنالیستە عەرەبە توندڕەوەکان لابردووە، چ ئەوانەی لە سەرەتای دامەزراندنی دەوڵەتی عێراقدا ڕۆڵێکی سەرەکییان لە بنیاتنانی ئەو دەوڵەتە هەبووە، چ پاشماوەکانیان لە هەڵگری هەمان بیری نەتەوەیی توندڕەو لە بەعسی و ناسیۆنالیستەکانی تر، ئەوانەی خۆیان بەسەر حوکمی عێراقدا سەپاند لە کوودەتای شوومی شوباتی 1963وە تا نیسانی 2003.

لە بەشێکی دیکەی باسەکەی کە بە کێشەی ویلایەتی مووسڵ تەرخان کرابوو، گلەییەکانی جارێکی تر ئاراستەی ناسیۆنالیستە توندڕەوەکانی پاش دامەزراندنی دەوڵەتی عێراق کردووە دەڵێت: "لەو ڕۆژگارانەدا ئەوان پێویستییان بەوە بوو دڵنیایی کوردیان بکردایە، چونکە دیاریکردنی چارەنووسی ویلایەتی مووسڵ لەسەر هەڵوێستی ئەوان وەستابوو، لە بەرئەوەی کورد لەو ڕۆژگارانەدا هەڵوێستێکی ئێجگار جوامێرانەی نواندووە…". ئەگەر بەباشی لە قسەکانی حاڵی بووبم، چونکە لە کۆڕەکەدا ئامادە نەبووم و بەهۆی میدیاوە ئاگاداری قسەکانی بووم، ویستوویەتی بڵێ: هەڵوێستی جوامێرانەی کورد بووەتە هۆی لکاندنی ویلایەتی مووسڵ بە دەوڵەتی عێراق کە ئینگلیزەکان لە ساڵی 1921 لە دوو ویلایەتی بەغدا و بەسرا دروستیان کردبوو. بۆچوونەکەی ئەگەر بەم شێوە بێت، پێویستی بە شیکردنەوە هەیە، چونکە ڕِوداوەکانی ئەو سەردەمەی کوردستان و عێراق، لەگەڵ ئەو دۆکیمێنتە نهێنییانەی وەزارەتی دەرەوەی بریتانیا کە پاشان بڵاوکرانەتەوە، پڕۆسەکە بە شێوەیەکی تر دەخەنە بەرچاو. بەپێی ئەو ڕِوداو و دۆکیمێنتانە، ئینگلیزەکان ڕۆڵی سەرەکییان لە لکاندنی ویلایەتی مووسڵ بە دەوڵەتی عێراقی دروستکراو لەلایەن خۆیانەوە هەبووە، بۆ دابینکردنی بەرژەوەندیی تایبەتی خۆیان، ڕۆڵی کورد لە ناوچەکانی کوردستان دژی ئەو پڕۆسەیە بووە. بێگومان بەشێك لەو پیاوماقوڵانەی کورد بەشداریان کردووە لەو بە ناو "ڕاپرسی"یەی ڕێکخرابوو بۆ دەستنیشانکردنی پاشەڕۆژی ویلایەتەکە، ڕێنبە دەنگیشیان دابە بخرێتە سەر دەوڵەتی عێراق، بەڵام زۆربەی بەشداربووان، یان بە ڕوونی ئاگادار نەکراونەتەوە لە ئامانجی پڕۆسەکە، یان ئەڵتەرناتیڤێکی تەسك و ناهەموار خراوەتە بەردەستیان، چونکە داوایان لێکراوە وەڵامی ئەم پرسیارە بدەنەوە: دەتانەوێ وڵاتەکەتان بەشێك بێت لە عێراق، یان لە تورکیا؟ ئەو خەڵکانەی دەنگیان داوە بە مانەوەی ویلایەتی مووسڵی عوسمانی لە

چوارچێوەی تورکیا زۆربەیان ئاگاداری ئەو گۆڕانکاریانە نەبوون لە تورکیا ڕوویاندابوو. لێرە بۆ نموونە ئاماژە بە وەڵامی چەند کوردێکی باکووری کوردستان دەکەم، کە ڕۆژنامەنووسێکی ڕۆژاوایی پرسیاری لێکردبوون ڕایان چییە لەبارەی ئەو گۆڕانکاریانەی لە وڵاتەکەیاندا ڕوویانداوە و بوونەتە هۆی لابردنی سوڵتان. وەڵامیان بۆ جاری دووەم و سێیەم هەر ئەوە بووە: دەمانەوێ بزانین سوڵتان لابراوە و کێ لە جێگاکەی کراوە بە سوڵتان؟ لە ڕاستیدا زۆربەی دانیشتوانی کوردستان هەروایان زانیوە سەڵتەنەت هەر دەمێنێتەوە هەتا ئەگەر سوڵتانیش بگۆڕدرێت، گۆڕینی سوڵتان لە سەردەمی حوکمی عوسمانیدا کارێکی زۆر نائاسایی نەبووە. کە واتە خەڵکێکی زۆر ئاگاداری ئەو گۆڕانکاریانە نەبوون کە لە تورکیا ڕوویانداوە، لەو سەردەمە نە ڕادیۆ و تەلەڤزیۆن هەبووە، نە ئەو جۆرە دەنگوباسانە بە ئاسانی بڵاوبوونەتەوە لە وڵاتێکی دواکەوتووی وەك كوردستان. لەو دەچێت هەتا بەشێك لە سیاسەتمەدارانی ئەو سەردەمەی کوردستانی لە باشووریش ئاگاداریەکی ئەوتۆیان لەمەڕ باری سیاسی تورکیای کەمالی نەبووبێت. (ئۆزدەمیر) کە بۆ ماوەیەکی زۆر پەیوەندی بە نوێنەرانی شێخ مەحموودەوە کردووە لە ناوچەی ڕەواندز و جێگاکانی تر، نوێنەری موستەفا کەمال بووە و بە ناوی ئەوەوە گفتوگۆی لەگەڵ کردوون. سەیر لەوەدایە بەشێك لە نوێنەرانی شێخ مەحموود لەو گفتوگۆیانە کۆنە ئەفسەری ناو لەشکری عوسمانی بوون و دەبوایا موستەفا کەمال بناسن. لە مامۆستا تۆفیق وەهبی بەگم بیستووە، کە ئەفسەری تۆپچی بووە لە ناو لەشکری عوسمانی، موستەفا کەمالی لە نزیکەوە ناسیوە، چونکە ماوەیەك فەرمانداری بەتالیۆنەکەی بووە. ئەگەر زۆر لە ڕوناکبیرانی ئەو سەردەمەی کورد، لە کۆنە ئەفسەرانی لەشکری عوسمانی شارەزای موستەفا کەمال نەبن، دەبێ خەڵکانی تر چەند شارەزای بن؟ خەڵکی کوردستانی ژێر دەسەڵاتی حوکمی عوسمانی لە برسیەتی و نەخوێندەواری و دواکەوتن بەولاوە هیچ مافێکی تریان نەبووە و هەموو دەمێك بێ بەش بوون لەهەموو ڕووێکی ئاوەدانی. جەنگی یەکەمی جیهانی (کە بە سەفەر بەلگ ناودەبرا) ببووە هۆی پەرەسەندنی برسیەتی و سەرگەردانی بۆ خەلکی کوردستان، کە بە هەموو شێوەیەك خەریکی پەیداکردنی پارووە نانێك بوون بۆ خۆیان و منداڵە برسیەکانیان. ژیانی خوێندەوار و نیمچە خوێندەوارانی کورد لە ژیانی خەڵکانی تر، ئەگەر خراپتر نەبووبێ چاکتر نەبووە، ئەوانیش سەرقاڵی پەیداکردنی پارووە نان بوون بۆ خێزانەکانیان، ئیتر چۆن ئاگاداری گۆڕانکاریەکانی ئەو سەردەمە بن؟

بێینەوە سەر باسی چۆنێتیی دەستنیشانکردنی پاشە ڕۆژی ویلایەتی

مووسڵ. منیش پشتگیری لە قسەکانی کاك دکتۆر کەمال دەکەم: کێشەی کورد لە عێراقدا هەرگیز کێشەی نێوان کورد و عەرەب نەبووە، بەڵکو کێشەی نێوان ڕژێمە جۆراوجۆرەکانی عێراق و گەلی کورد و هێزە نیشتمانییەکانی بووە. کورد بە بەردەوامی لەلایەن ئەو ڕژێمانەوە زوڵمی لێکراوە، کە حاڵەتێکی بێ بڕوایی و گۆشەگیریی لا دروست کردووە. ئەم حاڵەتە بۆ ماوەیەکی زۆریش دەمێنێ و جێ پەنجەی ئەو کارە ناڕەوایانەی دەرحەقیان کراوە لە دەروونی کەسایەتی کورد دەمێنێتەوە. بەڵام نابێ ئەوەیش لەبیر بکەین کە گۆڕانکارییەکی گەورە ڕوویداوە لەسەر شێوەی بیرکردنەوەی بەشێکی زۆر لە عەرەبە ناسیۆنالیستەکان، بەتایبەتی لە ساڵانی نەوەتەکان بەدواوە. جاران زۆربەی ڕووناکبیرانی فیکری نەتەوەیی عەرەبی داواکارییە ڕەواکانی گەلی کوردیان بە "هەوڵدان بۆ دامەزراندنی ئیسرائیلێکی دووەم لەسەر خاك و نیشتمانی عەرەب دەدایە قەڵەم"! ئەمڕۆکە هەتا کەناڵە ه□□وەڕەکانی وەك (الجزيرة) و (العربية) زاتی ئەوەیان نییە داواکارییەکانی کورد بەو تۆمەتە بشوبهێنن. ئەوان دەڵێن: ئەو فیدڕاڵییەتەی کورد داوای دەکات ڕێگاخۆشکەرە بۆ جیابوونەوەیان لە عێراق. ئەمە هەر بەچوون و شێوەی بیرکردنەوەی ئەوان نییە، بەڵکو بەشێکی زۆر لە لایەنە سیاسی و مەزهەبییەکانی عێراقیش بەو شێوە بیردەکەنەوە کە هەندێکیان خۆیان بە "دەستی" کورد دەدەنە قەڵەم.

قسەکانی سەرەوەمان ڕێگا خۆشکەرن بۆ چوونە ناو باسی چۆنیەتیی لکاندنی ویلایەتی مووسڵ بە دەوڵەتی عێراقەوە، لێرەدا ناکرێت ئاماژە بە هەموو ئەو دۆکیمێنت و ڕووداوانە بکەم کە بوونەتە هۆی لکاندنی ئەم ویلایەتە بە دەوڵەتی عێراق، بەڵام دەکرێ دەستنیشانی بەشێکیان بکەم، بەتایبەتی ئەو دۆکیمێنت و نووسین و یاداشتانەی کە چەند کاربەدەستێکی ئینگلیزی ئەو سەردەمە تێیدا بە ڕوونی پەردەیان لەسەر ڕۆڵی خۆیان و هاوکارانیان لابردووە لە پێناو لکاندنی ویلایەتی مووسڵ بە دەوڵەتی عێراقەوە.
ویلایەتی مووسڵ تاکو ساڵی 1878 بە ویلایەتی شارەزوور ناوبراوە و کەرکووك مەڵبەندی بووە، ئەم ویلایەتە بەشێك بووە لە دەوڵەتی عوسمانی تا داگیرکردنی لەلایەن لەشکری بریتانیاوە لە کۆتایی جەنگی یەکەمی جیهانی. زۆربەی دانیشتوانی ویلایەتەکە کورد بوون بەپێی ئەو ئامارانە کە ئینگلیزەکان خۆیان و حکومەتی ئەو سەردەمەی عێراق لە ساڵی 1924 بە مەزەندە کردوویانە. بەپێی ئەو ئامارە باری نەتەوەیی دانیشتوانی ویلایەتەکە بەم شێوەیە بووە:

70, 6 % کورد و 23, 8 % عەرەب و 5, 5 % تورکمان.

پاشەڕۆژی ویلایەتی مووسڵ بە یەکەمجار لە ڕێککەوتننامەی نهێنیی سایکس – بیکۆی نێوان هەردوو دەوڵەتانی بریتانیا و فەڕەنسا و چەند دەوڵەتێکی تر دەستنیشانکراوە لە ساڵی 1916. بەپێی ئەو پەیماننامەیە، ویلایەتی مووسڵ درابوو بە فەڕەنسا، هەردوو ویلایەتی بەغدا و بەسرا بە بریتانیا. ئەم دابەشکردنە خۆی لەخۆیدا ئەو ڕاستییەمان بۆ دەسەلمێنێ کە ئەو دوو دەوڵەتە زلهێزەی ئەو سەردەمە بە چاوی ئەمڕۆوە تەماشای عێراقیان نەکردووە، بە کیانێکی یەکگرتوویان نەزانیوە.
داگیرکردنی ویلایەتی مووسڵ لەلایەن لەشکری بریتانیاوە بووە هۆی دامەزراندنی ئیدارەیەکی ئینگلیزی لە ویلایەتەکە، بە سەرپەرشتیکردنی چەند ئەفسەرێکی سیاسی. مانەوەی لەشکری بریتانی لە ویلایەتەکە بە پێچەوانەی پەیماننامەی سایکس – بیکۆ بوو. دۆزینەوەی نەوتێکی زۆر لە ناوچەی کەرکووك لەلایەن ئینگلیزەکانەوە بووە هۆی چاوگێڕانەوەیان بە سیاسەتی پێشوویان و داڕشتنی ستراتیجیەتێکی نوێ بۆ ناوچەکە. چەندەها کۆبوونەوە و کۆنفرانس لەلایەن وەزارەتی کۆلۆنیالی بریتانی و کاربەدەستانیان لە هیندستان بەستراون، کە ئەوانیش بەرپرس بوون لە بەڕێوەبردنی سیاسەتی دەوڵەتەکەیان لە ناوچەکە.

لە دۆکیمێنتێکی نهێنی کە وەزارەتی دەرەوەی بریتانیا لە ساڵی 1916 دا ئاراستەی سوپاسالاری لەشکری بریتانیای کردووە لە عێراق، پێی ڕادەگەیەندوون نەکەن نزیکی ئەو ناوچانە ببنەوە کە کوردی لێیە. نووسراوەکە ئیمزای سەر ” ئارسەر هێرتزل”ی لەسەرە، کە سکرتێری بەشی سیاسی بووە لە وەزارەتی دەرەوە. لەهەمان نووسراودا جارێکی تر بە بیری دەنێتەوە چاکترە نزیکی زنجیرە چیاکانی حەمرین نەبێت و بەهیچ شێوەیەك تێپەڕی نەکات. هەر لەو نووسراوەدا سنووری چیاکانی حەمرین دەستنیشانکراوە بەم شێوەیە: “لە سنووری وڵاتی فارسەوە (مەبەستی ئێرانە) دەست پێدەکات تاکو (فەتحە)ی سەر ڕووباری دیجلە، لەوێوە دەڕوات تا شارۆچکەی (هیت)”. هەر لەوێدا نووسراوە “چوونە ئەو ناوچەیە دەبێتە هۆی پەیدابوونی کێشە لەگەڵ کوردەکان”.(1) ئەم نووسراوە بە ڕوونی بەمان دەردەخات کە وەزارەتی دەرەوەی بریتانیا لە ساڵی 1916 دا بایەخێکی ئەوتۆی بە ویلایەتی مووسڵ نەدابوو. ڕازیبوونی حکومەتی بریتانیا بەپێی بەندە نهێنییەکانی ڕێککەوتننامەی سایکس – بیکۆ کە ویلایەتی مووسڵ بدرێتە فەڕەنسا ئەو ڕاستییە دەسەلمێنێ. بەڵام داگیرکردنی ئەم ویلایەتە لە مانگی تشرینی یەکەمی (نۆڤەمبەری) 1918 بووە هۆی گۆڕانکارییەکی گەورە لە سیاسەتی حکومەتی بریتانیا و ئیدارەکەی لە بەغدا سەبارەت بە

پاشەڕۆژی ویلایەتی مووسڵ. ئیدارەی بریتانی لە بەغدا بە جددی کەوتە هەوڵدان بۆ مانەوە لە ویلایەتەکە. مۆرکردنی پەیماننامەی سان ڕیمۆ لە 24ی نیسانی 1920 لە نێوان بریتانیا و فەرەنسا، بەهۆی هەوڵەکانی لوید جۆرج سەرۆک وەزیرانی بریتانیا لەگەڵ کلیمەنسۆ سەرۆک وەزیرانی فەرەنسا بوونە هۆی دەست هەڵگرتنی فەرەنسا لە ویلایەتی مووسڵ، بەرامبەر بەشداریکردنی لە کۆمپانیای نەوتی تورکی. ئەم کۆمپانیایە پێشتر ئیمتیازی دەرهێنانی نەوتی لە هەردوو ویلایەتی مووسڵ و بەغدای پێدرابوو لە سەردەمی سوڵتان عەبدولحەمید. کۆمپانیاکە ئەڵمانەکان دایانمەزراندبوو بە هاوکاریکردنی تورکەکان، پاشان ناوەکەی گۆڕدرا، ناوی کۆمپانیای نەوتی عێراقی لێنرا.

ئیدارەی بریتانی لە عێراق کە ڕاستەوخۆ حوکمی هەردوو ویلایەتی بەغدا و بەسرای دەکرد، کەوتە هەوڵ و تەقەڵادان بۆ لکاندنی ویلایەتی مووسڵ بەو دەوڵەتەی لە تەمموزی ساڵی 1921 بە ناوی (مەملەکەتی عێراق) دروستی کردبوو و میر فەیسەڵی کوڕی شاە حوسێنی لە حیجازەوە بە هێنابوو کردبووی بە مەلیك بەسەریەوە. هەوڵە نهێنی و ئاشکراکانی ئیدارەی بریتانی لە بەغدا، بە تایبەتی هەوڵەکانی (کۆکس) و (مس بێل) لە کۆنفرانسی قاهیرە و پاش ئەو کۆنفرانسە، کە لە نووسین و یاداشتە بڵاوکراوەکانی خۆیاندا دەردەکەون، بوونە هۆی لکاندنی ویلایەتی مووسڵ بە دەوڵەتی تازە دروستکراوی عێراق لە ساڵی 1925 (2). سەر(ئەرنۆڵد ویلسن) کە ماوەیەك باوەڕپێکراوی پایەبەرزی/موعتەمەدی سامی بریتانیا بووە لە بەغدا، لە یاداشتەکانیدا نووسیویەتی: "چوونە ناوەوەی مووسڵ لەلایەن جەنەرال (مارشاڵ)ەوە بووە هۆی لکاندنی ویلایەتی مووسڵ بە دەوڵەتی عێراقی تازە دروستکراو" (3). کاپتن (ستیڤن لۆنگریك) کە لەو سەردەمە ئەفسەرێکی سیاسی بووە لە ناوچەکە، قسەکانی ویلسن دووبارە دەکاتەوە و نووسیویەتی داگیرکردنی مووسڵ لە پاش ئاگربەستی مۆدرۆس لە 30ی تشرینی 1918 بووە هۆی ئەوەی ئەم ویلایەتە ببێتە بەشێك لە عێراق" (4). دکتۆر عەبدولڕەحمان بەزاز کە کرایە سەفیری عێراق لە لەندەن لە پاش سەرکەوتنی کوودەتای ساڵی 1963، لە پەیڤینەکی تەلەڤزیۆنیدا بە زمانی ئینگلیزی لە ناوەڕاستی 1963 دا سوپاسی بریتانیای کرد، "چونکە بە هۆی ئەوانەوە ویلایەتی مووسڵ گەڕدرایەوە بە عێراق".

ئینگلیزەکان ڕێکخراوی "کۆمەڵەی گەلان"یان بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانیان بەکارهێنا. لە پاش مۆرکردنی ئاگربەستی مۆدرۆس،

تورکەکان کەوتنە داواکردنی ویلایەتی مووسڵ بە بیانگەی ئەوەی لەشکری بریتانیا پاش مۆرکردنی ئەو ئاگربەستە چووەتە ناو مووسڵ. بە پووچەڵکردنەوەی داواکانی تورکیا، ئینگلیزەکان کەوتنە هەوڵدان بە دەستنیشانکردنی سنوورێکی کاتیی لە نێوان ویلایەتی مووسڵ و تورکیا بەهۆی کۆمەڵەی گەلانەوە (عصبە الامم). لە مانگی تشرینی یەکەمی 1924 ئەنجومەنی کۆمەڵەی گەلان، لە بڕیارێکدا هێڵێکی وەهمی داڕشت بە ناوی "هێڵی بروکسێل" وەکو سنوورێکی کاتیی لە نێوان تورکیا و ویلایەتی مووسڵ. هەر لەو بڕیارەدا دەستەیەکی لێکۆڵینەوە ناولێنرا تا بچێتە ویلایەتەکە بۆ لێکۆڵینەوە و دەستنیشانکردنی پاشەڕۆژی سیاسیی ویلایەتەکە. ئەو دەستەی لێکۆڵینەوە لە 16 ی حوزەیرانی 1925 ڕاپۆرتێکی پۆزیتیڤانەی پێشکەش بە ئەنجومەنی کۆمەڵەی گەلان کردبوو، تیایدا پێشنیازی کردبوو ویلایەتی مووسڵ بخرێتە ژێرچاودێری (ماندێتی) بریتانیا بۆ ماوەی 25 ساڵ. هەر لەو ڕاپۆرتەدا داواکرابوو بەڕێوەبردنی کاروباری ئیداری و دادوەری و پەروەردە بە دەستی کوردەوە بێت و زمانی کوردی لە ویلایەتەکە زمانی فەرمی بێت، بەڵام پێش دەستپێکردنی ئەنجومەنی گەلان بە تەماشاکردنی ئەو ڕاپۆرتە گرنگە، شۆڕشێکی چەکدارانە لە باکووری کوردستان بە سەرۆکایەتیی شێخ سەعیدی پیران و هاوکارانی دژ بە حکومەتی موستەفا کەمال بەرپابوو. هۆی بەرپابوونی شۆڕشەکە دەگەڕێتەوە بۆ هەڵوەستی موستەفا کەمال، چونکە لەو بەڵێنانەی پێشتر پێی دابوون، کە ئۆتۆنۆمیەکی فراوان بە ناوچە کوردنشینەکانی تورکیا بدات، پەشیمان ببووەوە. کوردەکان پێشتر هاوکارییان لەگەڵ هێزەکانی موستەفا کەمال بۆ دەرکردنی لەشکری یۆنانی لە سەر خاکی تورکیا کردبوو، ئەویش بەرانبەر ئەو هاوکارییە، بەڵێنی پێدابوون حوکمی زاتی بە ناوچە کوردنشینەکان بدات. ئینگلیزەکان ئەم سەرهەڵدانەی کوردی باکووریان قۆستەوە و داوایان لە کۆمەڵەی گەلان کرد "هێڵی برۆکسێل" بکرێت بە سنووری یەکجارەکی لە نێوان تورکیا و عێراق. هەوڵ و کۆششیان لەگەڵ بەکارهێنانی نفووزی سیاسییان لەناو ئەو ڕێکخراوە نێو دەوڵەتییە بووە هۆی دەرچوونی بڕیارێکی نوێ لەلایەن ئەنجومەنی کۆمەڵەی گەلان لە 16 ی کانوونی یەکەمی (دیسەمبەر) 1925، تێیدا هێڵی بروکسێل وەکو سنوورێکی فەرمی لە نێوان عێراق و تورکیا قبووڵکرا. هەر لەو بڕیارەدا عێراق بە سنووری تازەیەوە، کە هەرسێ ویلایەتی بەغدا و بەسراو مووسڵی دەگرتەوە، بۆ ماوەی 25 ساڵ خرایە ژێر ماندێتی بریتانیا. بێشك لە مێژوونووسان دەستەوەردانی ئینگلیزەکان بەدوور نابینن لە هاندانی سەرانی ئەو شۆڕشەی کورد لە باکوور تاکو پەلە بکەن لە بەرپاکردنی سەرهەڵدانی چەکداری.

لەم کورتە باسەی لێرەدا خستوومانەتە بەرچاو بە ڕوونی دەردەکەوێ هەوڵەکانی ئینگلیز لەپاش داگیرکردنی ویلایەتی مووسڵ لە لایەن لەشکرەکەیەوە بوونەتە هۆی لکاندنی ئەم ویلایەتە بە دەوڵەتی عێراقەوە. بەلای منەوە دۆزینەوەی نەوتی کەرکووك و ناردنی ئەو نەوتە بە هۆی بۆڕی تایبەتەوە لەناو خاکی عێراقەوە تا دەگاتە سنووری سوریا و فەلەستین، لەوێوە بە سەر دەریای سپی پاشان بۆ ڕۆژاوا، هۆی لکاندنی ویلایەتی مووسڵ بووە بە عێراق. لەو ڕۆژگارانەدا پەیوەندیی ئینگلیز و تورکیا خراپ بووە، بۆیە نەدەکرا نەوتی کەرکووك لە ڕێگای تورکیاوە ڕەوانەی ئەوروپا بکرێت وەکو ئەوەی پاشان سەدام حوسێن کردی. ئینگلیزەکان هەوڵ و تەقەڵایەکی زۆریان بۆ جێبەجێکردنی ئەم پلانەیان دا و بە مەرامی خۆیان گەیشتن.

سەبارەت بەو "ڕاپرسی"یەی کە گوایا کورد بەشداری تێداکردووە و دەنگی داوە بە لکاندنی ویلایەتی مووسڵ بە عێراق، لە ڕاستیدا پرۆسەیەکی ڕواڵەتی بووەو زۆربەی زۆری خەڵکی کوردستان بەشدارییان تێدا نەکردووە، بە تایبەتی دانیشتوانی ناوچەکانی سلێمانی و کەرکووك. لە کەرکووك جگە لە کورد کە زۆربەیان بەشدارییان تێدا نەکردبوو، تورکمانەکانیش هەمان هەڵوێستیان هەبووە، بەڵام بە مەرامی خۆیان. ئەوان لە پێناوی ڕێکخستنی کار و چالاکییەکانیان بۆ بەشداری نەکردن لەو ڕاپرسییە، ڕێکخراوێکی تایبەتییان پێکهێنابوو بۆ پڕۆپاگەندەکردن دژی ئەو پرۆسەیە. تورکمانەکانی کەرکووك لەو سەردەمەوە ئەو ناوچەیە بە بەشێك لە تورکیا دەزانن، بۆیە ناشێ و ناکرێ پرۆسەی ڕاپرسی لەسەر دواڕۆژی بکرێت.

لەڕاستیدا ئەو پرۆسەی ڕاپرسییە ڕێکخرابوو تەنیا پیاو ماقووڵانی شار و شارۆچکەکان و سەرۆك عەشیرەت و موختارەکان بەشدارییان تێداکردبوو. ڕاپرسییەکە بریتی بوو لەوەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە: دەتەوێ ببی بە عێراقی، یان بە تورك؟! لێرەدا قسەیەکی خوا لێی خۆشبێت، مامۆستا مەلا "عەلی حاجی تۆفیق"ی کۆیەم بەبیر دێتەوە، کە لە سەرەتای هەشتاکاندا بۆ زمانی مەلای گەورەی کۆیە بۆی گێڕامەوە. دەیگوت لە مەلای گەورەی بیستووە وتوویەتی: (کاتێ ئەو لیژنەیە هاتووتە کۆیە، پرسیاریان لێکردووە ئایا دەتەوێ بتدەینە عەرەب یان تورك؟) لەوەڵامدا پێی وتوون وادیارە دەتانەوێ بەشوومان بدەن! ئەگینا بۆ لێمان ناپرسن چیتان دەوێ؟ لەو ناوچانەی کوردستان کە دانیشتوانی بەشدارییان لە ڕاپرسییەکە کردووە، بە تایبەتی لە ناوچەی هەولێر و دەڤەری بادینان، بەشێك لەو خەڵکانە داوایان کردووە کوردستان لە ژێر ماندەتی بریتانیا بمێنێتەوە. کە واتە کورد بە شێوەی گشتی، یان بەشدارییان نەکردووە لەو "ڕاپرسییە"، یان داوای مانەوەی ئینگلیزیان کردووە لە کوردستان. هەڵبەتە

خەڵکانی دی هەبووە داوایان کردووە ویلایەتەکە ببێت بە بەشێك لە عێراق، بەڵام ڕادەی ئەو خەڵکانە زۆر نەبوون وەکو (ئەدمۆندز) ئیدعا دەکات. لەوەدەچێت ئەدمۆندز بە بڵاوکردنەوەی ئەم جۆرە پڕوپاگەندانە ویستوویەتی بە بەردێك دوو نیشانە بشکێنێ. یەکەمیان واپیشان بدات کە کوردەکانی ویلایەتی موسڵ خۆیان ڕازی بوون وڵاتەکەیان ببێتە بەشێك لە عێراق، ئینگلیز ناچاری نەکردوون. مەبەستی دووەمی ئەوەبووە خۆی واپیشان بدات دەستی کوردە، کەچی هەمیشە هەموو توانای خۆی تەرخانکردبوو بۆ خزمەتکردنی بەرژەوەندیی وڵاتەکەی وکۆمپانیاکانی پترۆڵی بریتانی، کە زۆر جاران ئەو بەرژەوەندییانە لەگەڵ ئاوات و بەرژەوەندییەکانی گەلی کورد نەگونجاو بوون. لە سیمینارێکدا لە ناوەڕاستی ساڵی 1964 بەسترابوو لە ئینستیتوتێکی ستراتیژی تایبەت بە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، بە ڕاشکاوی دەسەڵاتدارانی حکومەتی ئەو سەردەمەی عێراقی بەئاگا هێنابووەوە "هیچ حکومەتێ لە بەغدا ناتوانێ لەسەرکار بمێنێتەوە ئەگەر باس لە بەشداریکردنی لایەنێکی دی بکات لە نەوتی کەرکووك"، مەبەستی مورد بووە.

ئەم بەشداری نەکردنەی بەشی زۆری خەڵکی کوردستان لەو ڕاپرسییە، ئاکامی قانوونیی لێدەبێتەوە بۆ ئەمڕۆی کوردستان و بایەخێکی تایبەتی هەیە. گەلی کوردستان ئەمڕۆ کە داوای دامەزراندنەوەی دەوڵەتی عێراق دەکات لەسەر بنەمای ڕێککەوتنی ئارەزوومەندانە، چونکە کاتی خۆی بەشداری لە دامەزراندنی ئەم دەوڵەتە نەکردووە و پرسی پێ نەکراوە کە وڵاتەکەیان خستووەتە سەر خاکی عێراق. ئەگەر بەڵێن کورد لەو سەردەمە لایەنگیری لکاندنی ویلایەتی مووسڵی کردووە تا بخرێتە سەر دەوڵەتی عێراق، داواکەی سەبارەت بە دامەزراندنەوەی دەوڵەتی عێراق و ڕیفراندۆم بۆ دەستنیشانکردنی پاشەڕۆژی کوردستان، بە شێوەیەکی تر تەماشا دەکرێت. بەلای منەوە زۆربەی خەڵکی کوردستان لە سەرەتای دامەزراندنی دەوڵەتی عێراقەوە بەشدارییان لە بنیاتنانی ئەم دەوڵەتە نەکردووە، بۆیە ئەمڕۆکە دەتوانێ داوای دامەزراندنەوەی ئەم دەوڵەتە بکات و ئایندەی خۆی دەستنیشان بکات بەو چەشنەی خۆی دەیەوێ.

Marina Kent, Oil and Empire, p. 120 ((1

2)) دایڤد کۆرن، "رجلان اقحما الاكراد بالعراق، مناورات كوكس – ولسن"، حەمید عەبدولمەلیك لە ئینگلیزییەوە کردوویەتی بە عەرەبی، هەفتەنامەی "الاتحاد"، ژمارە 326، 9 تەمموزی 1999. هەروەها تەماشای نووسینەکەم بکە لەژێر ناوی: کیفیە تقریر مصیر ولایە

الموصل العپمانیە، هەفتەنامەی (الاتحاد)، ژمارە (346) ی 26 نۆڤەمبەری 1999.
Stephen H. Longrigg, Mesopotamia 1917 – 1920, P 92.(3)
Iraq, A Clash of Loyalties 1900 – 1950, p 22

مەرجی ڕۆشنیی بۆ کاریگەربوونی کاریکاتێر.. هێندرێن خۆشناو

ئایا کاریکاتێر دەبێت ڕۆشن بێت یان پێشراو و نادیار بێت، ئەم پرسیارە زۆر سەرسوڕمانی و سەرگەردانی دەورووژێنێت، ئەگەر کاریکاتێر ئاراستەی فراوانترین بەشی خوێنەران دەکرێت، دەبێت ڕۆشن و تێگەیشتوو بێت لەلای هەمووانەوە، بەڵام لەم حاڵەتەدا توانای وروژاندنی هزر و بیری خوێنەری نابێت، کە هەموو شتێکی بە ئامادەکراوی لەسەر قاپێك پێشکەش کرابێت، هیچ ماوەی بۆ ئامانج هەڵێنجان و گەڵاندا ناهێڵێتەوە، کە بەشێك لە خوێنەران وا دەڵێن، لەمەشدا زۆرجار لەسەر حەقن، و هەندێك جاریش حەق لایەنگیریان نابێت.

بە بیروڕای ئێمە ڕۆشنی و نادیاریی لە کاریکاتێردا بە زۆرشتی تر بەستراوەتەوە، بۆ نمونە لە کاریکاتێری گاڵتە و قۆشمەدا دەبێت کاریکاتێر بە شێوەیەکی گشتی ڕۆشن و تێگەیشتوو بێت لەلای خەڵکەوە، تا ببێتە هۆی پێکەنین، چونکە ئەگەر کاریکاتێرەکە ڕۆشن نەبێت، ئەوا خوێنەر پێناکەنێت، بەمەش کاریکاتێر ئامانجی خۆی بەدەست ناهێنێت، بەڵام لە هەندێك حاڵەتدا لەوانەیە نادیاریی و شاراوەیی ببنە هۆی پێکەنین، بە گوێرەی ئەو پارادۆکسەی کە هونەرمەندەکە هەڵیبژاردووە، لەوانەیە ڕێگا بۆ پێکەنین بەهۆی پێشکەشکردنی شتێکی ناپێکەنیناوی بێت لەسەرەتادا، هەڵبەتە خوێنەر تووشی هەژان دەبێت لە سەرەتادا کە دەبینێت ئەو کاریکاتێرە پێکەنیناوی نیە، زۆرجاریش بەدوای هۆیەکەدا دەگەڕێت، هەتا لە دواییدا پارادۆکسە ناڕۆشنەکێ دەبینێتەوە، کە لەسەرەتادا دیارنەبوو، ئەوکاتیش زۆر پێدەکەنێت، هەروەك چۆن کاریکاتێرەکە ڕۆشن بێت، یان هەروەك ئەوە وابێت کە هونەرمەندەکە تیرێکی ئاماژەپێکراوی لەسەر پارادۆکسەکە دانابێت، بەڵام دەبێت ئەو پارادۆکسە بە کەڵەکەیەك پووشکە دانەپێشرابێت،

هەتا خوێنەر چەند کاتژمێرێك بەدوایدا بگەڕێت، کە زۆرجاریش خوێنەر واناکات، تەنیا ئەگەر بابەتەکە بە گرەوکردن دابنێت، و بڕیاری گەڕان و راڤەکردنی بۆ کۆتایی بدات، چونکە کاریکاتێری گاڵتە و قۆشمە وا باوە کە بۆ مەبەستەکانی کات بەسەربردن و خۆشخوانی بڵاوبکرێتەوە، زۆرجاریش لەو لاپەڕانەدا بڵاودەکرێتەوە کە بۆ ئەو مەبەستانە تەرخانکراون، بۆیە ئەو خوێنەرەی کە بەدوای کات بەسەربردندا دەگەڕێت، خۆی ماندووناکات بە گەڕان بە دوای پارادۆکسەکاندا، بۆیە رووی وەردەگێڕێتە بابەتەکانی تر، بۆ ئەوەی خۆشی دەست بکەوێت، بەمەش نقومبوون لە شاراوەییدا کاریکاتێری بێبەشکرد لە گەیشتن بە ئامانجەکەی.

بۆیە دەتوانین بڵێین کە دەبێت کاریکاتێری قۆشمە رۆشن بێت بە شێوەیەك کە ببێتە هۆی پێکەنین، بەڵام ئەگەر رۆشنی ئەو کردارە تێکبدات، ئەوا دەبێت کاریکاتێر بە شێوەیەك شاراوە بێت کە ببێتە هۆی پێکەنین، بەڵام لە کاریکاتێری پۆرترێتدا نەبوونی بیرۆکە تێیدا وادەکات کە کرداری رۆشنی زۆر گرنگ نەبێت، چونکە شتێك نیە پێویست بە رۆشنی بکات، تەنیا ئەگەر کاریکاتێرەکە هانا بۆ سیمبول زێدەکردنە ئاماژەییەکان ببات، هەروەك لە نمونەکانی هەرمێکەی (دۆمیێ) و (شارل فیلیپۆن) و هونەرمەندە فەرەنساییەکانی دیکەدا، کە تێیاندا وێنای پاشای فەرەنسا (لویس فیلیپ)یان کردبوو، لە حاڵەتی بەکارهێنانی سیمبول و ئاماژە، دەبێت رەگەزی پەیوەند لە نێوان ئاماژە و ئاماژەپێدراودا رۆشن بێت، کە خوێنەر بتوانێت لە مەبەستی ئاماژەکەدا بگات، لەم حاڵەتەشدا کاریکاتێری پۆرترێت دەگۆڕێت بۆ کاریکاتێری سیاسی یان کۆمەڵایەتی، بە گوێرەی ئەو ناوەڕۆکەی کە بەهۆی زێدەکردنەی ئاماژەییەکاندا دروست دەبێت، بۆیە لەم حاڵەتەدا چاکتر وایە بە کاریکاتێری سیاسی یان کۆمەڵایەتی هەژمار بکرێت.

هەروەها لە کاریکاتێری کۆمەڵایەتیدا رۆشنی پەیوەندە بە پارادۆکسەوە، هەروەك لە کاریکاتێری گاڵتە و قۆشمەدا، بەڵام لە کاریکاتێری کۆمەڵایەتیدا زۆرجار دیاردەی کۆمەڵایەتی یان رووداوانێکی کۆمەڵایەتی دیارکراو بەکاردێت، لەم حاڵەتەدا دەبێت ئەو بابەتە یان ئەو رووداوە رۆشن بێت بۆ خوێنەران، بۆ نمونە ئەگەر کاریکاتێرەکە باسی ئاڵوودەبوون بکات، دەبێت هونەرمەند ئەو توخم و رەگەزانە بخاتە نێو کاریکاتێرەکەوە کە ئاماژە بۆ ئەو دیاردەیە دەکەن، وەکو شوشە یان پەرداخی مەی، بۆ نمونە گوتەیەك هەیە سەبارەت بە مەی خواردنەوە دەڵێت: مەیخۆر لە کاتی

خواردنەوەدا بەسێ قۆناغ تێپەڕ دەبێت، لە قۆناغی یەکەمدا وەکو بولبول دەچریکێنێت، و لە قۆناغی دووەمیشدا وەکو شێر رادەپەڕێت، لە قۆناغی سێیەمیشدا بەدەمدا دەکەوێت بەسەر زەویدا وەکو بەراز، ئەگەر کاریکاتێریستیش بیەوێت ئەم سێ قۆناغە وێنا بکات، وێناکردنی ئەم سێ قۆناغە بەس نیە، بەبێ زیادکردنی ئەو رەگەزانە کە ماناکە رۆشن دەکەنەوە، بۆیە پێویستە خوێنەر بزانێت بۆ ئەو مەیخۆرە لە بولبولەوە بووە شێر و بۆ وەکو بەراز بەدەمداکەوت، ئەگەر خوێنەر شوشەی مەی نەبینێت، یان هەر ئاماژەیەکی دیکە بۆ مەی خواردنەوە، بیرۆکەکەی رۆشن نابێت، کەوابێت نازانێت رووداوەکە چیە.

چۆن عێراق نابێتە گۆڕەپانی شەر؟.. عوسمان حاجی مارف

“عێراق، ڕێگە نادات ببێتە گۆڕەپانی شەڕ، پێویستە ڕێز لەسەروەری خاکەکەی بگیرێت”
ئەمە ووتەی فوئاد حسێن، وەزیری دەرەوەی عێراقە، بەدوای چل ساڵ لە ژیانی نالەبارو کارەساتباری خەڵکی عێراق، کە لەناو ئاگری شەڕو جەنگ و کاولکاری و ماڵوێرانی و ئاوارەبوندا بوە. لە هەمانکاتدا هیچ کات پێشبینیەک بۆ فەراهەمبونی زەمینەی ئارامبونەوەو ئاشتی و سەقامگیری سیاسی لە عێراقدا نیشان نەدراوەو نادرێت. بەڕاستی بوێریەکی بێشەرمانە و نابەرپرسیارانەیە بێدودڵی بڵێیت “عێراق ڕێگە نادات ببێتە گۆڕەپانی شەڕ”، وەک ئەوەی تا ئێستا هیچ ڕوی نەدابێت. عێراقێک کە لەڕیزی هەرە پێشەوەی ئەو وڵاتانەدایە کە خاوەنی مێژوویەکی پڕ لە جەنگە، ماوەی چل ساڵە لە مەیدانی شەڕو کارەساتدایە، دەبێ بپرسین و بڵێین کاک فوئاد چۆن ڕێگە نادەن عێراق ببێتە گۆڕەپانی شەڕو، کێن ئەوانەی وا ڕێگە نادەن و پارێزگاری لەسەروەری خاکەکەی دەکەن؟
چاو خشاندنێک بۆ ڕابردوی مێژو ساڵەکانی ئەو چل ساڵە و ئەو لایەنانەی هۆکاری ئەو دۆخە نالەبارو نائارام و نائەمنیە بون لەعێراقدا، وێنایەکمان دەست دەکەوێت لەسەر ئەوەی عێراق ڕێگە بەشەڕ ئەدات یان نا!
لە ساڵی١٩٨٠وە شەڕی ئێران و عێراق ماوەی هەشت ساڵی خایاند،

کەسێک، لایەنێک نەبو ئەو شەڕە ڕاگرێت. کاتێکیش وەستانی ئەو شەڕە ڕاگەیەندرا، هێشتا کاریگەری و ئاسەوارەکانی وەک خۆی مابونەوە، کە شەڕی داگیرکاری کوەیت لە ساڵی١٩٩٠ لەلایەن حکومەتی بەعسەوە دەستی پێکرد. بەدوایدا جەنگی کەنداوی یەکەم بە دەوری دەوڵەتی ئەمریکاو هاوپەیمانانی کە مایەی ئەوپەڕی وێرانکاری و ماڵوێرانی بوو بۆ دانیشتوانی عێراق، عێراقی کردە گەورەترین گۆڕەپانی شەڕو کوشتارگایەک کە تائێستاش خەڵکی باجی ئەو شەرە ئەدەن.
جەنگی کەنداو هەر لەکاتی خۆیدا تەواوی خەڵکی ئازادیخوازو ئینساندۆستی جیهانی توڕەو سەرسام کرد، هەربۆیە گەورەترین ئاستی ناڕەزایەتی و خۆپیشاندانی سەدان هەزاری لەدژی ئەو جەنگەو وێرانکاری دەوڵەتی ئەمریکا، لە تەواوی جیهاندا نمایش کرا، بەڵام فوئاد حسێن و هەڤاڵەکانی لە بزوتنەوەی کوردایەتیدا گەورەترین پێشوازی ئومێد بەخشیان لەو جەنگە کردو بوونە خزمەتکاری ئەو جەنگەو بەوپەڕی خۆشحاڵیەوە سودیان لە پاشماوەی کەرەسەکانی ئەو جەنگ و وێرنکاریە وەرگرت.
پاشان پشتیوانیکردنیان لە گەمارۆی ئابوری بۆ سەر خەڵکی عێراق کرد، کە سیاسەتێکی ئەوپەڕی نامرۆڤانەو ئابەوبەرانەیە بۆ ناوچەوانی ڕابەرانی بزوتنەوەی کوردایەتیەوە کە فوئاد حسینیش کەسێکی دەسەزی ئەو سیاسەتە نامرۆڤانەیە بووە، لەهەمانکاتدا شەڕی ناوخۆی کوردستانیش نمونەیەکی تری لەبیرنەکراوە کە هۆکارە سەرەکیەکەی، هەمان دەستەو هەڤاڵانی ئەو بوون لە حزبەکانی کوردایەتی دەسەڵاتدار کە ئێستا فوئاد حسێن نوێنەرایەتیان دەکات لە پێکهاتەی حکومەتی عێراقدا.

جارێکی تر لە جەنگی دووەمی کەنداودا “گەردەلولی بیابان” کە لەلایەک مایەی داڕمانی تەواوی بنەما ئابوری و کۆمەڵایەتیەکانی عێراق بوو، لەلایەکی ترەوە سەردەرهێنانی چەندین نمونەی جروجانەوەرو دەستەوتاقمی میلیشیایی ئیسلامی بوو کە عێراقیان کردە گۆڕەپانی شەڕی مەزهەبی و تائفی و نەتەوەپەرستی، جێگای هیچ تروسکاییەکی بۆ ئاسایشی دانیشتوانی عێراق نەهێشتەوە، بەڵام هەڤاڵەکانی فوئاد حسین جەنگەکەیان ناو نا “پرۆسەی ئازادی” وە “حکومەتی تەوافقیان” لەگەڵیاندا پێکهێناو شەڕەکانیان گەرمتر دەکرد. پاشان هەنگاو بە هەنگاو بە ئاشکراو بە فەرمی دەخالەت و دامەزراندنی پێگەی هیزە چەکدارەکانی ئەمریکاو تورکیاو ئێران لە “پرۆسە ئازادیەکە”ی عێرقدا جێگیرکران. لەهەمانکاتدا داعشیش داستانێکی هەمیشە لەبیرنەکراوە و ئاشکرایە هیچ لایەنێک نەک بە تەنگ پاراستنی خەڵکی شەنگالەوە نەبوو، بەڵکو مامەڵەی پێوەکرا.

بەم شێوەیە ئیرادەی خەڵکی عێراق تەواو بێتواناو بێئومێدو سەرگەردان کرا. عێراق بە کردەوە بووەتە پانترین رووبەرو گۆڕەپان لە جیهاندا، کە ڕۆژانە شوێنی کێشمەکێش و شەڕی نێوان ووڵاتانە. تەواوی ئەو هێزو لایەنە تائفی و قەومیانەی بانگەوازی پێکهێنانی حکومەتی عێراقیان دەکرد، بە ئاشکرا لەپەیوەند بە شەڕو کێشمەکێشی وڵاتانی ترەوە چارەنوسی سیاسی خۆیان دیاری دەکەن. ئیرادەیان تەنها لە دزی و گەندەڵی و جەردەیی و قاچاخچێتی و بازرگانیدا بەکارهێناوە. لەهەمانکاتدا هۆکارێکی سەرەکین لەدەرگا ئاواڵەکردنی سنورەکانی عێراق و سەوداو مامەڵە کردن بە خاك فرۆشتنەوە. هەڤاڵەکانی فوئاد حسێن تەواوی سنورەکانی کوردستانیان رادەستی لەشکرکێشی تورکیا کردووە. ئایا ئەمانەن ڕێگە نادەن عێراق ببێتە مەیدانی شەڕ؟

تەواوی هەلومەرجێکی سیاسی ناوچەیی و کاریگەرییەکانی لەسەر عێراق بێپەردە ئەوەمان نیشان ئەدات کە لە دۆخی ئێستای عێراق و لە مەیدانبوونی حزبە دەسەڵاتدارە میلیشیاکانی بزوتنەوەی کوردایەتی و عروبە و میلیشیاکانی شیعەو سونەو هێزە جیاوازەکانیان، هەمیشە عێراق وەک گۆڕەپانی شەڕ دەهێڵنەوە. فوئاد حسێن و هەڤاڵەکانیشی بەشێکی بە تواناو شارەزاو بە ئەزمونن بۆ سود وەرگرتن لە تاڵانییەکانی هەڵگیرسانی هەر شەڕێک کە عێراق و کوردستان وێرانتر دەکات. کەسان و لایەنێک کە بەشێکن لە بەشداریکردنی تەواوی ئەو شەڕانەی بەسەر دانیشتوانی عێراق و کوردستاندا هاتووە، گەورەترین قازانجیان لە بەدەست هێناوە، ئێستا چی گۆڕاوە وا پەیمانی ئەوەمان پێ ئەدەن ڕێگا نەدەن"عێراق ببێتە گۆڕەپانی شەڕ"!؟

ئەوە تەنها بە ناڕەزایەتی و ڕاپەرینی فراوانی سەراسەری جەماوەریە، کە بە دزی فوئاد حسێن وهەڤاڵەکانی بوەستنەوە، لە پێناو کۆتایی هێنان بەدەسەڵاتی ئەو حزبە قەومی و تائفی میلیشیایانەی لە عێراق و کوردستاندا دەسەڵاتی سیاسی بەڕێوەدەبەن، وە هەوڵدان بۆ دامەزراندنی دەسەڵاتێک کە بەدەورو دەخالەتی ڕاستەوخۆی جەماوەری خەڵک هەڵبژێردرا بێت، ئەتوانرێت کۆتایی بەدۆخی جەنگ لە ناو خاکی عێراقدا بهێنرێت.

ئاڵوگۆڕەکانی کوردستان و عێراق، ڕەنگدانەوەی هاوکێشە جیهانییەکانە!.. کامل احمد

جیهانی ئەمڕۆ جیهانێکی پڕ کێشمەکێش و ئاڵۆزی یە لەم قۆناغە ڕاگوزەرەیدا. ئاڕاستە جیاوازەکانی سەرمایەداری لە جیهان دا لە کێشمەکێشی گەورەدان و هەریەکەیان دەیانەوێت تەرازووی هێز بۆ قازانجی خۆیان و لە پێناو کەڵەکەی زیاتری سەرمایەدا بجووڵێنن و دەستەبەری بکەن. ئەم کێشمەکیشانە بە نەخشەی جیۆسیاسی جیهانەوە بە ڕوون و ئاشکرایی دەبینرێت کە چۆن ئەم هێزانە خەریکی ساغکردنەوەی ناوچەی دەسەڵاتی خۆیانن بۆ ئەوەی وەبەرهێنانی ئابوری و سەربازی تیادابکەن. ئێستا هەموومان لە جیهاندا شاهیدی ئەو کێشمەکێشە هەنسکبڕێین کە لە نێوان دوو گەورە زلهێزی جیهاندا، ئەمریکا و چین، دەگوزەرێت. ئەگەرچی ئەمریکا تا ئێستاش هێزی یەکەمی جیهانە، بەڵام پێگەی ڕوو لە خوارە و خەری سەرکردایەتی جیهانی لە ئاوابووندایە، لەگەڵ ئەوەشدا بە هەموو جۆرێک هەوڵدەدات کە ئەم پێگەی ڕابەریەی خۆی لە ئاستی جیهاندا لە دەست نەدات. هەرچی چینیشە ڕۆژ لە دوای ڕۆژ لە گەشەی ئابوری گەورەدایە و ئێستا لە پێش ئەمریکاوەیە لە ڕووی ئابوری و وەبەرهێنانەوە و هەوڵدەدات کە ئەگەر نەشتوانێت ئەم پێگەی ڕابەری یە لە ئەمریکا بسەنێت، هیچ نەبێت شەریکی بێت و هاوشانی بێت.

هەموو کێشمەکێشەکانی جیهان لەم دەورانی ڕاگوزەرەدا لە نێو ئەم کێشمەکێشانەدا مانا پەیدادەکات و دەچێتەپێشەوە. هەموو هێزە بورژوازی یە جیهانی و ناوچەیی و ناوخۆییەکانیش خەریکی خۆسازدانەوە و خۆگونجاندنن لەگەڵ ئەم بارودۆخە ڕاگوزەرەدا و لەم نێوەدا دەیانەوێت ئەسپی خۆیان تاودەن.

ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و کوردستان و عێراقیش بەشێکن لەم هاوکێشە جیهانی یە و بگرە مەیدانێکی ساغکردنەوەی ئەم کێشمەکێشانەن . داگیرکاری لە عێراق و دامەزراندنی دەسەڵاتێکی تا سەرمۆخ و ئێسقان دواکەوتوو کۆنەپەرستی سەرمایەداری کە لەسەر بناغەی ئیتنیکی و دینی و تائیفی و قەومی دامەزرێنراوە یەکێکە لە ئامرازەکانی بردنەپێشەوەی ئەم شەڕە لەسەر پێگە و جێگا و ڕێگای هێزەکان.

ئەمە دەبینین کە کۆی هێزە بورژوازییەکانی عێراق و کۆی هەلومەرجی

سیاسی و ئابوری لە عێراقدا لە چوارچێوەی ململانێیەکی جیهانیدا دەواتە پێشەوە و بورژوازی عێراقی دابەشکردووە بەسەر بورژوازی گەورەی جیهانی و ناوچەییدا. ئەگەرچی لە زۆربەی کاتدا ئەم هێزانە، بە هێزە ناوچەییەکان و بەر مەبنای ئەوەش بە هێزە جیهانیەکانەوە ئاڵوگۆڕ و جەنگەکەی بەسەردا دێت و هەندێک جار هەندێک لەو هێزانە دەیانەوێت بە هەردوولادا شەن و کەو بکەن و دەیانەوێت بەرژەوەندیەکانیان لە ڕێگای هەردوولاوە دەستەبەربکەن. هەربۆیە ئەو ئاڵوگۆڕانەشی لە عێراق و کوردستان ڕوودەدەن یان بەڕێوەن کە ڕووبدەن سەرەداوەکە لە سەرەداوەکانی ڕوونبوونەوە و ڕۆشنبوونەوەی دنیای ئایندە و بە مانایەکی تر دنیا لە چوارچێوەی زڵبروزەندی چین و ئەمریکادا. تێڕوانین لە ئەوزاعی عێراق و کوردستان ئەوەمان بۆ ڕۆشن دەکاتەوە کە باسی ئاڵوگۆڕ لە عێراق و کوردستاندا باسی ئاڵوگۆڕەکە لە تەواوی ناوچەکەدا.
تا ئێستاش ئەمە شاهیدی ئەوەین کە پایە و نفوزی ئەمریکی لە عێراق دا بەهێزە. ئەمریکا ئێستا دەیەوێت ئارایشتەک بە هێزەکانی خۆی بدات لە عێراق و ناوچەکەدا و ئەوەی کە بە شەڕی داعش وشەڕی تائیفی و کوشتوبڕ و خۆپیشاندان و جووڵاندنی شەقام لە ڕێگای هێزەکانیەوە بەی نەکراوە بە بەرگرتن بە چین و هەژموونی ئەو لە ناوچەکەدا، دەیەوێت لە ڕێگای ڕێکەوتنەوە بیکات و لە ئێستادا خەریکی کۆکردنەوەی ئەو هێزانەیە بە ئەوەی بتوانێت لە “هەڵبژاردنی” ئایندەی عێراق دا سوود لەم هێزانە ببینێت بە ئەوەی ڕێگا لە بەرژەوەندیەکانی چین و ڕێگای حەریر و گەشتنەوەی ئەم هێڵە بە سوریا و لەوێشەوە بە دەریای ناوەڕاست بگرێت. هاوکات خەریکی نەرمی نواندن و هاتنەخوارەوەیە لە پەداگریەکانی پێشووی لە بەرامبەر ڕێککەوتنی ئەتۆمی ئێران دا بە هەمان مەبەست. ئەوەی ئەمریکا چەندە ئەمەی پەندەکرێت مەسەلەیەکی نەباوەیە لە ئێستادا و هیوا و ئومێدی بە بەشێکی زۆری هێزە شیعیەکانی خوارووی عێراق نیە و هێزە سوونیەکانیش ناتوانن ئەمەی بۆ بکەن. بۆیە تەنها هیوا و ئومێدی بۆ دروستکردنی پێگەیەکی ئارام بۆ خۆی، کوردستانە.
لە کوردستان دا تا ئێستا پارتی و زۆنی زەرد ئەو ناوچە و پێگە ئارامە بووە بۆ ئەمریکا. لەم نەوەدا ئەوە یەکێتی و زۆنی سەوزە کە ساغ نیە. کەشەکانی ئەم دوایيانەی ناو یەکێتی بە ئاشکرا ئەم هەوڵانەی ئەمریکای پەوەدیارە بە ئەوەی بتوانێت کوردستان هەمووی بۆ خۆی زامن بکات و بتوانێت ئەو ناوچەیە ئامن بکات، ئەوسا کوردستان دەبێت بە ناوچەی بەرگرتن بە تەپەڕینی ڕێگای حەریر و دواخستن و بەربەست دروستکردن بۆ چین.
بە ئەم مەبەستەش وا بڕیارە لە ٢٨ ی ئەم مانگەدا لوتکەیەک،

“کەنگرەی بەغدا بۆ هاوکاری و هاوبەشی”، لە بەغدا بەڕێوەبچێت کە تیایدا ووڵاتانی دراوسێی عێراق؛ ئێران، سعودیە، کوەیت، تورکیا و ئەردەن، جگە لە سوریا کە یەکێک لە تەوەرەکانی ئەم کۆبوونەیە لەسەر ئەوە، تیایدا بەشدار دەبن بە ئیزافەی قەتەر و ئیمارات و میسر و ئیمانویڵ ماکرۆنی سەرۆکی فەرەنسا و نوێنەری بەریتانیا و یەکێتی ئەوروپا و نوێنەری باڵای ئەمریکاش تیایدا بەشدار دەبن.
هەموو ئەو مەلەفانەی کە وا بڕیارە لەم لوتکەیەدا جەختی لەسەربکرێتەوە، هەر لە پڕۆژە ئابوری و بازرگانی و سەربازیەکانە و باسکردن لە جێگیرکردنی ئارامی و هتد، هیچ شتێک نیە جگە لە ڕژانی ئاوێک بەپێی ئەو سیاسەتانەی کە ئەمریکا دەیەوێت لەم ناوچەیەدا بیابەتە پێشەوە بە زیاتر جێگیرکردنی پێگەی خۆی، تەنانەت لەدوای چۆڵکردنی هێزەکانی لە عێراقدا و ئەم ڕۆڵەی بە سعودییە و فەرەنسا سپاردووە، و هەروەها بە مەبەستی پشێوی نانەوە بە چین و ڕێگریکردن لێی هەم لە ڕێگەی هاوکاری هاوپەیمانە ناوچەییەکانیەوە و هەم بە دانیشتن ودانوستان و تەنازولکردن لە بەرامبەر نەیارەکانیدا.
بایدن و دەستەی فەرمانڕەوای ئەمریکا ئەوەیان سەد بارە کردەوە کە ئەوان کاتێک دەچن بۆ ناوچەیەک بۆ دەوڵەت دروستکردن ناچن. کەواتە بۆ نانەوەی ئاژاوە و پەشێوی دەچن لە هەوڵی گەشەپێدانی سەرمایەکانیاندا کە بەتوانایی خۆی نیشانداوە و دەیانەوێت چین نەبێتە هێزی یەکەم بۆ ئەمەش پێویستیان بە نانەوەی پەشێوی یە بە ئەوەی ئەم پرۆسەی چوونە بەرەوەیەی چین دوابخەن.
هەڵبژاردنی پێش وەختی عێراقیش پێویستە وەک بەشێک لە ململانێی هێزە جیهانی و ناوچەییەکان و هاوکات هێزە بورژوازییە ناوخۆییەکان سەرنج بدرێت. لە ڕاستیدا بڕیاردان لەسەر هەڵبژاردنی پێش وەختە، ڕاستەوخۆ سیاسەتی ئەمریکا بوو کە لەژێر ناوی وەڵام بە خواستەکانی ناڕەزایەتی و ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەردا دەرخواردی خەڵکی دەدەن. سیاسەتێک کە ڕووی لە لاوازکردنی گروپ و هێز و حزبەکانی سەر بە میحوەری ئێرانە لە نێو پەرلەمان و کۆی پرۆسەی یاسادانانی عێراقدا. بەڵام ئەوەی کە ئەنجامەکەی چۆن دەشکێتەوە، هەمیشە گریمانەی گۆڕانی تێدایە لەم هەلومەرجەدا.
ئەوەی کە لەم هاوکێشانەدا و لە جەنگەکەی ناوبەناوی ئەم هێزە بورژوازیە جیهانی و ناوچەیی و ناوخۆییانەدا غائبە، چینی پرۆلیتاریایە. ئەگەرچی ئەم چینە لێرەو لەوێ خۆی نیشاندەدات و ناڕەزایەتی نیشاندەدات، بەڵام لەبەر ئەوەی لە ئاگایی سۆشیالیستی و لە ڕیزی یەکگرتوو و ڕێکخراوی خۆی بەهرەمەند نیە دەکرێتە سووتەمەنی بردنەپێشەوەی ئەم سیاسەتە چاوبرسیانەی سەرمایەداری. تاکە زامن بۆ یەکلاکردنەوەی ئەم هاوکێشەیە بە قازانجی پرۆلیتاریا

و بە بنەبڕکردنی کاری بە کرێ و کۆتاییهێنان بە سیستەمی هاری سەرمایەداری، شۆڕشی پڕۆلیتاریای ڕێکخراو و حیزبی چینایەتی ئەوە. بە بێ بوونی ئەم ئاگاییە و بردنەسەرەوەی هۆشیاری و ئاگایی ، شەقهەڵدان لە تەواوی سیستەمی سەرمایەداری و هەموو بەهاکانی لە ژێر ناوە جۆراجۆرەکانی وەک دیموکراسی و مافی مرۆڤ و تاکە کەس و هتد کارێکی ئەستەمە و ئەگەر لێرە و لەوێش شۆڕشێکی سیاسی ڕووبدات ئەوا دیسانەوە دەسەڵات دەکەوێتەوە دەست هێزێکی تری بورژوازی و درێژەدان بە سیستەمی ئاوەژووی سەرمایەداری و مەینەتییەکانی بەسەر پڕۆلیتاریاوە بە شێوازی تر درێژەی دەبێت. شۆڕشی پڕۆلیتاری بە بێ کۆمۆنیزمی مارکس و نەریتە شۆڕشگێڕییەکانی ئەنتەرناسیونالی یەکەم و بە بێ گرتنەبەری بیروباوەڕی مارکس و ڕێبازەکەی، ناتوانێت لە بەرامبەر زەبروزەنگی بورژوازی جیهانیدا خۆی بگرێت.

کامل احمد
kamil.ahmed.f@gmail.com
27.08.2021

دوێنێ.. سەردار جاف

لەو دیو دەرگای بای جوانیا
باوەشێ پڕ، خەجاڵەتی ڕووتم بینی
قەف قەف مژی لە دووکەڵ دا
بە فتیلە ڕۆشنەکە
نغرۆی گومانە نوێم دەکەی
ئەی ساباتی دوێنێی ئەبەد
هەموو بارینێکی بەفر ماچەکانمان سپی ڕەنگ بوون
لە تاڤگەی ڕوونی کاڵباکن
لێوەکانت لە پرچی وەریوی تەڵا بە خەم مردن
بێ نهێنی و لە پشت باوە
شەقاو شەقاو دەکی مردووت ئاو دەداوە
بەرەو مەرگی پەنجە توتەی تێکئاڵاوی کەیف دەبەی
هەناسەم لە مانگ تۆراوە
ڕەحم میوانی تابووتە

ئەم دیو و ئەو دیوی رۆژیش شیوەنێکە
ئەو دەمانە
تۆوی ژیلەمۆ دەچێنی و
ئاوا دەچزێ بە بن پێما
تەنیایی یەخەی گرتووم
هەرگیز لە من وەڕس نا بێ
رؤح مۆمێکی تواوەیە و
مۆمدان لە خۆیدا ڕایناگرێ
ژوانەکان ....
هەر هەموویان ....
ساختە و درۆ و دوو روویی بوون
تیر و شیر و بۆسەیەک بوون
دەتهاویشتن
مینا بۆمبێ بە سەر ڕێما

خەیاڵێک لە دووریی یار..
قەسیدەی: ستیڤان شەمزینی

گالیسکەی خەیاڵ رامدەکێشێت
بۆ ئەو رۆژانەی من لەگەڵ یار
پێکەوە لە دەفتەری عەشقدا
وێنەی فرمێسکی شادیمان ئەکێشا
بە روخسەتی پەلکەزێڕینە
رێگە تاریکەکانمان ئەسڕییەوە
بە بەرچاوی رووی گرژی مەرگەوە
پێک پێک شەرابی ژیانمان ئەخواردەوە
لەگەڵ یەکتردا
بەناو تاریکترین شەوەکاندا تێپەڕین
بە تونێلی رۆژە سەختەکاندا رەت بووین
بە سواری ئەسپی شیعرەوە
بە داڵانەکانی غەریبیدا رۆشتین
تاکو گەیشتینە ئامێزی نیشتمان

نیشتمانیشمان لەم
س□ه□ستانەی باکووری زەویدا
تەنها و تەنها باوەشی یەکتر بوو
بە شەمەندەفەری عەشق رۆشتین
تا گەیشتینە ئەو شارە ماندووەی
هەزار جار چەقۆی قینی
بەسەردا باریبوو
تا گەیشتینە ئەو کوخە بچووکەی
بۆنی عەتری رامووسانی لێ ئەهات
لەوێ پێکەوە
قاوەمان بۆ ئەستێرەیەک گرتەوە
دەستی شەوەکانمان خوێندەوە
تەفسیری خەونی پەلکە گیامان کرد
لە فنجانی قاوەی ئەستێرەکەدا
دوو مانگمان بینی کە خۆمان بووین
لە ناو لەپی دەستی شەودا
دوو رێبواری یەک رێگەمان بینی
کە هەر خۆمان بووین
لە خەونی پەلکە گیادا
دوو چڵە نێرگزی رووتمان بینی
ئەویش هەر خۆمان بووین
پێکەوە حیبرمان کردە
ناو لەشی قەڵەمی عەشقەوە
لەسەر پەڕەی دڵ نووسیمان
یەکترمان خۆش ئەوێت و
پەیمان ئەدەین وەک
شەپۆل و دەریا پێکەوە بین
وەک ئەستێرە و ئاسمان
لەناو رۆحی یەکتردا بین
وەک غەم و ئەسرین
لە یەکتری جیا نەبینەوە
وەک خوێن و زام
ئاگر و رووناکی
پێکەوە گۆرانی بڵێین
پێکەوە لە کانی عەشق
تینوێتیمان بشکێنین
پێکەوە وەک گوڵە گەنم

لەسەر خاکی نیشتمان بڕوێین و
لە بەشی خوارەوەی لاپ□□ک□دا
بە خوێنی چاوەکانمان
ئیمزامان لەسەر کرد
پێکەوە ئەفسوونمان
لە برینە دێرینەکان کرد و
بە گیای عەشقێکی جاویدانی
تیمارمان کردن
لە خێڵی دڵ مۆمیاکراوەکان هەڵهاتین
تا گەیشتینەوە بە یەک
لە مەملەکەتی تاریکی بارمان کرد
دەستمان کرد بە شرۆڤەی رووناکی
لە دەریا سەرابی□کان دەربازمان بوو
لە چەمێکی غەریبدا خۆمان دۆزی□وە
لە شارە خۆڵەمێشی□کە رامانکرد
لەم گوندە بێ ئادرێسەدا
سەرمان لەگەڵ رەنگەکاندا دەرهێنایەوە
گوێمان بۆ دەنگی پیانۆیەک گرتبوو
غەریبی بۆ شرۆڤە دەکردین و
بە دەسماڵێکی سوور
ئەسرینی بۆ ئەسڕین
بە لای گۆڕستانەکاندا تێدەپەڕین و
نووسراوی سەر کێلەکانمان ئەخوێندەوە
لەگەڵ مردووەکان قسەمان دەکرد
پرسیارمان لێ ئەکردن
جیاوازیی مەرگ و ژیان چییە؟
هەر خۆمان وەڵاممان ئەدایەوە و
ئەمانووت ئەوەی عاشق نەبێت مردووە
هەر چەند لە شاری زیندووانیش بێت
پەنجەرە ژەنگگرتووەکانی
مێژوومان یەک یەک ئەکردەوە
بە دوای داستانەکانی عەشقدا
وێڵ ببووین، بەڵام
هیچ داستانێکمان نەدۆزی□وە
لە عەشقی خۆمان تراجیدی تر
لە عەشقی خۆمان شێتانەتر
لە عەشقی خۆمان جوانتر

بە تیلەی چاو بۆ یەکمان ئەڕوانی
بە چرپەوە بە یەکمان ئەوت
خۆشم ئەوێی و
لە باوەشی یەکتردا ئەنوستین
پێکەوە هەموو جوگرافیاکان رۆشتین
کوچە و کۆڵانەکانی زۆر شار ئەماناسن
رووبارەکان بەشێک لە بیرەوەریی
ئێمەیان لە دڵدایە
مانگەشەو شاهیدێکی نهێنی پارێزی
ماچەکانمە لە ژێر رۆشنایی خۆیدا
بەناو سنوورە مینڕێژکراوەکانی
رابردوودا تێدەپەڕین
بە ئامانجی دۆزینەوەی
کیشوەری ونبووی ئایندە
هەر ئەڕۆشتین و کاتمان نەبوو
ئاوڕێک لە مێژووی پەرتبوونمان بدەینەوە
هەر ئەڕۆشتین و نەماندەویست
بیر لە وەرینی نۆتەکانی ژیان بکەینەوە
هەر ئەڕۆشتین و نەماندەزانی
ئەم کەشتی عەشقە
لە کوێ لەنگەر ئەگرێ؟
هەر ئەرۆِشتین و چاومان بڕیبووە
ئەو نیگارانەی ئایندە
بە فڵچەی یاخیبوون رەنگ کرابوون
هەر ئەڕۆشتین، هەر ئەڕۆشتین
بێ ئەوەی بڕیارماندا بێ
لەم شەمەندەفەری دڵداری□
لە هیچ وێستگەیەک دا بەزین
ئەمانویست بڕۆین
بەرەو نێو باوەشی ئەو حکایەتانەی
ئەستێرەکان ل□ نێو خۆیاندا
دەماودەم ئەیانووتەوە و
ئەویش هەر باسی
لە دایکبوونی من بوو
ل□ نێو خەونە پەمەییەکانی یاردا
ئەڕۆیشتین و بەدزییەوە
گوێمان لە باران ئەگرت

باسی خوسانەوەی ئێمەی دەکرد
بۆ مەزرایەکی تینوو
ئامۆژگاریی باخچەکانی ئەکرد
لەگەڵ یەکەم پشکوتندا
فەرشێک لە گوڵە شەوبۆ
لە بەر پێی عەشقماندا راخەن
لە ئاسمان ئەپاڕایەوە
تۆزێک درەنگتر دەریبکات
تا بۆ دیمەنی ئاوێزانبوونی ئێمە
بکەوێتە گریان و
دڵی وشکەوە بووی
کێڵگەکان شین بکاتەوە
لە ناکاو خزانی بەردێک
لە چیای مێشکمەوە
بلوری خەیاڵەکانمی
هەڵپروون کرد
کاتێک بە هۆش هاتمەوە
چرای ماڵەکەم
خەریکە کوێرم ئەکات
بۆنی گوڵی ناو ئینجانەکان
کاسیان کردووم
دەستەکانم تەڕ تەڕ بوون
وەک ئەوەی تازە
لە ڕەیحانەی پرچی تۆدا
شەونمیان بەسەردا باریبێ

حەوتەمین دیداری شانۆی کوردی
“یەتەبەری” به یادی “دڵشاد

ئەحمەد” لە سوید بەڕێوەچوو

مەنسوور جیهانی –

حەوتەمین دیداری شانۆی کوردی “یەتەبۆری” بە یادی “دڵشاد ئەحمەد” ئەکتەر و دەرهێنەری ناوداری شانۆی کوردستان لە شاری یەتەبۆری لە سوید بەڕێوەچوو.

حەوتەمین دیداری شانۆی کوردی “یەتەبۆری” بە یادی ڕەوانشاد “دڵشاد ئەحمەد” ئەکتەر و دەرهێنەری ناوداری شانۆی کوردستان و سەرۆکی پێشووی کۆمەڵەی هونەرە جوانەکانی نێودەوڵەتی یەتەبۆری Internationella Sköna Konster، بە دروشمی “شانۆ نوێبوونەوەی ژیانە” و بە بەشداریی دوو گرووپی شانۆیی لە شانۆکارانی کورد و هەروەها دوو سیمیناری پسپۆڕانەی شانۆیی لە کاتژمێر 4ی دوانیوەڕۆی ڕۆژانی 27 و 28 و 29ی ئۆگۆستی 2021 بە شێوەی ئۆنلاین لە شاری یەتەبۆری لە وڵاتی سوید بەڕێوەچوو.

لە ڕۆژی یەکەمی حەوتەمین دیداری شانۆی کوردی “یەتەبۆری” واتە ڕۆژی هەینی 27ی ئۆگۆستی 2021 شانۆگەری “هیچم نییە بیشارمەوە” لە دەرهێنانی “ڕێژەن جەمال” بە شێوەی ئۆنلاین نمایشکرا و دیدارێکی کورت لەگەڵ ئەم شانۆکارە کوردە سازکرا و لە ڕۆژی دووهەم واتە ڕۆژی شەممە ٢٨ی ئۆگۆستی 2021 شانۆگەری “کچێ سەتەییەکە” لە دەرهێنانی “فاتیح بادپەروا” بە شێوەی ئۆنلاین نمایشکرا و دیدارێکی کورت لەگەڵ ئەم شانۆکارە مەریوانییە سازکرا و لە ڕۆژی سێهەمیشدا واتە ڕۆژی یەکشەممە 29ی ئۆگۆستی 2021 سیمیناری پسپۆڕانەی شانۆکار و نووسەر “دانا عەلی سەعید” و هەروەها سیمیناری پسپۆڕانەی شانۆکار و نووسەر “زاهیر عەبە ڕەش” بە شێوەی ئۆنلاین بەڕێوەچوو.

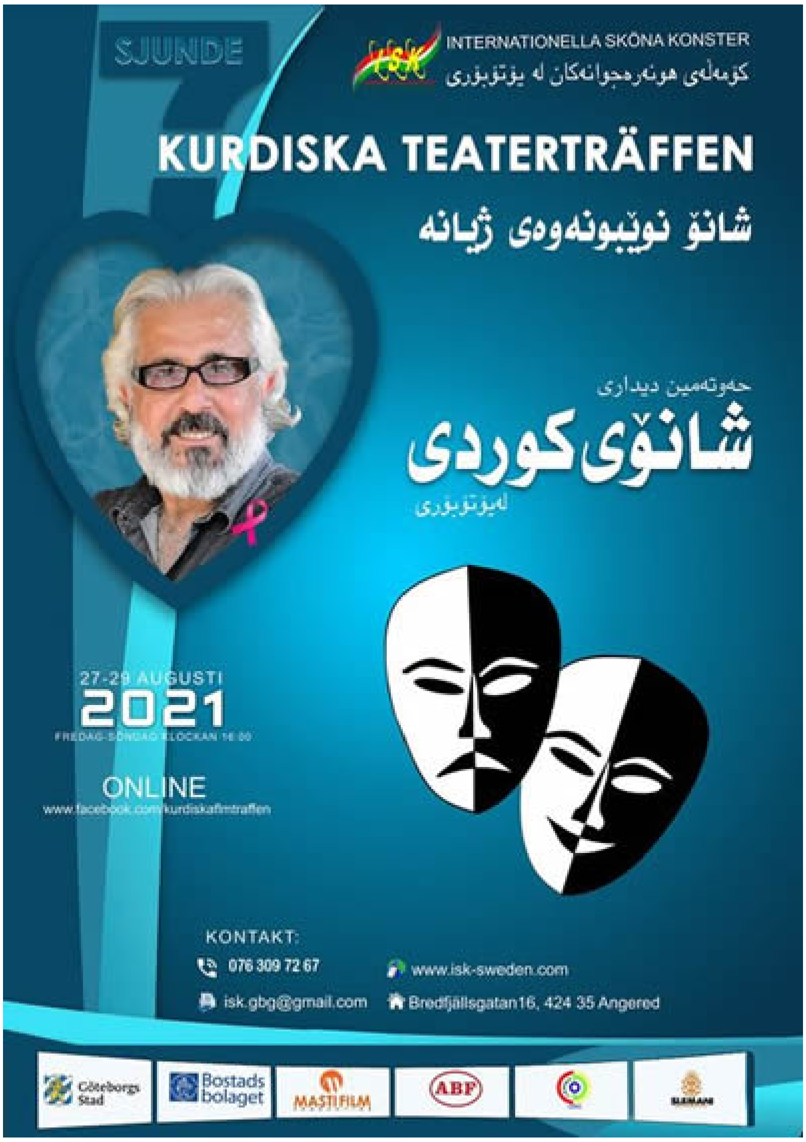

دیداریی ئەمساڵی شانۆی کوردی "یۆتۆبۆری" به هەوڵی کۆمەڵەی هونەرە جوانەکانی نێودەوڵەتی یۆتۆبۆری، به سەرۆکایەتی "عیزەت ڕەئووف" و هەروەها به سەرپە‌ڕەشتی بەشی تەکنیکی لە لایەن "نەوزاد باهیر" بە شێوەی ئۆنلاین بەڕێوەچوو، چونکه دۆخی پەتای کۆرۆنا تاکوو ئیستا لە سوید ئاسایی نەبۆتەوە و بەپێی رێنماییەکانی تەندروستی لەم وڵا ته کۆبوونەوە بەشیوە ئاساییەکەی رێگەپێدراو نییە.

بۆ زانیاریی زیاتر:
https://www.facebook.com/kurdiskafilmtraffen

بەڕێوەبەرایەتی راگەیاندنی گشتیی حەوتەمین دیداری شانۆی کوردی یۆتۆبۆری.

ڕووخانی دەسەڵاتی سەربە ئامریکا لە ئەفغانستان و ئەزموونەکانی بە حکوومەتی هەرێمی کوردستان.. خەلیل غەزەڵی

پێشەکی

دوای ڕێککەوتنی ئامریکا لەگەڵ تاقمی تێرۆریستی تاڵەبان و پشت گوێ خستنی دەسەڵاتی فەرمیی ئەفغانستان لەو ڕێککەوتنەدا و، پاش دەستپێکردنی چوونەدەری هێزی چەکداری ئامریکا و هاوپەیمانەکانی لە ئەفغانستان و شەمانەی بەتەنیاهێشتنی دەوڵەت و خەڵکی ئەفغانستان لەبەرابەر هێرشی تێرۆریستانی تاڵەبان، کە وەک خەیانەتی ئامریکا بە خەڵکی ئەفغانستان و شکستێکی سەرشۆڕانەی دیکە پاش "ڤییەتنام" ناو دەبرێ، لە ناو کوردانیش باسی ئەوە هاتە پێش کە گەر ئامریکا ئیراق بەجێ هێڵێ (دیارە ئیراق و ئامریکاش رێککەوتنێکیان لە نێوان دا هەیە کە تا کۆتایی ئەمساڵ هەرچەشنە چالاکیەکی نیزامیی ئامریکا کۆتایی دیت و تەنیا ژمارێک هێزی نیزامی بۆ راهێنانی سەربازی و ئەمنیەتی دەمێننەوە. کە ئەگەری چوونەدەری ئەوانیش لە داهاتوودا کەم نییە)، حکوومەتی هەرێمی کوردستانیش بوونی دەکەوێتە مەترسیی هێرشی نەیارانی کورد کە دەتوانێ وەک گرتنەوەی کەرکووک، گەلەکۆمەی دەوڵەتانی ئێراق و ئێران و رەنگە بەهاوکاریی دەوڵەتی تورکیا بێت.کە ئەنجامی هەرەس هێنانی حکوومەتی هەرێمی کوردستان دەبێ. ئەم بەچوونە پاش هەرسهێنانی دەوڵەت و هێزی چەکداری ٣٦٠ هەزارکەسیی ئەفغانستان لە ناو کوردان دا بەهێزتر بوو .

دیارە خەڵکانی جیاواز بە ئامانجی جیاوازەوە ئەو باسە(ئەگەری هێرش کردنە سەر باشوور و رووخانی دەسەڵاتی هەرێم)یان هێناوەتە ئاراوە. کە هەڵوێست گرتنی کاربەدەستانی هەرێمی کوردستان و لەوانە مەسعوود بارزانی سەرۆکی پارتی دێموکراتی لێکەوتوەتەوە. کە هەموویان باس لە خۆڕاگری و تەفروتوونا کردنی هێرشبەران دەکەن.ئەگەرچی رەنگە بەجگەلە چالانی کورد، تاک و تووک کەس یا ناوەند و تەنانەت دەوڵەتی دژی کورد ئەوباسەیان ڕاستەوخۆ یا ناڕاستەوخۆ هێنابێتە ئاراوە، کە مەبەستی دوژمنکارانەیان ئاشکرایە، بەڵام زۆرێک لە رووناکبیران و رخنەگرانی کورد، وەک دەسەزیی بو پێشگرتن بە ئەگەری هەر کارەسات و رووداوێکی خراپ، دەسەڵاتی هەرێمیان لە کەموکووڕیەکانی

ئاگادارکردوەتەوە و هوشداریان داوە کە گەر بێتو هۆکارەکانی هەرەس هێنانی دەوڵەتی ئەفغانستان بەهەند نەگرن، بێگومان لە ئەگەری هەر پیلانێکی لەو چەشنەدا، زەرەرمەندی سەرەکی ئەو دەسەڵاتە و پاشان خەڵکی باشووری کوردستان دەبن.
منیش وەک کوردێکی چالاک لە بواری میدیا کە زۆرتر وەک رخنەگر چالاکیم هەبووە، بە ئەرکی خۆم زانی روانگە و بۆچوونی خۆم لەم بارەوە بە ئاگاداریی هاونیشتمانان و هاوکات دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان بگەیەنم. پێویستە ئەوەش زیاد بکەم گەرچی بەداخەوە رخنەگرتن لە لای ئێمە هێشتا جێگەی شیاوی نییە و رخنە پۆزوتیڤ وەرناگیرێ. بەتایبەت کاربەدەستی حکوومەتی هەرێم و هەردوو حیزبی دەسەڵاتدار بەشێوەیەکی گشتی هەر رخنەگرتنێک دەبەنە بواری دوژمنکارییەوە، سەرەڕای ئەمانە ئەوەی پێوەندیی بە منیوە هەیە، لە ماوەی تێکۆشانی میدیایم دا هەوڵم داوە بە ئینسافەوە هەڵوێست و رخنەبگرم و گەر هەنگاوێکی هەرێمم بە دروست زانیبێ، راشکاوانە ،ەرک ئەرکی خۆم پشتیوانیم لێکردوە. کە دەتوانم پرسی ڕیفراندۆمی ساڵی ٢٠١٧ بە نموونە بێنمەوە کە سەرەڕای هەموو رخنەکانم لە دەسەڵاتی هەرێم و بەتایبەت شێوەی دەسەڵاتداریی و سیاسەتی مەسعوود بارزانی، بە بڵاوکردنەوەی ڕاگەیەندراوێک لەو ڕیفراندۆمە پشتیوانیم کرد.

ئێستەش وەک ئەرکی سەرشانم ڕوانگە و بۆچوونی خۆم لەسەر شێوەی دەسەڵاتداریی هەرێم و ئەگەرەکانی داهاتوو، بەتایبەت پاش چوونە دەری ئامریکا لە عێراق (لەسەرەوە باسم کرد)، لە چوارچێوەی ئەم نووسراوەیەدا بە ئاگاداریی بەڕێوەبەرانی حکوومەتی هەرێم و قەزاوەتی هاونیشتمانان دەخەمەروو.
بەشی یەکەم: لە داگیر کردنی ئەفغانستانەوە تا رووخانی دەسەڵاتی دانراوی ئامریکا و گەڕانەوەی تاڵەبان
کاتێک ئامریکا پاش ڕووداوەکانی ١١ی سپتامبر، بەمەبەستی لەدانی تێرۆریزمی ئیسلامی بەگشتی و ئەلقاعیدە بەتایبەتی، هێرشی کردە سەر ئەفغانستان و دەسەڵاتی تالیبانی بە هاوکاریی هێزکانی ئیئتلافی باکوور جێگیر لە دۆڵی پەنجشیر(هێزە جیهادیەکانی دژی تالەبان) رووخاند، بەمەبەستی بەرەوپێشبردن و بەکردەوە گەیاندنی ئامانجەکانی خۆی، واتا جێگیرکردنی دەسەڵات و هەژمونی لە ناوچەکە، دەسەڵاتێکی نوێی لەو وڵاتە لە ژێر ناوی "کۆماری ئیسلامیی ئەفغانستان" لە سەربنەما و قەوارەی رژیمە دیموکراتیەکان دامەزراند. کە لە ڕاستیدا مەبەست نەتەوەسازیی و دەرهێنانی ئەفغانستان لە قەوارەی تایفەیی و بەنەتەوەکردن بوو، تا ببێتە

نوێنگە‌یەک بۆ وڵاتانی ئیسلامی. ئەوە بوو کەوتە مۆرە کۆکردنەوە و دەوڵەت و سەرکۆمار و پارلەمان(لویی جەرگە) پێکهێنان و هاوکات بەلێشار پوول و پارەی رژاند و سپا و هێزی نیزامی و پۆلیسی سەرلەنوێی و بە پێوەرەکانی خۆی دارشتەوە. پاش ماوەیەکی کەم ناوەندی جۆربەجۆری دێموکراتی و ئازادیی سیاسیی(نیسبی) و بەتایبەت ئازادیی بۆ ژن لە بواری جۆربە جۆر هاتنە ئاراوە. واتا هەموو چت بەرواڵەت وا دەچوونە پێش کە ئامریکا دەیویست.

بەڵام خالێکی هەرە گرنگ کە ئامریکا لێی خافڵ بوو، قەوارە و پێکهاتەی عەشیرەیی- تایفەیی و داواکەوتوویی ئەفغانستان بوو کە لە ڕاستی دا لەمپەرێکی گەورە لە بەرابەر ئەو پلانە ستراتیژیکیەی ئامریکا بوو. هەرچەند خودی پلانەکەش تەنیا رووکەش بوو و لە راستیدا دیموکراتیزەکردنی بنەڕەتی و ڕاستی□قینەی ئەفغانستانی رەچاو نەدەکرد.

هەر پاش دامەرزانی دەسەڵاتی نوێ لە ئەفغانستان و ڕژانی دولاری ئامریکائ و یۆرۆی ئوروو پایی، نابەرابەری و هەڵاواردن لە دەسەڵات دەرکەوت. بەهۆی نەبوونی پلانێکی عادڵانە و گونجاو لەگەل هەلومەرجی عەشیرەیی ئەفغانستان، کە لە نەتەوە و کەمە نەتەوە و تایفەی جیاوازی پێکهاتوە، چەند تاقمی مافیایی لە یەک دوو نەتەوە دەستیان بەسەر جومگەکانی دەسەڵات و دارایی دەوڵەت دا گرت، کە ئاکامی سەرههڵدانی گەندەڵی و کڕینی خەڵک بە پارە و پلە بوو. ئەم گەند□ییە هەموو بوارەکانی دەسەڵاتی گرتەوە و وایلێهات تەنانەت ئامریکاییەکانیش ملیان دا بە گەندەڵی و مافیاگەریی و قەبوولیان کرد. چوونکە پێیان وا بوو بەو شێوە باشتر پلانەکانیان جێبەجێ دەبێت.

بۆ زانیاریی زیاتری خوێنەر کۆمەڵگەی ئەفغانستان لە زیاتر لە ٤٠ نەتەوە و کەمە نەتەوە و تایفە پێکهاتوە و هێشتا بەو ئاستە نەگەیشتوە کە هەموویان خۆیان وەک "ئەفغان" پێناسە بکەن و وەک یەک نەتەوە دەرکەون. هەرئەوەش یەکێک لە هۆکارە سەرەکیەکانی پێشهاتنی هەلومەرجی ئیم□□□ی ئەفغانستانە. نەتەوە و کەمەنەتەوە و تایفەکانی ئەفغانستان بریتین لە: ١- پشتون ٢- تاجیک ٣- ئوزبەک ٤-هەزاره ٥- تورکمن ٦- بەلووچ ٧- ئیماق ٨- نورستانی ٩- پەشەیی ١٠- تورک ١١- عەرەب ١٢- سادات ١٣- پامیری (واخانی یەکان، منجانی یەکان، شغنانی یەکان، ئەشکاشمی یەکان، زیباکی یەکان و سنگلیچی یەکان) ١٤- گەجەر ١٥- مەجددیان ١٦-قەرخیز ١٧-کورد ١٨-قرلق ١٩- خواجه گان ٢٠- قزلباش ٢١-قەزاق ٢٢-یەفتلی ٢٣- تاتار ٢٤-براهوی ٢٥-بەیات ٢٦- جەمشیدی ٢٧- پراچی ٢٨- ئورمر ٢٩- مغول ٣٠- شاخیلان – ٣١- لقیان –

٣٢ لوەخابی ٣٣- تیموری ٣٤- گوَر ٣٥- خلیلی ٣٦- سوریان ٣٧- سجانی ٣٨- چنگری(مسلی) ٣٩- سیکان ٤٠ جوگی – ٤١- یەهود و...

پاش هێرشی ئامریکا و هاوپیمانانی بۆ سەر دەسەڵاتی تاڵیبان، ئەگەرچی ئەو دەسەڵاتی رووخا، بەڵام تاڵیبان ناوەندەکەی بۆ پاکستان(باوکی رووحیی تاڵیبان) گواستەوە و شەڕکەرەکانی لە زۆربەی ناوچەکان شاخاویەکان و لە دەرەوەی شارەکان مانەوە و شەڕیان دژی ئامریکا و دەوڵەتە دەسنیشانکراوەکەی درێژە پێدا. ئەم رەوەندە نزیک ٢٠ ساڵ درێژەی کێشا و ئامریکا و هاوپەیمانە ئوروپاییەکانی لەم ماوەدا زیاتر لە ٢٠٠٠ میلیارد دولاریان لە ئەفغانستان هەزینەی هێزی نیزامیی و دەوڵەت و چەک و چۆڵ کرد، بەڵام هیچ پێشکەوتنێکیان نەلەباری نیزامی و دەرکردنی تاڵیبان بەدەست هێنا؛ نەش قەوارەی حکوومەت گەڵانی بەسەردا هات وا هەروا بە گەندەڵی و ناکارامەیی مایەوە. کە دزیی، بەرتیل وەرگرتن، نیپۆتیزم(خزم خزمەنی) و نان بەقەرزدان بەرچاوترین یان بون. تا ئاخری دونالد تراپب و ڕاوێژکارانی بەو ئەنجامە گەیشتن کە نە دەتوانن تاڵیبان لەبەین بەرن، و نەش دەسەڵات لە کابول دەتوانێ چاکسازیی بکات. بەشێوەی دیار ترامپ ڕایگەیاند کە: "بەو دەوڵەتەی کە لە کابول هەیە، ئێمە هیچمان پێناکرێ و بەهوودە پارە بە فیڕۆ دەدەین. ئەوە داعش و تالەبان دژی یەک خەریکی شەڕن. با ئێمە لەیان گەڕێن یەکتر لەنەو بەرن."(گەڵانەوەی زارەکی).ئەوە بوو وتووێژیان لەگەڵ تالەبان دەسپێکرد و سەرەنجام لە "دەوحە"ی قەتەر، پاش چەندین دانیشتن رێککەوتنامەیەکیان واژۆ کرد کەلە دووخاڵی سەرەکی پێک هاتبوو: ١ – ئامریکا و هاوپەیمانانی هەموو هێزەکانیان تا ئاخری ئاگۆستی ٢٠٢١ لە ئەفغانستان ببەنەدەر. ٢ – تالەبان بەڵێن دەدات کە ئیجازەی تەکەشان بە هیچ هێزێکی تێرۆریستی و لەوانە ئەلقاعیدە لە ناوچەی دەسەڵاتی نەدات. دیارە وەک دەرکەوتووە، ئەو رێککەوتنامە خاڵی دیکە و بەتایبەت چەند خاڵی نهێنی لەخۆ گرتوە کە نە ئەمریکا و نە تاڵیبان ئاشکرایان نەکردوە.

پاش کۆتایی هاتنی ماوەی سەرکۆماریی ترامپ و هاتنە سەرکاری "بایدن"، دەسەڵاتی نوێ لە ئامریکا وەفاداریی خۆی بە رێککەوتنەکە لەگەڵ تالەبان ڕاگەیاند. کاتێک لە "جۆو بایدن" پرسیار کرا کە هەکاریی درێژەدانی رێبازی ترامپ چییە؟ وەڵامی دایەوە کە هەر رۆژێک بێت ئێمە دەبێ کۆتایی بە "شەڕێ بێ کۆتاییەکان" بێنین. هێشتا ماوەیەک بە کاتی چوونەدەری هێزی ئامریکا و هاوپەیمانەکانی مابوو کە بایدن ڕایگەیاند زووتر لە وادەی دیاریکراو، کشانەوەی

ھێزەکانی وڵا تەکەی لە ئەفغانستان دەستپێدەکا تت. ڕاست چەند رۆژ داوای ئەم قسانە بوو کە جم و جووڵی تاڵەبان زیادی کرد و چەند شار و شارۆچکەیان گرتەوە.

هاوکات هێزەکانی ئەفغانستان کە ژمارەیان بەڕواڵەت و بە فەرمی ٣٦٠ هەزار کەس دەبوو ، کاتێک دڵنیا بوون ئامریکا پشتیانی بەرداوە، بەیەکجاری ورەیان ڕووخا و لە زۆر شوێن بێ تەقە سەنگەرکانیان تەحویلی تاڵەبان دەدا. پێویستە هر ڵێرە ئیشارە بەوەش بکەم کە ڕاستە ژماری هێزی چەکداری ئەفغانستان ٣٦٠ هەرزار کەس ڕادەگەیەندرا، بەڵام لە راستیدا ژمارێکی زۆری “بن دیوار” واتا تەنیا ناویان بۆ مووچە لە لیستی هێزە چەکدارەکاندا بوو. کە ئەمەش بە لایەنێکی دیکەی گەندەڵی دەوڵەت و کاربەدەستانی بە ئەژمار دێت.

لە ماوەیەکی کورتی چەند حەوتوویی دا ئامریکا و هاوپەیمانانی (پێش وادەی دیاریکراو) زۆربەی هێزەکانی خۆیانیان لە ئەفغانستان کشاندەوە، هاوکات تاڵەبان پێشرەویەکانی خۆی درێژە پێدا و هێزەکانی دەوڵەت، ئوردوو(ئەرتەش) و پۆلیس سەرەنجام تووشی داڕمان و ئاشبەتاڵ هاتن و ئەشرەف غەنی (سەرکۆمار) یش بە زیاتر لە ١٥٠ ملوێن دولارەوە بەشەو هەڵات. بەوشێوە کۆتایی بە ٢٠ ساڵ دەسەڵاتی دانراوی ئامریکا لە ئەفغانستان هات.

دیارە پێویستە ئیشارە بەوە بکرێ کە لەو ماوەدا سەرەڕای هەبوونی دەسەڵاتێکی گەندەڵ و دز و ناکارامە، بەهۆی هەبوونی فەزایەکی شێوە دیموکراتیانە و ئازادیی و ئازادیی فەردی، لە زۆرێک لە شارەکان و بەتایبەت کابول(پێتەخت) چەشنێک لە کەش و هەوای دێموکراتی سەریهەڵدابوو کە بەکورتی دەکرێ ئیشارە بە هەبوونی ڕاگەیەنەریی (تا ڕادەیەک) ئازاد وەک تەلەفزیون و چاپەمەنی و ئینتێرنێت بکرێت.
هاوکات سەرههڵدانی سەندیکا جۆربەجۆرەکان، هەبوونی ئازادیی تاکەکەسی و لە هەموو گرینگتر ئازادیی ژنان و بەشداریان لە ژیانی کۆمەڵایەتیی و چالاکبوونیان لە بواری جیاواز بوو. هەروەها لەم ماوەدا کۆمەڵگەی مەدەنی پێشکەوتنێکی بەرچاوی بەخۆیەوە بینی کە هەموو ئەمانە دەبێ بە دەستکەوتی کۆمەڵانی خەڵک و کۆمەڵگەی ئەفغانستان لە ماوەی ئەو ٢٠ ساڵە دا بزانرێت ، کە بێگومان توانیویە گاریگ□ری□کی زۆر لەسەر کۆمەڵانی خەلک و بەتایبەت لاوان دابنێ. هەرئەم گاریگەرییەیە کە ئەمڕۆ دەتوانێ بنەمای سەرههڵدانی خۆڕاگرییەکی جەماوەری – مەدەنی(بەتایبەی لە نێو ژنان و لاوان دا)دژی دەسەڵاتی رەشی تاڵەبان بێت. چوونکە هەلومەرجی ئیمڕۆی ئەفغانستان لەگەل سەردەمی دەسەڵاتی یەکەمی تاڵەبان زۆر جیاوازە. هەر ئەوەشە کە تاڵەبان بەڕواڵەت ڕادەگەیەنێ کە گۆڕانی بەسەردا

هاتوە. هەرچەند بە گومانەوە چاو لە بەڵێنەکانی تاڵەبان دەکرێ، بەڵام هەموو ئەمانە ئایەندە و چەند و چۆنی ڕێزبەستی کۆمەڵگە لە ئاست تاڵەبان و دژکردەوەی ئەو هێزیە دەریدەخات.

لە کۆتایی ئەم بەشە هۆکارەکانی رووخانی دەسەڵاتی ٢٠ ساڵەی سەربەئامریکا لە ئەفغانستان بەکورتی دەسنیشان دەکەم کە بریتین لە :

١ . نەبوونی باوەڕ بەخۆ لە دەسەڵات و پشت بەستن بە هێزی مادیی و نیزامیی ئامریکا. هاوکات بوونی چەشنە مافیایەک لە دەسەڵات کە ئەوەی لای گرنگ نەبوو برژەوەندیی گەل و نیشتمان بوو.

٢ . نەبوونی هەستێکی یەکگرتوویی نەتەوەیی (ئەفغان) و دابەش بوون لەنێوان نەتەوە و کەمەنەتەوە و تایفەکاندا. کە چەند تاقمی یەک دوو نەتەوە دەسەڵات بەدەستەوە دەگرن و ئەوانی دیکە دەخەنە پەراوێزەوە.

٣ . بێ باوەڕی و توورە بوونی گشتی(کۆمەڵانی خەڵک) لە دەسەڵاتی گەندەڵ و دز. بەشێوەیەک کە کۆمەڵانی خەڵک ئەو دەسەڵاتەیان بە هی خۆ نەدەزانی و بەهیچ چەشنێک لەبەرابەر تاڵەبان دا پشتیوانیان لێ نەکرد.

٤ . هەبوونی گەندەڵیی و بن دیوار لەنێو هێزی چەکدار. بەشێوەیەک کاتی هێرشی تاڵەبان لە ٣٦٠ هەزار چەکداری ئوروو (لەشکەر)، پۆلیس و هێزی ئاسمانی؛لە ماوەی ١٠ ڕۆژدا لە تاڵەبان(کە دەگوترێت بە ٦٠ هەزار چەکدارەوە هێرشەکانی دەسپێکرد) هەرەسیان هێنا. کە یا سەنگەریان چۆلکرد و هەڵاتن، یا چوونە ریزی تاڵەبانەوە.

٥ . هەڵاواردنی تایفەیی لەنێو هێزی چەکدار و ئیدارەی دەوڵەت و تەنانەت کۆمەڵگە.

٦ . هەبوونی بێ باوەڕیی لە نێو هێزەچەکدارەکان و نەبوونی هەست و سۆزی نیشتمان پەروەریی، کە سەرەکیترین هۆکاری داڕمانی هێزی چەکداری ڕاهاتوو بە تەکنیکی شەڕ و خاوەنی پێشکەوتووترین چەک لە بەرابەر تاڵەبانی کلاشینکوف بەدەستی موتور سواردا.

بەشی دووەم :حکوومەتی هەرێمی کوردستان، ئەزموونەکانی تا ئێستا

بۆ ئەوە دەقەکە زۆر درێژ نەبێتەوە، یەکڕاست دەچمە سەر باسەکەم. نایشارمەوە منیش یەکێک لەوانەم کە لەو باوەڕەدا دام کە گەر بێتو هەر هێرشێکی دەرەکی(مەبەست دەرەوەی هەرێمی کوردستانە) بکرێتە سەر حکوومەتی هەرێم ، نە حکوومەت و نە هێزی چەکداری بەرگە ناگرن و بەداخەوە تووشی هەرس دێن و دیسان کارەستات رووودەکاتەوە باشوور و تەکڕای نەتەوەی کورد لە هەرچوارپارچە داخدار و تازیەبار دەبن.

لە پێشەکیی ئەم دەقەدا باسی هەڵوەست گرتنی کاربەدەستانی حکوومەتی

هەرەم لە ئاست ئەو بیر و بۆچوونانەم کرد کە خەڵک و بەتایبەت ڕووناکبیران پاش ڕووخانی دەوڵەتی ئەفغانستان و بەراوەردکردنی حکوومەتی هەرێم لەگەل چۆنیەتی ئەو هەرەس هێنانە کرد. کە ڕاگەیەندراوی فەرمیی مەسعوود بارزانی نموونەی هەر دیاری ئەو بەرسقدانانەیە.
گەرچی بەواڵەت بارزانی لە حکوومەتی هەرێم دا هیچ پلەیەکی نییە، بەڵام جار جار بە ئەوە لە جێگەیەک یا ناوەندێک پەسند کرابێ، پاشناوی "مەرجەع" لە ناوەکەی زیاد دەکەن . لەکاتێکدا تەنیا دەبێ وەک سەرۆکی پارتی دیموکراتی کوردستان ناو ببرێ و حیسابی بۆ بکرێ. بەڵام لە کردەوەدا دەبینرێت، هەشتا خاوەن پلەیەکی سەرترە لە نێچیروان بارزانی(سەرۆکی حکوومەت)، کە ئەمە تەنیا دەرخەری ئەو ڕاستییە کە قەواری دەسەڵاتی هەرێم لە کردەوەدا عەشیرەییە. هەر ئەوەشە کاتێک پلەدارەکی بیانی دەچێتە هەرێم، دەبێ پێش هەموو چاوی بە مەسعوود بارزانی بکەوێ، پاشان رەنگە سەرۆکی هەرێم و سەرۆکی حکوومەت ببینێ(هەرچەند ئەوانیش هەر برازا و کوڕی بارزانین). بەڵام مەگەر بە هەڵکەوت ئەگینا کەس ناچێتە سەردانی سەرۆکی یەکێتی نیشتمانی. لەکاتێکدا هەردوو حیزب بەڕواڵەت شەریک و کەم و زۆر برابەشن لە داهات و دەسەڵاتدا؟

ئەگەر لەو بنەما عەشیرەییە بگەڕێین کە بەداخەوە لە هەموو شووین بە دواکەوتوویی وەردەگیرێت، با چاوێکی خێڕا بەسەر مێژووی حکوومەتی هەرێم دا بگەرین و ببینین لە نێزیک بە سی(٣٠) ساڵی ڕابردوودا لە سەنگەری دیفاع لە باشوور چ کارنامەیەکی هەیە. با هەر لێرە ئەوە بڵیم کاتێک باسی حکوومەتی هەرێم دەکەم مەبەستم هەردوو حیزبی پێکهێنەریەتی، واتا پارتی و یەکێتی.
لە بەهاری ٩٢ بەهۆی شەڕی کوێت و سەرقاڵی و لاوازیی دەسەڵاتی بەعس، لە باشووری کوردستان ڕاپەرینێک لە لایەن کۆمەڵانی خەڵکەوە سەریهەڵدا کە ئەنجامی ڕاماڵینی بەعس، هاتنەوەی هیزی سیاسیەکان لەژێرناوی بەرەی کوردستانی و پێشمەرگە بوو. هەر لە یەکەم رۆژەکانەوە پارتی و یەکێتی سەرەڕای ئەوە لە بەرەیەکدا بوون، چوونە بواری دژبەری و رەقابەتەوە. بەوشێوە هەر لە سەرەتاوە بواری چالاکبوونەوەی بیری "جەلالی و مەلایی" یان بووژاندەوە. دەسبەجێ کەوتنە سەرباز گیریی و دابەدانی جاشەکان. بەداخەوە یەکیتی کە تا ئەوکات نوێنەرایەتیی هێزی وردەبورژوازیی شاری دەکرد و توێژەکی بەرینی خوێندەوار و ڕووناکبیری لە خۆگرتبوو، بە سیاسەتەکانی جەلال تاڵەبانی ، ڕوو لە عەشیرەگەریی و لە رەقابەت لەگەل پارتیدا، ئەویش کەوتە جاش کۆکردنەوە. بەوشێوە هەردوولا فیکر و سیستەمەکی

عەسکەری(سەربازی)یان بەسەر کۆمەڵگەدا زاڵکرد و رۆڵ و دەسەڵاتی کۆمەلانی خەڵک کە بەخوێنی رۆڵەکانی ڕا پەڕینی سەرخستبوو و ئەوانی لە هەندەران و بەتایبەت ئێران گێڕا بوەوە،لە پەراوێز خرا.
بەڵام بەداخەوە زۆری پێ نەچوو بەعس بۆ گرتنەوەی کەرکووک هێرشی هێنایەوە، ئەمە یەکەم ئەزموونی پارتی و یەکێتی و هێزەکانی دیکە بوو کە نیشان بدەن تا چ ڕادەیەک بۆ پارێزگاریی لە ئەوەی ڕاپەڕین دەستی خستبوو، ئامад□ن. بەداخەوە دیتمان هیچ بەرەنگارییەکی ئەوتوو (بێجگە لە چەند ووردە شەڕ نەبێ) نەکرا و خەڵکیش کە زۆر لەسەر هێزەکانی یەکیتی و پارتی حیسابیان دەکرد، بەدوای هێزەکانەوە کەوتنە هەڵاتن و ئەنجامی "کۆڕەو"□ە کە بوو کە دیتمان چ کارەساتێک لە خەلک قوما، کە تەنانەت وڵاتانی دەرەکیش بەزەییان بە کورددا هات. تا ئەوەی بە پێشنیاری بەرێز میتران سەرۆککۆماری سوسیالیستی فەرانسە و پشتیوانی چەند وڵات "ناوچەی دژە فڕین" (NO FLY ZONE) لە لایەی ئەنجومەنی ئاسایشی رێکخراوی نەتەوەکانی یەکگرتوو بۆ پاراستنی کوردان لە قەڵاچۆ کردن پێک هات.
بەهۆی ئەو بڕیارەی ئەنجومەنی ئاسایش، بەعس بەهۆی لاواز بوون لە ناوچەی دژە فڕین (زۆنی ٣٦ دەرەجە) و پارێزگاری سلێمانیش(کە بڕیاری ئەنجومەنی ئاسایش نەیدەگرتەوە) پاشەکشەی کرد، دیسان پارتی و یەکێتی گەڕانەوە و حکوومەتی هەرێم و پارلەمان و دەوڵەتیان دامەرزاند. کە ئەویش هەر لە ژێڕ سیبەری هێزی چەکداردا بوو، کە تا دەهات زیادیان دەکرد. بەشێوەیەک کەلە وەرگرین و داڵدەدانی جاشە ناو ز□□و□کان کە تەنانەت دەستیان بە خوێنی پێشمەرگە و خەڵک سوور بوو، کەوتنە پێشبڕکێ و رەقابەت و سەرەنجامیش هەرئەو جاشانە کە ئێستە ئیرە ناوی پیرۆزی پێشمەرگەیان پێ بەخشرابوو، شەڕێکی خوێناویی چەند ساڵەیان بەسەر ئەو دوو حیزبە و لە ڕاستیدا خەڵکی باشووری کوردستان سەپاند کە وێڕای هەزاران کوژراو، و "دیل ئیعدام کردن"، سەلماندی کە پارتی و یەکێتی ئەگەر شەڕی بەعس و سپای دەرەکیان پێ ناکرێ، لە شەڕی مەلایی و جەلالی و کورد دژی کورد زۆر ئازا و بە ورەن. ئەو شەرە و روداوەکانی داهاتوی، بەتایبەت بەکارهێنانی هێزی چەکدار و ئەمنیەتی و پێکهات□نانی ترس و خۆف دژی هاووڕلاتیان و تەقە لە خۆپیشاندەران و تەنانەت تێڕۆری رخنەگران، سەلماندیان کە پێشمەرگە ڕاستق□ن□کان لەناو هێزی چەکداریان دا دەوریان نەماوە و هێزەکانیان تەنیا بۆ شەڕی ناوخۆ و دژی خەڵک پەروەردە کردەوە.

ئەنجامی شەڕی ناوخۆ "باڵکانیزەکردن"ی باشووری کوردستانی لێکەوتەوە. بەوشێوەیە کە لە قۆناخی دوەمی شەڕی ناوخۆ، پارتی رووی

لە بەعس کرد و بە پشتیوانیی تانگ و تۆپ و عەسکەری عیراق، یەکێتی لە هەولێر دەرپەڕاند و تا سلێمانی رویشت. لەولاوە ئێران ئەوەی بەقازانجی خۆی نەدەزانی پشێوازیی لە داخوازی یەکێتی کرد و بە پاڵپشتی سپای قودس و سپای پاسداران ، لە دژی هێرشەکدا شووێنە لەدەست چووەکانیان گرتەوە و دەرویشت کە هەولێریش بگرێتەوە، بەڵام هەڕەشەی تورکیە و عێراق سپای پاسدارنی ناچار کرد پێشرەویەکانی لە "دەگەڵە" ڕاگرێ و بەشێوە باشوور بووە دوو دەسەڵاتی مەلایی و جەلالی و هەرکامیان حکوومەت و پارلەمانی خۆیان لە هەولێر و سلێمانی پێک هێنا.
وەک دەبینین کە تا ئێستە لە یەکێتی نەتەوەیی و تێکشکاندنی هێرشی داگیر نەک هەر خەبەرێک نیە، بەڵکە تەنیا پەلکێشی هێزی داگیر کەر دەبینین و ئازایەتی لە شەڕەی ناوخۆ.

پاش چەندساڵ تاڵەبانی و بارزانی ئاشت بوونەوە و تاڵەبانی بە ئەوەی ببێتە سەرکۆماری عێراق، کەوتە تەنازول کردن بە بارزانی و هەر ئەوەش بەرە بەرە بوە هۆکاری زاڵبوونی بارزانی بەسەر یەکێتی و هەموو جومگەکانی حکوومەت دا. بەو شێوە ئەگەرچی باشوور لە نێوان پارتی و یەکێتی دابەش بوە، بەڵام پشک و دەسەڵاتی پارتی (لە پلە و پایە و دارایی و سامانی گشتی) زۆرترە.
بە نیشاندانی ئەوەی کە ئەو هێزە زل و زەبەلاحەی پارتی و یەکێتی هەر شەڕەی کورد بە کوردیان پێدەکرێ، هێنانەوەی چەند نمونە بە پێویست دەزانم. لە ساڵی ٢٠١٧ داعەش هێرشی کردە سەر شەنگال بە گوێرەی سەرچاوەکان لانیکەم نزیک بە ١٥٠٠٠ هیزی پارتی لەوێ دەبن. داعەش پاش گرتنی موسڵ، ترسەکی خستبووە نێو سپای عێراق و تەنانەت هێزی حیزبە کوردیەکانیشەوە. بۆیە بە هێزێکی ٥٠٠ کەسیەوە هێرش دەکاتە سەر شەنگال و بە تەقە(دووبارەی دەکەمەوە بە تەقە) دەیگرێ. کاتێک داعەش وا بەسووک و ئاسانی شەنگال دەگرێ، بەرەو هەولێر رێدەکەوێ. بێ هیچ لەمپەرێک تا مەخموور دێت. خەبەری هاتنی داعەش بە مەخموور دەگاتە هەولێر، دەڵێ راوکە و هەڵات هەڵاتیش دەکەوێتە هەولێر. بەڵام داعەش بەهۆی نەبوونی هێزی پێویست و هەروەها هەبوونی بنکەیەکی چەند کەسی لە هێزەکانی پ ک ک لەو دەڤەرە، کە پێش بەداعەش دەگرن و تێکیان دەشکێنن، لە مەخموور تێکدەشکێ و بەو شێوە هەولێر لە کەوتن دەرباز دەبێ.
دەگوترێت مەسعوود بارزانی کاتێک داعەش دەگاتە مەخموور، داوا لە تورکیە دەکات لانیکەم بە فرۆکە پشتیوانی بکەن. بەڵام تورکیە کە خۆی باوکی داعەشە، هیچ وەڵامێک ناداتەوە. ئەوسا داوای یارمەتی لە ئێران دەکات. لە هەر حاڵ ئێوارە رۆژی پاش تێکشکانی داعەش لە

مەخموور، بەدەستی گریلاکانی پ ک ک، تەلەفزیونەکانی باشوور و لەوانە زمانحاڵی پارتی واتا “کوردستان تیڤی”، دیداری مەسعوود بارزانیان لە بنکەیەکی پ ک ک بڵاوکردەوە کە بە نیشاندان بە تورکیە و سپاس و پێزانین سەریانی دابوو. من هەر ئەوکات ئەو دیدارەم بە هەلێکی باش زانی کە بکرێتە هەوێنی تەنایی و نزیکایەتیی نێوان پارتی و پ ک ک. بەڵام بەداخەوە وەدی نەهات.
نموونەی دیکەی گرتنەوەی کەرکووک بە دەسکیسی ئێران و بەدەستی حەشدی شەعبی.
لە کاتی گرتنی موسڵ لەلایەن داعەشەوە، سپای عیراق تووشی هەرس و شکستەکی سەرشۆڕانە و سەرسووڕهێنەر هات. میلیاردها دولار چەک و چۆل کەوتە دەستی داعەش و سپایەکی چەند دەهەزار نەفەریی لەشکەری عێراق لەبەریەک هەڵوەشا. ئەوە دەرفەتەکی رەخساند کە هێزەکانی پارتی و یەکەتی، جێگەی سپای عیراق کە لە ناوچە “چێ ناکۆکیەکان” هەڵاتبوون بگرنەوە و ڕایانگەیاند: “مادە ١٤٠ مان خۆمان جێبەجێ کرد” و ئیتر ئەم ناوچانە(بە کەرکووکیشەوە)هەتا هەتایە چۆڵناکرین و بەشێکی جیانەبووە لە هەرێمی کوردستانن.(جێگەی ئاماژەیە مادەی ١٤٠ پسەند کراوی پارلەمانی ئێراقە و لەسەر ناوچە دابراوە کوردیەکانە لە هەرێم بە کەرکووکەوە.). بەڵام وەک دیتمان لە ئوکتوبری ساڵی ٢٠١٧ بە دەسکیسی حکوومەتی ئێران و بە فەرماندەیی قاسم سلێمانی و چرای سەوزی حکوومەتی تورکیە، هێزەکانی حەشدی شەعبی هێرشیان کردە سەر کەرکووک و ناوچە جێناکۆکیەکان و بەجگە لە چەند وردە شەڕێ نەبێ، هەموویان لە یەک ڕۆژدا گرتەوە و دەیان هەزار هێزی یەکەتی و پارتی گەڕانەوە دواوە. ئەڵبەت پێویستە ئەوە باسبکرێ کە یەکەتی لە کەرکووک و زۆرێک لە ناوچە دابڕاوەکان خاوەن هێز و دەسەڵاتی زۆرتر بوو. بەلام بەپێچەوانەی ڕاگەیەندراوە پێ لە هەڕەشەکانی لەسەر گرتنەوەی کرکووک و ناوچەکانی دیکە ، لە شەوێک دا نزیک بە نیوەی خاکی باشووری کوردستانی پێشکەش بە حکوومەتی عێراق کردەوە.
تا ئیرە باس لە هێزی چەکدار و تواناییەکان کراوە. من بە هێنانەوەی ئەو چەند نموونە لەو باوەڕەدام کە هێزی چەکداری پارتی و یەکەتی بە ڕۆح و وەرە و باوەڕی مەلایی و جەلالی پەروەردە کراون ئینسافەن لە شەڕی ناوخۆدا بەوەرە و ئازان بە براکوژی. بەڵام بە شەڕ لەگەل بێگانە تا ئیستا نیشانیان داوە کە خۆیان لەو شەڕە نادەن و ئەگەریش چەند شەڕێکیان لەگەل داعەش کردبێ، وەک دونالد ترامپ وتی: “هێزەکانی کورد بە پشتیوانی فڕۆکەکانی ئێمە هیچیان پێ ناکرێ”. بە ڕاستیی ئەو وتەی ترامپە، من گرتنی ناوچەی هەورامان لەلایەن تەرۆریستە جیهادیە کوردەکان بە نموونە دەنەمەوە کە چەند ساڵ لەو ناوچە حکوومەتیان کرد، یەکەتی چەندین جار ویستی هەورامان

بگرێتەوە و دەریانپەڕێنی، بەڵام نەیتوانی هەموو هەرشەکانی تێک شکان. بەڵام سەرەنجام ئامریکا بە مووشەکی زەوی بە زەوی، دەریا بە زەوی و بومبارانی فرۆکەی ب.٥٢ و فرۆکەی شەڕکەر دەریپەراندن.

وەک باسم کرد حکومەتی هەرێم (لە ڕاستی پارتی و یەکێتی) بە پشتیوانی هێزی چەکدار و دامەزراندنی دەسەڵاتێکی پۆلیسی – ئەمنیەتی دەسەڵات بەرێوە دەبەن. هاوکات حکوومەتەکەیان تووشی گەندەڵیی پڕ لە قەیران هاتوە، بە شێوەیەک کە هەموو بەرپرسان خۆیان باسی گەندەڵی دەکەن. نیپۆتیزم(خزم و خزمێنی) وەکو خۆرە بەجەستەی ئەو دەسەڵاتەوە چەسپاوە. دزیی و تاڵان ئیتر شاراوە نییە، هەروەها هەر بەرپرس و فەرماندیەک خاوەن هێزی چەکداری خۆیە و زۆر بەداخەوە عەشیرەگەریی بەتەواوی لە لایەن حکوومەتەوە بووژێندراوەتەوە. هەر خاوەن پلەیەک بیەوێ دەتوانێ خزمی خۆی بە پلەی جەربەجەر(وەزیر، ئەفسەر، پێشمەرگەی دێرین و...) خانە نشین بکات. کێشەی بن دیوار یەکێک لە گەورەترین کێشەکانی حکوومەتی هەرێمی کوردستانە و لە هەموو گرینگتر بەهۆی دابەشکردنی باشوور لە نێوان جەلالی و مەلایی، بەرە بەرە باشوور خەریکە لە قەواری نەتەوە(کورد) دەردەچی و دابەش دەبێ بە تایفە و عەشیرە و بە تایبەت حیزب(کە ئێستە ڕۆڵی عەشیرەیان هەیە) .

پێم باشە لێرەدا گەر زۆر بە کورتیش بوە باسەکی رێباز و سیاسەتی حکوومەتی هەرێم لەگەڵ دەوڵەتانی ئێران و تورکیە بکەم. ڕاستی ئەوەیە کە لەمبارەشەوە ئەمە خاوەن سیاسەت و رێبازێکی یەکدەست نین. واتا پارتی و یەکێتی هەرکام سیاسەت و رێبازی خۆیان رەچاو دەکەن. هەر ئەوەشە کە چاو لە ناوچەی پارتی(زەرد) بکەین و لەگەڵ ناوچەی یەکێتی(سەوز) بەراوەردی بکەین دونیایەک جیاوازیان تێدا دەبینین ، تەنیا مەگەر لە یەک خاڵ دا هاو بەش بن، ئەوەیش بە باوەڕی بە دەسەڵاتی خەڵک و بەئاسانی سەرکوت کردنی هەر ئیعترازێکی کۆمەڵانی خەڵکە. لەباری پێوەندیی دەرەوە، پارتی بەتەواوی چووەتە ژێر ڕکێفی دەوڵەتی داگیرکەری تورکیە و خۆی لەگەڵ هەموو سیاسەتە داگیرکارانە کانی رێکخستوە. بەشێوەیەک کە تورکیە خاکی باشوور داگیر دەکات، خەڵکی باشوور دەکوژێت تا ئیستە تەنانەت یەک ڕاگەیەندراوی ئیعترازی دژ بە تورکیە و تاوانەکانی لە پارتی(هەروەها لە یەکێتی) نەبینراوە. لەولاشەوە دەبینین یەکێتی هەمان رێباز لەبەرابەر ئێرانەوە رەچاو دەکات. تا ئەو جێگایە ئێران خەریکە شیعەگەریی لە سلێمانی بەڕێوە دەبات. ئیتر جیا لە دیاریکردنی خەت و رێباز بە رێبەرانی یەکێتی و هەروەها دانانی

بنکەی جاسووسی و لەهەموو خراپتر، بڵاوکردنی مادە هۆشبەرەکان بە شێوەی سیستماتیک و ڕێکخراو و کوشتنی تێکۆشەرانی ڕۆژهەڵاتی. هەر دوو حیزب بەداخەوە لەماوەی دەسەڵاتدارییان دا بە کەمێکوەرگرتن لەو پارە زۆرەی دەستیان کەوتوە(کە لە ڕاستیدا سامانی نیشتمانین)، لەباتی بونیات نانی ئابووریەکی تەندروست و دامەزراندنی ناوەندی بەرهەم هێنان و دروست کردنی بواری کار و تێکۆشان بۆ خەڵک، کۆمەڵگەیەکی مشەخۆری چاولەدەستیان پێکهێناوە. کە دەبێ چاولە دەست بێ تا نیوەی مووچەی پێ دەگات؟؟

کۆتایی:

پاش ئەو باسە دوور و درێژە و پاش هێنانە گۆڕەی ڕاو و بۆچوون و رخنەکانم، دووپاتی بکەمەوە کە من بەهیچ شێوەیەک بە داڕمانی حکوومەتی هەرێم خوشحاڵ نابم هیچ، بەڵکوو دڵم وەژان دەکەوێ. هەروەها پێموایە هیچ ئینسانێکی هاونیشتمانیمانی (تەنانەت ئەوانەی وا توندترین رخنە دەگرن) نەک هەر هیوای رووخانی حکوومەتی هەرێم ناخوازن، بەڵکە بە لاواز بوون و بە ناکارامەیی نگران و پەرێشن. بۆیە بەڕێوەبەرانی حکوومەت نابێ وەک دوژمن چاو لە رخنەگران بکەن. بەڵکە دەبێ گوێ لە کەسانی دڵسۆز بگرن و تەنانەت ئەگەر بە قازانجی خۆشیان و مانەوەی دەسەڵاتەکەیان بوو، چاکسازیەکی ڕاستەقینە و پێداچوونەوە بە کردار و ڕێبازی تا ئیستاندا بکەن . ڕەخنەگر ئاوێنەی کرداری دەسەڵات و ڕێبەرانی سیاسیە. ڕەخنەگر بە هەر وڵاتێک فرسەتە، نابێ بە هەڕەشە بزانرێت. با رخنەکانیشی پێژان و بەسە بن.

لە کۆتایی دا بە ئەوەی هەر رخنەگر نەبووبێتم ئەم پێشنیارانە دەخەمە بەر دیدی خوێنەران و ڕێبەرانی حکوومەتی هەرێم:

١ . هەموان دەزانن کە هەم پارتی و هەم یەکێتی ساڵانێکی زۆر و ئێستاشی لەگەڵ بێ، لە زەلکاوی بیری مەلایی و جەلالیدا چەقیون. ئەم دیارە نگریسە ئەوە زیاتر لە نیو سەدەیە باشووری کوردستانی ورد و خاش کردوە. تەنانەت شوناسی نەتەوەیی خستوەتە مەترسیەوە و هەموو نەهامەتیەکان (شەڕی ناوخۆیی، بێباوەڕی، بێ هیوایی کۆمەڵانی خەڵک لە دەسەڵات، مل زەبوونی پارتی و یەکێتی لەئاست داگیرکەرانی تورک و ئێرانی و بەفیڕۆچوونی ئابووری و وزەی وڵات) و… بەرهەمی ئەم دیارە نگریسەن. کۆتایی هاتنی یەکجاری بەم دیاردە (مەلایی و جەلالی)هۆکارێکی گەورەی پێشکەوتن دەبێ لە هەموو بوارەکاندا. ئاشکرایە ئەوەش هەروا بە قسە دەستبەر نابێ و پێویستیی بە ئیرادە و پڕۆژەی جیدییە.

٢ . گەڕانەوەی هەر دوو حیزب بۆ باوەڕ بە خەڵک و دەسەڵاتی خەڵک و دووركەوتنەوە لە سیستەمی پۆلیسی – ئەمنیەتی و نیزامی گەریی و چەكدار زۆركردن.
٣ . دوور خستنەوەی حیزب لە دەسەڵات، گەڕانەوەی سامانی گشتی بۆ خەڵک،
٤ . بەڕەسمی ناسینی ئازادیی تاک لە کۆمەڵگە، بە رخنەگرانەوە. ئازادیی ئیعتراز و خۆپیشاندانی کۆمەڵانی خەڵک.
٥ . پێکهێنانی سپایەکی نەتەوەیی کە هیچ هەیمەنەیەکی حیزبی و تایفەیی بەسەرەوە نەبێت. پاڵاوتنی هێزی چەکدار لە خەڵکانی ناسالم لە بوارەکانی سیاسی و کۆمەڵایەتی.
٦ . دامەزراندنی ناوەندێکی ڕاگەیەنەریی (تەلەفزیون، رادیۆ، چاپەمەنی و سوسیال میدیا) نەتەوەیی سەربەخۆ لە حیزبی سیاسی.
٧ . بەسیستەم کردنی دامودەزگا حوکمییەکان و پالاوتنی گەندەڵکاران.

کۆتایی ئاگۆستی ٢٠٢١

گەردوونی یەکەم مانیفێستی شیعری.. سەباح ڕەنجدەر

ڕوانینوان لە هونەری شێوازدا فۆرمێکی زمانییە. لە وردبوونەوە لە ناخی خۆمدا، دوو پانتایی بێسنوور: بەهەشت و دۆزەخم وێناکرد. هەوڵدان بۆ ناسینی ئەم دوو پانتاییيە حوکمڕانی لە بیرکردنەوەی مندا بەڕێوەدەبا. دۆخی گشتی و بەها و ناوەرۆکی مرۆڤ و جیاوازییەکانم تێدا ناسی. جیاوازی بە مانای بیناکردنی مرۆڤ و کۆمەڵگا، بۆ بوونی کلتووری کوردی ناتوانم خۆم و جیاوازییەکانم بێتە بەرچاو.
جیاوازییەکان بە شێوەیەکی کردەیی گوزارشت لە هەقیقەتی جیهان و ڕێکخستنی ئەزموونەکان دەکەن، جیهان شایەنی پەیپێبردن و ناسینە. لە داهێناندا پێویستە شکڵی جیهانێك بناسین و خۆشمان بووێ، جیهانی جیاوازییەکان. ئەستێرەی چلپەی خۆداڕشتنن. خوڵقاندنی جیهانی جیاوازییەکان، جیهانێکی تەواو ڕەسەن و هونەری ژیانێکی بێگەردە، واتە: گەردوونی یەکەم. تەنیا شتێك هەڕەشە لە داهێنان دەکات،

نەبینینی جیاوازییەکانە، نەبینینی هونەری ژیانێکی بێگەرد و پەیپێنەبردنە.

هیچ شتێك لە مرۆڤ و مردن بەهێزتر نییە. تەنیا داهێنان نەبێت. مرۆڤ کاتێك ئەرکی مرۆڤبوون و مرۆڤایەتی تەواودەبێت، کە جیاوازبێت. جیاوازبوون چنینێکی ئێستێتیکییە، مرۆڤ فۆرمەلە دەکات، بە درێژایی ژیان یاوەری دەکا و دەیخەمڵێنێ. جۆرناسی و بینین و دانپێدانانی جیاوازییەکان، لە هێزی ڕوونی داهێنان و پێکهاتەی ڕووداوەوە سەرچاوە دەگرێت و پەرەدەستێنێ، دەبێتە بابەتی دەربڕاو و بابەتی دەربڕ، بە ئاستی داهێنەرانەی خۆیدا دەڕوات و ڕێڕەو دەکاتەوە. گۆڕان و وەرچەرخان و واقیع و خەیاڵ و دەنگ و زرینگانەوە و سەرمەشقییەکان، لەدایکبووی جیاوازییەکان و تەواوکەری ژیانێکی بێگەردن، واتاکانی نوێبەخشی دیاری دەکەن و پەیپێدەبەن، بەڵام زمانی هاوبەش و هێزی کارکردنی هەموومان نییە. جیاوازی نیازێکی مرۆییە و تێکڕای هەبوون لەخۆدەگرێت، لەناو قەوارە و ئاست و ویستی خۆمان داماندەهێنێتەوە.

نالی و گۆران، هۆگرییەکی تایبەتیم بۆیان هەیە، جادووگەر و خۆداڕێژن لە زمان و وێناکردندا. دوو هێمای گەورە و جیاوازی زمانی کوردین. ئەو زمانەی داهێنەری زۆری پەروەردە کردوون و خستوونیەتە سەر سەکۆ و پێشانی داون، شەرمێکی ترسناکم بەرانبەریان هەیە، نموونەی داهێنانیان دامەزراندووە، لەناو خوێندەوارانی کۆمەڵگای کوردیدا لە شوێنی شیاوی خۆیان داندراون، خاوەن تاج و تەختن، لە هەلومەرجی گونجاو و کراوەدا هەناسەدەدەن، هەموو ئەزموونێکیش ناتەواوی و کەموکوڕی تێدایە.
هەقیقەت، یان نوێبەخشی تەنیا لای شاعیرێك نییە. نوێبەخشی دیاردەیەکی کۆمەڵایەتییە. نوێبەخش هەستەکانی کۆمەڵگا و ڕۆژ و ڕۆژگاری خۆی تێدا کۆدەکاتەوە. بە ئامادەییەکی تەواوەوە دەچێتە گفتوگۆی ئەبەدی و جەنگێکی ڕاستەقینەوە. نموونەیەکیش نوێنەری گشت نییە. لە هەمان کاتیشدا سنووردار ناکرێت. نالی شیعری: (مەستوورە، دیوانی نالی. ل: 603)ی لە ئەنجامی ناکۆکی نێوان میرنشینی بابان و میرنشینی ئەردەڵان، لەژێر کارتێکەر و ڕاسپاردەی سەرلەشکر و فەرمانڕەواکانی بابان وەك دەربارێك فریوی خواردووە، بۆ شکۆشکاندن و لەکەدارکردنی سەرلەشکر و فەرمانڕەواکانی ئەردەڵان نووسیوە. دەرباربوون ڕێگایەکی تایبەتی دەربڕینە، تیرت لە کەوان پێ دەترازێنێت و بە شێوەی جۆراوجۆر فریوت دەدا، وەك دەق، دەقێکی تابڵۆی ئێستێتیکی و پڕ هونەری جۆراوجۆرە و خەیاڵی خوێنەر

دەگەیەنێتە ئاستی باڵا، هەموو وزەی زمانی کوردی بەکارهێناوە. فۆرمی گۆشەنیگای هەیە. مەستوورەی لە خەونێك وەرگرتووە، دەیەوێ قەدەغەکراوەی لێ لەدایکببێت. خەونی هونەری شیعرییەت، کاری لەسەر پێکهاتە زمانەوانییەکان و دیوی نهێنی زمان و وردبێژی کردووە، بە ئەندازیارییەکی ورد وریایی بیناکردنی نیشانداوە. هیچ بوارێکیش بۆ ئەگەر و گومان نەماوەتەوە، وەك مەبەست و مەرام ئاراستەکراوە، خۆڕسکی چێژ و چەشەی کەسایەتی خۆی تێدا نییە، دەسەڵاتی ئاراستەکەریش پشتیوانی و هەلی بۆ ڕەخساندووە.
ئەم پرسیارەی لەم پرس و هۆکار و بەرهۆکار و بزواندنی کردەی داهێنانەوە دەبێت بکرێ. خۆ حەبیبە تاکە دڵبەری ڕەسەن و نموونەیی، بێگەرد و پاراو و هەستی خۆڕسکی شاعیر بووە، ئەگەر مەرام و مەبەست و تاکتیکێکی سیاسی نەبووبێت، بۆ ئەم ئەزموونە بێگەرد و پاراوەی لەگەڵ ئەمدا تاقی نەکردووەتەوە، ئەمە پرسیارێکی ناڕوون و لێڵ نییە. هۆکارێکی درەوشاوەی ناسینی دەقەکەیە.

مرۆڤێکی داهێنەر و پڕ زانیاری، بە زانیاری هاوچەرخی وەك گۆران، ئاشتی شیعر لە ئاشتی ڕۆحیی دەستەبەر دەکات، تا ئاستی گەوهەری بابەت ناسین، گەشە بەو ئاشتی ڕۆحییە دەدات و بەدیدەهێنێ و جۆری جووڵەیان دەستنیشاندەکات. پاشتر شیعر دەخاتە ژێر کاریگەری پەیامی فریادڕەسەوە. پەیامی ئایدیۆلۆژیا، کە ڕوویەکی بۆ قووڵاییە، مەستبوون بە شەرابی ئایدیۆلۆژیا وات لێدەکات هەموو شتێك بە ئارەزوو ببینی. پێوەری گەردوونبوونی شیعری بێگەرد و پاراوی تا ئاستێك لە چەند شیعرێکیدا، بە تایبەتی لە شیعری: (ڕێگای لەنین، دیوانی گۆران. ل: 306)، یان شیعری: (مۆسکۆی ئەیار، دیوانی گۆران. ل: 324) … تاد، لە دەست دەترازێ، یان لێی دەگۆڕێ، بەها و پێوەری هونەریی و هەستەکانی خۆی سەرکوتدەکات، شیعر ئەگەر ئایدیۆلۆژیای قبووڵ نەکرد، هەمیشە مرۆڤانە دەمێنێتەوە. خوێنەری بێدەنگ و جووڵە و نەناسراو، واتە: خوێنەر وەك تاك. نەك وەك جەماوەر، دەبێتە فۆرم و بنەمای. خاوەن فۆرم و بنەما پێویستە لە هەموو کاتێکدا پابەندی بنەماکانی خۆی بێت و لێی فێربێتەوە، زاڵبوونی تێڕوانینی ئایدیۆلۆژیا بۆ شیعری بێگەرد، دۆزەخێکی زیندووە، لە قووڵایی بڕیار و هەڵبژاردندا دەیهاڕێ، ئێستا بۆ شیعری ئایدیۆلۆژیایە. ئایندە، تەواوی ئایندە بۆ شیعری هەستییە.
بە ئارەزوویەکی سۆفییانە لە چرکەساتی بەهرەوە دەچمە ناو کردەی نووسینەوە: ئەزموونخواز، کە هەموو هەستەکان و هێزی بەهرەی لە دەقێکدا کۆدەکاتەوە و دایدەهێنێت و لێیدەبێتەوە، دەبێتە نموونەی دەربڕینێکی ناوازە، دەچێتە ناو پانتاییەکی هەستییەوە و تووشی

خۆشییەکی منداڵانە دەبێت، خۆشترین ساتی تەمەن. هیچ شتێك ناتوانێت ئازادی ئازار بدات، چونکە هەستی بە ئەزموونخوازی خۆی کردووە و خۆی لە دەرەوەی دیمەنە گشتییەکاندا بینیوە، خوێنەریش بانگدەکات هەست بە ئەزموونخوازی خۆی بکات و نموونەی دەربڕینێکی ناوازە ببینێت، کە وەك تەواوکەری بوون مامەڵەی لەگەڵدا کراوە، لەو مامەڵەکردنەدا، ئازادی دەچێتە ناو خەیاڵەوە. دیوی ڕاستەقینەی ڕووداوەکان سروشتێکی ئەفسانەیی و حاڵەتێکی شیعرییان هەیە.
دەگونجێت لەگەڵ باری ئاڵۆزی جیهان لەبەر یەکدا ڕابگیرێن و پێوانەیان بۆ بکرێ، بە پەلەپەل و گیانێکی تووڕەییەوە نەنووسرێن، بە سروشتی خۆی شێوە وەردەگرێ و لەکۆی پێکهاتەکانییەوە کامڵدەبێت و دەبێتە ئەزموونی کەسیی. لێ پرسیار و ڕوانینی مندا: گوتن بۆ فۆرمی (من) تا ئاستی نەبوون کەمە، ئەگەر هەشبێت، بۆ ئەوەی بۆ فراوانی و وردی تەماشای خۆی بکات. لە بەکارهێنان و دەربڕیندا بەهایەکی هەستیی: لێکچوون و خەیاڵکردن و خوازە و هێمای هەمەچەشنم داوەتێ. ئەمانەش واقیع و بوون و قووڵایی مرۆق لە هەقیقەتێکی ئەستێتیکیدا بەرز دەکەنەوە و پیشانی دەدەن.
خۆم هەبوویەکی هەزپێدراوم: دڵنیام ئەزموونەکانی خۆم بنەڕەتمن، پێش هەموو شتێك بە هانای شیعرمەوە دێن، لە تیۆرەکان باشتر پێکهاتەی هونەریی شیعرم تێدەگەیەنن، هەر هەموو زەوی جوگرافیای شیعرمە و جیهان یەك جیهانە. مرۆق بەها و پێوەر و سنوورەکانییەتی.
جیاوازی لای داهێنەر زیرەکییەکە تەواو نابێت. بەردەوام زاوزێ دەکات و هاوچەرخدەبێتەوە. وێنەیەکی تەقێنەر نییە. ناسنامەی لە هاوچەرخبوونی دەخوڵقێنێت.
هەمیشە لێکۆڵەران هێما و ناسنامە و مۆرك و ئەزموونی تاکەکەسی داهێنەر لەناو گوتاری دەربڕاودا دەدۆزنەوە و پشکنینی شارەزایی و دانایی لە مانای کراوەدا بۆ دەکەن، دەیخەنە بەردەم هەڵبژاردنی زمانی کلتوور و ساتی داهێنان. داهێنەر بەهای خۆی دەناسێت و بە تێگەیشتنەوە لە ئاڵوگۆڕە جیاوازەکان و خانە چندراوەکانی نوێبەخشی قووڵدەبێتەوە، ڕایەڵ و تانوپۆی تاوتوێیەکان ورد دەچنێت، خۆدروستکردنێکی ڕاستەقینە دەکاتە بنەمای وردبوونەوە. لە یەکێتی بۆچوون و یەك بنەڕەتی و ئومێدی فریودەر و وێرانکردنی ژیان و بەلاڕێداچوونیش دووردەکەوێتەوە، لە کارتێکردن لە خوێنەر و هۆکاری کارتێکردن لە خوێنەریش نزیکدەبێتەوە.
شیعر هەرچەندە خودیی و فەنتازیش بێت، بەڵام دەبێ لە گەوهەر و ناوکیدا پەیوەندییەك لەگەڵ خوێنەر دروستبکات. خوێنەریش قەت ناتوانێ بە تەواوی داروپەردووی داهێنانەکەی بەرجەستەبکات. وێنەیەك ئەگەر خەیاڵییش بێت، کە بووە نووسین و نووسرا، دەبێتە

هەقیقەت. واقیع تێیدا دەگۆڕێ، خوێنەر دەخاتە باوەشی ئێستێتیکایەکی نەبینراو و پەروەردەکردنی زەینییەوە. تۆڕێکی بەرفراوانی پەیوەندییە زەینییەکان دێتە ئاراوە و نیشانە زەینییەکان دەناسێنێت.

لەم باروبوارەدا شیعر واقیع بە قەوارەی خۆی دروستدەکات. کاتەکان تێیدا تێکەڵدەبن و ڕیتمی کات وەك ئامادەییەکی ئێستێتیکی دەردەکەوێت و دەبێتە ڕیتمێکی کراوەی پەیوەندیی دامەزراندن، وزەی پەیوەندی و کرداریش لە خۆی وەردەگرێت. خەیاڵ بانگی شاعیر دەکات بینووسێت و ڕووبەڕووی هەقیقەتی بکاتەوە، پێ بنێتە دنیای بوونەوە و بەر شتەکان بکەوێت و شتەکان ناوبنێت، کە شتەکان ناونران، هێزی شاراوە دەجووڵێ و زمان بە ڕاپەڕیوی دەمێنێتەوە، پەیوەندییەکی بەهێز و کاریگەر لە نێوان وشە و شتەکاندا دروستدەکات و دەیکاتە کلتوور و خوێندنەوە و گوتن.

لە تەمەنی نۆزدە تا چل ساڵی، وەك کردەیەکی مرۆڤایەتی لە نەخۆشخانەکانی هەولێر بیست و یەك شووشە خوێنی خۆم بەخشیوە بە مرۆڤی خاوەن پێداویستی. واهەست دەکەم ئەم بەخشینە بووەتە ڕامان و مەیلی سۆفیزم، هاتووەتەوە ناو بیرکردنەوەم. پڕ وزەی کردوومەتەوە بۆ سەرەتا، چونکە شیعری بێگەرد و پاراو، لەدوا ئاراستەیدا هەمیشە سەرەتایە. سەرەتا شوێنێکە. ماڵ، یان نیشتیمان، یان بەهەشت. هەوڵدەدەین پێی بگەین. یەکەم کردەی زمانی تێدا هەستیار بکەین و بیکەین بە پێویستییەکی ڕەهایی نوێبەخشی و تاهەتا نەناسراو.

داهێنەران هەمیشە پشتگوێخراو و سەرکۆنەکراو و لۆمەکراو و گیرۆدە و تێکشکێندراو و نائومێدن لە وڵاتەکەیاندا: من هاووڵاتیم، شاعیریشم. وشیاری ئێستێتیکی دروستدەکەم و جۆری جووڵەیان دەستنیشاندەکەم. بڕوای تەواوم بە سەروەری و دەسەڵاتی ڕەها و ڕەوای میللەت هەیە، لەگەڵ وڵاتەکەمم و دژی دوژمنەکانی دەوەستمەوە و دەجەنگم. ڕووگەنمای ئێستێتیکی دەدرەوشێنمەوە، بەڵام لە ناخێکی باوەڕبەخۆبوو و کاریگەرییەکی ڕاستەقینەدا بە بچووکترین هەڵەی دەسەڵات ناڵێم بەڵێ، بە ڕوونی لە بنەڕەتی هەڵە دەدەم. لە بنیادنانی نوێبەخشیدا، پێشڕەوی بەڕێوەبردن و دامەزراندن دەکەم و مێژوو دەخەمەگەڕ، مێژووی چالاکییە کۆمەڵایەتییەکان نا، مێژووی پەیوەندیی ئەندازەیی ئێستێتیکا و داهێنان. بە تەواوی کارامەییەوە، باوەڕم بە هێزی دیدی تایبەتی شاعیر هەیە، کە تاقیکردنەوەکانمان پاگژدەکاتەوە و دەیخەمڵێنێ. بەو باوەڕەی خودا بە نێردراو و پەیامبەرانی تەورات و ئینجیل و قورئانی بەخشیوە، ڕێنوێنی کردوون بۆ بەڕێوەبردن و دامەزراندن. لەوانەش دوورکەوتوومەتەوە، گیرفانی داوایان لە بانکی پایتەخت قووڵ و

پانوپۆڕتره، ڕاوچی فیستیڤاڵ و خەڵاتەکانن.
واقیع و سروشت هیچ بەها و پێوەرێکیان نابێت، ئەگەر تێکەڵی هەستی مرۆڤ نەکرێن. واقیعم وەك ئەوە دەوێ، کە لەناو تابلۆکانی: (محەمەد عارف)دا هەیە و دەیەوێ ڕێگایەکی چالاك بۆ وشیاربوونەوەی کۆمەڵگا بژاربکات، نەك واقیعێکی بێبەزەیی و دڕەق و پڕ بەرنامەی هەڵە. سروشتیشم وەك ئەوە دەوێ، کە لەناو تابلۆکانی: (ئازاد شەوقی)دا هەیە و سوورە لەسەر سەرکێشیی و بەردەوام دامەزراندنەوە، دامەزراندنەوەیەکی پڕ تەزووی شیعریی و وەفادار بۆ ژیانێکی بێگەرد و ڕەها. هەم ئەفسانەن و هەم هێما. توندوتیژیان بەرانبەر وێناکردن تێدا نییە، وزەی دەسەڵات لە خۆیان وەردەگرن و بەردەوام خۆیان دادەمەزرێننەوە. واقیع و سروشت بنەچەی ئەفسانە و هێماکانن. ناتوانین ناڕەزایی بەرانبەریان دەرببڕین بۆئەوەی بچینە ناوچە قووڵەکان و لە ڕووداوی مەرگیش نەترسێین، یان بوونی شاعیر بەرانبەر بوونی واقیع و سروشت ڕانەگرین. شیعری بێگەرد، واقیع و گشت شتەکان تاقیدەکاتەوە، نەك واقیع و شت ئەو تاقیبکەنەوە، چرکەساتی نووسین چرکەساتێکی ئەفسووناوییە، هەموو دەوروبەر لە خۆیدا نقووم دەکات.

ئەگەر من هەر لەدایك نەبوومایە، یان بمردبوومایە، یەکێکی دی واقیع و سروشتی بە دیدی شیعریی من دەبینی و دەربڕینی لێ دەکردن. گرینگ ئەوەیە بیرکەرەوەیەك بە فیکر دەژیا و دەربڕینی لە واقیع و سروشت دەکرد و توانایی و ئامادەیی منی دەشکاند، بەرانبەر بوونی واقیع و سروشتی ڕادەگرت، کە بەرپرسە لە ئێستێتیکا و بە نەرمییەکی زۆرەوە کاری بۆ کردووە. ئەمە ناوکی جیاوازییەکانە، لە یەك شوێن ناوەستێت، بەشداردەبێت لە بیرکردنەوە و دەرکەوتەکان، هێز بۆ واقیع و سروشت و خۆی دروستدەکات و بۆچوونەکان لەدایکدەبن، ئەو بۆچوونانەی مرۆڤ یەکەم جار هەستی کرد مردن بەرهەمی ژیانە.
من لە قوڕێکی خوساو و شێلدراودا دروستبووم. قوڕی زمان و کەلەپووری ئەدەبی کوردی. هیچ شتێك نەگۆڕ نییە. زێڕیش نەجووڵێ ژەنگ لێیدەدا. دوازدە کتێبی شیعریم نووسیوە. وەك ئەوەی لە نووسینی هەر کتێبێکمدا بە جلوبەرگەوە لە ئاوێك بدەم و بپەڕمەوە. بۆ نووسینی کتێبێکی دی تەواو وشکبووبێتمەوە. ئەوجا دووبارە لە ئاوێکی دی بدەمەوە. بە مافی سەد لە سەدی شیعریشم زانیوە بە ئازادی تەواوەوە پرسیار لە بوون بکەم، پێمان ناڵێیت تۆ چیت. ڕاسپاردەم ئەوەیە، ئەگەر مردم لەسەر کێلەکەم ئەو ڕستەیە هەڵکۆڵن. (بەدوای وشەدا گەڕا). لە ژیاندا نەیدۆزییەوە، دوای مردنی مرۆڤی ناو شیعرەکانی دەیدۆزنەوە و بە دڵێکی تەواو کوردییەوە دەیبەخشن.

ئەدەب بەخشندە و میهرەبانە، لەگەڵیدا مامەڵەم خۆشە و هەر زوو چێژ و چەشەی وشە و بوون و مانەوەم تێدا دۆزییەوە و شاگەشكە بووم، خوێن لە بڕبڕەی پشتمەوە بۆ مێشك و دڵم جما و هەڵكشا، خانەكانی سووڕی پێگەیشتنی چالاك كرد. هەمیشە لە ئاسۆیەكی دوور بە وێناكردنێكی زەینییەوە دەستپێدەكەم، خوێنەریش ئاشنای ئەو هەستەم دەبێت و توانایی و ئامادەیی من دەناسێت. لە چەند شیعرێكمدا درێژدادڕیم كردووە و چەندان لێكچوون، كە پێویستییان بە بژاركردن بووە، بژارم نەكردوون و هێشتوومنەتەوە، یەك لە كەمتەرخەمی و نەزانینی من بووە. گرفتی چێژ و چەشە دەهێننە پێشەوە و مەیل و ئارەزووی خوێنەر دەكوژن، وەنەوزەدا و پەرۆشی بۆ خوێندنەوە كەمدەبێت. ئەوكات ئەم ڕووداوە لە شیعری من ڕوویدا، كە بیری سوریالیزم بەسەرمدا زاڵبوو، وێنەم بەسەریەكدا كەڵەكە دەكرد، جۆرێك تێئاخنینیش دەهاتە ئاراوە. لەم جەنگەدا تا كۆتایی نەمامەوە، تەلیسمم شكاند و چوومە دەرەوە.

كە جیاوازبم بە ئازادیی تەواوەوە، لە بنەڕەت و چۆنیەتییەوە جیاوازدەبم، پێویستیم بە پاڵپشتێكی گرینگ، نووسین و پێكهاتە و توانایی و ئامادەیی خۆم لە بیركردنەوە و ڕووداودا هەیە و بەس، كەس ناتوانێت شیعرە سەرسوڕهێنەرەكان سنووردار بكات. شیعری سەرسوڕهێنەریش بە وێنە سەرسوڕهێنەرەكان، هەڵكۆڵین لە یادەوەری خوێنەر دەكا و دەبێتەوە جووڵەی ئاگایی، نائاگاییش سەرزەمینێكی نەناسراوە، ئەوەی ئاگاییە گونجاوە. ئەوەی نائاگاییە بابەتێكە بیری لێدەكرێتەوە ئاخۆ بۆ نییە، ئەگەر هەبوو ئایا دەبێتە گونجاو، یان نا.
لە فەرهەنگی هیچ نەتەوەیەكدا ڕوونەداوە شاعیرێك هێزی ئەوەی تێدابێت، شاعیرانی دی بداتە دواوە و بیانخاتە بازنەی مەترسییەوە، خۆی بە تەنیا ببێتە مێژووی داهێنانی ئەو نەتەوەیە. بە پلەی یەكەم نەمویستووە لە شاعیرانی هاوچەرخ و دەوروبەرم جیاوازبم. جیاوازیم لە دیوی ئەو دیودا نییە. لە دیوی هەستەكانی خۆمدایە. ئاستدارییەكانیش لە ماك و شێواز و ماناكاندایە. بێ پەروا هەوڵم داوە لە ئەزموونی خۆم جیاوازبم، لە شوێنەواری ئەزموونی پێشتریشم بەتاڵ ببمەوە. گوێڕایەڵی ئەو ڕۆحە جیاوازانە دەبم، كە ڕێنوێنیم دەكەن بۆ جیاوازبوون و حەز و توانام بەكاربهێنم، بە سادەیی و ڕاستگۆیی دۆخ بگۆڕم و پێوەرێكم هەبێت بۆ بەكاربردنی كار و تواناكانم لە بەڕێوەبردن و دامەزراندندا، مۆسیقاش پێش زمان دەربڕینی لە هەستەكان و پێداویستییە جیاوازەكانی ڕۆحی مرۆڤ كردووە.

مرۆڤ، کە لە ئازارە باوخوازەکان ڕادەکات، بۆ کەناڵێکی چێژبەخش دەگەڕێت تا هۆکاری چارەسەری ئازارە باوخوازەکان بدۆزێتەوە. دەچێتە ناو ڕەهەندی چێژبەخشی شیعری بێگەرد و پاراو و جیاوازەوە. لە جیاوازبووندا شیعری بێگەرد و پاراو خۆی کەشفدەکات و خۆیمان پێشکێش دەکات.

جیاوازییبوون بەخشینێکی هەستییە. بە مانای بیناکردنی مرۆڤ و کۆمەڵگا، تەمەنم لە پێناوی دانا. جەستە و ڕۆحم بۆی تەرخانکردووە، بە قووڵایی نادیارییەکان و ئاوێنەی هەستەوەردا ڕۆچووم، ئاگایی داهێنان و ئاگایی داهێنەرم بۆ دروستبووە، کە هەموو وزەی خۆمی تێدا بەکاربهێنم و بە کۆششێکی سیزیفیانە ژیان لەناو شیعردا بگەیەنم بە واتا ڕاستەقینەکەی خۆی. ستایشی جیاوازی و داهێنان دەکەم. هەوڵدان بۆ دۆزینەوەی داهێنانی جیاوازییەکان، ئاواز و زەنگ و زرینگانەوەیەکە، یان سەرسوڕمان و ئەفسوونێکی کتوپڕە، لە ژیاندا ونە.

لە شاعیرە جیاوازەکان زۆر فێربووم. هاوپەیمانی بنەڕەتین، تا خەون و بەرزەئاواتەکانم بەرجەستە بکەم و دۆخی پەروەردەکردن وەربگرن. پەیوەندیی جیاوازییەکان بەهێزن و منیان وەك شاعیرێك پەروەردەکرد و پانتاییەکی لێحاڵیبوونیان بە کارکردن و نیشانەکردن بۆ کردوومەتەوە، لە ناویدا ئەرکی بوون و بەخشین و توانایی و ئامادەیی خۆم بێسکێنم، بە کۆششێکی سیزیفیانە ژیان لەناو شیعردا بگەیەنم بە واتا ڕاستەقینەکەی خۆی، کە دوائاراستە و باڵاترین پلەی خۆبوونییە. پرسیاری کارکردن و نیشانەکردنی لێ دروستدەکەم و وەك بەها و پێوەر دەیخەمەڕوو. باش و خراپی لەبارەوە دەڵێم، هەندێك نیشانە و پرسیاریش بە هەڵواسراوی دەهێڵمەوە، لە ڕوونترین فۆرمیشدا، چێژ لە پەڕانپەڕی کلاسیك و پەڕانپەڕی نوێبەخشی وەردەگرم، لە چییەتی زیندووبوونەوەی دەپرسم، ئەم پرسین و پرسینەوەیە لە نێوان من و شیعردا، وەك جەنگێکی گەورەی بۆ کۆتایی دەمێنێتەوە. جەنگی ناوەوە، پێداگری لە پێناوی مانەوە دەکەم، تا شەهیدم دەکات. دەچمە ڕوونترین فەزای بوونەوە، کە هەموو فەزاکانی دیکە تێیدا کۆتاییان پێدێت، جگە لە فەزای جیاوازییەکان.

نیسانی 2020 هەولێر

ترسێکی مەشروع.. سامانی وەستا بەکر

ترسی پێکهاتەی ناو سنورە زۆرەمڵێکان:

کاتێک گەشتێک بەناو سنورەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوینا ئەکەی ئەوکاتە بۆتدەرئەکەوێ چ کارەساتێکە، ئەو خوێنەی چەندین سەدەیە لەم ناوە ئەچۆڕێ تەنها یەک هۆکاری هەیە، ئەویش "داڕشتنی هێڵەی سنور"ەکانە. ئاخر ناکرێ چەندین نەتەوەو ئاین و مەزهەب و ڕەچەڵەکی جیاواز بەزۆر بئاخنرێنە ناو ژوورێکەوە و کەسێک لەنێوانیانا بەزۆرەملێ ببێ بەخاون و بڕیاردەر و کلیل بەدەست و ئەوانی تریش بە ڕەخنەو پرتەوبۆڵە گوێڕایەڵ و جێبەجێکاری فەرمانی کلیل بەدەستبن.
ڕەنگە خەڵکانێک بڵێن لە سویسرا چەندین زمان و پێکهاتەی جیاواز پێکەوە لە سنورێکا کۆکراونەتەوەو سنوریش نەبۆتە کێشەیەک بۆیان؟ بەڵێ ئەمە ڕاستە بەڵام بیرمان نەچێ ئەوان شۆڕشی هۆشیاریان تێپەڕانوە، بیرکردنەوەیان بۆ ژیان بەجۆرێکیترە، هەروەک چۆن دەسەڵات بەدەستەکانیشیان بڕیار لە بەرژەوەندی لایەنێک لەسەر ئەژماری لایەنێکیتر نایەن، بەڵکو بەرژەوەندی گشتی وڵات هەمیشە کاری لە پێشینەیە بە پێچەوانەی ڕۆژهەڵاتی ناوین کە سەختترین کاری دەسەڵاتدار و عەوامیش باوەڕهێنانە بەمافی بەرامبەر، بەڵکو بەپێچەوانەوە هەمیشە نەتەوەو ئاین و مەزهەب و ڕەچەڵەکی بەرامبەر بە مەترسی لەسەر بوونی خۆی ئەبینێ و سەرکەوتن و مانەوەی خۆی لەسەرپانکردنەوەی بەرامبەرا ئەدۆزێتەوە.
باشترین نمونەش لەو وڵاتانەی ئەمریکا لە مێژووی خۆیا داگیری کردوون لە هەموویا فەشەلی هێناوە کە دەوڵەتی موئەسەسات و کۆمەڵگەیەکی مەدەنی لەدوای خۆی بەجێبهێڵێت، بەجگە لە ئەڵمانیای ڕۆژئاوای و یابان نەبێت، ئەمەش ناگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە ئەمریکا لەو دوو وڵاتەیا مامەڵەیەکی جیاوازتری کردووە، بەڵکو ئەگەرێتەوە بۆ ئەوەی خەڵکی ئەو دوو وڵاتە جۆری بیرکردنەوەیان جیاوازە بۆ ژیان، بە هۆشیارییەکی زۆرەوە مامەڵە لەگەڵ پێشهاتەکان ئەکەن و لێکدانەوەکانیان لێکدانەوەیەکی تەندروستە.

ترسی نەتەوەی ژێردەست:
گرنگە میلەتی ژێردەست هەمیشە لایەنی کەمی ترسی هەبێ لە میلەتی سەردەست، چونکە بەردەوام و کلتور و زمان و خاک و بوون لەژێر هەڕەشەی فەوتانایە، هەربۆیە بەندە هەمیشە تووشی شۆک ئەبم کاتێک

ڕەشبیرێک و کەسێکی ئاست بەرزی نەتەوەکەم ئەبینم لە مەدیاکانەوە بەئاگایانە باس لە نەمانی سنوری نەتەوە و نەتەوە-دەوڵەت ئەکات و داکۆکی کردن لە نەتەوەیەکی پارچە پارچە کراو بە چوار سنوری دەستکرد و بەزەبر سەپاو بە فشەی قەومی ناوئەبەن.
نایشارمەوە ئەوان ڕاست ئەکەن، ساڵانێکە لە ڕۆژئاوا و وڵاتانی پێشکەوتووا هێدی هێدی کار لەسەر نەمان و کاڵ بوونەوەی چەمکی نەتەوە-دەوڵەت ئەکەن، چونکە نەتەوە جیاوازەکانی ناو سنورێکی دیاریکراو لەسەر مرۆڤ بوون ڕێز لە بوونی یەکتر ئەگرن نەک نەتەوە و ئاینزا، مەخابن لە ڕۆژهەڵاتی ناوین پێچەوانەکەی ڕاستە، ڕێز لە مرۆڤ بوون ناگیرێ هەندەی ڕێز لە ئاین و مەزهەب و نەتەوە ئەگیرێ لەناو سنورێکی دیاریکراوا، ئەمەش ئەو هۆکارەیە کە وائەکات میلەتی بندەست هەمیشە ترسی لە فەوتانی کلتور و زمان ونەریت و خاکەکەی هەبێت.
خۆ ئەگەر نەتەوەکانی ناو سنورێکی دیارکراو هۆشیاری تەواویان هەبێت و ڕێز لە مرۆڤ بوون بگرن، ئەوا سیستمی کۆنفیدرالیزمی دیموکراتی باشترین و گونجاوترینە بۆ ئەو تێکەڵە و پێکەڵەیی و لکاندنە بەزۆرەملێیەی ناو سنورەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوین، چونکوم لە مۆدێلی کۆنفیدرالیزمی دیموکراتیکا ئەکرێ هەر نەتەوەو پێکهاتەیەک لەبری ئەوەی لەناو گلۆبالیزم یان ئیمپراتۆریەتی نەتەوەی سەردەستا بتوێنەوە، بەپێچەوانەوە درێژە بەبوونی خۆی بات و گەشەش بکات، بەڵام ئەمە تەواو جیاوازە لە مۆدێلی نەتەوە-دەوڵەت، کە لەرێیا هەموو نەتەوە بچوکتر و کەمینە و پێکهاتەکان ئەبن بەخۆراکی نەتەوەی سەردەست، نەک هەر گەشەش ناکەن بەڵکو هێدی هێدی بەرەو توانەوە و لەناوچونیش ئەچن. بە بارێکیترا ئەگەر باس لە سیستمێکی دیمکراتی ڕاستەقینە بکەین ئەوا ئەبێ باس لە مۆدێلی کۆنفیدرالیزمی دیموکراتیک بکەین، بەتایبەت لەو وڵاتانەی کە نەتەوە و پێکهاتەی جیاوازی تیایە، بەڵام ئەم مۆدێلە بە خەڵکانی نەتەوە پەرست و ئاینزای ڕادیکاڵ و ووشک قوتدانی قورسە.
بەندە لایەنگری سیستمی کۆنفیدرالیزمی دیموکراتیم وەک کلیلی چارەسەر ئەیبینم بۆ ئەو نەتەوەو ئاین و پێکهاتە جیاوازانەی بەزۆرەملێ لە چوارچێوەی سنورێکا کۆکراونەتەوە، بەمەرجێ نەتەوەی سەردەست و بەیاربەدەست باوەڕی بەو مۆدێلە هەبێت، بەڵام ئەگەر نەتەوەی سەردەست و بەیاربەدەست کاری بەو مۆدێلە نەکرد ئەوا ئەبێ نەتەوە و پێکهاتە کەمینەکانیتر لەهەوڵی پاراستنی خۆیانابن و نەتەوە-دەوڵەت لەبیرنەکەن، بە نمونە ئەگەر لە تورکیایا کار لەسەر پاراستنی زمان و نەریت نەکەی، ئەوا نەک دەوڵەت بە دروست ناکرێ بەڵکو نەتەوەکەش ئەتوێنرێتەوە.

ترسی مەسعود بارزانی:

بەشێک لەو خاڵانەی مەسعود بارزانی پێئەناسرێتەوانە ئەوەیە کە ئەو بێدەنگ، کەمدوو، ڕاڕا، نهێنی پارێز، ئینکار. شەرمن و بێئاگاشە لە گۆڕنکارییەکان.

بووە بە باو کاتێک کە کاک مەسعود دەرەکەوێ و پەیامێک بڵاوکاتەوە ئەوا بەدوایا گۆڕنکارییەک، کارەساتێک یان بوومەلەڕزەیەکی سیاسی لە عێراق بەگشتی و لە هەرێمی کوردستان بەتایبەتی ڕووئەیا.

دواین پەیامی مەسعود بارزانی دوایی گۆڕانکارییەکانی ئەفگانستان وڕووخانی حکومەتی ئەو وڵاتە زۆر لەوە خێراتر کە جیهان چاوەڕێی ئەکرد، دوای کشانەوەی هێزەکانی ئەمریکا و دەستگرتنی تاڵیبان بەسەر کابوڵی پایتەختا، لێکدانەوەی زۆری بۆکرا کە گوایە کاک مەسعود شتێک ئەزانێ بەیە پەیام بڵاوئەکاتەوە.

هەندێک لێکدانەوەی ئەوەیان بۆکرد کە کاک مەسعود زانیاری ئەوەی لایە کە هێزەکانی ئەمریکا لە عێراق ئەکشێنەوەو سیناریۆکەی ئەفگانستان لە عێراقیش دووبارە ئەبێتەوانە، هەندێکیتریش باس لەوە ئەکەن کە مەسعود بارزانی مەبەستێتی ووڕەی خەڵک و هێزی پێشمەرگە بەرزبکاتەوە لەئەگەری کشانەوەی هێزەکانی ئەمریکا لە عێراق و هەرێمی کوردستان.

مەسعود بارزانی درک بەوە ئەکا کە ئەمریکا ناوچەکە چۆڵ ناکات بەڵام ناتوانێ متمانەشیان پێباکات، بەتایبەتی لەدوای پرسی ڕێفراندۆم و کارەساتی لەدەستدانی نیوەی زیاتری خاکی هەرێمی کوردستان و بێدەنگی ئەمریکا.

ترسی مەسعود بارزانی داعشەش نیە، چونکوم ئەو ئەبێ ئەوە باش بزانێ کە داعش هەندەی چاوی لەناوچە سونی و عەرەب نیشینەکانە هەندە چاوی لە هەرێمی کوردستان نیە، چونکە خەڵکی ئەو ناوچانە پشت و پەنان بە داعش بەپێچەوانەی خەڵکی کوردستانەوە کە بەئاسانی تەسلیمی ئەو هێزە تاریک پەرستە نابن.

کاک مەسعود ئەبێ ئەوەش بزانێ کە دوژمنی ژمارە یەکی داعش و سونە، هێزە شیعەکان و حەشدی شەعبیە نەک و کوردی زۆرینە سونە مەزهەب، هەڵبەتە لەسەردەمی ئەوپەڕی بەهێزی داعشا هەندەی خەتەر لەسەر بەغا "باخی داد" بوو هێندە ترس لەسەر هەولێر نەبوو، خۆ ئەگەر کورد خۆی زۆر کلکەقنەی داعشی نەیایە بەهۆی کەمی زانیاری جیۆسیاسی و تێگەشتن و لێکدانەوەی هەڵەی ڕاوێژکارە ناشارەزاکانی هەرێم بە ڕەوشکە، ئەوا لایەنی کەم داعش بەو زووییە ڕووی لە ناوچە کوردستانییەکانی ژێر دەسەڵاتی حکومەتی هەرێم نەئەکرد.

ترسە گەورەکە:

ترسی گەورەکەی مەسعود بارزانی حشدی شەعبیە و ئەو ترسەش ترسەکی مەشروعە. کاک مەسعود ئەبێ بزانێ کە ئەمریکا ناوچەکە چۆڵ ناکات، نەک لەبەر چاوی کاڵی کورد بەڵکو لەبەر پاراستنی بەرژەوەندییەکانی خۆیان بەڵام، ئەبێ ئەو باش لەوەش تێبگات کە "ئەمریکا دۆست و هاوڕێی هەمیشەی نیە، بەڵکو بەرژەوەندی هەمیشەی هەیە" و هیچیتر، هەربۆیە لە ئەگەری مەترسی لەسەر بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا لە عێراق وە بەتایبەتی لەلایەن حشدی شەعبیەوە بەپاڵپشتی ئێران، ئەوا هیچ دوورنیە ئەمریکا سازش لەسەر هەرێمی کوردستان بکات بۆ پاراستنی بەرژەوەندییەکانی خۆیان، ڕێگا بە حشدی شەعبی بات دەست بەسەر هەرێمی کوردستانیشا بگرن لەچوراچێوەی سەروەری و یەکپارچەیی و خاکی عێراق، بۆیە ترسەکەی کاک مەسعود ترسەکی مەشروعە.

ترسەکەی کاک مەسعود مەشروعە، چونکە ئەو لە هەمووان باشتر ئەزانێ کە هێزی پێشمەرگە توانای ڕووبەڕووبوونەوەی حشدی شەعبی و سوپای عێراقی نیە، نەک لەبەر بێ توانای خودی پێشمەرگە، بەڵکو لەبەر ناڕێکخراوەیی و کەنەکردنەوەی کەی هێزەکان لە چوارچێوەی وەزارەتی پێشمەرگەیا، ئەمە بێجگە لەبوونی دوو دژە تیرەر، دوو ئاسایش و چەندین هیزیتر لەژێر ناوی جیاوازا کە نەک سەر بە حیزبن بەڵکو لەناو حیزبیشا سەر بە تاکە کەسێکن و گەڕاییەی تەنها ئەو کەسەن، لەبری خۆشەویستی نیشتمان و خاک و نەتەوە فێری تاک پەرستی کراون.

ترسەکەی مەسعود بارزانی مەشروعە، چونکە ئەو لە ١٦ی ئۆکتۆبەرا بەچاوی خۆی بینی کە کەس گوێڕایەڵی فەرمانەکانی ئەو نەبوو وەک فەرماندەی گشتی هێزە چەکدارەکانی هەرێم، بەڵکو هەر کەسەو ئەسپی خۆی تاو ئەیا تا خۆی ڕزگارکات، بەفەرمانی خێڵکانی حیزبی و بنەماڵەیی و تاکەکەسی ئەجوڵان، ئەوەی کە هەبوون چەند پێشمەرگەیەکی خوێن گەرم بوون بەڵام بێ پشت و پەنا و بێ سەرکردە.

ترسەکەی مەسعود بارزانی مەشروعە، چونکە ئەو لە هەمووان باشتر ئەزانێ لە چوارسەد هەزار پێشمەرگەی مووچەخۆرە بەڵام بۆ ئاستەم ئەتوانرێ چل هەزار پێشمەرگەی فعلی و شەڕکەر و گیان فیدا ئامدەکرێ لە ئەگەری هەر ڕووبەڕووبوونەوەیەکا.

ترسەکەی مەسعود بارزانی مەشروعە چونکوم ئەو باش ئەزانێ هەرێمی کوردستان پێیەتی لە جەنەراڵ عەبدول ڕەشید دۆستم جەگری یەکەمی سەرۆك کۆماری ئەفغانستان وخاوەنی زۆرترین مەدالیای ئازایەتی، بە بەشیش نیە لە ئەشرەف غەنی سەرۆکی ئەفغانستان.

ئەفگانستان:

ئەبێ هەموو لایەک ئەوە باش بزانن لەڕووی جوگرافیا و جیۆپۆلەتیکەوە عێراق و هەرێمی کوردستان زۆر جیاوازترن لە ئەفگانستان لەبەر چەند خاڵێک:

١. لە مێژووا هیچ کاتێک ئەفگانستان ناوچەی نفوزی ئەمریکا نەبووە و ناشبێ.

٢. پێش ١١ی سەپتەمبەر ئەمریکا هیچ بەرژەوەندییەکی ئەوتۆی لە ئەفگانستان نەبووە تا هەوڵی پاراستنیبات.

٣. چوونی ئەمریکا بۆ ئەفگانستان بۆ تۆڵەکردنەوە و بەرزکردنەوەی وورەی شەقامی ئەمریکا و موراڵی سیاسی بوو.

لەڕاستییا ئەمریکا زۆر زیاتر لەپێویست لە ئەفگانستان مایەوە چونکە چوونی ئەوان بۆ دروستکردنی سوپایەکی بەهێز، حوکمەتێکی ڕەشید، وڵاتێکی موئەسەسات و کۆمەڵگەیەکی مەدەنی نەبوو، بەڵکو ئەوان بۆ کارێکی دیاریکراو چوونە ناو ئەو وڵاتەو ئامانجەکەی خۆشیان پێکا، سەرکەوتووش ئەبوون ئەگەر زووتر ئەو وڵاتەیان بەجێهێشتایە.

لەبەر ئەو هۆکارانەی سەرەوە کشانەوەی ئەمریکا لە ئەفگانستان بابەتێک بوو تەنها پێویست بوو بەکاتەوە، چونکە هیچ بەرژەوەندییەکی ستراتیژی ئەو دوو وڵاتە پێکەوە نابەستێتەوانە.

عێراق:

سەبارەت بە عێراق هاوکێشەکە تەوا و جیاوازە و هاتنی ئەمریکا و بۆ عێراق و ناوچەکە کارێکی بێ بەرنامە و لەخۆوە نەبوو، بەڵکو ئەو کارە بەرنامەیەکی لەمێژینەی زلهێزەکان بووە هەمیشە.

دوای ڕووخانی عوسمانییەکان و دابەشکردنی میراتی پاشماوەی ئەو ئیمپراتۆریەتە و پەیمان و ڕێکەوتنامەکانی " ڕێکخستنی سنور، سایکس بیکۆ، سان ڕیمۆ، سیڤەر، لۆزان، میساقی میلل و ڕێکەوتنامەی جەزائیر" هەمیشە ئەم ناوچەیە جێگای سەرنج و بەرژەوەندی زلهێزەکان بووە و بەدیاریکراویش بەریتانیا و فەڕەنسا، بەڵام دوای کۆتای هاتمی جەنگی دووەمی جیهانی و کۆتای بلۆکی بەریتانیا و دەرکەوتنی زلهێزێکی وەک ئەمریکا، ئیتر چاوی ئەو ولاتە ٥١ ئەستێرەیە کەوتە سەر ئەم ناوچەیە، هەمیشە لەهەوڵ و پلانی ئەویان بوون کە چۆن پێگەی خۆیان لەم ناوچەیەیا بەهێزبکەن و بنکە و مۆڵگەی سەربازی تیا جێگیربکەن.

سەدام حسێن دیکتاتۆری خوێن ڕێژو بەزیوی عێراق ئەو کارەی بۆ ئەمریکییەکان ئاسان کرد، بەهۆی هەڵەی داگیرکردنی کوێتەوە، (ئەو

کاتەی سەدام ئەڵێ بەنیازی چوونە ناو کوێتین و باڵوێزی ئەمریکا دڵنیای ئەیات بەسەدام و ئەڵێ ئێمە پەیوەندیمان بەسەر داگیرکردنی کوێتەوە نیە و ئەو کێشەی خۆتانە، ئەو کاتە جەژنی ئەمریکا و بەدیهێنانی خەونە دێرینەکەیان بوو).
ئەمریکا وانەهاتەتە ناوچەکە کە بەئاسانی پاشەکشەی لێبکات و هەمیشە سیناریۆو بەرنامەی ئامادەکراو هەیە کە ببێتە هاوکارو هۆکاری مانەوەی ئەو زلهێزە لە ناوچەکە لەبەر چەن هۆکارێک:

١. هاوسنوری عێراق لەگەڵ ئێران.
٢. نەبوونی متمانە بە تورکیا و جێگرەوەی بنکەی سەربازی ئەنجەرلیک لەکاتی بێ هیوا بوون لەو وڵاتە.
٣. پاراستنی ئیسرائیل لەو هەموو دوژمنە زۆرەی لەناوچەکەیا هەیەتی.
٤. چاودێرکردنی ڕوسیا و ڕێگری کردن لێی، چونکە لە ئەگەری کشانەوەی ئەمریکایا ڕوسیا دەستی واڵاتر ئەبێت.
٥. مانەوە لە پێناوی پاراستنی بەرژەوەندییە بازرگانیەکانی ئەمریکا، ئێستا لەبوونی ئەمریکا خۆیا وڵاتی چین چەندین هەنگاو لەڕووی بازرگانیەوە پێش ئەمریکا کەوتووە، ئەمریکاش باش ئەوە ئەزانێ مانەوەی لەم ناوچەیە ڕێگرە تا چین زیاتر بازرگانی ناوچەکە قۆرخ نەکات و شوێنپێ قایمتر نەبێت.
لە ئەگەری کشانەوەی ئەمریکا لە عێراق و هەرێمی کوردستان، ئەوا ئەبێ ترسی یەکەم لە تورکیابێ چونکە ئەوان بەپلان و بەرنامەوە چاویان بڕیوەتە موسڵ و هەولێر و کەرکوک.
نابێ بیریشمان بچێ کە فەڕەنسا بە کردار سەلماندوویەتی کە بەنیاز نیە دەست لە کورد بەربات و بەتەنیا بەجێیهێڵێ. سوریا ناوچەیەکی گرنگە بە فەڕەنسا و نایەوێ بە تورکیا و ڕوسیای بەجێهێڵی، هەرێمی کوردستان و ڕۆژئاوای کوردستان ئەو کارە بە فەڕەنسا ئاسانترئەکات.

ترسی کورد:
یەک نەبوون، چەندین بەرەیی، خیانەت، جاشایەتی، بڕوا بەخۆ نەبوون، بڕوا بەیەک نەبوون، گەندەڵی، شەڕی ناوخۆ، هاوکاری کردنی دوژمن لە دژی براو هاونەتەوە، تەسلیم بوون بە رێژەقی دەرەکی، چاوساغە کردن بە دوژمن، ڕادەستکردنی خاک و نیشتمان بەرامبەر پارە و دەسەڵات، نەزانی لە بەرێوەبردن و کارگێڕی، زۆری ڕاوێژکاری نەزان، زۆری حیزبی بنەماڵە و تاکە کەس، بەماویی دەسەڵات، زۆری سەرۆک و نەبوونی سەرکردە......هتد

سامانی وەستا بەکر ٢٠٢١-٨-٢٧ سوید-ستۆکهۆڵم

نامەیەکی کراوە بۆ خاتوو کڵاو دوور.. هاوڕێ خالید

خاتوون ئەم کاتەت باش..
پێم وایە من دەبێ بەرگریت لێبکەم، چونکە بە ئازادی کارەکەت هەڵبژاردووە،
لەم فەزا داخراو و نەفرەتییە، هێشتا دەوێریت ئەم کارە بکەیت،
تۆ مرۆڤێکی ئازا و بوێریت، خەبات دەکەیت لە پێناو ئازادییەکانی خۆت.
ناتەوێت ئەوانیتر کڵاو بخەنە سەرت و تۆ تەنها کڵاو دوورێکیت،
من بە ئازادی کڵاوەکانت دەخەمە سەر سەرسەرم،
پێم وایە کڵاو دوورین باشترە تا کڵاو لەسەر نان،
ئەرێ بۆتە مەیدانی کڵاو لەسەر نانی هەمووان،
نرخی کڵاوێک لێرە بریتییە لە دانانی ئازادییەکەت،
خاتوو کڵاو دوور با پێت بڵێم لە هەر شوێنێک ئازادی نەبوو…
دەشێ:
قەحپە ببێتە سیاسی
سیاسی ببێتە مەلا
مەلا ببێتە بازرگان
بازرگان ببێتە مافیا
مافیا ببێتە پەرلەمانتار
پەرلەمانتاریش ببێتە گەواد.

هاوڕێ خالید

ئەگەری بەهێزبوونەوەی عێراق.. ئاوات ئەسعەدی

تورکیا و ئێران بانگهێش کرابوون بۆ "لووتکەی بەغدا بۆ هاوکاری و هاوبەشی". بەڵام ئاستی ئامادەبوونیان بەڵگەی ئەوە بوو، کە بەهیوای ئەوەن، ئەم هەوڵەی کازمی سەرۆک وەزیرانی عێراق، لەوەی عێراق بەهێزبێتەوەو رۆڵی نێوەندگیریش لە کێشە و ململانێکانی ناوچەکەیا ببینێ، شکست بێنێت. تەنانەت میدیاکانی هەردوو وڵات بەئەنقەست بایەخێکی ئەتۆیان بەو لوتکەیە نەدا، وەک ئەوەی شتێ زۆر لاوەکی بێت. یان هیچ رووی نەدابێت. هۆکاری ئەمەش بێگومان ئەو راستییەیە، کە هەر دوو وڵات بەرهەڵستی گەڕانەوەی عێراق ئەکەن لەوەی، بتوانێت ببێتە، یان ببێتەوە هێزێکی ئیقلیمی. ئاشکرایە کە بەهێزبوونی عێراق شتێکە لە گۆڕەپانی ململانێی هێزو دەسەڵات لە ناوچەکەدا پێچەوانەی بەرژەوەندیە ستراتیژیەکانی هەر دوو وڵاتەکەیە. هەر دووکیشیان پێیان باشە، عێراق هەردەم لاواز بێت و ئەگەر کراش بتوانن بیکەنە "پاشگر"ی تەواوی خۆیان.

خۆ ئەگەر عێراق لە چەند ساڵەی داهاتوودا توانی وەک دەوڵەتێ یەکگرتووی سەربەخۆ بمێنێتەوە و، نغرۆ نەبێتەوە، ئەوا گومانی تیا نیە، کە هێشتا کاتێ زۆری ماوە، تا ئەوەی لە بارا بێت، بەسەر ئەو هەموو ئاڵۆزیی و کێشانەی هەیەتی، زاڵ بێت، بۆ ئەوەی ببێتەوە هێزێکی ئیقلیمی و شایستە، کە حیسابی بۆ بکرێت.

هەر لەم روانگەیەوە ئەم دوو پرسیارە ئاوەتەیە راست ئەبنەوە لەبەردەم مرۆڤا:

یەکەم: ئایا بەهێزبوونەوەی عێراق هەر بەشێوەیەکی گشتی مومکینە، ئەگەر مومکینیش بێت، ئاخۆ چەندی کات ئەوێت؟

دووەم: ئاخۆ ئەبێت ئەوسا پێگەو هەڵوێست و چارەنوسی "هەرێمی کوردستان" لە ئەگەری بەهێزبوونەوەی عێراق وەک هێزێکی بەتوانا چی بێت؟

ئەوەی کە تا رادەیە زۆر مسۆگەرە، رەنگە دوو شت بێت: ئەو دوو "هێز"ەی خاوەنی دەسەڵاتن لە "هەرێمی" کوردستان، یەکبوونیان لەسەروی مەحاڵەوەیە. لام وایە کەسیش چاوەرێی شتێکی وا ناکات. کەواتە هەرێم ناتوانێت هێزێکی سەربازی نیمچە بە توانا دروسبکات، بۆ بەرەنگاریبوونەوەی پێشهاتە قورسەکان… لەهەمان کاتدا هەردوو هێزە دەسەڵاتدارەکە تا بەیان بکرێت پێیوەندیە دەرەکیەکانیان بە تورکیا و ئێرانەوە ئەپارێزن، ئەگەر بەهێزتریشی نەکەن.

پێشبینیکردنی داهاتوو مەبەستی ئەم چەند دێڕە نییە. بەڵام ئەکرێت پێشبینی ئەوە بکرێت، کە لە گۆڕەپانی ململانێی نێو هێزە گەورەکاندا، هێزە بچوکەکان ئەگەر ژیرو هوشیار نەبن، ئەوا زۆر خێرا ئەکەونە بەر گورزی کوشندەوە.

چەند قەسیدەیەك لە (جەلالەددین ڕۆمی)یەوە.. و: نەژاد عزیز سورمێ

مەیخانەی پیرۆز

دەی با بە پیری
ئوستادی عەشقەوە بچین
لە دووری مەترسن
مادەم لە مەیخانەین
لە شادی پاشایان بەدەر
چیدی لە مەیخانە نابینن
ئەی قوتابییە مەستەکانی قوتابیخانەی عەشق
لە گەرمایی شەراب بێئومێد مەبن
ئێوە بە حزووری سوڵتانی عاشقان لە مەیخانەدا
واقتان وڕ دەمێنێ
هەمووتان مەستن ،
چاوی خوماریشتان ئەستێرەن
لە شەوی مەیخانەدا دەدرەوشێنەوە
هەموویان چاون
ئێمە هەموومان ڕۆحی جوانی و سۆز و لێبووردنین
مەیخانە خۆی بە ئێوە دەسڕێتەوە پیرۆز دەبێ
مەترسن !
بە سەرخۆشی بڕۆنە خانەی شەراب و
بە پاکی لێی وەرنە دەرێ
سڵاو لە فڕینتان

سڵاو لە مەزنایەتیتان
سڵاو لە كۆڕی عاشقانی خەرابات
درووود بۆ شانازییەكەی تەورێز
سڵاو لە شەمس
تیشكی شیرینی
كە بە ئەسپەكەی
بەرەو خانەی مەستان دەڕوا .

پیاڵەی شەمس

لە سەفەرێكمدا بە بێی خۆم
شادی دڵی داپۆشیم .. بەبێی خۆم
مانگ لە من شاراوە بوو
ئێستا ڕوو بە ڕوو لەگەڵمایە ، بەبێی خۆم
ڕۆحم لە چاوی خۆشەویستمدا دەرچوو
بە ڕۆحی ئەو جارێكی تر لەدایك بوومەوە ، بەبێی خۆم
منم هەمیشە بێ شەراب سەرخۆش
منم هەمیشە بەختەوەر ، بەبێی خۆم
هیچ ساتێكم بەبیر مەهێننەوە
من هەردەم بەبیر هاتنەوەم ، بەبێی خۆم
بەبێی خۆم بەختیار بووم
من دوماهیم نییە ، بەبێی خۆم
دەرگاكان بە ڕوومدا قفڵ بوون
هەموویان كرانەوە من دەرچووم ، بەبێی خۆم
دڵی سوڵتان كەیقوباد لەگەڵ ئێمەدا دیلە
ئەویش بوو بە دیل ، بەبێی خۆم
منم سەرخۆش بە پیاڵەی – شەمسی تەورێزێ-
پیاڵەی ئەو دایم نەبوو بەبێی من .

چەند قەسیدەیەكی كورت

• تۆ دڵۆپێ ئاو نی لە زەریا
تۆ هەموو زەریای لە دڵۆپێكدا

• لە ناو سنگما سەما دەكەی
كەس ناتبینێ

• بە گوێی لێبوردەیی بیبیێ
بە چاوی سۆز بڕوانە

بە زمانی خۆشەویستی بدوێ

• لە خودا گەڕام
لە خودی خۆم زیاتر نەدیتەوە
لە خودی خۆم گەڕام
لە خوا بەدەرم نەدی .

• ئارەزووت بۆ ناسینی ڕۆحت
هەموو ئارەزووەکانی دیت دوای پێ دێنێ .

• ئەوە ڕێی تۆیە
ڕێی تۆیە بەتەنێ
ڕەنگە هی تریش لەگەڵ تۆدا پێیدا بڕۆن
بەڵام کەس لەباتی تۆ پێیدا ناڕوا .

• بە دوو باڵان لەدایك بووی
ئەدی بۆچی لە ژیاندا
خووشینت پێ خۆشترە .

• ئەوەی بەهاران لەدایك دەبێ
پایزان دەمرێ
تەنێ خۆشەویستی
کژ و مەوسیمی نییە .

• سەیرە خۆشەویستی
زمانێکی سەیری هەیە
خۆشەویستی زمانێکە
نە قسەی پێ دەکرێ
نە کەس دەیبیسێ .

• وشەکانت بەرز کەوە
نەك دەنگت
ئەوە بارانە گوڵان شین دەکا
نەك برووسکە .

• نەی تەواو بەتاڵە
ئەوە هەناسەن بەناویا هەڵدەقووڵێن و
گۆرانی دەڵێن و سەما دەکەن
ئەوە بەتاڵی نییە

کە بەتاڵ بی .
□
بەبێی من مەچوو

ڕۆینت چەند جوانە گیانی گیانان ، بەبێی من مەچوو
ئەی ژینی هاوڕێیەتی بێستانان ، بەبێی من مەچوو
ئەی ئاسمان بەبێی من مەخوولێوە
ئەی مانگ بەبێی من مەدرەوشێوە
ئەی خاك بەبێی من مەڕوێنە
ئەی ڕۆژگار بەبێی من تێمەپەڕە
لەگەڵ تۆدا لەم جیهانەدا هەڵدەکەم
ئەو جیهانیش لەگەڵ تۆدا هەڵدەکا
بۆیە لەم جیهانەدا بەبێی من مەبە
بەبێی من
بۆ دوامەنزڵ مەچوو
تۆ ئەی شەکەت بەبێی من نازانی
تۆ ئەی زمان بەبێی من ناتوانی بخوێنییەوە
بەبێی من ئەی نیگا تەماشا مەکە
ئەی ڕۆح بەبێی من مەچوو
شەو بە نووری مانگ
ڕووی خۆی سپی دەبینێ
من شەوم ، تۆ مانگمی
بە بێی من مەچووە ئاسمان
دڕك لە پەنای گوڵ دا دڵنیایە لە ئاگر
تۆ گوڵی ، من دڕك
توخوا بەبێی من
بۆ بێستان مەچوو
قوڕ بەسەر ئەوەی بێ ئاماژەی تۆ
بەم ڕێگایەدا دەڕوا
ئەگەر تۆ ئاماژەی من بی
ئەی ئەوەی هیچ ئاماژەیەکی نییە
بەبێی من مەچوو
پێت دەڵێن عەشق
بەڵام من ناوت دەنێم (سوڵتانی عەشق)
ئەی بڵیندتر لە وەهمی ئەم و ئەو
بەبێی من مەچوو .

• له ماڵپەڕی (القصیده کوم)ـەوه کراون به کوردی .
بڕوانه:
https://www.alqasidah.com/epoet.php?epoet=rumi

ئەفغانستان بەرەوکێ دەڕوات؟.. وەرگێڕانی:کاوە عومەر

دەقی ئەم نوسینە لەسەر بنەمای چاوپێکەوتنێک ئامادەکراوە کە لە کەناڵ جەدید خەلیل کەیوان لەگەڵ حەمید تەقوایی سازدیداوە.

وەرگێڕانی:کاوە عومەر

خەلیل کەیوان:چۆن وبەچ شێوەیەک تالیبان کە بزوتنەوەیەکی مردو بوو دوبارە گەڕایەوە مەیدان؟ دەوری ئەمریکاو هاوپەیمانەکانی و هەروەها هێزە جیهانیەکان ودەوڵەتە ناوچەییەکان ل□ □ هاتنەوە سەرکاری تالیباندا چی بوو؟ئایا بەو شێو□ی□ ک□ل□□ ز□رێک لە هەواڵەکاندا باس دەکرێت تالیبان گۆڕاوە؟ قبوڵکردنی مافی ژنان لە چوارچێوەی شەریعەت-کە تالیبان ئاماژەی پێ دەدات-بەچ مانایەک دێت؟ئایا کۆمەڵگەی ئەفغانسان لەبەرانبەر تالیباندا بەرگری دەکات؟گرنگی و شوێنی پشتیوانی نێونەتەوەیی لە خەباتی خەڵکی ئەفغانستان لەبەرانبەر تالیباندا چیە وچۆن دەتوانرێت پەرەی پێبدرێت؟سیاسەتی و□ڵاتان وکۆمەڵگەی جیهانی لەبەرانبەر تالیباندا چی ئەبێت؟بارودۆخی سیاسی ئێران چ کاریگەریەکی لەسەر ڕەوتی ڕوداوە سیاسیەکانی ئەفغانستان دەبێت؟ئەم پرسیارانە لەگەڵ حەمید تەقواییدا دەخەینە ڕوو؟

حەمید تەقوایی،پێشڕەوی بروسکە ئاسا و بەدەستەوەگرتنی کابۆڵ بەبێ بەرگری لەلایەن تالیبانەوە،لەڕاستیدا□ □ا دەستکردنی ئەفغانستان بەو هێزە سەروو کۆنەپەرستان□ ه□موانی وڕوکاس کرد.تەنانەت ب□ □ تاڵیبانیش چاوەڕوان نەکراو بووو. داڕمانی بەو خ□راییە دەوڵەت و سوپای دروستکراوی ئەمەریکا وهاوپەیمانەکانی بۆ شارەزایانیش جێگای باوەڕکردن نەبوو.ئیو□ ل□ □ بابەتێکدا سەبارەی بە ئاڵوگۆ□□کانی ئەفغانستان نوسیوتان□ □ئ□مەریکا دوجار تالیبانی دوروست

کردوە. بەڵام جۆ بایدنی سەرۆک کۆماری ئەمەریکا سەبارەت بە کشانەوەی ئەمەریکا لە ئەفغانستان سکاڵاکەی ئەوە بوو کە ئەوان بیست ساڵ لەوێ بووە.خەرجیەکی زۆریان لەسەر کەوتوە،سوپا یەکی بەهێز بە پیداویستیەکانی سەردەمەوە دروستکرا بەڵام دەوڵەت و سوپا بەرگریان نەکرد و بەم ڕیزبەندیە بەرپرسیارێتی ئەوەی ڕویدا نەگرتە ئەستۆ. ئێوە چ رونکردنەوەیەکتان لەو بارەیەوە هەیە؟

حەمید تەقوایی: ئەبێت بڵێین ئەو ئیدیعایەی بایدن پوچ و بێ شەرمانەیە. تەنانەت ئەگەر ئاستی کێشەکەش بۆ بەرگری نەکردنی دەوڵەت و سوپا بهێنینە خوارەوە ئەوە بەرپرسی ڕاستەوخۆی حکومەتی ئەمەریکایە کە ئەوانەی دروست کردوەو خستونیەتە سەر دەسەڵات و بیست ساڵ بە هەموو شێوەیەک لەدەسەڵاتدا پارێگاری لێکردون. بەڵام کێشەکە تەنها ئەمە نیە.. ئەمە هێشتا هەموو دەورو کارکردی دەوڵەتی ئەمەریکا و هاوپەیمانەکانی لە و کارەساتەدا ک□د□بینین ڕون ناکاتەوە.

ڕاستیەکەی ئەوەیە کە زۆر دەمێکە،لەسەردەمی ئۆباماوە،دەستەی حوکمڕانی ئەمەریکا بە سیاسەتێکی بیرلێکراوەو نەخشە بۆداڕێژراودا دوبارە پەڕوباڵیان دایەوە بە تالیبان و هێنایانەوە مەیدان،هەر بەو شێوەیەی کە ئێوە لە پیشەوەئاماژەتان پێدا تالیبان لە ڕوی سیاسیەوە مردبوو،سەیرکە، ئەمەریکا و ناتو بڕیاریاندا و هێزێکی وەک داعشیان لە ماوەی ساڵێک زیاتردا پێچایەوە، بەڵام بیست ساڵ لە ئەفغانستاندا بون سەرباری بردنی هێزی سەربازی و تێچوی سەرسام کەر نەیانتوانی وەڵامی تالیبان بدەنەوە! بۆچی؟ بابەتەکە ڕونە باس لەسەر بێتوانایی نیە، بابەتەکە ئەوەیە کە نەیانویست. خەت وسیاسەتی ئەمەریکا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست هەر لەوسەرەتایەوە کە لەبەرانبەر هەژمونی س□فی□تدا موجاهینی ئەفغانیان دروست کرد کە دواتر تالیبان لە هەناویدا هاتەدەرەوە، بەردەوام پشت بەستوبوە بە هێزە قەومی وئاینی و عەشیرەتیەکان. یەکێک لەو هێزانە تالیبانە، هەر بەو شێوەی کەلە نوسینێکی تردا ڕونمکردوەتەوە پاش ئەوەی کە بینیتان دەوڵەتانی کۆپیکراو و لەرزۆکی دروستکراویان هاوشێوەی دەوڵەتی حامید کارەزای و لویا جیرگە و دەوڵەتی ئەشرەف غەنی ناتوانێت بنکەیەکی بەهێز بێت بۆ بردنە پێشەوەی سیاسەتەکانی ئەمەریکا دوبارە ڕویان کردەوە لای تالیبان، هەر لەکاتی کۆتایی هاتنی خولی ئۆباماوە ئەم هەڵوێستگیریە دەستی پێکرد. ئۆباما ڕوبە هێزە ئیسلامیەکان ڕایگەیان کە مشتە نوقاوەکانتان بکەنەوە بادەست بخەینە ناودەست و بەردەوام بین و لەدر□□ژ□ی ئ□م

هەڵوێستگیریەدابوو کە ڕابەران و چالاکەکانی تالیبانیان لە زیندان ئازاد کرد و لە دەحە مەکتەب سیاسیان بە ڕێکخستنەوە، هاوپەیمانە ناوچەییەکانی ئەمەریکا هاوشیوەی قەتەرو پاکستان و عەرەبستان بەهەڵکردنی گڵۆپی سەوز لەلایەن ئەمەریکاوە بۆیان بواری خۆدەرخستنی سیاسیان پێدان و دەوڵەتی ئەمەریکاش خۆی گفتوگۆی لەگەڵدا کردن بە گەڕانەوەیان بۆ دەسەڵات،گفتوگۆیەکیان لە ژێر ناوی ئاشتی وبەشداری تالیبان لە ودەوڵەتەی ئەفغانستاندا،لە کاتێکدا هەموان دەیانزانی وتالیبان خۆشی بەڕوونی ڕایگەیاندبوو کە دەوڵەتی ئەشرەف غەنیان قبوڵ نیە و بە شتێک کەمتر لە ئیماراتی ئیسلامی و یاساکانی شەریعەت ڕازی نابن.دەوڵەتی ئەمریکاو هێزەکانی ناتۆ زۆر باش دەیانزانی کە چی دەکەن.

ئیستا لە دواین پەردەی ئەم سیناریۆیەدا،واتە گەڕانەوەی تالیبان بۆ دەسەڵات،سەرسوڕمانی خۆیان دەرئەبڕن! ئەڵێن هەڵەیان کردوە،ئەڵێن چاوەڕوانیەکی زیاتریان لە دەوڵەت و سوپای ئەفغانستان هەبوە و هتد.ئەم بانگەشانە، بێشەرمانەیە.ئەو دەوڵەتانە خۆیان دوبارە تالیبانیان خستە پیشەوە و خستیانە سەرکار و ئیستا کە دونیا بە سەرسامیەوە بەرەو ڕوی ئەم کارەساتە بوەتەوەو هێزە سکۆلارو پێشکەوتوخوازەکان و خەڵکی موتەمەدنی دونیا توشی شۆک بون..قسە لە “هەڵەکان” و هەڵەشەکاریەکانیان دەکەن.ئەگەر هەڵەیەک هەبێت بەکەم گرتنی هێزی خەڵک و هێزە سکۆلارو پێشکەوتوخوازەکان وخەڵکی پێشکەوتوخوازو سکۆلارە لە لە ئەفغانستان و لە ئاستی دونیادا. ئێستا نەک تەنها تالیبان و دەوڵەت و هێزە ئیسلامیەکان لە ناوچەکە وەک کۆماری ئیسلامی و دەوڵەتی عەرەبستانی سعودی و پاکستان ،بەڵکو وڵاتانی ڕۆژئاواش ئەبێت لە بەرانبەر خەڵکیدا وەڵام بدەنەوە. بەرپرسی یەکەمی ئەم هەلومەرجەی کەلە ئەفغانستان هاتوەتە کایەوە سیاسەتەکانی ناتۆو بەدیاریکراویش ئەمەریکاو هاوپەیمانەکانیەتی.

خەلیل کەیوان: ئەڵێن تالیبان گۆڕاوە،بۆ نمونە ئەڵێن سود لە تۆڕەکۆمەڵایەتیەکان وەردەگرن.لەو ڕۆژەوەی کە لە کابوڵ جێگیر بوە هیچ هەواڵێک لە تیرۆر و تەقاندنەوە نیە.چیرۆکەکان باس لە کرانەوەی قوتابخانەکانی کچان و زانکۆکان دەکەن،لە سەردەمی پێشودا ژنان مۆڵەتی کارکردنیان نەبوو بەڵام ئەمڕۆ تالیبان ئەڵێت ژنان دەتوانن هەندێ بواری کاردا کاریان هەبێت،ژنانی ڕاگەیاندنکار دەتوانن چاوپێکەوتن لەگەڵ تالیبان ئەنجام بدەن وهتد ئایا ئەوانە ئاماژەن بە گۆڕانی تالیبان؟ئایا ئەوانە زەمینە خۆشکردنە بۆ

قبوڵکردنیان لەلایەن دەوڵەتەکان وهێزە نێونەتەوەییەکانەوە؟

حەمید تەقوایی:یەکەم هۆکاری وەستانی تەقینەوە وکوشتاری خەڵک بونە.تالیبان خۆی هۆکاری ئەم تاوانانە بون و ئێستا کە بەدەسەڵات گەیشتون ئاساییە کە ئەم کوشتارە بوەستێت.بەڵام کارەسات هێشتا لە جێگای خۆیدا ماوە لەبەر بەدواوە کوشتاری شەقامەکانی تالیبان لە کاتی ئۆپۆزسیۆن بونی شوینی خۆی ئەدات بە کوشتاری یاسایی تالیبان لە دەوڵەتدا.تالیبان دەڵێت یاساو ڕێساکانمان لە چوارچێوەی شەریعەتدا ئەبێت.ئەمە واتە تاوان و کوشتاری خەڵک واتە گەڕانەوە بۆ خانەی یەکەم.ئەگەر ئەمڕۆ تالیبان ئاوازی گۆڕاوە بەهۆی ئەوەوەیە کە دنیا گۆڕاوە.بەهۆی ئەوەیە کە کۆمەڵگەی ئەفغانستان جارێک دڕندەیی تالیبانیان ئەزمون کردوە ئیتر ئەوان قبوڵ ناکەن.لە قوناغی یەکەمی تالیباندا کە تالیبانیان دروستکردو هێنانیانە سەرکار دونیاشکستخواردوی تاکەسواری دەوڵەتی ئەمریکاو کەمپی ڕۆژئاوای کاتی سۆڤیەت بوو و بەدەسەڵاتگەیشتنی مجاهیدینی ئەفغانستانی لەوکاتەدا بەیەکێک لەسەرکەوتنەکانی بلۆکی ڕۆژئاوا لەبەرانبەر بلۆکی سۆڤیەتدا هەژمار دەکرا.بەگشتی لە ناوچەکەشدا پاش شەڕی کەنداو دەوڵەتی ئەمریکا و بلۆکی ڕۆژئاوا تاکە سوارەی مەیدان بون.دوای یانزەی سیپتەمبەرو هێرشی ئیسلامیەکان بە سەر دوو تاوەرە بازرگانیەکەی دەوڵەتی ئەمریکا بۆ ئەوەی هێزی خۆی بەسەر دونیادا بسەپێنێ هێرشی کردە سەر ئەفغانستان و تالیبانی لەدەسەڵات هێنایەخوارەوە.بەڵام ڕێباز وسراتیجی هەیئەتی دەسەڵاتداری ئەمریکا گۆڕانێکی تێدا نەکراو هێشتا بەردەوامە و سەرئەنجام بە گەڕانەوەی تالیبان بۆ دەسەڵات کۆتای هات.بەڵام بارودۆخی ئەمڕۆ زۆر جیاوازە.ئەمڕۆ لە کۆمەڵگەی عێراقدا بزوتنەوەیەکی بەرینی سکولاریستی و خوازیاری کۆمەڵگەی مەدەنی لەبەرانبەر حکومەتی ئەو وڵاتەداو لە دژی هێزەکانی سەربە کۆماری ئیسلامی لە عێراق دەستی پیکردوە.تەنانەت لە لوبنانیش بزوتنەوەیەکی ناڕەزایەتی هاوشێوە دەبینین.ئێرانیش بزوتنەوەی جەماوەری گەورە بە سەرنگومکردنی کۆماری ئیسلامی لە ئارادایە و کۆماری ئیسلامی کە کۆڵەکەیەکی هێزە ئیسلامیەکانە لە ناوچەکەدا،خۆی کەوتوەتە بارودۆخێکی ناخۆش و ئەزمەگرتودا بەرەوڕوو بوەتەوە.لەناو بارودۆخێکی ئاوهادا خەڵکی ئەفغانستان وخەڵکی دونیا کە جارێک دڕوزمەی تالیبانیان ئەزمون کردوە،ئیتر لەبەرانبەر ئەوەدا بە دەنگ دانیش و دەست بە بەرگری و هێرش دەبەن.

کەی ئەم فاکتەرانە تالیبانیان ناچار کردوە کە زمانێکی گونجاوتر

بەکار بهێنن.بەڵام تەنانەت ئەگەر واش دابنێین کە بەکردەوە ئارامتر مامەڵە بکەن تاڵیبان هیشتا هیزێکی بەشێوەیەک سەرو کۆنەپەرست و هارو دژی ئینسانییە کە تەنانەت بۆ کەمکردنەوەی چەند نمرەیەک هێشتا بە ئەمیال لەوەی کە خەڵکی ئەفغانستان دەیانەوێت لەدواترن.دەوڵەتی ڕوخاوی ئەشرەف غەنی جۆرە تالیبانیکی ئارام بوو،هیچ پێگەیەکی کۆمەڵایەتی لە ناو خەڵکدا نەبوو.

تالیبان هێزێکی دژی ئینسانی،دژی ژن،دژی تەمەدون و سەدەکانی ناوەڕاستیە کە لە بەرانبەر ئازادبیرکردنەوە و مۆدێرنیزم وزانست وکلتوری پیشکەوتوی ئەم سەردەمەدا وەستاوە.هەر بەو هۆیەوە خەڵک بە هێزێکی لەو شێوەیە بەهەر ڕادەیەکیش بیەوێت ڕواڵەتی ئەمڕۆیی لەخۆی نیشان بدات ڕازی نابێت.پڕوپاگەندەکانی ئەمڕۆ سەرانی تالیبان وەک تەبلیغاتی بێ ناوەرۆکی هێزێکی تازە بەدەسەڵات گەیشتو حسابی بۆ بکرێت.باش ئەوەی کە جێکەوت هەوڵ ئەدات دوبارە بە شەلاق شمشێری ئیسلام کۆمەڵگە بترسێنێت و شکست پێبهێنێت.هەر لە ئەمڕۆوە ئەبێت لە بەرانبەر تالیباندا بوەستێت و تەبلیغاتێک کە لەبارەی گۆڕان و میانەڕەو بونی ئەم هیزە تاوانکارەوە دەکەیت قبوڵ نەکرێت.

خەلیل کەیوان:لەماوەی بیست ساڵی ڕابردودا کۆمەڵگەی ئەفغانستان گۆڕانکاریەکی زۆری کردوە.سەرباری هەبونی دەوڵەتێکی لەرزۆکی قەومی ئاینی تروسکاییەک بۆ کارو چالاکی کۆمەڵایەتی فەراهەم بوو.توێژێکی فراوان لە ژنان و پیاوان لە بوارە جیاوازەکاندا ڕویان کردبوویە چالاکی سیاسی وکۆمەڵایەتی.ئایا بەرگرییەک لە لایەن هێزە کۆمەڵایەتیەکانەوەلە بەرانبەر تالیباندا دروست ئەبێت؟

حەمید تەقوایی:هەر ئەمڕۆ ئێمە کۆمەڵێک نمونەی دەست پێکی جوڵانەوەی ناڕەزایەتی دەبینین.گرتە ڤیدیۆیی وڕاپۆرت لە سەر ناڕەزایەتیەکانی خەڵکی لە کابوڵ و جەلال ئاباد ، ئەسەد ئابادبڵاو بوەتەوە.لە شارەکانی ئێران،لەتاران،ئەسفەهان و قومیش پەنابەرە ئەفغانیەکان وخەڵکی ئازادیخوازی ئێران لە دژی تالیبان خۆپیشاندانیان هەبوەبەدروشمی ئیماراتی ئیسلامیمان ناوێت کە هەموو هاوڕا و هاو ئامانجە لەگەڵ دورشمی کۆماری ئیسلامیمان ناوێتی خەڵکی لە ئێران خۆیدا.لە ڕاستیدا ئەوانە یەک دروشمن لە دژی دوو جۆر تالیبان لە ئێران وئەفغانستان،هەروەها لە زۆرێک لە وڵاتانی ڕۆژئاوادا چالاکان و خەڵکی ئازادیخواز لەگەڵ ئەفغانیە پەنابەرەکاندا دەنگی ناڕەزایەتی خۆیان بەرزکردوەتەوە و ئەم جوڵانەوانە لە دۆخی فراوان بونەوەدان.

کارەساتی گەڕانەوەی تالیبان بۆ دەسەڵات بەچەشنێ ڕاچڵەکینەرو شیاوی بەرگری لی کردن نیە کە تەنانەت دەوڵەتە ڕۆژئاواییەکانیش ناچار بون کە نیگەرانی دەربڕن. بوریس جانسۆن سەرۆک وەزیرانی بەریتانیان ڕێنمای هەموو دەوڵەتەکانی کردوە کە لە بەڕەسمیەت ناسینی تالیباندا کار نەکەن و سەیرکەن بزانن لە بەرانبەر خەڵک وبەتایبەتیش ژناندا چ سیاسەتێک دەگرنە بەر. یان سەرۆک کۆماری ئەڵمانیا ڕایگەیان کە ئەمە لەو کارەساتەدا شەیکین و گەڕانەوەی تالیبان خراپترین ناکامی نتۆ بووە.

ئەگەرچی هەروەک ئاماژەم پێدا ئەو دەوڵەتانە خۆیان هەر لە سەرەتاوە دەیانزانی چی دەکەن و بەوریاییەوە ئەو"ناکامیە"یان بنیات ناوە بەڵام ئەمڕۆ ناچارن لەبەرانبەر خەڵکی توڕەی دونیادا کاری ئاگاهانەی خۆیان بە هەڵە ناو ببەن و خەمباری دەربڕن. ئەڵێن لە بەپەلە جێهێشتنی نەخشە بەدانەڕێژراوی ئەفغانستاندا هەڵەیان نکردوە. ئەبێت بڵێیت"هەڵە" ی ئەوە هەر لەو ڕۆژەوە دەستی پێکرد کە موجاهیدنی ئەفغانستان تان ڕێکخست و قوناغی دواتر لە هاتوچۆو گفتوگۆ لەگەڵ تالیبانێک کە لەباری سیاسیەوە مردبوو دەستپێکرد. جوڵانەوە ناڕەزایەتیەکانی خەڵک بەتایبەت لە ڕۆژئاوا دامەنی ئەم دەوڵەتانەش دەگرێت. ئەبێت ئەم دانان بەهەڵەیەدا لە گەردنی ئەو دەوڵەتانە بپێچن وبیان خەنە ژێر گوشاری ناڕەزایەتی فراوانەوە بۆ ئەوەی حکومەتی تالیبان بەڕەسمی نەناسن. لەخەبات بۆ بردنەدواوەی تالیبان ڕایگشتی و جوڵانەوە ناڕەزایەتیەکان لە وڵاتانی ڕۆژئاوایی و لە ئەفغانستان و بەگشتی بزوتنەوەکان وکەمپینە جیهانیەکانی لە بەرگری لە ژنانی ئەفغانستان ولە بەرگری لە سکۆلاریزم و مەدەنیەت و مۆدیرنیزم بەتەواوەتی دەوری چارەنوسسازیان هەیە.

خۆش بەختانە ئەم جوڵانەوەیە خەریکە پێکدەت. بە بۆچونی من دەوڵەتە ئیسلامیەکان کە هەکاری ڕاستەوخۆی ئەم کارەساتەن. کۆماری ئیسلامی وپاکستان وعەرەبستان خۆیان ڕاستەوخۆ لەم تاوانەدا بەشدارن و دەوڵەتە ڕۆژئاواییەکانیش خۆیان ئەندازیاری ئەم بارودۆخەن. بەڵام دونیای موتەمەدن ڕادەستی ئەم بارودۆخە نابێت. هەروەک وتم بارودۆخی ئەمڕۆ بەتەواوەتی جیاوازە لە بارودۆخی بیست ساڵ لەمەوبەر. جاری یەکەم کە تالیبان دەسەڵاتی بەدەستەوەگرت هیچ کام لەم جوڵانەوە ناڕەزایەتیەمان نەبینی. بە بۆچونی من ئەم جارە خەڵکی موتەمەدنی دونیا ڕێگا نادەن کە تالیبان خۆی بچەسپێنێت.

خەلیل کەیوان: ئاسەی شەڕی ناوخۆو بەسوریا بونی ئەفغانستان چەن

دەبینیت؟لە ئەفغانستاندا دەستەو تاقم وهێزی چەکداری جیاواز هەن.هەندێک لە سەرکردەکانی ئەوانە هەڵاتون بۆ دەرەوە.هەواڵەکان باس لەوە دەکەن کەلە پەنجەشیر بەرەیەک بۆ بەرگری لە بەرانبەر تالیباندا لە دروست بوندایە.تالیبانیش خۆیش لە ئیئتلافێکە لە کۆمەڵێک هێزی جیاواز.کێشمەکێش لە نێو ئەوانەدا بڵاوە نیە.ژمارەی سوپاسی ئەفغانستان کە دەڵێن لە ٣٠٠هەزار کەس پیهاتوە خۆ ئەوش نەتواوەتەوە.هەموو ئەمانەش ناچنە خزمەتی تالیبانەوە و بەی هەیە لە بارودۆخیکدا هێزی مەشق پیکراو لە فۆرمێکی تازەو لە ئیئتلافێکی نویدا بەکار بهینرین. کۆماری ئیسلامیش کەلە تەخت کردنی ڕێگای گەڕانەوەی تالیباندا بۆ دەسەڵات دەوری هەبووە لە بارودۆخیکی تردا دەتوانێت بەزمیکی تر دروست بکات.هەزاران کەس لە هەزە ئەفغانستانیەکان لە ژێر ناوی فاتمیەکاندا لە سوریا شەڕیان کردوە.ئایا کۆماری ئیسلامی ناتوانێت ئەوانە لە ئەفغانستان بەکار بهێنێت؟ئایا هەموو ئەوانە لە هەلومەرجێکدا ناتوانن باروتی ململانەی ناوخۆی و دەست پێکی شەڕێکی قەومی ئاینی بێت؟

حەمید تەقوایی:ئەو واقیعیەتیەی کە باستکردوە بەر لە هەموو شتێک ئاماژە بەوە دەکات کە بەرەی ئیسلامیەکان و بەرەی کۆنەپەرستی بە چ شێوەیەک پەرشوبڵاوە.سەرەنجام هەر دەستەیەک بەشوێن بەرژەوەندی خۆی و دەسەڵات وەرگرتن لە بەرانبەر هێزە دژەکانیاندا، کۆماری ئیسلامی لەلایەکەوەیەو عەرەبستانی سعودیش لەلایەکی ترەوە و پاکستان و تورکیاش بەهەمان شێوەو لەناو تالیبانیشدا چەندین گروپی جیاواز هەیەو هتد.بەڵام بە بۆچونی من ئەوانە چارەنوسی ڕەوەندی ئاڵوگۆڕەکانی ئەفغانستاندیاری ناکات.

بڕوانە.ئەڵێن مێژوو دوجار دوبارە دەبیتەوەبەڵام جاری دوهەم بەشێوەی کۆمیدی قۆناغی یەکەم ئەم هیزانە جارێک تراژیدیایەکی ساماناکیان لە ئەفغانستان دروستکرد.بە ریکخستنی موجاهیدەکان و دواتر تالیبان و هێرشی سەربازی بەسەر ئەفغانستان و دروستکردنی دەوڵەتە لەرزۆکەکان،ئەم ڕەوەندە گەشتوەتە کۆتایی خۆی و ئیتر قابیلی دوبارە بونەوە نیە.گەڕانەوەی تالیبان ناتوانێت سەرەتای قوناغێکی تری هەمان تراژیدیای ڕابردو بێت..دەربڕینی پەشیمانی وناخۆشی دەوڵەتانی ڕۆژئاوا تا پڕوپاگەندەی گۆڕان ومیانەڕەو بونی تالیبان دەرکەوتەیەکی ئەم کۆمیدیا تازەیە.

بارودۆخی سیاسی جیهان و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست وپێگەی ئەمەریکا وهێزەکانی ناتۆ،پێگەی دەوڵەتان و هێزە ئیسلامیەکان هەر بەو شێوەیە نیە کە بیست ساڵ لەمەوبەر هەبوو.زۆر ڕیسواترو لاوازتر و

ئەزمەگرتوو ترن.لە لایەکی ترەوە خەڵکی ئەفغانستان و خەڵکی دونیا لە پێگەیەکی هێرش بەرانە ترو بەهێزتردا وەستاون.لە بارودۆخێکی ئاوەهادا هەروەک ئاماژەم پێدا خەڵکی ئەفغانستان و خەڵکی موتەمەدنی دونیا ڕێگا بەدوبارە بونەوەی تراژیدیایەکی تر نادەن. ناڕەزایەتی جەماوەری وبەرگری لە خەڵکی ئەفغانستان بەتایبەتی ژنان لە فراوان بونەوەدایە.بەتایبەت ئەبێت ئاگامان لەوە بێت کە بزوتنەوەی سکۆلاریستی ودژی ئاینی و بەتایبەت بزوتنەوەی ڕزگاری ژنان لە سەرتاسەری دونیا پشت بەرەیەکی تۆکمە هەژمار دەکرێت لەدژی دەوڵەزمەی تالیبان.

بەبەچونی من ئەوەی کەلە ڕەوتی ئاڕوگەڕەکانی ئایندەی ئەفغانستاندا چارەنوس سازە ئەم هێزی ناڕەزایەتییە نەک هەوەی دەوڵەت و هێزە قەومی و ئاینیەکان لە بەرەی کۆنەپەرستی، بگومان کۆماری ئیسلامی و پاکستان وعەرەبستان وهەمان شێوە ئیسلامیە”میانڕەوەکان” بابەتی پشت پێبەستنی وڵاتانی ڕۆژئاوا بە دەست بەتاڵی دانانیشن و لە کێبڕکێی یەکتردا چالاک دەبن. بەڵام ئەم هەوڵانە بەرەی کۆنەپەرستی لەبەرانبەر خەڵکی ئازادیخوازدا لاوازو لاوازتر دەکات.قۆناغی تاکەسوارەیی ئەو هێزانە لە هەموو ڕویەکەوە گەشتوەتە کۆتایی.بارودۆخی ئەزمەگرتوی کۆماری ئیسلامی نمونەی بەرجەستەی دۆخی خەماوەری تەواوی هێزەکانی ئەو بەرەیەیە.

خەلیل کەیوان:خەڵکێکی زۆری ئەفغانستانی لە ئێران دەژین.بینیمان کەلە دژی تالیبان بەبەرزکردنەوەی دروشمی ئەمارەتی ئیسلامی مان ناوەت هاتبونە مەیدان وناڕەزایەتیان دەست پێکردوە.هەروەها زۆرێک لە ئەفغانستانیەکانیش لەوڵاتانێک لەسەرتاسەری دونیا هەن و لە شارە جیاوازەکاندا لە ئەوروپاو ئەمەریکا هەستاون بەدەربڕینی ناڕەزایەتی.ئەوانە هێزێکی بەهێزن لە بەرگری لە خەڵکی ئەفغانستان.لە سەردەمی پێشودا دەنگێکی لەو شێوەیە بونی نەبوو..ئێرانیش دوگیانە بەشێوەشێکەوە و ناڕەزایەتی بەهێز لە دژی دوانەی تالیبان لە تاران لە ئارادایە.کاریگەری ئەم هێزانە و هاوکات کاریگەری ئاڕوگەڕەکانی سیاسیەکانی ئێران لە بەهێزکردنی خەباتی خەڵکی ئەفغانستان دژی تالیباندا چۆن لێک ئەدەنەوە؟

حەمید تەقوایی: هەر بەوشێوەی ئاماژەم پێدا فاکتەرێکی بنەڕەتی لە شکڵپێدان بە ڕەوەندی ئاڕوگەڕەکان لە ئەفغانستان و تەواوی ناوچەکەدا ناڕەزایەتی خەڵکە.ئەمڕۆ بزوتنەوەی سکۆلاریستی وبزوتنەوەی دژی هێزە قەومی وئاینیەکان لە عێراقدا بەهێزە،لە لوبناندا بەهێزە،لە ئێران کە زیاتر لە هەر جێگایەکی تر بزوتنەوەی

جەماوەری دژی کۆماری ئیسلامی ودژی دەستێوەردانی ئاین لە یاساو دەوڵەت وژیانی ڕۆژانەی خەڵکدا پەرەی سەندوە.لە دۆخی ئێستادا زیاتر لە هەر کاتێکی تر بارودۆخی سیاسی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و بەناو پارادایمی سیاسی لە ئێران وعێراق و لوبنان ولە زۆرێک لە وڵاتەکاندا دژی هێزو دەوڵەتە ئیسلامیەکانە و ئەم بارودۆخەشدا کاریگەری لەسەر ئاڵوگۆڕەکانی ئەفغانستان دەبێت.

بەتایبەتی بارودۆخی سیاسی ئێران فاکتەرێکی گرنگە لە شێوەپێدان بەڕەوەندی بارودۆخی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست وچارەنوسی دەوڵەت وهێزەکانی ئیسلامی سیاسی ا.کۆماری ئیسلامی بڕبڕە پشتی هێزە تیرۆریست و تاوانکارە ئیسلامیەکانە لە ناوچەکەدا؛لەلایەنی سیاسیەوە،لە ڕوی ئایدۆلۆژی و تەنانەت لەڕوی سەربازیشەوە پشتیوانی ئەم هیزانەیە.ئەگەرچی هێزە ئیسلامیەشیعە و سونی ودەستەوتاقمەکانی ترو کێبەکێ وناکۆکی نێوخۆیشیان هەیە بەڵام لە ئاستکی پایەیی ترداکۆماری ئیسلامی وەک حکومەتیک کە بەئاڵای ئیسلام لە کۆمەڵگەیەکی ٨٠ ملیۆنیدا حوکم دەکات بەخاڵی پشت بەستن و مەرجەعی هەموو هێزە ئیسلامیەکان حساب دەکرێت.لەم لایەنەوە هەر لەـدانەک لە کۆماری ئیسلامی،بەهەر ڕادەیەک کۆماری لاواز تر ببێت،بەهەر ڕادەیەک لە ژێر گوشاری ناڕەزایەتیەکانی خەڵکی ئێراندا پاشەکشە بکات هەموو هێزو بزوتنەوە سەروکۆنەپەرستەئیسلامیەکان زیانی گەورەیان بەردەکەوێت.کەوتنی کۆماری ئیسلامی تیری ئازاد بون دەبێت لە تەواوی بزوتنەوەی ئیسلامی سیاسی و خەڵکی ئێران عەزمیان جەزم کردوە بە ئەوەی کە کارێکی وەها بکەن.ئەوە ئەرکی ئەو هێزانەیە کەوەک حزبی ئێمەن کە نەک تەنها لە پشتیوانی و لە هاوپشتی لەگەڵ خەڵکی ئەفغانستان بەڵکو لەدژی تەواوی هێزە ئیسلامیەکان وبەتایبەتی لەپێناو ڕوخانی کۆماری ئیسلامیدا هەوڵەکانمان چەند قات زیاد بکەین، یەکگرتوانەو پێکەوەگرێدراو بێینە مەیدان و هێزی خەڵکی ئازادیخوازی دونیا لەگەڵ خۆماندا بەرین. ئەو هێزەیە کە داهاتوو لە ئیران و لە ئەفغانستان دەنەخشێنێت.

٢٠٢١\٨\١٩

فلاشباک.. 9.. ستیڤان شەمزینی

لە دەفتەری بیرەوەریی ڕۆژانەوە

ستیڤان شەمزینی

بەشی نۆیەم

زۆر تەنیام، تەنیاییەکی ترسناک، ئەمڕۆ لە هەموو ڕۆژێک زیاتر چێژ لە تەنیایی خۆم وەردەگرم. ئەوەتا لەناو ئەم هەموو دەست و هاوڕێیەدا هەست بە تەنیایی دەکەم، خۆم وا دەبینم وەک ئەوەی خەڵکی هەسارەیەکی تر بم، بیرکردنەوەم نامۆ و جودایە. ئەوەی پێیدەوترێ بیرکردنەوەی گشتیی، لە دژی منە، چوونکە هەرگیز نامەوێ خۆم بخەمە ناو ئەو فەزا و هەلومەرجەی دەمکاتە تاکێکی کلاسیکی و تەقلیدیی تاکو هەمان ئەو قەوانە بڵێمە کە کۆدەنگیی کۆمەڵایەتی لەسەرە، نەخێر رقم لەم مەگەلییە دەبێتەوە، خەبات دەکەم لە پێناوی دروستکردنی منێکی جیاواز و نامۆدا. نامەوێ لەسەر ئەم شێوازە نەریتییە خۆم بینا بکەمەوە کە کۆمەڵگە سەپاندوویەتی.
ئۆسکار وایڵد، وتەیەکی جوانی هەیە و دەڵێت "کاتێک هەموو کەس لەگەڵ مندا هاوڕا بوون، ئەوکاتە دەزانم هەڵەیەکم کردووە". ئەوە هزرینی منیشە، چ کارم بەوەیە کە لەگەڵم هاوڕایە؟، گرنگ ئەوەیە لەگەڵ کەس هاوڕا نیم. ئەنتیم، یاخیم، تووڕەم، بڕوام بە رای گشتیی نییە، لای من رای گشتیی قسەی قۆڕە، مەگەر "گەستاڤ لەبۆن" بتوانێ ئەو سایکۆلۆجیا گشتییەی جەماوەر شی بکاتەوە کە دواجار سایکۆلۆجیایەکی مەگەلییە. کاتێ لەو مەگەلە خۆت جیا دەکەیتەوە، ئەزانی پرسەی لە دایکبوونی تاکێکی ئازاد چەند سەخت و پڕ ئێش و ژانە.
ئەمڕۆ زۆر بە قووڵی کەوتمە خوێندنەوەی کۆمەڵە چیرۆکی "گۆڕەکەی داهۆڵەکان"ی شەرزاد حەسەن. ئەم بەرهەمە گەیشتە لوتکەی جوانی و داهێنانی ئەدەبی. "گەتە" وتەنی "ئەوەی بزانێ جوانی چییە، هەمیشە تەنیایە". بۆیە ئەم بەرهەمە زۆر نامۆ و تەنیایە، هەروەک چۆن نووسەرەکەی نامۆ و تەنیایە. کۆمەڵگەی ئێمە ئاڵەشی هەیە بە ئیرۆتیکا و جوانی، بە پێچەوانەوە کۆمەڵگەیەکە تا سەر ئێسک عوسابی و ساناتۆسیی، تا سەر مێخ نەخۆش و بێمانا. لەم زێڕە خاکەدا ئەگەر بەرهەمێکی جوانیش لە دایک بێت، ئەگەر بیرکردنەوەیەکی جوانیش چرۆ بکات، دێک و داڵی ئاین و کەلتوور و دابونەریتی کۆن، گەمارۆی ئەدەن و گەرووی دەتاسێنن، بەهەر نرخێک بێت دەنگی کپ و خامۆش دەکەنەوە.

ئەمڕۆ لەگەڵ دلبەر دوای ماوەیەک لە دڕدۆنگی و یەکتر ئازاردانی رۆحی، پێکهاتینەوە و وا بڕیارە سبەی ئێوارە لە هۆڵی “میدیا” یەکتر ببینین. لێ من و ئەو، دوو کەسایەتی جیاوازین، بەڵام عەشق هەردووکمانی لە یەک دۆزەخدا سووتاندووە، دەستی قەدەر کۆیکردووینەوە. سارتەر لە زمانی “جۆبیتەر”ەوە دەڵێ “ئەو خەونە خوێناوییانەی تۆیان شڵەژاندووە، جۆرە پاکێتییەکیان تێدایە”. بێگوومان ئەمە ئەو رستەیەیە بە نیازم سبەی بە دلبەری بڵێم. خەونە ترسناکەکانی هەمیشە پاکێتییەکی سەیریان لە خۆگرتووە. دڵنیام ئەم ئاشتییە زۆر ناخایەنێ و دیسان قۆناغێکی تری شەڕ و دڕدۆنگی دەست پێدەکاتەوە.

خەونی ئەو پیاسەی ئێواران و ماڵێکی ئارام و کوخێکی پڕ بێدەنگی و سەیری دیمەنێکی رووبار و منداڵێکی روو گەشە، خەونی منیش فەوزا و ژێراوژوورکردنی کەلتووری کۆمەڵگەیە. بەهەموو هێزمەوە دژی ئەو نەریتە باوانە دەجەنگم کە قەناعەتی کۆنکرێتی دلبەرە. ئاخۆ ئەم دوو خەونە دژ بەیەکە چۆن دەکرێت بە یەک بگەن؟!!. تەنانەت لەوە زیاتریش ئەو ژیان وەک حەلاوەیەک دەبینێ، من وەک ئازارکێشان و تاڵی، نازانم بۆچی زۆر بڕوام بەو وتەیەی “هەمەنگوای” هێناوە کە لە کاتی خۆکوشتنەکەیدا نووسیبووی “ژیان بە ناکامی دەبینم”. نهۆ گەیشتوومەتە دوا پلەی عەبەسی▯ت و نیهیلیزم، تازە بە تازە دلبەر ئەیەوێ بە خەندەیەک لەگەڵ ژیان ئاشتم بکاتەوە.

1-2-1998

تێبینی: ئەم بەشە لە لاپەڕە 33-36 کتێبی “فلاشباک”چاپ و بڵاوکراوەتەوە. کتێبەکەش لە سەرەتای ساڵی 2017 چاپ بووە

!تۆر▯ک▯انی ئێمە داینەمۆی هاوپشتی و کاری هەر▯وزین..

ریبوار عارف

بەهادین حاجي بەکر دارتاش ناسراو بە ریبوار عارف

بارودۆخی ژیان و گوزەرانی خەلکی هەژارو زەحمەتکێشی کوردستان ڕۆژ بە ڕۆژ بەرەو وێران بوون ولێکترازانێکی زیاتر دەچێت. کار بەشوێنێک گەشتووە کە ئەمڕۆ نان و ئاوی خواردنەوە چووتە خانەی ئەو کێشە گەورە کۆمەلایەتیانەی کە هەزاران ئینسان بەدەست نەبوونیانەوە دەنالێنن. چوونە سەرەوەی نرخی کالاکان و هەژاری و نەداری و نەبوونی کارو نەبوونی بیمەی بێکاری و بە گشتی نەبوونی هیچ بیمەیەکی کۆمەلایەتی بەتەواوی مانا تەنگی ژیانی خەڵکی نەدارو بێکارو هەژار هەڵچنیوە. لەوەش گەڕێن کە تۆپباران و لەشکرکێشی تورکیا ولاتانی ناوچەکە و تەنانەت کێشمە کێشی ناوخۆی حیزبە دەسەلاتدارەکانیش چەندەو چۆن هەموو ئەو خەڵکەی خستووەتە دۆخێکی پڕ دلەڕاوکێو نیگەرانییەوە، ئەوەی جێگەی نیگەرانییە هیچ ئاراستەو ئایندەیەکی باشتر بۆ ئەم بارودۆخە بەدی ناکرێت خەڵکی کوردستان بەتەواوی مانا ژیانیان لە دووڕیانێکی سەخت و پڕ کارەساتدا بەسەردەبەن! بۆیە لەوەها باردۆخێکدا جێگەی خۆیەتی لە خۆمان بپرسین کە ئایا تۆڕەکانی هاوکاری کۆمەلایەتی دەتوانن چ دەورێکیان هەبێت و چ ڕۆڵێک بگێڕن لە جەرگەی ئەم ژیانە پڕ کارەسات و تراژیدییەدا؟! بەرلەهەر شتێک دەبێت ئەوەمان بەلاوە ڕۆشن بێت، نە ئێمە دەتوانین وەلام بە برسیەتی و هەژاری و بیکاری کۆمەلگا بدەینەوە، نە لە ڕاستیدا ئەوەشمان بە ئەرکی سەرشانی خۆمان لەقەڵەمداوە. بەڵکو ئەمرۆ گرنگترین ڕێگەو ڕەوشتێک کە دەکرێت و دەبێت ئێمە خۆمانی بۆ ماندوبکەین ئەوەیە کە چۆن ئیرادەیەک بە ئەو خەڵکە نائومێدو ستەمدیدەیە بگێڕینەوە، ئەوەیە کە چۆن دەتوانین بەلایەنی کەمی ئیمکاناتەکەوە کە ئێمە دەتوانین دابینی بکەین دەکرێ ئاوڕێک لە ژیانی ئەو خەڵکە بدەینەوە تا بتوانین لە هەر ئاستێکدا کە بۆمان ممکین دەبێت ئەو خەڵکە هاودڵ و هاوکارو هاوپشتیوانی یەکتر بکەین. لەمبارەوە ئاوردانەوەیەکی کورت لە گۆشەیەک لەو کارانەی کە تائێستە ئەنجامدراوە، ڕەنگە بتوانێت کۆمەک بکات بەوەی کە لەم بارودۆخەدا تۆڕەکانی ئێمە چ تواناو ئەنەرژیەکی هەیە و چۆن دەتوانن توانایەکانی خۆیان لەسەر ئەو کارانە چڕتر بکەینەوە کە دەبێتە هۆی پەرەپێدانی ئەو بڕاوا بەخۆبوون و ئیردا گەرانەوەو هادەیکرد نە.

لەخالی دەستپێکرد نەوە تا ئاستیک لە کارو هەلسوڕان ڕۆژگارێک

کەدەستمان برد بۆ دروستکردنی ئەم تۆڕانە، ژمارەمان لە پەنجەکانی دەست تێپەڕ نەدەبوو، هەرئەوکات بریارماندا کە دەست بەرین بۆ کارێک کە بەکردەوە بتوانێت نانێک بؤ سەر سفرەی خێزانێکی هەژار زیاد بکات، هەر ئەم هەنگاوەش بکەینە هەوێنی ئەو هاودڵیەی کە ئەم کۆمەلگایە پێویستی پێیەتی. بۆیە سەرەتا لە دا بەشکردنی بەستەی خواردنەوە دواتر لە دا بەشکردنی جلوبەرگ و هەندێک پێویستی سەرەتای و بەم جۆرە هەزاران خێزانمان لەو ئیمکاناتە سەرەتایە بەهرەمەند کرد ئەگەر بۆ ماوەیەکی کاتیش بووبیت. لەگەل فراوان بوونەوەی کارەکان و چوونە سەرەوەی ئاستی چاوەڕوانی خەڵکدا مەیدانەکانی کارکردن بۆ ئێمە فراوانتر بووەو لە هەوڵی هەنگاونانێکی زیاتردا بووین بۆ ئەوەی کە کارگەلێکی تر بخەینە دەستوور کاری خۆمانەوە. بۆیە کاری خزمەت گوزاری و ژینگەپارێزی و لەمانەش بەدەر کاری بواری تەندروستی و دابینکردنی دەرمان و پشکنین و تەنانەت نەشتەرگەری کردنی ژمارەیەکی بەرچاو لە خ□ل□کانی هەژار و کەمدەرامەت بەبی هیچ بەرامبەرێک کاری بەوە گەیاند کە ئێمە پاش دروستکردنی تۆری هاوکاری تەندروستی داودەرمان و پشکنین و گەلێک پیدوایستی ترمان برد مالی و بنکەی زیاتر لە 150 نەخؤشەوەو چارەسەری تەندرستیمان بۆ کردن.

لەمبارەوە ڕەنگە جێگەی خۆی بێت ئاماژەیەک بە ڕۆلی تۆری هاوکاری کۆمەلایەتی هەولێر بکەین کە چۆن توانیویانە نەشتەرگەری بۆ ژمارەیەکی بەرچاو لە ژنان و مندالان و گەنجانی ئەم شارەیە ئەنجام بدەن، یان نموونەی دەست بردن بۆ ئەو کەمپەینەکە سەرکەوتووانەی تۆری هاوپشتی کۆمەلایەتی گەرەکی حوریەی کرکوک و بردنی گەنجێک بۆ تورکیا بەمەبەستی چارەسەر کردنی نەخۆشیەکەي، یان بەهەمان شێوە هەر لەئێستەدا هەنگاوەکانی تۆری هاوکاری کۆمەلایەتی کەلەکچی کە خەریکی ناردنە دەرەوەی مندالێکی پێنج ساڵەن کە نەخۆشیەکی دەگمەن و سەختی هەیە، لە رێگەی دکتۆرە هاوکارەکانی ئەوروپاوە کە بەرادەیەک بەڵێنی چارەسەرکردنی ئەو مندالەیان داوە. هاوکات لە شاری سلیمانیدا دەیان کەس لە ڕێگەی فێرگەو هەلی کارەوە بەشداریان کردوە کە ژمارەیەکیان تائێستە کاریان بەدەست هێناوەو لە دۆخێکی باشتری ژیاند بەسەردەبەن، سەدان مندال لە شیری □□زانە بەهرەمەند کراون، چەندین گەنجی خویندکار کە بەهۆی نەبوونی پارەی سالی خوێندنەوە لە دووریانی دەست بەرداربوونی زانکۆدا بوون پارەی خوێندنەکەیان بۆداین کراوەو دەیان کەس لە هەندێ پێدوایستی سەرەتای وەک عەرەبانەی خاوەن پێداویستی، فێنکەرەوە، سەلاجە، عەرەبانەی دەستیان بۆ دابینکراوە… ئەمانەو گەلێک شمەک و

پێداویستی تر بۆ بەشێک لەو خەڵکە هەژارو نەدارە دابینکراوەو کەی هەموو ئەو ئیمکاناتانەش تەنیا لە ڕێگەی هاوکاری و کاری هەرەوەزیەوە بووە کە دەیان ئینسانی ئاسای دەستی هاوکاری کردنی ڕاکێشاوەو چەندین کەسانی داراو خاوەن هەڵوێستیش لە ئاستێکدا بەشداریان کردوە لەم کەمپەکانەدا! ئەزموونێکی شیرینی ئەم دوایانە دابینکردنی تیچووی تازەکردنەوەی دەفتەر نفوزی خێزانێکی سێ کەسی و جێوازەکانیان بۆ چوونە هەندەران لە ڕێگەی کۆمەکی سندوقی هاوکاری شارۆچکەی کەلەکچێیەوە بوو وەک ئەزموونێکی تازە ئەو پارەی کە لە سندوقەکەی خۆیاندا کەیان کردبووەوە خۆیان بڕیاریاندا لەسەر ئەوەی کۆمەکی ئەو خێزانەی پێبکرێت بۆ چوونە دەرەوە.

ئەگەرچی ئەمە دەستپێک وهەنگاوێکی سەرەتایە، بەلام بەمان دەردەکەوێت گەر ئەمە لە هەموو شارو شارۆچکەو گەڕەکێک بەتو سندوقی هاوشێوە دروست بکەین لەکاتی خۆیدا دەتوانێت دەورێکی بەوجۆرە بایەخدارو سوودمەند ببینێت لەژیانی ئەو خەڵکەدا. بۆیە پرسیارەکە ئەوەیە لەئێستەدا کە کۆمەڵگای کوردستان بەدەخێکی سەختردا تێپەڕ دەبێت، هەژاری و نەداری و گرانی زۆر زیاتر لە رابردو بەرەکی بە ژیان و گوزەرانی خەلکی کریکارو زەحمەتکێش گرتووە ئایا تۆرەکانی ئەمە دەتوانن چی بکەن و چەن ئەو دەست پیشکەریانەی کە لەسەرەوە ئاماژەمان پیکرد لەهەموو شاریکدا فراوانتر دەکەینەوەو کۆمەلگای پێدەتەنێنەوە؟! بەبروای من لەمباروودۆخەدا هاورێ یانی ئەمە لە کوردستان دەتوانن لەگەل فراوان کردنەوەی هاوکاریەکانیان هەموو ئەو شێوازانەی کە باسمان کرد، هاوکات دەست بەرن بۆ چەندین ڕێگەو شێوازی تر، لە چەشنی ئەوەی کە سالی رابردو هاوری یانی ئەمە لە کەلار ئەنجامیاندا کە بۆ ماوەی چەند مانگ نانی ڕۆژانەیان بۆ دوو خێزانی هەژاریان دابینکرد. یان کاريك كە تؤرەكاني سليماني لە بواری فێرگەکانی هەلی کارو فێرکاری، درووومان و جوانکاری و ئاراشیشت، لە چەشنی بەرەگکرتن بە هەندێک لەو کەمپانیانەی کە چاوەڕوانی هەڵوێستی ئینسانیان لەدەکرێت و ئامادەی هاوکاری ئەو خەلکەن، وەک ئەوەی لەم دوایانەدا تۆرەکانی سلیمانی دەستیان بۆ بردوە کە لە ڕێگەی کەمپانیایەکەوە شیرو هەندێک پێداویستی مندالان دابین بکەن.

لەپال هەموو شێمانەشدا گرنگیدان بە فراوان کردنەوەی تۆرەکان لە هەموو شارو شارۆچکەو شوێنی کارو خوێندنگاکانداو هاوکات دەست بردن بۆ دروست کردنی سندوقی هاوکاری لە ئاستێکی فروانی کۆمەلگادا دەتوانێت جۆرێک لە هەنگاوێکی سەرەتای ڕێکخستنی ئەو خەلکە هەژاور

کەمدەرامەتە بێت لە دەوری سندوقێک کە بتوانن لە ڕێگەیەوە سەرەتاترین پێداویستییەکانی هاومال و دراوسی و هاوکارو هاوپیشەکانی خۆمان دابین بکەن و لە ڕێگەی پشت بەخۆبەستن و کاری هەرەوەزیەوە بتوانین هەنگاوگەلێکی شایستە بنێن بۆ باشتر کردنی ژیانی ئەو خەلکە ڕێکخستنیان لە چوراچێوەی تۆڕەکاندا تا پێکەوە بتوانین لە وەلامدانەوە بۆ ئەرکێک کە لەم ڕۆژگارەدا بایەخی یەکجار گەورە و گرانی هەیە هەنگاوی شایستە بۆ باشترکردن و ئومەدەوارکردنی خەلکی کرێکارو زەحمەتکێشی کوردستان بگەڕێنینەوە! بەلی لەمبارودۆخە پڕ کارەساتەی کۆمەلگای کوردستاندا ئەگەر تۆڕەکانمان ئیرادە بکەن دەتوانن بەشێک بن لەو جولانەوەی کە داینەمەی گۆرانەوەی ئیرادەو ئومێدی ئەو خەلکەو رێکخستنیان بن بەدەوری یەکدا بۆ باشترکردنی ژیانیان لە رێگە هاوپشتی و کاری هەرەوەزین!

تراژیکۆمید له ڕۆمانی کش وڵات دا.. سەدیق سەعید ڕواندزی

بێگومان دەسپێك لە هەموو دەقێكدا، یەكەم ئەڵقەی گرێدانی دەقە بە خوێنەر و یەكەم دەروازەی چوونە نێو دەقیشە لە دوای ناونیشان وەك ئاماژەیەكی گشتی دەق. زۆرجار سیحری گێڕانەوەی ڕووداوێك لە سەرەتاوە، ئەو هەستە لای خوێنەر دروست دەكات كە بە دوای ڕووداوەكان دابچێت وكەمەندكێشی بكات. واتە لە سەرەتای دەقەوە، هەرتەنها گێڕانەوە یاخود سەرەتای ڕووداوەكە گرنگ نییە، لەوە گرنگتر ئەوەیە چیرۆكنووس یاخود ڕۆماننووس، چەند دەتوانێت لە ڕێگەی ئەو دەسپێكەوە، خوێنەر بباتە نێو ڕووداوەكانی دەقەكە. گەلێك جار دەسپێكی دەقێك هەر لە سەرەتاوە ئەو تێڕوانینەمان بۆ دروست دەكات كە بە دوای ڕووداوەكانەوە بچین. لە هەندێ دەقی ڕۆماندا، دەسپێكی دەقەكە لە ڕووی سیحری گێڕانەوە و تەكنیكی داڕشتنەوە هێندە لاواز و نا هونەرییە، كە هەر لە سەرەتاوە خوێنەر درك بەوە دەكات كە ئەوەی دەیخوێنێتەوە چیرۆك و ڕۆمان نییە، بەڵكو گێڕانەوەیەكی میللییانەی حیكایەت ئامێزە و هیچ بنەمایەكی هونەری گێڕانەوەی چیرۆكی تێدا نییە. ئەگەرچی گێڕانەوە ڕەگەزێكی هاوبەشە

له چیڕۆك و حیكایەتدا، بەڵام دواجار گێڕانەوە لەم دووژانرە لە ڕووی بونیادی هونەرییەوە تەواو جیاوازن لە یەكتری. لە هەندێ ڕۆمانیشدا، دەسپێكی ڕووداوەكان بە ئەندازەیەك سەرنجڕاكێشە، كە خوێنەر خەیاڵی چوونە نێو ڕۆمانەكە، كێشی دەكات و بە دوای ڕەوتی ڕووداوەكانەوە دەچێت. بە تایبەتیش ئەگەر دەسپێكی ڕووداوەكە، بە ڕووداوێكی سەیرو نامۆ، یان بە گێڕانەوەیەكی ناباو ، كە لە واقیعی كۆمەلگەدا نامۆ و جیاواز بكەوێتەوە دەست پێ بكات. لەو ڕوانگەیەوە، ڕۆمانی (كش وڵات) یەكێكە لەو ڕۆمانانەی، دەسپێكی سەرنج ڕاكێشی هەیە. خوێنەر كاتێ ئەو دەسپێكە دەبینێت، بەر دەلالەتێكی پرسیار ئامێز دەكەوێت. ئەم دەسپێكە پرسیار ئامێزە، خاڵێكە كە لێیەوە خوێنەر دەچێتە نێو ڕووداو و گێڕانەوەكان.
دەسپێكی ڕۆمانی (كش وڵات) دەسپێكی هێندە سەیر، هاوكات تراژیدی و جێی پرسیارە، بە ڕادەیەك كە خوێنەر پەرەگرافی یەكەمی ڕۆمانەكە دەخوێنێتەوە، وەك ئەوە وایە زرنگەیەكی گەورە لە مێشكییەوە بێت. چونكە بەر دەستەواژەیەك دەكەوێت، لە كۆمەڵگەدا نەك هەر باسكردنی نەشیاوە، بگرە نەنگییەكی گەورە و مایەی ڕەتكردنەوە و بە كەم تەماشكردنێكی زۆر و بێزراویشە. دەسپێكی ڕۆمانەكە بەم دەستەواژەیە دەست پێ دەكات:
(موژدە ئەی عەبدولرەزاقی جوبران، ئەی هاوڕێی نێو ئەندێشەی چیڕۆك و غەمە گەورەكان، موژدە ئەی هاوڕێم بووم بە گەواد!) تاكو ئێستا، دەسپێكی هیچ ڕۆمانێكم وەك ئەو ڕۆمانە، غەمگین، هاوكات مایەی پرسیار و هەڵوەستەكردن نەكەوتۆتە بەرچاو. مرۆڤێك بەو پەڕی ڕاشكاویی و بێ شەرمییەوە، باس لە پیشە نوێكەی خۆی دەكات كە ئەویش (گەوادییە) بەڵام لە پشت ئەو شوناسە شێواوە كۆمەڵایەتی و ئاكاریی و پەروەردەییە، تراژیدیایەك لە خەم و مەرگەسات و كارەساتەكانی مرۆڤ لە عێراقدا بەرچاو دەكەوێت، كە ڕەنگدانەوەی ئەو سیاسەت و كوشتن و خوێن ڕشتنەیە، كە گەلانی عێراق لە دەرەنجامی ستەمی دەسەڵاتی سیاسی و بە تایبەتیش بە عسی فاشی بە سەریان داهات.
پاڵەوانی ئەم ڕۆمانە، وەك باسمان كرد بە پیشە هەڵگری ئەو شوناسەیە كە لە كۆمەڵگا ڕۆژهەڵاتییەكان و عێراقیش، وەك شوناسێكی سووك و ڕەتكەرەوە سەیری دەكرێت، كە بدرێتە پاڵ هەر كەسێك، بە شێوەیەك كەسیەتی و پێگەی كۆمەڵایەتی و جەماوەری دەشكێت، تا ئەو ئاستەی پەنا بباتە بەر خۆكوشتنیش. بەڵام پاڵەوانی ڕۆمانەكە، بەرە و ڕووی هەموو ئەو دیدە كۆمەڵایەتی و خێڵەكییانە دەبێتەوە و بە شانازییەوە پێ لە سەر پیشە و ناوبانگی خۆی دادەگرێت.
بە بڕوای من ئەمەش لە سۆنگەی ئەوەیە كە ئەو پرسیارەمان لا دروست بكات كە بۆچی وای لێهاتووە؟ كێ بەرپرسە لەوەی ژنەكان ببنە

لەشفرۆش و وڵات پێ بۆ لە قەحپەخانە و گەوادەکان؟ پاڵەوانی ڕۆمانەکە دوای ئەوەی تیاترۆخانەیەك دەکاتەوە، ئیدی سەروکاری لە گەڵ دنیای لەشفرۆش و لە شکۆان دەبێت و لە پەراوێزیەوە، بە وردی سەرنج لە سایکۆلۆژیای مرۆڤی عێراقی بە تایبەتی دەدات. دیوێکی ئەم ڕۆمانە، بە بڕوای من لابردنی ئەو ماسکە کۆمەڵایەتی و کەسی و ئاکاریەیە، کە زۆرجار مرۆڤەکان لە پێناو شاردنەوەی ماهیەتی ڕاستەقینەی خۆیان دەیپۆشن، بە تایبەتیش سێکس وەك گرێیەکی دەروونی. پاڵەوانی ڕۆمانەکە سەرنج دەدات، کە هەموو جۆرە کەسایەتییەکی جیاواز لە ڕووی پیشەیی و کۆمەڵایەتی و پێگەی خێڵەکی و جەماوەرییەوە، سەردانی قەحپەخانەکەی دەکەن. بەو مانایەی سێکس چۆن بۆتە گرێیەکی دەروونی لای مرۆڤی عێراقی و ڕۆژهەڵاتی. بە ڕۆژ ئەو مرۆڤانە، کەسانی بە ویقار و دیار و خاوەن کەسایەتی و دەسەڵات و هێز و پێگە و بڕوادارو ئاییندارن، کەچی هەمان ئەو کەسانە، بە شەو لە ژێر پێی لەشفرۆشێك دەکروزێنەوە و دەکەونەسەر چۆك لە پێناو سێکس و غەریزە خەفە کراوەکەیاندا. تەنانەت ڕۆماننووس کەسایەتییەکی ڕۆمانەکەی بە ناوی (عەلی وەردی) ناوناوە و ئەمیش هاوشێوەی ئەوانیتر سەردانی سۆزانیخانەکەی دەکات. دەکرێ ئەمەش وەك ئەو ئاماژەیە لێك بدەینەوە کە تەنانەت ئەو زانا گەورە و ناودارەی عێراقیش، لە بیرو بیرکردنەوەیدا وەك ئەوانیترە. ، بێگومان ئەمەش دەرەنجامی ئەو دۆخە کۆمەڵایەتی و سیاسی و پەروەردەیەیە کە کۆمەلگە، بە تایبەتیش دوای شەڕەکان تێی دەکەوێت.

ڕۆماننووس دەیەوێت ئەو پەیامە بگەیەنێت، کە سۆزانخانەکەی ئەو، دەرەنجامی سۆزانخانەیەکی گەورەترە کە ناوی دەوڵەتە. واتا ئەوان قوربانی واقیعێکی سیاسی و کۆمەڵایەتین، کە خۆیان هیچ دەستێکیان لە هەبوون و دروستکردنی ئەو واقیعە نییە. وەك ئەوەی یەکێك لە لەشفرۆشەکان بە ناوی بەڵقیس دەڵێت:(من یەکێکم لەو ژنانەی کە جەنگ ڕوحی هاڵی وهەڵیدایە قەحپەخانەکان، پیاوەکەم بە پێوەری وڵات شەهید بوو، منیشی وەك سۆزانییەك بەجێی هێشت) لێرەوە دەکرێ بڵێین هەموو ئەوانەی بە شێوەیەك لە شێوەکان، چارەنووسیان دەکەوێتە سۆزانیخانەکان، قوربانی واقیعێکی دیکەن، کە دەرەنجامی شەڕ و تێکچوونی دۆخی کۆمەڵایەتی و پەروەردەیی کۆمەڵگەیە. ژنە شەهیدێك لە بری ئەوەی ژیانێکی شایستە و سەربەرزانەی بۆ دابین بکرێت، کە چی بە پێچەوانەوە لە سایەی شەڕ و دەسەڵاتە شکست خواردووەکان، چارەنووسی بە لەشفرۆشی کۆتایی دێت. کە واتا سۆزانیخانەکە، بەرمەبنای سۆزانیخانەیەکی گەورەترە کە ناوی دەوڵەتە، وەك ئەوەی پاڵەوانی ڕۆمانەکەش دەڵێت:_

(هەموو سۆزانییەکانی شار، قوربانی بەدڕەوشتی نیشتمانن، بەدڕەوشتی

کۆمەڵایەتی و مرۆڤایەتی) بێگومان دوای ئەوەی دەوڵەت بەوە دەزانێت سۆزانیخانەیەك هەیە، ئیدی پیاوەکانی دەسەڵات بەسەر شوێنەکە دا ئەدەن و خاوەنەکەی دەگرن و ڕووبەڕووی دادگای دەکەنەوە. کاتێ دادەور پرسیاری لێ دەکات، کە چۆن کارێکی نەشیاوی وا دەکات کە بۆ شکۆ و ناوبانگی نیشتمان جوان نییە؟ پاڵەوانی ڕۆمانەکە، چەندین جار، بە گاڵتە جاڕییەوە جەخت لەوە دەکاتەوە کە ئەو گەوادە و بە ڕاستگۆیی کار و پیشەکەی خۆی کردووە (من گەوادم نکۆڵی لەوە ناکەم، مرۆڤایەتیم بەو ئاراستەیە پاڵ ناوم) پاشان بە سەر سوڕمان و گاڵتە جاڕییەوە لە دادەوەر دەپرسێ کام نیشتمان و کام شکۆ؟ کوا شتێك هەیە بە ناوی نیشتمان؟ سەرەنجام دادوەر بڕیاری لە سێدارەدانی بۆ دەردەکات وئەوەی پەتەکەش دەخاتە گەردەنی، عەبدولرەزاق جوبرانی هاوڕێیەتی. دواتریش بە خەیاڵ، مەرگی خۆی دێنێتە بەرچاو و لە ڕۆژی دوایدا لە بەردەم خودا وەستاوە و بە ڕووتی لێپرسینەوەی لەگەڵدا دەکات و بەمەش کۆتایی بە ڕۆمانەکە دێت. لە ڕاستیدا، ئەم ڕۆمانە یەکێکە لەو ڕۆمانە جوانانەی کە دەتوانم بڵێم دیوێکی تراژیدی و دیوێکی کۆمیدی هەیە. ڕۆمانێکە، ئەوەندەی پرسیارمان لادروست دەکات، کە مرۆڤەکان بۆچی بەرە و چارەنووسێکی خراپ دەچن، ئەوەندە باسکردن نییە لە شوناس و پیشەیەکی بێزراوی کۆمەڵایەتی و پەروەردەیی.

ڕۆماننووس ناڕاستەوخۆ ئەو پەیامە دەگەیەنێت، کە دەولًَەت بووە سۆزانیخانەیەکی گەورە و مرۆڤ هیچ ماف و بەهاو پیرۆزییەکی نەبوو، ئیدی سۆزانیخانەکانی تر، لە پەراوێزی ئەو سۆزانیخانە گەورەیە دروست دەبن. ئەوان بەرهەمی لادانێکی دیکەی گەورەترن، کە ئەویش لادانی سیاسی و کۆمەڵایەتی و هزرییە، بە ئاراستەی وێرانکردنی ژیان و مرۆڤ و هەموو بەهاو ئاکارە جوانەکانی. ئەگەر دەوڵەت سۆزانیخانەیەکی سیاسی و شێواوی گەورەی تاکەکان نەبووایە، ئێستا سۆزانخانەکەی ئەویش بوونی نەدەبوو. ئەم ڕۆمانە، ڕۆمانێکی جوان و سەرنجڕاکیشە. وەرگێڕەکەی تا ئەندازەیەکی زۆر زاڵە بە سەر زمانی وەرگێڕانی ڕۆمانەکە، بە پێچەوانەی ڕۆمانی کش وڵات، کە من ڕەخنەم لێگرت و بەداخەوە ئەویش لە کۆمێنتێکی فەیسبووکدا، تەشهیری پێ کردم. بەڵام ئەمە هیچ لەو چێژ و جوانییە ناگۆڕێت لای من، کە لەمیانەی خوێندنەوەی ڕۆمانەکە لام دروست بوو. بۆیە دەستخۆشانە لە وەرگێڕی ڕۆمانەکە دەکەم کە ڕۆمانێکی جیاواز و تایبەتی وەرگێڕاوە.

سەدیق سەعید ڕواندزی

*پەراوێز: کش وڵات، ڕۆمان، نووسینی: شەهید، وەرگێڕانی: دانا عەسکەر، بڵاوکراوەی: ناوەندی فێربوون_ 2020.
*تراژیکۆمید، بە مانای کارێك کە لە یەك کاتدا، تراژیدیا و کۆمیدیای تێدا بێت.

*ئەم بابەتە لە ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ، ژمارە (8398) ڕۆژی 1/7/2021 بڵاوکراوەتەوە

ئەڤغانستان و شکستەکانی ئەمریکا!.. عوسمان حاجی مارف

دەورانێک لە دەرکەوتنی "باڵا دەستی ئەمریکا" بەسەر جیهاندا، کە پێناسەی ڕۆڵ و پێگەی ئەمریکای پێ دەکرا، وێنای ئەو واقعیەتەی دنیای سەرمایەداری بوو کە بەدوای داڕمانی شورەویدا پێکهات، واتە پاش شکستی سەرمایەداری دەوڵەتی یان بلۆکی ڕۆژهەڵات، ناساندنی جیهانی سەرمایەداری بوو بە کۆتایی دنیای دوو جەمسەری. هەر لەم پێناسەیەوە پرۆسەی عەمەلی بەجێگەیاندنی ئەو باڵادەستیەی ئەمریکا بەسەر تەواوی وڵاتانی سەرمایەداری جیهاندا بووە مانای قۆستنەوەی، ئەو فرسەتانەی کە ئەمریکا بیانوی هەڵگیرسانی جەنگی بۆ دەهێنایەوە، تا لەڕێگەی ئەو جەنگانەوە باڵادەستیەکەی لە باری عەمەلیەوە بەسەر جیهاندا بسەلمێنێت، لە نمونەی جەنگی کەنداوی یەکەم بە بیانوی دەرکردنی هێزەکانی عێراق لە کوەیت، یا هێرشکردنە سەر ئەڤغانستان بەدوای کارەساتی یانزەی سێپتەمبەر، بە بیانوی دژی تیرۆر شەڕی دژ بە ئەڤغانستانی هەڵگیرسان.

دەورانی دوای کۆتاییهاتنی جەمسەرگیری نێوان شورەویی و ئەمریکا نەخشەی سیاسی جیهانی سەرمایەداری کەوتە بەردەم ئاڵوگۆڕێک، کە دەوڵەتی ئەمریکا بەرنامەڕێژی بۆ کۆنترۆڵی دنیا دەکردو وەک بەربەستێک دەوەستایەوە کە نەک هەوڵی ئەوەی ئەدا ڕێگە بە دەرکەوتەی تر لە وڵاتانی سەرمایەداری بگرێت تا وەک جەمسەرێک لەبەرامبەریدا دەرکەونەوە، بەڵکو لە هەوڵی ئەوەشدا بوو بەناوی هاوپەیمانیەتیەوە تەواوی وڵاتانی زلهێزی تری دنیا بخاتە ژێر

رکەف و پاشکەی ئەو نەخشەو سیاسەتانەی لە شەڕوداگیرکاری ووڵاتانی تردا عەمەلی دەکردەوە، هەر بەو ئاراستەیەش بە کۆنترۆڵکردن و ڕابەریکردنی هێزەکانی سەربازی ئەو هاوپەیمانیە، شەڕی عێراق و ئەفغانستانی بەڕێخست و ئەنجامیدا.

پرۆسەی ئەو هەنگاوە جەنگیانەی دەوڵەتی ئەمریکا بەتایبەتی بەدوای هێرشکردنە سەر ئەفغانستان و کۆتایهێنان بەدەسەڵاتی تاڵیبان، دواتر جەنگی کەنداوی دووەم بە کۆتایهێنانی دەسەڵاتی حکومەتی بەعس لە عێراقدا، بەردەوامی نەخشەی دەوڵەتی ئەمریکا بە ئاشکرا هەوڵدان و ئامادەسازی بوو بۆئەوەی هەمان هێرش بە سەر کۆریا و سوریا و ئێرانیش بە ڕێبخات، بەڵام توانای ئەنجامدانی ئەو شەڕەی نەبوو.

بێتوانایی ئەمریکا لە درێژەدان بە جەنگەکانی بە هێرشکردنە سەر کۆریا و سوریا و ئێران نیشانەی سەرەتای پاشەکشەی پێگەو هاوسەنگی هێزی ئەمریکا بوو لەبەرامبەر ئەو ئامانجەی بتوانێ ببێتە تەنها ووڵاتێکی ئیمپریالستی باڵا دەست بەسەر جیهاندا.

لەم نێوەدا بەگشتی دوو تێگەیشتنی جیاواز لەبەرامبەر هەلومەرجی سیاسی جیهان و دەورو مەوقعیەتی ئەمریکا بە هێرشکردنە سەر ئەو ووڵاتانە لە ئارادابون. بۆچونی یەکەمیان ئەوەی ڕادەگەیاند کە هەوڵە جەنگیەکانی دەوڵەتی ئەمریکا پیشڕەوایەتیە بە مەبەستی ڕزگارکردنی ئەو ووڵاتانەی داگیریان دەکات لە پێناو کۆتاییهێنانە بەدەسەڵاتی سەرکوتگەرو هەوڵدانە بە دامەزراندنی دیموکراتیەت لەو ووڵاتانەی کە رزگاریان دەکات، یان لەژێر ناوی پەرەدان بە نەزمی نوێی جیهان پێویستە دژایەتی تیرۆریستان بکات، ئەم بۆچونە مایەی وەهم و خۆشباوەڕی و ئومێدێک بون کە لایەنەکان و خاوەنەکانی ئەو بۆچونەو لایەنگرانی ئەمریکای وابەستە دەکرد بە هەر کردارێ کە ئەمریکا لە نەخشەکانیدا بەوپەڕی دەندانەوە جێبەجێی دەکردن، نمونەی بۆمبابارانی چرو قورسی خەڵکی مەدەنی و دارمان و وێرانکردنی ڕیشەیی ئابووری ئەو ووڵاتانەی کە داگیری دەکردن.

بۆچونی دووەمیان ئەو لێکدانەوەیەی کردە بنەمای بۆچونەکانی، پێی وابو کە بەدوای کۆتایهاتنی جیهانی دوو جەمسەری لە نیوان شورەویی و ئەمریکادا، لە ئاکامی داڕمانی بلۆکی سەرمایەداری دەوڵەتی، دەوڵەتی ئەمریکا لە ڕاستای پیادەکرنی باڵادەستی خۆی بەسەر جیهاندا لەسەر پێداگرتنی ئەو جەنگانە دەگیرسایەوەو داگیرکاری دەکرد، تا لەو ڕێگەیەوە مەوقعیەتی باڵادەستیەکەی بەسەر جیهاندا بسەلمێنێت، هەر ئەم بۆچونەی دووەم ئەمریکای وەک تیرۆریزمێکی دەوڵەتی پێناسە کردو ناساندو کارەسات و مەترسیەکانی جەنگەکانی لەسەر ئایندەو چارەنوسێکی ناڕۆشن نادیار بە سەر ژیانی خەڵک لێکدایەوە.

واقعیەتی ڕوداوەکان بەگشتی لە پرۆسەیەکی دیاریکراودا و چەنیەتی هیرشی دڕندانەی ئەمریکا بۆ سەر ئەو ناوچانەی نەخشە سیاسیەکانی تیا بەجێ دەگەیاند، ئەوەی یەکلایی کردەوەو سەلماندی کە دەوڵەتی ئەمریکا هیچ نەخشەو سیاسەتێکی دیموکراتیزەکردنی بۆ سەر هیچ وڵاتێک نەبوە و هیچ کاتیش دژی سەرکوتگەران و تیرۆرستان نەجەنگاوە. هەر پاش ماوەیەک نەزمی نوێی جیهانیەکەشی درۆو پوچەڵیەکەی خۆی نیشانداین. لێرەدا ئەوەی سەلماند کە ئەمریکا تەنها لە هەوڵدانی بالادەستی خۆی بووە بەسەر تەواوی ڕەقیبەکانی تری وڵاتانی سەرمایەداری لە ئاستی جیهاندا.

بەدوای جەنگی خەلیجی دووەم و کۆتایهێنان بە دەسەڵاتی حکومەتی بەعس بەدەورو نەخشەی سەربازی دەوڵەتی ئەمریکا و هاوپەیمانانی، گەورەترین هەلومەرجی نالەبارو گێژاوی سیاسی لە عێراق و ناوچەکەدا بەدیهات، کە تا ئێستاش ئایندەی ئارام بونەوەو سەقامگیری سیاسی چارەنوسێکی نادیار و بێ کۆتاییە لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەگشتی و عێراق بە تایبەتی.
شەڕ لە ناو شارەکانی سوریا و دواتر لە شاری موسڵ بە دەرپەڕاندنی داعش و دەوری روسیا لەو شەڕانەدا هاوسەنگی هێزی ئەمریکای وەها دابەزاند کە ئەمریکای ناچار بەسازش و پاشەکشەی گەورە کرد لە بەرامبەر ڕەقیبەکانیدا. لە هەمانکاتدا جگە لەوەی بە هەموو ئەو دەورەی کۆماری ئیسلامی لەناوچەکەدا دەیگێڕێت، تائێستا ئەمریکا نەیتوانی کێشەکانی لە گەڵ ئێراندا یەکلایی کاتەوە، هەر بۆیە ئەو ئایندەیەش پێشبینی دەکرێت کە ئەمریکا ناچار بە سازشە لەگەڵ ئێرانیشدا.

شەڕی ئەفغانستان و پاشەکشەی هێزەکانی تالیبان بە چیاکانی تۆرابۆرا لە ٦ی دیسەمبەری ٢٠٠١ و خۆجێخستن و مانەوەیان وەک هێزێکی بەرگری لە بەرامبەر ئەمریکاو دەسەڵاتی سیاسی ئەفغانستاندا، هەروەها ئەو دەسەڵاتەش ئەمریکا لە ئەفغانستان پێکی هێنا، نمونەی بەرجەستەی ناپێگیرو گەندەڵی و جەردەیی نیشاندا. لەهەمانکاتدا ئەو ئاوگۆڕانەی دەرگای بە فراوانبونی زیاتری ئەو گێژاوەی ناوچەی ڕۆژهەڵات کردەوەو بووە گەورەترین گۆڕەپانی شەڕو کێشمەکێشی وڵاتانی زلهێزی دنیا، کە نیشاندانی کۆتایهێنان بە هاوپەیمانی بە ئەمریکای هەڵگەڕاندەوە بە ململانێ و وەستانەوە لە بەرامبەر ئەمریکادا. لەلایەکی ترەوە ئەو قەیرانی ئابوریەی لە ساڵی ٢٠٠٨ یەخەی بە تەواوی سیستەمی سەرمایەداری گرت و تا ئێستا بەردەوامە، هەروەها هەڵکەوتنی جەمسەری تر لە وڵاتانی سەرمایەداری و

سەنگەرگرتنیان لە بەرامبەر ئەمریکا بە تایبەتی نمونەی چین و ڕوسیا...، کاریگەری جدیان لەسەر پاشەکشەی دەورو نەخشەو سیاسەتەکانی دەوڵەتی ئەمریکا دانا. بەمانەیەک ئەو ئامانج و نەخشانەی ئەمریکا خەوی سەرکەوتنی هەمیشەیی پێوە دەبینی بە باڵادەستی بەسەر جیهاندا، کێشمەکێشی بەرامبەرەکانی لە جیهاندا و شەڕی بەردەوام لەو وڵاتانەی داگیری کردبون، مایەی شکستهێنان بون بە نەخشە و سیاسەتەکانی ئەمریکا لەو ناوچانەی هێزی سەربازی تیا بڵاوکردەتەوەو دواتر ناچاربو بە کشانەوەی هێزەکانی.

لە کۆتایدا پێویستە بڵێین بەگشتی ئەوە نیشانەکانی ئاکامی شکستی ئەمریکایە لە ئاستی جیهاندا لە بەرامبەر جەمسەرە ڕەقیبەکانیدا، لەهەمانکاتدا بەتوانایی و بنبەستی ئەمریکا لە فەراهەم هێنانی سەقامگیری و جێگیری سیاسی لەو وڵاتانەی داگیری کردون، هۆکاری ناچاری ئەمریکا بو بە ڕێکەوتن و سازشێکی تەواو شەرمهێنەر و ریسوا لەگەڵ کۆنەپەرسترین و درندەترین هێزی میلیشیا لە ئەفغانستاندا، هەروەها بە پلانێکی دارێژراوی پێشوەخت دەسەڵاتی سیاسی ڕادەستی تالیبان دەکاتەوەو دەسەڵاتەکەی قەبوڵ بکات، کە ئەمەش بە خۆی جارێکی تر نیشانەدانی شکستێکی تر لە شکستەکانی ئەمریکایە، ئاکامەکەشی لەلایەک چەند بارەبونەوەی قوربانی دوای قوربانی وەک جینۆسایدێک بەسەر خەڵکی نەدارو هەژارو زەحمەتکیش دەهێنێت، لەلایەکی تریشەوە ئاوابونی تەواوی نەخشەو سیاسەتی بالادەستیەکەی ئەمریکایە بەسەر جیهاندا، لەهەمانکاتدا سەرهەڵدانەوەو گۆڕانەوەی کێشمەکێش و بەرامبەرکەی بالای نەوان جەمسەرە ئیمپریالستەکانە.

مەلیک فەیسەڵی یەکەم، چیگووت؟.. فازیل شەوڕۆ

لە ٢٣ی ئەم مانگەدا ـــ (٢٣ی ئاب)، یەک سەد ساڵ تێدەپەڕی بەسەر ساڵیادی دانیشتنی مەلیک فەیسەڵی یەکەم لەسەر عەرش و دانانی تاجی مەلیکیی لەسەر سەری یەکەمین مەلیکی حکوومەتی نوێ عێراق لە ٢٣ /٨ / ١٩٢١.

مەلیک فەیسەڵی یەکەم لە ساڵی (١٩٣٣) کۆچی دوای کرد، ئەو لە گوتارێکیدا بەم شێوەیە وەسفی عێراق و گەلی عێراقی کرد و گوتی:
“قسەیەکە دەیکەم و کزەم لە جەرگەوە دێ… من لەوە باوەڕەدام کە لە عێراقدا تاکو ئێستا شتگەلێک نییە بەناوی گەلی عێراقی، ئەوەی هەیە و نییە، کۆمەڵە تێکتوولەکی بەشەری خەیاڵین، خاڵین لە هەموو هەست و بیروباوەڕێکی نیشتمانی، تژن لە نەریت و پرووپووچیی بەتاڵ و حەتاڵی ئایینی ، قەت هیچ شتێک بەیەکەوەیان نابەستێتەوە، بەڕاستی گوێڕایەڵن بۆ خراپەکاری، مەیلدارن بۆ ئاژاوەنانەوە، هەموودەم لەسەر پێنە بۆ ڕاپەڕین دژی هەر حکوومەتێک کە جڵەو دەگرێتە دەست، جا ئێمەش دەمانەوێ، لەم بارودۆخە سەیرو سەمەرەدا، گەلێک پێکەوە بنێین، فێری ئەدەبیان بکەین و دەستیان بگرین و چاویان بکەینەوە، هەرکەسە لە دژواری و سەختیی ئامادەکردنی ئەو جۆرە میللەتە، لەم بارودۆخە نەنگەدا، تێدەگات، دەبێ ئەوەش بزانێ کە چ ڕەنج و شەونخونی و عەزابێکی گەورەکە بۆ بونیاتنان و پێکەوەنانی ئەو گەلە… ئا ئەمە ئەو گەلەیە، کە بەندە ئەرکی بونیاتنانەوەی گرتۆتە ئەستۆی خۆی… .

کتێبی (لە پێناوی پەروەردەدا) چاپ و بڵاو کرایەوە

کتێبێکی دیکەی سەدیق سەعید ڕواندزی، بە ناوی (لە پێناوی پەروەردەدا) لەو ڕۆژانەی ڕابردووداچاپ و بڵاوکرایەوە. ناوەڕۆکی ئەم کتێبە، لە کۆمەڵە وتارێکی پەروەردەیی پەیوەست بە پرۆسەی پەروەردە و فێرکردن پێکهاتووە تیایدا نووسەر بە دیدگایەکی ڕەخنەییەوە لە بارەی هەندێك خەوش و گرفتی پەروەردەیی دەدوێت و گرفتەکان دیاری دەکات. نووسەر وەك مامۆستایەك و لە میانەی ئەزموونی پیشەی مامۆستایەتی و پەیوەندی لە گەڵ قوتابییان و قوتابخانە و پۆلدا، لە بارەی هەندێك خەوش و گرفتی پەروەردەیی دەدوێت. بە تایبەتیش ئەو بوارانەی پەیوەندی ڕاستەوخۆیان، بە کاری مامۆستایەتییەوە هەیە.

ناوەڕۆکی کتێبەکە لەم وتارانە پێکهاتووە: (مامۆستای باش و

سەرکەوتوو کێیە؟ وانەی بۆ فەیسبووك یان بۆ قوتابییان، پلانی پەروەردەیی و چەند سەرنجێك، کاریگەری کۆرۆنا لە سەر پرۆسەی خوێندن، وانەی هونەر بۆ مامۆستای هونەر) ئەمانە و گەلێك وتاری دیکەش، کە دیاریکردن و ڕەخنەکردنی چەند هەڵەیەکی میتۆدی خوێندنە لە بابەتەکانی خوێندن. شایەنی ئاماژە کردنە کتێبەکە لەلایەن کۆمەڵگەی فەرهەنگی ئەحمەدی خانێ لە سۆران، بە چاپ و دیزاینێکی جوان چاپ و بڵاوکراوەتەوە.

دووشەهید شیوعی و وزەیەك لە تێکۆشان.. ئەحمەد رەجەب

** شەهید محەمەد ناسر حوسەین ئەلحەداد

پاش کردەوە گۆڕاوەکەی عەزیز ئەلحاج و کەرتکردنی حزب لە 17/9/1967 دا حزب تووشی ئازارو تێکشکان بوو ڕێکخراوی شاری ئەلکوفەش لەو ئازارو ناخۆشییەدا بێبەش نەبوو ، هەموو ڕۆژێك رژێمی خوێنرێژی سەدام حوسەین و حزبی بەعسی عەرەبی خەڵکیان دەگردو کورد واتەنی (ڕەشبگیری) بوو، لە سەرەتای ساڵی 1968 دا لاوێکی کرێکار هاتە ناو ریزەکانی حزبی شیوعی عێراق،
هاورێ محەمەد ناسر حوسەین ئەلحەداد کرێکار بوو لە کارگەی (الاحذية الشعبية) و، بە هاتنی بۆ ریزەکانی حزب ڕێکخراوەکەی ئەلکوفە پەرەی سەند و هاورێ چووە ناو قوتابیان و مامۆستایان و کرێکاران و جوتیاران و ڕۆشنبیران ، رووی لە هەموو لایەك کردو چووە : ئەلعەباسية ، ئەلبوحداری (علوة الفحل) و ئەلموێهی و ئەلکفل و هتد… لە پاش سێ مانگ هاورێیان پێشنیازیان کرد ببێتە ئەندام و بەداخەوە ئەو کات هاورێ (مەهدی ئەلخەیات) کە لە رێی ئەوەوە هاورێ محەمەد هاتە ریزی حزبەوە قایل نەبوو وازی لە حزب هێناو ، دەبوو شانازی بکردبا یەکێکی بلیمەتی بۆ حزب هێناوە و، ئەم هاورێیە لە پاش شەش مانگ کرا بە ئەندامی لێژنەی بنکەیی (لجنة قاعدية) و بۆ خوێندن و بەرزکردنەوەی بیرو هوشیاری حزب ناردیە وڵاتیکی سۆسیالیستی و، لە پاش تەواو کردنی خوێندن لە گەڵ هاورێیانی و، لە کاتی گەرانەوەیاندا بۆوڵات لە لایەن تاونباری

رووره‌شی خوێنرێژ (عیسا سوار) وه شه‌هید كران. به‌ڵێ ئه‌و نامه‌رده چه‌په‌ڵ و دڕنده {11} هاوڕێی شه‌هید كردو تا ئێستا په‌رده له‌ سه‌ر ئه‌و تاوانه‌ قیزوه‌نه‌ لا نه‌دراوه‌.

** شه‌هید عه‌باس زرار وزه‌یه‌ك له‌ تێكۆشان
تووره‌ ده‌بیت ، ده‌ستپێده‌كه‌یت/
كاتی دیاریكراوی ، شۆڕش له‌ به‌رده‌كه‌یت
لاوێكی تازه‌ پێگه‌یشتووی باڵا به‌رزو گه‌نم ره‌نگ ، له‌ پاش به‌ كارهێنانی رژێمی دیكتاتۆری سه‌دام خوسه‌ین وحزبی به‌عسی عه‌ره‌بی گازی خه‌رده‌ل و سیانید له‌ ناوچه‌ جۆر به‌ جۆره‌كانی كوردستان : دۆڵی جافایه‌تی ، هه‌له‌بجه‌ ، قه‌ره‌داغ ، گه‌رمیان ، شێخ وه‌سان ، ده‌شتی هه‌ولێرو بادینان و له‌ پاش ئه‌نفاله‌ چه‌په‌ڵه‌كان له‌ بنكه‌ی حزبی شیوعی عێراق له‌ دۆڵه‌ كۆگا پێشمه‌رگه‌ بوو ، گورجوگۆڵ و زیته‌ڵ و وریا و ناوی ته‌واوی :
عباس زرار عمر ناسراو بۆ { كرێكار} لەساڵی ١٩٧٢لەشارۆچكەی سەنگەسەر لەدایک دەبێت ، لەساڵی ١٩٨٧ پەیوەندی بەڕێکخراوێکی هەرێمی کوردستانی حزبی شیوعی عێراقەوە دەکات، لە ساڵی ١٩٨٨ دچێتە شاخ و دەبێتە پێشمەرگە.
لە ساڵانی حەفتاکانی سەدەی رابردوو بە بؤنەی دامەزراندتی حزبی شیوعی عێراق { 31/3/1974} شاعیری شیوعی فایز ئەلزوبەیدی شێعرێکی لە ژێر ناونیشانی { بنووسە} بڵاو کردەوەو منیش کردمە کوردی و لە رۆژنامەی بیری نوێ بڵاوکرایەوەو دەڵێت : بنوسە : ناوی شیوعییەکان” ناوی کوژراوەکان، راپەرینەکان ، شۆڕشەکان و لە کۆپلەیەکدا دەڵێت :
توورە دەبێت و دەست پێ دەکەیت
کاتی دیاریکراوی شؤرش لە بەر دەکەیت
شەهید عەباس ئەو کۆپلەیە هەمیشە لە سەر زاری بوو دەیوتەوە.
بەڵێ لە کاتێکدا راپەرین و شؤرش لە کوردستاندا بەرپا بوو هاوری کرێکارو هاوریيانی لە ریزی پێشەوە بوون رق و چەکی خۆیان ئاراستەی دوژمنان کردو ئاواتی کرێکار هاتەدی و کاتی دیاریکراوی شؤرشی لەبەرکردبوو جێبەجێی کردو بوو بە مەشخەڵ ، بوو بە چرا، بەڵێ بوو بە شەهیدی حزب ، لە 7/3/1991 لەچیای هەیبەسوڵتان لەگەڵ چەند هاوڕێیێک شەهید دەکرێن.
رووڕەشی و مردن بۆ دوژمنانی شیوعییەت.
25/8/2021

مەلەوانی رووبارێکی بە خوڕم..
قەسیدەی: ستیڤان شەمزینی

ئاشقەکان بە زمانی خۆرەتاو قسە دەکەن و
لە رووبارە تیژ ت□پ□□کاندا مەلە دەکەن
ئەمێستا من و عەشق
وەک دوو ئاسکە کێوی
بەسەر لوتکەکانی تەنهاییدا سەردەکەوین
سڵاو بۆ ئەو کانیاوە بۆنخۆشە دەنێرین
بەر لە خۆکوشتن خۆی خستە
ئامێزی مەزرایەکی وشکبووەوە
بە تەنیشت گۆڕستانەکانەوە رەت دەبین
ئەو هەموو مردووە دەبینین
بێ ئەوەی تەنها جارێکیش
مەلەیان لە رووباری عەشقدا کرد بێ
رەشەبای مەرگ
فووی لە فتیلەی تەمەنیان کردووە
بە ئەسپایی سەیری وڵات دەکەین
جۆگەلەی خوێن و بۆنی تەرم
ئاسۆی ژیانی لێڵ کردووە
میقسەڵە ژەنگاوییەکەی شۆڕش
خەونی زەرد و سووری
هەزارەها پەپولەی عاشقی
لە دەمی ماچکردندا پەڕاند
بە چاویلکەی پەژارەوە
لە ئاوێنە شکاوەکان دەڕوانین
ئەو ئاوێنانەی درۆ و ناپاکی
درزێکی هەمیشەیی خستە دڵیان و
بۆ هەتا هەتایە ناتوانن
لەگەڵ رووخسارە گەشەکاندا
راستگۆ و بە ویژدان بن
رێگە چۆڵەکان تەی دەکەین

لەوێ چەقۆیەک دەماناسێتەوە و
لەشی گۆرانییەکەمان قاش دەکات
لەوێ جنۆکەیەک تارمایی ئاسا
بەدوامان دەکەوێت و
قورگی مۆسیقا پڕ دەکات لە تۆنی گریان
لەوێ خودا دەماندۆزێتەوە و
مشتێک لە ئاگری دۆزەخ دەکاتە
سەر خەیاڵە فیردەوسییەکانمان
بە بەردەم هەورێکی دڵشکاودا ئەڕۆین
وەڵامی سڵاوەکەمان ناداتەوە
تێناگەم کام دەریای سەرشێت
دڵی ناسکی بارانی شکاندووە؟
تا بە حەسرەتەوە بڵێت
ئیدی شیعر بۆ کێڵگە نانووسم و
دڵی هیچ باخێکیش
بە فرمێسکەکانم خۆش ناکەم
دەڕۆم لە یەکێک لە کۆڵانەکانی ئاسمان
نزیک ماڵی خودا خۆم دەسووتێنم و
نوێژە بە بارانەی هیچ عارفێکیش
نامهێنێتەوە جەستەی هیچ پەڵە هەورێک
بەدەم رۆشتنەوە گەیشتینە کۆترێک
ماڵی لە هەسارەیەکی تر بوو
بە زمانێکی جیاوازتر
لە هەموو کۆترەکان قسەی دەکرد
زۆر هەوڵمدا بیدوێنم و
لە چاوە غەمبارەکانی رازێک بدزم
تەنها ئەوەندە تێگەیشتم
لە ترسی سەنگەساری پیرە هەڵۆ و
رێساکانی قالۆنچە هەڵاتووە
تەنیا ل□ بەر ئەوەی غەزەلێکی
بۆ کۆترە شینکەیەکی هۆزێکی تر
لەسەر تەمی پەنجەرەیەک نوسیوە
لە هاوینەواری چرایەکی دڵشکاو
لە خانەوادەی رووناکی، بارگەمان خست
حکایەتی هەموو ئەو پەروانانەی
کردبوو بە رۆمان
بە گەرمی عەشقی ئەو سووتابوون

سەربردەی خۆی لەگەڵ رووناکی و
گێچەڵی هەمیشەیی “با” دەگێڕایەوە
چاوی پرتە پرتەی دەکرد
ئەو دەمەی باسی
پەروانەیەکی غەریبی دەگێڕاوە
پەروانەیەک لە نەژادی ناسکیی و
لە قەبیلەی ئەڤین
کە ئاشقی شەوقی ناو دڵی بووە
لەو کاتەی ئامێزیان بە یەکتردا کردووە
پەروانە دڵی هەڵکڕوزاوە و
وەک شەهیدێکی عاشق
دوا هەناسەی کێشاوە
ئەو رقی لە گەرمی و رووناکی بوو
دەیووت پەروانەکان لە دوورەوە دێن
ئاشقی ئەو گەرم و تیشکەن
لە مندا داگیرساوە
ساتێک دەگەن، ئەو تیشکە سووتێنەرەم
پەڕ و بال□ی ئومێدیان دەسووتێنێ
خۆ من تاوانێکم نەکردووە و
ناکرێت واز لە سروشتی خۆم بێنم
لە کاتی ماڵئاواییماندا
بینیمان نەوت لە دڵیدا نەما و
پڵیتەی لەشی بوو بە پارچەیەک خەڵوز
بە بێدەنگی گیانی دا و کوژایەوە
بە پاپۆڕێکی کۆنی رزیو
چووینە ئامێزی دەریایەکی خەوتووەوە
کپ و بێدەنگ، مات و مەلوول
رووخساری رەش هەڵگەڕابوو
پرسیارمان لە خۆمان کرد
ئەم دەریایە بۆچی وا کزۆڵەیە و
دەبێت لە پرسەی کام نەهەنگدا بێ؟
کە گەشتینە کەنار
قاچمان لەناو لمدا چەقی و
کەنارەکە بە زەردەخەنەوە پێی وتین
وەڵامی ئەو پرسیارەتان لای منە
ئەم دەریایە پیاوێکی خانەدان بوو
نەوەی حەزرەتی باران و

شاژنە لافاو بوو
عاشقی دەریا□کی تر بوو
ل□ بەری رۆژھەڵات
ھەرچەند شەپۆلی دا
ھەرچەند زەحمەتی کێشا
نەیتوانی دەریای رۆژھەڵاتیی
بکاتە بووکی باشوور
نەیتوانی باوەشێک بکات
بە دەریای رۆژھەڵاتدا و
پێکەوە ببنە ئۆقیانووس
دەستی کرد بە پاڕانەوە لە ھەتاو
ئەوەندە تیشکی تێبگرێ
ببێتە ھەڵم و بچێتە ئاسمان
تاکو جارێکی تر وەک باران
دابکاتە ناو دڵی دەریای رۆژھەڵات
ھەتاو داواکەی رەتکردەوە و
بە خەمسارد□ی□وە ھەموو ئێوارا نێک
دەستی ماڵئاوایی بۆ
ئەم دەریا□ ب□رز دەکردەوە
لە داخاندا دەریای باشوور
کە پیاوێک بوو لە گەشبینی و شەپۆل
بە گوریسی نائومێدیی
خۆی بەکەنارەکەی ئەوبەرەوە ھەڵواسی
لە دوا شەپۆلدا پێش ھەزاران ساڵ
گیانی دەرچوو
ئێمەش بە دەستەسڕی غەمگینی
چاوی پڕ فرمێسکمان سڕی
لە دوای دەریا، گەشتینە رووبارێکی بە خوڕ
کەنارەکانی ھەموو گیا و
رووخساریشی روون روون
ل□ بەر خۆرەتاو
وەک ئەڵماس ئەدرەوشایەوە
بە عەشقم وت
سوپاس کە منت تا ئێرە ھێنا
من خۆم ھەڵدەدەمە ناو ئەم رووبارەوە
دەبمە مەلەوانە تەنهاکەی ئەم رووبارە
ئێرە قیبلەی منە و

رۆژانە دەستنوێژ
بەو ئاوە روونە هەڵدەگرم و
هەزاران ركات نوێژی عەشق دەكەم
ئێستاش دەمەوێ بە زمانی ئاو
دوا ئايەتی عەشقی رووبار
بكەمە وێردی سەر زمان
هەنووكە دەمەوێ بە زمانی رووبار
دوا سروودی ئاو
بكەمە مارشێك بۆ عاشقان

سوێد – ستۆكهۆڵم | سۆلنا
يانيوەری 2018

ئەدەبی منداڵان.. نووسينی: رەزا شوان

سەرەڕای ئەو م□اوە زۆرەی كە بەسەر سەرھەڵدانی ئەدەبی منداڵاندا تێپەڕيوە، لە راستيدا تا ئەمڕۆش دەقێكی يەكگرتووی چەسپاو، بۆ پێناسەكردنی چەمكی ئەدەبی منداڵان نييە. بەڵام خاڵی هاوبەش و را و هاوبۆچوونی نزيك لە يەكترييەوە، لە پێناسەكردنی ئەدەبی منداڵان هەيە. وەكو:
ئەدەبی منداڵان جۆرێكە لە جورەكانی هونەری ئەدەبی. زانيارىيە و هونەريشە. تايبەتە بە منداڵانی قۆناغی پێش قوتابخانەی بنەڕەتی تا قۆناغی مێردمنداڵی و با□□قبوون. هەموو ئەو بابەتە نووسراو و زارەكيانەش دەگرێتەوە، كە بۆ منداڵانيان نووسيون و دەنووسن يا گێڕاويانەتەوە و بۆيان دەگێڕنەوە، كە بە تايبەتی ب□ منداڵان نووسراون يا وتراون، لەگەڵ وێنەی روونكردنەوەدا، منداڵان دەيانخوێننەوە، وەك: پەخشةان، چيرۆك، هۆنراوە، رۆمان، شانۆ، ئۆپەرێت، هەروەها پەرتووكی چاپكراو و گۆڤاری تايبەت بە منداڵان. كە لەپاڵ فێركردن و سوودبەخشين، چێژ و شادی و خۆشيش بە منداڵان

دەبەخشن.

پێموایە باشترین پێناسە بۆ چەمکی ئەدەبی منداڵان، پێناسەکەی (ماریا نیکۆڵا) یە کە دەڵێت: "ئەدەبی منداڵان، ئەو ئەدەبەیە کە لە لایەن کەسانی شارەزای جیهانی منداڵانەوە نووسراوە و بەرهەمهێنراوە و بڵاوکراوەتەوە. کە خوێنەری سەرکییەکەی منداڵانن"

ئەدەبی منداڵان، بە واتا گشتییەکەی، ئەو بەرهەمە هزرییانەیە لە هەموو بوارەکانی زانستیدا، کە لە پەرتووکی چاپکراودا ئاراستەی منداڵانی دەکەن.

ئەدەبی منداڵان وەک چەمکە تایبەتییەکەی، گوزارشتی جوان و وتەی شیرین و ئاسان دەگەیەنێ، کە خۆشی دەخاتە دەروونی منداڵان و زەردەخەنە دەخاتە سەر لێوەکانیان و گەشی دەخاتە روویان و گەشبینی و هیوا و بڕوا و متمانەبەخۆبوونیان پێدەبەخشێت. ئەدەب بە منداڵان خۆراکێکی رۆحییە، کە هۆش و خەیاڵی منداڵان پێویستیان پێی هەیە، زاخاوی بیر و هۆشیان دەدات و زەین روون و رۆشنبیر و زۆرزانیان دەکات.

لە بارەی بەها و گرنگی ئەدەبی منداڵان، شاعیری ناسراوی بولگاری (ران بوسلیک) دەڵێت: "ئەدەب بۆ منداڵان، وەک شیری دایک و هەوای پاک وایە، کە پێویستە هەبن"

دکتۆر (ناسرەدین ئەلئەسەدی) یش دەڵێت: "ئەدەبی منداڵان بۆ بیر، وەک ڤیتامینەکان وایە.. کە هۆش و ئەندێشە پێویستییان بە جۆرەکانی هەیە. هەر جۆرێکیش لایەک لە بیر و هەست و لایەنە ئەندێشەییەکان مەست دەکات".

(دەن مورایە) ش دەڵێت: "ئەدەبی منداڵان، کاریگەرییەکی گرنگ و بایەخێکی جیاوازی لە ژیانی ئەمڕۆ و داهاتوودا هەیە".

یەکەم شت کە لەبەرچاوبگیرێت، ئەوەیە کە نووسین بۆ منداڵان، جۆرێکە لە جۆرەکانی پەروەردەی منداڵان. کە کارتێکردنێکی کاریگەری لەسەر منداڵان هەیە. نووسەرانی منداڵان بە پلەی یەکەم پەروەردەکارن. ئەدەبی منداڵان بە رادەیەکی زۆر بەشداری و هاوکاری لە هێنانەدی گەلێ ئامانج دەکات، کە پەیوەندییان بە فێرکردن و پەروەردەی منداڵانەوە هەیە. لە گەلێ بواردا، بە سووک و ئاسانی گەلي شارەزایی فێربوونیشیان پێدەبەخشێت. چونکە ئەدەبی منداڵان سەرچاوەیەکی گرنگە لە سەرچاوەکانی زانستی.

هەروەها سامانی زمانی منداڵان، لە وشە و رستەی تازە دەوڵەمەندتر دەکات.

بێگومان هەر هونەرێکیش، دەستوور و شێواز و تایبەتمەندی هونەریی

خۆی هەیە.

ئەدەبی منداڵان خۆی لە خۆیدا ئامانج نییە. بەڵکو هۆیەکە بۆ هێنانەدی ئامانج.

هەر نووسەرێکی ئەدەبی منداڵانیش، پێش دەستپێکردن بە نووسین، ئامانجەکانی نووسینەکانی و هۆیەکانی گەیشتن بە ئامانجەکانی، لە خەیاڵی و هزریدا تاوتوێ و گەڵاڵە و دیاری دەکات.

پێویستە نووسەرانی بواری ئەدەبی منداڵان بە نووسینەکانیان، وا لە منداڵان بکەن کە خەون بە هەموو شتێکەوە ببینن.

نووسەرانی ئەدەبی منداڵان، ئەوەش بزانن کە چۆن ڕۆح و گیان دەخەنە بەر پیتەکان و وشەکانی نووسینەکانیان. هەر وەک ئەوەی جەستەیەکی زیندووبن و منداڵان هەستیان پێ بکەن و بیان بینن و گوێیان لێیان بێ و دەستەکانیان بۆیان درێژبکەن.

زۆر کەس وا هەست دەکەن کە نووسین بۆ منداڵان، کارێکی ئاسانە. بەڵام لە ڕاستیدا وانییە و زۆر لە نووسین بۆ گەورەکان گرانترە. بە هۆی ئەو مەرجە پەروەردەیی و ڕۆشنبیری و هونەری و تەکنیکییانەی کە پێویستە نووسەرانی ئەدەبی منداڵان پێیانەوە پابەند بن. چونکە نووسەرانی ئەدەبی منداڵان، بە کۆمەڵێک وشەی کەم و ساکار، بە زمانێکی شیرین و ئاسان و ڕەوان و گونجاو، بۆ منداڵان دەنووسن.

ڕۆماننوسی ئینگلیزی (جوان ئایکن) لە پەرتووکی (ڕێگای نووسین بۆ منداڵان) دەڵێت:"نووسین بۆ منداڵان، لەوانەیە بەو ئاسانییە نەبێت کە بیری لێدەکەنەوە"

نووسەرانی ئەدەبی منداڵان، پێویستە پەروەردەکار و مامۆستا و دەروونناسی منداڵان و هونەرمەند بن. شارەزای قۆناغەکانی گەشەکردنی منداڵان و پێویستییەکانی هەریەکە لە قۆناغەکانی منداڵی بن. شارەزای تواناکانی فێربوون و وەرگرتن و بەکردنی خەیاڵی منداڵان بن، لە هەر قۆناغێکدا. کەواتا دیمەگرافیای قۆناغەکانی منداڵی، لە کاتی نووسین بۆ منداڵان پێویستییەکی سەرەکیی نووسەرانی بواری ئەدەبی منداڵانە. چونکە هەر قۆناغێک لە قۆناغەکانی منداڵی، تایبەتمەنی خۆی هەیە، لە ڕووی درکردن و زمان و سۆزداری و خەیاڵەوە. هەر قۆناغێکیش جۆرەکانی ئەدەبی گونجاویان هەیە.

دەشتوانن بە خەیاڵ هەموو شتێک بۆ منداڵان دروست بکەن. هەر نووسەرێکیش منداڵی خۆی لەناخی دایە. پێویستە قۆناغەکانی منداڵی خۆیان بهێننە بەرچاویان.

(چیخۆف) دەڵێت:"پیربوومە، بەڵام هێشتا بە دوای جۆلانەیەکی

منداڵدا دەگێڕم"

ئەو پێوەرانەی کە پێویستن لە ئەدەبی منداڵاندا هەبن، بە پێی نووسەرەکان و بوارەکانی ئەدەبی منداڵان و گونجاو لەگەڵ پێوەرەکانی پەروەردەیی و کۆمەڵایەتی و رۆشنبیری و فەلسەفی دا، کە بەپێی ئەو بابەت و پەرتووکانەش کە بەپێی قۆناغەکانی تەمەنی منداڵی ئاراستەیان کراون و دەکرێن پێوەرەکان فرە جۆرن.

نووسەرانی سەرکەوتوو کە بۆ منداڵان دەنووسن، دەبێت ئاگاداری پێوەرەکانی نووسین بۆ منداڵان بن. گەرچی هەر نووسەرێک شێواز و ستایلی نووسینی خۆی هەیە، بەڵام هەموو نووسەرانی ئەدەبی هاوئامانجن لە فێرکردن و پەروەردەکردن و ئاراستەکردنی راست و دروستی منداڵان.

ئەو نووسەرەی بە دڵسۆزی و راستی و پەرۆشەوە ئەوینداری بواری ئەدەبی منداڵان و جیهانی منداڵان نەبێت. باشتر وایە خۆی نەخەڵەتێنێ و روو لەم بوارە نەکات.

لە ئەمڕۆدا، بایەخدان بە منداڵان و بە ئەدەبی منداڵان و بە رۆشنبیریکردنیان و بە دابینکردنی هۆیەکانی گەشەکردنی بیر و هۆش و زەین و بەهرە و ئارەزووەکانیان و بە خۆشی و شادیان و بە ئامادەکردنیان بۆ داهاتوویەکی گەشتر. بوونە بە پێوەری رادەی شارستانی و پێشکەوتن و پێگەی گەلانی جیهان دیاری دەکەن. چونکە منداڵانی ئەمڕۆ هیوا و داهاتووی هەر گەلێکن.

لەم سەردەمە جەنجاڵەی کە تێیدا دەژین. کە سەردەمی کێبڕکێی پێشکەوتن و شۆڕشی تەکنەلۆژیایە. پڕە لە گۆڕانکاری خێرا و لە داهێنانی شتی سەیر و سەمەرە. زۆر پێویستە کە بە باشی منداڵەکانمان بۆ ئەم گۆڕانکاری و پێشکەوتنانە ئامادە بکەین. تا بتوانن لەگەڵ تەکنەلۆژیای تازە و لەگەڵ گۆڕانکارییەکاندا هەڵبکەن. ئەدەبی منداڵان کە کۆڵەکەیەکی سەرەکییە لە بنیاتنانی کەسایەتی دروستی منداڵان و لە هاندانیان بۆ داهێنان و پێشکەوتن. دەتوانێت رۆڵێکی بەرچاو و کاریگەری هەبێت، لە راهێنان و ئامادەکردنی منداڵان، بۆ دەربردن لەگەڵ گۆڕانکارییەکانی ئەمڕۆ و داهاتوودا.

لە ئەمڕۆدا پێگەی منداڵان لە کۆمەڵگادا گۆڕاوە، لەم ساڵانەی دواییدا، قسەکردن لەسەر ئەدەبی منداڵان و گرنگییەکانی ئەدەب بۆ منداڵان، دایکان و باوکان مامۆستاکان و نووسەران و دەروونناسانی منداڵان و پەروەردەکاران و بیرمەندان و توێژەنەرانی بواری گەشەکردنی منداڵان و بە دەیان گروپ و کۆمەڵە و دامەزراوەیان لە جیهاندا سەرقاڵکردوون. ساڵ لە

دوای ساڵیش بایەخێکی زیاتر بە ئەدەبی منداڵان دەدرێت. چونکە باشترین بوارە بۆ گۆڕانکاری و بۆ هێنانەدی داهاتوویەکی شیاوتر و گەشتر. تا زیاتر منداڵەکانتان هەوادار و هۆگری خوێندنەوەی ژانرەکانی ئەدەبی منداڵان بکەن، تا زیاتر ئاشنا و هاوڕێتی پەرتووک و گۆڤارەکانی تایبەت بە منداڵانیان بکەن. زیاتر لە هێنانەدی داهاتوویەکی باشتر و گەشتر دڵنیادەبن.

لە کۆندا، ئەدەبی منداڵان بریتیبوو لە چیرۆک و لە نەزیلە و هەقایەتی ئەفسانەیی و گۆرانی و هۆنراوەی فۆلکلۆری و لایلایەی دایکان. کە بۆ فێرکردن و خۆشی منداڵان بەکاردەهێنران. بابەتەکان شێوەیەکی فێرکاری و رەوشتی و ئایینیان لەخۆگرتبوون. گەواهی ئەم راستییەش لە ئەدەبی کوردیدا (نۆبارا بچووکان) ی (ئەحمەدی خانی: ١٦٥٠- ١٧٠٧ز) و (ئەحمەدی) ی (شێخ مارفی نۆدێی: ١٧٥٣- ١٨٣٨ز) یە. کە دوو فەرهەنگۆکن (عەرەبی – کوردی) بۆ منداڵانی کوردمان دایان ناون، بۆ ئەوەی فێری زمانی عەرەبی ببن. چونکە لەو سەردەمەدا زمانی عەرەبی زمانی ئایین بووە.

میژووی سەرهەڵدانی ئەدەبی نووسراوی تایبەت بە منداڵان و بڵاوکردنەوەی بە شێوەیەکی فراوان وەکو ئەدەبێکی جیاواز لە ئەدەبی گەورەکان، بۆ سەدەی حەڤدەم دەگەڕێتەوە، کە بۆ یەکەمین جار لە فەرەنسادا سەری هەڵدا و دوایش لە ئینگلتەرادا.

پەرتووکە بەراییەکان بۆ منداڵان، بە زۆری فێرکاری و ئاینی بوون و هونەری نەبوون.

لە کۆتایی سەدەی نۆزدەم و سەرەتای سەدەی بیستەمدا، پێشکەوتنێکی گەورە لە ئەدەبی منداڵاندا روویدا. بە سەردەمی زێڕینی ئەدەبی منداڵان ناوبراوە. چونکە لەو سەردەمەدا چەندین پەرتووکی کلاسیکی منداڵان چاپکران و بڵاوکرانەوە. چەندین پەرتووکی وێنەداری رەنگاوڕەنگی تازەش لە بواری ژانرەکانی ئەدەبی منداڵاندا، چیرۆک، هۆنراوە، پەخشان، شانۆ، چاپکران و بڵاوکرانەوە. گۆڤاری مانگانەی رەنگاورەنگی تایبەت بە منداڵان بڵاوبوونەوە. لە رووی چەندێتی و چۆنییەتییەوە پێشکەوتنێکی گەورە لە ئەدەبی منداڵاندا هاتەدی. وشە و وێنە و رەنگ ئاوێتە بوون و جوانییەکی تەواویان بە پەرتووکەکانی ژانرەکانی ئەدەبی منداڵان بەخشیون.

لە راستیشدا ئاسان نییە، کە لە پێش داهێنانی چاپخانە و چاپکردنی

پەرتووک، بتوانین دوای ساغکردنەوەی ڕەسەنایەتی ئەدەبی منداڵان بکەوین.
ترسناکترین ڕووبەڕووبوونەوە لەم سەردەمە نوێیەدا. ڕووبەڕووبوونەوەی سیاسییە. کە لە دیاردەکانی ئەوەیە، کە هەندێ لە گەلانی تووشبوو بە ڤایرۆسی ڕەگەزپەرستی و خۆ بەزیاتر زانین، خۆیان لە پڕوپووچییە مێژووییەکانیان دەکەنەوە، لە خۆباییبوونە و بە هێزیانەوە دەنازن، سەرکێشی و دوژمنکاری لە دژی گەلانی ماف زەوتکراو و نیشتمان داگیرکراو دەکەن. بۆیە گرنگترین ئەرکی کۆمەڵگاکان و گەلانی هۆشیار، پەروەردەکردنی منداڵانن بە بەهاکانی خۆشەویستی و مرۆڤایەتی هاومافی و یەکسانی و دوورکەوتنەوە لە توندوتیژی و دوژمنایەتی و ستەملێکردن و نکۆڵیکردن لە بوونی گەلانی تر. دوور لە خۆباییبوون و خۆپەرستی و ڕەگەزپەرستی و توندڕەوی.
لە ئەمڕۆدا منداڵانێکی زۆر، لە زۆر شوێنی جیهاندا، لە ئەنجامی ململانێی سیاسی و شەڕ و ئاژاوە و داگیرکردن و ناسەقامگیری و جیاوازیکردنی نەتەوەیی و ڕەگەزی دا، ڕووبەڕووی پیسترین جۆرەکانی توندوتیژی و چەوسانەوە و ترس و برسێتی بوونە. چۆن ئەدەبی منداڵانی ئەمڕۆ مامەڵە لەگەڵ ئەم دۆخ و بابەتانەدا بکات؟ ئایە لەسەرێتی کە باسیان لێبکات؟ بۆچی پێویستە ئەدەبی منداڵان، بە شێواز و ڕێگای ناڕاستەوخۆ، ناڕاشکاوی و نازەقی، خۆی لەم ململانێ سیاسی و لەم شەڕانە هەڵبقورتێنێت. بەڵام بە شێوەیەکی جوانی ئەدەبییانە لە میانی چیرۆک و هۆنراوە و شانۆدا باسیان لێبکات.
لە کۆتاییدا، حەزدەکەم ئەوە بڵێم کە تا ئێستا چەند نووسینێکی ترم دەربارەی ئەدەبی منداڵان و ژانرەکانی نووسیوە و بڵاوم کردوونەتەوە. لە پەرتووکێکی چاپکراویشدا، کە لە ساڵی (٢٠١٥) دا، بە ناونیشانی (چاوپێخشانێک بە مێژووی ئەدەبی منداڵان) کە کۆمەڵەی ڕووناکبیری و کۆمەڵایەتی کەرکووک چاپیان کرد و بڵاویان کردەوە. بە کورتی باسم لە ئەدەبی منداڵان و لە ژانرەکانی و لە سەرهەڵدانی لە جیهان و لە کوردستاندا کردووە. باسیشم لە میدیا و لە ڕاگەیاندنەکانی منداڵان و لە گرنگییەکانی ئەدەبی منداڵان، بۆ منداڵان کردووە.
چەند جارێکیش پێشنیاری ئەوەم کردووە، کە پێویستە ژانرەکانی ئەدەبی منداڵان، بخرێنە پڕۆگرامەکانی پەرتووکەکانی خوێندنەوەی کوردی لە قۆناغەکانی بنەڕەتی و ئامادەیی و زانکۆ ـ کۆلێژی زمانی کوردی و بەشی پەروەردە.

هانی خوێندکارانی خوێندنی باڵا بدەن کە ماستەر و دکتۆرا لە ئەدەبی منداڵاندا وەربگرن. شانازییە بۆ ئەو خوێندکارەی دەستپێشخەری بکات و خۆی شیرین بکات و ئەم مژدەیە رابگەیەنێت. وەک یەکەم نووسەر، کە تێزی بڕوانامەکەی لەسەر ئەدەبی منداڵانی کورد وەربگرێت. شایەنی ئەوە دەبێت کە لە لاپەڕەی زێرینەکانی مێژووی گەلەکەماندا بە شانازی و رێزەوە ناوی تۆماربکرێت. هیوادارم کە ئەم خۆزگە و هیواخوازییەمان بەم زووانە بێتەدی.

رەزا شوان
سوید: ٢٠٢١

رۆمانی چارەنووس و دونیای نادیار لە نێوان رۆمانی خەمەی و سەربوردەی بێگاناندا

دڵشاد کاوانی ڕۆمانووس و ڕەخنەگر.

پێشەکی

رۆمانی چارەنووس و دونیای نادیار، رۆمانێکی خەمەی کوردییە بە پێنووسی رۆماننووسی گەنج و بەتوانا رێبوار وەلی کاوانی لە دوو تووێی (15) بەش و کۆتایی و لە (227) لاپەڕەی پێکهاتووە و هەرێم عوسمان پێداچوونەوەی زمانەوانی بۆ کردووە وەک یەکێک لە رۆمانە جوانەکانی ساڵی(2021) چاپ و وەشێندراوە.
رۆمانی چارەنووس و دونیای نادیار ئاستێکی بەرزی مەعریفی نووسەر نیشاندەدات کە لێزانانە یاری بە گێڕانەوەی چیرۆک و سەربوردەکانی کارەکتەری سەرەکی دکتۆر دژوار بە گێڕانەوە و فلاشباگ و لە رێگای شەپۆڵی هەستی و لە جوغزی دۆزینەوەی دەفتەری بیرەوەرییەکانی دژوار لای تارای هاوسەری پاڵەوانی سەرەکی دەبێتە گێڕەرەوەی سەرەکی رووداوەکانی ژیانی و سەرجەم رووداوە بچووک و گەورەکانی دیکە وەک شرغەی دەوری پوورە هەنگی رۆمانەکە دەدەن. رۆمانی سەرکەتوو ئەو رۆمانانەن کە خوێنەر بەدوای خۆیان دا پەلکێش دەکەن لە کاتی

خوێندەوەیدا. نایشارمەوە ئەم رۆمانەش لەگەڵ دەستپێکی خوێندەوەیدا خستمیە مزاقەوە و لە هەر بەشێکیدا تاروکەی ئەوەم بوو بزانم لە بەشی دواتر چی روو دەدات.
هەموو دەقێکی باش خۆی دەرگای رەخنە بەسەر خۆیدا واڵادەکاتەوە، رەخنەگر ناچار دەکات شووەی لە هەڵبکەشێت و بەدوای سەرەداوەکان و جوانیی و ئاریشە و نەنگییەکانی بگەڕێت. لەم سەنگەیەوە گەرەکمە بە چاوێکی رەخنەگرانە مافی چێژوەرگرتنەکەم رۆمانی چارەنووس و دونیای نادیار بدەمەوە.

چیرۆک و رووداوەکان

چیرۆک و رووداوەکانی ناو رۆمانی چارەنووس و دونیای نادیار، باس لە ژیانی گەنجێکی پێنجوێنی دەکات کە بە خوێندنی پزیشکی لە کۆلیژی پزیشکیی زانکۆی سلێمانی روو لە شاری سلێمانی دەکات، بە ئەم مەبەستە خانووێکی چۆڵ لە یەکێک لە گەڕەکەکانی شار بەکرێ دەگرێت، لەوێ تووشی رووداوێکی چاوەڕوان نەکراو دەبێت بە تۆمەتی کوشتن و فڕێدانە خوارەوەی پیاوێک لەسەر نهۆمی دووەمی خانووەکەی تۆمەتبار دەکرێت.
بۆیە ساڵێک یان کەمتر لە زیندان دەباتە سەر، دواتر لە رێگەی کامێرای چاودێرییەوە بێتاوانی دەسەلمێت و دادگا ئازادی دەکات، بەم هۆیەشەوە تووشی نەخۆشی دەروونی دەبێت و ساڵانێک یادەوەرییەکانی لە بیر دەچێتەوە.
تا ئێرە بەسەرهاتەکە زۆر ئاساییە، بەڵام کەی چیرۆکی رووداوەکان لە بیرۆکەی رۆمانە فارسییەکان وەرگیراوە و زۆر بە جوانی رێبوار بەرگی کوردی کردەتە بەری، بەڵام خۆزیا دەیتوانی چیرۆکەکانی نەو رووداوەکان، هەڵقوڵاوی کۆمەڵگەی کوردەواری دەبوون.

تەکنیک و بونیادی گێڕانەوە

تەکنیک و شێوە و شێوازی بوونیادی گێرانەوەی رۆمانەکە، لە ئاستێکی زۆر باش دایە و خاڵی نییە لە تەکنیک و گێڕانەوە رۆمانی پۆستمۆدێرنیزم. رۆمانووس پەیڕەوی سەرجەم بنەما و شەپۆڵە هەستییەکان و فلاشباگ و گێڕانەوە و یاریکردن بە کات و شوێن و زەمینەکانی نەو رۆمانەکەی کردووە، لە گەنجییەتی پاڵەوانەوە دەستپێدەکات و بە سەردەمی منداڵی و نوستالیژیای دژوار دەمانگەڕێتەوە و دواتر لە رێگای یاداشتەکان و گێڕانەوەی کارەکتەری سەرەکی. کۆتا، سەرەتا، ناوەند، کۆتا. بەم جۆرە دوو گێڕەوەی سەرەکی دەکەونە بەرچاو، دژوار و دەفتەری یادەوەری،

کەمترین کات ڕۆماننووس وەک گێڕەوە دەردەکەوێت ئەمەش بە باڵادەستی نووسەر دەگێڕێتەوە.
بەگێڕەوەی گشتی تارایە و لاوەکیش ژمارەیەک هاوڕێی زیندانی دژوارن. بەمەش ڕۆمانی چارەنووس و دونیای نادیار لە تەکنیکەوە بەهێزە، هەرچەندە ڕۆماننووس ڕەچاوی لۆژیکی گێڕانەوەی نەکردووە، یاخود دەستی بەسەردا نەشکاوە، کە زۆرترین گێڕانەوەی ڕۆمانەکە لە دانیشتنێکی نانی بەیانی یەک سەعاتی نێوان تارا و دژوار گێڕداروەتەوە.

ناوەرۆک

ڕۆمانی چارەنووس و دونیای نادیار ناوەڕۆکێکی دەوڵەمەند و تێگەیشنێکی قووڵی بۆ کۆمەڵگەی کوردی و کێشە هەنووکەییەکانی تاکی کورد هەیە. ڕۆماننووس گەرەکییەتی لە ڕێگەی دژواری پاڵەوانی ڕۆمانەکە ئاریشە و سەختییەکانی تاکی کوردی نیشانبدات. زۆر بە دیقەت و ورد پەنجە دەخاتە سەر برینەکان و لێهاتووانە فۆڕم و بابەتییانە، ڕەهەندەکانی ژیانکردنی کەسی کوردی لە ڕۆمانەکەوە ڕەنگدەداتەوە، لەوانە دەروونناسیی و یاسا، پزیشک، کەلتور و خوڕاف، ئەمانە و چەندین تەوەری دیکە گەوهەری ئەو ڕۆمانەکەن.
لەگەڵ ئەوەشدا ڕۆماننووس لە هەندێ شوێن دەکەوێتە ئەو هەڵەی زەق و گەورەوە، بۆ نموونە لە لاپەڕە (53) دەڵێت: خۆ ناسینەوەی درۆزنەکان هێندە سەخت نییە، تەنها سەرنج بدە لە کاتی پێکەنین بەبێ بوونی هۆکارێکی لۆژیکی بە دەنگێکی بەرز قاقا پێدەکەنن، یان کاتێک قسە دەکەن دەنگیان زۆر بەرز دەکەنەوە. ئەم تێکستە بۆ ناسینەوەی کەسانی درۆزن هیچ بنەمایەکی دەروونی نییە و مەرج نییە، هەموو کەسی قاقاکێشا و درۆزن بێت، یان کەسانی دەنگ گەورە درۆزنبن. ئەم روانینە دوورە لە زانستی دەروونناسی بۆ کەسە درۆزنەکان.

لە لا(88) دژوار لە زیندانی گەورانی سلێمانی کاتی هەواڵەی بێتاوانبوونی خۆی لە نیوە شەودا بە تەلەفۆن بە باوکی دەدات و دەنووسێت: ئەو هەواڵەم بە باوکم گەیاند و نەمدەزانی سەعات چەندە، بەڵام شەو داهاتبوو، باوکم هێندە پەلەی بوو خێرا تەلەفۆنی دایە دەست دایکم و بەرەو سلێمانی بەڕێکەوت.
لێرەش دوو پرسیار خۆی قیت دەکاتەوە، ئایە بەم نیوە شەوە دژوار چۆن تەلەفۆنی دەست کەوت؟ لە کاتێکدا دژاوار بەندکراوێکە لە زیندانی گەورانی سلێمانی!. ئەی باوکی دژوار کە هەواڵەکە دەبیستێت بۆچی تا بەیانی نەوەستا کە دەوام ببێتەوە و بە سلێمانی بەڕێ بکەوێت. راستە ئەو دەڵێت ئەمە خۆشەویستی باوکە بۆ کوڕ، بەڵام

ئەگەر باوکی لە نیوە شەودا لە پەنجوێنەوە بێتە سلێمانی شەو لەکوێ دەمێنێتەوە؟ بۆ ئەوەی ڕۆمانووس شوێنی مانەوەی باوکی دژوار ئەو شەوە ئاشکرا بکات و بە نەزانرای دەمێنێتەوە، بۆیە باشتر وابوو بنووسێت: باوکم بەیانییەکەی زوو بەرەو سلێمانی کەوتە ڕێ.

هەروەها لە لا(101) ڕۆمانووس ڕووداوی بینینی جنۆکە لای باپیری دژوار کە گێڕەوە دژوارە و لەسەر زاری باپیری وێنای جنۆکە دەکات و دەڵێ: من وام خەمڵاندبوو ئافرەتێک دەبینم باڵای بەقەد باڵای پشیلەیەک بێت، … ئەوەی بینیم زۆر جیاواز هێندە کەڵەگەت بوو ناچاری سەر بڵندکردنەوە دەبووم. لێرە نووسەر پێچەوانەی خورافی وێناکراوی جنۆکە دەکات، چونکە لە دەرزەمانەوە و تا ئێستا هەموو ئەوانەی کە خۆیان بە پسپۆڕ و شارەزا لە بواری جنۆکەناسی دادەنێن، هەرگیز باسی ئەوەیان نەکردووە، جنۆکە خۆی بێنێتە سەر شێوەی مرۆڤ، ئەم خەسڵەتە بە فیرشتەیە نەوەک جنۆکە، چونکە جنۆکە تەنیا دەچێتە ناو جەستەی مرۆڤ. هەرگیز ناچێتە سەرشێوەی مرۆڤ تەنیا توانای ئەوەی هەیە، خۆی بکات بە پشیلە و سەگ و مار و ئاژەڵی دیکە. ئەگەر بێت و جنۆکە خۆی دەرکەوێت ئەوە ڕەگەزی جنۆکە باڵای زۆر کورترە لە مرۆڤی ئاسایی نەوەک کەڵەگەتتر، بەم جۆرە بە هەموو پێوەرێکی خورافی و ئەفسانەیی گێڕدراوە لەسەر جنۆکە، ڕاستیی و ناڕاستیی بوونی بەم جۆرە هاتووە.

لە لا (17)داهاتووە، لەسەر زاری باپیری دژوار دەگێڕێتەوە کە لە ئاهەنگگێڕانی جنۆکەکاندا، لەگەڵ جنۆکەکان لە نیوە شەودا خەریکی ئاهەنگگێڕان و کەبابخواردن بوون، هەرچەندە مێژووی کەباب کۆنە ئەو سەردەمەش دەگێڕێتەوە کە باسی کردووە، بەڵام جوانتر دەبوو لەگەڵ جنۆکەکاندا لە بری کەباب قەلیە و گۆشتبرژانی بەکارهێنابوایە فۆلکلۆریتر دەبوو، چونکە کەباب خواردنێکی زۆر شارستانییە.
لە بەشی (14) و لا(194 بۆ 197) کاتێک دژوار بۆ یەکەم جار لە ماڵێکی بچووکی نوێدا لە شاری سلێمانی چاوی هەڵدەنێت و هۆشی دەگێڕێتەوە، بە هۆی نەخۆشی دەروونی و بیرچوونەوە، بەشێک لە یادەوەرییەکانی لەدەستداوە. هەریەک لە دایک و باوکی و کاک ئازاد و هاوکار و دیبەر و فاتمەی ژنی ساڵح، هەموویان بەیەکەوە یەک لەدوای یەک سەر دەخەنە سەر نەخۆشەکە و یادەوەرییەک و ڕاستی ڕووداوەکانی بۆ باس دەکەن، دواتر دکتۆر هیوا بەوردی لەدەستدانی بیر و شێتبوونی و نەخۆشییەکەی تێکڕا بە دژوار دەگێڕێتەوە، بە حسێبی خۆی دکتۆر هاوکاری نەخۆشەکە دەکات، بەڵام لە باری دەروونی هەر نەخۆشێکی دەروونیدا، ناکرێت تۆ لە یەک کات و بە جارێک هەموو

روانینە هەڵەکان و یادەوەرییە ناخۆشەکانی بیر بهێنیتەوە و هەڵەکانی بۆ راست بکەیتەوە، دەبێت ئەمە پڕۆسەیەکی بەردەوامی پراکتیکی بێت نەوەک هەموو شتێک بۆ نەخۆشەکە باس بکرێت، بەمەش باری دەروونی نەخۆشەکە شێواوتر دەبێت.

زمان و رستەسازیی

ڕۆماننووس جگە لە شێوەزاری خۆی، شارەزاییەکی باشی زمانی شار و شارۆچکەکان و هۆز و شێوەزارەکانی دیکەی کوردییە، ڕۆمانەکەی بۆ زمانێک و ڕێنووسی و ڕێزمانییەکی جوانی ئەدەبیی کوردیی نووسیویەتەوە.
تەنیا لە بەشی (15) و لا (207) دژوار باسی باپیری دەکات کە هەرگیز بە هۆی شەرموونی گوێڕایەڵی ئەوەی وەک نەوەیەک لا پەسند نەبووە، کەچی ئامۆزایەکی دیکەی دەم هەڕاش و سەرەڕۆی خۆشویستووە، بۆیە وا دەپەیڤێت: من باسی باوکی ئەو ئامۆزایەم نەکرد کە ناوی سەردار بوو. لێرە ڕۆماننووس سەر لە خوێنەر تێک دەدات، ئایا سەردار ناوی ئامۆزاکەیەتی، یان ناوی مامییەتی، گەر سەردار مامی دژوار بێت، دەبوایە بەم جۆرە بنووسێت: من باسی مامە سەردارم نەکرد، کە باوکی ئەو ئامۆزیەم بوو. یان پێچەوانەکەی بەم جۆرە دروستە: من باسی باوکی سەرداری ئامۆزاکەم نەکرد.

ئەنجام

ڕۆمانەکە یەکێکە لە ڕۆمانە جوانەکانی کوردی، کە لە زمان و ناوەڕۆک و شێواز و بونیادی ڕۆمانی هاوچەرخ لە نێو ئەدەبیاتی کوردیدا جێگای خۆی گرتووە، هەوڵ و ماندووبوونی ڕۆماننووسی پێوە دیارە و هەرچەندە ڕۆمانی چارەنووس و دونیای نادیار کەمترین لای لێکراوەتەوە، بەڵام ئەرخەیانم کە ڕۆمانەکە دەبێتە ڕۆمانێکی درەوشاوە لە ئەدەبیاتی کوردی دا.

لادان له‌ به‌ها مرۆییه‌کان.. وریا

مەعروف

مرۆڤ بوونەوەرێکی کۆمەڵایەتیە و لەچوارچێوەی کۆمەڵگادا ژیان دەکات، زیاتر هەوڵدەدات کردەوەگەلێك ئەنجام بدات بۆ ئەوەی کە لەگەڵ نۆرم و بەها کۆمەڵایەتیەکان بسازێت، گەرنا دەکەوێتە بەرەیەك بەتەنیا خۆی دژی گشت دەبینێتەوە، بەڵام کاتێك ئاراستەی گشتی لەگەڵ بەها مرۆییەکان یەکانگیر نیە، مرۆڤ بوون و ویژدانی بوون دەبێتە کێشەیەکی قوڵ و ترسناك.

کۆمەڵگا پێویستە کۆمەڵێك بەهای مرۆیی هەبێت کە یەکانگیر بێت لەگەڵ بنەماکانی مرۆڤایەتی، تاکوو هەموو تاکەکانی بە ڕێگەیەکی باش و چاك ئاراستە بکات، ئەمەش کۆمەڵگەیەکی مرۆیی پێشکەوتووی لێ دێتە کایەوە، ئەم بەهایانە تاك ئاراستە دەکات لە کاتی کارلێککردن لەگەڵ کەسانی تردا توخمی مرۆڤ لەبەرچاو بگرێت. ئاڕاستەکردنی مرۆڤ بەرانبەر بە هەڵبژاردەکانی و هەڵسەنگاندنی ڕەفتاری خۆی و وە ئەو بەهایانەی کە تاک هەڵیەتی بۆ ماوەیی نین، بەڵکو دەرئەنجامی پەروەردەکردن و پێگەیاندنی کۆمەڵایەتی تاکە لەژیانیدا، کە دواجار سنورێکی گشتی بۆ کۆمەڵگا دادەنێن بۆ ئەوەی لەچوارچێوەیەکی مرۆییدا ڕەفتارەکان و کردەوەکانی پراکتیزە بکات، بەها مرۆییەکان بریتین لە: ڕێزگرتن، هەقیقەت، ویژدانی بوون، نەرم و نیانی، چاکە، سۆز و بەزەیی، گوێگرتن و پێزانین و خۆشەویستی بۆ ئەوانی دیکە، کە لە ڕێگەیەوە مرۆڤ توانای چەسپاندنی بەها ئەخلاقییەکانی هەیە، وەک دادپەروەری و دەستپاکی، ناتوندوتیژی، دوور کەوتنەوە لە فێڵ و تەڵەکە، خراپەکاری و ئازاردانی یەکتری ئەوە هانی تاک دەدات کە بیربکاتەوە و قسە بکات و بەشێوازێکی دیاریکراو ڕەفتار بکات و، دەبێتە پێوەرێك بۆی، چونکە ڕەفتارەکانی سنوردار دەکات و ئەوەش نیشان دەدات کە زۆربەی بەهاکان بۆ خۆشەویستی و خۆشی و ئاشتی و میهرەبانی و باوەڕەوە دیاری دەکرێن. بەڵام کاتێك ئەم بەهایانە دەکەون کۆمەڵگە تووشی شڵەقاوی دەبێت و بەرەو کەوتن هەنگاو دەنێت، کەوتن چەمکێکی فرە ڕەهەندە و مانایەکی جێگری نیە دەشێ بۆ هەرکەسێك مانایەکی هەبێت، بەڵام کەوتنی ڕاستەقینە کەوتنی مرۆڤە بەو مانایەی مانایەکی نەبێت بۆ بەردەوام بوون، بەمانایەکی تر بەها مرۆییەکانی لەدەست بدات یان ئەوەتا بەها مرۆییەکان دژی واقیعی گشتی بن تاکو کار بگاتە ئەوەی بەرگریکردن لێی لەخودی تاکیشدا مەحاڵ بێت، یاخود بڵێن ژینگەی گشتی بەهایەکی مرۆیی بۆ نەمابێتەوە، ئەمە کەوتنی ڕاستەقینەیە.

لە باری نەمانی بەها مرۆییەکاندا لە هەر کۆمەڵگایەک تاک ڕێگای لێ ون دەبێت، ئاخۆ ڕێگا ڕاستەکە کامەیە؟ کرداری مرۆییانە و ویژدانیانەیە یان پێچەوانەکەی، گەر کردەوە و ڕەفتارەکانی لەسەر بنەماکانی ویژدانی و بەها مرۆییەکان بێت ئەوا زیان بەخۆی دەگات دەدۆڕێ و دەشکێ بە تەنیا خۆی دەبینێتەوە لەبەرانبەر کۆمەڵ تا ئاستی پەراوێزخستن، چونکە لادان لە بەها مرۆییەکان بووەتە خواستێکی گشتی و ئاراستەی گرتووە و نەریت و مۆدەیەکی خوازراوە، ئەگەریش کردەو و ڕەفتاری لەگەڵ بەهاکان نەیەتەوە ئەوا خۆی نائاسوودە و ویژدانی شەکەت.

جیهانی ئەمڕۆکە هەمیشە لە گۆڕانکاریدایە و هەر ڕۆژەی تیۆر و ڕێگایی نوێ بۆ بەرەو پێشچوون باشترکردنی ژیان دەدۆزرێتەوە و گۆڕانی کۆمەڵایەتی لێدەکەوێتەوە، بەهاکان جێگیر نین و دەگۆڕدرێن، نابێت پارێزگاری کۆنەپارێزانە بین کە لەگەڵ ئەو تەوژمی گۆڕانکاریە نوێیەی کوالیتی ژیان نەیەتەوە، بەڵام ناشکرێ بەشێوەیەکی هەڕەمەکی گۆڕانکاریەکان پەرش ببێتە ناو کۆمەڵگا و دواجار تاکەکانی ئامادەیی ئەم گۆڕانکاریە هەڵنەگرن و دۆخێکی لادانی گشتی بێنێتە ئاراوە و شڵەقاوی کۆمەڵگەی لێ دروست بێت، کە ئاکامەکەی بێزاری و نائارامی هەموو تاکەکانی کۆمەڵگەیە، بەڵکو دەبێت بەپلان و بەشێوەیەکی گونجاو کە لەگەڵ واقیعی کۆمەڵایەتی ڕێکبخرێت کە خزمەتی مرۆڤ و تاکەکانی کۆمەڵگا بکات و ئاراستەیەکی مرۆییانە بگرێتەبەر کە ئاشتەوایی و ئارامی لێبکەوێتەوە.

بەهاکان ئامانجێ مرۆیی خوازراوێکانن کاتێک نامێنن دۆخێکی دژیەکی هەم لەخودی تاکدا هەم لە کۆمەڵگادا دروست دەکەن و ئاکامی بێزاری گشتی و نادادی کۆمەڵایەتی و فێڵ و لادانی لێدەکەوێتەوە کە بەشی زۆرینەی کۆمەڵگا پەیڕەوی لەو لادانە لە بەها مرۆییەکان دەکات کە دەشێ بەشێکی هەر بەنابەدڵیش پەیڕەوی لێ بکات، لەم دۆخەدا ڕەنگە مرۆڤ بەرگری لەهیچ نەکات، چونکە ئاراستەیەکی گشتی هەیە گەرنا پەراوێز دەخرێ و وەك شکستخواردوویەك دەبینرێت لەچاوی گشتیەوە، مەترسی گەورە ئەوەیە پەیڕەوکاریی لە بەها مرۆییە جوانەکان لەچاوی گشتیەوە شکست بێت، واتە بەنەریتبوون و مۆدەبوونی لادان لە بەها مرۆییەکان، کە ئەمە قەیرانێکی قوڵی مرۆڤ بوون دروست دەکات.

دیوی ناوەوەی ئەتمەسفەری ئەکادیمیاکان.. نووسینی: هاوڕێ خالید

بەر لە هەر شتێک، دەبێ بڵێم کە من نووسەری لا شعوری خۆمم، لا شعورم دەنووسمەوە، نامەوێت لاشعورم ببێ بە زبڵدان و کەلاکخانە. ڕاشکاوتر نامەوێت ببم بە مرۆڤیکی بەگەنی، بۆ ئەم مەبەستە دەستم داوەتە ڕیسایکلینی ئەو ماددانەی زیانبەخشن لەم زبڵدانە، بەشێوازێکی ئەدەبیانە، بۆ دووبارە فڕێدانەوەی بۆ ناو سەرچاوە ڕەسەنەکەی خۆی کە ئەتمەسفەرە گشتییەکەیە، لەم پرۆسەیەشدا بەهیچ شێوەیەک ڕاستەوخۆ دەست بۆ واقیع نابەم، چونکە من هەواڵبێژ و زانیاریدەر نیم وەزیفەیەکی ڕۆژنامەنووسم نیە، بەڵکو ئەوەی دەینووسم بەشێک لە وێنەکان و وێناکردنی بەشێک واقیعە لە لا شعوری مندا. لە ڕاستییدا من فەلسەفەکارم بەڵام خۆم وا پێناسە کردووە، ئەو دیمەنە وردانەی کە کرێت و ئازار دەرن و لە هەمانکاتدا پرس و باسی فەلسەفی نین، بەڵام گرنگ و ژیارین، بۆ قسەیان دەنێم و قسەیان لەگەڵ دەکەم و قسەیان لەسەر دەکەم، وەکو منداڵێ وردیلەیەکی هەرەپاس، دووبارە پەروەردەیان دەکەمەوە، بۆ ئەدەب یارییان لەگەڵ دەکەم و بۆ ئەمە شێوازێکی تەنز ئامەزی ئەدەبی، ڕەخنەیی بەکاردێنم.

لە ماوەی نزیکەی نۆ ساڵی ڕابردوودا چ وەک قوتابی و چ ئەستاش وەک ئەکادیمیەک، ئەگەر بمەوێت سەرە قەڵەمێک لەبارەی کێشی ناوەوەی ئەکادیما و ئەدەبیات و مەدەلی پەیوەندی ئەکادیمییەکان بنووسم، بە لەبەر چاوگرتنی ئەوە پانتاییانەی من بینیوومە و وەکو نمونە وەرمگرتووە...... بەمشێوەیە:
هەر کە بەیانیانەکەی لە پرسگەکانەوە تێپەڕبووی گوێچکەکانت بەر ئاپەرای سەلامو عەلەکچیان دەکەوە، کە هەر یەکێک لە نەزمەکەوە نوزەیەکی لێ دەردەچێت، لە ڕووی زانستی میوزیک و هەندەسەی دەنگییەوە، چەندین تەنی نەشازە. هەندێکیان بەیانی باش بەکاردەن، وەکو خۆ نواندنەک، ڕەنگە هەر لەگەڵ وتنیدا خەیاڵ ببێ بە بیرکردنەوە لە حاڵی شەی خۆی.
بەنزیکەی هەمووشیان، شێوازی دەبڕینەکەیان لەگەڵ ئاکتینگی

دەمووچاویان، نا هاڕمۆنی و نەسازە.
ئینجا ماچ ماچانەی ژنانی دەوامدار دەستپێدەکات، چاو بەیەککەوتن و خۆ هەڵدانە باوەش بەیەکترکردنیان یەک لەحزەیە، دەڵێی عەیامێکە یەکتریان نەبینیووە، بۆ من نا، کە ئەو ماچە بە مل داهاتوو و بە ڕوحە بێلامەوە، ماچە خوداییەکەی هەمنیشی لە بەرچاو خستووم. بەڵام بۆ شاعیرێکی سینگەی پەنجا ساڵان، ئەمە کەمێک سەختە، بەرگری دەوێ، لەو هەموو ماچ ماچەنە بێسوودە، تەنانەت پڕیشکی لیکاوی ماچێک بەسودفەیش ناپەڕێتە سەر کوڵمی ئاوساوی بە شەرابی هەنار پڤ بووی، تاوەکو تا ئێوارە خۆش ئیلهام بێت و لەگەڵ هەر دەست پیا هێنانێکی کوڵمەکانی، دوو دێری دیکە بخاتە سەر گومەزی گونی شیعرەکانی.

کە دەکەونە دیالۆگ لەگەڵ یەکتر، شێوازی قەرار و جواب لە لە قسەکردنیان لە ئاستێکی زۆر نزمدایە، زوو زوو ئاوتەک دەکەن و قسەکانیان تێکەڵ بەیەک دەبێ، خیرا دەست دەکەن بە عەفوەن عەفوەن، لەولاوە تازە یەکێکیان دێت بە دەوام، یەکسەر خۆی پیا دەکا هەر پاش سەلامو عەلەک، تومەز دواکەووتووە، یەکسەر بە قوڕگی نوساو دەپرسێ: چی هەیە چی نییە؟ ئینجا گەرم دەبێ، … بابەتەکان وەها تێکەڵ و پێکەڵ بەیەک دەکەن، کە ئەفڵاتۆن و هیگڵیش لەناویا دەربازیان نابێ و پێیان حەل ناکرێت، ون دەبن. جا سەری مانگی مووچە کە گیرفانیان گەرمە، پلان بۆ قسەکردن دادەرێژن، به میوە و چەرەزات و لوقمە شروبی، سەر مێزەکەی بۆ دەنەخشێنن، ئینجا کردنەوەی مەوزوع لە مەجلیسی ژناندا لە ناوقەدیەوەیە، (لاو نیو) لە ناوکەوە بۆی دەچن، وەک کەمتیار بەپەلەن دەیانەوێ زوو بگەنە هەناوی مەسەلەکە، وەکو پیاوان ناچنە ناو مەوزوع بەڵکو مەوزوع بەدوای خۆیاندا ڕادەکێشن. لە بەر ئەوە قسەیان نە سەری هەیە نە بن. کەچی هەمیشە ئەنجامەکانیان وردو ڕێک و زانستی ترە لە قسەی پیاوان! ئینجا شتێک هەیە لێی تێناگەم زۆر سەرسوڕهێنەرە، لە مەجلیسی ژناندا کەس گوێ لە کەس ناگرێ، کەچی هەمووشیان لەیەکتر تێدەگەن! بۆیە پێم وایە دیموکراتی ڕاستەقینە تەنها لە مەجلیسی ژناندا هەیە، هەموان لە یەک کاتدا قسه دەکەن و کەسیش گوێ لە کەس ناگرێ!
لە بەشی زۆری شەهادەداری زانکۆ هێندە بێ ئومێد و بێ متمانەبووم، تەنانەت ئەگەر لێم بپرسن چۆنی؟ تاقەتم نییە بڵێم باشم، لەڕاستیدا هەر ناوێرم بڵێم باشم! دەکرێ ئەو کێشەی لەگەڵ باش بوونی مندا هەبێت. بیەوێت باش بوونم تێکبدات. بەمە ئاسایشی سەلامەتیم دەکەوێتە مەترسییەوە.
ئەمە وەڵامێکی ژیرانە نییە بڵێی باشم، تا درەزن بی سەلامەتتری، تا هەلپەرستبی بە ئەدەبتر دەردەکەوی. گریمان ئەگەر هەر ویستت بڵێی

((باش))م، دەبە خەلەلەک بخەیتە نێو قسەکەتەوە، بە زمانی جەستە ناڕاستەوخۆ بە مەو مەنی ئەوەی پێ بڵێی.
ئەوە ڕاستییەکە تایپێک لە مرۆڤ هەیە شەڕانگێرە، کێشەی لەگەڵ بەها ئەخلاقییە باشەکان هەیە، دەشێ نەخۆشی سادیزمی هەبێت، یا خەوشدار بێت، لە خاڵی هاوبەشی خۆی بگەڕێت.
لە نێـو ئەو هەمـوو ژاوەژاو و هەراو زەنـا یەدا، ئەرێ چۆن سـەلامەت دەبێت؟ چۆن دەتوانیت باش بیت؟
ئەرێ هەر بەجدی، چۆنی چاکی؟کەی پرسیارە؟ زۆر جار هەیە مرۆڤ خۆشی نازانێ چۆنە، من وەکو خۆم، زۆرجار نە باشم نە خراپ، ئینجا پرسیار نامە (اسئلە)یەکی لەسەر چۆنی و چاکی بۆ ئامادەکردوویت، ناشبێ بڵێی خراپم، چونکە ئەوە ئەدەبیاتی ئێمە نیە. ئینجا لەسەر یەک وتنەوەی، وەکو نواندنی ڕێز و ئەدەبێکی زیاتر … چ گاڵتەجاڕییەکە ئەمە؟! حەوانەوە لەم ئەتمەسفێرەدا، پێویستی بە دەبەنگایەتییەکی لە ڕادەبەدەر و بێشومارە.
ئەم پانتایی ئەکادیمی و زانکۆیە هەبوو کە مرۆڤ تیایدا وەکو مرۆڤ ببینرێت و هەناسە بدات، ئەویش بۆتە پێشانگا و بازاڕی خۆ نمایشکردنی، ئەم ئەدەبیاتە هەزەلی و سەفیهە.
بەر لەوەی بچمە زانکۆ، خەیاڵاتم دەکرد لە ژێر کاریگەری نووسەرە وجودییەکانی ئەوروپا، بە ژیان پێدەکەنیم، پێم وابوو، ئەگەر دەپێ و خەفەتبار بم ئاساییە بچمه ناو گۆڕەپانی زانکۆ پێ بەدە هاوار بکەم و بقیژێنم. بەرمەبنای ئەوەی پێم وابوو دواجار لەوێ مرۆڤ هەر مرۆڤە و پێویستە وەکو مرۆڤیش ببینرێت. بەڵام نا، تێگەیشتم ئێرە نە کۆماری ئەفلاتۆن، نە ((مدینە الفاضلە)) ی فارابی، نە شاری خودای سانت گۆستین نییە، ئێرە پاریس نییە، لێرە نە سارتەر هەیە نە فۆکۆ. ئێرە سیخناخە بە کۆمەڵناسی خۆ نەناس، سایکۆلۆجیستی غرور و نەرجسی و ئەنسرۆپۆلۆجی سەفیلکە و عەشقە تەسبیحات مێژووکارو عەرەبیزانی پاساوهێن، بە ئەو تراژیدیایانەی بەسەر ئەم میللەتەی ئێمەدا هات.

سیخناخە بە، …
دکتۆرای دیکتاتۆر و ئاغا بیر و موراهیق پۆز.
شاعیری عەشایری شعور شێوێنراوی بە لا شعور.
نوسەری نەوسن و عەشقە چەپڵە و چەلاو و تەپوتۆز.

مەجلیسە ئەکادیمییەکان جمەی دێ لە ئەکادیمیستی پڕ پاردۆکس و سەفسەتەچی، پڕە لە موجامەلات و نوکتە و قسەی بێ موناسەبەی بەش و بێتام و پێکەنینی صناعی و نەشاز و نائیستاتیکی. لە تەحلیلاتدا،

ڕەچاوی هیچ جۆرە میتۆدێک ناکەن، قسە گران فرۆش و چەرچیانە معامەلە زانن.

ئەو دیمەنەی کە زۆر تراژیدیی و جەرگبڕە، ئەوەیە زۆرجار ئەگەر یەکێک زۆر جدی و کارزان بێت، بەجۆرەها شێواز ئازار دەدرێ، وەک چوارپەل بگرە جار هەیە وەک کەل و پەل، بةکاردةهیریت هەندێ جاریش هەیە هەر بە هیچ دانانرێت. جۆرەها شێوازی لەسەر تاقیدەکرێتەوە، هەر کەسە و بەشێوازی تایبەتی خۆی وەکو گاشە بەردک که لەو ناوە کەوتبێت زمانە چەقۆکەی خۆی لێ دەسوێ و خۆی پێ تیژ دەکاتەوە.

هەرگیزیش فێر نابن واز لە ژیان و ئازادی و تایبەتمەندییە زۆر تایبەتیی و کەسییەکانی یەکتر بهێنن. ئەگەر دەست لە ڕەنگی جلەکانت وەرنەدەدەن خۆیان بە گوناهبار دەزانن، هێشتا تێنەگەیشتوون ڕەنگ پێش ئەوەی ڕەمز بێت، ئیستاتیکایە و زەوق و سەلیقەیە

لەم دۆخانەدا جارجار ژانە سەرێک دەمگرێ وەکو ئەوە وایە کە نەیزەکێک بەر سەرم کەوتبێت.

ڕق بەرامبەر بەیەکتر لە ئاستێکە کوتلە و گروپ و دەستەی لێکەوتۆتەوە، تا سەری داوەتە ئەوەی زۆر جار لەسەر تەماشا کردنی قونی کیژ□□ی□ک، سەنگەر لە یەکتر دەگرن. زۆرینە بوونەتە پۆلیسی ئەخلاقی بەسەر یەکترەوە،

لێرەدا هەرگیز سەری سپی نیشانە نییە بۆ دڵی سپی یان ڕەوشتی سپی، بەڵکو زۆربەی جار ئاماژەیە بۆ حەسودی و حەساسیەت و مەزاج و چاو لە زیاتری و ڕەزیلی، کە ئەمەیان داخێکی ترە.

لەو هەموو نا نەجابەتییە، پیاو واقی وڕدەمێنێت.

ئەم سکانداڵانە هێندە شەرمەزارکەر و تاقەت پڕوکێنن، د□ بێت هەموو ڕۆژێک شین و واوەیلای بۆ بگێڕین و وازی لێنەهێنین.

ڕەنگە هەندێکجار، نەیانەوێت گوێیان لەو حەقیقەتانە بێت. کە گوێچکەکانیان گرت، مانای وایە شتێک لەناو دەستی تۆیە بەقەد ترسناکترین شت ترسناکە، جار وایە وتنییان خۆکوژانەیە، وەکو ڕاکێشانی ئەلقەی نارنجۆکێک وایە لەنێو پەنجەکانتەوە.

نوسینی : هاوڕێ خالید

باشوری کوردستانم وا بینی.. هیوا ناسیح

(میللەتێک لە ڕەوشێکی تاڵ و خەوێکی شیریندا)

دوای نزیکەی پێنج ساڵێک سەفەری باشوری کوردستانم کرد و پێش چەند ڕۆژێک گەڕامەوە، هەرچەندە زیاتر لە ٢٢ ساڵە لە کوردستان دوورم، بەڵام ئەمە یەکەمجارە دوای ماوەیەکی وا درێژ سەردان بکەمەوە.
پێنج هەفتە لە کوردستان مامەوە، هەرچەندە گەرمایەکی تاقەتپڕوکێن بوو، کەمتر بواری سەردان و یەکتر بینین هەبوو، بەڵام ئەوەندەی کرا، هەندێک شاری کوردستان بە هەولێریشەوە گەڕام و جگە لە کەسوکار و هاوڕێیان دەیان کەسی ڕۆشەنبیر، راگەیەندکار، بەرپرسی حزبی و حکومیم بینی. ئاسودە بووم لە هەردوو مەراسیمی ساڵڕۆژی تیرۆرکردنی شەهیدان سێرانی مامە حەمە و ویداد حوسێندا بەشداریم کرد، کە لە دوو ڕێکەوتی جیادا سازکران. لێرەدا هەندێک سەرەقەڵەم دەنوسم، کە ڕا و سەرنج و تێبینی خۆمە لەسەر باشور، هیوادارم هەڵە بم و لە خاڵە نێگەتیڤەکاندا نەمپێکا بێت:

- جگە لە خەڵکی کاسبکار و ناموچەخۆر، زۆربەی زۆری موچەخۆرانی حزبی و حکومی چەند سەعات و ڕۆژانێکی زۆر کەم لە هەفتەدا کار دەکەن، زۆریان لە کاتی دەوام و سەر کاریشیاندا هەر بێکارن و کات بەڕێ دەکەن. زۆربە لایان سەیر بوو کاتێک دەمگوت، من ڕۆژانە هەشت سەعات و نیو و پێنج ڕۆژ لە هەفتەیەکدا لە ئەوروپا کار دەکەم.
- ئەو گروپەی باسم کردن کاتێکی زۆری بەتاڵییان هەیە و نازانن چۆن پڕی بکەنەوە، زۆربەیان سود لە کاتە بەتاڵەکانیان نابینن و هەر بە خەوتن و سەیری کەناڵەکانی تی ڤی و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان بەڕێی دەکەن. زۆرترین پشوو دەدەن و کەمترین جوڵە ئەنجام دەدەن.
- زۆربە بەیانییان درەنگ هەڵدەستن و خەوی پاش نیوەڕوانیش بووەتە نەریتێکی ئاسایی لای زۆربەی خەڵک! (میللەتێک لە ڕەوشێکی تاڵ و لە شیرینی خەودا).
- ئێستاش زۆرێک لایان وایە ڤایرەسی کۆرۆنا درۆیە و هیچ مەترسی نییە، بۆیە خەڵکانێکی زۆر کەم خۆپارێزی دەکەن.
- هێشتا زۆربەی خەڵکە ئەکادیمی و خاوەن بڕوانامە بەرزەکان و ڕۆشەنبیرەکانیش ڕێزی کات و مەوعید نازانن و ناگرن و زۆر

کەم بە بەڵێن یان مەوعیدەوە پەیوەستن، دواتریش هەزار بیانوی حازربەدەست دەهێننەوە بۆ پابەند نەبوونیان.

- باشترین دوو دەزگای ڕاگەیاندنی ئەهلی کە ئاوێنە و هاوڵاتین، ئاوێنە لەبەر خراپی باری ئابوری و خۆنەفرۆشتنی بە حزبەکان هیچ نوسینگە و بارەگایەکیان نەماوە و لە ماڵەوە چەند خۆبەخشێک سایتەکەیان بەڕێوە دەبەن، هاوڵاتیش چەندکەسێکی کەم و ماندوو لە نوسینگەیەکی خاکیدا چاپ و بڵاوی دەکەنەوە، واتە حاڵیان لە ئاوێنە باشترە، بەڵام زۆریش نا. دەتوانین بڵێین، کە میدیای ئازاد و سەربەخۆ نەماوە!
- ڕاگەیاندن بووتە بزنسێکی ناڕەوا و چاوچنۆکی و قەڵەم و ویژدان و کیبۆرد فرۆشتن، چوومە نوسینگەی هەندێک ماڵپەڕی بە ناو ئەهلی، دەتگوت نوسینگەی سی ئێن ئێن و بی بی سییە، کە دەپرسی ئەم نازو نیعمەتتان لە کوێوە هێناوە، دەڵێن بە پارەی ئیعلانات و پشتیوانیی هەندێک کەس، دەوەرە وشەی (هەندێک کەس) سەرنجت ڕانەکێشێت!
- هەر کەس سەرەگوریسێکی حزبی یان حکومی بەدەستەوە بێت (بەرپرسیارەتییەکی هەبێت) خۆی پێ گەورەیە و دەجار تێلی بۆ بکە، ئەو جارێک بۆت ناکاتەوە! هەر یەکێک لەمانە دوو سێ مۆبایل و ژمارەی جیاجیای هەیە. زۆربەشیان هیچیان بەدەست نییە.
- خوێندن و بڕوانامە هێنان بووتە ئاوخواردنەوە، بەتایبەت بۆ دەوڵەمەند و کەسوکاری بەرپرسەکان، لە مامۆستایەکی زانکۆم پرسی، کە هاوڕێیەکی نزیکمە، ئێستا بە نزیکی چەند هەزار خاوەن بڕوانامەی ماستەر و دکتۆرا لە باشور هەیە و چەندیان بە ماندوبوون و کۆششی خۆیان پێی گەیشتون، وڵامەکەی وابوو: نزیکەی ٢٠ هەزار هەیە و نیوەی ئەم ژمارەیە بێماندووبوون و شەونوخونی بەدەستیان هێناوە! سڵاو لە زانست!
- توێژێک دروست بووە، کە مووچەی زۆر و زەبەلاح و پارەی موفتیان هەیە، کە یان لە حکومەت و حزبە باڵادەستەکانەوە، یان بە هۆی بێدەربەستی حکومەتەوە لە ڕێگەی بازرگانی بێسەروبەرەی جۆراوجۆر تا دەگات بە ماددە هۆشبەرەکان، بەو دەستە پارەی موفتیان دەست دەکەوێت و بەم دەستەش تەخشان و پەخشانی دەکەن.
- نەوەیەک لە کچ و کوڕی لێپرسراوەکان دروست بووە، کە پارەیەکی زۆریان خراوەتە بەردەست و لە ڕووی هەست بەلێپرسراوێتیکردن و مۆراڵی و بەها مرۆڤایەتییەکانەوە

لەوپەڕی نزمی و داتە‌پیویدان. خەریکە وەک کچان و کوڕانی شێخەکانی دورگەی عەرەبیان لێ دێت، کە تەنها پارەیان هەیە و وا دەزانن بە پارە دەتوانن هەموو شت بکڕن و ناز بە سەر زەویدا دەکەن!

- بازاڕ و سەرجادەکان پڕیەتی لە نوێترین مۆدێلی ئۆتۆمبیلی گرانبەها و کەشخە، هاوکات پڕیەتی لە سواڵکەر و دەسگێڕی مناڵ و پیرەژن و پیرەمێردی ماندو و بێچارە و تەنانەت ئافرەتی گەنج و لەشفرۆشیش!
- لەسەر ئاستی حکومەت و یاسا، جێبەجێکردن یاسا تەنها بەسەر خەڵکە ڕەشوروت و هەژار و بێ پشتەکەدایە. لێپرسراوان و نەوەکانیان لەسەرو یاساوەن و حساب بۆ کەس ناکەن. ئامادەن لە سەر دەستشکانەوەی شۆفێرێک بە سەریاندا، یان نوسینی سزای سەرپێچیی پۆلیسێک بۆیان لایەکی شار بکەنە بەر□ەی شەڕ.
- جیاوازیەکی ئاشکرا لە ڕووی رێگەوبان و پارک و باڵەخانەوە لە نێوان سەوز و زەرددا هەیە، بەڵام لە ڕووی دابینکردنی ئاو و کارەباوە وەک یەکن.
- سێکتەرەکانی خزمەتگوزاریی، پەروەردە، خوێندنی باڵا، دادوەریی، سەربازیی …هتد لە ڕەوشێکی زۆر خراپدان و بەرەو خراپتریش دەڕۆن، بە قەولی کەسانی میکانیک، لە کوێوە دەستی بدەیتێ، بڕغو و واشەر و پارچە‌ی لێ بەردەبێتەوە. نازانیت باسی کوێ و چییان بکەیت!
- سیاسەت و حزبایەتی زۆر بێ رمێن و ڕەواجە، زۆربەی هەرە زۆری حزبەکان بە ئیمتیازات و ئیغرائات کادر و ئەندامەکانیان بە خۆیانەوە بەستۆتەوە. خە‌ڵک وا فێرکراوە تەنها حزبایەتی بۆ مافی کەسی و بەرژەوەندیی تایبەتی بکات.
- کەسێکی کاسبکار و بێلایەن نابینیت کە داکۆکی لە حکومەتی هەرێم بکات، جگە لە هەندێک لەوانەی لەو رەوشە سودمەندن.
- دوای ڕووداوەکانی تالیبان و ئەفگانستان لێپرسراوانی باشوریش جۆرە سام و ترسێکیان لێ نیشتوە، کە ئەو رەوشەیان لێ تێک دەچێت و وا بۆیان ناچێتەسەر، هەرچەندە وا خۆشیان نیشان دەدەن کە پێیانەوە دیار نەبێت.

چەند دیاردەیەکی پۆزەتیف:

- ژنان و کچان تا ڕادەیەک هاتونەتە ناو بازاڕی کار و ریستورانت و کافێ و فرۆشگاکانەوە.
- هۆشیارییەکی ژینگەپارێزی بەدیدەکرێت، لای کە‌می لای نەوە نوێکە، هەرچەندە هێشتا بە پێی پێویست نییە و زۆری ماوە.
- بە گشتی خێزان کەمتر مناڵ دەخەنەوە لە چاو ساڵانی

رابردوودا، کە ئەمە بارێکی قورسی لە سەر ژنان بەتایبەتی و خێزان بە گشتی لابردوە، هەرچەندە هەندێک کەس ئەم خاڵە بۆ بابەتی ئاسایشی نەتەوەیی بە خاڵێکی نێگەتیف دەبینن.
– هەستی نەتەوەچێتیی تەسکبین و ناوچەگەریی بەرامبەر خەڵکان و گەشتیاری عەرەبی باشور و ناوەڕاست کە دێنە کوردستان زۆر کەم بووەتەوە.

تێبینی: وەک ڕای خۆم دەڵێم زۆربەی هەرە زۆری ئەو خاڵانەی سەرەوە حکومەت و دەستەڵات لێی بەرپرسن نەک خەڵکانی ئاسایی.

فلاشباک..8.. ستیڤان شێمزینی

لە دەفتەری بیرەوەریی رۆژانەوە

ستیڤان شێمزینی
بەشی هەشتەم

دیسان ئەمڕۆش، بە رەشبینییەوە لە خەو رادەچڵەکم، دەستم خستەتە ژێر چەناگەم و سەرم بەسەر کتێبێکدا شۆڕ کردۆتەوە، دەخوێنمەوە بۆ ئەوەی بزانم ئەمە چ سوودێکی هەیە؟. ئیرەیی بەوانە دەبەم کە مردوون. چوون مەرگ بۆ رۆژگارێکی پڕ کوێرەوەریی وەک ئەمڕۆ کە تەمی شەڕ ئاسمانی گرتووە رزگارێکە. مەرگ رزگارێکە. هەر چەند بیر دەکەمەوە، هۆیەک نابینم، وەک ئەو خەڵکە گەشبین بم، ئامرازێک بۆ گەشبینی شک نابەم، جگە لە درۆ. "کۆڵن وڵسن" باس لە داڕووخانی مرۆڤایەتی هاوچەرخ دەکات و پێیوایە هەموو شتێک بەرەو خاڵی پایانی خۆی دەڕوات. ئیدی هەموو شتێک لە کۆتایدایە. دڵنیام رۆژێکی دوور نییە کە مرۆڤ لەسەر زەوی وەک دەیناسۆرەکان ئینقراز دەکات. بەڵام لە پاش چی؟. لە پاش ئەوەی گەردوون وێران دەکات، وەک درێغیشی نەکردووە.
تۆ سەیری ئەم دنیا پووچە بکە، سامانی 130 کەس لە ئەمەریکا، هەموو کیشوەری ئەفەریقای پێ دەکڕدرێت!. سەیر بکە ساڵانە رۆژئاوای لانکەی هیومانیزم و لیبرالیەت و بازاڕی ئازاد، سەدەها هەزار تۆن دانەوێڵە و گەنم، نغرۆی ئۆقیانووس دەکات، کەچی لە رواندا و

تانزانیا و کیشوەری ڕەش، مرۆڤ لە بێ نانی دەمرێت لە برساندا. تە سەیری "شەپۆلی سێیەمی زیاری مرۆڤایەتی"یەکەی تۆفلەر و "کۆتایی مێژوو"ەکەی فۆکۆیاما بکەن، چۆن دنیای لە ئاشوبێک هەڵکشاوە لە ئەفسانەی "بابلی"شدا نموونەی نەبینراوە. ئەمە ئەو ڕۆژگارەیە "نزار قەبانی" باسی دەکات، کە برسییەکان ددانیان لە مانگی چواردە گیر کردووە، چوونکە شێوەی لە نان دەچێت.

بە بڕوای من، دەسەڵات لە پشتی گەشبینییەوەیە، گەشبینەکان بیانەوێ و نەیانەوێ خزمەتکاری سیستەمی کۆن و داڕزیوی حکوومەتەکانن. ئێستا من لە حاڵێکدام کە "ئەدگار ئالان پۆ" هەمیشە دەیووتەوە "پڕاوپڕم لە ئازار و ترس و پووچی". من لەوانلەوم لە نهێلیزم. خەڵک چۆن بیر ئەکاتەوە با بیکاتەوە، چوونکە رقم لەو شتانەیە کە زۆرینەی خەڵک بڕوایان پێیەتی و پیادەی دەکەن، من ئەنتی کەلتووری باڵادەستم، رقم لەو مەگەلییەیە کە بەرهەمی ناسیۆنالیزمی شوانکارەی کوردە. من رقم لەو ژیانەشە کە بەشایی و هەلهەلە دەیتە ناوی و بەشین و رۆ رۆ لێی دەردەچی، وەک "حەسار"ەکەی "شەرزاد حەسەن"، "من بە هەلهەلەی شایی هاتمە ناو حەسار، بەڵام دەبینن بە وەلوەلەی شین لێی دەچمە دەرێ". ئای خودایە لە جوانی "حەسار و سەگەکانی باوکم".

چەند سەختە ئەمە لە وڵاتێکدا مەحکوم کراوین بە ژیان خوێنی پەپوولەی تیا دەڕژێ و سەرچۆپی مەرگی ناسکیی تیا دەگیرێ، کەچی لەولاوە خەڵکی جنۆکە فەرشی سوور لەبەرپێیان رادەخەن!. ئەوەتا من بەو تەمەنە کورتەی هەمە هەندەی هەزار ساڵ ئازارم بینیوە و وام لێهاتووە لە رووی دەروونییەوە بوومەتە کەسێکی ماسۆشی، چێژ لە ئازار و خەمەکانم وەرئەگرم چوونکە خەم و ئازار پانتایی ژیانمی داگیر کردووە. خەمی من بێ نان نییە، ئەگەرچی خەمی نان هێشتا خەمی زۆرینەی کۆمەڵگەیە، خەمی من [illegible] خەون بینینە. خەونی من، لوتکەی ئازادییە نەک قەفەزی ئاسنینی کەلتور و ئاین و سیاسەت و دەسەڵات. لەبەر خەمەوە [illegible] ئەکەم وەک چۆن خولە شێت [illegible]ەکانی خۆی لەسەر کارتۆنە جگەرە ئەنووسێ و بڵاویان ئەکاتەوە، فرمێسک ئەڕژم و فرمێسکم بەم جۆرە تەوزیف کردووە لە [illegible]یەکما:
پرسیاری ئەوە مەکە بۆچی فرمێسک دەڕێژیت؟
پرسیاری ئەوە بکە بۆچی فرمێسک ناڕێژیت؟.

15-1-1998

تێبینی: ئەم بەشە لە لاپەڕە 30-33 کتێبی “فلاشباک”چاپ و بڵاوکراوەتەوە. کتێبەکەش لە سەرەتای ساڵی 2017 چاپ بووە

بمرێ تالیبان لەکابۆڵ بێت یان لە تاران!.. حەمید تەقوایی وەرگێڕانی: کاوە عومەر

“بمرێ تالیبان لە کابوڵ بێت یان لەتاران”. ئەم دروشمەی خەڵکی ئێران جارێکی تر دێتەوە شەقام.هەرئێستا لەگەڵ گەڕانەوەی دیوەزمەی تالیباندا،بەوتنەوەی دروشمی”ئەمارەتی ئیسلامی مان ناوێت،ناوێت”لە شەقامەکانی تاراندا بەرزبوەتەوە.ئەمە تەواوکەری دروشمی کۆماری ئیسلامی مان ناوێتی خەڵکی ئێرانە.ئەمە خاڵی یەکدەستی خەڵکی ئێران وئەفغانستانە لە دژی هێزو دەوڵەتە شەڕەنگێزە ئیسلامەکانی ئێران وئەفغان و تەواوی ناوچەکە.

دەوڵەتی ئەمریکاو هاوپەیمانەکانی دوجار تالیبانیان دروست کرد.جارێک لە کۆتایی ساڵی حەفتاکاندا لەدژی باڵادەستی سۆڤیەت و جاری دوهەم ئەمرۆیە کەلەدژی خەڵکی پێشکەوتوخوازی دونیا،پاش لە قوڕدا غەرق بونی ماکینەی جەنگی ئەمەریکا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا و شکستی ستراتیجی باڵادەستی خوازی میلیتاریستی کە هەر لە سەردەمی بۆشی باوکدا لە دەستوری هەیئەتی باڵادەستی ئەو وڵاتەدا دانرابوو.

سەردەمی تاکە سوارەکانی پاش ش□□□ی ساردی ڕۆژئاوا بە بانگهێشتی هێزە ئیسلامیەکان لەلایەن ئۆباماوە بە”دەستەکانتان بکەنەوە تا دەست لەناو دەستی یەک بکەین” و ئەم ڕێبازە” ڕابەری لە کورسی دواوە”بەکۆتایی گەیشت و هەر لەو کاتەوە هەوڵیاندا کە جارێکی تر تالیبان بگ□□ن□ن□وە مەیدان.سەرکردەو چالاکەکانیان لە زیندان ئازادکرد.لە دوحە مەکتەب سیاسیان بۆ دروستکردنەوە،دەستیان بەگفتوگۆکرد لەسەر دروستکردنی”دەوڵەتی کاتی”! وەک دەردەکەوێت کە تالیبان مشتی نوقاویان کردبویەوە،و ئەوەی قبوڵ کردبوو کە کاری بەسەر هێزەکانی وڵاتە یەکگرتەوەکان و هاوپەیمانەکانیەوە نەبێت،و

بەم هەیەشەوە ئیتر هەر بەلایەک بەسەر خەڵکی ئەفغانستان بهێنن وەک کردەی هێزێکی تیرۆریستی ناخرێتە چوارچێوەی پێناسەی فەرمی وڵاتانی ڕۆژئاواوە!
ئەمە سیاسەتمەدارانی ئەمەریکا و وڵاتانی تری ڕۆژئاوا لە خێرایی پێشڕەویەکانی تالیبان و هەرەسهێنانی دەوڵەتی کەپیکراوی ئەشرەف غەنی و ئەو سوپایەی کە لە ئەفغانستان دروستیان کردبوو سەرسوڕمانی خۆیان دەرئەبڕن. بەڵام ئەمە تەنها شێوە خۆنواندن دیپلۆماسیەتێکی قیزەونە. وەک ڕۆژی ڕوون ئاشکرابوو کە تالیبان شەریک بوون لە دەسەڵاتدا پەسەند ناکات و بەشتێکی کەمتر لە ئیمارەتی ئیسلامی ڕازی نابێت. ئەمەریکاو هاوپەیمانەکانیشی ئەوەیان بەباشی دەزانی و لەبنەڕەتدا ئامانجیان جگەلەوە شتێکی ترن نەبوو هەر لە هەمان کاتی بەناو گفتوگۆکاندا، تالیبان تەقاندنەوەی زانکۆ و خوێندنگاکانی کچانیان دەست پێکرد بوو تەنانەت لە گفتوگۆکانیشدا ڕاشکاوانە ڕایان گەیاند بوو کە دەوڵەتی ئەفغانستان بەڕەسمی ناناسن وخوازیاری ئیمارەتێکی ئیسلامین بەتەواوی ڕێکەوەت لەگەڵ یاساکانی شەریعەتی ئیسلامیدا.
بەڵام بۆچی ئەمریکاو دەوڵەتانی ڕۆژئاوا پاش بیست ساڵ ئامادەی سەربازی لە ئەفغانستان و خەرجکردنی ملیاران دۆلار دوبارە پەنایان بردەوە بەر تالیبان؟
ئەم پرسیارە لە دوو ئاستی سیاسی-تاکتیکی و ڕەبازی-ستراتیجی وەڵامی بدەیتەوە کە ئەڵبەت پەیوەندی ڕاستەوخۆشیان بەیەکەوە یە.

لە دیدی سیاسی وڵاتانی ڕۆژئاوا ولەسەرویانەوە ئەمەریکا بەشوەن ئامانجی بنیاتنانی دەوڵەتێکی بەهێزو سەقامگیری لایەنگری ڕۆژئاواوەن.و کاتێک گەشتنە ئەو ئەنجامەی کە دەوڵەتانی لەرزۆکی هاو شێوەی دەوڵەتی حامید کارزایی و ئەشرەف غەنی ناتوانن ئەو دەورە بگێڕن دوبارە پەڕوباڵیان دایەوە بە تالیبان. ئەمە ئامانجێک بوو کە هەر لەسەرەتای هەبونی سوپای سۆڤیەت لە ئەفغانستانەوە بەشوێنیەوە بون وئەمەیش دوبارە گەڕاونەتەوە بە هەمان سیاسەت. ئەوەی کە جیاواز بوو هێرش بوو بەسەر ئەفغانستان لەسەر دەمی بوشی کوڕدا. پاش هێرش بەسەر دوو بورجە دوانە بازرگانیەکەی نیۆرک ویستیان مشتەکۆڵەی بەهێزی خۆیان نیشان بدەن قورعەکەیان ناوی ئەفغانستان و "بەدوای ئەویشدا عێراق" دەرچوو. ئەم سەردەمە جیاوازە لەژێر دەمێکەوە بەسەر چوو. لەڕاستیدا هێنانە پێشەوەی سەرلەنوێی تالیبان درێژەی هەمان سیاسەتی پێشوە. ئەڵبەتە لەم سەردەمەدا پێشبڕکە لەگەڵ بلۆکی ڕوسیا-چینیش زیاد بوە بە هاوکێشەکانی ناوچەکە. کوتلەی ئەمەریکا ئومێدەوارە بە سەرنج دان لە نزیک بونەوەی تالیبان لەگەڵ

عەرەبستانی سعودی و پاکستان و دوژمانەیەتی لەمیژینەیانە لەگ□□ س□قی□تی پێشوو کە لەمپەرێکش ل□ بەرانبەر هەژمونی بلۆکی روسیا- چاینەدا دروست بکات.
لەڕوانگەی سیاسی وستراتیجی و فەلسەفەی سیاسیەوە گێڕاانەوەی تالیبان نمونەی کارکردی پۆست مۆدێرنیزم و پاشەکشەیە لە کۆمەڵگەی مەدەنی و ئیستراتیجی دامەزراندنی دەوڵەتە موزائیکیەکانە.ل□ی□ا جیرگە و دەوڵەتی لاوازی حامید کەرازی و ئەشرەف غەنی لەسەر بنەمای هەمان لۆژیک و فەلسەفەی سیاسی کە ئیماراتی تالیبان و بەدەقیقیش بەهەمان هۆکار ئەم دەوڵەتانە هیچ پێگەیەکیان لەناو خەڵکی ئەفغانستاندا نیە.
ئەمڕۆ لە دەسەڵاتدارانی ئەمەریکا و ئەورپا تا واشینتۆنپۆست و بی بی سی نیگەرانی خۆیان دەرئەبڕن لە هەڵەی بەکەم گرتنی کلتوری خەڵکی ئەفغانستان و هەوڵدان بۆ سەپاندنی دیموکراسی شێوە ڕۆژئاوایی بەسەریاندا.ئەڵێن تالیبان زۆرتر لەگەڵ کلتوری خەڵی ئەفغانستان نزیکە!ئەمە پڕوپاگەندەیەکی قێزۆونە.کارەساتێکی مرۆیی کە بە ئاوارەی ملیۆنی خەڵک لە ترسی دەسەڵاتی تالیبان دروست بوو.هاواری ناڕەزایەتی هەڵسوڕاوانی بەرگری لەمافەکانی ژنان لە ئەفغانستان ولەدەرەوەی وڵات لەدژی ئەم سیاسەتە تاوانەکارانەیە.لوتکەی بێ شەرمی ئەم بانگەشەکارانە نیشان ئەدات.

تالیبان،هەروەکو،ئیسلامی شێوەی خومەینی بەرهەمی کلتوری سیاسی خەڵک نیە.بەرهەمی سیاسەتی وڵاتانی ڕۆژئاوایە ل□ بەرانبەر"مەترسی"چەپدا.تالیبان پەنتاگۆن دروستی کرد و خومەینیش کۆنفرانسی سەرانی وڵاتانی ڕۆژئاوا لە گوادالوپی بردیانە پێشەوەو خستیانە ژێر تیشکی بلاجیکتۆرەوە.ئەمە نەهیچ پەیوەندی بە"هەناردنی دیموکراسی" ئیستا بەهەر مانایەکی ئەم وشەیە.و نەلەبنەڕەتدا وڵاتانی ڕۆژئاوا نیگەرانی و خەمیان دەستب□رکردنی ئازادی سیاسی و مافەمەدەنیەکانە تەنانت بەهەر پێناسەیەکی"کەموکورت و مینیمال□یستی" ئەم وشانەوە ،هەبوە. هەر وەک لەشکرکێشی سەربازی بۆ سەر عێراق وئەفغانستان هیچ پەیوەندیان.بە"هەناردنی دیموکراسیەوە نەبوو.
تالیبان و کۆماری ئیسلامی و وڵاتان و هێزەکانی گرێدراو بەبزوتنەوەی ئیسلامی سیاسیەوە نەلە کلتوری خەڵکی ناوچەکەوە سەرچاوەیان گرتوە نە لە کلتوری خەڵکی پێشکەوتوخوازی ڕۆژئاواو و هەموو جیهانەوە.ئیسلامی سیاسی دەرهاویشتەی بن بەستی ئایدۆلۆجی- سیاسی وڵاتانی رۆژئاوا و دەسەڵاتی هەموو لەسەدا یەکەکانی جیهانە؛ بەرهەمی بۆگەناوی سەرمایەداری سەردەمی ئێمەیە.ئەمە

دیموکراسی لە جۆری شۆڕشی گەورەی فەرەنسا نیە. بەڵکو دیموکراسی پۆست مۆدێرنیستیی هاوشێوەکانی ڕیگان و تاچەر وفریدمان وترامپە کە حوکمی دونیا دەکات.خەڵکی ئەفغانستانیش وەک هەموو لە سەدا نەوەدونۆکانی خەلکی جیهان خوازیاری ژیانێکی سەردەمیانە وئینسانی وخۆشگوزەران و متەمەدینانەن؛ئەزمونی ئەفغانستان نیشانی ئەدات کە لەسەدایەکێ سەرمایەدارەکان ودەوڵەتانی سەرمایەداری لە هەموو جیهان،لە ئەمریکا وئەوروپای یەکگرتوە وە بیگرە هەتا ڕوس و چاینە وکۆماری ئیسلامی وعەرەبستانی سعودی و تورکیا لەڕیز بەرانبەر جەماوەری خەڵکی دونیادا وەستاون .
دەوڵەتی ئەمریکاو هاوپەیمانەکانی جارێکیترتالیبانیان بەرزکردەوە ، بەڵام بارودۆخی جیهان ساڵی دەیەی هەشتاکان نیە.هیلاری کلنتۆن لە کتێبەکەیدا بەناوی “هەڵبەژاردنە سەختەکان”دا بە شانازیەوە دەنوسێت ئێمە تالیبانمان لەدژی کاریگەری سۆڤیەت دروست کردو لەو سیاسەتەشدا سەرکەوتوبوین.ئەم جارە سەرکەوتنێک لە گۆڕیدا نیە.
جەماوەری خەڵکی ئەفغانستان وجەماوەری ئازادیخوازی خەڵک لەسەرتاسەری دونیا بلۆکی سۆڤیەت نیە هەتا پاشەکشەبکات.دونیا جارێک دۆوزمەی تالیبانی ئەزمون کردوە و ئاکامی سیاسەتی میلیتاریستی دەوڵەتی ئەمریکاو “هەناردەکردنی دیموکراسی”خستنەپاڵ یەکی حکومەتە موزائیکیەکان لە عێراق و سوریا وئەفغانستانیشیان بینیوە.ئێستا نزیکەی سێ ساڵە کە بزوتنەوەیەکی جاماوەری فراوان لە دژی حکومەتی ئاینی-نەتەوەیی و هێزەکانی سەربە کۆماری ئیسلامی لەو وڵاتەدا ئارادایە.بزوتنەوەی جەماوەری بەدروشمی نە نەتەوەیی نە ئاینی حکومەتی سکۆلاریستی.کۆمەڵگەی ئێرانیش لە ئاستانەی شۆڕشێکی گەورەدایە لەدژی بەبڕێ پشت وسەری مارەکەی ئیسلامی سیاسیدا وەستاوە.
ئەمجارەیان جیهانی موتەمەدن زۆر ئامادەترو هەرش بەرانەتر بە بەرگری لە خەڵکی ئەفغانستان دێتە دەرەوە. حزبی ئێمە بەتەوای تواناوە بەم نەبەردەوە پەیوەست ئەبیت و لەلایەنی بەهێزکردن و فراوانکردنەوەی لەهیچ هەوڵێک کەمتەرخەمی ناکات.

٢٠٢١\٨\١٦

خەڵکی ئەفغانستان بەرەو ڕووی سیناریۆیەکی تاریکتر کرایەوە!

گەڕانەوەی هێزەکانی تاڵیبان بۆ ناو شارەکانی ئەفغانستان و دوبارە وەرگرتنەوەی دەسەڵاتی سیاسی و دامەزراندنی ئیمارەتی ئیسلامی، ئەوەی بۆ خەڵکی جیهان ڕۆشنکردەوە کە ئامانجی جەنگی ئەمریکا و داگیرکاری ئەفغانستان پێش بیست ساڵ لەمەوبەر نە دژی تیرۆر بووه نە بۆ ڕزگاری خەڵکی ئەفغانستان بووە لە ژێردەستەیی کۆنەپەرستترین هێزی میلیشا و دڕندەیەکی وەک تاڵیباندا، بەڵکو خەڵکی کرانە گەورەترین قوربانی نەخشە و سیاسەتی ئیمپریالیستانەی ئەمریکا بەسەر جیهاندا. ئەفغانستان هەمان هەڵبژاردەی ئەمریکا بوو لە نمونەی عێراق تا بیکاتە مەیدانی ئەو جەنگەی سەودا و مامەڵەی سیاسەتەکانی بۆ باڵا دەستی بەسەر جیهانی سەرمایەداریدا پێوە بکات.

گەڕانەوەی تاڵیبان واتە جارێکی تر ئەفغانستان دەبێتەوە بە کوشتارگای ژنان و خەڵکی سقیل و ئازادیخواز و موخالفانی خودی تاڵیبان. دەبێتەوە بە گەورەترین زیندان بۆ دانیشتوانەکەی. لەژێر سایەی تاڵیباندا دوبارە شەریعەتێك دەسەپێندرێ کە هاوسەرگیری کچی نۆ ساڵ ڕەسمیەت پێدەدەن. مانای بە زۆر لەچک کردنی ژنان و بێڕێزی بە کەرامەتی ئینسان و ئەشکەنجە و بەردباران و دەستبڕین و لە سێدارەدان یاسای نەگۆڕی تاڵیبانە. سەرباری ئەوانەش دەبێتە بنکەی کارخانەیەکی گەورەی پەروەردەکردنی تیرۆریستان و بڵاوە کردنەوەیان بە جیهاندا. ئەم سیناریۆ تەڵخ و تاریکە لەلایەک ئاکامی پاشەکشە و شکستی سیاسەتەکانی ئەمریکایە لە هەوڵدانی بۆ باڵادەستی بەسەر جیهاندا لە بەرامبەر قوتبە ڕکابەرەکانی وەکو چین و ڕوسیا، لەلایەکی ترەوە بێتوانایی ئەمریکایە بۆ سازدانی دەوڵەتێکی سەقامگیر لەو وڵاتەدا، کە ببێتە بنکەیەك بۆ تەواجودی ئەمریکا لە ناوچەکەدا. بەوجۆرە نەمانی پێویستی ئەمریکا دەبوایە هەرچی لەناو ئەو زەلکاوەی تێی کەوتبوو دەربکێشێت بە ڕێکەوتن لە پڕۆسەیەکی دووساڵەی لەگەڵ تاڵیباندا، سەرەنجام ئەفغانستان ڕادەستی تاڵیبان بکاتەوە!

تاڵیبان وەکو داعش و ڕژێمی ئیسلامی ئێران و هێزە میلیشیا مەزهەبی و تائفی و قەومیەکانی عێراق هەڵبژاردەی خەڵک نین و هێزی بەزۆر سەپێنراون بەسەر ئیرادەی خەڵکدا، تا جۆرێک لە پڕۆسەی بەرهەمهێنانی سەرمایەداری بە کاری هەرزان و سەپاندنی ژیانی زەبونی و کۆیلایەتی بەسەر کرێکاران و زەحمەتکێشاندا پەیگیرانەتر

درێژە پێبدەن.

دەوڵەتی ئەمریکا ،دوای بیست ساڵ لە داگیرکاری و وێرانکردنی ئەفغانستان و کوشتنی سەدان هەزار هاوڵاتی مەدەنی ئەو ووڵاتە، و ئیدارەی بایدن ئەم دیاریەیان لە بری ڤاکسینی کۆرۆنا پێشکەش بە خەڵکی ئەفغانستان و دنیا کرد!

بە سەدان هەزار کەس بەدوای کشانەوەی هێزەکانی ئەمریکا و هەر کەسێکی ناڕازی بە دەسەڵاتی تاڵیبان، هیچ متمانە و ئەمنیەت و پەیمانی لێبوردنێک ناتوانێ گەرەنتی ئەوە بدات کە بتوانن لە سایەی دەسەڵاتی تاڵیباندا پارێزراوبن. ئەمریکا و ئەوروپا بە ئاشکرا بایەخێك بە پاراستنی گیانی ئەو کەسانە دانانێن و هیچ بەرپرسیاریەتێک لە بەرامبەر ئەو گێژاوە سیاسیە و ئەو سیناریۆ تاریکەی کە سیاسەتەکانی ئەمریکا و هاوپەیمانانی بە ژیانی خەڵکی ئەفغانستان پێکی هێناوە، ناگرنە ئەستۆ.

دەسەڵاتی تاڵیبان و ئیمارەتە ئیسلامیەکەی جێگای نەفرەت و تووڕەیی تەواوی خەڵکی ئازادیخواز و ئینساندۆستی جیهانە. بەجیا لەوەی دەوری بەرەنگاری ئازادیخوازان لە ئەفغانستاندا بەرامبەر دەسەڵاتی تاڵیبان لە چ ئاستێکدا دەبێت، بەڵام پێویستی بە پشتیوانیە. بۆیە دەبێت فشارێکی بەرفراوان و هەمەلایەنە لە تەواوی جیهاندا بەڕێ بخرێت و ڕێگا نەدرێ دان بەو حکومەتەی تاڵیباندا بنرێ کە دەیەوێ پێکیبهێنێت، لەلایەن تەواوی دەوڵەتان و رێکخراوە جیهانیەکانەوە. هەروەها نابێ هیچ جۆرە پەیوەندی و ڕێکەوتنێکی لەگەڵدا ببەسرێت. بزوتنەوەیەکی جەماوەری جیهانی وەها بەر فراوان بەڕێ بخرێت کە شکست بە حکومەت و ئیماراتی ئیسلامی تاڵیبان بهێنرێت. هاوکات پێویستە فشار بە تەواوی دەوڵەتانی ئەورپا و ئەو ووڵاتانەی پەناهەندە وەردەگرن بهێنرێت تا سنورەکانیان بەڕووی پەنابەرانی ئەفغانیدا بکەنەوە و بە زوویی قەبوڵ بکرێن و ژیانێکی ئاسودەو پارێزراویان بۆ دابین بکرێ.

حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی کوردستان لەڕیزی پێشەوەی ئەو ناڕەزایەتیانەدا ڕادەوەستێت کە لەهەر شوێنێکی دنیادا لە بەرامبەر تاڵیباندا پێدەنێتە مەیدانەوە، هاوکاتیش ئەو رێکخراو و لایەنانەی پشتیوانی لە دەور و پێگەی تاڵیبان دەکەن، بەتایبەتیش ئەو هێزە ئیسلامیانەی کە لە کوردستاندا پەیامی ئومێد بەخش بە گەڕانەوەی تاڵیبان بڵاودەکەنەوە، سەرکۆنە و ڕیسوا دەکات و دەیانخاتە ریزی ئەو شانە نوستوانە کە هاوکاری داعش دەکەن و بەرەو رووی نەفرەت و ناڕەزایەتی هەر ئەستای جەماوەری کوردستانیان دەکاتەوە.

حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی کوردستان

٢٤/٨/٢٢٠٢١

خوێندنەوەی سێ ڕۆمانی کوردی.. ئیدریس مستەفا ساڵح

لە نیو ئەو ژاوەژاوی جیهانەی تێیدا دەژین خوێندنەوەی ڕۆمان رزگار دەکات لە فەوتانی ناوەوەی خەت. بەڵام لەم سالانەی دواییدا، ئەوەی من دیبێتم، کاتێک هەندێ ڕۆمانی کوردیم خوێندەوە چ بە کتێب و چ بە ئۆنلاین تێگەیشتم ئەمە هێشتا لە جەهلێکی گەورەی نەک هەر نوسیندا ین بەڵکو خوێندنەوەش چونکە هەر لە ستایش و پیاهەڵدانی هەندێ ڕۆمان و کتێبەوە لە وێبسایت و میدیاکانەوە دەمبینی چ قۆشەنێک لە خوێنەری بێ ئاگا لە نێو ئەمەدا دروست بووە و قسەکردن لەگەڵیاندا دەبێتە روو بە رووبونەوەیەکی ترسناک کە لەو نێوەدا جگە لە هەڵکردنی ئاڵای تەسلیم بوون پێیان هیچی ترت بۆ نامێنێتەوە. بەڵام لەم بەهارەوە کاتێک “نیشتمانی سارا”م بەریکەوت دەستکەوت بۆ خوێندەوە و دواتر، “خەمی مەستورە و “شەوگەڕەکان”م خوێندەوە دلخۆشییەکی بی پایان دایگرتم لەوەی بەڵام ئەخۆیش دونیای ڕۆمانی کوردی زیندووە و چیدی ترسی ڕۆمانە باو و پیاهەلدراوەکان، ڕۆمانە لاواز و کرچ و کاڵ و دزراو و کۆپییەکان نابنە چەتری دونیای نوێی ڕۆمانی کوردی و کۆپرە ڕێسەکان هەن تاکو کەمێک لیی بحەسێینەوە کاتێک ڕۆمانێکی کوردی بخوینیnەوە.

نزیکەی مانگێک پێش ئیستا لە خوێندنەوەی سێیەم ڕۆمانی میران ئەبراهام بوومەوە بەڵام بەهۆی باسێکی تایبەتەوە لەسەر ژیان و بەرهەمەکانی یەشار کەمال و خوێندنەوەی ڕۆمانی “سوڵتانی فیلەکان”ی یەشار کەمال ئەم کورتە تەعقیبەم دواکەوت کە بەخۆی نوسینێکی دوورودرێژتری لەوە دروست دەبێت لە ئایندەدا و یەکێکیان وا بە ڕێگایەوە چاپ بکرێ. بەهەرحاڵ، دەمەوێ بەڵام ئەم سێ ڕۆمانە نموونەی نوسینی ڕۆمانی کوردین و دەتوانین بڵێین ئێمەی کورد ئیدی خاوەنی ڕۆمانی کوردی خۆمانین کە بە زمانی دایکی نوسرابن.

دوای ئەوەی ڕۆمانی “نیشتمانی سارا”م خوێندەوە کەوتمە وەزەی دوو

رۆمانەکەی تری میران ئەبراهام، بزانم ئاخۆ ئەمانیش تامی نیشتمانەکەی سارا دەدەن یان نا. دیارە هەر یەک تام و چێژی خۆی هەبوو، بەڵام لە هەرسێکیاندا یەک رەسەنەیاتییەکم بینی کە ئێجگار زەحمەتە لە دونیای چیرۆکنوسی ئەمڕۆدا ئەوە ببینی. دەتوانم بڵێم لە دوای “لە خەوما”ی جەمیل سائیبەوە ئەم چیرۆکانە لەو چیرۆکە کەم دەگمەنانەی نوسینی ئەمڕۆ، بە تایبەت نیشتمانی سارا و خەمی مەستوورە، کە توانیبێتیان خەمە قووڵەکانی مرۆق بە گشتی و بە تایبەت رەسەنایەتی مرۆقی کورد و کۆمەڵگەکەی و کێشەکەی و مێژووەکەی گوزارشت لێ بکەن لەگەڵ بیر و ئەندێشەیەک و خامەیەکی راستگۆیانە کە لەم زەمەنەدا گەلێل قورسە نوسەری راستگۆ بوونی هەبێ.

نیشتمانی سارا، جارێ تر شتم لەسەر گوتووە و لێکۆڵینەوەیەکی نزیکە چل لاپەڕەیشم لەسەر کردووە و وا لە رێگەیە بە بڵاوبوونەوە. بە “خەمی مەستورە” هەمان شت نوسینێکی کورتم لە فەیسبوکی خۆم لەسەر نوسی و دووبارەی ناکەمەوە. ئەوەی دەمێنێتەوە رۆمانی “شەوگەڕەکان”ە. گەر دوو رۆمانەکەی تر روح و ویژدانی میران ئەبراهامیان لە دەفەرێکی زووخاوئامێزدا ژان پێکرد و دەرئەنجام دوو منداڵی بێکەسکراو و بێ ناسنامەکراوی کوردی وەک سارا و مەستوورەی لەوە لە دایک بوو، ئەوا لە ” شەوگەڕەکان”دا ئەم ژانەی ناو گیانی دەباتە ئەمسەر و ئەوسەری دونیا و لێکیان دەدا بە یەکەوە و پێمان دەڵێن کە هەرجەندە دونیاکان جیاواز بن توانا و خەم و خەونە مرۆییەکان یەکن لە هەر کوێیەک بن. ئەم توانا و خەم و خەونانە، میران ئەبراهام، لە ئاستێکی رۆمان نوسینی بەرزدا خوێنەر بەخۆیەوە لول دەدا و بە لوتکەی هەردوو دنیاکەی سەرزەمین، رۆژئاوا و رۆژهەڵات، سەفەری پیدەکات.

بەرەیەکی نیشتمانیی پتەو بۆ ئەم قۆناغە نوێیەی کوردستان..

ئامادەکردنی: فازیل شەوڕۆ

بەرەیەکی نیشتمانیی پتەو بۆ ئەم قۆناغە نوێیەی کوردستان
ئەحمەد هەردی عەزیز محەمەد نووری تاڵەبانی

دکتۆر نوری تاڵەبانی دوای چاپکردنی بەرگی یەکەمی (بیرەوەری و بانێژباسێک لە نووسینەکانم)، ئێستا (٣) بەرگی دیکەی ئەم بەرهەمەی بە زمانی کوردی و عەرەبی و ئینگلیزی ناردووە بۆ چاپ، کە تێکڕای (٤) بەرگەکە (١١٢٣) لاپەڕەی قەوارە گەورەیە، فازیل شەوڕۆ ئەرکی پێداچوونەوە و سەرپەرشتیی چاپکردنی بەرگەکانی گرتە ئەستۆ و دوو پێشەکیشی بۆ نووسیوون. بەختیار مستەفا زەڵمیش، بەشە عەرەبییەکەی ئامادەکرد و پووختەی ژیاننامەی دکتۆر نوری تاڵەبانی وەرگێڕایە سەر زمانی عەرەبی.
بەرگی دووەمی ئەو بەرهەمەی دکتۆر نووری کە (٥١٩) لاپەڕەیە بە کوردییە، بەرهەمی تەمەن و ئەزموونی ڕۆژگاری پڕ هەوراز و نشێوی ژیانییەتی، کە بە مێژوو دەبنە بەڵگەنامەی دەوڵەمەند بۆ توێژەر و مێژوونووس و و سیاسی و ڕۆشنبیری و خوێنەرانی کورد و عەرەب و ئینگلیزیزانەکان.
ئەم بابەتەی خوارەوە، کە پتر لە دوو دەیەی پێش ئیمڕۆ، پێشکەش بە بەرپرس و دەسەڵاتدارانی کورد کراوە، هەردەڵێی بە ئیمڕۆیان ئامادەکراوە. بەداخەوە، ئەگەر زوو خەمی جددی ئەو خەمخۆرانەی کورد بە هەند وەربگیرابانایە، ئەکید، ڕۆژگاری ئێستای کورد، زۆر جیاوازتر دەبوو.
ئێستاش، دەکرێ، ناوەڕۆکی ئەم بابەتە، بە هەند وەرگیرێت و عیبرەتێک لە ڕابردوومان وەربگرین.
ئەمەش دەقی بابەتەکەیە، کە لە بەشی دووەمی بەرگەکە بە ناونیشانی (یەکخستنی ماڵی کورد) دا تۆمارکراوە:
“دروود لە ڕۆحی پاکی ئەحمەد هەردی و عەزیز محەمەد”

بەرەیەکی نیشتمانیی پتەو بۆ ئەم قۆناغە نوێیەی کوردستان
ئەحمەد هەردی عەزیز محەمەد نووری تاڵەبانی

وڵاتەکەمان بە بارودۆخێکی تایبەتدا تێپەڕدەبێت، دواڕۆژی کوردستان لە دەستووری ئایندەی عێراق دیاری دەکرێت و پەیوەندیی هەرێمی کوردستان بە حکوومەتی ناوەندەوە یەکلا دەکرێتەوە. لەم بارودۆخە ناسکە نادیارەدا هەڵوێستێکی یەکگرتووانە لە کوردستان بەدی ناکرێت و بەرنامەیەك ئامادەنەکراوە کە هەموو هێز و لایەنە سیاسییەکانی

کوردستان و ڕێکخراوە مەدەنی و پیشەییەکان و ڕووناکبیرانی کوردستان کۆبکاتەوە. ئەم پەرتوبڵاوییەی ئێستا لە ئارادایە لە بەرژەوەندیی کورد و قازانجی هێزە سیاسییەکاندا نییە، ئەگەر بارودۆخەکە بەم شێوەیە بمێنێتەوە دەبێتە هۆی ئەوەی کورد سەنگێکی ئەوتۆی نەبێ لە کاتی ئەو گۆڕانکارییانەی چاوەڕوانی کوردستان و عێراق دەکەن و بڕیاری لەسەر دەدرێت. ئەگەر کورد بیەوێ بەشداربێت لەو گۆڕانکارییانە و ڕۆڵی لە دیاریکردنی پاشەڕۆژی عێراق هەبێت، پێویستە خۆی لە بەرەیەکی یەکگرتووی پتەودا، بە بەرنامە کۆ بکاتەوە و بە یەك دەنگ داوای جێبەجێکردنی مافە ڕەواکانی بکات.

لەو باوەڕەداین هەموو کوردێکی بە هەست و دڵسۆز پشتگیریی لە یەکگرتنەوەی هێزە سیاسییەکانی کوردستان دەکات و ئاواتەخوازە ئەم یەکگرتنەوەیە بە زووترین کات بێتە دی، تا چالاکانە و بە گورجی بەشداری لە دەستنیشانکردنی پاشەڕۆژی کوردستان و عێراق بکات.

بەڵام قسەی تیۆری و سەر کاغەز لەگەڵ ئەو واقیعەی لەسەر گۆڕەپانی کوردستان هەیە جیاوازە و هەمووشمان هەستی پێدەکەین. لەمەوبەر چەند هەوڵێکی دڵسۆزانە لە لایەن هێزە سیاسییەکان و گرووپ و کەسانی ڕووناکبیرەوە بۆ دامەزراندن و بنیاتنانی بەرەیەکی یەکگرتوو لە کوردستان دراون، بەڵام بە داخەوە زۆربەیان سەرکەوتنیان بە دەست نەهێناوە، چونکە بە شێوەیەکی گونجاو لەگەڵ ئەو واقیعەی لە گۆڕەپانی کوردستان هەبووە نەبوون، بۆیە ئەگەر بمانەوێ بیر لە یەکخستنەوەی هێزە سیاسیەکانی کوردستان بکەینەوە، پێویستە ئەو واقیعە لەبەرچاو بگیرێ.

لە واقیعی ئەمڕۆی کوردستان دوو هێزی سەرەکی هەن، لە زۆر ڕووەوە توانا و دەسەڵاتێکی زۆریان هەیە، بەلآم چەند جارێك پێکدادان و شەڕ و ناکۆکی لە ساڵانی ڕابردوودا لە نێوانیاندا ڕوویداوە و ئاسەوارەکانی تا ئێستاش ماون. چەند ساڵە دوو ئیدارەی جیاواز لەم بەشەی کوردستان هەیە، هەر یەکەیان دەزگای تایبەت بە هێزی پێشمەرگە و پۆلیس و پاراستن و زانیارییان هەیە، لەسەر بنەمای حیزبایەتیی تەسك دامەزراون، هەروەها چەند کۆلێجێکی تایبەت بە هێزی پێشمەرگە و پۆلیس و ڕێکخراوانی دیکە هەیە لەسەر هەمان بنەما دروست کراون. ئەم دوو ئیدارەیە دەمێکە سەرچاوەی تایبەتی دارایی خۆیان پەیداکردووە و ئێستاش لە پەرەسەندندایە. یەکگرتنەوەی ئەو دوو ئیدارەیە کە ئەو دوو هێزە سیاسییە بەڕێوەیان دەبەن، کارێکی ئاسان نییە، ئەگەر بمانەوێ لەسەر بنەمایەکی پتەو یەکبگرنەوە، بە جۆرێك لێکدابڕانی تێدا نەبێ و نەگەڕێنەوە بۆ جاری جاران، کە ناکۆکیی چەکدارانە لە ئاکامەکەی ڕویداوە. مەبەست لە بەرچاوخستنی ئەو واقیعە تاڵە تانە لێدان نییە، بەڵکو هەوڵدانە بۆ یەکگرتنەوەی

هێزە سیاسییەکان لەسەر بنەمایەکی ڕاست و دروست، بە ئەوەی جارێکی دیکە گەلەکەمان تووشی شکستی و نەهامەتی نەبێتەوە. لێرە کە باس لە دامەزراندنی بەرەیەکی کوردستانیی یەکگرتوو دەکەین، بیر لەو کۆسپ و ئاستەنگانەش دەکەینەوە و هەوڵ دەدەین بە شێوەیەکی واقعبینانە و دوور بینانە چارەسەریان بکەین.
لە بەرامبەر ئەم هەموو ئاستەنگ و زەحمەتەی لەسەر گۆڕەپانی سیاسیی کوردستان بەدی دەکرێن، بارێکی تازە لەسەر ئاستی کوردستان و عێراق و ناوچەکە و جیهان پەیدابووە بووەتە هۆی پەیدابوونی ئاسۆیەکی نوێ بۆ کوردستان بەگشتی، بۆ ئەو دوو هێزە سیاسییە و لایەن و گرووپ و ڕێکخراو و ڕووناکبیرانی کوردستان، کە پێویستە توانای خۆیان بۆ شێوەیەکی جددی و دوور لە خۆپەرستییەوە یەك بخەن، تاکو سوود لەم هەلە وەربگیرێ بۆ ئەوەی هیچ نەبێ بەشێك لە ئاواتەکانی گەلی کوردستان بەدی بێن و کورد جارێکی تر تووشی نەهامەتی نەبێتەوە.
ئەم دەرفەتە تازەیە لە ئاکامی ڕووخانی ڕژێمی دیکتاتۆری و ڕزگارکردنی بەشی زۆری باشووری کوردستان پەیدابووە، نابێت بە سووك و ئاسانی لەبەر هەر هۆیەك بێت، لە دەستمان بچێت. بە دڵنیاییەوە دەڵێین ئەگەر ئەم جارە کورد سوود لەم دەرفەتە گەورەیە وەرنەگرێت، ئەو دوو هێزە دەسەڵاتدارەی کوردستان لە هەموو لایەکانی تر زیاتر زەرەرمەند دەبن و بەرامبەر مێژوو و نەوەی پاشەڕۆژ بەرپرسیار دەبن. ئەگەر لێرە پەنجە بۆ ئەو دوو هێزە سیاسییە درێژ دەکەین، لەبەرئەوەیە ئەوان ئەمڕۆکە کاربەدەست و دەسەڵاتدارن لە کوردستان و بەشێکی فراوانی باشوور لەژێر دەسەڵاتی ئەواندایە.

ئەو کۆسپ و ئاستەنگانە، دەبێ بە وردی و واقیعبینانە لێیان بکۆڵینەوە تا بتوانین چارەسەریان بکەین. بەڵام لەهەمان کاتیشدا ئەم بارودۆخە تازەیەی لە پاش نەمانی ڕژێمی بەعسی پەیدا بووە و هیوا و ئومێدێکی گەورەی لێ پەیدابووە بۆ کورد، دەبێ بخرێنە پێش چاو و هەوڵبدرێت حیزبایەتی تەسك و بەرژەوەندیی یەکلا نەبنە هۆی بەرەو پێشەوە نەبردنی کێشەی ڕەوای گەلەکەمان، تا جارێکی تر نەبینە قوربانیی خۆپەرستییەتیی. کورد، دەبێت ئەمجارە بە مافە ڕەواکانی خۆی بگات و سوود لەم بارە نێوخۆیی و ناوچەیی و نێو دەوڵەتییە تازەیە وەربگرێت.

ئەگەر ئەم بەشەی کوردستان کە لە ژێردەسەڵاتی ئەو دوو هێزە سیاسییە یەکبگرێتەوە، ئەو بەشە دابڕاوەی زووتر دەگەڕێتەوە سەر هەرێمی کوردستان، کەواتە پێویستە هەموو کوردێکی دڵسۆز بە هەموو توانایەوە هەوڵ بدات ئەم ئاواتە پیرۆزەی هەزاران شەهید و قوربانی

ڕێگای ئازادکردنی کوردستان، بێتە دی. ئەگەر گەیشتن بەم ئاواتە پیرۆزە لە یەکگرتنەوەی هەردوو ئیدارەکەدا بێت، پێویستە هەموو هەوڵێك بدرێت بۆ پتەوکردنی پەیوەندیی نێوان ئەو دوو هێزە و هەموو هێز و گرووپ و ڕێکخراوە مەدەنی و پیشەیی و کەسایەتی و ڕووناکبیرانی کوردستان، بەڵام لەسەر چ بنەمایەك و بە چ میکانزمێك؟

ئەو پڕنسیپانەی دەتوانین بڵێین بەشی زۆری گەلەکەمان دەمێکە لەسەری ڕێککەوتوون و بە بەردەوامی داوای جێبەجێکردنیان کردووە، دەکرێت لەم خالآنەی خوارەوە کۆبکرێنەوە:

یەکەم: یەکخستنەوەی هەردوو ئیدارەکە و دامەزراندنی حکوومەتێکی ئیئتلافی بە بەشداریکردنی نوێنەرانی هێزە سیاسییەکان و کەسایەتییە شارەزا و بێلایەنەکان، ئەرکە سەرەکییەکانی ئەم حکوومەتە، جگە لە بەڕێوەبردنی کاروباری دەزگاکانی کوردستان، تا ڕێکخستنی هەڵبژاردنێکی ئازاد، لەم خاڵانەی خوارەوە دەکرێ کۆ بکرێنەوە:

پێکهێنانی چەند لێژنەیەك بۆ یەکخستنەوەی دەزگاکانی تایبەت بە پێشمەرگە و ئاسایش و پۆلیس و کۆلێجەکانی سەر بەو دەزگایانە.

- پاککردنەوەی دەزگاکانی هەرێم لە هاوکارانی دەزگاکانی ئەمن و موخابەراتی ڕژێمی بەعس بەپێی بڕیاری پەرلەمان، لەگەڵ پاککردنەوەی ئەو دەزگایانە لە فەرمانبەرانی دەست پیس و بێ توانان بوونەتە هۆی پەیدابوونی گەندەڵی و ڕۆتین و دواخستنی کاروباری هاونیشتمانیان.
- ئامادەکردنی قانوونێکی نوێ بۆ هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان و ئەنجامدانی ئەو هەڵبژاردنە، بە هاوکاریی دەزگایەکی نێو دەوڵەتی.
- پەیوەندیی حکوومەتی یەکگرتووی هەرێم و دەزگاکانی بە وەزارەت و دەزگاکانی ناوەند بەپێی دەستووری هەرێم ڕێکبخرێت، تا ئەو کاتەی دەستوورێکی تازە بۆ عێراق پەسەند دەکرێت. بە واتایەکی دی، حکوومەتی هەرێم هەموو ئەو دەسەڵاتانەی بە دەستنیشانکراوە لە دەستووری هەرێمی کوردستان بە کاریان بێنن، تەنیا ئەو دەسەڵاتانە نەبێ بەپێی هەمان دەستوور بە دەسەڵاتی حکوومەتی ناوەندی دەزانن، کە بریتی دەبن لە کاروباری بەرگری و نێودەوڵەتی و دراو و بانکی ناوەندی و دەوڵەتنامە (جنیسە).

دووەم: چەسپاندنی سیستەمی فیدڕاڵی پەسەندکراو لە لایەن پەرلەمانی کوردستانەوە بە پاشەڕۆژی عێراق، لەسەر بنەمای دابەشکردنی عێراق بەسەر دوو هەرێم، هەرێمی کوردستان بە

سنووری جوگرافی و مێژوویی خۆی، کە دەمێکە مێژوونووسانی عەرەب و بیانی و کورد دیاریانکردووە، کە لە سەرووی زنجیرە چیاکانی حەمرین دەستپێدەکات، لەگەڵ هەرێمێکی دی بە بەشی عەرەبی عێراق. پێویستە هەوڵبدرێت ئەم سیستمە فیدراڵییە لە دەستووری عێراقی تازەدا بچەسپێت، کە هەرێمی کوردستان بەشێکە لە کوردستان، چونکە هەموو لایەنە سیاسی و مەزهەبییەکانی عەرەبی عێراقی، دەوڵەتی عێراق بە بەشێك لە نیشتمانی عەرەب دەزانن و داوادەکەن ئەم داواکارییەیان لە دەستووری عێراقدا بچەسپێنن.

سێیەم: نەهێشتنی ئاسەواری سیاسەتی بەعەرەبکردن بەهەموو شێوەکانییەوە، لە هەموو ناوچەکانی کوردستانی تازە ئازادکراو، هەروەها بەشداریکردنی گەلی کوردستان لە پرۆسەی هەڵبژاردن لەسەر ئاستی عێراق بەندبکرێت بە نەهێشتنی ئاسەواری سیاسەتی بە عەرەبکردن و گەڕانەوەی هەموو ئاوارە دەرکراوەکان، بە کورد و تورکمان و ئاشوورییەوە، بۆ جێگای باب و باپیرانیان، لەگەڵ قەرەبووکردنەوەیان لەو زیانانەی لێیان کەوتووە، تاکو بتوانن بگەڕێنەوە بەسەر ژیانی ئاسایی جارانیان، لەگەڵ گەڕاندنەوەی ئەو چوار قەزایەی لە ساڵی 1976 لە پارێزگای کەرکوك دابڕاون.

لەبەر ئەوەی کەرکوك و ناوچەکەی تایبەتمەندێتیی خۆی هەیە، پێویستە کێشەکانی ئەو ناوچە بە شێوەیەکی جیاواز چارەسەر بکرێن، چاکترە دەستەیەك پێکبێت نوێنەرانی هێزە سیاسییەکان و ڕێکخراوەکان و چەند کەسایەتییەکی ناوچەکە تێیدا ئەندام بن، ئەرکی سەرەکی ئەو لیژنەیە ئامادەکردن و داڕشتنی بەرنامەی جۆراوجۆر بێت بۆ بنبڕکردنی سیاسەتی بە عەرەبکردن لە ماوەیەکی دیاریکراودا. باری تایبەتی لە کەرکوك و مەترسی پەیدابوونی هاوکارییەکی ستراتیژیی لەنێوان گرووپە توندڕەوەکانی تورکمان و عەرەب، دژی پێکەوە ژیانی نەتەوە جیاوازەکان پێویست دەکات ئەم دەستەیە لە کەرکوك بە زووترین کات دابمەزرێت. پێویستە هەڵوێستێکی یەکگرتووانە لەکاتی هەڵبژاردندا لە کەرکوك و ناوچەکانی دیکەدا پەیڕەو بکرێت و هەموو نەتەوەکانی ئەو ناوچانە بەشداری تێدابکەن، ئەگینا نەیارانی کورد، بە هاوکاریی ناحەزانی کورد و تورکمان و عەرەب لەو ناوچەیە، دەتوانن کاری تێکدەرانە ئەنجام بدەن، ئەوەش دەبێتە هۆی مەترسییەکی گەورە بۆ پاشەڕۆژی کەرکوك. ئەو لایەنانە بە ئاشکرا چەند دەوڵەت و هێزێکی بیانی و ناوخۆیی پشتگیریان لێ دەکەن، کە دەبێ هەموو حیسابێك بۆ

تێکشکاندنی ئەم ستراتیژییە بکرێت، بە یەکگرتنەوەی هێزە کوردستانییەکان و دەستەکانیان لە ناوەوە و دەرەوەی کوردستان.

چوارەم: دەستکاریی پڕۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستان بکرێت کە لە مانگی نۆڤەمبەری 2002 وەکو پڕۆژە پەسندکراوە، تاکو بەندەکانی لەگەڵ باری تازەی پاش ڕووخانی ڕژێم بگونجێن، پێویستە ئەو پڕۆژەیە پاش دەستکاریکردنی، پەسند بکرێت و حکوومەت و هەموو دەزگاکانی هەرێمی کوردستان کاری پێبکەن.

پێنجەم: پەرلەمانی کوردستان و حکوومەتی یەکگرتووی کوردستان، تاقە نوێنەری هەرێمی کوردستان بێت لە هەموو گفتوگۆ و دانووستانێك لەگەڵ حکوومەتی ناوەند و هاوپەیمانان دەکرێن.

شەشەم: قبووڵکردنی ئاکامەکانی ئەو هەڵبژاردنەی پاش یەکگرتنەوەی کوردستان دەکرێت، پاش پەسندکردنی قانوونێکی نوێ بۆ هەڵبژاردن لەسەر بنەمایەکی تازە.

ئەم پڕنسیپە سەرەکییانە دەکرێت بە شێوەیەکی فراوانتر ئامادە بکرێن، پێویستە میکانزمی تایبەت دابڕێژرێت بۆ کارپێکردن و جێبەجێکردنیان.

لەسەر ئاستی کوردستان، پێویستە کۆمیتەیەکی باڵا بۆ جێبەجێکردنی ئەم پڕنسیپانە دامەزرێت، لەگەڵ چاودێریکردنی شێوەی جێبەجێکردنیان لە پارێزگاکان، چاکترە ژمارەی ئەو کۆمیتەیە لە (نۆ) ئەندام زیاتر نەبێت، نوێنەری ئەو دوو حیزبە سەرەکییەی تێدابێت، چونکە جگە لەوەی ئەمڕۆکە دەسەڵاتداران لە کوردستان و هێز و توانای بەرچاویان هەیە، نوێنەریان لە ئەنجومەنی حوکمڕانیی عێراق هەیە، کە ئەمڕۆکە، لە پاش دەسەڵاتی هاوپەیمانان، باڵاترین دەسەڵاتە لە عێراق، بەڵام ئەمە نابێت بمانگێڕێتەوە بۆ ئەو سیستەمەی لە زۆر وڵاتانی شوومولیدا پەیڕەوی دەکرێت، لە ژێر ناوی "بەرەی نیشتمانی"، هەموو دەسەڵاتەکان لە ژێر دەستی حیزبێك ماونەتەوە. ئەمەش ڕاماندەکێشێ بۆ شیکردنەوەی خاڵێکی تر کە بەداخەوە لە وڵاتانی شوومولیدا کراوە بە نەریت، حیزبێك بە ناوی حیزبی "ڕابەر"، یان هەر ناوێکی تر بێت، دەبێ لە بەرەی یەکگرتووی کوردستانی ئەم جۆرە پراکتیزە بەلاوە بنرێت و بە شێوەیەکی دیموکراسییانە بڕیار و پێشنیازەکان لە لایەن کۆمیتەکانی بەرەوە پەسند بکرێن. بەڵام دەکرێت لەم حاڵەتەشدا مەرجی پەسندکردنی بڕیارە گرنگەکان، لە لایەن دوو لەسەر سێی ئەندامانی کۆمیتەی باڵای بەرەوە قبوڵ بکرێت.

بەهەر حاڵ پێویستە جگە لە “کۆمیتەی باڵای بەرەی نیشتمانی کوردستان”، کۆمیتەی دیکە لەسەر ئاستی پاڕێزگا و قەزا و ناحیەکان بە هەمان شێوە پێکبێت، بەڵام بە ڕەچاوکردنی باری تایبەتی ناوچەی کەرکوك. ئەم بۆچوونانەی لێرەدا خستوومانەتە بەرچاو ڕاو پێشنیازن، داوا لەهەموو لایەن و گرووپ و نوێنەرانی ڕێکخراوانی مەدەنی و پیشەیی و ڕووناکبیران دەکەین بە ڕاو بۆچوونەکانیان دەوڵەمەندتریان بکەن، بەم شێوەیە دەتوانین هەموو پێکەوە بگەینە ئامادەکردنی بەرنامە و میکانیزمی چاکتر و گونجاوتر لەگەڵ باری تازەی کوردستان و عێراق بگونجێت.
سەرکەوتن بۆ هەمووان دەخوازین.

له چاوهڕوانی بەربەران.. کوستەنتین کافافی و: نەژاد عزیز سورمێ

چاوهڕێی چی دەکەین
له گۆڕەپانان کۆبووینەتەوە ؟
بەربەرەکان ئەمڕۆ دەگەن .
ئەنجوومەنی پیران بۆ داخراوە و
پیران قانوون دانانێن
کەواتە بۆ لەوێ دانیشتوون ؟
چونکە بەربەر ئەمڕۆ دەگەن .
ئێستا پیران چ قانوونێك دادەنێن ؟
کە بەربەرەکان گەیشتن
ئەوسا قانوون دادەنێن .

ئیمبراتۆڕمان ، بۆچی وا زوو
لەخەو هەستاوە و
لەسەر عەرش دانەنیشتووە ،
لەبەر دەروازەی گەورەی شاردایە

تاجی لەسەر نەناوە ؟
چونکە بەربەرەکان ئەمڕۆ دەگەن
ئیمپراتۆر چاوەڕێیە پێشوازی لە پێشەوایان بکا
ڕاستیی ، خۆی ئامادە کردووە وتارێکی بۆ بدا
هەموو ناو و ناسناوانی بەسەر داببڕێ ..
بۆچی کونسولەکانمان پێکەوە دەرکەوتوون
هەروەها دادوەرەکان بە کڵاوە سوورە نەخشێندراوەکانیان ؟
ئەو بازن و ئەو هەموو بەردە پیرۆزانە بۆ کێن ؟
ئەو ئەمووستیلە بە زوومرەد درەوشاوانە ؟
ئەو گۆچانە گرانبەهایە دەسك زیو و سەرز□ڕانەیان
بۆ هەڵگرتووە ؟
چونکە بەربەرەکان ئەمڕۆ دەگەن و
ئەو چەشنە شتانە بەربەران سەرسام دەکەن .

وتاربێژ و قسەدادەر
بۆ وەك پیشەی هەمیشەیان نەهاتوون
وتارەکانیان بدەن و
ئەوەی پێویستە بگوترێ بیڵێن ؟
چونکە بەربەرەکان ئەمڕۆ لێرە دەبن .
ئەوان لە ڕەوانبێژی و ڕوونبێژی
وەڕس دەبن
ئەو تەنگاوییە لە ناکاوە و ستایشە بۆ ؟
سیمای خەڵکی بۆ گرژ بووە ؟
گۆڕەپان و شەقامەکان
بۆچی وا خێرا چۆل بوون و
هەر کەس دەچێتەوە ماڵێ و
نقومی بیرکردنەوەیە ؟
چونکە شەو داهات و
بەربەرەکان نەگەیشتن
چونکە خەڵکێك لە سنوورەوە هاتوون
وتوویانە هیچ بەربەرێك نییە .

ئێستا چۆن …
بێی بەربەران ئێمە چی بکەین ؟
ئەوان چەشنێك بوون لە چارەسەر .

• لە ماڵپەڕی (القصیدە کوم)ــەوە کراوە بە کوردی .
بڕوانە :

https://www.alqasidah.com/epoem.php?ie=1379

براکوژیی سیستماتیک.. نەوزاد بەندی

دوای هەزاران ساڵ لە یەکتر قڕکردن ، پێم باشە کورد ناوبنرێ : (براکوژ) .. زمانی کوردی بگۆڕێ بۆ زمانی براکوژی .. کوردستانیش پێی بووترێ : براکوژستان ..

ئەمەی لێرە ئەگوزەرێ نە کێبڕکێی حیزبییە و ..نە کێبڕکێی کۆمپانیاکان و داهێنانەکانە ..
چونکە کاتێ کێبڕکێ ، کێبڕکێیە کە کار نەکاتە سەر قوتی هاووڵاتیان و ..موچەی فەرمانبەران و ..بازاڕی هەژاران ..
لە ووڵاتان کێبڕکێی کۆمپانیاکان لە ڕێی هەرزانکردنی نرخەوە دەکرێت ، لەوێدا هاووڵاتیان قازانج ئەکەن ، لێرە کێبڕکێی کۆمپانیاکان بۆ گرانکردنی نرخ و کوشتنی هاووڵاتیی هەژار و مامناوەندە ..
لە ووڵاتان کێبڕکێی حیزبەکان لە ڕێی دابینکردنی خزمەتگوزاری و ماف و هەلی کاری زیاتر و دابەزاندنی نرخەکانی بازاڕەوە ئەکرێت ، کێ زیاتر جێبەجێیان بکات ، ئەوەیان بۆی هەیە بێتە پێشەوە و ببێتە دەسەڵاتداری ووڵات .
ئەمەی لێرەدا ئەگوزەرێ براکوژییە.. لە تەمات□ □□ ف□رش□کەوە کە تەماتەی ڕزیوت ب□ ف□□ □□ پ□ ئ□ف□رش□ هەتا ئەگاتە بازرگانێک کە کاڵای ئێکسپایەر و بێ کوالێتی بەسەر خەڵکدا ساغ ئەکاتەوە .. هەتا ئەگاتە سەرکردەی حیزبەکان کە هەوڵی سەرەکیان خۆ دامەزراندن و خۆ قایمکردن و خۆ بەهێزکردن و خۆ دەوڵەمەندکردنە ، لە دژی یەکتر و لەسەر حیسابی گوزەران و ژیانی هاووڵاتیانی هەژار و مامناوەند ..
ئێستا براکوژی لە تەماتەیەکەوە هەتا گەورەترین شت لە ئارادایە .. هەر هەموو میللەت و دەسەڵات کەوتوونەتە گیان و ڕۆح و گیرفان و داهاتووی یەکتریی .. کێ ئازایە داهاتی زیاتر لەوانی تر داڕنێ ، کێ زیرەکە هاووڵاتیان وا لێ بکا بە حوسن و ڕەزای خۆیان گیرفانەکانیانی بۆ ئاوەڵا بکەن و بڵێن : فەرمووو قوربان ماڵ ماڵی

خەتە ..
براکوژیی ئابووری و مۆراڵیی و کۆمەڵایەتی و سیاسیی ، زۆر لە براکوژیی چەکداری ودەستەویەخە ترسناکترە ، چونکە براکوژیی چەکداریی ئاشکرا دیارە کە کارێکی قێزەونە و ..دوور و نزیک ئەبێ ڕاوەستێنرێ و کۆتایی پێ بێ ..بەڵام براکوژییەکانی تر ، وەک براکوژیی لێکنادرێنەوە و هەزار و یەک پاساویان بۆ ئەهێنرێتەوە ، وەک بەرزبوونەوەی نرخی نەوت و دابەزینی نەوت و تێکچوونی کەش و هەوا و زۆربوونی دانیشتووان و کەمبوونەوەی داهات و ….
بە جۆرێک ئەم جۆرە براکوژییانە ئەبن بە داب و نەریت و ..هەمووان یان زۆرینە پەیڕەویی لێدەکەن .. مرۆڤایەتی و مۆراڵ و نیشتمانپەروەریی بەهایەکیان نامێنێ و ..بچووکترین تاکی کۆمەڵگا هەتا گەورەترین تاکی دەسەڵات کە ڕۆژ ئەبێتەوە ، بیر لەوە ئەکاتەوە بە چ ڕێکارێک زۆرترین گیرفان ببڕێ و زۆرترین کەس هەژار بخا و .. ئەوارە زۆرترین داهات بباتەوە بۆ ماڵەکەی خۆی ..ئیتر چۆن و بە چ شێوەیەک ؟ بە ڕێگا و تولەڕێگاکانی براکوژیی ..

نەوزاد بەندی

بە عەشقی تۆ ئەسوتێم..
قەسیدەی: ستیڤان شەمزینی

ئەی گەرمتر لە ئاگر
من سوێندت بە ئەخۆم
بە شەوقی مەم و
ناسکیی رۆحی پەپولە
بە ئایەتەکانی رەشەبا و
پێکەنینی گوڵ
بە حەرفەکانی باران و
باخچە شەرابییەکان
بە موچڕکەکانی عاتیفە و
درەختە چاو سەوزەکان
بە رەنگی تریفەیی زەمەن و

غەزەلە خومارییەکان
بە سروودەکانی ئەوین و
بە دەریا شەپۆلاوییەکانی شیعر
بە چاوە ماندووەکانی مێژوو و
بە جوگرافیا پرشنگدارەکانی دڵ
ئەم سووتانەم
تاوی گەرمی عەشقی تۆیە
ئەم سووتانەم
گڕی هەناسە گەرمەکانی تۆیە
سوێندت بۆ ئەخۆم
بە دەنگی زوڵاڵی شەپۆل و
ئامێزی سەوزی گیا
بە گۆرانییەکی بێزار و
نیگای سپی بەفر
بەو شیعرانەی نەمنووسیون و
بەو خوێنەی لە روانینمەوە دێ
ئەوەی رووناکی لە چاوم ئەدزێ
عەشقی تۆیە
ئەو ئاورینگەی لە رۆحم ئەڕژێ
دڵۆپی ئەو ماچانەیە
لە ئێوارەیەکی تەزیودا
هەناوی من داخ ئەکات
سوێندت بۆ ئەخۆم
بە کریستاڵی هەست و
رەنگی پەمەیی سۆز
بە دارستانی غەمەکان و
چیمەنەکانی تەنهایی
بە پێکە تاڵەکانی هەقیقەت و
خوێنی مەییوی بێدەنگی
بە خاچی نیگا تیشکاوییەکان و
کوژرانی ئەستێرەیەک
بەدەستی تاریکی
ئەوەی لە مندا وەک کانی هەڵدەقوڵێت
عەشقی تۆیە
ئەوەی لە مندا بۆ ئەبەد دەژی
ئەو خەونە ئاڵانەیە
من لەگەڵ تۆدا،

لـەبن دارسنەوبەرەکانی قەدەردا
بە یەکتر دەگەیەنێ
سوێندت بۆ ئەخۆم
بە تنۆکە شینباوەکانی ئاو و
رووبارە شەرمنەکانی وەسوەسە
بە باڵای دار بەڕووی ئازار و
موناجاتەکانی دڵێکی بریندار
بە لەشی رووتی گەڵا و
هاواری غەمگینی تەمبور
بە رژانی مەرکانەی ماچ و
ئەبڵەق بوونی لێوە تامەزرۆکان
بە ئاینەکانی جوانیپەرستی و
خەیاڵە ئاوریشمییەکانی هەتاو
بە جامە پڕەکانی لەزەت و
پرچە نوتەکەکانی شەو
ئەوەی وەک باراناو ئەمخواتەوە
مەزرا وشکەکانی عەشقی تۆیە
ئەوەی وەک هەوا هەڵمدەمژێ
هەناسە شێدارەکانی عەشقی تۆیە
سوێندت بۆ ئەخۆم
بە کتێبی پیرۆزی ئ□قینداریی و
خوێنی رژاوی شۆڕەبییەک
بە درزی رۆحی ئاوێنەکان و
خەیاڵەکانی شمشاڵی سەفەر
بە بەلەمەکانی کەناری خەون و
مرەکەبی پێنووسی یەئس
بە بۆنی عەتری هەناسەکانت و
گوڵاوی فرمێسکە روونەکانت
بە جریوەی چۆلەکەی فەنتازیا و
قاسپەی کەوی کوێستانەکانی گریان
بە سەری بڕاوی ئازادیی و
هێلانەی تێکدراوی روانین
بە دەفتەرە مۆرەکانی ئەفسوون و
لاپەڕە گرینۆکەکانی زەمەن
بەو تاوانانەی هێشتا نەمکردوون و
ئەو خەونانەشی تا ئێستا نەمبینیون
ئەوەی لە قەفەسی عەشقی تۆدایە

باڵندەی سرکی رۆحی منە
ئەوەی لە گۆرانییە عاشقانەکانی مندایە
دێڕ بە دێڕ خورپەکانی دڵی تۆیە
ئەوەشی لەم جەنگەی عەشقی تۆدا
ورد و خاش ئەبێت، منم
سوێندت بۆ ئەخۆم
بە نامە تۆز لێنشتووەکانی غوربەت و
ئەو گوڵانەی بە ماچ سکێجمان کردن
بە درەوشانەوەی تەنیایی
لەم زەمەنە پڕ ژاوەژاوە و
بزەیەکی هەناسە سارد
لەم سەحرا وشکەڵانەی ژیاندا
بە ئاسمانە مەلولەکەی نیشتمان و
یادگاریی□ خ□□م□شییەکانی بیرکردنەوە
بە مەرقەدی تیشکاویی هەور و
گۆڕە تەنگەبەرەکانی حوزن
بە بەیداخی کەشتییە رەشپۆشەکان و
هەڵچوونی پیانۆیەکی زامدار
بە عیشوەی گوڵە نازناز و
حیکمەتی بێدەنگیی پەروانە
بە ژێی پڕ هاژەی رووباری مەراق و
بەربوونەوەی سێوی بێهودەیی
لە پیرە داری جەنگەکان
ئەوەی لەم جەنگی عەشقەدا
وەک تەرمێکی دێرین دەکەوێ، منم
ئەوەی لەناو ئەم عەشقە کڵپەسەندووەدا
پەڕ و باڵی ئەسووتێ، هەر منم
ئازیزم سوێندت بۆ ئەخۆم
بە بریسکەی چاوەکانت
ئەوەی بۆ عەشقی تۆ ئەسووتێ
منم، من

هێشوە ترێی ماچ.. شەماڵ بارەوانی

تۆنەبیت
کێ بە ماچی دیدار
تینوێتی تاسەی تەماشام بشکێنێ

کێ لاولاوەی دڵی
لە ئامێزی درختی بەختم بئاڵانێ

کێ جانتای چاوەڕوانیم
پڕکات لە سێوی نیگا

تۆ نەبیت
کێ دوگمەی کراسی حەزم
بە پەنجەی تامەزرۆیی بکاتەوە

کێ باهۆزی بێزاری
لە شەقامی تەنیاییم ڕابماڵێ

کێ سەبەتەی ئشتیام
تەژی کات لە هێشوە ترێی ماچ

تۆ نەبیت
کێ تروسکەی مۆمی ئاسوودەیی
لە هەیوانی دەروونم داگیرسێنێت

کێ باڵندەی نازم
لە قەفەزی باڵای بگرێت

کێ قوڵاپی مەراقم
لەستیانی سۆزی ببەستێ

تۆنەبیت
کێ تابلۆی خەیاڵم پڕکات لە ڕەنگ

لەبەر ئاوێنەی کێ
قژی نیگەرانیەکانم شان□ بکەم

بزەی هەنگی شادیم
بخەمە سەر خونچەی لێوی چ گوڵێک

لاپەڕەی یادەوەریەکانم
لەناو چ ئەلبومێک یاداشت کەم

تۆ نەبیت
پزیسکی کامە خۆر
بەستەڵەکی خەمەکانم بتوێنێتەوە

پەپوولەی کلوە بەفری خۆزگەم
لەسەر لووتکەی کامە کێو بنیشێتەوە

تەرمی دێڕەکانم
لەگۆڕستانی کامە دیوان بنێژم

کێ کڵپەی ئاگری ئاشتەگای نیگەرانیم خامۆشکا

کێ کەزی هۆنراوەی فرمێسکەکانم بهۆنێتەوە

کێ بەدەم لایلایەی گریانەوە
بێشکەی ئیلهامم ڕاژەنێ و
کۆرپەی شیعرم بلاوێنێتەوە
..

وتارێکی سلاڤۆ ژیژەک سەبارەت بە ئەفغانستان.. لە ئینگلیزییەوە: ڕزگار حەمە ڕەشید

هۆکاری ڕاستقینە بۆ ئەوەی کە تاڵیبان توانی زۆر بە خێرایی دەست بەسەر ئەفغانستاندا بگرێتەوە، ئەو شتەی میدیای

لیبراڵی ڕۆژئاوا نایەوێت باسی بکات.

سلاڤۆی ژیژەك

لە ئینگلیزییەوە: ڕزگار حەمە ڕەشید

٨٠ هەزار سەربازەكەی تاڵیبان دەستیان بەسەر ئەفغانستاندا گرتەوە و شارەكانیش وەك پوولی دەمینە دەكەوتن، لەكاتێكدا ٣٠٠هەزار سەربازی سەر بە حكومەت، كە بەهێزترن و بەشێوەیەكی باشتر ڕاهێنراون و چەكی باشتریشیان پێیە، كەچی بێ شەڕكردن خۆیاندا بەدەستەوە و توانەوە.

ئەمە بۆچی ڕوویدا؟

میدیا ڕۆژئاواییەكان پێمان دەڵێن كە دەتوانرێت چەندین لێكدانەوە بۆ ئەمە بكرێت. یەكەمیان میدیایەكی ڕەیسیستی بێشەرمانەیە كە دەڵێت: زۆر بە سادەیی خەڵكی ئەفغانستان ئەوەندە پێگەیشتوونین تا لە مانای دیمۆكراسی تێبگەن، زۆر تامەزرۆی فەندەمەنتاڵیزمی ئایینین (بانگەشەیەكی زۆر بێمانا و بێهاوتا لە گاڵتەجاریدا).

نیو سەدە لەمەوبەر ئەفغانستان وڵاتێكی (تارادەیەك) ڕۆشنبیر بوو، پارتێكی كۆمۆنیستی بەهێزی هەبوو بەناوی پارتی دیمۆكراتی گەلی ئەفغانستان، كە تەنانەت توانی بۆ چەند ساڵێك دەسەڵات بگرێتە دەست. ئەفغانستان تەنیا ئەوكاتە بوو بە فەندەمەنتاڵیستێكی ئایینی، كە هەڵوێستی بەرامبەر داگیركارییەكەی سۆڤیەت وەرگرت، ئامانجی داگیركارییەكەی سۆڤێتیش ئەوە بوو ڕێ لە كەوتنی پارتە كۆمۆنیستییەكە بگرێت.

لێكدانەوەیەكی تر كە ئەو میدیا ڕۆژئاواییە پێماندەڵێت بریتییە لە تیرۆر، ئەوەی تاڵیبان بێبەزەییانە نەیارە سیاسییەكانی خۆی دەكوژێت.

لێكدانەوەیەكیتریشیان باسكردنە لە ئیمان، بە سادەیی تاڵیبان باوەڕیان بەوە هەیە كە ئەوەی دەیكەن گوێڕایەڵیكردنی ئەو فەرمانەیە كە خودا خستوویەتیە ئەستۆیان و سەركەوتنیان مسۆگەرە، بۆیە دەتوانن ددان بەخۆیاندا بگرن، چونكە كات لە بەرژەوەندی ئەوانە.

لێكدانەوەیەكی ئاڵۆزتر و ڕیالیستیانەتر بۆ ئەوەی كە بۆچی تاڵیبان توانی جارێكیتر بەو ئاسانی و خێراییە دەست بەسەر ئەو وڵاتەدا بگرێتەوە، بریتییە لە پشێوی و پاشاگەردانییەك كە شەڕی بەردەوام و گەندەڵیی هۆكارەكەیین. ئەمەش ڕەنگە بووبێتە هۆی دروستبوونی

بەوایەك كە هەرچەندە تاڵیبان ستەم بەكار دەهێنێت و یاسای شەریعە پەیڕەو دەكات، بەڵام بەلایەنیكەمەوە هەندێك ئاسایش و سیستەم فەراهەم دەكات.

بەهەرحاڵ، هەموو ئەو لێكدانەوانە وادیارە ڕاستییەكی سادە فەرامۆش دەكەن كە بە ئەو تێڕوانینە ڕۆژئاواییە لیبراڵە بەتەتراوما (خورپەی ڕاتەكێن). ئەویش بێباكیی تالیبانەكانە بەرامبەر ڕزگاربوون و مانەوەی خۆیان بە زیندوویی، هەروەها ئامادەكردنی شەڕكەرەكانیانە بۆ "شەهیدبوون"، بۆ ئەوەی بمرن، نەك تەنیا لە جەنگدا بەڵكو لە كردەی خۆكوژییەكانیشدا.
ئەو لێكدانەوەیەی پێیوایە تاڵیبان وەك كۆمەڵێك فەندەمێنتاڵیست "بەڕاستی باوەڕیان بەوە هەیە" كە ئەگەر ئەوان وەك شەهید بمرن دەچنە بەهەشتەوە، ئەمە لەوەدا كورت دەهێنێت كە ناتوانێت جیاوازیی لەنێوان دوو جۆر باوەڕدا ببینێت: باوەڕ بەمانای تێگەیشتنێكی هوشیارانە (دەزانم من دەچمە بەهەشت، ئەوە ڕاستییە) وە باوەڕ وەك وابەستبوون بە پێگەی تایبەتیی كەسێكە خۆیەوە.
بەمانایەكیتر، لەوەدا كورت دەهێنێت بتوانێت توانای ماددی ئایدیۆلۆژیا ڕەچاو بكات "لەم حاڵەتەدا توانای ئیمان"، ئەمەش بە سادەیی لەسەر پتەویی بۆچوونەكانمان نەوەستاوە، بەڵكو لەسەر ئەوە وەستاوە چۆن بوونی خۆمانمان وابەستەی باوەڕەكەمان كردووە: ئێمە كەسانێك نین ئەم یان ئەو باوەڕە هەڵبژێرین، بەڵكو ئێمە خودی باوەڕەكەمانین بەو تێگەیشتنەی ئەم باوەڕە ژیانی ئێمەی لەهەناوی خۆیدا هەڵگرتووە.

بەهۆی ئەم خەسڵەتەوە بوو فەیلەسووفی فەرەنسی میشێل فۆكۆ كەوتە ژێر جادووی شۆڕشی ئیسلامیی ١٩٧٨ و دوو جار سەردانی ئێرانی كرد. ئەوەی ئەوی سەرسامكرد تەنیا ئەو هەڵوەستەی قبووڵكردنی شەهیدبوون و ئەو بێباكییە نەبوو بەرامبەر بەوەی كەسێك ژیانی خۆی لەدەست دەدات، بەڵكو بەشێوەیەكی زۆر دیاریكراو ئەو سەرسامییەی فۆكۆ وابەستەی ئەو گوزارشتەی خۆی بوو كە لە "مێژووی ڕاستیی"دا باسی دەكات، ئەویش تێخكردنەوەی فۆرمی پارتیزان و جەنگاوەرانە بە گوتنی ڕاستیی، وەك گێڕان لەڕێی خەبات و تێكۆشانەوە، وەك دژێك بەرامبەر ئارامكردنەوە و ناكاراكردن (بێكاریگەركردن) و ئاساییكردنەوە كە فۆرمەكانی دەسەڵاتە مۆدێرنە ڕۆژئاواییەكانن. ئەوەی بۆ تێگەیشتنی ئەم خاڵە گرنگە، كۆنسێپتی ڕاستییە لە كاردا لەناو گوتاری ڕەخنیی – سیاسییەكەدا، كۆنسێپتی ڕاستیی وەك لایەنداریی، وەك ئەوەیتەرخانكرابێت بە پارتیزانەكان.

یان، وەك فەكە خۆی باسی دەكات:
“ئەگەر ئەم كەسەی دەربارەی ڕەوایەتی (یان بەڕێین ڕەوایەتییەكان) قسە دەكات باسی ڕاستیی بكات، ئەو ڕاستییە ئیتر ڕاستییە گەردوونییەكەی فەیلەسووف نییە. ئەوە ڕاستە كە ئەوگوتارە دەربارەی جەنگی گشتگیر، “ئەو گوتارەی كە هەوڵدەدات ئەوجەنگەی ژێر ئاشتیی ڕوونبكاتەوە”، لەڕاستیدا هەوڵێكە بۆ باسكردنی جەنگ وەك گشتێك وە هەوڵێكە بۆ بونیادنانەوەی ڕێچكەی گشتیی جەنگ. بەڵام ئەمە نایكاتە گوتارێكی گشتئامێز یان بێلایەن، بەڵكو هەمیشە گوتارێكی نیگائامێزە (perspective). تەنیا لەو مەودایەدا مەیلی بۆ گشتگیریی هەیە كە بتوانێت لەیەك دیوی چەمكەكانەوە لێی بڕوانێت، بیشێوێنێت و لە تێڕوانینە تایبەتی خۆیەوە بیبینێت. بە جۆرێكیتر باسی بكەین، ڕاستیی ئەو ڕاستییەیە كە بتوانرێت تەنیا لە ڕووبەری جەنگەكەی خۆیدا بڵاوبكرێتەوە، لە گۆشەنیگای خواستی سەركەوتندا و لە كۆتاییشدا، ئەگەر ئەم گوزارشتە گونجاو بێت، بۆ ڕزگاربوونی خودی قسەكەرەكە سەرەڕێ بخرێت.”
ئایا دەكرێت گوتارێكی لەكئاڵاوی لەو جۆرە ڕەت بكرێتەوە وەك هەمایەك بۆ كۆمەڵگەی بەرمەدەرن “سەرەتایی” كە هێشتا نەچێتە ناو تاكگەرایی مۆدێرنەوە؟ هەروەها دەكرێت ژیانەوەی ئەو “سەرەتایی”یە لەمڕۆدا وەك هەمایەك بۆ گەڕانەوەی فاشیست ڕەتبكرێتەوە؟
وەڵامەكە بۆ هەركەسێك كەمترین شارەزایی لە ماركسیزمی بۆرژئوایی هەبێت ئاشكرایە:
فەیلەسووفی هەنگاریی جۆرج لۆكاش “Lukács György” ئەوەی ڕوونكردەوە كە چۆن ماركسیزم “ڕاستییەكی گەردوونییە” نەك لەگەڵ ئەوەشدا كە لایەندارانەیە “ partiality ” بەڵكو لەبەر ئەوەی بەشئامێزە، تەنیا لە پێگەیەكی دیاریكراوی تایبەتییەوە دەستبەر دەكرێت.
دەشێت ئەمە هاوڕا یان دژڕای ئەم بۆچوونەبین، بەڵام ڕاستییەكە ئەوەیە كە ئەوەی فەكە دوور دەكەوتەوە و لە ئێران بەیەدەگەڕا (فۆرمی ناكۆكیخوازیی “جەنگ” بۆ گوتنی ڕاستیی) بە شێوەیەكی بەهێز لەو تێڕوانینە ماركسیستییەدا بوونی هەیە كە دەڵێت كەوتنە ناو لە خەباتی چینایەتییەوە ڕێگر نییە لەبەردەم زانینی “بابەتیانە”ی مێژوودا بەڵكو ڕێخساندنیەتی.
مانای پۆزەتیڤیستی باو بۆ زانین وەك میتۆدێكی بابەتیانە بۆ واقیع كە بە هۆی وابەستەبونێكی دیاریكراوی تایبەتییەوە نەشێوێنراوە (ئەوەی فەكە بە “فۆرمە ئارامكەر و سستكەر و ئاساییكەرەوەكانی دەسەڵاتی مۆدێرنی بۆرژئاوا” ناوزەدی دەكات) ئەوە ئایدیۆلۆجیایە بە پوختەترین شێوە – ئایدیۆلۆجیای “كۆتایی ئایدیۆلۆجی”.

لەلایەکەوە زانینەکی "بابەتیانە"ی نا – ئایدیۆلۆجی پسپۆرمان هەیە.
لەلایەکی ترەوە تاکە پەرشوبڵاوەکانمان هەیە، کە هەر یەکەکیان ئاگایی خۆیانیان لەسەر خودێتی خۆیان چڕکردۆتەوە ”idiosyncratic ” ” ئاگا لەخۆبوون”(ئەو چەمکەی فۆکۆ لەو کاتەدا بەکاریهێنا کە وازی لە ئەزموونە ئێرانییەکەی خۆی هێنا)، شتەکی بچووك کە چێژ بە ژیانی تاکەکە دەبەخشێت.
لەم تێڕوانینەی تاکگەرایی لیبرالیزم، وە وابەستبوونی گەردوونیی، بەتایبەتی ئەگەر مەترسی سەر ژیانیش بگرێتەوە، گوماناویی و نا-ژیرانەیە…
لەـــرەدا ئەمە ڕووبەڕووی لەکـــدژییەکی ســـەرنجڕاکێش دەبینەوە:
لەکاتێکدا ئەوە زۆر جێی گومانە کە مارکسیزمی تەقلیدی بتوانێت لەکدانەوەیەکی باوەڕپێکەرمان پێشکەش بکات بە سەرکەوتنی تاڵیبان، نموونەیەکی تەواو ئەوروپیمان پێشکەش دەکات لەچەشنی ئەوەی فۆکۆ لە ئێــران بەدوایــدا دەگەڕا (وە ئەوەی لە ئێســتای ئەفغانســتاندا ســەرنجمان داگیــر دەکــات)، نمــوونەیەکە کە بە هیــچ ئــایینێکی فەندەمەنتاڵێوە گرێنەدراوە، بەڵکو پەیوەستبوونەکی هەموانییە بە ژیانەکی باشتر.
پاش سەرکەوتنی گەردوونیی سەرمایەداریی، ئەم گیانی پەیوەستبوونە هەموانییە سەرکوت کرا، وە ئێستا ئەم باری سەرکوتکردنە لەشێوەی فەندەمەنتاڵیزمی ئایینییەوە دەگەڕێتەوە.
ئایا دەتوانین مەزەنەی گەڕانەوەی ئەو سەرکوتکراوە بکەین لە فۆرمە گونجاوەکەی خۆیــدا وەك وابەســتە بە ڕزگــاربوونی هەمــوانەوە؟
لەڕاستیدا نەك دەتوانین مەزەنەی بکەین، ئەوە بە هێزێکی زۆرەوە لە دەرگاکانمان دەدات. بــا تەنیــا ئــاماژە بە کارەســاتی گەرمبــوونی گەردوون بکەین – ئەوە پێویستی بە هەڵوەستی هەموانیی زۆر گەورە هەیە، پێویســتی بەوەیە لەو فۆرمەی خۆیــدا شەهیــدی بە بــدرێت، قوربانییدان بە زەربەی ئەو چێژبینینانەی پێیان ڕاهاتووین.
ئەگەر ئەمە بەڕاستی بمانەوێت بەتەواوی شێوازی ژیانمان بگۆڕین، ناچار دەبین دەستبەرداری تاکگەرایی "ئاگا لەخۆبوون" ببین کە هەموو سەرنجی لەسەر بەکارهێنانی چێژبینینەکانمانە. ئەم کارە بەتەنیا زانستی پسپۆڕ ئەنجامی نادات – بەڵکو پێویستە زانستەکی ڕێگاکوتراوبێت لەوابەستەییەکی هەموانیی قووڵتردا. پێویستە ئەمە وەڵامەکەمان بێت بە تاڵیبان.

https://www.rt.com/op-ed/532207-zizek-taliban-retake-afghanistanreason/?fbclid=IwAR2QuNU24KxE1zs16Tzu9OcwW7OiWHI_DCnGFwrpM0Zj0K0Vk6g9ZKxmIds

دیاردەی قاچاخچێتی حزبە دەسەڵاتدارەکان و یاریکردن بە ژیان و سەلامەتی خەڵکەوە.. عوسمان حاجی مارف

لە گفتوگۆیەکی تەلەفزیۆنیدا عەلی حەمە ساڵحی ئەندام پەرلەمانی گۆڕان باسی لە دیاردەی قاچاخچێتی بەرپرسانی حکومەت و حزبەکانی کرد و هەروەها ئاماژەی بە مەترسی ئەو مەوادانە کرد کە قاچاخچێتیان پێوە دەکرێت لەسەر سەلامەتی تەندروستی هاوڵاتیانی کوردستان. لە یەکێك لە قسەکانیدا ووتی کە بەرپرس هەیە لە مانگێکدا ٣٦ ملیۆن دۆلاری دەست کەوتوە. هەروەها باسی لەوە کرد کە هەندێك مەواد لەناو گازوایلی مۆلیدەکاندا هەیە کە ژەهر دەکاتە ناو کەشوهەواوە و چەندین مەوادی دیکە دەنێ هەرێمەوە بە قاچاخ کە مەترسی لەسەر ژیانی هاوڵاتیان دروست دەکات و چەندین کەس بەهۆی ئەو ژەهرانەوە تووشی نەخۆشی شێرپەنجە بوون. هەروەها دەڵی من بە ڕاپۆرت و بەهەموو جۆرێك ئەو مەترسیەم خستۆتە بەردەم دەسەڵاتداران بەڵام ئەوان ژیانی خەڵکیان بە گرنگ نیە.
بە هەر شێوازێک عەلی حەمە ساڵح دەیەوێت دەسەڵاتداران ئاگادار کاتەوە لەو مەترسیەوە وە خۆشی ئەندامی حزبێکە لە هەمان دەسەڵاتدایە، پێویستە بە وردتر لەو دیاردەیە بڕوانین و مامەڵەی بکەین.

قاچاخچێتی لە کوردستان دیاردەیەک نیە کە هەر تەنها کاری چەند بەرپرسێکی حزبی بێت و لەو ڕێگایەوە چەندین ملیۆن دۆلار بەدەست بهێنن، بەجیا لەوەی لە ژێر شوێنی سنورەکانی دنیادا ئەم دیاردەی قاچاخچێتیە جۆرێکە لە بازرگانی نایاسایی، کە لە گەڵ هەردەستکەوتێکی گەورەی چەندین ملیۆن دۆلار بەم جۆرە بازرگانیە، ژیانی هەزاران خەڵکی نەدارو زەحمەتکێش دەبێتە قوربانی، ئەو قاچاخچێتیەی کە عەلی حەمە ساڵح ئاماژەی پێدەکات وەک مەترسیەک بە کاری چەند بەرپرسێک پێناسەی دەکات و کاریگەری دەبێت لەسەر هاوڵاتیان، لە نمونەی هەمان ئەو جۆرە قاچاخچێتیە کە نمونەکەی وەک

قسەمان لەسەرکرد لە زۆربەی سنورەکانی جیهاندا بونی هەیە، بەڵام جیاوازییەک کە پەیوەستە لە کوردستاندا دەربارەی قاچاخچێتی قسەوباسی لەسەر بکەین، بە ئاشکرا ئەوە دەبینرێت کە هەردووهێزی بنەماڵەو میلیشیای پارتی و یەکێتی و هاوکارانیان، دەوری سەرەکی دەبینن لە سیستماتیک پێکردنی قاچاخچێتی و تاڵانی و گەندەڵی وەک سەرچاوەیەکی دەستکەوتی داراییە بۆ بنەماڵەکان و هێزەکانیان، نەک تەنها بەکەمتەر خەم بەیان بروانین.

گەر سەرنج بدەن کێشەیەک کەدەورەکی زۆر نەرێنی هەیە لە پەیوەندی نێوان هەرێم و بەغدا، قاچاخچێتی نەوت و پەیوەندی ژێربەژێرە بۆ ناردن و ساغکردنەوەی سەدان هەزار بەرمیل نەوت لە ڕۆژێکدا، بەجیا لەوەی بنەماڵەی دەسەڵاتدار ڕۆژانە بازرگانی بەسەدان هەزار بەرمیل نەوتەوە دەکەن، لەڕێگەی قاچاخیشەوە سەدان هەزار بەرمیلی تر دەچێتە ئێران، تورکیا، پاکستان، ئەفغانستان، روسیا..هتد. پارتی و یەکێتی گەورەترین مافیای کۆمپانیای قاچاخن، لەهەمان کاتدا لەسەر سنورەکان کە لەژێر دەسەڵاتی خۆیاندایە هەرچی کەرەسەی ئیکسپایەرو بەگەن و مەوادی ژەهراویە بەئاسانی دەگوازنەوە بۆ بازاڕەکانی کوردستان وە ساغ کردنەوەیان بەبێ تەپەڕبوونیان بە کۆنترۆڵی جەریدا.

گەر بەڕاشکاوانەتر لەم بارەیەوە لەسەر تەواوی دەسەڵاتی سی ساڵەی ئەم دوو هێزە میلیشیایە بدوێین، ئەوەمان لە یاد نەچوە کە لەیەکەم ڕۆژی دەسەڵاتیانەوە تەواوی کەرەسەو ئامێرو پێداویستیە تەندروستیەکان و کارەبایی و خزمەتگوازەریەکانیان ئاودیو کرد بۆ ئێران و فرۆشتیان، سنورەکانیان خستە ژێر دەسەڵاتی هێزەکانیان و گەورەترین سەرچاوەی دەستکەوتی سەرمایەکانیان لە ڕێگەی قاچاخچێتیەوە بەدەست دەهێنا، لە ماوەیەکی کەمدا هەردوو بنەماڵەو حزبەکانیان بونە خەزانە هەرە دەوڵەمەندەکانی جیهان.
ڕەخنەگرتن لەوەی قاچاخچێتی دیاردەیەکە کە کاری چەند بەرپرسەکی حزبیەو دەسەڵات کەمتەرخەمە بەرامبەری، وە داوابکەین وەک گەندەڵکارانەک لەپرسینەوەیان لەبکرێت و دادگایی بکرێن، لەبەرئەوەی مەترسین بۆ سەرژیانی هاوڵاتیان، ئەم ڕەوتە لە ڕەخنەو مامەڵە نەک بەهیچ جۆرێک نامانگەیەنێتە ئەو ئەنجامەی کەئەتوانین فریاد ڕەسی قوربانیەکانی ئەم کارە چەپەڵە بین، بەڵکو دەبێتە وون کردنی ئەو ئومێدو ڕێگایەی کە دەبێتە هەکاری کۆتایی هێنانی ئەم دەسەڵاتە، واتە علی حمە سالح لەگەڵ خواستی کۆتایی هێنان بەم دەسەڵاتە نیە، بەڵکو دەخوازێ چاکسازیەک بخاتە ڕوو کە دەسەڵات

بەرەو قاچاخچێتی بگرێت ئەمەش مەحاڵە لە خەونیشدا ببینرێت.

بەو مانایەیی پێکهاتەو سروشتی ئەم دەسەڵاتە سەرچاوەیەکی سەرەکی دەستکەوتە دارایییەکەی کۆمەڵەکەی سەرمایەی قاچاخچێتی و جەردەیی و قۆرخکردنی سەروەت و سامانی کوردستانە، واتە خودی ئەم دەسەڵاتەیە بە هەموو پێکهاتەو دەزگاکانیەوە مەترسیەکی گەورەیە بە سەر ژیانی خەڵک، پاراستنی ژیانی هاوڵاتیان لە هەر ژەهرو کەرەسەیەکی بەگەن و ئێکسپایەر لە سایەی بەردەوام بونی هەردوو دەسەڵاتی بنەماڵەی پارتی و یەکێتی کارێکی مەحاڵە، هەر کەس و لایەنێکیش، لە چوارچێوەی مانەوەی ئەو دوو بنەماڵەیەو هاوبەش بون لەدەسەڵاتەکەیاندا، بەنیاز بێت ڕێگایەک بۆ پاراستن لەمەترسیەکانی سەر ژیانی هاوڵاتیان پەیدا بکات، ئەوە کارێکی بێ هودەو گەوجانە دەکات، یان هەوڵی چەواشەکاری هاوڵاتیان ئەدات، بەتایبەتی گۆڕان و ئیسلامیەکان هەر قسەیەک لەسەر قاچاخچێتی و گەندەڵی بکەن نابێت جگە لەوەی وەک کاری چەواشەکاری بەیان بڕوانین چاوەڕوانی ترمان لێیان هەبێت، چونکە بە خۆیان بەشێکن لە پارێزەری ئەم سیستمە و پێکهاتەی ئەم دەسەڵاتە، دەسەڵاتێک کە بە خۆی ژەهرە بۆ هاوڵاتیان.
هەربۆیە ڕزگارکردنی هاوڵاتیان لەهەرمەترسیەکی بازرگانی و قاچاخچێتی و تاڵانکاری و هەروەها کۆمەڵەکەی سەرمایە بە کاری بەکرێیەک کە لەهەلومەرجی کاری ئەوپەری نائینسانی و دڕندانەدایە لە کوردستاندا، تەنها لەڕێگای کۆتایی هێنان بەم دەسەڵاتە مەیسەر دەبێت.

بسکەی سمێڵی ئیسلامیەکان بەسەرکەوتنی تاڵیبان.. مەحمود عەبدوڵڵا

تاڵیبان ئەو گروپە توندڕەوە دواکەوتوەیە کە بۆ ماوەی پێنج ساڵ حوکمی ئەفغانستانیانکرد، ئەوانە گروپێک بون لەدواکەوتوترین هەرێمەکانی ئەفغانستان. کاتێک دەستیان بەسەر ئەفغانستاندا گرت تاڵاویان بەخەڵکی ئەو وڵاتە چەشت، دۆزەخەکیان بەژنان

سازکرد،خەڵکیان بەزۆر ناچار دەکرد بەنوێژی هەینی ، پۆلیسی ئەمربەچاکەو نەهی لەخراپە بەسەردیواردا و بە ئیزنی دادگا دەچونە ژورەوە. فەرمانبەری حکومەت ئەگەر سەربەتاڵیبان نەبوایە بەچەند مانگ جارێک موچەی وەردەگرت، کەسێکی سەربەتاڵیبان بەدامەزراندن ئەوەندە بەس بو ئایەتێکی قورئان بخوێنێ باهیچیش نەزانێ، مۆسیقاو تەلەفزیۆن و گۆرانی یاساغ بوو، ئەنگوستیلەو سەعاتیان لەدەسی پیاوان دەکردەوە و… . بەکورتی شەریعەتیان وەک خۆی جێ بەجێ دەکرد . ئەمە بەشێکە لەو نەهامەتیانەی کەوحید مژدە دەیگێڕێتەوە لەسەردەستی تاڵیبان .
ئەو کە خۆی پێنج ساڵ لەوەزارەتی دەرەوەی سەردەمی تاڵیبان کاریکردووە لەهەموکەس زیاتر شایەتی کارو کردەوەکانی ئەو گروپە توندڕەوەیە …

بەڵام دوای گەڕانەوەی تاڵیبان کە دیارە بە ئۆکەی ئەمریکا گەڕانەوە. ئەوەی زۆر کۆمیدی یە ئیسلامیەکانی کوردستان دەیان بە سەرکەوتنی ئەوگروپە خۆشەو پیرۆزبایی لەدەکەن. ئیسلامیەکان بسکەی سمێڵیان دە دەیان خۆش خۆش لەهەر کوێیەک ئیسلامی سیاسی سەرکەوێت. لە کاتێکدا گروپە ئیسلامیەکان لە پێش هەموو کەسێک لە بریتانیاو ئەمریکا نزیکن. هەموو کەسێک دەزانێت کە لەسەردەمی بەهێزی سۆڤیەت ئەمریکا پشتیوانی گروپە توندڕەوە ئیسلامیەکانی دەکرد،لەدژی کۆمۆنیزم،بەناوی پێشتێنەی سەوز . ئە کەواتا پێویستە خەڵک بپرسێت ئیسلامیەکانی کوردستان چیان دەوێت ؟ ئایا ئەوان دینداری دەکەن یان دەیانەوێت کوردستان بەشێک بێت لەجیهانی ئیسلامی و کێشەکانی ؟ بۆچی ئەوان هەمیشە کێشەکانی جیهانی ئیسلامی دەنێنە ناوخۆ، بۆچی هەرگیز ناتوانن کێشەکانی خۆمان ببەنە ناوجیهانی ئیسلامی؟ بەواتایەکیتر بۆچی ئەوان کێشەی هەموکەسیان هەیە و کەس کێشەی ئێمەی نییە لەجیهانی ئیسلامیدا؟ محمد حەکیم دەڵێت: تاڵیبان گەڕاون! پاشان هیوا خوازە پەرە بەخوێندەواری بدەن و ڕێگە بەژنان بدەن بخوێنن و خۆیان لە وابەستەیی بەوڵاتانی دەرەوە بپارێزن.
نازانم ئەم برادەرە چۆن دەزانێ کە گەڕاون.ئەگەر مەبەستی ئەو لێدوانەی تاڵیبانە کە گوایە ڕێگە بەژنان دەدەن بخوێنن ئەوە لەڕاستیدا تەکتیکی هەموو گروپێکی ئیسلامییە هەموو گروپە ئیسلامیەکان لەئەمڕۆدا ناچاران تا بەتەواوی جێ پێیان قایمدەبێت ئاوا بڵێن ، ساڵی نەوەت وشەش حەسەن ئاخوند کە بەرپرسێکی باڵای تاڵیبان بوو بە ڕێکخراوی پزیشکانی بێسنوری وتبوو:ئێمە دژی ژن وخوێندنی ژنان نین،من حەزدەکەم هاوسەری داهاتوم پزیشک بێت!
. بەڵام دواتر وابوو! ئیسلامیەکان جۆرێک لە دوڕویی پەیڕەو

بکەن، ئەگینا کاتێک بە تەواوی دەست بەسەر وڵاتدا دەگرن دەبنە پۆلیسی ئەخلاق و شەریعەت دەسەپێنن، وەک عەلیبا پیر دەڵێت:"دەبێت بزانی چەندت بەدەلوەت! ئیتر ڕاستیەکە ئەوەیە بەلوانە چەندە بەیان بلوە ئەوەندە ئەحکام و شەریعەت بەسەر کۆمەڵگادا دەسەپێنن. جەنابی محمد حەکیم شەریعەت بۆ کۆمەڵگایەکی نەخوێندەوار هاتووە! بۆیە گروپە ئیسلامیەکان ناچارن کۆمەڵگا نەخوێندەواربکەن بۆ ئەوەی بتوانن شەریعەتی بەسەردا بسەپێنن، دەبێت کۆمەڵگا بێ ئەقڵ بکرێ، تابتوانێت نەقڵ حوکمی بکات. پاشان تاڵیبان خۆیان لەدواکەوتوترین گروپی ئەفغانستان بوون، ئەوان خۆیان بەرهەمی نەخوێندەوارین، چۆن کۆمەڵگا خوێندەواربکەن، ئەوان تەنها دەتوانن کە قورئان و حەدیس بە خەڵک دەرخ بکەن، هەر ئەوەی کە ئیسلامیەکانی خۆشمان دەیکەن لەدەرەوەی پەروەردەی ڕەسمی. ئینجا خوێندەواری فێرکردنی ئەلیف با نییە، بەڵکو فێرکردنی بیرکردنەوەیە بیرکردنەوەی فەلسەفی، بەڵام ئیسلامیەکانی خۆمان، خۆیان نەیان هێشتوە کۆمەڵگای ئەمە خوێندەواربێت بەواتای ئەوەی تاکەکی بیرکەرەوە بێت، هەرکەسێک دەستی ئیسلامیەکانی پێ گەیشتبێت بێگومان بێ بەشە لەبیرکردنەوەی ئەقڵانی. پاشان دەڵێت گرنگی بەمافی مرۆڤ بدرێت و لە گەڵ ئیسلام کێشەیان نییە. ئەمە خۆ خەڵەتاندنە، مافەکانی مرۆڤ ڕیشەیان لە ئەقڵانیەتی مەدەرنداییە، لەکوێ لەگەڵ ئەمر بەچاکەو نەهی لە خراپە دەگونجێن! وحید مەژدە دەڵێت: شکی تێدانیە کە حوکمی ئیسلامی بە ئەمربەچاکە و نەهی لەخراپە نابێت. عەلیباپیر لەوتارەکدا جەخت لەوەدەکاتەوە. مافی مرۆڤ وەک وتم ڕیشەیان لە ئەقڵانیەت و ویستی تاکەکانداییە، بەڵام دین و ئەحکامەکانی واتا ویستی خوا و سەرکوتکردنی ئازادیەکان. ئاخر لەکوێدا مرۆڤ مافی ئازادی ڕەئی هەیە لە ئیسلامدا بەشێوەیەکی گشتی ناچینە ناو وردەکاری بەڵام ئەوە ئەفسانەی پێش دەسەڵاتی ئیسلامیەکانە. ئەگینا جاڕنامەی مافی مرۆڤ لە گەڵ ئیسلام بەریەک کەوتنی هەیە ویستی خواو ویستی مرۆڤ دوشتی جیاوازن کاک محمد حەکیم. ئیسلامیەکان هیچیان لەوە بەدەرنین" بەویستی خەڵک بگەنە دەسەڵات و بەویستی خوا حوکم بکەن" ئەوە هەموومان ئەزمونمان لەگەڵیان هەیە بەرچاوترین نمونەش ئەردۆغانە! واباشترە لەجیاتی ئامۆژگاری تاڵیبان بەخۆتان دابچنەوە و بەرژەوەندی وڵاتی گەلی خۆتان بە بەرژەوەندی ئێران و سعودیەو قەتەر و پاکستان نەفرۆشن، تاوەکو کوردستان وەک ئەفغانستانی لێنەیەت، مەبەستم هەموو گروپە ئیسلامیەکانە، چونکە بەڕاستی ئەگەر کەسێک پێویستی بە ئامۆژگراری بێت خۆتانن. ئەمە لەم وڵاتەدا دەژین ئەزانین کە گوتاری توندڕەوی ئاینی بەگشتی و سەلەفیەکان بونە مایەی چ تەخەلوف و دۆگماتیزمێک چەنێک وکینەتان بڵاو کردەتەوە لە ژێرناوی

ئایندارىدا. گوێ لە وحید مژدە بگرن کە دەڵێت: لەئەفغانستان هیچ گروپێک نەبووە بێ پشتبەستن بەوڵا تانی دەرەکی دوای پشتیوانیش بونە هەڵم وەک نمونە حیزبەکەی حیکمەتیار. پاشان ئامۆژگاری ئەوەیە بۆ گەلانی ئەفغان کە بەرژەوەندی گشتی وڵات لەسەروی ئایدیۆلۆژیاو بیروباوەڕە. ئیتر وەک چۆن تاڵیبان بۆبەرژەوەندی پاکستانو وڵا تانیتر تاڵاویان بەخەڵک چەشت،ئێوەش بۆ بەرژەوەندی تاڵیبان و وڵا تانیتری ئیسلامی تاڵاو بە گەلی کوردستان مەچێژن. ئاخر ئەمڕۆ تێکەڵ کردنی سیاسەت و ئاین نیشانەی تەخەلو فو دۆگمایی نەبێت هیچیتر نییە،ئەنجامەکەشی ماڵوێرانییە بۆ هەمولایەک. بەداخەوە ئیسلامیەکان ڕاستگۆ نین لەگەڵ خەڵکی کوردستان لەلایەک خۆیان گرێداوە بە وڵا تانیترو بەرژەوەندی وڵا تانی ئیسلامی دەپارێزن و لەژێرەوە پارەو پول وەردەگرن،وەک چۆن سعودیە پارەی ئەدایە تاڵیبان،تا دواجار عەرەب و ئایدیۆلۆژیاکەیان کردنی بەسینەمایەکی جیهانی.خەڵکی کوردستان ئەوەندەش بێ زاکیرە نییە،تارە بوو برا ئەنساڕەکانتان تاڵاویان بەخەڵکی هەوارامان چێشت.خۆ ئەو برا دینیانەتان تەنها لەسەر دەسەڵات نەبوو کە ناکۆک بون بەڵکو لەسەر ئەوەبو وەک عەلیبا پیر لە کۆڕێکدا دەڵێت:لەسەر ئەوەبوو ئێوە دەتانزانی بۆتان نالوێ بەشێوەی جەماعەتی کرێکار توندو تیژی بکەن.لەڕاستیدا نەتاڵیبان گۆڕاون نەئێوەش، بەڵام دەبێ بۆتان بلوێ،چونکە ئەگەر وەک تاڵیبانی کۆن نەکەن ئەوە لە ئیسلام لاتان داوە.

بسکەی سمێڵتان نەیە چونکە دواجار ناچاردەبن بڵێن تاڵیبان تەمسیلی ئیسلام ناکات.

مەحمود عەبدوڵڵا

وەرن دەسا هاوڕێیان.. گەشاوە جاف

هەرگیز بە بیرمدا نەهات

بۆ ساتێک
چرکەیەک
ئێرە جێ بھێڵم.!
ئاخر گەلۆ نەمویست جارێکی دیکە
شەرابی دووری و غوربەت
پێک پێک بنۆشم!
بەڵام ڕەشتکرد
ژیان لەم شارە
بە سەدەھا شەو دانیشتم، کاڵ نا بێتەوە تاریکی ئەم ڕۆژگارە،
دەسا ھاوڕێیان وەرن
دەرمانی کەن دڵەی زامدار
دەناڵێنی دەگری
وەک منداڵێکی باوان د□ ل□ □ ت□راو،
دەسا وەرن ھاوخوێنان
ببینن حال و زارم
ببنە تەبیب بۆ دڵەی زامدارم
ئێوە بلێن بە منی وێڵ و شەیدا
بینوویتانە لێدانی خەنجەری دەستی کەس لە پشتا..!!!

14/08/2021
سلیمانیی
گەشاوە جاف

فەلسەفە درو□ی ب□ □ □اق□کردم!-2-
ئازاد حەمە

ھەرزوو فەلسەف□ ح□ا□یکردم دۆزی ڕاست□ی، ل□ ھ□مب□ر درو□، ل□ تالوکەدایە

بەشی دوووەم

دەستپێک

قەرزاری فەلسەفەم. قەرزاریی لەم جۆرەم بەخۆمەوە نەدیووە. ھەر زوو

فەلسەفە وایلێکردم لەوە حاڵیبم دۆزی ڕاستی، لە هەمبەر درۆ، لە تالوکەدایە و لە ئێستاشدا ڕاستی بە قۆناغێکی دژوار و سەختدا تێد▯پ▯▯ت. هەموو درۆدەکەن. درۆ فۆڕمی جۆراوجۆری لەخۆگرتووە، لێ درۆ هەر درۆیە. هەر سەدە و کاتێک درۆی خۆی هەیە و جۆری درۆی خۆشی بەرهەمدێنێت. نەک هەر ئەمانە، ئەوەش، کە ڕاستی گرنگ نییە و کۆپیەکی زۆریشی لێکەوتووەتەوە. درۆ لە زیادبووندایە. درۆ هێندە بەسەلیقە و ژیرانە دەکرێت، خەریکە جێگا بە ڕاستی چۆڵدەکات. باشە فەلسەفە نەبایە چۆن لەوە حاڵیدەبووم درۆ ترسناکە، خۆی دەگۆڕێت و چەندین لێکەوتەی سەمەرەی خستووتەوە! ئەلێکساندەر کوێرێ Koyréوتەنی “مێژووی درۆ هێندەی مێژووی مر▯ق ک▯ن▯. و▯کیتر مر▯ق ه▯ر لە ئەزەلەوە درۆزن بووە. درۆی سیاسیش لەگەڵ لەدایکبوونی شار هاتووتە دونیاوە”.
فەلسەفە خۆشەویست لەبەرد▯مانە، لێ من قەرزاریم. بە ڕاڤەکردنەکانی بۆ دیاردەکانی ژیان و بوون بردومیەتە که‌شکه‌ڵانی شادمانی. ئەو شێوە ئامادەبوونەی هۆکار بوو فەلسەفە بێت و بەندە لەگەڵ خۆیڕا ڕاپێچی نێو تێڕامانبکات. هاتنەکەی هەرگیز درەنگ وەخت نەبوو. ئەوەش بە هەنووکەی گەیاندم و ▯▯▯کی شاراوەشی لە بونیادی هزریمدا بینی. دواتر بەزەقی، قوڵتر، ڕێوشوێنی جیای بۆ بیرکردنەوەم سازاند. لەم بەشەی نوسینەکەم تایبەت بە ‘”من قەرزاری فەلسەفەم””پرسیار سەبارەت بە درۆ لە مێژووی فەلسەفە دەجوڵێنم.

درۆناسی بەپێی فەلسەفەی دێریدا

درۆ لە وتندا دەردەکەوێت. بۆیە کردەی درۆ کردەی وتنە، وتنێکی درۆئامێز. ئەم جۆرە وتنە، وتنی درۆیاوی، لە مێژووی فەلسەفە دا چەمکێکی تەمومژاوییە و پرسیاری جۆراوجۆر هەڵدەگرێت. لە دێر زەمانەوە پرسیارە فەلسەفییەکان تایبەت بە درۆ چەمکی تریان لەخۆگرتووە (بۆنموونە: هەڵە، نا-درۆ، ڕاستی ، نا-ڕاستی، ڕاستگۆیی، فریودان، بەلا▯بردن لە وتن، خەڵەتاندن و…..). بەپێی ئەوەی وتنی ڕاستی لە کۆمەڵگەی نوێدا لەبەردەم هەڕەشەدایە و زۆربوونی درۆکردنیش کاریگەری لەسەر ڕاستی بەجێهێشتووە ئەمە وایکردووە خودی ڕاستی جێیگومانبێت.
پوختەی ئەوەی لای سەرەوە ئەوەمان پێدەڵێت نوسینەوەی “مێژووی درۆ” کارێکی پێویستە و دەرفەت لەبەردەم تێگەیشتن لە نا-درۆش دەکاتەوە. بیرمەندی فەڕەنسی ژاک دێریدا J. Derrida بە وردی لە ساڵی 1997 دا ئاوڕ لەو مێژووە دەداتەوە. پێشتریش فەیلەسوفان قسەی خۆیان لەسەر درۆ لەمیانە گفتوگۆکردنی ڕاستی هەبووە. گێڕانەوەی “مێژووی درۆ”

بێ لایەن نا بێت گەر گشت دژە چەمکەکانی (بەرامبەرەکانی) درۆ لەو گێڕانەوەیەدا ڕۆشنایانی□خرێتەسەر. هاوکات مێژووی درۆ ئەو مێژووەشە، کە پڕ لە درۆیە و درۆکانی ناو مێژووش بەشێکن لەو مێژووەی مێژوو لەسەر درۆ بۆمانیدەگێڕێتەوە، لێرەوە دەگەینە ئەوەی بڵێین کاتێك ژاك دێریدا لە کتێبی""مێژووی درۆ"" دا ژێنیەلۆژیا یەك (نەسەبناسی، ئەسڵناسی) Généalogie ، ژێنیەلۆژیایەکی هەڵوەشانەوەگەرانە، تایبەت بە مێژووی درۆ دادەمەزرێنێت هەڵوەشانەوەی چەمکی درۆ و سەرلەنوێ نووسینەوەی مێژووەکەی دەکات بە بناغە بۆ تێگەیشتن لە درۆ و هەڵە، لە درۆ و پاساودان، لە درۆ و نیازپیسی، لە ڕاستی و نیازپاکی، لە درۆ و نیەت، لە درۆ و مەبەستگەری، لە درۆ و بەرژەوەندی.

بەو شێوەیە بێت لای سەرەوە هێمای بۆکرا، شێوازی هەڵوەشانەوەگەری دێریدا لەم نوسینەیدا ئەو دەمە بە چاکی بەدیدەکرێت، کە کار لەسەر چەمکی درۆ و چەمکە هاوشێوەکانی دەکات و دواتر لەسەرەخۆ شۆردەبێتەوە بۆ ناو مێژووی درۆ و هەڵوەشانەوەی ئەو مێژووەی بە بەرپرسیاریەتیەکی ڕەوشتیی لەقەڵەمدەدات. ل□ بەرئەوەی لە ڕووی مێژووییەوە فاکتەری جیاجیا کاریگەریان ل□س□ر ب□رh□مهێنانی درۆ داناوە ئەمە وایکردووە مێژووی درۆ بەپێی کولتوور و شارستانییەکان گۆڕانی بێتەسەر و هەر کولتوور و شارستانییەك مێژووی درۆی تایبەت بە خۆی هەبێت. واتە، درۆی کوردی دەقاو دەق لە درۆی سویدی یان ئیتال□ی ناچێت و بەپێچەوانەوە. در□ز□ن□کی سیاسی کورد ئەو درۆیانە دەکات ب□ر□ه□می میژوو و کولتوورکەین. درۆی سیاسی کوردی جوانکیلە و هەستبزوێنە، بەناوی شەهیدان و شکۆپارێزی نەت□و□یە. وەکیتر درۆی کوردی درۆیەکی لەمێژینە و دووبارەن.

پرسیارسازی لەمەڕ درۆ

گەر فەلسەفەکردن لە پەیوەندیدا بێت بە دروستکردنی پرسیار تایبەت بە "درۆ و مێژووی فەلسەفە" ناچارین لەو پرسیارانەوە دەستپێبکەین، کە خۆیان بە دەستپێکی ئەو مێژووە دەزانن: بۆ "من"ێک لە منەکان درۆ دەکات؟ منی درۆزن چ جۆرە منێکە؟ ئەو شتەی وەك درۆ دەوترێت چییە؟ شتەكە چییە، کە دەبێت بە درۆ؟ درۆ مێژووی هەیە؟ یان بێ مێژووە؟ باشە ئەو مێژووەی درۆ دەگێڕێتەوە بەخۆشی درۆدار نییە؟ مێژووییەکی بێ درۆ بوونی هەیە؟ بەواتایەکی تر، خودی مێژوو بەشێك نییە لە مێژووی درۆ؟ گەر هاوکێشەکان بەم شێوەیە بێت، باشە شیاوە نووسینەوەی مێژووییەك تایبەت بە درۆ؟ ئایا ئەو مێژووە لەگەڵ مێژووگەرایی تێهەڵکێش نییە؟ بۆ دەبێت درۆ هەبێت؟ وتنی درۆ

پەیوەندی بە وتنی ئەو شتەوەیە ڕاست نییە، یان ئەمە زانیاریمان لەسەر خودی درۆ نییە؟ بەمجۆرە، کاتێك شتێك دەڵێین و زانیاریمان لەسەری نییە ئەوی وتومانە هەڵەیە یاخود درۆ؟ گەر هەڵەمان وتبێت باشە بەوە درۆمان وتووە؟ باشە گفتوگۆکردنی درۆ و هەڵە لێرەوە دەستپێناکات؟ وتنی هەڵە بە مەبەستەوەیە، یان بێ مەبەستە؟ گەر درۆ کردەیەکی مەبەستدار بێت لە وتندا ئەوا ئامانج خەڵەتاندنی ئەویترە. ئەی خەڵەتاندنی خودی خۆی تێدا نییە؟ بەیەتی (بە) درۆکردن پەیوەستی مرۆڤ بووە بە درۆکردن، یان ویست بووە بە دەربازبوون لە دەزێک؟ کەوابێت ئەم پەیوەستی و ویستە پێمانناڵێت مافێك بە درۆکردن هەیە؟ باشە کێ مافی درۆکردنمان پێ دەبەخشێت؟ بە ئەم مافە بە وتنی پێچەوانەکەی درۆ نەبووە؟ واتە بە مرۆڤ لەبەی ئەوە پەیوەستی بە (ویستی بە) وتنی ڕاستی نەبووە؟ لێرەوە دەمانەوێت بپرسین درۆ جێگرەوەی چییە؟ جێگرەوەی ڕاستییە؟ یان ڕاستگۆییە؟ گەر کەسێك درۆی کردبێت کەوابێت ڕاستی نەوتووە؟ یان نا- ڕاستی وتووە؟ ئایا ڕاستی نەوتن درۆکردنە؟ کە درۆشمان لەگەڵ دەکرێت پەیوەستمان بە چییە؟ بە زانینی ڕاستی؟ باشە چۆن بە ڕاستی دەگەین؟ لەڕێگای حاڵیبوون لە درۆ؟ وتنی ناڕاست لەبەر پەیوەستی و بەرژەوەندی نەبووە؟ باشە ئەم دیاردەیە لە گشت کولتوور و شارستانییەکان بەو جۆرە بووە؟ کەواتە، درۆ و کولتوور، یان درۆ و شارستانی چ پەیوەندییەکیان بە یەکەوە هەیە؟

وێڕای ئەوە، ڕوونتر بپرسین: کام کولتوور، یان شارستانی زۆرترین درۆی تیاکراوە؟ چ سەردەمێك (چاخێک، سەدەیەک)، سەردەمی کۆن، یان سەردەمی نوێ، داهێنانی لە درۆ دا کردووە؟ ئەمە ئێستا، کە لە قۆناغی کۆمەڵگەی پاش پیشەسازی و کۆمەڵگەی ئەلەکترۆنیداین، ئایا درۆش هێندەی ئەو گەشە ئابووری و تەکنیکییە گەشەی نەکردوە؟ واتە درۆش هاوچەرخ نەبووە؟ لێرەوە دەشێت پرسیارەکان ئاستێکی تر وەرگرن: کام چینی کۆمەڵایەتی (هەژار، یان دەوڵەمەند) زۆرتر درۆ دەکات؟ کام ڕەگەز(نێر یان مێ) درۆزنترە؟ واتە درۆ پەیوەندی بە جێندەرەوە هەیە؟ ڕوونتر بدوێین، درۆ دیاردەیەکی پیاوانەیە، یان ژنانە؟ درۆ تەنیا دیاردەیەکی مرۆییە؟ یان ئاژەڵەکانیش توانای درۆکردنیان هەیە؟ ڕیشەی درۆ مێتافیزیکییە؟ گەر مێتافیزیکییە، ئایا ئایینەکان درۆ دەکەن؟ ئایا ئاین بە لەناوبردنی درۆیە، یان خودی ئاین، لەڕێگای گەڕانەوەکانییەوە، دروستکەری درۆیە؟ مەبەستمان ئایا هەقایەتەکانی ئاین جێیگومان نییە؟ مەگەر ئاین بەپێی بانگەشەکانی لەگەڵ درۆ یەکناگرێتەوە؟ ئایا درۆکردن لەزانینی دەوێت؟ باشە زیرەکی لە درۆکردن بە مانای ئەوە نایەت، کە ئەو زیرەکییە گومانلێکراوە؟

هەر تایبەت بەو لایەنە شیاوە بپرسین: هەندێك ڕەفتاری کۆمەڵایەتی نا-ئاخاوتنانە، وەك زەردەخەنە و ئاماژەکانی دەست، دەشێت ئەمانەش وەك درۆ تەماشا بکرێن؟ خێزان، کۆمەڵگە، دامەزراوەکان، مزگەوت، قوتابخانە، زانکۆ، میدیا و شوێنە گشتیەکان (قاوەخانە، پارکی گشتی و...) شوێنی بەرهەمهێنانی درۆ نین؟ چۆن دەزانین کەسێك درۆی لەگەڵدا کردوین؟ چۆن دەزانین ئەوەی وتراوە درۆیە لەکاتێکدا درۆکەمان ئاشکرانەکردوە؟ باشە درۆ ڕاستی دەشارێتەوە (وندەکات)؟ یان وتنی ڕستی دوادەخات؟کەوابێت لێرەوە دێینەسەر پرسیاری درۆ و شاردنەوە، درۆ و ئاشکراکردن: ئایا ئەم دوو لایەنە گرنگییان بە دیاریکردنی درۆ نییە؟گەر درۆ شاردنەوەی ڕاستی بێت، کەواتە پێویستمان بە ئاشکراکردنی ئەو ڕاستییەیە؟ چۆن دەتوانین بیسەڵمێنین کەسێك درۆی کردوە؟ ئەدی دەزگای ئاشکراکردنی درۆ Polygraph دەتوانێت بمانگەیەنێت بە ڕاستی؟ هاوکات شیاوە بپرسین ئایا درۆ لەبەردەم جۆرایەتیدا خۆیدەبینێتەوە؟ واتە دەتوانین باس لە جۆراوجۆری درۆ بکەین؟ ئەی درۆ لە پەیوەندیدا نییە بە بەرژەوەندی و هاوکات بە نیەتیشەوە؟

شوێنێک بۆ درۆ لە مێژووی فەلسەفەدا

بۆئەوەی وەڵامی پرسیارەکانی لای سەرەوە بدەینەوە ئاماژە بەوە دەکەین، کە لە مێژووی فەلسەفەدا درۆ بابەتی گفتووگۆی فەیلەسوفان بووە. فەلسەفە لە ئەفلاتونەوە تا دەریدا، واتە لە یۆنانەوە: ئەفلاتون، ئەریستۆ،دواتر لە سەدەکانی ناوەڕاستدا ئۆگەستینەس Augustinus و لەگەڵ دەرکەوتنی سەدەی ڕێنیسانس لە سەدەی 16، میشێل دی مونتین Michel de Montaigne، دواتر لە سەدەی 18، رۆسۆ و کانت، و لە سەدەی 19، نیچە، و لەسەدەی 20 دا، ئەلێکساندەر کوێرێ Koyré ، ئارێنت Arendt، پاشانیش دەریدا وتنی درۆیان خستەتەژێر پرسیارەوە. بەنموونە، ئەفلاتون لە دیالۆگی هیپیاسی بچکۆلە (Hippias Minor) ئاماژەی بە بوونی درۆزن و درۆزنێکی فێڵباز کردووە. پاش ئەفلاتون دەبینین گفتوگۆی فەلسەفی ئەریستۆ تایبەت بە درۆ و پەیوەندی درۆ بە مەیل و بە نیەتەوە بە درۆکردن گرێداوە. لای ئەریستۆ توانای درۆکردن گرینگ نییە، بەڵکو گرنگ ئەو مەیلەیە درۆزن بۆ درۆکردن هەیەتی.
دیارە فەلسەفە لەگەڵ دەرکەوتنی ئامانجی گەران بووە بەدوای ڕاستی، واتە درۆ ئەو دوژمنە بووە فەلسەفە هەمیشە کاری بە نەمانی کردووە. درۆ، وڕێنە، ئەفسانە، جەهل و خەڵەتاندن ئەو دژە جەمسەرانە بوونە ڕاستی ڕووبەڕوویان بووەتەوە. بەم جۆرە، گەر ڕاستی لە خانەی نا-

درۆ دا پۆلینبکەین درۆ لە خانەی نا-ڕاست دا پۆلیندەکەین، بەڵام ئەم پۆلینە پێماندەڵێت دژەجەمس□□ری درۆ ڕاستی نییە، بەڵکو ڕاستگۆییە، کە دواتر ئەم لایەنە لە توێژینەوەیەکی دێریدا دا، بەناوی “”مێژووی درۆ”، دەردەکەوێت.
دێریدا کە پێیوایە کردەیەکی مەبەستدارە ئەم لایەنە لای ئۆگۆستینۆس ئاڕاستەیەکی دی وەرگرتووە. بۆ ئۆگۆستینۆس درۆ شتێکی مەبەستییە و مر□ق ل□گەڵ خودی خۆی دا درۆ ناکات. هاوکات ئۆگۆستینۆس پێیوایە دەکرێت وتنێکی هەڵەمان وتبێت بێ ئەوەی درۆشمانکردبێت. ئەم لایەنە بەوە ڕووندەکاتەوە، کە ئامانج لەو درۆیە خەڵەتاندنی ئەوەی تر (کەسی دووەم) نەبووە. وێڕای ئەوە، وتنی شتی هەڵە، کە پێمانوایە ڕاستمان وتوە مانای ئەوە نییە درۆزن بین، بەڵام وتنی ڕاست، کە پێمانوایە هەڵەیە درۆزنمان دەکات. بەپێی ئەم بیرمەندە دەتوانین هەڵە بکەین، بەڵام هەڵەکار درۆزن نییە. واتە هەڵە لە درۆ جیایە. گفتوگۆکەی دێریدا لەمبارەیەوە پێماندەڵێت درۆ لەگەڵ خودی خۆدا نەشیاو و بێمانایە، لەبەرئەوەی ناکرێت مر□ق شتێك بە خۆی بڵێیت، کە لە ڕاستییەوە دور بێت، لەو ڕاستییەی ئەم مر□ق□ بیریلێدەکاتەوە. ئەمەش ئەو تێگەیشتنەمان لادروستدەکات، کە ئەو کاتەی مر□ق درۆ لەگەڵ خودی خۆی دا دەکات ئاگایی بوونی نییە. ئۆگۆستینۆس پێیوایە دەکرێت ئێمە قسەیەك بکەین هەڵەبێت بەبێ ئەوەی درۆشبکەین، ئەگەر پێمانوابێت ئەوەی وتومانە ڕاستە ئەوا مەبەستمان ئەوە نەبووە کەس بخەڵەتێنین. کەواتە دەتوانین قسەیەکی ڕاست بڵێین لەکاتێکدا درۆشدەکەین، ئەمە ئەگەر مەبەست لە وتنەکە خەڵەتاندنی ئەویترێک بێت. دێریدا گریمانی بوونی پەیوەندی دەکات لەنێوان درۆ و مەبەستگەریدا، ئەمەش لەسەر ئەو بناغەیەی، ئەم بیرمەندە پێیوایە سەختە ئەوە بسەلمێنین کەسێك درۆیکردوە بەس دەتوانین ئەوە بسەلمێنین ڕاستی نەوتووە. دێریدا جەغتلەوەش دەکات، ئەستەمە کەسێك درۆ لەگەڵ خۆی بکات. مر□ق ناتوانێت بەمەبەستەوە شتێك بەخۆی بڵێت، بۆخۆخەڵەتاندنی خۆی، کە جیا بێت لەوەی بیریلێدەکاتەوە. هەرچی رۆسۆیە پێیوایە مر□ق ت□نیا لەو حاڵەتەدا درۆ لەگەڵ خۆیدا دەکات، کە خۆی وەك کەسێکی سەربەخۆ ببینێت.
لە سەدەی ڕێنیسانس و دەرکەوتنی فەلسەفەی مۆدێرنە درۆ بەشێک بووە لە گفتوگۆ فەلسەفییەکان. میشێل دی مونتین لەمڕوەوە بەدوای ئەوەدا وێڵبووە، ئایا درۆ دژەجەمسەرەکەی تەنیا ڕاستییە، یان درۆ هەزارەها ڕووی تریشی هەیە؟ ئەم لایەنە تا ئێستاش بەشێك لە گفتوگۆ فەلسەفییەکان تایبەت بە درۆ پێکدێنێت. لە سەدەی 18 و لەگەڵ هاتنی فەلسەفەی ڕۆشنگەریی رۆسۆ، بۆ ئەوە دەچن ئەو درۆیەی بێ بەرژەوەندی

دەیکەیت و ئامانجت زیان گەیاندن نییە بە ئەوانیتر و بە خۆت بە درۆ دانرێت. تەنانەت ئەوەش، کە وتوتە درۆ نییە، بەڵکو وەناکردنە. سەرباری ئەوە، بە پێی تێگەیشتنی کانت، کە فەیلەسوفی سەردەمی ڕۆشنگەرییە، وتنی ڕاستی پێویست و مەرجدار نییە. واتە ڕاستی دەبێت بوترێت. وتنی ڕاستی ئەرکێکی پیرۆزە و ئەو پیرۆزییەی ڕاستی تەنیا ئاینی نییە، بەڵکو عەقڵیشە. کانت وتەنی، درۆ بەسوود نییە، چونکە درۆ دژ بە ئەرك و ڕەوشتی ئاخاوتنە. ئاخاوتن بە ئەوەیە، کە دەبێت ڕاستی تیابوترێت. ئاخاوتن بەڵێنێکە بە وتنی ڕاستی بۆیە درۆ شکاندنی ئەم بەڵێنەیە. بەم جۆرە، کانت وتەنی، درۆ لادانە لە بەڵێن، درۆ بەجێنەگەیاندنی ئەو بەڵێنەیە درۆزن نەیهێناوەتە دی بە وتنی ڕاستی.

لە سەدەی 19 دا نیچە هێرشێکی زۆر دەکاتە سەر فەلسەفەی ڕۆژئاوا و تێگەیشتنی ئەم فەلسەفەیەش بۆ واتای ڕاستی ڕاڤەدەکات. ئەوەی نیچە بەلایەوە سەیرە ئەوە بووە، کە مرۆڤەکان وتنی ڕاستیان بەلاوە گرینگە نەك لە بەرئەوە خواوەندێک لە خواوەندەکان درۆی حەرامکردووە، بەڵکو لەبەرئەوەی وتنی ڕاستی خۆشترە و هەرچی درۆیە پێویستی بە داهێنان و شاردنەوە و یادە. کەوا بێت، درۆ داوای زیرەکی و کارزانیمان لێدەکات، هەرچی ڕاستییە شتێکی ئەوەی پێویست نییە. ئەمەو لە دیدی نیچە درۆ بەرهەمی هەڵەیە، بەڵام لە سەدەی 20 دا دەبینین فەلسەفە بەجۆرێك سەیری درۆ و بەرژەوەندی دەکات، کە یەکانگیری یەکن، بەتایبەت لە بواری سیاسیدا. دیدی کۆیریش، فەیلەسوفی فەڕەنسی بەڕەچەڵەك ڕووس، بە درۆ قسەکردنە لە مانای سێستەمە سیاسییە تۆتالیتارییەکان بە درۆ. دواجار دێریدا لەڕێگای ئارێنتەوە دەیەوێت مێژووییەك بۆ درۆ بنوسێتەوە، بەڵام نووسینەوەی ئەو مێژووە بە سانا نازانێت و لەکاتی خستنەڕووی مێژووەکە ئەوە دەردەکەوێت، کە درۆ مێژووییەکی سەربەخۆی هەیە و درۆ لە بواری سیاسەت دا بەشێکە لەو مێژووە. ئەمەی کۆیری و ئارێنت سەبارەت بە درۆی سیاسی قسەیلێوەدەکەن کوتومت لە ئێستا لە کوردستان کارایە. درۆی سیاسی کوردی درۆیەکە دابڕاو نییە لە مێژووی کورد، بەتایبەت مێژووی ناسیۆنالیزمی کوردی. پێشبڕکێی بنەماڵە سیاسییەکان لەسەر درۆی سیاسی ڕێزمانی خۆی هەیە و هێنینەوەی درۆکانیش سۆز و نەتەوەپەرستی ڕایگرتووە(خانەوادەی شەهیدان، هەژاران و بەشخوراوان و…هتد).

لە کۆتایشدا دەڵێین، درۆ فانتازما phantasm (خەیال و خورافیات) نییە هەروەك ئەوەی یۆنانییەکان بۆیچوون و پسێدۆس Pseudos (ساختە، فێڵ، درۆ) یش نییە، کە هەڵە و خەڵەتاندن پێکەوە کۆدەکاتەوە،

هاوکـات درۆ دژە جەمسـەری □ دژە جەمسـەری هەڵەش نیی□، ب□کـو دژەجەمسـەری هەڵە ڕاستگۆییە. تەنانەت درۆ نام□ بەستیش نییە هەروەك ئەفلاتون بۆیچووە. جـاریوایە دەزانیـن درۆ دەکەیـن، بەڵـام ئەمە جیـایە لەوەی، کە پێمانوایە درۆ دەکەین، یان نەمانزانیووە درۆمانکردووە. دێریدا پێیـوایە ئەستـەمە ئەوە بسـەلمێنین، کەسـێك درۆیکـردووە، بەڵـام دەتوانین ئەوە بسەلمێنین ڕاستی نەوتووە. لێرە دەکرێت قسەمان هەبێت لەسەر درۆ بە مەبەستەوە و درۆ بەبێ مەبەست (بێ ئاگا و بەبێ هوشیاری). گەر راستیش وتنی ئەو شتە بێت پێویستە بوترێت ئەوا درۆ وتنـی شتێکـی تـرە، وتنەکەش بەمەبەستـەوە بێـت درۆیە ئەگەرچـی لای ئەریستۆ درۆ بە نیەتەوە گرێدراوە، تەنانەت گەر ڕاستی پیرۆزیش بێت هەروەك ئەوەی ئۆگۆستینۆس ئاماژەی پێداوە کەواتە درۆ بۆ لێدانی ئەو ڕاستیی□ی ک□ پیرۆزکـراوە. ڕونتـر بـدوێین: بۆئەوەی لە درۆ بگەین پێویستمان بە تێگەیشتنە لە دوانەیی ڕاستگۆیی/درۆ کە ڕیشەی لە وتاری مێتافیزیکی ڕۆژئاوا داکوتیوە. بۆیە وتنی درۆ بەناوی ڕاستییەوە ڕاستی بێ بەها دەکات. ئەو ڕاستییەش، کە ناوترێت و دەشاردرێتەوە نا بێت بە درۆ. شاردنەوەی زانیاری بەمانای وتنی درۆ نایەت، کاتێك شاردنەوەی زانیاری بەمانای وتنی درۆ دێت. کە شتێکی تر بوترێت. شتێک کە ناڕاستی□.

ئازاد حەمە

رفڕێنسەکان

Jacques Derrida. History of the Lie: Prolegomena in: Without.1 Alibi. Transl. P. Kamuf. Stanford University Press, Stanford. .2002. pp. 28–70

2. Jacques Derrida. Histoire du mensonge prolégomènes. .Galilee edition. 2012
3. Hannah Arendt. “Sanning och Politik”, i Mellan det förflutna och framtiden, övers Annika Ruth Persson. Göteborg: Daidalos, 2004.
4. Arendt A. Lying in Politics. Reflections in The Pentagon Papers in: The New York Review of Books 17, .8/1971, pp. 30–39
5. Alexandre Koyré . La fonction politique du mensonge .4

moderne. www.jstor.org

فلاشباک.. لە دەفتەری بیرەوەریی رۆژانەوە-7- ستیڤان شەمزینی

بەشی حەوتەم

ئەم چرکەیە، کاتژمێر 7:45 خولەکی شەوە، ئەوە دوا جگەرەی پاکەتی دووەمی ئەمڕۆیە دەیکێشم، واتە لە بەیانییەوە تا ئێستا ئەمە 40 جگەرە بکێشم، تازە ئەم جۆرە جگەرەیە دەکێشم، ناوی "کۆنگرێس"ە، ئەم دوکەڵە وەک چەوکی دەم وایە. هەردوو دووکەڵەکەم خۆش ئەوێ. دوو سێ پێکیشم خواردۆتەوە و مێشکم کەمێک ئاڵۆزە، خەیاڵاتی سەیر سەیر بەناو ئەو دنیا قووڵەی مێشکمدا هاتوچۆ دەکات، خەونم هەیە و ئەم وەاتەش هی ئەوە نییە هیچ خەونێکت هەبێت، لە وەاتی جەهلی هەزار ساڵە و نغرۆی کۆلتووری خێڵ و چەک و خوێن، خەونبینین بۆ تایبەت ئەو جۆرە خەونانەی ئێمە هەمانە، تابۆ و سنوور شکاندن و درز خستنە عەرشی خودایە.

خەڵکی ئەم وەاتە، کەیلەی پارە و ورگیانن، مێشکیان فەرامۆش کردووە، عەقڵە ئەسیرێکی هەمیشەیی زیندانی ئاین و خێڵ و ناسیۆنالیزمی پاشکەوتووی کوردە. پارە خوایەکی نوێیە و زۆرترین بەندەی هەیە. "مارکس" لە زمانی "شکسپیر"ەوە وەسفی پارە دەکات بەوەی "خوایەکی روون و ئاشکرایە و قەحپەیەکی گشتیی و جیهانییە". سەیری ئەو بازاڕە بکەن، هەرچی دەبینیت هەر را دەکات، هەراوهوریایە، پاڵەپەستۆ و قەرەباڵغییە، هەمووی بۆ دووی فلسدا را دەکات. ئەرێ بۆ کەسێک هەیە بزانێت پارە خوا نییە؟ بۆ کەسێک هەیە بزانێت پارە بۆ خۆشی خۆی سەرف بکات؟. وەک هەمیشە باوکم دەیووت "زۆربەی پارەدارەکان لەگەڵ پاسەوانی بانکەکان هیچ جیاوازییەکیان نییە".

کێشەکەم هەر ئەوە نییە دوژمنایەتییەکی عەقڵانیم هەیە لەگەڵ کۆمەڵگە، بەڵکو کێشەیەکی تریشم هەیە کە عاشقم، ئەم کۆمەڵگەیە سەرباری ئەوە عەقڵانی نییە، هەستەکی و عاتیفی و عیرفانیش نییە. هیچ شتێک هەندەی سەز و عەشق لەم وەاتە هەڵەی سووری بەدەوردا

نەکێشراوە، کۆمەڵگەیەک رشانەوەی لە عەشق بێت، هەر بۆ ئەوە باشە وێرانی بکەیت. هەر بۆ ئەوە باشە یەک شەق لە دابونەریتەکانی هەڵبدەیت و بیخەیتە ناو زەبالەی خۆڵەوە. "هۆبز" دەیووت "مر□ق گورگە بۆ برای مرۆڤی خۆی". ئەمە کتومت ئەو دۆخەیە لە کوردستان بوونی هەیە، مر□ق د□بینی تەنیا جانەوەرێکە بۆ خواردنی برا مرۆڤەکەی. ئای خودا تۆبڵێی لە مر□ق د□ندەتر چ ئاژەڵێک بێ؟.
عاشقم و کێشەی عەشقم هەیە، وەک پێویست نیم لەگەڵ مەعشوقەکەم، زوو زوو دڵی دەشکێنم، کە لێشم دوور دەکەوێتەوە، وەک "نزار قەبانی" لە شیعری "بەلقیس"دا دەڵێ "بەلقیس، لێم ون مەبە.. لەبەرئەوەی دوای تۆ.. خۆر کەنارەکان رووناک ناکاتەوە". لە حاڵێکدام نەدەتوانم دەستبەرداری عەشق بم و نەدەتوانم دڵی مەعشوق رابگرم، پەرەگرافێکی رۆمانی "ساتێ مەرگ.. ساتێ عەشق"ی ریمارک، بۆ ئێستای من زۆر گونجاوە. مەبەستم لەم پەرەگرافەیە "زۆر دڵتەنگم، ئەوەندە مەراقم هەیە پێدەچێ بمکوژێت.. بریا توانام هەبووایە لە یادت بکەم، ئەوکات بە سۆزێکی پووچ و بێ نرخەوە دەڕۆیشتم، هەرگیز هەستم بەخۆم نەدەکرد، لەو بەختەوەرییە رەشەدا دەژیام کە دیوە نەیارەکەی خۆشبەختییە". هەناسەکانم خەریکە ئەمخنکێنن، خەونەکانم ئازاری چاوم ئەدەن.
عاشقێکی فاشیلم، بۆیە خەریکە دەبمە شاعیرێکی باش، عاشقێکی فاشیلم بۆیە خەریکە دەبمە مەیخۆرێکی باش، عاشقێکی فاشیلم بۆیە خەریکە دەبمە عارفێکی باش، عاشقێکی فاشیلم بۆیە خەریکە دەبمە بێ نەوایەکی شار. هیچ شتێک نییە پێوەی بنازم، تەنیا ئەوە نەبێت رۆژێک لە رۆژان توانیم دڵی جوانێکی ئەفسانەیی بەدەستبهێنم، لە کاتێکدا خەریکە لە دۆزەخی دڵڕەقیمدا دەیسووتێنم. نازانم چی دەڵێم، بەڵام ئەوەی دەیڵێم هەقیقەتی خۆمە، وەلێ لەسەر هەقیقەت، وتەکەی ئۆسکار وایڵد بەبیر دەهێنمەوە کە دەڵێ "ئەندێشە لای شاعیر هەقیقەتە، هەقیقەتیش هیچ شتێک نییە".

25-12-1997

تێبینی: ئەم بەشە لە لاپەڕە 27-30 کتێبی "فلاشباک"چاپ و بڵاوکراوەتەوە. کتێبەکەش لە سەرەتای ساڵی 2017 چاپ بووە

سێکس و عەشق.. بەختیار محەمەد

ڕەنگە هیچ لەوە خۆشتر نەبێ، کە عەشق و سێکس پێکەوە بێ. واتە تۆ کەسێکت خۆش بوێ، ئنجا سێکسی لەگەڵدا بکەی. بەنموونە: تامی سێکسی ژنەکەت، کە خۆشت دەوێ، زۆر جیاوازە لەوەی، کە خۆشت ناوێ. ڕاستییەکەی سێکس بەبێ عەشق دەبێتە سێکسێکی میکانیکی سارد و سڕ. ئەمە کێشە و موعاناتی زۆربەی هەرە زۆری پیاو و ژنی کۆمەڵگەکانی ئێمەیە. زۆربەی پیاو و ژنەکان بەڕێکەوت هاوسەرگیریی دەکەن، بۆیە دەشێ بەڕێکەوت و دەگمەنیش عەشقیان لە نێواندا چی ببێ؛ بۆیەش کەمتر سێکسی عاشقانە دەکەن؛ تا ئێستا زۆربەی تاکانی کۆمەڵگەی ئێمە (مەبەستم تاکانی سەربە جووتەکانە) هەر بە غەریزە و وەك ئاژەڵ (بە ئامانجی زاوزێ) جووت دەبن، نەك وەك هونەری مەزنی چێژی عەشق و سێکس. وەك دەزانین یەکێك لە شتە هەرە چێژبەخش و خۆشەکانی ژیانی سروشتیی مرۆڤ، سێکسە (عەشقی سێکسانەیە)؛ لێ کۆمەڵگەی ئێمە (لەبەر هۆکاری دابونەریت و ئایین) تاکانی لەم چێژە سروشتییە مرۆییە مەزنە مەحروم و بێ بەش کردووە (دیارە من لێرە باسی تراژیدیای تەنیایی زۆرەملێش ناکەم، کە لەم یەك دوو دەیەی ڕابردوودا – لە سۆنگەی کۆمەڵێك فاکتەر و قەیرانەوە – بەسەر بێوەپیاو و بێوەژن و کچان و کوڕانی کۆمەڵگەی ئێمەدا سەپێندراوە). کۆمەڵگەی ئێمە تاکەکانی لە دوو شتی (پێداویستی) غەریزیی سروشتی هەرە گرنگ بێ بەش کردووە، کە ئەوانیش سێکس و عەشقن. با بە ڕاستییەکەی بڵێین: سێکسی عاشقانە و عەشقی سێکسییە. هەڵبەت ئەم پێوەندییە هەرگیز نایێتە دی، ئەگەر ئازادییەکان بۆ تاك و لە کۆمەڵگەشدا دابین و فەراهەم نەبن؛ واتە ئازادییە کەسیی و کۆمەڵایەتی و سیاسییەکان…

بەختیار محەمەد

ئەمەکناسی و پاڕانەوەی کورد

لەبەرامبەر چاکەی دۆستەکانیدا.. ڕەسوڵ بێسکێنی

بەهۆی هەڵکەوتەی شوێنی نیشتمانەکەی، کورد بەدرێژایی مێژوو باشترین خزمەتی بە فارس و تورك و عەرەب کردووە، بابەزیانی خۆشی تەواوبووبێ، لەسەردەمی تازەشدا سەرەڕای دراوسێکانی باشترین خزمەتی بەوڵاتە ڕۆژئاوییەکان کردووە، کەچی لەدوای ڕاپەڕین و بەتایبەت لەم ساڵانەی دواییدا، بەردەوام لەگوتاری سیاسییە باڵاکانی هەرێم بەرگوێمان دەکەوێ:"سوپاسی فڵان وڵات دەکەین لەڕۆژی تەنگانەدا بەهانای گەلی ئێمەوە هاتوون"، و "داوا دەکەین لەیارمەتیدانی گەلەکەمان زیاتر بەردەوام بن"، دووبارەکردنەوەی بەردەوامی ئەم وشانە، وای کردووە ئەم کارە لەبەرچاوی زۆربەماندا ئاسایی بێ و تەنانەت لایەنی باشە بنوێنێ. لەوانەیە مەبەستی سیاسییەکانیش هەرئەمەبێت، سەرەڕای پیشاندانی چاکەخوازی و ئەمەگناسی، خۆشیان وادەنوێنن ئەوان چاکەی دۆستانیان لەبیرناکەن، بەڵام لەڕاستیدا نەگونجاوە سوپاسگوزاری چاکەی خەڵك بیت و چاکەی خۆت بۆ ئەوان لەبەرچاونەگری.
لەڕاستیدا کێشەکە نەلێقەوماوی و بێ دەرەتانی کورد و نە ئەمەك و وەفاداری دەسەڵاتدارانی کوردە، نەچاکەخوازی و خەمخۆری ئەوانی تربووە، نەئێمە قەرزارباری چاکەی ئەوانین و نەئەوانیش بێ بەرامبەر چاکەیان لەگەڵ ئێمەداکردووە، بەڵکو ئەوە شتێکی سروشتیە، جیهان لەسەر بنەمای هاوکاری و بەرژەوەندی دوولایەنە وەستاوە، بەڵام ئایا هەر ئەوان چاکەیان لەگەڵ ئێمە کردووە و ئێمە گەلێکی دەستوپێ سپین و هیچ چاکەییەکمان بۆ ئەوان نییە؟، ئەی بۆ کەس باسی چاکەی ئێمە لەگەڵ ئەوان ناکات، یاخود دنیا دەستی بێ دەستە و ئەوان خاوەن دەسەڵات و ئێمە لاوازین، هەر چاکە و نمەکی ئەوان بەسەر ئێمەوە دیارە و کار و چاکەی ئێمە بۆ ئەوان بادەیبات، ئەی بەهەدەڕچوونی چاکەی ئێمە لەگەڵ ئەوان، بێمنەتی ئەوانە، یاخود لاوازی و شەرمنی و تێکشکاوی ڕۆحی سەرکردە و سیاسیەکانی کوردە؟.

بێگومان هەندێك دەوڵەت و کەسایەتی سیاسی و مرۆڤدۆستی جیهانی، وەك: مادام میتەران، یاخود ڕۆژنامەنووسی مرۆڤدۆست و چالاك وەك: کریس کۆچێرا و ڕێکخراوی مرۆڤدۆستی جیهانی وەك مافی مرۆڤ و میدڵ ئێست وۆچ … هتد، هەن، بەهەر هۆکارێك بێت، سۆز و میهرەبانیان بەرامبەر گەلەکەمان ئەنجامداوە و چاکەی زۆریان بەسەرمانەوە هەیە،

ئێمەش وەك ئەركێكی ئەخلاقی پێویستە ئەمەكناسی خۆمان دەربڕین و سوپاسگوزاربین، بۆ ئەو مرۆڤدۆستی و چاكەخوازیەیان، بەڵام ناكرێت هەڵوێستی دەوڵەتانیش بەهەمان پێوەر لەبەرچاوبگرین، چونكە لەوانەیە كەم دەوڵەت بتوانن ئەوە بسەلمێنن، ئەو كێشە و ڕەخنەی تووشی خۆیان كردووە، تەنیا لەبەر چاوی كاڵی كوردبووە، هەر دوورنەڕۆین بەرژەوەندی ئەمریكا و هاوپەیمانەكانی لەگەڵ ڕۆژئاوای كوردستان یەكی دەگرتەوە و ئەمریكا هاوكاری كوردانی ڕۆژئاوابوو، لەبەرامبەردا توركیای ئەندامی ناتۆ و دۆستی دێرینەی هەڕەشەی لەئەمریكا كرد، پەیوەندی سیاسی و دیبلۆماسیان گرژی تێكەوت، تەنانەت بەدژی ئەمریكا پەیوەندی لەگەڵ ڕووسیای ڕكابەری ئەمریكا برەوپێدا و ئەمریكا لە هاوكاری كورد بەردەوام بوو.

بەڵگە نەویستە بەرژەوەندی سیاسی لایەن و دەوڵەتان لەسەر بنەمای بەرژەوەندی دوو لایەنە وەستاوە، لەڕابردوودا كەم نەتەوەی جیهان ئەوەندەی كورد بەدبەخت و بێ پشتوپەنابووە، هەربۆیە دەگوترێ دۆستی كورد تەنیا شاخەكانیانە، زۆرجار دوژمنانی بەتاك و گەلە كۆمەكێ زوڵمیان لەكورد كردووە، ڕێكەوتنامەی تایبەتیان لەسەر چەوساندنەوە و لەناوبردنمان ئەنجامداوە، كەسیش نەبووە ڕێگا لەو كارە بگرێت، تەنانەت لە 1988، كەساڵی بێ كەسی و بێ پشتیوانی و نەهامەتیەكانی كوردبوو، بەعس بڕیاری ئەنفال و لەناوبردنی كوردی دابوو، بەڵام یەك دەوڵەتی دیموكرات و مرۆڤدۆستی جیهان بچوكترین ناڕەزاییان دەرنەبڕی، جگەلە كۆماری ئیسلامیی ئێران، وەك پێشتر بەهانای هاووڵاتیانی بەشمەینەتی كوردی باشوورەوە هات، جێگای سوپاس و پێزانینە، بێگومان ئەویش تەنیا لەبەرچاوی كاڵی كورد نەبووە، بەڵكو زۆر بەرژەوەندیی سیاسی و چەكداریی پەیوەندیداری خۆی هەبووە. كۆماری ئیسلامی بەرژەوەندی خۆی لەهاوكاریی شۆڕشی كوردی باشووردەبینیەوە، كوردی باشوور دوژمنی دوژمنەكەی بوو، لەكاتی شەڕی عیراق – ئێران، لەبەرامبەر هێزی سوپای عیراق لەسنووری كوردستان ئێران گیری خواردبوو، نەیدەتوانی سنوورەكان تێپەڕێنی، بۆ یەكەمجار ڕێكەوتنی كورد لەگەڵ ئێران، لەسنووری حاجی ئۆمەران كاری سەربازی هاوبەش لەناو سنووری عیراقدا ئەنجام درا و سەركەوتنی بەدەستهێنا، دیارە كورد باجەكەیشی داو بەعس توڵەیی خۆی بەئەنفال كردنی بارزانیەكان ڕشت، هەروەها ئێران بەهاوبەشی لەگەڵ كورد توانی هەڵەبجە بگرێ و لە قوڵایی خاكی عیراق بیرە نەوتەكانی كەركوك وێران بكات و شەڕێكی دەرونی گەورە لەگەڵ ڕژێمی سەدام بكات، لەلایەكی تر بەشێكی كوردستانی داگیركراو لەبن دەستی ئێرانە، كوردانی ڕۆژهەڵات بەرگریان لەو پارچەی خاكی كوردستان دەكرد، بۆ

بەدەستهێنانی مافی چارەی خۆنووسین، بەڵام هەر کورد خۆی لوتکە بەلوتکەی ژێردەستەڵاتی شۆڕشی کوردی بەخوێنی لاوەکانی خۆی بۆ ئێران وەرگرتەوە، سەرەڕای ئەوانەش ئێران پێویستی بەوە هەبوو لەڕێگای پشتیوانی کوردانی عیراق سەدام و لایەنگرانی لەبەرچاوی جیهان ڕسوابکات، لەسەردەمی تازەشدا ئێران هاوکاری هەرێمی کوردستانی کرد، لەدژی هێزەکانی داعش لەهێرش کردن بۆ سەر هەولێر، ئەمەش بووە هۆی پاراستنی هەولێر لەپەلاماری داعش، دواتریش بەهەرهۆکارێك بوو، ئێران لەڕاگەیاندنەکاندا بەتوندی ئەمەی بەسەرچاوی هەرێم دادایەوە، ئەم کارەی ئێران زۆر بەئاسایی وەرگیرا، چونکە دەسەڵاتداران و سیاسیەکانی هەرێم هەمیشە زەبوونی خۆیان و چاکەی ئەوانی تریان بەرامبەر بە کورد دەربڕیوە، ئەگینا لەڕاستیدا ئاوانییە، بەڵێ ئێران هەولێری پاراست لەپەلاماری داعش، بەڵام ئەمە چەندە سوودی بۆ هەرێم هەبووە، بۆ ئێران سوودی کەمترنییە، چونکە ئێران دەوڵەتێکی خاوەن پێگە و فەرهەنگێکی سیاسی قوڵە، دەزانێت ئەگەر هەرێمی کوردستان بکەوێتە ژێر دەسەڵاتی داعش خەتەری لەهەمووان زیاتر بۆ سەر ئێران هەیە، چونکە وەك ئەوەی دەوترا داعش بۆ مەرامی تایبەت دروست کراوە، ئەو کاتە ئێران بۆ ئەو خاوەن مەرامانە دەبووە پارووەیەکی چەور، یان لانی کەم سەرئێشەیەکی زۆری بۆ ئێران دروست دەکرد، بەڵام وەك وتمان ئێران وڵاتێکی پڕ پێشینە و خاوەن فەرهەنگی سیاسیە نەیدەویست داعش ببێتە دراوسێی ئێران، لەبەرئەوە باشترین کار ئەوەیە لەهەولێر ڕێگای لێ بگرێت و نەهێڵێت لەئێران نزیك ببێتەوە، ئەو کاتە دەتوانێت بەئارەزووی خۆی بەرامبەر بەداعش بجەنگێت لەڕێگای هاوکاری بۆ دۆستەکانی، ئەمەش دوو مەبەست دەپێکێ، لەلایەك شەڕی گروپی دژەمرۆیی داعش لەخۆی دووردەخاتەوە، لەلایەکی تریش ئەو هاوکارییەی پێشکەش بەدۆستەکانی دەکات، جێگای خۆی دەگرێت و ئەوان سوپاسگوزاردەکات، کەواتە: ئێران تەنیا لەبەر خاتری چاوی کاڵی کورد نەبووە،هاوکاری هەولێری کردووە لەدژی پەلاماری داعش، ئەی کەواتە بۆچی ئێمە تەنیا چاکەی ئەوان لەبەرامبەر خۆمان دەبینین و چاکەی خۆمان بەرامبەر بەئەوان نابینین، ئەنجامەکەی هەر ئاوای لێ دێت، دەتوانین سەدان نموونەی لەم شێوەیە بێنینەوە، کەواتە هاوکاری ئێران بۆ کوردی باشوور بێ بەرامبەرنەبووە، بەڵکو ئەو هاوکارییە بەزیادەوە خزمەتی بەرژەوەندییەکانی ئێرانی کردووە. ئەی کەواتە بۆچی سیاسییەکانی هەرێم لەهەر بۆنەیەکدا دەرفەت دێنن سوپاسگوزاری خۆیان بۆ ئێران دەربڕن و چاکەی ئێران بەسەرچاوی خەڵکی باشووری کوردستاندا بدەنەوە، تەنانەت سەرۆکی هەرێم لە دواسەفەری ئەمجارەشدا سوپاسگوزاری خۆی بۆ ئێران دەربڕی و کوردی بەبەشێك لە شۆڕشی ئێران

ناوبرد، هیچ قەیدی نییە، وتمان کورد نەتەوەیەکی ئەمەکناسە و چاکەی دۆستەکانی لەبیرناکات، ئەی بۆچی قەت باسی ئەوە ناکەن، کوردی باشوور ئەوهەموو خزمەتە گەورەیان بەبەرژەوەندییەکانی ئێران کردووە.

دەربارەی وڵاتانی ڕۆژئاواش، بەمێژووی تازەدا بچێرەوە زۆربەی دەوڵەتەکان لەسەردەستی ئەوان یان بەئاگاداری ئەوان دروست بوون، بەڵام ئەوەی دەوڵەتانی ڕۆژئاوا بەکوردیان کردووە، لەوانەی ڕۆژهەڵات زیاتر نەبێت کەمترنییە، گەر هاوکاری کوردیشیان کردبێ بۆ بەرژەوەندی خۆیان نەبووە، هەر کاتێکیش بەرژەوەندیەکەیان بەئامانج گەیشتبێ، یەکسەر کشاونەتەوە و وازیان لەهەموو شتێك هێناوە، بۆ نموونە: لەحەفتاکانی سەدەی ڕابردوو عیراق خەریك بوو ڕوو لەسۆڤیەت وەرگێڕێ، لەبەرامبەردا سۆڤیەتی قەڵای سۆشیالیستی و پشتیوانی گەلانی ژێردەستە و چەوساوە، مەنگۆلیای دۆستی هاندا بڵێت داواکاری کورد دەباتە نەتەوە یەکگرتووە، بەڵام کاتێ عیراق بای دایەوە لای ڕووسیا، ئەو باسە داخرا و هەرگیز جارێکی تر باس نەکرایەوە.

کاتێك ڕژێمی سەدام حسێن ڕووخا، کورد هەناسەیەکی ئارامی وەرگرت و ڕووخانی ڕژێمی سەدام بۆ کورد دەرفەتێکی زێرین و سەردەمێکی تازەی حوکمڕانیی کوردی داهێنا، کەلەسایەی دەسەڵاتی ئەمریکادا لەدڕندەترین دوژمنی سەردەم ڕزگاری بوو، پەرلەمان و حکومەتی هەرێم هاتنەکایە، بەڵام هەر بەوەندە ئێمە کەوتینە ژێر قەرزارباری ئەمریکا و تەواو، ئەی ئەو هەموو پشتگیریی و دڵسۆزیەی کورد لەکام خانەی بەرژەوەندیدا پۆلێن دەکرێ، سەرەڕای سەربڕینی شۆڕشی چواردەساڵەی ئەیلول لەلایەن ئەمریکا و دۆستەکانی، دواتریش سەرکردەکانی کورد هەر بەئاواتی پەیوەندی و ئاوڕلێدانەوەیەکی ئەمریکا سەریان نایەوە، سەرەڕای ئەوەش کورد هەمیشە داخوازی پەیوەندی لەگەڵ ئەمریکا بووە، تەنانەت ئەمریکیەکانیش ئەوە دەزانن کورد دۆستێکی دڵسۆزی ئەمریکایە، لەوانەیە یەکێك لەهەرە کارەکتەرە چالاکەکان کورد بووە، بۆ نزیك کردنەوە و یەکانگیرکردنی ئۆپۆزسیۆنی عێراقی لەگەڵ ئەمریکا و پشتیوانی مەیدانیی لەناو عیراقدا، لەڕاماڵینی هێزەکانی سەددام باشترین دڵنیایی بۆ ئەمریکا لەلای کوردبووە، دوای داگیرکردنی عیراقیش کورد باشترین هاوکاری ئەمریکا و هاوپەیمانان بووە، بۆ دابین کردنی ئاسایشی هێزەکانی ئەمریکا، مەگەر تائێستاش باشترین شوێنی ئارام بۆ ئەمریکییەکان، نەك هەر لەعێراق، بەڵکو لەزۆربەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست باشووری کوردستان نییە؟

کوردستان بۆ ئەمریکا بایەخی زۆری هەیە، لەدوای ڕاپەڕین یەکێك لە سیاتمەدارانی ئەمریکا سەردانی هەرێمی کوردستانی کرد و دواتر لە وتارێکدا ڕایگەیاند، بایەخی باشووری کوردستان بۆ ئەمریکا، وەکو ژوورێکی دووپەنجەرە وایە، پەنجەرەیەکی بەسەر ڕۆژهەڵات و پەنجەرەیەکیش بەسەر ڕۆژئاوادا دەڕوانێت، دواتریش دەربارەی بایەخی هەرێمی کوردستان بۆ ئەمریکا ئۆباما بۆخۆی گوتی "هەولێر لەبەر بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا بۆ ئێمە هێڵی سوورە".

ئەوەی ماوەتەوە ئاماژەی پێ بدەم سەردەمی گروپی دژە مرۆیی داعش و یارمەتیدانی ئەمریکا بۆ کورد، لەو شەڕەدا ئەمریکا پشتگیریی سەربازی و ئاسمانی پێشکەش بەکوردکرد، بەڵێ ئەمە ڕاستە و دەبێ سوپاسگوزاربین، بەڵام گروپی ترسناکی داعش مەترسیەکی گەورە بوو لەسەر مرۆڤایەتی، بەگەواهی زۆر لایەنی جیهانی، کورد قارەمانانە لەبەرامبەر داعش وەستا و خوێنێکی زۆری لاوەکانی لەو پێناوەدا بەخشی، هەرخۆشمان لەزمانی ئەوانەوە دەمانوت: کورد لەبری هەموو جیهان شەڕی تیرۆر دەکات، سەرەڕای هەموو ئەوانەش کاتێك ئەمریکا لەکێشە درێژخایەنەکانی عیراق نیگەران بوو، خۆی ڕایگەیاند، ئەگەر لەعیراق بکشێنەوە هێزەکانیان دەبەنە هەرێمی کوردستان، بەڵام هەمیشە چاکەی ئەوان لەبەرامبەر ئێمەدا وەبیردەهێنرێتەوە.
ئەوەی مایەی سەرنجە لە جیاتی گرنگی و بایەخی ستراتیژیی کوردستان و دڵسۆزی کورد بەچاوی بێگانەکاندا بدەینەوێ، بۆیان ڕوون بکەینەوە ئێمە دۆست و دڵسۆزی ئێوەین، ئێوە دەبێت پشتگیری ئەو دۆستە دڵسۆزەی خۆتان بکەن، تا ڕادەی ڕزگاربوونی کۆتوبەندی ژێردەستەیی، بەڵام سیاسیەکانی ئێمە هەمیشە تەنیا باسی چاکەی ئەوان و سوپاسگوزاری ئێمە بۆ ئەوان دەکەن، لە کاتێکدا زۆربەی جار چاکە و هاوکاری ئەوان هۆکاری دڵسۆزی ئێمە و بەهۆی خزمەتەکانی پێشووتری ئێمە بووە، یاخود یەکانگیربوونی بەرژەوەندییەکانی خۆیان هاوکاری ئێمەیان کردووە.

ئەو منەتباری و خۆبەکەمزانینەی کورد، لەبەرامبەر بێگانەکان، دەمێکە درێژەی هەیە، ئەگەر ئەو هەستەی بەپاڵەوان کردنی بێگانە و خۆبەقوربانی زانین و بۆ دەرەتانی نەتەوەی کورد پەیوەندی بەنەریتی کولتوری دێرینی ئێمە لە‌زێدەڕۆیی خۆبەکەمزانین و گەورەبینی بێگانەوە بێت، لەدنیای دیموکراسی و مافی مرۆڤ و یەکانگیربوونی بەرژەوەندیەکان لەسەردەمی ئەمڕۆدا، سیاسیەکان چ پاساوێکی بۆ دێننەوە، جگەلەوەی سیاسەت لە میانە‌ کۆمەڵایەتییەکەیدا وەك پیاوەتی و کەسایەتی خۆیان دەبینن، نەك بەرژەوەندی نەتەوەیی.

هەڵوێستی خۆبەکەمزانین و پاڕانەوەی سیاسییەکانی کورد لەبەرامبەر دیپلۆماسی بێگانە، لەهەستی مرۆڤدا شتێك لەسەر ئەوان وێنا دەكات، ئەو زەبوونیەی کورد، کەئەوان دەری دەبڕن، جیا لە تێڕوانینی ڕاستەقینەی کورد، تێڕوانینی نوێنەرەکانی کوردە سەبارەت بەنەتەوەی خۆیان دوور لە تێڕوانینی بەرز و شکۆمەندانەی نەتەوەکەی خۆیان، کە بەهۆی سیاسەتی کڕوزانەوە بەرجەستە دەبێت.

کاتێك نوێنەرانی کورد لەبازنەی خۆبەکمزانی و پاڕانەوەدا لەبەرامبەر بێگانە خۆی بنوێنێ، بێگومان وای دەبینن پشتیوانی ئەوان لەئێمە تەنیا لەهەستی مرۆڤدۆستی خۆیانەوەیە و ئەوەی لەگەڵ ئێمە بیکەن و بیڵێن ڕەوایە، لەڕاستیشدا پێچەوانەیە، وەك وتمان پێویستە بەرزی و شکۆمەندی نوێنەرەکانی کورد، لەبەرامبەر بێگانەکان پارێزراوبێت، چونکە ئەو نوێنەری نەتەوەیەکە و پاراستنی ڕێز و شکۆمەندی نەتەوەکەی خۆی بەستراوە بەڕەفتاری ئەو، لەبەرئەوە نوێنەرانی کورد دەبێ هەوڵ بدەن لەسەر پەرەپێدانی بەرژەوەندی هاوبەش، دوور لەشێوازی پاڕانەوە و شەرمنی و خۆبەکەمزانین ڕەفتاربکەن، چونکە کوردستان خاڵی بەریەککەوتنی بەرژەوەندیەکانە، پێکهێنانی ئەم بەرژەوەندیانە لەلایەن سەرکردەکانی کورد لەنێوان نەتەوەی خۆمان و بێگانەدا هاوسەنگی لەبەرژەوەندییەکان ڕابگرن، بۆ ئەوەی لەدوای بەئامانج گەیشتنی کارەکایان لەنیوەی ڕێگا بەجێمان نەهێڵن.

ڕەسوڵ بێسکێنی

دەسکەوتێکی نوێ بۆ ئێران.. ئاوات ئەسعەدی

کشانەوەی ئەمریکا لە ئەفگانستان بووە دەسکەوتێ گرنگ بۆ ئێران، کە سنوورێکی 900 کم هاوبەشی لەگەڵ ئەو وڵاتەیا هەیە. کشانەوەی ئەمریکاش لە عێراقا، کەوا پێ ئەچێت، تەنیا بابەتی کات بێت، نەک هیچ شتێکی دیکە، ئەبێتە گەورەترین دەسکەوت بۆ ئێران.

ئێرانی ولایەتی شیعەی فارس، ئیسپاتی کردووە لە 40 ساڵی رابردوودا، چۆن بتوانێت لوبنان هێندەی تر وێران بکات لەوەی کە هەبوو. ئاگری

شەڕی زۆر بەئاسانی گەیاندە سوریا، بە دنەدانی دارو دەستەی ئەسەد، بە تێوەگلان لە تێکدانی عێراق، گوایە پاش عێراق ئەمریکا روو ئەکاتە شام. بابەتی ئەفگانستان و یەمەن لەولاوە بوەستن.
مەلاکان زۆر دەمێکە توانیویانە، بەشێکی زۆری عەرەبە شیعە عێراقییەکان بکەنە داردەستی خۆیان، بۆ راونانی ئەمریکا وەک ئەوەی ئێران سەددام حوسێنی بە رووخاندبێتن نەک ئەمریکا. ئەوەی کە ئێران مەبەستییەتی لاوازکردنی عێراقە بە ئەمریکا وەک دەوڵەت و، پاشان کەی بۆی رەخسا “قوتدانی”.
لای کەس شاراوە نیە: ئێران تا رۆژئاوای فورات بەسنووری سروشتی فارس ئەزانێت. پاش راموسکردنی سوریا و لوبنان تەنیا عێراق ماوەتەوە بۆ دروستکردنی هیلالە شیعییەکەی بە ڕابەرایەتی و دەسەڵاتی ڕەهای خۆی.
هەر بۆیەش کاری ڕێکەوت نیە، کە ئێران توانیویەتی لە 40 ساڵی رابردوودا پتر لە 17 فەرع بۆ حیزبولڵاکەی لە چەندین وڵات دروست بکات.
بەڵگەیەکی سەخت لەسەر سروشتی ترسناکی ئەم دەسکەلایانەی ئێران لە عێراق ژمارەی کوژراوانی خۆپیشاندەرانە لە ناوچە عەرەبنشینەکانی عێراق بەدەست میلیشیاکانی ئێرانەوە، کە لە 2019 ەوە نزیکەی 700 کەسیان کوشتووە، جگە لە بریندارکردنی پتر لە 20 هەزار کەس.
لە دامێنی روداوەکانی ئێستاشا: دەم و دەست لەگەڵ کشانەوەی “تەواوی” ئەمریکا لەگەڵ دەسەڵاتگرتنی تالیبان لە کابول سێ دەوڵەتی بەهێز “بەختەوەری و شادمانی” خۆیان لە گەڕانەوەی تالیبان دەربڕی: چین و روسیا و ئێران. تەنانەت سەرۆکی تازە هەڵبژێرراوی ئێران ئیبراهیم رەئیسی وتی کە “چوونە دەرەوەی ئەمریکا لە ئەفغانستان ببێتە دەرفەتێک بۆ بووژانەوەی ئاشتی و ئاسایش.”
ئەوەی کە ئاشکرایە: لە گۆڕپانی ململانێکانی نێوان زلهێزەکان و هێزە ئەقلیمییەکان لە خۆرهەڵاتی ناوەراستدا رۆژئاوا شکستێکی گرانی هێنا. شێوە سیستەمێکی نیمچە لیبرال و نیمچە دیموکرات و دەوڵەتی قانون لێرەدا شوێنی نابێتەوە. سیاسەتی ئەمریکا و رۆژئاواش نیشانەی ئەوەیان پێوە نیە، کە ئەم شکستخواردنەیان بەگشتی لە ئەفگانستانا دوا ئیستگەی نەهامەتی بێت بۆ هەر پڕۆژیەک، ئەوەی لەبارا بێت، سیستەمێکی سیاسی مۆدێرن لەو ناوچە پڕ لە کێشەیە بێنێتە کایەوە.

تراژیدیای چل تاریکستان.. شوان شەفیق

تەمومژە و
سەراپا دنیای ئەمە
تاریکە!
خۆر سەفەری کردووە
چاوەڕێی هەڵهاتنەوەی مەکەن!
کە ئاسمان غوبار دەیگرێ
ئەوە پەڵە هەورەکانن
باوەش بەیەکدا ئەکەن،
تا سەمفۆنیای مەرگ بژەنن
کەمانچە گریاوەکان!
چ خەوێکە هەواڵی کۆچ؟
چ سەفەرێکە مەرگ؟
گەڕانەوە لەم تابلۆ شێواوەدا
یەکسانە بە وەستانی نەفەس!
نەیی و نەی ژەن بانگ بکەن
با ئاوازی قورگی پڕ گریان و
چاوی پڕ لە فرمێسک
بە نۆتەیەک بژەنە
چ ژەنینێک؟
مەپرسن.

سەر سووڕ ئەخوا
لە ڕوومەتی دایکەوە
تەماشایەک بکە
لە ڕیشی براکان بڕوانە
لە چاوی خوێنینی خوشکانەوە
ببینە!
چی ئەبینی وا
نۆتە نووسراوەکان
بە خووێی ئەم تاڵاوە

ئەشۆیتەوە،
تاڵ و سوێر
یەکیان گرتووە!
با نگیان بکەن.
چۆن
کۆرسی ماتەم
لەو بەروارە نەگریسەدا
ڕووماڵ ئەکرێ!
٥/٧ دنیا خامۆش!

کامە سامفۆنیایە
وا
ئاوازی مردنی باوک ئەژەنێ؟
ئەو نادیارە کێیە ئەی نووسێتەوە؟
نەژەنراوە!
کێ
زامێکی وا قووڵ
بە گەرووویدا دەچێتە خوار
خۆی ڕاگرێ!
شیوەن نەکا
یەخەی خۆی
لە پێستەوە دا نەدڕێ!
ناخوێنرێتەوە!

ئەو هەواڵە
درۆیەکی شاخدارە
مرۆڤێک نییە؟
بە ناڕاست ناوی ببات!
بووێری ئەوێت
وتنی: حەقیقەت،
سوریالیزمە!
دیمەنێکی بەسوێیە
لاواندنەوەی ژنێک
بۆ هاوسەرێک
کە دەیان وێستگەی نشێو و
سەدان وێستگەی هەڵکشانی
پێ بە پێ لە گەڵیدا بڕیووە!

سەختی زامێک چۆن
قبووڵ ئەکرێ؟
کە ڕۆژی ڕوو ناکی
کرد□ تە شەوەزەنگ!

خەیاڵێک
بە مێشکدا
گووزەر ئەکا
مەنەفێسی دڵتەنگییە
پێنووس ژان و شیوەن
لە دێڕ بە دێڕی
کتێبەکاندا ئەنووسێ
کێ لە هەنسک بە هەنسکی
گریانی دڵ تێ ئەگا؟
ئەی بێ ئاگا!
چاوەکان.

ئەبێ وتنی
ناوی باوکە
بۆ نۆبەرەی ماڵ
چ دەنگێ بێ
وای لەم ئازارەی ئەڤڕۆ و
وای لەو خۆشییەی
ئەوێ ڕۆژێ!
نۆستالۆژیا.

وای بە حاڵی
بەرد و شەختە!
چ شلێرێکە
لەو سەختییەدا ژیاوە
ناسۆر و ژان
شکاندنی ڕێگای
خەیاڵە لە سێبەری
هێزی ژیان
باوک!

خۆشەویستان ک□ ببنەوە
وێستگەکانی گەیاندن

بینراو و بیستراوەکان
هەموو لەسەر دێری یەکەم هەواڵدا
بۆ چ ڕەنگێک مەرگ بەیان دەکەن؟
وا هەموو دڵشداماون
ئاخر ئەوانەی باوکیان مردوو
ئەوانەشی باوکیان زیندوو…
خەمناکن!
چ کۆستێکە؟
ئای لەو کۆستە!
گۆڕستان تاکە جێگایە
هەمووان یەکسان دەکا بە خاک
چەند زاڵمە!

بیتهۆڤن بە پیانۆکەی
کارل ئۆرف لە ئۆرکێسترای سامفۆنی
(ئۆ فرۆتینا- کارمینا بورانا)
محمدرضا لطفی بە تارەکەی
قاڵە مەڕە بە شمشاڵەکەی
شوان بە پێنووسەکەی
یەک یەک ئەمانخەنە ژان!
بە کۆست و مەرگی ئازیزان.

شوان شەفیق
١٤/٨/٢٠٢١

پێی پەتی و فەرشی دەک.. نەوزاد بەندی

من ئەبم بە جوتیارێکی کێڵگەی چا .. ئێوارە بە خەم و بەرچنەیەک
تەماتە و گێلاسەوە دێمەوە ..
تۆیش لە بەردەرگا ،
سەماوەرێک لە ئاوی کانی گەرم کە ..

تا بـەیانی چای سەوز ئەخۆیـنەوە

★ ★ ★

چاوت داخە و..
بە دووو پاسپۆرتی تەزویرەوە ،
ئەچین بۆ مالیزیا ..
لەوێوە بۆ ئیتاڵیا..!

★ ★ ★

لەسەر لمی کەناری دەریای ناوەڕاست ،
شیعرێک ئەنووسم ، شیعرێکی بریندار
هەموو پۆلیسی کەناراوەکان ئەهێنمە گریان ..
نەورەسەکان وا لێئەکەم ، به پەڕو باڵ ،
کەپرێکی سپیمان بۆ دروست کەن ..
تۆ بڕۆ بۆ ڕاوە ماسی

★ ★ ★

منیش ئەڕۆم دامە و سێ ڕسکێن،
لەگەڵ شەپۆلەکان ئەکەم ..
سەیرە ..
ئەم دنیایه جێی من و تۆی تیا نا بێتەوە..
خەو بەشی من و تۆی تیا نییە…

★ ★ ★

لە شەقامێکی قەڵەباڵغی ئیسپانیا ،
بۆ شیعرەکانی لۆرکا ئەگەڕێیین ..
ئێ ئاخر گەمژە هەر گەمژەیە ،
لێرە بێ یان لە مەدرید …
واز لە شیعر بێنە ، مەعز بۆ خوا ..
حەفتا ساڵ پێش ئێستا بێکەس ووتی :
ڕەواجی کوانێ لای خەڵکی ووتار و شیعر و پڕ مەعنا ؟
گەلێ کەس پێکەنینی دێ به گوفتار و دەم و لەوسم

★ ★ ★

ئێمە بارانمان بە خەویش نەبینیوە ..
قوڕاو ، کەی بارانە ؟

لافاو ، کەی بارانە ؟

* * *

شەوێک لە ژێر پەیکەرێکا ئەخەوین ..
وەک پەڕەسێلکەکەی ئۆسکار وایڵد ..
نیوەشەو وا ئەزانین بارانە ،
کەچی پەیکەری شای بەختەوەر ،
فرمێسکمان بۆ ئەڕێژێ …

* * *

ڕاکردن ، دوو جۆری هەیە ،
یان هەزار جۆر …
ًبەڵام هەموویان ڕاکردنن ..
هەیە لە هیچەوە ڕا ئەکا بۆ هیچ ..
هەیە لە شتەوە ڕا ئەکا بۆ هیچ ..
هەیە لە هیچەوە ڕا ئەکا بۆ شت ..
هەیە لە شتەوە ڕا ئەکا بۆ شت ..
بەڵام هەموویان هەر جوانن..
ناوازەن ..
من هەموویانم خۆش ئەوێ ..
لەگەڵیانا خەو ئەبینم ..
چونکە ئەتبەن بۆ شەقامێ ،
یەکەمجارێ یەک بناسن ..
ڕووبارێک بە سەرسامییەوە سەیرت ئەکا ..
چۆلەکەیەک لە پشت گەڵایەکەوە ،
بە شەرمەوە بۆت ئەڕوانێ ..
بازاڕێک تەماشایەکت ئەکات و ..
هەوڵ ئەدا ناوت بزانێ

چیرۆکەکانی داپیرە.. عەلی

حەمەڕەشید

.
کە داپیرەی ئازیز دێ
هەندێکجار
دەچم بۆ لای دەستبەجێ
بۆ پرسیار
کەمێک بیردەکاتەوە
دێتەگۆ
وەڵا مـــــم دەداتەوە
لەسەرخۆ
بە چیرۆکی خۆش خۆشی
ئاسودەم
سەرم دەخاتە کۆشی
ب□ بێ خەم
فێری کردووم بپرسم
چالاک بم
بوێربم و نەترسم
بێباک بم
زانیاری باشی لایە
داپیرە
مرۆڤێکی وریا یە
زۆر ژیرە
...
٢٠٢١/٧/٣١
عەلی حەمەڕەشید

ئەزمـــــونی چین،ســــــــ□ ڤیەت و

کوبا: ئایا دەستبەری خۆشگوزەرانی لەگەڵ ئازادیدا لە ناکۆکیدایە؟

گفتوگۆی خەلیل کەیوان لەگەڵ حەمید تەقوایی

وەرگێڕانی کاوە عومەر

ئەم نوسینە لەسەر بنەمای دەقی چاوپێکەوتنیک لە کەناڵ جەدید نوسراوەتەوە

خەلیل کەیوان:
بەسەرکەوتنی کۆمۆنیستەکان لە وڵاتانی سۆڤیەت و چین و کوبا چاکسازیەکی هەمەلایەنە لە بارودۆخی ژیانی خەڵکیدا ڕویدا.خزمەتگوزاریە خۆشگوزەرانیەکان بەشێوەیەی فراوان لە بوارەکانی پەروەردەو تەندروستی ونیشتەجێبوندا لەم وڵاتانە ئەنجامدراوە.بەشیوەیەک کە لەزۆر مەیداندا خزمەتوزاریە گشتیەکان لە دەوڵەتانی خۆشگوزەرانی ڕۆئاوا زیاتر بووە.بەڵام ڕاستیەکی تری ئەو وڵاتانە کە نکوڵی لە ناکرێت ئەویش نەبونی یان سنوردار بونی ئازادیەکانە.بۆچی بەو شێوەیە؟ ئایا لە ڕژێمی کۆمۆنیستیدا خۆشگوزەرانی لەگەڵ ئازادیدا لەناکۆکیدایە؟ئەم پرسیارە لەگەڵ حەمید تەقواییدا دەخینە ڕوو؟

حەمید تەقوایی،لە سەدەی نۆزدەهەم وبەشێکی گرنگی سەدەی بیستەمدا کۆمۆنیزم هەر تەنها لەگەڵ ئامانجی خۆشگوزەرانی و یەکسانی ئابوری هاوڵاتیان نەناسرابویەوە، بەڵکو بە ئازادیخوازیش دەناسرایەوە.لەنیوەی دوهەمی سەدەی بیستەم و لە دەیەکانی دواتردا بەهۆی ئەزمونە شکست خواردوەکان لە سۆڤیەت و چین و کوبا، ئەم تێڕوانینە سەبارەت بە کۆمۆنیزم شکستی هێنا.سەرکوتی ئازادیە سیاسی ومەدەنیەکان لەم وڵاتانە نەدەشاردرایەوە.خەڵکی لەڕۆژئاوا لە ئازادیەکی زیاتر بەهرەمەندن.بۆچی لەم ڕژێمانەدا چاکسازی و خۆشگوزەرانی لەگەڵ ئازادیدا دژ وەستاون؟

حەمید تەقوایی:
خاڵی یەکەم ئەوەیە کە ئەو ڕژێمانە کۆمۆنیستی نین.سەرباری ئەوەی کەناوی کۆمۆنیزم و سۆسیالیزمیان لە خۆیان ناوە ئەو نمونانەی کە

باست کردن هیچ پەیوەندیەکیان بە کۆمۆنیزمەوە نەبوە. بنەمای کۆمۆنیزم هەڵوەشاندنەوەی کۆیلایەتی بەکرێیە، لەناوبردنی چەوساندنەوەیە، لەڕژێمی سۆسیالیستیدا هیزی کار ئیتر کاڵا نیە و ژیانی خەڵک بە ناچارکردنیان بە ئەنجامدانی ڕۆژی ٨کاتژمێر کار ناکرێتە بارمتە.کۆمۆنیزم بەر لەهەر شتێک واتە دەستەبەرکردنی ژیان ئەبێت ئیش وکار لە ژیان جیابکریتەوە واتە هەموو هاوڵاتیان ئەبێت ژیان و خۆشگوزەرانیان سەربەخۆ لە جۆری کارو کاتژمێری کارەکانیان لە ئاستی پێشکەوتوترین ستانداردەکانی ئەمڕۆدا دەستەبەر بکرێت.کۆمۆنیزم لەسەر ئەمەیە.لەهەمان کاتدا کۆمۆنیزم زامنی فراوانترین وهەمەلایەنەترین ئازادیەکانە بەو دەلیلەی کە مرۆڤایەتی لە ناچاری ئابوری ڕزگار دەکات.تۆ لە کۆمەڵگەی سەرمایەداریدا ناچاریت کاربکەیت یان لە ڕاستیدا هێزی کارەکەتان بەخاوەن سەرمایەکان بفرۆشن تا بتوانیت بەزیندوی بمێنیتەوە.و ئەم ناچاریە لە گەڵ خۆیدا هەزارو یەک هەڵاواردن و تەنگانەی تریش دەنێت.لەسەردەمی ئەمەدا هەڵاواردنی میللی و ڕەگەزی و نەژادی و ئاینی ونەتەوەی وهتد وهتد وبێ مافی جەماوەری خەڵک هەمووی لەم کۆیلەیەتیەوە سەرچاوە دەگرێت.کۆمۆنیزم لەگەڵ لەناوبردنی ئەم زۆرەملێیە ئابوریەدا قوڵترین وهەمەلایەنەترین ئازادیەکان دەستەبەردەکات.

لەسەر ئەم بنەمایە هیچ کام لەم ڕژێمانەی کە تائێستا لەژێر ناوی کۆمۆنیزمدا دامەزراون کۆمۆنیست نەبون ونین ئەم ڕژێمانە لە ڕوی دەستبەرکردنی ئازادیە سیاسیەکانەوە دەکەونە ڕیزی کۆتای ڕیزبەندی ڕژێمە کاپیتالیستیەکان.

ڕاستیەکەی ئەوەیە کەلەم وڵاتانەدا جۆرێکی تایبەت لە سەرمایەداری،واتە سەرمایەداری دەوڵەتی لەژێر ناوی کۆمۆنیزمدا دامەزرا.شۆرشی روسیا شۆڕشێکی سۆسیالیستی بوو وە ماوەیەکی کەم دوای سەرکەوتنیش لەم لایەنەوە بەرەو پێش ڕۆشت بەڵام پاش مەرگی لینین هەوڵی پێشەسازی کردن بەسەر حزبی بەلشەویک و دەوڵەتی ڕوسیەدا زاڵ بوو وە بویە ڕژێمێکی سەرمایەداری دەوڵەتی. بەگشتی ڕژێمی ئابوری لەو وڵاتانەی کە هەتا ئیستا خۆیان ناوناوە سۆسیالیزم،وەک هەموو ڕژێمە کاپیتالیستیەکان.لەسەر بنەمای چەوسانەوەی کرێکاران بنیاتنراون لەگەڵ ئەو جیاوازیەی کە خاوەنی سەرمایەکان لەجیاتی کەسان وکۆمپانیا تایبەتەکانبن دەوڵەتە.هەر بەو هۆیەوە لەم جۆرە وڵاتانەدا بیرۆکراسیەتێکی گەورە دروست دەبێت کە بە مومارەسکردنی باڵادەستی خۆی ناچارە کە بەربە ئازادیە مەدەنیەکان وئازادی سیاسی

بگرێت و یا تا ڕادەیەکی زۆر سنورداریان بکات.

لەلایەکی ترەوە ئەم جۆرە سەرمایەدارییە دەوڵەتییە توانی هەنگاوی بەرادەیەک فراوانی خۆشگوزەرانی بنێت،کە.خزمەتگوزاری دەوڵەتی لەم وڵاتانە زۆر زیاتر لەخزمەتگوزارییەک بوو کە تەانەت لە وڵاتانی خۆشگوزەرانی وەکو ئەسکندیناڤیای دەیەی شەست وحەفتاکاندا ئەتبینی. بۆ نمونە بەڕەسمیەت ناسینی مافی ژنان یان بیمەی بێکاری و دابین کردنی شوینی نیشتەجی بون و تەندروستی وخویندنی خۆڕایی و هاوشەوەی ئەوە هەر لەو وڵاتانەدا کە بەنمونە باستکردن، بەتایبەت لە بلۆکی سۆڤیەتی پێشوو و کوبا وچیندا هەر ئەمڕۆ،زیاترو گشتگیرتر لە وڵاتانی سەرمایەداری بازاڕی ئازاد دابین کراوە.چاوپێکەوتنەکم بینی لەگەڵ یەکێک لە دانیشتوەکانی ئەڵمانیای ڕۆژهەڵاتی پێشودا ئەنجامدرابوو خەمی بۆ ئەو ڕۆژانەدەخوار کە تێیدا کیشەی شوینی نیشتەجێبون و خوێندن و تەندروستی و دابین کردنی ژیانی پاش خانەنیشینی نەبوو.وەک دەرئەکەویت ئەم بارودۆخی خۆشگوزەرانیە لەگەڵ ئازادیدا تەنانەت بەو مانایەی کەلە ئەڵمانی ئەمڕۆدا هەیە ناکۆکە بەڵام بەشێوەیەکی واقیعی ئەم ناکۆکیە هیچ پەیوەندی بەکۆمۆنیزم و سۆسیالیزمەکەوە نیە کە لەبلۆکی شورەویدا بونیان نەبوە .

خەلیل کەیوان:
نزیکەی سی ساڵە کە یەکیتی سۆڤیەت هەرەسی هەناوە و لەگەڵ ئەویشدا کۆمۆنیزمی جۆری ڕوسیش تەمەنی گەشتە کۆتایی.زۆرێک لەو حزب و هێزانەی سەربەو بلۆکە بون پاش هەڵوەشاندنەوەی ئەو بلۆکە یان ڕاستەو خۆ بۆ کەمپی دیموکراسی وبازاڕی ئازادەوە پەیوەست بون یان بەو ئەنجامە گەیشتبون کە تەرازوی دیموکراسی کۆمۆنیزمەکەیان کەم بووە،ئایا لەناوچونی بلۆکی سۆڤیەت لەبەر نەبونی دیموکراسی بوو؟

حەمید تەقوایی:
بە بۆچونی من هۆکاری بنەڕەتی نەبونی دیموکراسی نەبوو،بەڵکو ئەوە بوو کەلەو وڵاتانەدا سۆسیالیزم دانەمەزرا. تەنانەت لە ڕوسیەش کە شۆڕشی سۆسیالیستی سەرکەوت بوو پاش مەرگی لینین سیاسەتی بە پیشەسازی کردن بەسەر حکومەتدا زاڵ بوو.لەو وڵاتانەدا لەکاتێکدا کە دەوڵەت بە ناوو وینەی کۆمۆنیزمەوە دەسەڵاتی بەڕێوەدەبرد هەواڵێک لە سۆسیالیزم نەبوو ئەمەش ناکۆکی بوو لەنیوان بانگەشەو ناونیشان و ڕواڵەت وتەبلیغاتی حکومەت و سیستەمی باڵادەست لەگەڵ ڕاستیەکانی هەبونیدا. بە بۆچونی من سەرچاوەی کێشەکە لێرەدایە.سەرمایەداری دەوڵەتی دەتوانێت لەژێر هەمان ناودا دروست

ببێت و وە بەردەوامیش بێت بەڵام ناتوانێت ناوی کۆمۆنیزم لە خۆی بنێت و لە کردەوەدا سەرمایەداری بێت. ئەم ناکۆکییە بەو شێوەیە سەرهەڵئەدات کە دەوڵەت ناتوانێت ئازادی ئەحزاب و یا ئازادییە مەدەنییەکان بە فەرمی بناسێت. لەبەر ئەوەی لەم کاتەدا کۆنتڕۆڵی لەدەست دەرئەچێت. لەوڵاتانی سەرمایەداری بازاڕی ئازاددا بەشە جیاوازەکانی سەرمایە ئەحزابی جۆراو جۆر پێک ئەهێنن و لە کێشمەکێشی هەڵبژاردنەکاندا ئەم حزبە یان ئەو حزبە بەنوێنەرایەتی ئەم یان ئەو بەشەی چینی سەرمایەدار دەسەڵات بەدەستەوە دەگرێت و دەوڵەت دادەمەزرێنێت. هەر بەم ڕیزبەندییە دیموکراسی پەڕلەمانی دەبێتە لۆژیک. بەڵام لە کۆمەڵگە هاوشێوەکانی سۆڤیەتی جاران و چین و کوبای ئەمڕۆ کە دەوڵەت هەموو ئابوری کۆنتڕۆڵ دەکات. لەم جۆرە کۆمەڵگەیانەدا هەر جۆرە ململانێیەک بەمانای ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ هەموو سیستەم وکۆنتڕۆڵی دەوڵەت بەسەر ئابوری وسیاسەتدا هەژماردەکرێت و قبوڵ ناکرێت. سیستەمی تاک حزبی لەم کۆمەڵگەیانەدا لە پێداویستییەکانی ئابوری یەک خاوەنکارییە. دەست بەسەرداگرتنی ئابوری تەرجومە دەبێت بە بەدەست بەسەرداگرتنی سیاسی و هەر بەوهۆیەشەوەیە کە ئیمە لەو کۆمەڵگەیانەدا دیکتاتۆرییەتی تاک حزبی دە بینین.

خاڵێکی تر ئەوەیە کە دەوڵەت و ڕاگەیاندنەکانی ڕۆژئاوا شکستی سۆڤیەت بە شکستی کۆمۆنیزم دادەنێن وبەو شیوەیە تەبلیغی بۆ دەکەن کە سۆڤیەت لەبەرئەوە هەرەسی هێناوە کە ئازادی نەبووە و ئازادیش وەک بازاڕی ئازادو ئازادی پیشبڕکێ پێناسە دەکەن. واتە<<ئازادی>> ئەو ئازادییەی کە بەمانای بێ مافی زۆر زیاتری کرێکار و جەماوەری خەڵکە. لەکاتێکدا بە پێچەوانەوە شکستی سۆڤیەت پیشانی ئەدات کە سەرمایەداری دەوڵەتی لەگەڵ ئازادیدا ناکۆکە و نەک لەگەل کۆمۆنیزمدا کە هیچ کاتێک لە سۆڤیتدا نەکەوتە سەرپێی خۆی.

خەلیل کەیوان:
باستان لەوەکرد کە شکستی ئەزمونی سۆسیالیستی لەو وڵاتانە شکستی کۆمۆنیزم نیە ، بەڵکو شکستی سەرمایەداری دەوڵەتیە. بۆچی سەرمایەداری دەوڵەتی تەنانەت توانای دەستبەرکردنی ئەو ئاستە لە دیموکراسی وڵاتانی پیشە سازی ڕۆژئاوایشی نیە؟ لەلایەنی سیاسییەوە چ جیاوازییەک هەیە لە نێوان سەرمایەداری دەوڵەتی وبازاڕی ئازاددا؟

حەمید تەقوایی:
ئاماژەم بەبیانو وفاکتەرێکی ئەسڵیدا. ڕوونمکردەوە کە داسەپاندنی کۆنتڕۆڵی دەوڵەتی بەسەر هەموو ئابوریدا پێویستی بە

بیرۆکراسیەتەکی فراوانە کە ناتوانێت بەرگەی هیچ جۆرە جیاوازیەکی بەچوون و ململانێی هەڵبژاردنی نێوان حزبە جیاوازەکان بگرێت. بەڵام فاکتەر زۆر تر هەن. فاکتەرێکی گرنگ ئەوەیە کە ئەو شۆڕشانەی کەلە سەدەی ڕابردودا لەژێر کاریگەری شۆڕشی ئۆکتۆبەر و خۆشەویستی وهێزی جەماوەری و ئامانجی کۆمۆنیزمدا خۆیان بە کۆمۆنیست و سۆسیالیست دەزانی بەڵام بە شێوەیەکی بابەتی و واقیعی ناوەڕۆکی ئەو شۆڕشانە و ئامانجە ئیستراتیجیەکەیان پەیوەندیەکی وەهای بە کۆمۆنیزم وسۆسیالیزمەوە نیە. لە چاینەو کوبا و ڤێتنام و وڵاتانی تری ئەمریکای لاتین وئاسیای باشورو ڕۆژهەڵات شۆڕش گەلێک ڕویاندا کە لەبنەمادا لە دژی دەسەڵاتی ئیمریالیزم و هێزە داگیرکەرەکان وڕژێمەکانی پیش سەرمایەداری و فیئودالی و نیوە فیئودالی لەم کۆمەڵگەیانەدا بوو. تەنانەت لە ڕوسیا خۆیشیدا کە شۆڕشی سۆسیالیستی ڕویدا ڕژێمەکەی سەرمایەداری زۆر دواکەوتوو بوو لە بەراورد بە وڵاتانی تری ئەوروپا. تێکەڵەیەک بوو لە پەیوەندی پێش سەرمایەداری و سەرمایەداری پێشەسازی کە تەنانەت بەلشەفیەکانیش لەم ڕاستیە ئاگادار بون و بە نمونە لەو باوەڕەدا بون کە زیاتر ڕیشەی ئەم دواکەتویەی ڕوسیا لە لەپەیوەندیەکانی فیئودالیزم وتزاریزمدایە هەتا لە پەیوەندیەکانی سەرمایەداریدا. لە وڵاتی چینیش کە شۆڕشەکە بە ڕەسمی لە دژی فیئودالیزم و نفوزی هێزە ئیمپریالیستەکان بو. لە کوبا و ڤێتنامیش بەهەمان شێوە بوو.

کەوابوو هۆکارێکی گرنگ ئەوەیە کە لەم وڵاتانەی کە شۆڕش لە ژێر ناوی کۆمۆنیزمدا نەک بە ڕزگاری چینی کرێکار و کۆمەڵگە لە دەسەڵاتی سەرمایە بەڵکو بە چارەسەری کێشەی تر ڕویداوە ئەگەرچی لەخۆیدا پێشکەتوخوازانەو بەرەوپێش چون بوو بەڵام هیچ پەیوەندیەکی بە لەناوبردنی چەوسانەوەو کاری بەکرێڕەوە نەبوو. ئەرک وئامانج ، ئەرک وئامانجی واقیعی ئەم شۆڕشانە و ئەوەی کە بەکردەوە ڕویدا، دامەزراندنی سۆسیالیزم نەبوو، بەڵکو گەشەی پیشەسازی و ڕزگاری لە دواکەوتویەکانی فیئودالیزم بوو. ئامانجیان سەربەخۆیی و هەڵوەشاندنەوەی ڕژێمەکانی سەدەکانی ناوەڕاست و فیئودالی بوو. بەم ئامانجانەش دیسان، بە تایبەت لە چین و ڕوسیە، گەیشتون، ڕوسیەش لە وڵاتێکی ڕیزی دواوەی ڕۆژئاوای پیشەسازی بوبە زلهێزێک و چینیش ئەمڕۆ دەبینی کە بوتە هێزێکی ئابوری گەورە. ئەم گەشەی سەرمایەداریە پێوستی بەدیکتاتۆریەتێک بوو کەلەسەروترەوە ڕونکردنەوەم لە بارەیەوەدا. لەم ڕوانگەیەوە دیکتاتۆریەت لەم وڵاتانەدا بە پیچەوانەی ئەوەی تەبلغی بۆ دەکرێت پێویستی سەقامگیری و گەشەی سەرمایەداری لەم وڵاتانەدا و پرۆسەی بە پێشەسازی کردنیان

بوو و نەک سۆسیالیزمێک کە ل□ بنەڕەتدا بونی نەبوو.

خەلیل کەیوان:
ڕونکردنەیەک کە ئێوە ئەیدەن لە ڕوانگی تیئۆری وزانستیەوە ئەتوانێت کەسانێک باوەڕ پێ بهێنێت بەڵام هەرچۆن بێت بەشێکی گەورە لە خەڵک ئەم ئەزمونانە بەناوی کۆمۆنیزمەوە دەنوسنەوە. ئەمە کاری ئیوە وەک کۆمۆنیست وسۆسیالیستێک ئاڵۆز دەکات. تەبلیغاتیکی پەرەسەندو لەدژی کۆمۆنیزم. ناتوانیت هەموو ئەم تەبلیغاتە بە شەڕی ساردی ناوبەریت،لەکۆتاییدا نەبونی ئازادی لەم وڵات□ن□دا کێشەیەکی واقیعیە. بەچ شێوەیەک دەچیتە شەڕی ئەو جبەخانە تەبلیغاتیە کە دژی کۆمۆنیستەکان لەئارادایە. کەرەستەکانی یەکسان نین. ئایا کۆمۆنیزم شانسێکی لەم جەنگەداهەیە؟

حەمید تەقوایی:
بەدڵنیاییەوە هەیە. بەهۆی ئەوەی کە حەقیقەت و ڕاستی لەگەڵ کۆمۆنیستەکانە. سەیرکە، تەبلیغاتی سیاسی باسێکەو ڕاستیەکانی ژیانیش باسێکی ترە. ئەوە ڕاستیەکانی ژیانە کە خەڵک بەو ئەنجامە دەگەیەنێت کە ڕژێمەکانی سەرمایەداری ئینسانی نین. شیاوی بەرگەگرتن نین. هەر بەو هۆیەوە هەتا لەدوای هەرەسهێنانی س□قی□ت وڕاگەیاندنی"کۆتایی کۆمۆنیزم"سەردەمێکی تر لە بزوتنەوە جەماوەریەکان وشۆڕش مان بینی. بیرتانە کە پاش هەرەسهێنانی س□قی□ت بیرمەندان و موبەلیغینی دونیایی سەرمایەداری کۆتایی مێژوویان ڕاگەیاند. وتیان سەردەمی هەر جۆرە ڕەخنەو بەربەرەکانێیەکی سەرمایەکۆتایی ه□ات. هەموجۆرە بیرکردنەوەیەکی یەکسانیخوازی وئازادیخوازانەیان لەگەڵ پەیکەری لێنیندا دابەزویدا. وتیان دونیا هەر ئەمەیە کە هەیە سەرمایەداری وبازاڕی ئازاد ئەبەدین وبڕیارە دونیا ببێتە گوڵستان. بەڵام ئەم هات وهاوار□ تەنانەت ساڵێک درێژەی نەکێشا. بەخێرایی ئێمە لەگەڵ کۆمەڵێک شەڕی نەتەوەیی و ئاینی و دراوسێ کوژی لە یوگۆسلافیا و ئەفریقای باکورو ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ڕوبەروبوینەوە دواتریش ڕودانی لەشکر کێشیەکانی ئەمریکاو هاوپەیمانەکانی وکوشتارو تاوانە جەنگیە گەورەکان کەلەسەردەمی جەنگی سارددا بێ وێنەبوو. . بەشوێن ئەودا شۆڕشەکانی ناسراو بە بەهاری عەرەبی ڕویدا و بزوتنەوەی نەوەدونۆ لەسەدەکان لە ڕۆژئاوا کە هەتا ئەمڕۆش لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و وڵاتانێکی وەکو ئێران بەردەوامی هەیە. ئەوانە ڕاستیەکانی دونیای ئێمەن خەڵکی ناتوانن لەژێر فشاری تایەکسانی وبێ مافیدا بێ دەنگ دانیشن. سەرمایەداری جیهانی، بەتایبەت پاش هەرەسهێنانی س□قی□ت کەبە بیانوی ڕوبەڕوبونەوەو پیشبڕکێ لەگەڵ

بلۆکی ڕۆژهەڵاتیش ڕاوەستاوە.نیشانی داوە کە بەڕێکەوت دەسەڵاتێکی بێ ڕکابەر ئەیەوێت دونیا بکاتە چ لیتاوێک.ئەمە هەموان د□بینن.ئەم بارودۆخە لەلایەنی بابەتی و واقیعیەوە شایستەی بەرگەگرتن نیە.شیاوی بەردەوام بونی نیە.

کۆمۆنیزم لێرەوە سەرچاوە دەگرێت.کۆمۆنیزم بەمانای ڕزگار بون لە دونیایەک دێت کەلەسەر بنەمای قازانج و قازانجهێنان هەڵدەسوڕیت.ڕزگاری ئینسان لە زۆرو کۆت وبەندی ئابوری،لەبێ مافیەکان ولەو سەرکوتگەریانەی کەلە زۆرێک لەوڵاتاندا ئەنجام ئەدرێت ولەهەموشی گرنگتر ڕزگاری لە بێئرادەی ئینسانەکان سەیرکەن لەوانەیە لەوڵاتانێکی وەک ئەمەریکا یان بەریتانیا و هاوشێوەکانیان ئازادی سیاسی وئازادی حزبایەتی لە بلۆکی ڕۆژهەڵات زیاتر بێت، بەڵام لەڕۆژئاواش ئینسانەکان لە بڕیارە سساسی وئابوریەکاندا ب□ تەواوی بێ ئیرادەن.خەڵکی لەدیاریکردنی سیاسەت،لەدیاریکردنی بارودۆخی کۆمەڵایەتی و ئابوری زال بەسەر ژیانیاندا توانای بڕیاردانیان نیە. بەڵکو شوینکەوتەی پێویستیەکانی نیزامی سەرمایەدارین.

بۆ نمونە ئەو سک هەڵگوشینە ئابوریە ل□ بەرچاوبگریت کە بەتایبەتی پاش شکستی سۆڤیەت هەموو وڵاتانی گرتەوە.لەڕۆژئاوا ئەم سیاسەتە بەمانای لێدان لە خزمەتگوزاریە گشتیەکان و سپاردنی هەموو شتێک بەبازاڕی ئازادە و لەوڵاتانی وەک ئێران بەمانای سەپاندنی برسێتی وگرانی وبێکاری پەرەسەندو دەست تەنگی گشتی . ئەمڕۆ نەک تەنها هەواڵێک لە دەوڵەتی خۆشگوزەرانی نیە بەڵکو دەیانەوێت پشتوێن لەگەردنی خەڵک توند بکەن.هەموو خەڵک قەرزاری بانکەکان کاتێک ڕوداوێکی بەتەواوەتی قابیلی بەرپێگرتنی وەک پەتای کرۆنا ڕوئەدات.ژیانی کۆمەڵایەتی ڕادەگرێت لەهەموو جێگایەک لەگەڵ کارساتێک ڕوبەڕو دەبینن□وە.خەڵک قوربانی ئەم بارودۆخەن بەبێ ئەوەی هێج دەورێکیان لە دیاریکردنیدا هەبێت تەنانەت لە وڵاتانی ڕۆژئاواشدا شێوەیەکی فەرمی هەر چوارساڵ جارێک ڕای خەڵک وەردەگرن،سەیرکەن حزبێک یان چەند حزبێکی حکومەتی کە هەمویان نوێنەرایەتی بەرژەوەندیەکانی لە سەدا یەکەکانی کۆمەڵگە دەکەن و سیاسەتەکانیشیان جیاوازیەکی وەهایان لەگەڵ یەک نیە ی□ک□□ک هەڵدەبژڕیردرێت وە ئێستە ئەوەش کە هەڵیدەبژێرن لە سبەینێیەکدا کە بەدەسەڵات دەگەن بەڵینەکانی هەڵبژاردنیان فەرامۆش دەکەن و ئیتر هەمان تاس وهەمان حەمام.لە وڵاتێکی وەکو ئێرانیشدا کە لەبنەڕەتدا هەڵبژاردنێک لەئارادا نیە بارودۆخ بە ڕادەیەکی زۆر خراپترو دژی

ئینسانی ترە.

ئەمە واتە بی ئیرادەی لەڕادەبەدەری زۆرینەی ڕەھای جەماوەری خەڵک،کرێکاران و زەحمەتکێشان یا ھەمان جەماوەری نەوەدونۆ لەسەدەکان. بەرگەی ئەم بارودۆخە ناگرن. ڕێگای ڕزگاری لەڕێگەوە دەرھێنانی نیزامی سەرمایەداریە. سەد دانە سۆڤیەتیش بیت وبڕوات لەو ڕاستیانە ناگۆڕێت کە سەرمایەداری سەردەمی ئێمە سەرچاوەو ھۆکاری کوێرەوەری و ھەژاری و ھەڵاواردن و بێ مافیەکانو ئەبێت بڕوات. ئەمڕۆ تەنانەت مانەوەی زەویش لەگڕەوی لەناوبردنی ڕژێمی سەرمایەداریدایە، ئەمەش مانای پێویستی دەم ودەستی سۆسیالیزم وکۆمۆنیزمە. ئەوەی کەلە سەدەی ڕابردودا زۆرێک لە بزوتنەوەکان لە پێناو گەشەی پیشەسازی، لەدژی ئیمپریالیزم و لەدژی دواکەوتوییەکانی فیئودالیزم ئاڵای کۆمۆنیزمیان بەرزکردوەتەوە، ھیچ لەو ڕاستییە ناگۆڕێت کە لە ڕاستیدا کۆمۆنیزم ئاڵای ڕزگاری ئینسانە، گێڕانەوەی ئیرادە بە ئینسان، و خۆشگوزەرانی و ئازادییە بە ھەموان. کۆمۆنیزم بەشێوەی واقیعی ئەوەیە و دونیا ڕێگایەکی تری نیەو گرنگە بەرەو ئەو لایە بجوڵیت ئەگینا نەک تەنھا مرۆقایەتی بەڵکو گۆی زەویش لە بەردەم ھەڕەشەی لەناچوندایە.

خەلیل کەیوان:
ئیوە لایەنگری دامەزراندنی کۆماری سۆسیالیستین لەئێران؟چ گەرەنتیەک ھەیە کە لەکاتێکدا حزبی ئێوە بەدەسەلات بگات ئەزمونی سۆڤیەت دوبارە نەکاتەوە؟

حەمید تەقوایی:
ئەزمونی شکستی کۆمۆنیزم لە سۆڤیەت و چاینە و ھتد تەنھا سەرچاوەی لە کارکردی حزبە دەسەڵاتدارەکانەوە نەگرتوە پاش بەدەسەلات گەیشتنیان، بەڵکو بەر لە دەسپێکی شۆڕش زەمینەکانی ھەبووە ئەو خاڵەم ڕونکردەوە کەکاتێک ئامانجی رزگاریخوازانەی کۆمۆنیزم دەننە خوارەوە بە ئاستی بە پێشەسازی کردن و یا سەربەخۆی و کردنە دەرەوەی ئیمپریالیزم بەنمونە بەدیاریکراوی کوبا و چاینەو وڤێتنام،و یا سەرکەوتن بەسەر ڕژێمەکانی پێش سەرمایەداریدا ھەم دیسان ھەروەک ئەزمونی چاینە و تەنانەت ڕوسیە کە ئەم خەتە لەلایەن مەنشەویکەکانەوە نوێنەرایەتی دەکرا و پاش مەرگی لینین بەسەر دەوڵەتدا زاڵ بوو، بێگومان پاش بەدەسەڵات گەیشتنیش ھەمان لایەنگری بەسەر بارودۆخی سیاسی کۆمەڵگە و سیاسەتەکانی دەوڵەتی تازە بەدەسەڵات گەیشتودا زاڵ دەبێت. باسەکە لەسەر ئەوەیە کە ئۆپۆزسیۆن ئەحزابی کۆمۆنیست بەچ شێوەیەک کاردەکەن و چ ئاسۆو ئامانجێک

دەخەنە بەردەم کۆمەڵگە چ ئومێدو چاوەڕوانیەک پێک دەهێنن؟

ئەمە لەلایەکەوە ئەزمونی سۆڤیەتمان لەبەردەستدایە کە نزیکەی سەد ساڵ درێژەی کێشا و شکستی هێنا و لەلایەکی تریشەوە ئەزمونیکی چل ساڵەمان لە ئێران هەیە کە شێوە کۆمۆنیزمەکی تر،کۆمۆنیزمی کرێکاری ناساندوە،کۆمۆنیزمەکی بەقەوڵی ئینسانی کە خوازیاری حکومەتی شورایی،بە بەشداری ڕاستەوخۆی هەموو تاکەکانی کۆمەڵگە لە بڕیاردان وبەڕێوەبردنی کاروبارەکاندا،کە خوازیاری گەڕانەوەی ئیرادەیە بە مرۆڤەکان،کە لەسێدارەدان بە کوشتنی بەئەنقەستی دەوڵەتی دەزانێت وبە هەڵوەشاندنەوەی سزای لەسێدارەدان سەرسەختانە خەباتی کردوە،کە پابەندە بەخواستی ئازادی بێ کۆتوبەندی سیاسیەوە،کۆمۆنیزمێک کە بەخەبات لەدژی بەردەباران و ڕزگاری گیانی ئینسانەکان لە ئیعدام وخەبات لە دژی حیجاب و هەڵاواردنی ڕەگەزی،بەرگری لە مافی پەنا بەران،خەبات بە دامەزراندنی شوراکان لە بزوتنەوەی کرێکاریدا،و خەباتی بێ وچان لە دژی بزوتنەوەی ئیسلامی سیاسی لە هەموو وڵاتاندا دەناسرێتەوە.ئیمە نەک تەنها لە تەبلیغات و بەرنامەی دونیایەکی باشتردا وێنەیەکی شەفاف وڕون و بێ کەمکردنەوە لە ئازادی و یەکسانی وخۆشگوزەرانی دەکێشین و بەڵکو لەوەش گرنگتر بەدرێژایی ماوەی چالاکیمان لە هەموو بزوتنەوە حەقخوازانەکان بە بەئەنجام گەیاندنی هەریەک لەو ئامانج و خواستانەی بەرنامەکەمان شیلگیرانە خەباتمان کردوە،گرەنتی ئەمە کارەکانمانە.

کۆمۆنیزمی ئیمە بە قەوڵی ئینسانی وڕزگاری بەخشی هەموو کۆمەڵگەیە،بەدەلیلی ئەوەی کە خەباتی هەموو ڕۆژەی ئەمە هەر بەوشێوەیە.ئەم پراکتیکە بارودۆخێکی سیاسی وئومێدو چاوەڕوانیەکی لە کۆمەڵگەدا پێکهێناوە کە بەر بە ئەزمونە شکستخوادوەکان دەگرێت.بۆ نمونە لە ئەزمونی سۆڤیەتدا بەلشەفیکەکان لە پەیوەند بە ڕزگاری ژنانەوە زۆرچالاک بون و سیاستێکی ڕۆشنیان هەبوو و کاتیکەش گەشتنە دەسەڵات زۆرترین ئازادیاندا بەژنان.یەکیک لە یەکەمین وڵاتانەک کەلە ئەوروپا مافی دەنگدانی ژنانیان بەڕەسمی ناسی ڕوسیەی پاش شۆڕشی بەلشەفیەکان بوو.یا لە پەیوەند بە خزمەتگوزاریە خۆشگوزەرانیەکانیشەوە بەرنامەیەکی ئاشکرایان هەبوو.بەڵام لە دژی لە سێدارەدان بزوتنەوە وباسێکی لەو شێوەیە بونی نەبوو.لە سەر سزای لەسێدارەدان شەڕێک و نەبەردێک ڕوی نەدابوو وە لە ئەنجامدا لە دوای شۆرش کۆمەڵگە لەبەرانبەر لە سێدارەداندا پارێزراو نەبوو.هەر بەوهۆیەشەوە لە سیدارەدانەکان،سەرەتا لەسێدارەدانی دژی شۆڕشگێڕەکان و دواتر لە

سێدارەدانی ڕابەرانی بۆلشویک خۆیان بەدەستی ستالین، بەردەوام بوو.بەهەمان شێوە لە چاینە کە ئێستا خاوەنی ڕیکۆردی جیهانییە لە لەسێدارەداندا.بەڵام ئەمەش لە ئێراندا کۆمۆنیزمی کرێکاری ئاڵاهەڵگری خەباتی لەدژی سزای لەسێدارەدان لەهەر بارودۆخ ولەژێر هەر بیانویەکدا.ئەوانە بە کوشتاری بەئەنقەستی دەوڵەتی دادەنێت و هەوڵ ئەدات داوای هەڵوەشاندنەوەی ئەم سزایە بکاتە نۆرمێکی پێشڕەو و ئینسانی لە هەموو دۆخی سیاسی ئێران و بە هەموو هێزەکانی ئۆپۆزسیۆن . ئەمە چاوەڕوانییەکانی کۆمەڵگەمان لەگەڵ خەباتی بەردەوام لەدژی سزای لەسێدارەدان کە ئەمڕۆ بوەتە بزوتنەوەیەکی بەهێزو پەرەسەندو بەو شێوەیە بەرزکردوەتەوە کە سبەی نەک تەنها حزبی ئەمە بەڵکو هەر هێزێک بگاتە دەسەڵات ئیتر جورئەتی ئەوەناکات دەست بە لەسێدارەدان ببات.ئەگەر کارێکی وابکات ئەوە خۆی دەخاتە ژێر پرسیارو خەڵکی لەدژی شۆڕش دەکەن . بەهەمان شێوە سەبارەت بە ئازادی ژنان و یا ئازادیە بێ کۆتوبەندەکانی دەربڕین وبڵاوکردنەوەو حزبایەتی و یا دورخستنەوەی ئاین لە دەوڵەت ویاسا وپەروەردە وهتد،ئەوانە نەک تەنها باس و تەبلیغات بەڵکو مەیدانی نەبەردی ئیمە بووە.

ئەمەوێت بڵێم کۆمۆنیزمێک کە لەئێران فەعالیەتی کردوە.کەلەگەڵ ئینسانیەت،لەگەڵ ئازادی.لەگەڵ خەباتی کردەیی لە دژی هەڵاواردن لە هەموو مەیدانەکاندا ولەگەڵ بەرزترین شێوەکانی ژیانێکی مۆدرن و خۆشگوزەران دەناسرێتەوە.کۆمۆنیزمی دژی ئیستعماری دژی فیئودالیش پیشکەوتوخواز بوو بەڵام لە سیاسەتێک کە کۆمۆنیزمی واقیعی،لە کۆمۆنیزمی مانیفێست تا کۆمۆنیزمی دنیایەکی باشتر،نوێنەرایەتی دەکات مەودایەکی زۆر لەنێوانیاندایە.وە هەر بەوەیشەوە شکستی هێنا.لە ئێرانی ئەمڕۆدا نەک لە لایەنی بابەتی سەربەخۆی و گەشەی پیشەسازی و وەستانەوە لە دژی فیئودالیزمی ناوخۆیی شوێنەکیان لە ئیعرابدا هەیە و نەلەلایەنی سیاسی کۆمۆنیزمێک کە نوێنەرایەتی ئەم جۆرە بەهایە بکات شوێنیک لە خەباتی خەڵکدا دەدۆزێتەوە.ئینسانیەت وئازادی ئینسان بناغەی کۆمۆنیزم و سۆسیالیزمی ئێمەیە و بارودۆخی بابەتی کۆمەڵگەش تەنها ئەو جۆرە کۆمۆنیزمەی دەوێت و دەیباتە پێشەوە.

کۆمۆنیزمی کرێکاری لە پێناو هەڵوەشاندنەوەی چەوساندنەوەدایە و لەپێناو هەڵوەشاندنەوەی کاری بەکرێ و لەپێناو گەڕانەوەی ئیرادە بۆ ئینساندایە.و تەواوی پراکتیکی ئێمە ئەوە نیشان ئەدات.ئەوەش گرنگترین زەمانەتە.تەنها لەسەر بەرنامەی دونیایەکی باشترو

تەبلیغاتی ئەمە مەکەنە موەکلەسەرمان.کۆمەڵگە چل ساڵە پراکتیکی حزبی ئەمەی بینیوە.ئەوە پراکتیکە کە ئاستی تەوەقوعات و چاوەڕوانییەکان وئامانجەکان وئەوپەڕی ئارەزووەکانی لە کۆمەڵگەدا بە شێوەیەک بردووەتە سەرەوە کە نەک تەنها ئەمە بەڵکو هەر هێزێک ئەگەر بیەوێت لە کۆمەڵگەدا دەرکەوێت ناتوانێت ئەم نۆرم وئامانجانە بخاتە ژێر پێوە.

هەر بەومانایە دەتوانیت بڵێت کە ئەزمونی دیاریکراوی ئێران لەم چوار دەیەی دوایدا بەتەواوی لە خاڵی بەرانبەر ئەزمونی کۆمۆنیزمی شکستخواردودا ئەوەستێ.۲۰۲۱\۸\۱۳

ژنێک لە رووناکی ئەمدۆزێتەوە.. شیعری: ستیڤان شەمزینی

تا دێت لە خەم دوور ئەکەومەوە و
وەک تاقگەیەکی زیوین
ئەڕژێمەوە نێو خەیاڵەکانمەوە
بە پەنجەی خەناویی مانگ
دەی شەقامەکانی تەنهایی ئەژەنم
بە پێنووسی گومان
وێنەی شەتییەکانم ئەکێشم
بە خوێنی مەمە یاقووتییەکانی
نێو خەونە زڕاوەکانم
ژنێک لە رووناکی ئەدۆزمەوە
ژنێک لە دووری دوورەوە
بە گۆرانییە خەفەتبارەکانم
سەمای ئەوین ئەکات و
لە نزیکی نزیکەوە
دەست بەسەر عەرشی دڵما ئەگرێ
لە رۆژە فرمێسکاوییەکانم ئەڕوانێ و
لە شەوە بێدەنگەکانم ورد ئەبێتەوە
کتێبەکانی غوربەتم ئەخوێنێتەوە

لە قووڵایی هەستیدا ئەمشارێتەوە
ئەو چاوەڕێمە
لە شارێکی کەساسدا لە ئامێزی بگرم
پێک پێک فرمێسکەکانی بخۆمەوە
رازی ناو پێکەنینەکانی بدۆزمەوە و
بیکەمە زاخاوێک بۆ سەر لێوە
وشکهەڵاتووەکانی شیعرم
ژنێک لە چیاکانی خەیاڵمەوە
وەک شیرینترین کانیاو هەڵدەقوڵێ
هەمیشە نامەم بۆ ئەنووسێ
نامەکانی بۆنی نێرگزیان لێدێ
وشەکانی ئاورینگیان لێ ئەڕژێ
بە کامێرای چاوە خومارییەکەی
وێنەم ئەگرێ و
ئەیخاتە نێو ئەلبومی دڵییەوە
لەسەر هەر وێنەیەکیشم
بە خەتێکی ئاڵتوونی ئەنووسێ
تۆیت جەنەراڵی عیشقی من
لە دووری دوورەوە
وەک سوێسکەیەکی ماندوو دێت
لەسەر چەمی شیعرەکانم
تینوێتی سەفەری دەشکێنێ و
بۆ ئەبەد لەنێوان هەردوو لەپی
شیعر و سۆزمدا هێلانە ئەکات
منیش هەموو رۆژێک
بیری دەهێنمەوە هەموو تەمەنم
لەسەر باڵەکانی ئەو داناوە و
بۆ کوێ بفڕێت منیش لەوێم
هەموو شەوێک
چیرۆکی جێمانی خۆمی بۆ ئەگێڕمەوە
لەو پۆلە قەرەجەی
نیشتمانیان کردە نێو جانتایەکی سەفەر و
لە مەملەکەتی سەهۆڵدا
هێمن هێمن بەسەر بێکەسی خۆیاندا توانەوە
ئەو پەرییە رۆژهەڵاتییە
بە گوێیەکانمدا دەچرپێنێ
نیگەران مەبە، بە خامۆشبوونی چرایەک

ل□ نێو رۆحی هەلا هەلاتدا
ئیدی خۆر گەرمی و تیشکت بۆ دەهاوێژێ
دەست ئەخاتە سەر دڵم و
ترپەکانی ئەژمێرێ
بە دەنگێکی شمشاڵئاسا دەڵێت
بێزار مەبە لە داڵەکانی غووربەت
پەرییەک لە رۆژهەڵا تەوە
سروودی وەتەنت بۆ ئەچڕێ و
رەنگی نیشتمان دەخاتە
رۆژە بێ رەنگەکانی مەنفاتەوە
ل□ بەر خۆمەوە وڕێنە ئەکەم و
ئەڵێم ئاه خودایە
ئەم ژنە گێلاسی□ چ□ن منی د□زی□وە؟
چۆن وا خێرا هات و
شیلەی گوڵی عەشقی کرۆژتم؟
چۆن توانی بە لێوی تەڕی خەیاڵ
فلووتی تەنهاییەکانم بژەنێ؟
چۆن توانی بە نەرمە نیگا
بە عەشقی خۆیەوە لە خاچم بدا؟
منێک نە کوخێکم هەیە بۆ گۆرانی
نە کەنارێک بۆ لەنگەر
نە شەقامێک بۆ پیاسەی ئێواران
چۆن ئەم پەروانە ئاگری□
بە چارەنووسی خۆمەوە بپێچم؟
ئەو رازی ناو دڵمی خوێندەوە
وەک شنەبایەک
سینگی پڕ پشکۆی فێنک کردمەوە
بێ ئەوەی هیچ بڵێ،
تەنیا بە نیگایەکی قووڵ و بێدەنگ
هەزار و یەک وشەی درکاند
ئاگرێکی لە ناخمدا کردەوە
بارانی بانگ کرد
گۆرانی فرمێسکمان بۆ بڵێت و
لە ژێر گەڵای زەردبووی تەمەندا
رەنگی سەوزی ژیان
بخاتەوە نێو چاوەکانمان
رەشەبای بانگ کرد

چیتر خۆڵی غوربـەت نـەخاتـە
نـێو نیگا شـەرمنـەکانمانـەوە
بـەفری قایل کرد
بـەسـەر دڵماندا نـەبارێ و
نـەبـێتـە پارچـەیـەک سـەهـۆڵ
شـەوەکانی بـێدار کردەوە
کاتـێک من فرمـێسکی تـێدا دەڕژم
بـە باران بـڵێت نابـێ ببارێت
ژنـێک لـە رووناکی ئـەمدۆزێتـەوە
پـڕ پـڕ لـە شـەپـۆلی هـەست و
ماندوو لـە دووریی و دڵشکان
بـە وێنـەی گوڵێکی دڵتـەنگ
لـەناو ئینجانـەی غـەریبیدا
تامـەزرۆی باخچـەکانی عـەشق و
باخـەکانی شیعرم ببوو
هـەروەک ئـەستـێرەیـەکی رووخـۆش
یان نـەسیمـێکی رۆژهـەڵاتی
چاوی حـەزی بـڕیبووە
ماچـێک لـە ژێر دار پرتـەقاڵی ئـ□و□یندا
وەک تریفـەیـەکی سـەرخـۆش
یان ئاورینگـێکی دڵ تـەڕ
چاوی ئارەزووی بـڕیبووە
باوەشـێک لـە نیشتمانی عـەشقدا
ژنـێک لـە رووناکی ئـەدۆزمـەوە
ژنـێک لـە رووناکی ئـەمدۆزێتـەوە

ئافرەتان هـەتاکـەی د□ بـ□ □ بـ□د□نگی هـ□□بـ□ژ□رن؟.. شـوانـە حـەسـەن

ئەبوبەکر

توندوتیژی، بێباوەڕی و زەوتکردنی مافە ئینسانییەکانی ژنە لە لایەن بنەماڵە و کۆمەڵگاوە. توندوتیژی کاتێک ڕوودەدا کە کچێک ناچارە بە درێژەدان بە خوێندن، بە کارکردن ، بە چوونەدەرەوە لەماڵە و بە ئەنجامدانی هەر کارێک ئیجازەی باوک و برا، تەنانەت برای چکۆلەتر لە خۆی وەرگرێت و ئەگەریش ژیانی هاوبەشی پێک هێنا ئیجازەی مێردەکەی! کاتێک ڕوودەدا کە لە کۆمەڵگادا کچێک کە نایەوێ یان بۆی نەڕەخساوە ژیانی هاوبەش پێکبێنێ سووک چاوی لێدەکرێ و بە قەیرە ناودەبرێ. توندوتیژی ئەو نەونیتکە و قسە ناشایستانەیە کە لە شەقام و کۆڵان بە ژنان دەکوترێ! ئەو نیگاهە هەرزانەیە کە وادەکا ژن نەتوانێ بە ئاسوودەیی هاتووچۆ بکات! ئەو بڕیارە تاک لایانەی کۆمەڵگەیە کە بێ لەبەرچاو گرتنی ویست و تواناییەکانی ژن بە ئەنجامدانی زۆر کار بە شیاوی نازانێ و ڕێی لێدەگرێ! ئەو کاتەی وێڕای زۆرتر بوونی ژمارەی ژنانی خوێندەوار لە دام و دەستگا ئیدارییی و حکومییەکان کەمتر لە پیاوان وەردەگیرێن و موچەی مانگانەشیان لە پیاوان کەمترە! توندوتیژی کەڵک وەرگرتنی ئەبزاری لە ڕوخسار و ئەندامی ژنانە بە پەرەپێدان بە فرۆش و زۆر بوونی کڕیار! توندوتیژی ئەو قەفەسە تەنگەیە کە بە ناوی سروشت و داب و نەریت و پشتیوانیی ئایین و دەسەڵات ژنانی تێدا یەخسیر کراون و ناچاری دەکەن بەو کارانەی کە بەدڵ پێی خۆش نییە بیکات: ئەوەی کە نەهێڵن دەرس بخوێنێت، نەهێڵن کار بکات، لە تەمەنی خوار ١٨ ساڵ بە شووی بدەن، نەهێڵن بە دڵی خۆی پێبکەنێت، بگەڕێ، بیر بکاتەوە و بژی. توندوتیژی ئەو بێ باوەڕی و سنوور دانانە بە ژنانە کە وا دەکا خۆشیان خۆیان پێ کەم بێت! کاتێک ژنێک شکی هەیە بە خۆی و مرۆڤ بوون و تواناییەکانی و پێی وایە ئەگەر کوڕی نەبێ، مێردی نەبێ یان برای نەبێ بێهێز و زوڵم لەچووە و دەبێ بەزەییت پێیدا بێت! کاتێک ژنێکی کورتەباڵا پێی وایە بە وەبەرچاو هاتن، پێویستە کەوشی ڕەق و تەقی پاشنەبەرز لەپێ کات، یان بە جوانتر وەبەر چاو هاتن پێویستە ڕوخسار و لەشی خۆی بخاتە ژێر چەقۆی نەشتەرگەری! کاتێک ژنێک پێی وایە تەنیا خاڵی گرینگی ئەو وەک مرۆڤ ڕوخسار و لەش و لاریەتی و بە فێدانی زبەیش دەبێ بچێتە بەر ئاوێنە و دەستێک بە ڕوخساری دابێنێ! کاتێک کچێک بە بێ دەست هێنانی دڵی کەسی بەرانبەری، پشت لە کەسایەتی خۆی دەکا و هەمووی وجوود و بیروباوەڕەکانی خۆی دەگۆڕێت! توندوتیژی وەک پەتا وایە و لە کۆمەڵگە دا بڵاو دەبێتەوە، واتا بوونی توندوتیژی لە کۆمەڵگە و

دەسەڵات دژ بە هاووڵاتی دەبێتە هۆی بەرزبوونەوەی ئاستی توندوتیژی بە گشتی لە کۆمەڵگادا .

بەداخەوە لەهەمو جۆرەکانی توندوتیژیدا ژنان لە زۆربەی حاڵەتدا بێدەنگی وەک چارەسەرێک لەبەرانبەر توندوتیژی هەڵدەبژێرن! زۆربەی ژنان، تووڕەیی و توندوتیژی پیاوەکەیان وەک ڕەفتارێکی ئاسایی پیاو لەبەر چاو دەگرن و لە بەرانبەری دا بێدەنگ دەبن، لە حاڵێک دا ئەو ڕەفتارانە بە هیچ شێوە ئاسایی نین و دەبێ بە هاوکاری دەروونناس ڕێگەچارەی بۆ بدۆزرێتەوە ئەگینا ئەو هەڵسوکەوتە نابەجێیانە لە درێژخایەن دا کاریگەری خراب لە سەر باری دەروونی هەمووی تاکەکانی ئەو بنەماڵەیە دادەنێت.

لە ڕوانگەی دەروونناسییەوە ئەو پیاوانەی توندوتیژی دژ بە ژنان بەکار دەبەن کێشەی دەروونیان هەیە. ئەو پیاوانەی بە منداڵی توندوتیژی بەرانبەر بە ژنانی بنەماڵەکەیان کراوە، پیاوانی بێ مەسئولیەت و بێتاقەتن و ئەو پیاوانەی هەست بە پووچی دەکەن، زۆرتر توندوتیژی دژ بە ژنان بەکار دەبەن. زۆربەی ژنان بەتایبەت لە وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست دا، بێکار و بێ داهاتن و ژیانیان لەباری ئابوورییەوە بە پیاوانی خانەوادەکەیانەوە بەستراوەتەوە و ڕاوەستان لە بەرانبەر زوڵم و توندوتیژیی پیاوان مەترسیی بێبژیوی و ئاوارە بوونیان دەخاتەسەر. لە لایەکی دیکەشەوە زۆرێک لە بنەماڵەکان لەبەر ئەوەی لە کۆمەڵگای بە کولتوری کۆن تەنراودا جیابوونەوە لە هاوسەر بۆ کچان عەیب و ناشیرینە، کچەکانیان ناچاردەکەن درێژە بە ژیانێکی هاوبەشی نەخوازراو و پڕ لە زوڵم و توندوتیژی بدەن.توندوتیژی دژی ژنان بێ سنوورە، کات و شوێن ناناسێ و هەموو کاتێک و لە هەموو شوێنێک و لەلایان هەمووکەسەوە تەنانەت خودی ژنانیش ڕوو دەدات

ئافرەت لەنێو کۆمەڵگە هەڵسوکەتی نادروستی لەگەڵ دەکرێت، لەبواری کۆمەڵایەتیدا ئافرەت هەندێک جار بەپلەی دوو و سێ، هەندێکجاریش وەکو کۆیلەیەک سەیر دەکرێت. لە کۆمەڵگەی کۆن و نوێشدا ئافرەت نەک تەنها لەکوردستان، بەڵکو لەڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و لەسەرتاسەری جیهانیشدا لەژێر هەژمون و زوڵمێکی زاڵمانەی دەسەڵاتی کۆمەڵایەتی و کەلتوری پیاوسالاریدا دەژی.

دەوروبەری کۆمەڵایەتی کە تەنراوە بە دیاردە و نەریت و کەلتوری هەمەجۆری دواکەتوو، هەکارێکی سەرەکییە بۆ ئەوەی ئافرەت بەشێواز و ڕێگا و مەبەستی جیاواز بچەوسێنرێتەوە.

لەکۆمەڵگەی کوردستاندا، تاکو سەدەیەک، یان نیو سەدە پێش ئێستاش،

ئافرەتی کورد لەڕووی کۆمەڵایەتی و بەرهەمهێنانەوە بەشداری کارای هەبووە، ئافرەت نەک هەر منداڵی پەروەردە وبەخێو دەکرد، نەخێر ئەو وەکو خاوەن ماڵ و دەسەڵاتدارێکی کۆمەڵایەتی پێشوازی لەمیوان و بڕیاردان و بەرهەمهێنان و دەستکەوتی دارایی دەکرد. ئافرەتانی سەربەرستی کوردستان نموونەیەکی بەرز و جوانی قسە و بۆچوونی هەموو گەڕیدە ڕۆژئاواییەکان بوو، کە پێشتر روویان لەکوردستان کردبوو. دەوروبەری کۆمەڵایەتی کە بریتییە لە (ئاین ، نەریت، کەلتور، دەسەڵاتی دارایی، پەیوەندی کۆمەلایەتی و دابەشبوونی چینایەتی کۆمەڵگە) کاریگەریان لەسەر دەرکەوتنی بیرۆکەی چەوسانەوەی ئافرەت و لەقاڵبدان و پتر کۆیلەکردنی ئافرەت هەیە. بێگومان دەوروبەری کۆمەڵایەتیش پەیوەندیی بەدەوروبەری ئابوری و کاریگەرییە ئابوورییەکانەوە هەیە.

بێگومان باشکردنی دۆخی ژیان و بەدیهێنانی مافەکانی ئافرەتان لەڕووی کۆمەڵایەتی و ئابووری و دەستووری و مەدەنییەوە، پەیوەستە بەخودی ئافرەتان و ئەو شۆڕش و بزاڤانەی بۆ بەدیهێنانی مافەکانیان دەیکەن. لە ئەمەریکا ئافرەتان جەنگێکی درێژخایەنیان بۆ بەدەستهێنانی مافی دەنگدان و بەشداری لە ژیانی سیاسی و ئابووری کردووە، لە روسیاش دوای شۆڕشی ئۆکتۆبەر ئافرەتان توانیان لەڕێگەی بەشداری لەشۆڕش، مافەکانیان باشتر بکەن. لە ئەوروپاش ئافرەتان لەم جەنگە بەردەوامە بەردەوامن، ئافرەت لە ئاسیا و ئەفریقیا و ڕۆژهەڵاتی ناوەراستدا هێشتا لەپێناو دابینکردنی دەوروبەرێکی کۆمەڵایەتی گونجاوی ئارام و دڵنیاکەر دەجەنگن، دروشمەکان بزاڤی ئافرەتان بۆ بەدیهێنانی مافەکانیان بەپێی دەوروبەرە کۆمەلایەتییەکان دەگۆڕێت، لەئەوروپای پێشکەوتوو، ئافرەتان داوای دەست حەقی یەکسان لەگەڵ پیاوان و مافی دایکایەتی و یەکسانی لە کاری و چی وچی دەکەن، لە سعودییەدا ئافرەتان داوای مافی بەدەستهێنانی دەنگدان و مافی لێخوڕینی ئۆتۆمبێل و بەشداری لەئیدارەی دەوڵەت دەکەن.

لەهەمان کاتدا ئافرەت بەپێی دەوروبەری گروپە توندرەوە دینییەکان، کەرستەیەکی هەرزانی کۆیلەکراوە، بۆ پاراستن و بەدیهێنانی خواستە کۆمەڵایەتییەکانی پیاوان و بەهێز هێشتنەوەی دەسەڵاتی پیاوسالاری و بەکارهێنیان بۆ ئەنجامدانی کاری توندتیژی و تۆقینەوە و تەقاندن.

شوانە حەسەن ئەبوبەکر

چوارینەکانی شاعیری پورتووگالی ناسراو.. فێرناندۆ پێسوو..- نەژاد عزیز سورمێ:

- فێرناندۆ پێسووا –(*)

و : نەژاد عزیز سورمێ
-1-
وەك چەند قایەخێك بەسەر دەریاوەیە
سترانی پورتووگالییان
لە ڕێحێکەوە بۆ ئەویدی دەچێ .
بەرەنگاری نقووم بوون دەبنەوە .

-2-
مروارییەکانی ئەم گەردانەیەم داڕشتن
پێشکێشی تۆی بکەم
مروارییەکان دڵی منن
دەزوویەکەیش خەمەکانمە .

-3-
خاك بێ گیانە
شتێکی دی بێجگە لە دڵ ناژی
زەوی ساردوسڕ دەتخوولێنێتەوە
نەك سۆزی من .

-4-
بۆ ساتێکەیەك لێمگەڕێ
بڕوام بەوە بێ تۆ هێشتا لێم نزیکی
خەمبارە ئەوەی پێی وایە
پێویستی بەوەیە خۆی خۆی هەڵخەڵەتێنێ .

-5-
بە مردووی لە تەکتدا دەمێنمەوە

بۆ ئەوەی شتێ بزانم ، یا هەست بە شتێ بکەم
ئەوە بەسە
تا مەرگ چاکەی بەسەرمانەوە بێ .

-6-
نازانم داخۆ ڕۆح لەو دیو سرووشتدا دەمێنێ
ئەگەر مردم مردم ، یا ئارەزووی مەرگم کرد
ئەگەر زیندوو بام ، ئارەزووم دەکرد بتبینم
چونکە بە مردن نەبێ ناتوانم لەبیرت بکەم .

-7-
بەڵێ ، کەشی دوێنێ بەدتر بوو
بەبەر دەرگەی تۆشدا ڕابرد
گوێی لێ بگرە : هەناسەیەکی پێیە
باش دەزانی کێ بۆی ناردی .

-8-
دڵی خۆمم پێ دای
سەیری چۆنت ڕەفتار لەگەڵ کرد
تا ئێستا بۆت نەگەڕاندوومەتەوە
لەوانەیە لەبەر ئەوەی تێکشکابێ .

-9-
ئەو قووتوویەی سەرپێشی نییە
هەمیشە کراوەیە
تەنێ بزەیەکتم پێ بدە
هیوا بێ چیدی ناخوازم .

-10-
دوو سەعاتانت چاوەڕێ بووم
دوو ساڵانیشت چاوەڕێ دەکەم
چیتر چاوەڕێ بم ؟ وا دێتە بەر چاو نەیەی
چوون ڕۆژ هێشتا پێشنگان دەدا ؟

-11-
بە درێژایی شەوێ گوێم لە ئاوێ بوو لە ئەستێرکێ
دڵۆپ دڵۆپ دێتە خوار
بە درێژایی شەوێ ، لە ڕۆحمدا بیستم :
تۆ ناتوانی خۆشت بوێم .

-12-
ڕۆژ ڕۆژە و شەو شەو
هەرگیز نانووم
چونکە بە ڕۆژێ ناتبینم و
شەویش بیر لە تۆ دەکەمەوە .

-13-
گوڵێت لە دەست گرتووە
لە بێئاگاییدا چنیوتە
بەڵام وا دیارە دڵمت
بە ئاگادارییەوە .
-14-
چاوەکانت خەمبار ، وێڵ
پشتیان بە هیچ شتێکەوە نەداوە
ئای خۆشەویستم ، خۆشەویستم
بریا لانی کەم من ئەو هیچ شتە بام .

-15-
شەو دوای ڕۆژ دێ
ڕۆژ دوای شەو
پاش سۆزیش
ئەو سۆزە د□ستەممان لێ دەکا .

-16-
داخۆ ئەوەندە دەهێنێ سەنگین بم ؟
نازانم گەر ئەو هەموو هیلاکییە بهێنێ
چاکتر وایە بە خامۆشی بمێنمەوە
لەوەی تەماشای سیمایەکی دڵنیا بکەم .

-17-
سۆلێکت لە پێیە
بنیان لە زەوی دەکوتن
مردن بۆ من خۆشترە
لەوەی یەك چرکە لە بیستنیان بوەستم .

-18-
سەرت دەسوڕێنیەوە پرسیار بکەی
گوارەکانت وەك دوو پەڕەسێلکەی وەڕس

کە هێشتا فڕین نازانن
دەست بە سەما دەکەن .

-19-

گوڵێکت بە دەستەوەیە
نازانم دەمدەیتێ یان نا .
بەڵام ئەو گوڵانەی سەر ڕووت
ئەوا دەزانی چۆنیان بپارێزی .

-20-

ئای خانمە کەژاڵەکەم
ئەی کەژاڵە گەنجەکە
بەوە بڵێ کە لێرەوەی دەتبینێ
تۆ هێشتا زۆر بچووکی .

-21-

کتێبێکت هەیە نایخوێنیتەوە
گوڵێکت هەیە پەلکی دەکەی
دڵێکت بە پێیەکانتەوەیە
هەرگیز چاوی لێ ناکەی .

-22-

شتێکت قەت نەوتووە خۆشت ویستووە
ئەگەر من پێم نەگوتبی
دەزانم پێشبینی ئەوەت کردووە
لێ نازانم بیرت لەچی دەکردەوە .

-23-

گوڵێکم هەبوو بیکەمە دیاری
بۆ ئەوەی جەسارەتی ئەوەم نەبوو پێی بڵێم :
پێم خۆشە قسەی لەگەڵ بکەم
هەر ئێستا گوڵەکە سیس بوو .

-24-

کە ئاوڕ دەدەیەوە
باوەڕ ناکەم بۆ من بێ
بەڵام تۆ تەماشا دەکەی ، تەماشا دەکەی
ئەمەشیان باشترە .

-25-

هەموو ڕۆژێ
بیر لەو بزاوتە ئازایانە دەکەمەوە :
ملپێچی فەرامۆشکراو
لە نزیك ئێرەدا هەڵدەگرییەوە .

-26-

گوێم لێتە ڕۆژان گۆرانی دەڵێی
شەوانیش گوێم لێتە گۆرانی دەڵێی
داخ لە من ، ئەگەر لە خۆشیان بێ
داخ لە من ، ئەگەر لە خەمان بێ .

-27-

ڕیحانە کێویلەی دەکڕدرێ
باشتر نییە لەوەی دەیدزین
لە ڕیحانە کێویلە گەڕێ
دڵتم بدێ .

-28-

ئەو گوڵەی دەڕندرێ
زۆر ناژی
کەس سەیری تۆ ناکا
کەس نایەوێ بتڕنێ .

-29-

ئەی ئەو پەڕەسێلکەیەی تێدەپەڕی
کێ چاوەڕوانتە ؟
تەنیایە ئەوەی دەتبینێ تێدەپەڕی
متمانەی بە سبەی نوێ دەکاتەوە .

-30-

شانەیەکی ئیسپانیاییت
بۆ قژە پورتوگالیایەکەت هەیە
کاتێ خۆریش دەتپێچێتەوە
دەچیتە ئەو بارەی خوا خەڵقی کردووی .

-31-

دوو جارانم تکا لێ کردی
ئەمەم دوو جاران زانی

دوا جار وەڵامی ئەوەت دامەوە
لێم نەپرسیبووی .

-32-

کە‌ بە دڵنیاییەوە دەئاخڤێی
نازانم بیر لە چی دەکەیەوە
ڕەنگە بەو ڕیسواکردنانە بێ
بە بێدەنگیت دروستی دەکەی .

-33-

نەورەسەکان دووبارە و دووبارە
لە ڕووبارەوە بەرەو دەریا دەفڕن
بێ ئەوەی مەبەستت بێ ، ئەفسووناوی دەردەکەوی
چوون ئەوەندە پێویست نییە بفڕی .

-34-

لە گۆزەیەکی گڵین
ئاوێکی سازگارتر دەخۆینەوە
خەمگین ، نانوێ
بێدار دەبێ تا بە شادیێ ڕا دەگا .

-35-

چەند ڕاستییەك هەن دەگوترێن
هەندێکیش کەس نایانڵێ
شتێکم هەیە پێتی دەڵێم
بەڵام ونم کرد .

-36-

هەورێك لە ئاسمانە
بە هەموو ئەوانە دەچێ خۆشمان دەوێن
گەر تۆ لانی کەم ئەوەم بدەیتێ
ئەوەی پێدانی ، بەربەستی تێ ناکەوێ .

-37-

ئەو هەورەی تیدەپەڕێ
بەرز دەڕوا
بیری منیش دیلی ئومێدەکانتە بەرز دەڕوا
وەك هەور کە دیلی بایە .

-38-

مەریەم ، کە بانگت دەکەم وەرە ئێرە
مەریەم بڵێ کە تۆ ناتوانی بێی
ئا بەو شێوەیە
دەتوانم بتبینم .

-39-

مۆمێکم لەبەر ئەو سۆزەی
خوداوەند پێی دای داگیرسان
شەو بەسەر گوند و
ئاسمانیشدا نەما .

-40-

کتێبێکی بچکۆلەم پێیە
کە تۆم لەبیر دەچێتەوە لێی دەنووسم
کتێبێکی بەرگ ڕەشە
هێشتا وشەیەکم تیا نەنووسیوە .

– 41-

هەندێ جار ژیان چەند شتێکی کەمە
خۆشەویستی ، ژیانێکە هەڵیدەگرین
بە هەردوو لایاندا بڕوانە
کەس نایێ لەگەڵم بئاخڤێ .

-42-

بە ئاسپایی ، بە ئاسپایی بێشایی دەگوزەرێ
یاخی دەبێ تاکو بنوێ
بە کورتی ، بێشایی دەگوزەرێ ،
بە کورتی فێری لەبیرکردنمان دەکا .

-43-

ئەی هەوری بڵیند ، ئەی هەور
بۆچی ئەوەندە دوور دەڕۆی ؟
ئەگەر تۆ خۆوی خۆشەویستی کە من نیمەی
کەمێك دابەزە ، کەمێك .

-44-

ئەو هەورەی بە ئاسماندا تێدەپەڕێ
لەوەی دەپرسێ کە چ پرسیاران ناکا

گەر بە سوود بۆ بڵێین بیدەین بە کێ ؟
(ئەوەی داومە ، نایدەم بە تۆ) .

-45-
ئەی جۆێباری بچووك ، جۆێباری بچووك
ئەوەی ئاسان ڕا دەکا
بە تەنیا ڕا دەکەی
، وەکو من ، ئەی جۆگەی بچووك

-46-
لە کۆتاییدا
ئاخاوتنە درۆینەکانت
بەختەوەرم ناکەن
لێ بەختەوری لە مندا ئەوەیە قسە بکەی .

-47–
بۆم بخەندە ، خەندەی یەکشەمموان
تا دووشەمم بەبیرم بێتەوە
تۆ دەزانی من هەمیشە لە پشتتەوەم
زۆر پێویست نییە بڕۆی .

-48-
جلی جوان دەپۆشم
پێڵاوەکانم لە پێ دەکەم
دەچمە ناو خەڵکی
تا بە دوای ئەوەدا بگەڕێم نايدۆزمەوە .

-49-
لە پشت چیا کەسکەکانەوە دێ
برووسکە کە من نایبیسم
زایەڵەیەکی جوان ، بزر
کە دەیدوێنێ .

-50-
مسکێن ، دڵی بچکۆلانەیە
بە تین و تاوەوە کار دەکا
ڕۆژێ دەگری و
ئێوارانیش واوەیلا .

*(- ف􏰀رناند􏰀 پ􏰀سووا – : شاعیری ناسراوی پورتوگالیایی
كە􏰀 لە هەمان كاتیشدا نووسەر و 􏰀ەخنەگر و وەرگ􏰀􏰀 و فەیلەسووفیش بووە .
13ی 6 ی1888 لە شاری لەشبوون لە دایك بووە ، پ􏰀نج سا􏰀ان بووە
كە باوكی مردووە ، پاشان بە خ􏰀زانەوە دەچنە باشووری ئەفریقا ،
لەو􏰀 لە قوتابخانەیەكی ئینگلیزی دەخو􏰀ن􏰀 .
لە 13 سا􏰀یدا دەگە􏰀􏰀تەوە پورتوگال ، ماوەیەك لە زانك􏰀ی لەشبونە دەخو􏰀ن􏰀 .
سا􏰀ی 1914 یەكەمین قەسیدەی ب􏰀او دەكاتەوە .
30ی ن􏰀ڤ􏰀مبەری 1935 بە نەخ􏰀شی ك􏰀چی دوای دەكا .
پ􏰀سووا نزیكەی 25000 􏰀ەشنووسی لە دوای خ􏰀ی بەج􏰀
ه􏰀شتووە لە شیعر و فەلسەفە و 􏰀ەخنە و وەرگ􏰀􏰀ان وشان􏰀یی
لە كت􏰀بخانەی نیشتمانی لەشبونە بە ناوی ئارشیڤی پ􏰀سووا پار􏰀زراون .
هەند􏰀 لەو 􏰀ەشنووسانە ل􏰀یان ب􏰀او كراوەتەوە ، لەوانە :

- كت􏰀بی ناد􏰀نیایی
- سروودەكانی 􏰀یكارد􏰀 دو 􏰀ییس
- دەرگا و چیر􏰀كی تر
- قەسیدەكانی ئالبار􏰀 دی كامب􏰀س
- شوانی م􏰀گەل و قەسیدەی تر
- چوارینەكان و … هی دی .)

** ئەم 50 چوارینەیە لە ما􏰀پە􏰀ی (القصیده كوم) كراون بە كوردی
ب􏰀وانە : https://www.alqasidah.com/epoem.php?ie=2630

􏰀

􏰀

زانین و ت􏰀گ􏰀یشتن.. ه􏰀رمان ج􏰀عف􏰀

د􏰀زین􏰀و􏰀ی جیاوازی􏰀كانی ن􏰀وان زانین و ت􏰀گ􏰀یشتن 􏰀􏰀نگ􏰀 كر􏰀كی قورس

بێت. ئەستەمە خاڵە جیاکەرەوەکانی نێوان زانین و تێگەیشتن دیاری بکرێن، چونکە هەردووکیان دوو کرداری دەرهەستی مێشك و هۆشی مرۆڤن. کاتێك مرۆڤێك دەگاتە ئەو ئاستەی کە بتوانێت جیاوازییەکان بدۆزێتەوە و لێیان حاڵی ببێت، دەبێتە یارمەتی دەرێکی باش بۆ باشتر ئاگاداربوون لە خودی خۆمان، ئێمە کێین و چیمان دەوێت.

زانین یانیش کرداری زانین پێناسە دەکرێت بە هەموو ئەو ئەزموون و بەهرانەی کەسێك فێریان بووە بەهۆی ئەزموونکردن و پەروەردەکردنی تاکە کەسیەوە، کە هەموو ئەو ڕاستی و زانیاریانە لەخۆ دەگرێت دەربارەی شتێکی دیاریکراو، وە هەموو زانیارییە بنچینەییەکان دەربارەی شتەکە کە پێشتر بە کەسەکە وتراوون یان بەدەستی هێناون لە ڕێگای ئەزموونی تاکە کەسیەوە.
هەروەها هەستپێکردن، فێربوون، گفتوگۆکردن، پێکەوە بەستنەوەی زانیارییەکان و بەڵگەهێنانەوەش لەخۆی دەگرێت. یان دەکرێت بڵێین ئەو تواناییەی کەسەکەیە بۆ بەکارهێنانی شتێکی دیاریکراو یان بابەتێك بۆ مەبەستێکی گونجاو یان دیاریکراو.
هەموو زانیارییەکان لە هۆشی مرۆڤ کاریان لەسەردەکرێت(پرۆسێس دەکرێن). دوای ئەوە زانیارییەکان لە مێشکی مرۆڤ جێگیر دەکرێن.

هەرچی تێگەیشتنە کە ئەویش کردارێکی(پرۆسێس) مێشکی مرۆڤە، پێناسەش دەکرێت بە کردارێکی دەروونی کە پەیوەندیدارە بە کەسێك، شتێك، بارودۆخێك یانیش پەیامێك کە پێویستی بە کەسەکە ئەو چەمك و زانیاریانەی لە مێشکی هەن بەکاریان بێنێت و لەگەڵیان مامەڵە بکات کە پێشی دەوترێت چالاك بوونی هۆشی کەسەکە. تێگەیشتن هەروەها کرداری ناسینەوە و دروستکردنی چەمکەکان و بەیەك بەستنەوەی زانیارییەکانیش لەخۆی دەگرێت.
تێگەیشتن ئەو ئاگامەندییەی مرۆڤە کە وادەکات بەیەك بەستنەوەیەك دروست بکات لەنێوان هەموو بەشەکانی زانیارییەکان کە بە کەسەکە دراون یان وەریگرتوون، تێگەیشتن ئاستێکی قوڵتری هەیە لە زانین. لە ڕاستیدا تێگەیشتن ئەو کردارە پەیوەستەی مێشکی مرۆڤە کە زانین و زانیارییەکان ڕێکبخات بەشێوەیەکی گونجاو و بە گونجاویش بەکاریان بهێنێت. لە ئەنجامدا دەگاتە ئاستی تێگەیشتن.

بۆ نموونە کەسێك دەزانێت کەش و هەوا خراپە کاتێك باران دەبارێت، بەڵام ڕەنگە تێنەگات ئەمە چۆن ڕوودەدات، چۆن باران دەبارێت، خراپی کەش و هەوای باراناوی لە چی دایە!
فێربوونی ئەوەی کە چۆن باران دروست دەبێت، چۆن کاردەکاتە سەر کەش و هەوا کلیلی تێگەیشتنە کە بۆچی کەش و هەوای باراناوی خراپە.

هەروەها دەکرێت تەنها بە سەیرکردنی پارچە نوسینێك بزانی چی نوسراوە و بیخوێنیتەوە، بەڵام تاوەکو بگەیتە ئاستی تێگەیشتن دەبێت کاتی زیاتری پێ بدرێت و بە باشی خوێندنەوەی بۆ بکرێت.

تێگەیشتن کاتێکی زۆرتری دەوێت بە بەراورد لەگەڵ زانین کە کاتێکی کەمتری دەوێت.

لەو کاتەی زانیاریەکان دەگەن بە مێشك، یەکسەر کاریان لەسەر دەکرێت(پرۆسێس دەکرێن)، لە دوای ئەو کردارە ڕەنگە کەسێك شتێك بزانێت دەربارەی ئەو شتەی زانیاریەکانی لەسەر پێدراون. بەڵام مێشکی مرۆڤ تاوەکو لە شتەکان تێبگات پێویستە زانیاریەکان بە شێوەیەکی ڕوون بە مێشك بدرێن، بەڵگە، ڕوونکردنەوە، بەیەك بەستنەوەی زانیاریەکان پێویستە دەربارەی شتێکە یان بابەتێکە، دوای ئەوە باشتر تێدەگات.

کاتێك لە شتەکان دەگەین، ئێمە دەتوانین جیاکاری، شیکردنەوە و لێکدانەوە وە هەروەها پوختکردنەوە بۆ ئەو زانیاریانە بکەین کە وەرمان گرتوون. بەڵام کاتێك ئێمە شتێك دەزانین ئەو کاتە ئێمە دەتوانی شتەکان بناسینەوە، ڕیزیان بکەین و ناویان بنێین.
هەردوو کرداری زانین و تێگەیشتن دوو کرداری زۆر گرنگن بۆ گەشەکردنی ئێمە وەکو تاك. بە هەردوو کردارەکە ئەوە دەردەخەن کە ئێمە چۆن شتەکان دەردەخەین و چۆن کاردانەوەمان دەبێت بۆ ژینگە و ئەو خەڵکەی لە دەوروبەری ئێمە دەژین.

هەرمان جەعفەر

سەران

لە ڕێگای ئازادیدا.. مەجید ڕەحمان خۆشناو

ئەو کارەی کە حزبێکی خەباتگێڕ بە هەموو پارچەکانییەوە نەیکردووە (ئیسماعیل تەنیا) کردی.

کتابی (لە ڕێگای ئازادیدا) دوا بەرهەمی برای خۆشەویستم ئیسماعیل تەنیایە ، ٣٩٢لاپەڕەیەلە سالی ٢٠٢١چاپکراوە .
لە ساڵی ١٩٨٠_ ١٩٨١لەخانەی مامۆستایانی هەولێر لە پۆلی سێیەم بووین ، ئیسماعیل تەنیا لە پۆلی یەکەم وەرگیرا، هەرلەو ساڵە یەک دوو چالاکیمان کرد دیار بوو گەنجێکی بزێو بە جوولە بوو، لەوچالاکیانە شیعری دەخوێندەوە ، لە شیعرەکانی هەستی نیشتمان پەروەری وکوردایەتی بەدی دەکرا بەڵام نەمدەزانی لە ڕێکخستنەکانی سۆشیالیست کاردەکات . کە لە قوتابخانە تەواو بووین من چوومە دەرەوە من لە ناوچەی ڕەواندوزی سۆشیالیست کارم دەکرد لە کاک (سمکۆ ئەنوەرو شەهید مامۆستا سەلاح) م زانی کە ئیسماعیل تەنیا لە ڕێکخستنەکانی سۆشیالیست کاردەکات ، دەستخۆشی لە برای بەڕێزم کاک تەنیا دەکەم.
دیارە کەکردنەوەی ئەو ژیاننامەو مێژووی لە دایک بوونەو کاتو شوێنی شەهید بوونی ئەو ٢٠١ پێشمەرگەیە دوای ماندوو بوونێکی زۆری نووسەر هاتووە ، چ بە سەردان ، چ بە تلەفۆن ومەسیج، چ بە گەڕان لەپێجەکان دەست کەوتووە ، چونکە تا ئێستاشی لەگەڵە دابی ئەرشیفێکی وامان نییە کە بە کارێکی وا پشتی پێ ببەستین تەنیا زانیاری زارەکییە ، بەڵێ تا ئێستاش لەسەر هەر ڕووداوێکی مێژوویی سەدان دەمە دەم وچەقە چەقی لێ پەیدا دەبی و ئەگەر سەرکەوتن بێ هەموولایەنێک خۆی بە خاوەنی دەزانی ، ئەگەر شکستیش بوو هەموویان خۆی لێدەشارنەوە .
لە بەرگەکەی نووسراوە بەرگی یەکەم دیارە بەرگی دووەمیشی بەدواوەیە ئەگەر نووسەردەرفەتی بۆ بڕەخسێ . کتابەکە دابەشی سێ بەش کراوە :

بەشی یەکەم : بە پێی پیتی ئەبجەدی ٢٠١ شەهیدی پۆلین کردووە .

بەشی دووەم : زۆر بە وردی باسی شەڕی بەناوبانگی (دەشتەو ، سماقولی، شیرەمەڕ ، ئوردوگای پەمالک) دەکات کە تیایاندا زۆرترین سەرکردەی سۆشیالیست شەهید بووینە .

بەشی سییەم: وێنەی کۆمەڵێک پێشمەرگە ، کە هەندێک لەشەهیدەکانیشی تێدایە لەگەڵ هەندێک دیکۆمێنتی گرنگ .

شەهیدەکان زۆر بە جوانی ودەست ڕەنگینی پۆلین کراون ، لە رووی تەمەنەوە، ئاستی خوێندەواریان ، شوێن وسەنگەرو کاتی شەهید بوونیان ،باری کۆمەلایەتییان. لە سالی ١٩٧٧ تاساڵی ١٩٩١هەر ساڵەی چەند کەسی تێدا شەهید بووە ، نووسەردەڵێ زۆرترین ژمارەیان لە

سالی ١٩٨٣ شەهید بووینە کە گەرمەی شەڕی براکوژی بووە. بەداخەوە پێنجا شەهید لە براکوژی شەهید بووە ، ١٢٥ لە سەنگەری بەرگری ، ٢٢ لەکاری رێکخستن گیراون و شەهید کراون ، ٣شەهیدیش بە شێوەی جیاواز شەهید کراون .
حزبی سۆشیالیست زۆرترین سەرکردەی شەهیدکراوە ، ١٤ ئەندامی سەرکردایەتی و کۆمیتەی ناوەندی لەناو ئەو ٢٠١ شەهیدەیە ، ١٤ فەرماندەی هەرێم و جێگری فەرمانە لەو پەلە شەهیدە هەیە ئەوانی تریش بچوکترین پلەیان فەرماندەی کەرت و جێگر بووە.
چەند خێزانێکی دیاری تێدایە کە خاوەنی زیاد لە پێنج شەهیدو شەش شەهیدە .

لەلاپەڕە ٣٣٧ دەڵێ : جەوهەر مەولود عەبدوڵلا فیراری سەربازی بووە لە ساڵی ١٩٨٤ لە گوندەکانی دۆڵی بللیسان بە بیانووی کۆنە پێشمەرگەی سۆشیالیست شەهید کراوە ، بەڵام جەوهەر لە ساڵی ١٩٨٣ پاش کشانەوەی هێزەکانی یەکێتی لە شەڕی بالیسان لەگەڵ خۆیان برد لە دەشتی بەراوە شەهید کرا .
جارێک و دە جاری تر دەست خۆشی وپیرۆزبایی لە برام کاک ئیسماعیل تەنیا دەکەم ، دەستی ماندووبوونی دەگوشم ، ئەو گەوهەرە بە نرخە بە چەند وشەو وردە سەرنجی من هەلناسەنگێت
تەنیا خوێندەوەی خۆم بەکردووە هیوادارم ئیسماعیل تەنیا لەم وەربگری .

پێی پەتی و فەرشی دەک.. نەوزاد بەندی

من ئەبم بە جوتیارێکی کێڵگەی چا .. ئێوارە بە خۆم و بەرچنەیەک تەماتە و گێلاسەوە دێمەوە ..
تۆیش لەبەردەرگا ،
سەماوەرێک لە ئاوی کانی گەرم کە ..
تا بەیانی چای سەوز ئەخۆینەوە

⋆ ⋆ ⋆

چاوت داخە و..
بە دوو پاسپۆرتی تەزویرەوە ،
ئەچین بۆ مالیزیا ..
لەوێوە بۆ ئیتاڵیا..!

★ ★ ★

لەسەر لمی کەناری دەریای ناوەڕاست ،
شیعرێک ئەنووسم ، شیعرێکی بریندار
هەموو پۆلیسی کەناراوەکان ئەهێنمە گریان ..
نەورەسەکان وا لێئەکەم ، به پەڕو باڵ ،
کەپرێکی سپیمان بۆ دروست کەن ..
تۆ بڕۆ بۆ ڕاوە ماسی

★ ★ ★

منیش ئەڕۆم دامە و سێ ڕسکێن،
لەگەڵ شەپۆلەکان ئەکەم ..
سەیرە ..
ئەم دنیایه جێی من و تۆی تیا نا بێتەوە..
خەو بەشی من و تۆی تیا نییە…

★ ★ ★

لە شەقامێکی قەڵەباڵغی ئیسپانیا ،
بۆ شیعرەکانی لۆرکا ئەگەڕێیین ..
ئێ ئاخر گەمژە هەر گەمژەیە ،
لێرە بێ یان لە مەدرید …
واز لە شیعر بێنە ، مەعز بۆ خوا ..
حەفتا ساڵ پێش ئێستا بێکەس ووتی :
ڕەواجی کوانێ لای خەڵکی ووتار و شیعر و پڕ مەعنا ؟
گەلێ کەس پێکەنینی دێ به گوفتار و دەم و لەوسم

★ ★ ★

ئێمە بارانمان بە خەویش نەبینیوە ..
قوڕاو ، کەی بارانە ؟
لافاو ، کەی بارانە ؟

★ ★ ★

شەوێک لە ژێر پەیکەرێکا ئەخەوین ..
وەک پەڕەسێلکەکەی ئۆسکار وایڵد ..
نیوەشەو وا ئەزانین بارانە ،
کەچی پەیکەری شای بەختەوەر ،
فرمێسکمان بۆ ئەڕێژێ …

* * *

ڕاکردن ، دوو جۆری هەیە ،
یان هەزار جۆر …
بەڵام هەموویان ڕاکردنن ..
هەیە لە هیچەوە ڕا ئەکا بۆ هیچ ..
هەیە لە شتەوە ڕا ئەکا بۆ هیچ ..
هەیە لە هیچەوە ڕا ئەکا بۆ شت ..
هەیە لە شتەوە ڕا ئەکا بۆ شت ..
بەڵام هەموویان هەر جوانن..
ناوازەن ..
من هەموویانم خۆش ئەوێ ..
لەگەڵیانا خەو ئەبینم ..
چونکە ئەتبەن بۆ شەقامێ ،
یەکەمجارە یەک بناسن ..
ڕووبارێک بە سەرسامییەوە سەیرت ئەکا ..
چۆلەکەیەک لە پشت گەڵایەکەوە ،
بە شەرمەوە بۆت ئەڕوانێ ..
بازاڕێک تەماشایەکت ئەکات و ..
هەوڵ ئەدا ناوت بزانێ

پێشەکییەک د□ر□بارەی سەروین نانەکەلی و شیعرێکی.. نەوزاد

بەندی

(ئەو تەنانەت بواری بەردەوامبوونی خوێندنی بۆ نەڕەخسا .. ئەو هەموو ژیانی کرد بە سپۆنسەری خێزانێکی هەڵڕژراوی بێ بەرنامە .. ئەو جوتیاریی ئەکرد .. مناڵی بەخێو ئەکرد ..شیعری ئەنووسی ..
پێم ووت : تۆ فروخی فروخزادی کوردیت ، کورد بوونەکەت لە فروخ زۆر خەمبارتری کردوویت ..
ئەیووت کە کەسێک دێتە داوام ، باوکم هەڵمەتی بۆ دێنێ ، لێی بدات ..
ئەو خێمەی خێزانێکی بێ بەرنامە بوو ..
ماندووبوونەکەی خۆی لە خۆیدا شیعرێکی قورسی وەک ئەلیادە و ئۆدێسە بوو …)

شیعرێکی سەروین نانەکەلی ، ئەو کچەی ماڵداری و جوتیاری و ماندوێتیی ، هەزارەها جار قەڵەمەکەیان شکاند ..دەفتەری شیعرەکانیان دڕی .. پێش کۆرۆنا بە عەیامێ دەرگای قوتابخانەکانیان بە ڕوودا داخست ..
ئەو کە زۆرترین پێکهاتەکانی ڕۆح و لاشەی فرمێسک بوو ..
ئەو کە سەردەمێکی دوورە ، وونە و ..تەنها سەدای شیعرەکانی ، وەک ئەستێرە کوژاوەکانی ناو گەردوون ، لە فەزایەکی دوورەوە ئەگاتە بەر گوێمان و ..وامان لێ ئەکا خێسە لەسەر زەمێنێ بکەین کە گەوهەر قوڕاوی ئەکا و ..تاجی شاهانە ئەکاتە سەری خۆڵ وشاک .. :

(………..)
ئای□ تەکانی تەنهایی من ،
بەهاتنێک لەکەدار مەکە
کە لەپایدا ئەچیتەوە کۆڵانەکانی ئەو و
ئاوڕ بۆ شارەکەی من نادەیتەوە .
دەستی بێ کەسیم مەگوشە ،
من لەم زەمهەریرەدا
هەستەکانم بونەتە تەرم و
گەرمایی ئەم پەنجە ئاگرینانەی تۆ
ڕایان ناچڵەکێنێ.
مەیەرە نیشتیمانەکەی من
موقەدەسی ئەم خەڵوەتی خلودەم
لێ مەتۆرێنە ،
ئێستا سەربازێکی هێند شکاوم

لە مەیدانی ئەم جەنگە پڕ خیانەتە
ڕاوی ئەوینم بۆ ناکرێ .
سەد جار بسوتێی
ئاگرت کارم تێناکات ،
هەزار جار بمریت بەم
مەرگت نام هەژێنێ .
کائینێکی دڵ ڕەق نەبووم ،
ڕەشەبا ووشکی کردمەوە
پەڕەکی ناسکی گوڵ بووم
خەزان لەعیشقی کردم
باوەشی پڕ لەمیهری منیان
بە مەخەک لەتەنەنافی دەڕەقیان داکوتا
تازە .. من بۆنی یاسەمین مەستم ناکات ،
لانکی ئەوین ڕامناژەنێت.
کە من ،
هەموو ووجوم بوە خۆراکی ئەبەدیەتی عیشق ،
تۆ بەم نیگا سارد و سڕە
ئەم ئەوینە تەمەن کورتەم پێ مەفرۆشە.

سەروین نانەکەلی

یەکێتی لە میانەی گێژاوی نەخشەی سیاسی بافڵ و لاهوردا!.. عوسمانی حاجی مارف

یەکلاییبونەوەی ڕەوتی کێشەکانی نێوان سەرۆکایەتی یەکێتی نیشتمانی بە قازانجی بافڵ، هەر ئەوە نییە کە بافڵ لەو کەینوبەینەدا بە هەرجۆرە نەخشەو پلانێک کە دایڕشتبوو توانی کۆتایی بە دەورو دەسەڵاتی لاهور بهێنێت، بەڵکو باڵادەستیی بافڵ لەو شوێنەوە دیاری دەکرێت کە توانی لایەنگری زۆرینەی سەرکردایەتی یەکێتی، لایەنگریی پارتی و ئێران و تورکیاو ئەمریکا… بەدەست بهێنێت. لەهەمانکاتدا

ئەم لایەنگرییەش بە بافل ئاماژە بەوە ئەدات کە پێشوەخت بافڵ دڵنیا بووە لە لایەنگری و پشتیوانی ئەو لایەنانە بۆ ئەنجامدانی کودەتاکەی، لەبەرئەوە ئەنجامدانی یەکلاییکردنەوەی وەلاخستنی جەنگەوەڕەگەی لاهور لەناو سەرکردایەتی یەکێتیدا کارێکی سەخت و گران نەبوو بۆ بافڵ، بۆیە توانی بە ئاسانی بە ئەنجامی بگەیەنێت.
لەگەڵ ئەوەی خودی بافڵ و ڕاگەیاندنەکانی یەکێتی نیشتمانی دەیانەوێت بانگەشەی ئەوە بکەن کە هۆکاری لێپرسینەوە لە لاهورو دەستەوتاقمەکەی و سزادانیان بە لێسەندنەوەی پۆستەکانیان، لەسەر کاری ناشایستەو تاوانکارییە، بەڵام پێویستە لەگەڵ ئەوەی لاهور لە دنیای واقعدا هەر تاوانکارییەکی کردبێت و ئێستا بەو بیانوەوە لێپرسینەوەی لەگەڵ دەکرێت، نابێت نەک ئەو هۆکارە سیاسیانە فەرامۆش بکەین کە جیاوازییەکانی باڵەکانی یەکێتی تیا دەرگیربون، بەڵکو چارەنوسی دەسەڵاتی یەکێتی لە نێوان ململانێی سیاسی باڵەکاندا و ئەوەی کە کام باڵ دەتوانێ کێشە سیاسییەکان بە بەرژەوەندی خۆی یەکلایی کاتەوە، هۆکاری سەرەکی پرسی لادانی لاهورە، چونکە گەر باس لە گەندەڵی و تاوان و کاری ناشایستەیە، ئەوە مێژووی زۆرینەی سەرکردایەتی یەکێتی وەک هێزێکی ناسیۆنالست و میلیشیا، بەهەمان ئاستی لاهور ناتوانن لەو گەندەڵی و تاوانکاریانە بەبەری بن، بۆیە کێشەکان پرسی سیاسی جدی و چارەنوسسازن بۆ هەر باڵێکیان، هەر بۆیە لەم ئاڕاستەیەوە چەند پرسیارێک پێویستیان بە ڕونکردنەوە هەیە:
هۆکاری لایەنگری بۆ بافڵ لە نێو هاوکێشەی سیاسی ئێستای کوردستان و ناوچەکەدا چیمان پێ دەڵێت؟ ئایا بژاردەی سیاسی لاهورو باقل کامیان بە دەستکەوتی ئەرێنی بۆ بەرزکردنەوەی جێگاو ڕێگای یەکێتی ئەژمار دەکرێت؟ لە کۆتاییدا نەخشەو سیاسەتی کامیان دەستکەوت دەبێت بۆ بەرژەوەندی هاولاتیانی کوردستان؟
هەڵبەتە لە بیرکردنەوەی هەرکەسێکدا لە بەرامبەر ئەم بارگرژییەی نێوان سەرکردایەتی یەکێتی دەکرێ پرسیاری تر هەبن لە بابەتی ئەوەی ئایندەی یەکێتی نیشتمانی، ئەو یەکێتییەی کە بە خۆیان پێی دەڵێن، (سەفین لە بن دێت یەکێتی لەبن نایەت) بەرەو کوێ دەڕوات!؟
ئەتوانین لەسەر هەلومەرجی سیاسی ئێستای کوردستان ئاماژە بە چەند خاڵێک بدەین، یەکەم: بەردەوامی لە گێژاوو ناجێگیری سیاسی لەتەواوی دەسەڵاتی ۳۰سی ساڵەی حزبەکانی کوردایەتیدا، کە لە ئاکامی دەخالەتی سیاسی و سەربازی ئەمریکا لە عێراق و ناوچەکەداو کێشمەکێشی ووڵاتانی زلهێزی دنیاو ووڵاتانی ناوچەکە بەڕێوە چووە، کاریگەری ڕاستەوخۆی بووە لە بەردەوامی نائەمنی و ناسەقامگیری سیاسی.

دووەم: سەرگەردانی و پاشکۆبوونی حزبەکانی کوردایەتی لە ناو ئەو هەلومەرجە ناڵەبارەو گەمەکردن بە ئایندەو چارەنوسی کوردستانەوە، ململانێ و شەڕی نێوان خۆیان ڕۆڵێکی گەورەی لەسەر سەرگەردانی و نادیاری دۆخی کوردستان داناوە. سیاسەتی چاوەڕوانی هەمیشە سایەی کــردووە بەســەر هەر نەخشەو سیاســەتێک کە لە دەســەڵاتداری و بەڕێوەبردنی کۆمەڵگەی کوردستاندا پێی هەستاون.
سێیەم: دابەشبوونی کوردستان بە زۆنی زەردو سەوز دیارترین نمونەی ناجێگیری و سەرگەردانی و پاراستنی دەسەڵاتی بنەماڵەو میلیشیاییە، بۆتە بەشێکی دیفاکتەی دەسەڵاتی سیاسی لە کوردستاندا، کە ڕۆڵی جدی لەسەر بێئیرادەیی و شکاندنی شکۆی جەماوەری کوردستان بینیووە.
چوارەم: کێشمەکێش و شەڕ بە باڵادەستی هێزو پاراستن و ڕاگرتنی هاوسەنگی هێز، گرێکوێرەی هەمیشەیی نێوان زۆنی زەردو سەوز بووە، کە پڕە لە دیاردەی چەندەها پلانگیری و تاوان و کاری ناشایستە لە بەرامبەر یەکتردا.
پێنجەم: قۆرخکردنــی تەواوی جــومگە ئابوریەکــانی بەرهەمهێنــان و بازاڕو بازرگانی و قاچاغچێتی.. لەدەستی دەسەڵاتی دوو بنەماڵە و حزبەکانیاندا.
خالی شەشەم دەمانگەیەنێت بە کێشەکانی ئێستای ناو سەرکردایەتی یەکێتی نیشتمانی، ئەویش جێگاوڕێگاو سیاسەتی یەکێتیە کە لەدوای ٣١ئابی ساڵی ١٩٩٦ هاوسەنگی هێزەکەی داشکانێکی گەورەی بە خۆوە دیوە، بەهەر دژایەتی و پلانگێریەکی تر لە بەرامبەر پارتیدا ئەنجامی دابێت، نەک نەیتوانی ئاستی هاوسەنگیەکەی بخاتەوە جێگای خۆی، بەڵکو لە هەر هەوڵێکیدا هەنگاوێکی تر پاشەکشەی زیاتر بە هاوسەنگی هێزەکەی کراوە، بەجۆرێک ئەم واقعیەتە لەریزەکانی یەکێتیدا رەنگی داوەتەوە کە جیــاوازی سیاســی و دودڵــی خستــۆتە نــاو ســەرکردایەتی یەکێتیەوە، کە چۆن مامەڵەی کێبڕکێی ڕاگرتنی هاوسەنگی هێزەکەیان لە بەرامبەر پارتیــدا بکەن، تــا ئەو ئاستــەی بە ئــاشکرا مەیلــی ڕادەســـتکردنی تەواوی یەکێتــی بە پــارتی لە نـــاو بەشێکـــی سەرکردایەتیەکەیاندا خۆی نیشانداوە.
لە هەمانکاتــدا مەیلێکــش هەیە بەتەواوی توانــایەوە هیــچ کــات دەســتبەرداری پێــداگری و سوربــون و بەردەوامــی لە دژایەتیکردنــی بارزانی و پارتی نەبووە.
کێشەکانی سەرکردایەتی یەکێتی بە کێشەی خانەوادەیی و تاوان و کاری ناشایستە پێناسە ناکرێت. دەکرێ ئەو کێشانەش هەبن، بەڵام مەسەلەی سەرەکی کێشەی سیاسی ناو خانەوادەی بەرژوا ناسیۆنالستی کوردە، لەسەر یەکلاییکردنەوەی ئایندەی باڵادەستی و دەسەڵاتی سیاسی لە کوردستاندا. ئاکامی قەیران و بنبەستی سیاسی بزوتنەوەی کوردایەتیە

لە بەرامبەر ئەو ئاڵوگۆڕو پێشهاتانەی کە لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بەرەڕووی بۆتەوە.
بەگشتی بزوتنەوەی کوردایەتی بە تەواوی حزبەکانیەوە لە ناو چوارچێوەی ئەم گێژاوە سیاسیەی ناوچەکەدا نەیانتوانیوە و ناتوانن سیاسەتێکی یەکدەست و ڕۆشن و کارساز نەک بە کوردستان بخەنە ڕوو، بەڵکو لە بەرامبەر پاراستنی هێزەکانی خۆشیاندا، جگە لە چاوەڕوانیەک بە ئایندەیەکی ناڕۆشن چارەیەکی تریان نەبووە و نیە.
بارزانی و پارتی دیموکراتی کوردستان کە زۆرترین خاوەنداریەتی خۆی لە داگیرکردنی سەروەت و سامانی کوردستان بەدەست هێناوە و خاوەن دەسەڵات و نفوزێکی زیاترو باڵاترە، بەڵام بەئاشکرا ڕاڕایی و دودڵی خۆی لە بەرامبەر ئەم هەلومەرجەدا نیشان ئەدات و خۆی ڕادەستی شەپۆلی ئەو گێژاوە سیاسیە کردووە. لە هەمانکاتدا لە هەوڵیدا بە پاراستنی نفوزو دەسەڵاتەکەی لە کوردستاندا، هێزەکانی تر لە بزوتنەوەی کوردایەتی و ئیسلامیەکان ناچار بە پاشکۆ بون دەکات بە ئایندەیەک کە خودی بارزانی و پارتیش ناتوانن پێشبینی بکەن چیان بەسەر دێت.
ئەم واقعیەتە کاریگەری تەواوی لەسەر بزوتنەوەی کوردایەتی و حزبەکان داناوە، لەهەمانکاتدا کاریگەری لەسەر باڵەکانی ناو حزبەکانیش بەجێهێشتووە. بە جیا لە پاشکۆیەکی بێوێنە لە مەوقعیەتی گۆڕان و ئیسلامیەکان، باشترین نمونە بنبەست و گێژاوەکە کە بنەماڵەی تاڵەبانی و سەرکردایەتی یەکێتی پێوەی دەناڵێنن. وەک پێشتر ئاماژەم پێکرد مەیلێک لە ناو یەکێتی بۆ خۆ ڕادەستکردن بە سیاسەت و جێگەو ڕێگایەک کە پارتی لە ئێستادا بەدەستی هێناوە، ناچاریەکە لە ئاکامی ئەو گێژاوە سیاسیەی سایەی کردوە بە سەر ناوچەکەدا. لە هەمانکاتدا بە خاڵێکی زۆر لاوازتر بە ئایندەی مەوقعیەتی یەکێتی تیا پێشبینی دەکرێت. باڵێکی ناو بنەماڵەی یەکێتی و باڵێکی زۆرینە لە سەرکردایەتی یەکێتی خۆیان ڕادەستی ئەو شەپۆلەی نەخشەو سیاسەتەکانی بارزانی دەکەن کە بەخۆشیان نازانن لە کام زەنگاودا بەجێ دەمێنن.
باڵی لاهور بەهەر کێشەو پلانگیریەک کە هەوڵی دابێت باڵادەستی خۆی لە ناو سەرکردایەتی یەکێتیدا بسەپێنێ، بەدوای نەخشەو سیاسەتێکەوە خۆی دەناساند بە ڕادەستکردنی یەکێتی بوو بە ناو شەپۆلێکی ترو گیرسانەوە لە زەلکاوێکی تردا، بە ناو شەپۆلی گێژاوی سیاسەتەکانی ئێران لە ناوچەکەدا، بە شێوازێک کەوتە بەرامبەر مەیلی ڕادەستکردنی یەکێتی بە سیاسەتەکانی پارتی، کە سەری خۆی و باڵی ئەو مەیلەی لە کەشتیەکەیدا بوون، پێشوەخت و پێش شەپۆلەکە نوقمی زەلکاوەکەی کردن، چونکە مەوقعیەتی مەیلی سیاسی لاهورو

هاوپەیمانەکانی لەناو هاوکێشە سیاسەکانداو هاوسەنگی هێزەکەی جێگای ئەوی تیا نەدەبووەوە و لەو ئاستەشدا نەبوو حساباتی جدی بۆ هەلومەرجەکەو قەوارەی بەرامبەرەکەی بکات. هەربۆیە جێگای متمانەی خودی کۆماری ئیسلامی ئێرانیش نەبوو، ئێران زۆر بە هەرزان و خۆرایی فرۆشتی.

لاهور خۆی کردە قوربانی نەخشەو سیاسەتەکی ناڕۆشن و بەتوانا لە مامەڵەی سیاسی کێشەکانی ناوچەکەدا، کە مەیلی سیاسی بەرامبەرەکەی توانی بەکەڵاو بیگرێت و پەروباڵی بکات، لەقەفەزی تاوانباری بە دەرگادا دەست بەسەری بکات.

پێموایە لێرەدا بەو ئەنجامە دەگەین کە تەواوی دۆخی نالەباری ناوچەکەو مەوقعیەتی لاهور لەو نێوەدا پێشوەخت و پێش مەیلەکانی تر شکستی بە نەخشەو سیاسەتەکانی خۆی هێنا.

ئێستا ماوە بڵێین بەدوای شکستی لاهور، قەیران و بنبەستی سیاسەت و ڕۆڵی بزوتنەوەی کوردایەتی و حزبەکان و باڵەکانیان بە شوێنی خۆیان ماون و لە تونێلێکدا ئەو سەری دیار نیە گیریان کردووە، هەربۆیە کۆتایی لاهور کۆتایی کێشەی ئایندەی ناڕۆشنی سیاسی کوردستان نیە، وە هیچ پێداویستی و داخوازیەکی خەڵک وەڵام ناداتەوە. کۆتایی قەیران و بنبەست و کێشەی حزبەکان و دەسەڵاتی سیاسیان نیە. دەکرێ لە ئێستادا وەها دەرکەوێت یەکیتی کێشەیەکی ناوخۆیی خۆی لە ئاستێکدا یەکلایی کردبێتەوە، بەڵام جێگاو ڕێگایەک کە یەکێتی لە ناو هاوکێشە سیاسیەکاندا نیشانی ئەدات بەردەوام بەرەو دابەزینی هاوسەنگی هێزەکەی دەیبات. بۆیە دەستەوەستان و بێچارەیی لە بەرامبەر قەیرانەکان و هەلومەرجی سیاسی ناوچەکەدا، جگە لە پاشکۆ بون بە سیاسەتەکانی پارتی لە ئێستادا ئاسۆیەکی تری لەبەردەمدا نیەو خەریکە لەهەر هەنگاوێکدا پارچەیەکی لە سەفین دەکەوێتە خوارەوە.

عوسمانی حاجی مارف

رەگەزپەرستانی تورکیا داوای

کوشتنی پەنابەرانی سوریا دەکەن.. رەزا شوان

لە ئێوارەی رۆژی سێ شەممە (١٠/ ئاوگوست/٢٠٢١) لە باخچەیەکی گەڕەکی "ئاڵتین داغ" لە شاری ئەنقەرە"ی پایتەختی تورکیادا. بە هۆیەکی نەزانراوە دەمەقاڵەی لە نێوان گەنجێکی عەرەبی پەنابەری سوری و گەنجێکی تورک بە ناوی" ئەمیرهان یاڵچین"ی تەمەن (١٨) ساڵ روویدا. دوایش بوو بە شەڕی چەقۆ لە نێوانیاندا. گەنجە سورییەکە گەنجە تورکەکەی کوشت. لەگەڵ بڵاوبوونەوەی ئەم هەواڵە، بە هەزاران تورک لە گەنجان و پیاوان و ژنان و منداڵان، کە ئاڵای تورکیایان هەڵگرتبوو، بە تەڕا و چەقۆ و بەرد رژانە سەر شەقامەکانی ئەنقەرە، داعش ئاسایی هاواریان دەکرد "اللە اکبر" (سورییەکان بکوژن) و (ماڵ و دوکانەکانیان تاڵان بکەن). بە بەرچاوی پۆلیس و میت و ئاسایشی تورکیاوە، هێڕشیان کردە سەر ماڵە پەنابەرە سورییەکان، بە تایبەتیش لە گەڕەکی"ئاڵتین داغ" بە دار و شیش پەنجەرەکانیان شکاندن و ئۆتۆمیلەکانیان سوتاندن و دووکانەکانیان شکاندن و تاڵانیان کردن. بێ ئەوەی کە پۆلیس و ئاسیشی تورکیا هەوڵی راگرتنیان بدەن. بە دوای هەر سورییەکدا دەگەڕان کە بیگرن و بیکوژن.

چالاکوانان لە تورکیا ئەوەیان راگەیاند، کە کۆمەڵەیەکی رێکخراوەیی گەنجی تورکی رەگەزپەرست بە ناوی (ئاتامان کاردیلیشکی) کە تەمەنیان لە نێوان (١٦ــ٢٥) ساڵن. بڵاوکراوەیەکیان بڵاوکردەوە، کە تێیدا نووسیویانە "سورییەکان پیاوکوژ و دزن" دەستیان لێ مەپارێزن، بیانکوژن و تاڵانیان بکەن و ماڵ و ئۆتۆمبیلەکانیان بسووتێنن، بە تایبەتیش کوردەکانیان. ئەم تۆرانییە رەگەزپەرست و مافیا و توندڕەوانە، لە شاری (براجیک) کە هێڕشیان کردە سەر سورییەکان، لەم هێرشانەشدا تا ئێستا گەنجێکی عەرەبی سوریان کوشتوە و چەندین کەسی تریشیان لێ بریندار کردن.

هێڕشەکانی تۆرانییەکانی تورکیا بۆ سەر سورییەکان فراوانتر بۆنەتەوە، گەیشتۆتە چەند شارێکی تری تورکیا. لە شاری ئەستەنبول دا، کارەساتی خوێناوی روویانداوە.

ئەم رووداوە لە پایتەختی تورکیا، بە بەرچاوی دەسەڵات و پۆلیسی تورکیاوە، روویدا. بەڵام ئەوان وەکو سەیرکەر سەیریان دەکرد، بێ ئەوەی کە پێش لەم هێڕشانە بگرن.

ئەردۆگانی بازرگانی مرۆڤ، بازرگانی بەم پەنابەرە سوریيانەوە کرد و بە ملیارات دۆلاری لە یەکێتی ئەوروپا وەرگرت، بۆ ئەوەی کە پێشیان لێبگرێت و روو لە ئەوروپا نەکەن. دەبوایە سورییەکان لە سەرەتاوە ئەمەیان بزانیبایە، کە ئەردۆگان سۆز و بەزەیی پێیان نایەتەوە و هەستی مرۆڤایەتی لە وێژدانیدا نییە، بە مەبەستی قێزەوەنی خۆی قەستوونیەتەوە و بازرگانیان پێوە دەکات.
کارەساتی ئەنقەرە، بە هێرشکردنە سەر پەنابەرانی سوری و کوشتن و تاڵان کردنیان، تا رادەیەک لە کارەساتی تراژیدیای بەغدای پایتەختی عێراق دەچێ، کە بە رۆژی "فەرهودی جوولەکەکان" بە ناوبانگە. کە عەرەبەکانی بەغدا و دەور و بەری لە رۆژی (١/ یوونی/ ١٩٤١) دا. کە رۆژی (جەژنی شەڤوئوت) یان بوو. زۆر نامەردانە هێرشیان کردە سەر جوولەکەکان و پەلاماری کچان و ژنانیان دان. بە دەیان کەسیان لەکوشتن، و ماڵ و دوکانەکانیان دزین و تاڵانیان کردن و دواتر سوتاندیانیان، ئەم کارەساتە خوێناوییە، تا ئەمڕۆش پەڵەیەکی قێزەوەنی شەرمەزارییە بە نێوچەوانی عەرەبی عێراقەوە.
ئەم هێرشەی تۆرانییە رەگەزپەرستەکان بۆ سەر پەنابەرانی سوریا، نە یەکەم و دوا هێرشی رەگەزپەرستەکانی تورکیا دەبێت. تا ئێستا بە دەیان هێرشی رەگەزپەرستیان لە دژی گەلی کوردمان کرد. بە هەزاران کوردی سڤیل و بێتاوانمان شەهیدبوون.

وەک دەزانین، چەند هەفتەیەک پێش ئێستا لە شارۆچکەی (قۆنیا) لە تورکیا. خێزانێکی (٧) کەسی کوردیان لەناو ماڵەکەی خویاندا، زۆر بە نامەردی کوشتیانان و ئاگریشیان لە ماڵەکەیان بەردا، بەڵام وەزیری ناوخۆی تورکیا، وەک هەر کارەساتێکی تر کە دژ بە کورد کرابێت، نکوڵی لێکرد کە تاوانێکی رەگەزپەرستی بێت. شایەنی باسیشە (٢٨) رۆژ لە پێش کارەساتەکە، ئەو خێزانە کوردەمان، بە نامەیەک وەزیری ناوخۆی تورکیایان ئاگادارکردبۆوە، کە لە لایەن گروپێکی تورکی رەگەزپەرستەوە هەڕەشەی کوشتیان لێکراوە. بەڵام وەزیرئ ناوخۆ بە دەنگیانەوە نەچوو. بەمەش وەزیری ناوخۆی تورکیاش لەم تاوانە قێزەوەنەدا تاوانبارە. بەڵام نە دادگا و نە داد و یاسا و ڕەوا، نە ئازادی و نە مافی مرۆڤ، لە تورکیادا بوونیان نییە، تورکیا لە لایەن رژێمێکی مافیای رەگەزپەرستی و خوێنڕێژ و سەرکوتکەرەوە بەڕێوەدەبرێت.
کە بە ئاگر و بە ئاسن وەڵامی داواکان و مافەکان خەڵکی بە دەرتان دەدەنەوە. رەگەزپەرستی تورکیا لە جیهاندا وێنەی نییە

و لە قایرەسی کورۆنا زۆر کوشندەترە.

١٢/ ئاوگوست/٢٠٢١

عەباسە، لە ئەفغانستان چ باسە؟!.. فازیل شەوڕۆ

لەبەر پێگەی ئیستراتیژی و بازرگانییەکەی، وەک سەرڕێی قەتاری ئاوریشم، ئەفغانستانی حەشیمەت (٣٧) ملیۆن کەس، لە ناوەڕاستی ئاسیادا، لە دێرینەوە، تەماحکاران چاویان لەسەر بووە، ئەسکەندەری مەقدۆنی لە سەدەی چوارەمدا داگیری کردووە و لە سەدەی دەیەمیشدا بوون بە ئیسلام و مەغۆلییەکانیش لە قەتل و عام کردن و کاولکردنیدا تەقسیریان بەو وڵاتە نەکرد.
ڕێک وەک زاراوەی کوردستان، ئەفغانستان ـ کە (٣٤) ولایەتە، واتا زێد و نیشتمانی ئەفغانییەکان، کە ئیمڕۆ (٦٢٪)ی دانیشتوانی پێکدەهێنن و پێیان دەڵێن (پشتوونی)، ئەوانی دی، لە (٣٧٪)ی تاجیک و (٩٪)ی هەزارن و باقیەکەی قۆم و قیلەی دیکەن. لە (٩٠٪)ی دانیشتووانەکەی سوونە مەزهەبن. ئەم وڵاتە (٦٥٢) هەزار کیلۆمەتر چوارگۆشەیە، دەوورە دراو بە (٦) وڵات، چونکە داخراوە و لەسەر دەریا نییە و هەمیشە شەڕی تێدابووە، باری ئابووری باش نییە گەرچی بەرهەمی کشتوکاڵی و نەختە نەوت و گاز و زێڕ و زیوو و یۆڕانیومیشی هەیە.

میژووی هاوچەرخی ئەو وڵاتە، بە کۆتایی هاتنی حوکمی پاشایەتی محەمەد زاهیر شا، لە ساڵی ١٩٧٣ وە دەست پێدەکا، کە دوایین میراتگری بنەماڵەی حەمەشای دورانی بوو. لە شەستەکانی سەدەی ڕابردوودا، حزبی شەعبی نیشتمانیی ئەفغانی، کە ڕەوتێکی سەر بە مارکسیی چەپڕەو بوو، تەواو بووژانەوە، باڵێکی ئەو حزبە لە ساڵی ١٩٦٧ کوتادایەکی سەربازی کردوو و محەمەد داودخان بوو بە سەرۆک وەزیران، بەڵام هەر حزبە مارکسییەکەی خۆی، بە ڕێبەرایەتی نوور محەمەد تراقی، بە توومەتی گەندەڵچییەتی، داودخان و خانەودەکەی لە سێدارەدا و ناوی وڵات بوو بە کۆماری دیموکراتی ئەفغانستان. ئەم

ڕووداوانە بوونە هۆی هەڵگیرسانی شەڕی ناخۆ، بۆیە زوو یەکێتیی سۆڤیەتی ئەو کات، دوای ساڵێک بە پشتیوانی دەزگای زانیاریی (ک. ب. ج) نزیکەی (٧٠٠) لە ئەفسەر و چەکدارانی خۆی، لە پێشاکی ئەفغانیدا، ڕەوانەی کابول کردو وردە وردە ، حکومەتی سۆڤییەت خۆی خزاندە هەموو جوومگەکانی سەربازی و سیاسی و ئابووری و دیبلۆماتی ئەو وڵاتە، تا کار گەیشتە ئەوەی هێزی سەربازی خۆی بە تۆپ و تانک و فڕۆکە، بنێرێتە ئەوێ، بەوەش یەکەم قۆناغی شەڕی دەساڵەی نێوان ئەفغانە ئیسلامییە دژە شوعییەکان و هێزی سۆڤیەت دەستی پێکرد و بە هەزاران کوژراو برینداری لە هەردوو لا بوونە قوربانی و وڵاتیان کاولکرد.

سەرەڕای ئەوەی کە یەکێتیی سۆڤیەت، دووەمین هێزی سەربازی هەبوو لە جیهان، لە شوباتی ١٩٨٩ ناچارکرا، بە نشووستی، هێزەکانی لە ئەفغانستان بکێشێتەوە و خۆی دوورە پەرێز نیشان بدا. لە لایەک سەربازەکانی یەکێتیی سۆڤییەت، لەو کێژ و شاخ و داخە عاسێیانەی ئەو وڵاتە شارەزا نەبوون و دەرەقەتی گەریلا ئیسلامییە موجاهیدەکانیان نەدەهاتن، کە وەک خاوەن باوەڕ و خاوەن خاک دەجەنگان، لە لایەکی دیکەوە، گەریلا موجاهیدەکان، بە ڕەزامەندی جیمی کارتەری سەرۆکی ئەمەریکا، چەک و جبەخانە و کۆمەکی زۆریان بۆ چوو، لە لایەن وڵاتانی سعوودیە و پاکستان و چیین و ئەمریکا، لە فیشەکەی ئاسایی بگرە تا مووشکەی دژە تانک و دژە فڕۆکە و چەکی پشکەوتوو، تەنانەت جەنگاوەریشیان لە وڵاتانی ئیسلامییەوە، وەک موجاهید بۆ ڕەوانە دەکردن. هەر ئەمەش بوو، سەرهەڵدانی بزووتنەوەی قاعیدە و دەرکەوتنی ئوسامە بن لادن، وەک سەرکردەیەکی دیاری ئەو گەریلایانەی دژی سۆڤیەت و حکومەتەکەی کابول دەجەنگان.

دوای هەرسهێنانی یەکیتیی سۆڤیەت لە ١٩٩١، چەکدارانی بزووتنەوەی تاڵەبان، بە ڕێبەرایەتیی مەلا عومەر، توانیان دەست بە سەر تەواوی خاکی ئەفغانستان دابگرن بە کابولی پایتەختیشەوە و شەریعەتی ئیسلامی بکەن دەستووری ئەو وڵاتە. بەڵام کاتێک بزووتنەوەی قاعدە، لە ساڵی ١٩٩٨، دوو تەقینەوەکەی سەفارەتەکانی ئەمەریکای لە تەنزانیا و کینیا ئامانجامدا و لە نێوان ٤٠٠ بریندارو سووتاو دا، ٢٢٤ کوژراو لە ئەمەریکییەکان و غەیرە ئەمەرکی هەبوو، هاوکێشەکان سەرلەبەر ئاوەژوو بوونەوە و بێڵ کلنتۆنی سەرک کۆماری ئەمەریکا، ئەفغانستان و سودانی دایە بەر مووشەکی کرۆزی دوورهاوێژ و دەروازەی شەڕ و پێکدادانێکی خوێناوی لە نێوان خەڵکی ئەفغان و ئەمەریکا و هاوپەیمانییەکانی خرایە سەرپشت. تا ئەم ساتەوە ئەو

شەڕ هەر بەردەوامە!
شەڕی سەربازیی ئەمەریکا لە ئەفغانستان، لە مێژووی نوێدا، بە درێژترین شەڕی ئەمەریکا دادەنرێت کە (٢٣) ساڵە بەردەوامە، دوای شەری (١٤) ساڵەی ڤێتنام(١٩٦١ – ١٩٧٥) و شەڕی (٩) ساڵەی عێراق (٢٠٠٣ – ٢٠١١) ، زۆر لەسەربازەکانی ئەمەریکا لەو نەوەنە کە لەسەردەمی ئەو شەڕەدا لە دایک بوون!

هێرشە فڕۆکەوانییەکانی بزووتنەوەی قاعیدە لە ١١ی سێپتەمبەری ٢٠٠١، بە سەر تاوەرەی بازرگانی جیهانی و مۆڵگەی پنتاگۆن و چەند بنکەیەکی دیکەی ئەمەریکی، کە بوونە هۆی کوژرانی (٢٩٩٦)کەس و برینداربوونی نزیکەی (٢٥) هەزاری دیکە، جگە لە زەرەرو زیانە مادییەکان، ئەمەریکای تووشی کاردانەوەیەکی هیستیری کرد و قۆناغێکی سەخت و خوێناویی لەو دوژمنکارییە دەستی پێکرد.
جۆرج دەبلیوو بوش، بە فەرمی ئیعلانی شەڕی کرد لە گەڵ ئەفغانستان و هاوپەیمانییەکی جیهانی لە گەڵ (٤٢) وڵات پێکهێنا. ئەمەریکا، ناوی عێراق و ئێران و کۆریایی باکوریشی خستبووە نێو دەسیەی سێ شەیتانە شەڕانییەکان. بە هەموو هێز و جەبەرووتی خۆیان کەوتنە پەلاماردانی جەنگاوەر و خەڵکی سیڤیلی ئەفغانستان، سەرەتا هەر دە تا بیست هەزار سەربازێکی شەڕکەری مەشقپێکراویان ڕەوانەی ئەو وڵاتە کرد، بەڵام چونکە ڕۆژ دوای ڕۆژ، شەڕ و پێکدادەنەکان دژوارتر و خوێناویتر دەبوون و نە حکومەتی ئەفغانی و نە ئەمەریکا دەرەوستی موجاهیدە جەنگاوەرەکان نەدەهاتن، سەرەڕای بالادەستییان لە چەکی پێشکەتوو و توانا و هێز، هەستان بە ناردنی هێزی سەربازی زۆرتر بۆ ئەو وڵاتە، سەرۆکایەتیی هەردوو بووش (باوک و کوڕ) کۆتاییان هات، ئەو شەڕە کۆتایی نەهات، تا وای لێهات باراک ئۆباما لە ساڵی ٢٠١٢ نزیکەی (١٠٠) هەزار سەربازی ڕەوانەی بەرەکانی شەڕ کرد لەو وڵاتە.
کاتێک دۆناڵد ترمپ بوو بە سەرۆکی ئەمریکا، گوتی" بابە، ئەو شەڕە نێو خۆیی و تایفەکانی ئەو وڵاتەیە، ئێمە چیمان لەوان داوە، دەبێ هێزەکانمان بکشینینەوە و کوڕی خۆمان بە خۆڕایی بە کووشت نەدەین"، جا وردە وردە هێزەکانی لەو وڵاتە کشاندەوە، کە جەو بایدن، لە دوایین هەڵبژاردن دەرچوو و جێگەی ترەمپی گرتەوە، ژمارەی هێزەکانی ئەمەریکا، لەوێ هەر (٢٥٠٠) چەکدارەک مابوونەوە.

کاتێک بایدن پێش نزیکەی مانگێک، بڕیاری کشانەوەی تەواوی هێزەکانی خۆی دا لە ئەفغانستان، چەکدارانی بزووتنەوەی تاڵیبان، زۆر بە حەماسەتەوە دەستیان کرد بە هێرشکردن و چالاکیی چەکداریی لە ناوچەکانی خۆیان، تا بەگوێرەی دوایین ڕاپۆرتی (CNN)، تا ١٢ی ئەم

مانگەدا، توانیویانە (٦٥٪)ی خاکی ئەفغانستان بخەنە ژێر دەسەڵاتی خۆیان. سوپای ئەفغانییەکان، ئەگەرچی هێزی ئاسمانی ئەمەریکی پشتیوانیان دەکات و ڕۆژانە بۆمبارانی ئەو شاخ و داخ و شارانە دەکەن، زۆر وریان دابەزیووە و بە هاسانی، لە زۆر شوێن بە شێوەی خۆ دەدەن بەدەستەوە و ئاڵای سپی هەڵدەکەن.
دەزگای هەواڵگەری ئەمریکا پێشتر، وای مەزەندە کردبوو بە (٦) مانگ، چەکدارانی تاڵەبان تەواوی ئەفغانستان بگرنەوە، بەڵام هەر ئیمڕۆ، دەڵێ ڕەنگ بێ (٩٠) ڕۆژی دی نەبا و کابولی پایتەخت بکەوێتە ژێر دەستی تاڵەبان.
ئەگەرچی، گفتوگۆیەکی ساردوسووڕ، لە قەتەڕ لە نیوان نمایندەی حکومەتی ئەفغانی و نوێنەرانی تاڵەبان هەیە، بەڵام پێناچی بگەنە ئەنجامێک خیری هەمووانی تێدا بێ و ئاوێک بەو ئاگرە دابکات.

دوایین پرسیاریان، لە بایدنی سەرۆکی ئەمەریکا ئەوەبوو:(ئەگەر تاڵەبان، هەموو ئەفغانسانی گرت، هەڵوێستت چی دەبێ؟)
لە وەڵامدا گوتی:(ئەمە، بڕیاری کشانەوەی هێزەکانی خۆمان لەو وڵاتە داوە، بەبێ هیچ "ئەگەر و مەرجێک"!)
ئیمڕۆ، کە هەواڵەکانی ئەو وڵاتە خێر لە خۆ نەدیوە، بوونەتە مانشێت و سەردێڕی دەنگ و باسەکان، قسە و باسی زۆر دەکرێ.
لێکدانەوەکان فرە ئاواز و نەغمە و بۆچوونن. ئەوەی کە گومانی تێدانییە ئەوەیە، ئەمەریکا بە هەماهەنگی وڵاتانی ڕۆژاوا، دەیەوێت دەست لە ئەفغانستان و چەند ناوچەیەکی دیکەی ڕۆژهەڵاتی ناوەند هەڵگرێ و پتر سەرقاڵی ڕووبەڕووبوونەوە بەرپەرچدانەوەی پەرەسەندن و گەشەسەندنی هێزی وڵاتە ئابوورییە بەهێزەکەی چیین بێ. ئەو دەزانێ نەوتەکە هەر بۆ خۆیەتی و نایەوێ [illegible]کانی خۆی لە پێناوی بەرژەوەندی بەبەرهەمی یان کەمبەرهەمی وڵاتانی دیکەدا بخاتە مەشەقەت و مەرگەساتەوە.
بایدن، وێک سیاسییەکی کارامە و شارەزا، وای تێگەیشتووە، کە کێشەکانی ئەفغانسان و عێراق و سوریا و یەمەن و لیبیا، کێشەی ناوخۆیی نێوان پێکهاتەکانی خۆیانن، دەبێ هەر خۆشیان هەوڵی چارەسەرکردنیان بدەن.
تاوەکو ئیمڕۆ، (٢٤٠٠) سەربازی ئەمەریکی و (١١٠٠)ی هێزی ناتۆ لە ئەفغانستان کوژراون و بە هەزارانیش بریندار بوون. بە ددان پێنانی خۆیان، بە (٧) سەرۆک کەماری یەک لە دوایەکی ئەمەریکا، تا ئیمڕۆ نەیانتوانیوە، هیچ گۆڕانکارییەکی جەوهەری لەو وڵاتەدا بکەن و هیچ سەرکەوتنەکی سەربازیی یان دیپلۆماتییان تۆمارنەکردووە، جگە لە کووشتنی ئوسامە بن لادن!

ژمارەی قوربانییەکانی ئەفغانی بە (٢٦٠) هەزار کەس مەزەندە کروان و بە نزیکەی یەک ملیۆن بریندارو پەککەوتە و بێسەروشووێن. نزیکەی (٤) بۆ (٥) ملیۆن ئاوارە و دەردەدەریشیان هەیە. کەم وڵات هەیە پەناهەندە و ئاوارەیی ئەفغانی نەگەیشتبێتە. لە ماڵوێرانی و کاولکاری شار ودێ و داڕمانی باری ئابووری و دابەزینی ئاستی خوێندن و داتەپینی کەرتی تەندرووستی و لەبەریەک ترازانی جومگە کۆمەڵایەتییەکان هەر باس ناکرێن. پتر لە نەوەی قوربانییەکانی ئەو وڵاتە، ژن و منداڵە و خەڵکی سقیلی بێ دەسەڵاتن. بەداخەوە کە چەڵاوگەی خوێنەکەش هەر بەردەوامە.

پرسیارە، ئاڵۆزەکە ئێستا ئەوەیە، ئەگەر ئەفغانستان دیسان بوو بە ئەمارەتێکی ئیسلامی، ئایا وەکو جاری یەکەم دەبێتەوە مۆڵگەی ئیسلامییە توندڕەوەکان و بنکەی هەڵشکردنە سەر وڵاتانی دیکە؟ وڵاتەکانی دەرودراوسێ هەڵوێستیان چی دەبێ؟ ئەو ئیماراتە هەر لە نێو چوارچێوەی ئەفغانستاندا دەبێ، یان وەک بەهاری عەرەبی تەشەنەدەکات و پەشکی دەپەڕێتە وڵاتانی دیکەش؟ ئایا خەڵکی ئەو وڵاتە دوچاری ئەبلوقەی دەرەکی دەبنەوە یان هەندێ وڵاتی وەکو هیندستان و ئێران و قەتەر... بە فەرمی ددانی پێدادەین وەک حکومەتێکی سەربەخۆ؟ ئەدی نەتەوە یەکگرتووەکان هەڵوێستی چی دەبێ؟

ئایا ئەمارەتی نوێی ئەفغانستان، چ کاریگەرییەکی دەبێ لەسەر پەیوەندی نێوان ئێران و ئەمەریکا و تورکیا و سعودیە و قەتەر، هەریەکەی بەجیا؟

ئەگەرچی ئایندەی ئەو وڵاتە [illegible] و دیار نییە، بەڵام ئەوەی دیارە ئەوەیە کە کێشەی ئەفغانستان تەنها بە ئەقڵمەندی و لێکتێگەیشتن و قبوڵکردنی یەکدی چارەسەر دەکرێ. ئەزموونی شەڕی (٢٥) ساڵەی دوایی سەلماندی کە دوو وڵاتە زڵهێزەکەی جیهانیش هیچ هێمنی و ئارامی و خۆشگووزەرانییەکیان بەو وڵاتە نەبەخشی. جگە لە خوێنڕشتن و ماڵوێڕانی.

ئیمڕۆ، بە هەر دووسەر نەفەری ئەفغانی، مینێک چاندراوە و بای دووجاران قڕکردنی کەی خەڵکی ئەو وڵاتە چەک و جبەخانە ئامارکراوە. ئەگەر هەموو وڵاتانی جیهان دەستی کۆمەک و یارمەتی بۆ ئەو وڵاتە درێژ بکەن، چونکە کاوکارییەکە هێندە گەورەیە، پێویستی بە شەش حەوت ساڵەکە تا لەسەر پێی خۆی ڕاوەستێتەوە. خەڵکەکەشی بیست سی ساڵییان دەوێ، تا ئاسەوارە ناخۆشەکانییان لە دەروونیدا دەسڕێتەوە و ناخۆشییەکانیان لەبیر دەچێتەوە. خەڵکێکی زۆر دەست و قاچیان پلاستیکە و دەروونیان پشێووە و نەخۆش و زامدارن.

هەندێک لە کوردەکان و عیراقییەکانیش، دووبارە بوونەوەی شانۆگەرییەکەی ئەفغانسان، لە عێراق بە دوور نابینن، چونکە تاکو

ئێستا داعش و پشتیوانەکانی لە ناوچەکە هەن و خەریکی خۆ خڕکردنەوەن و کەش و هەوای ئەو دوو وڵاتیش لە زۆر ڕووەوە وێکدەچن. شیکەرەوەیەکی سەربازیش گوتویەتی، تاکو ئێستا سوپای عێراق بە تەواوەتی هەڵنەستاوەتەوە سەر پێ و دووبارەی ڕووداوەکانی ساڵی ٢٠١٤ بەدوور نازانێت!

فازیل شەوڕۆ — دوبلن

ترەیلەری فیلمی سینەمایی "ئەزموون" لە دەرهێنانی شەوکەت ئەمین کورکی بڵاوکرایەوە

مەنسوور جیهانی –

ترەیلەری فیلمی سینەمایی "ئەزموون" The Exam لە دەرهێنانی "شەوکەت ئەمین کورکی" بۆ ناساندن لە فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "کارلۆڤی ڤاری" و فێستیڤاڵەکانی دیکەی جیهان بڵاوکرایەوە.

ترەیلەری فیلمی سینەمایی "ئەزموون" The Exam چوارەمین فیلمی بەندی سینەماکاری کورد "شەوکەت ئەمین کورکی"، لە بەرهەمهێنانی "مەمەد ئەکتاش" و بەرهەمی هاوبەشی هەرێمی کوردستان و وڵاتانی ئەڵمانیا و قەتەر؛ بۆ ناساندن لە بەشی "پێشبڕکێی سەرەکی" Crystal Globe ٥٥مین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "کارلۆڤی ڤاری" Karlovy Vary لە وڵاتی کۆماری چیک و هەروەها لە فێستیڤاڵەکانی دیکەی جیهان بڵاوکرایەوە و بە مەبەستی ئاشنابوونی هۆگرانی هونەری سینەما لەگەڵ ئەم فیلمە پەخشکرا.

فیلمی سینەمایی "ئەزموون" بەرهەمی کومپانیای "میتوس فیلم"ی بەرلین و کومپانیای "مەستی فیلم"ی سلێمانی؛ لە لایەن کۆمپانیای نێودەوڵەتی ئەڵمانی "ئارت هوود" ArtHood لە ئاستی جیهاندا بڵاودە بێتەوە.

لە فیلمی سینەمایی "ئەزموون"دا کۆمەڵێک ئەکتەری بۆ ئەزموونی

هەرێمی کوردستان لەگەڵ چەندین ئەکتەری گەنجی کوردستان، تیایدا ڕۆڵیان بینیوە، لەوانە: ئاڤان جەمال، ڤانیا سالار، حوسەن حەسەن، شوان عەتووف، هوشیار زێڕۆ نێروەیی، نیگار عەسمان، □ کاوە قادر، عادل عەبدوالڕەحمان و … .

لینکی ترەیلەری فیلمی سینەمایی "ئەزموون": https://vimeo.com/584806586

لاپەڕەی فەرمی فیلمی سینەمایی "ئەزموون" لە ئینستاگرام: https://instagram.com/the_exam_movie?utm_medium=copy_link

لاپەڕەی فەرمی فیلمی سینەمایی "ئەزموون" لە فەیسبووک: https://www.facebook.com/The-Exam-%D8%A6%DB%95%D8%B2%D9%85%D9%88%D9%88%D9%86-106319785023346

بەڕێوەبەرایەتی ڕاگەیاندنی گشتی فیلمی سینەمایی "ئەزموون".

کشانەوەی هێزەکانی ئەمریکا و چارەنوسی عێراق و هەرێمی کوردستان.. ڕەسوڵ بەسکەنی

دیارە وڵاتە زلهێزەکان بەرژەوەندی وڵات و گەلەکەی خۆیان لەهەموو شتێك لاگرنگترە، لەو ڕوانگەیەوە دەمەوێت ئاماژە بەوە بکەم، عیراق و هەرێمی کوردستان دەبێ ئەوە لەبەرچاوبگرن هەر ڕۆژێك بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی لەعیراق تەواو بوون، ئەم وڵاتە جێدەهێڵن، ئەی دوای ڕۆیشتنی ئەمریکا چارەنووسی عیراق و بەتایبەت هەرێمی کوردستان چی بەسەر دێت.
بۆ نموونە: لە چوونی ئەمریکا بۆ ئەفغانستان وادیارنەبوو پلانێکی ستراتیژی پێشوەختە هەبووبێت، تەنیا لەئەنجامی کاردانەوەی تەقاندنەوەی هەردوو تاوەری بازرگانی جیهانی نیویۆرك لە11ی سێپتێمبەری ساڵی 2001، کەتەواوی جیهانی خستەبەردەم بیرکردنەوەیەکی جدی، سەبارەت بە مەترسی لەسەر کۆی مرۆڤایەتی،

کەسەرانی قاعیدە ئەنجامدەری بوون و لە ئەفغانستان داڵدەدرابوون، بۆیە ئەمریکا لە ساڵی 2002 ئەفغانستانی داگیرکرد، بەڵام دوای پێکهاتنی ئامانجەکانیان، ئەمریکا بڕیاریدا ئەفغانستان بۆ لایەنەکانی ناوخۆی وڵاتەکەی جێبھێڵن و ھێزەکانی ئەمریکا لەئەفغانستان بکشێننەوە.

ئەمریکا بڕیاری داوە، لەو شوێنانە بکشێتەوە، کە پێیان وایە شەڕ و کێشەی ئەو ناوچاونە درێژخایەنە، کە ئەفغانستان یەکێکە لەو وڵاتانە، بەڵام ھیچ پێناچێت ئەمریکا بە تەواوی لە ئەفغانستان بکشێتەوە، وەك ئەوەی بڕیاری دراوە، بەشێك لەھێزەکانی لە باڵوێزخانەی کابوڵدا بھێڵێتەوە، بۆ ئەوەی ئەو شوێنانەی مەترسین لەسەر بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا، لەکاتی پێویست و لەڕێگای ئەو ھێزەوە ئەو ناوچانە بکرێنە ئامانج، بەڵام بینیمان بەکشانەوی ئەمریکا تاڵیبان زۆربەی ناوچەکانیان بەرزەفت کرد و ئەگەر بەدەوام بن پێشبینی دەکرێت تاڵیبان دەست بەسەر تەواوی ئەفغانستان و کابوڵی پایتەختیشدا بگرن، ھەرچەندە بۆ کشانەوەی ھێزەکانی تاڵیبان، لەنێوان ئەمریکا و تاڵیبان ڕێککەوتنی قەتەر ھەبوو، بەڵام لەدوای کشانەوەی ھێزی ھاوپەیمانان تاڵیبان ڕێزی رێککەوتنەکەی نەگرتوو و زۆر لەناوچەکانی ئەفغانستانی گرت و حکومەتی ئەفغانستان ئەو توانایەی نییە خۆیان ڕووبەڕووی تاڵیبان ببنەوە، بێگومان بەم شێوەیە ناوچەکە چاوەڕوانی کارەساتی گەورە دەکات.

کشانەوەی ھێزەکانی ئەمریکا لە ئەفغانستان کاریگەری بەسەرعێراقیشەوە ھەیە، چونکە ستراتیجیەتی بایدن ئەوەیە ھێزەکانی لە ڕۆژھەڵاتی ناوەڕاست کەمبکاتەوە، ھەرچەندە بارودۆخی ئەفغانستان لە عێراق جیاوازە، بەڵام دیارەکە ئەمریکا بۆ ھەمیشە لەعێراق نامێنێتەوە، بێگومان کاربەدەستانی عێراق و ھەرێمیش ئەوە دەزانن ڕۆژێك دێت ئەمریکا لەعێراقیش بکشێتەوە، سەرەڕای ئەوەی عیراق سەرچاوەیەکی گرنگی وزەیە و بەربەستێکیشە ل□ بەردەم فراوانخوازی ئێران و ئەوەی پێی دەڵێن ھیلالی شیعی، بەڵام کێشە و ئاژاوە بەردەوامەکانی خواروی عیراق و نەبوونی ھێمنی و ئاسایش و لەلایەکی تر پەیوەندی و وابەستەیی حەشدی شەعبی و بەشێك لە ھێزەشیعەکانی تری خوارووی عیراق ناوچەکەی ناسەقامگیر کردووە، ئەمەش وای کردووە داھاتووی عیراق ئەمنیەت و ئاسایشی مسۆگەرنەبێت، بەمەش کۆمپانیا ئەمریکیەکان بیرلە جێھێشتنی عیراق بکەنەوە، ئەگەرچی ئەمن و ئاسایش لەھەرێمی کوردستان جیاوازە لە خوارووی عیراق، بەڵام لە

کۆتاییدا هەرێمی کوردستان بەشێکە لەعیراق و ئەمریکاهەمیشە جەخت لە یەکپارچەیی عیراق دەکاتەوە.

ئەگەر ئەمریکا بەشێوەیەکی کتوپڕ هاوشێوەی ئەفغانستان لەعێراق بکشێتەوە چاوەڕوان دەکرێت هەمان چارەنوسی ئەفغانستان ڕووبەڕووی عێراقیش دەبێتەوە، بەهۆی بوونی ئەو هێزە میلیشیایانەی لەدەرەوەی بازنەی دەسەڵاتی فەرماندەی هێزەچەکدارەکانن و سیاسەتی وڵاتە ئیقلیمیەکان جێبەجێدەکەن، حکومەتی عیراقیش هاوشێوەی ئەفغانستان ناتوانێت ڕووبەڕووی هێزە چەکدارەکان ببێتەوە و باوەڕناکرێ توانای بەرگری هەبێت، لەبەرئەم بارودۆخە نالەبارە داهاتوێکی نادیار چاوەڕێ دەکرێت.

لەڕووی بارودۆخی جێگیری ئاسایش لەهەرێمی کوردستان جیاوازە، بەڵام ئەگەر مانەوەی ئەمریکا بۆ عێراق چەند گرنگ بێت، چەندان ئەوەندە بۆ هەرێم گرنگە، چونکەهاتن و مانەوەی ئەمریکا تائێستاش هۆکاری سەرەکی پاراستن و مانەوەی قەوارەی هەرێمی کوردستانە، مەترسی وڵاتانی دراوسێ و زیندووبوونەوەی داعش و مەترسی حەشدی شەعبی و حکومەتی بەغدا پێویستی بەهەڵسەنگاندن و بیرلێکردنەوەیە.

بەلەبەرچاوگرتنی ئەم هەموو ئەگەرانە پێویستە کورد حەکیمانە مامەڵە لەگەڵ ئەم بارودۆخە بکات و بیر لەوە بکاتەوە دوای کشانەوەی ئەمریکا لەعیراق و هەرێمی کوردستان پێویستە کورد چی بکات، بێگومان ڕێکخستنەوەی ناوماڵی کورد کاری لەپێشینەیە و ئاشتی و ئارامی و ریزگرتن لە مافەکانی مرۆڤ و دیموکراسی گرنگی زۆری هەیە، بەشێوەیەك بتوانن سەرنجی ئەمریکا و وڵاتانی تری خاوەن پێگە و بڕیار بەدەستی جیهان ڕابکێشن، بۆئەوەی هەرێمی کوردستان لە ئارامی و ئاسوودەییدا بمێنێتەوە.

شەوێك لە شەوانی سیمرخ.. سەڵاح شوان

(تا زمانی کوردی لە جەنگی نووسیندابێ و کورد داهێنانی خۆی بناسێت. دەقی: (شەوێك لە شەوانی سیمرخ)ی سەڵاح شوان لە هەقیقەتی

زمان و داهێنانمان بەئاگا دەهێنێتەوە. سەباح ڕەنجدەر)

ئەمشەو تەنیا هەر من و تۆین
وەرە با باسی ئامێزی شۆخی تەزیوی زریان و
تاڤگەی غەم و
گۆمە بێدەنگەكان بكەین.
وەرە با باسی شەپۆلی خەولێكەوتووی
لەشی جۆگەلەكان بكەین.
سەیرم مەكە
ئەم ئەشكەوتە زۆر تاریكە و نامناسییەوە
سەیرم مەكە
با گڕی ناو دڵیشت بم
نەمتدیوە و ناشم ناسیت
كەی سووتوو ئاگای لە گڕی ناو دڵێتی چۆن دەسووتێ!
كەی زەوی ئاگای لە بوڕكان هەیە تا نەتەقێتەوە
گوێم بۆ هەڵخە
ئەمشەو هەر تەنیا من و تۆین
وەرە با باسی هیچ شتێك
بۆ یەكتری نەكەین و بیر
لە هیچ شتێك نەكەینەوە
كەی باڵای تاڤگە و غەمی سارد
لەبەر هاژە و كپیی خۆیان
لە قسەی ئێمە تێدەگەن
ئەم شوورەیە زۆر ئەستوورە
هەر دوو دیویشی دۆزەخە
ئیتر بۆچی جێگە گۆڕكێ لەگەڵ كەسی تردا بكەین
ئێمە هەتاو دەمانسووتێنێت و ئەوان
بۆ هەتاو خۆ دەسووتێنن
ئەمشەو دنیا لەناو دەستما
هەویرێكی هەڵاتووە
هەرچی چۆنێكی دەشێلم
لەناو تەنووری مێشكمدا
لەنانێكی غەم زیاتری تیا نا بێت!
نازانم بیدەم بە دەمی كام ماسیی ئارەزوومەوە
گوێم لێ بگرە
كە تەنیا بم داڵەكانی زیۆسم لێ دەوروو ژێت
سی و جگەری ئارەزووەكانم دەردێنن

ئەمشەو سێ شەوە بەتەنیام.
بەتەنیام و گوێم لە ترپەی پێی دڵە زیندانییەکەمە
لە ژوورەکەی ئەودیوما
سێ شەوە تاکو بەیانی پیاسە دەکات
دێت و دەچێت
دێت و دەچێت
چاوەڕوانە
ئەگەر ئەمشەو
مانگ بە ڕووتی
بێتە بەردەم پەنجەرەکەی کۆشکی گەردوون
بچێت و ماچێکی بکا و
تاڵێ لە قژە خاوەکەی بهێنێت
چوار پەلی ئەژدیهای بازی
ئەم ڕۆژگارەی پێ ببەستێت
گوێم لێ بگرە
لەشی ئەشقە مەمکخۆرەکەم تا ئێستایش
چرۆی ڕووناکی دەردەکا و
پڕ بە دنیایەك ئەستێرەی ڕەنگاوڕەنگی بۆت گرتووە
گەر بێت و بمناسیتەوە
پڕ کۆشت وردە ئەستێرە و
گەرمە تاسەی کچۆڵەکەی شەوانی خەڵوەتم دەکەم
کەی بیستووتە
سیمرخێك پەڕ و باڵی خۆی دا بێت بە گۆشتخۆرەکان و
ل□ بەر دەستیان دانیشتبێت
ئەگەر ڕووبار لاشەی شەکەتی خۆی بکات بە خەڵووز و
ڕاوچییەکان بۆ ناو مێرگی گەرمە ماچی
کارامزەکان بەرێت و
خۆی لەخوێنی سپی چناران هەڵکێشێ
ڕووبار نییە
ئەگەر سیروان بواری کاروانی خەڵووز
بدات و بپ□□ت□وە
سیروان نییە
گوێم لێ بگرە
ئەمشەو دڵەکەم گۆمێکە
دەریایەکە بەسەر لەشی خامۆشی ئەم زەمینەدا ڕاکشاوە و شەپۆل دەدا
چاوەڕوانی هەڵسانی لافاوی گریانە و نەسرەوتووە
ئەمشەو سەرم گۆمی مەندە

هەر گۆمی مەند دەزانێ چۆن وردەماسی
لەناو لەشیا زاوزێ دەکەن
باوەڕ بە ئاوی خوڕ مەکە
هەر گۆمی مەند دەزانێت چۆن
نازی تاڤگە باڵا بەرزەکان بکێشی و
بۆ باوەشی بچکۆلانەی
کانییە چاوکاڵەکانیان بەرێتەوە
ئەمشەو تەنیا هەر من و تۆین
وەرە با باسی شەوانی بەفر و مانگ و دڵداریی خۆمت بۆ بکەم
هەموو شەوێ کە کۆچ دەکەم
تۆ شۆخێکی
بە پاڵتۆیەکی ڕەشەوە
تێکەڵ بە بارانی شەوی گشت شەقامەکانی بەغدا
دەبیت و خۆت
لە شەوقی لایتی زەردی
تاسەکانم دەپارێزیت
کە دەتگەمێ
باران ئیتر دادەکاسێت و دەڕوات و ناتشواتەوە.
تا ڕووبارەکان نەتەزێن
تاوەکو گۆی مەمکەکانت دوو گوڵەبەفرینە نەگرن
ناتشواتەوە.
دڵی منیش گڕەیەکی ئەشقی ساڵانی تەنیایی خواوەندە
لە هاوینا
دەست لەگەڵ پەریی خرپنی
بەفرا تێکەڵ دەکات
ئاوم ئاگر پەرستێکە
لە بیابانا چاتۆڵی خۆی هەڵدەدات
چونکە سیمرخ تا ئاگر گەرمتر سەما
لەسەر پووشی هێلانە وشکەکەی بکا
ئارامتر سەر هەڵد□ بڕێت و
باڵ بەیەکا دەدا و باوەش
بە لەشی ئاگرا دەکا
سیمرخ هێلانە لە چیلکەی داری دۆزەخ دروست دەکا
کە گڕی گرت
تاکو باران نەیشواتەوە خەفە نابێ و
شەوچراغی گەردانەکەی شازادە نادۆزرێتەوە
گوێم لێ بگرە

ئەمشەو دنیا ئەشکەوتێکە
نە کۆتری ترس چینەی تیا دەکا
نە جاڵجا□ک□ش دەتوانێت دەرگاکەی جۆڵایی بکات
وەرە ئەمشەو لەگەڵما بە
ئەم ئەشکەوتە ن□ بێت برووسکە دەمپێکێت
چونکە هەتاو
تاکو ئەوها
لە چاوەکانمەوە تیشکی سەر بکات و
نەتوانم بیشارمەوە
دەست بۆ هەرچی ئاوێ بەرم
لەناو لەپما دەبێتە مشتێ خۆڵەمێش
وەرە ئەمشەو لەگەڵما بە و
لێم تێبگە
چۆن لەناو دڵی سیمرخا
ڕەنگی دەریا شینایی چاوی ئاسمانە و
گەوهەرەکانی ئەستێرەی دەستەمۆی دەستی شەپۆلن
چۆن گشت کڵاوڕۆژنەیەکی ئەم زەماوەندی بارانە
لەناو خۆیدا دانە مووررووی دنیایەکە
کە دەتەقێت
کۆتایییەك دروست دەکا و
گەردانەی ملی خانمە
گەردن زراڤەکەی گەردوون لەنگ دەکات و
تەنیا سیمرخ دەتوانێ بیدۆزێتەوە
دەگوێ بگرە لە جریوەی ئەستێرەکان
تابزانیت چۆن باسی یەخسیریی خۆیان
بەدەست بازنە بۆشەکەی
مەدارەکانەوە دەکەن
خۆ گشت کەسێك سیمرخ نییە
تا لەناو گڕی هەتاوا
بحەوێتەوە و نەسووتێت.
* * *
ئەمشەو لەجێگای خۆمەوە
وەك هەمیشە زیندانییەك
سەر هەڵد□ بڕم
سەیری ئەستێرەکان دەکەم
ئەم ئاسمانەم
تاریك و لینجە

وەکو گۆڕ
گۆڕەوشاری یەك بەیەك
ئەستێرە کزەکان دەدا
لچێکی خۆی داوە بەسەریانا و
بێدەنگ
سەیریان دەکات.
سەیریان دەکەم
سەیرم دەکات و
دەلاقەی ئاسمانم لەسەر دادەخا
لەترسا چاو دادەخەم
بابە ئەمشەو لە خەوما بوو
چوار ئەستێرەی گەشم بینی
لەگەڵ وردە ماسی□کانا
شەڕە ئاویان دەکرد و دەزرووقانەوە
بووم بە ماسی
هەڵماتێنم بە ئەستێرەکان دەکرد و
هەڵماتینیان پێ دەکردم
بە چوار دەستە
بەرەو حەوتەبەقەی ئاسمان
دەیانبردم
لەوێ دەستیان لێ بەردەدام و دەکەوتم
دەبووم بە کڵاوکوڕەیەك
هەڵدەکشامەوە بۆ لایان
بهڵام بابە
جاری شەشەم بوو نازانم یا حەوتەم بوو
دەستیان لێ بەردام و کەوتم
هەرچەندم کرد پەڕ و باڵم لێ نەڕوا
هەرچەندم کرد
نە سیمرخێ
نە پەری□ك نەبوو
دەست بداتە بەرم
ترسام بابە
گریام بابە
هاوارم کرد
هیچ کەس بەدەنگمەوە نەهات
زەویم بەقەد چارۆگەیەك لێوە دیار بوو
کەس دیار نەبوو

ئاسمان بیرێکی تاریك بوو
چەندم دەکرد نەدەگەیشتمە بنەکەی
ئێستا و ئەوسایش نەگەیشتم
زڕ براکانم کراسە خوێناوییەکەمیان بردەوە و
بە گورگان خواردوویی لێرە جێیان هێشتم!
چل شەو و چل ڕۆژە ئێستا
لەناو گەدەی نەهەنگێکدام
دەکوڵێنرێم و ناکوڵێم
سەر هەڵد□ بڕم
ئەستێرەکان دیار نەماون
نە بەیانی و نە ئێوارە
نە مانگ و نە ساڵم لێوە دیار ماوە و
نەدەزانم ئەمانە کەی دێن و دەچن
بە ئاسمانێکی ئەستوور و
وەکو بیر قووڵ سەرەوخوار
وەك داربـەڕوویەکی وشك
هەڵواسراوم
من داربـەڕوو نیم و کەچی
دەمەوێ ڕەگ بەزەویدا
دابکوتم
لەدڵی گەرم و نەمردووی ئەم خاکەوە
ئاو هەڵمژم
بیکەم بە خوێن و سەرلەنوێ
جەستەی برینداری ئەوی
پێ ئاو بدەم
من ڕەهێڵە نیم و کەچی
دەمەوێ وەك بارانی شەست
دایبکەم و ڕانەوەستم
تا لێوی وشکی شەقار و
برینەکانی سەر جەستەی
کچە شۆخی ئەم خاکە شەقار شەقارە
ئاو نەدەم و
نەشۆمەوە
ڕانەوەستم□
* * *
ئەمشەو لەجێگای خۆمەوە
سەر هەڵد□ بڕم

سەیری ئەستێرەکان دەکەم
سەیرم دەکەن
چاو دادەخەم
داربەڕووی وشکی لەشی من
سەر بەرەو خوار هەڵواسراوە و
ئێستا بەدەم گشت شەپۆلێکەوە دێت و دەچێتەوە
ئەوەی دەمهەژێنێ ئێستا
نە دەریا خەونەکەی جاران
نە ئەو ڕووبارە خوڕەیە
کە من خۆم دایە دەمیەوە
ئەو نەیبردم
خۆت دایە دەم ڕووبارەوە و
پشتی ڕووبار چەمایەوە نەگەیشتی
خۆت دایە دەم زریانەوە و
زریانی سەخت
وەك کۆترێکی دەستەمۆ
گەڕایەوە ناو لانەکەی و داکاسێ
خۆت دایە دەم
غەمی ساڵێکی برینگ و نەهاتەوە
غەم هەڵیگرتی بردیتی
شەو درەنگ داهات و نەبووی
وتمان سبەینێ دێیتەوە
ساڵ درەنگ داهات و نەبووی
وتمان بەهارێ دێیتەوە
بەهار نەبووی
هاوین نەبوویت و گڕەکەت
نەونەمامە تینووەکانی دەپڕووکاند
زستانێکی تەڕ و تووش بوو
دنیا بەرگی سپی و ساردی
بەفرێکی زۆری پۆشیبوو
لە بەرگێکی سپی و ساردا
بەچوار دەستە
سیروان و زریان و غەم و
مەرگێکی ناکام هێناتیان
دارە مەیتەکەت کۆڵەگەی
خێوەتەکانی هەواری ساڵی دڵدارییەکەمان بوو
کفنەکەت بەفری تەنکی

ژێر کراسی ئەو کچۆڵە بەهارە بوو
کە خوێنەکەی بەفیڕۆ چوو
چاوەکانت ئەستێرەکانیان دەژمارد
ئەستێرە لەبن ناهات و
چاوی تۆیش تەسکینی ناهات
ئەمشەو بەدیار لاشەکەتەوە دانیشتووم
گەلەگورگی برسیی هەموو یادگارە تاڵ و سوێرەکان
لەناو بەفر و بەستەڵەکی ئەم شەوەدا
دەورم دەدەن
قەپاڵی برسی لە جەستەی سڕم دەگرن
سەر هەڵدەبڕم
سەیری ئەستێرەکان دەکەم
سینگی ئاسمان و
دڵی من
لەجێگای زامەکانەوە ترووسکایی دەدەنەوە
بەدەم شەپۆلی تاریکی شەوگارەوە
دەهەژێن و ژێر ناکەون
ئەمشەو بەسەر زنجە چۆڵەکەی هەناوما
بەفر دەبارێ
بەفری دێرینی ئەشقەکەت
هەموو لووتکە و
نسێکانی دەروونمی داگیر کردووە
بەری نادات
ئەمشەو سوپای بەفر پۆل پۆل
لە دامێنی مانگە شەوی جووتبوون و
لێك دابڕانەوە
دێنە خوارێ
ئەمشەو دڵم
وەکو چۆلەکەی تازەفڕ
چاوەڕوانی ڕۆژبوونەوەی بۆ ناکرێ
لەناو سنگمەوە بێئارام
خۆی هەڵدەدات
لەسەر لکی پیرە دارتوویەکی گەرمیان
خۆی دەگرێت و
دەجریوێنێ و خەوی نایا
تاکو دەبێت بە کۆرپە مانگێکی بێگەرد
نەهەنگی شەو

وەك گەردەلوولێك بۆی دێت
هەڵی دەلووشێ و
بەرەو خوار
وەکو بۆ ناو بیرێکی قووڵ بەرەو□ بێت
هەرچەند دەکات
دەستی لە هیچ گیر نا بێ
خۆی پێوە بگرێ
نوقم د□ بێ
ڕادەپەڕم
نە خەوە و نە مۆتەکەیە
نە وڕێنەی دەم گەرمەتای تەنیایییە
شەوە و تاریکی ئەم ڕێیەت
وەك ڕەشمارێکی بریندار
خۆی لە لاشەی وەکو بەفرت ئاڵاندووە
هەڵت دەگرم و
ب□ تەنیا سەر هەڵدەگرم
بۆ کوێ دەڕۆی
ئالێرەم
کە ئیتر داوە تیشکەکەی
پێدا دەهاتی پساوە
ئەشکەوت گەرووی نەهەنگێکە
لووشت دەکا و
هەڵدەخزێی
دنیا تاریك و زەلکاوە
هیچ ڕێگایەك لێرەوە ناچێ بۆ با نە
ئەو ترووسکایییەی دەیبینی
شەوچراغێکی دزراوی
گەردنی دیلە شازادەی
وڵاتی بەفر و هەتاوە
ئێستا لەناو گەدەی ڕەشە نەهەنگێکی
دەریای زوڵماتا خنکاوە
لێت تێك نەچێ
ئەوە ئاگری شوان نییە
بەقەد پا□□ی شاخێکی گەردن کەشەوە پێکرا بێ
ماڵە هەژارێکیش نییە
ڕووی تێ بکەی
لێت تێك نەچێ

ئەوە ئەوسەری ئەشکەوتی
دۆزەخەکەی دەورت نی□
ڕووی تێ مەکە
بەهیچ کوێیەکت ناگەیەنێ
مەڕۆ
ڕاوەستاوی
ڕەشماری غەم
ل□ باڵای نەونەمامی گشت
ڕۆژ و شەوانت ئاڵاوە
نە باڵندەی ئاواتێك بەلاتا دێت و
نە شنەی با
دەنگێکی خۆشت بۆ دێنێ
پەڵە هەورەکانیش دوورن
بەرزن و پەرت و بڵاون
ئەم با□ی□ بای باران نی□
گەر بشبارێت پەڵە نادات
ئەم خاکە زۆر تینووترە
لەوەی بەم نمە بارانە
قەڵەشەکانی ساڕێژ بێ
ئەم دڵە زۆر پایزترە
لەوەی بەتەنیا یەك گوڵ
بەهار بۆ جەستەی بهێنێت
ئالێرەدا کە ئیتر هەر خۆت و خۆتی
کەسیش نی□ گوێت بۆ شل کا
کە بێدەنگ بووی
(شەوە و دنیا وەکو زوڵفت سیاپۆش)ت بۆ بڵێت و
بە باسی کچە ئاسکەیەك دابینت کات
کە سبەینێ
ل□ ناو ڕەزێکدا
لە پێچێ
بەدزی ئەم دنیایەوە
(سەری کاست بخەیتە سەر دڵی نەرمی) و
خەوێکی خۆش بتباتەوە
گەر ئەم ئەشکەوتە نەهەنگە
هەڵیشت بهێنێتەوە
تازە چاوت بەڕووی خۆرا هەڵنایەت و
لەشی لە دۆزەخ خووساوی

ئەم وەرزە تەڕ و تووشەی تۆ
بەرگەی گەرماکەی ناگرێت
تا پەرییە باڵدارەکانی یوونسیش
ئەم ناوەیان جێهێشتووە
سێبەر لە لەشی تۆ ناکەن
تۆ بریندار نیت و لەشت
سەرتاپا هەر غەمی سوور و
خوێنی ڕەشی
لێ دەچۆڕێ
ئەمشەو لەجێگای خۆمەوە
سەر هەڵد□ بڕم
یەك یەك پەردەکانی دڵم
لەسەر خۆ دادەدەمەوە
مۆمی یادە بە سوێکانت
هەڵدەکەم
بیر لە شەوە تەماوییەکانی بارانت دەکەمەوە
ئەم کووچە و کۆڵانە بێ تۆ
گەڵاڕێزانی خەزانە
گەڵاڕێزانە بێ باران
ئەم کووچە و کۆڵانە بێ تۆ
دڵەکەم بە چۆڵی ئێستا
شەوی گۆڕستانە بێ تۆ
گەر ئاسمان دەبووم
نەمدەهێشت
ئەستێرەکەی تۆ ئاوا بێ
گەر گریان دەبووم
نەمدەهێشت
چاوەکەی تۆ پێم ئاشنا بێ
گەر بەدەست من بووایە هەرگیز
ئەم دنیایە
وەها نابوو
* * *
ئەمشەو
تەنیا خۆم و
مناڵییەکەی خۆمم
پشتمان لە دنیا کردووە
پێکە شیعرێکی تا نیوە

لـە پێشمانایە و نازانین
چۆن بەسەر ئەم هەموو دڕکەی
ئەم باخچەیەدا بەشی کەین
یا من مەستم
یا ئەمشەو لـە سەدەکانی
سەهۆڵبەندانەوە بێدەنگ
بە تاقی تەنیا دانیشتووم
نازانم بۆ نەهاتەوە
ئەوساکە من گەلـگامێش و
ئەو گۆمێکی مەمك خڕی
بەهارە بوو
بەدیاریەوە دادەنیشتم
چاوەڕێی گوڵە شیعرێکی نەمری بووم
چاوەکانی هەڵبێنێت و دەستی بخاتە ناو دەستم
یا من مەستم
یا ئەم دنیایە دەستاڕە
زەوی تایەك و ئاسمانیش تایەکەی تری
دڵی وەك هەتاو هەڵاتووم
دەهاڕێت و
دەیکا بە تەرزەی ئاگر و
بەسەرما دایدەبارێنێ
نە چەتری ئەشقێکم پێیە
بمپارێزێ
نە ئەم خوێن بارانی غهمەم
پێ ڕاد□وستێندرێ ئەمشەوە
دەمەو سەدەی لافاو هەستانێکی و ڕەنگ
لـە بیابانێکی شارا
پەیکەرە مۆمی شیعرێکی نیگا کاڵم
بە بەرچاومەوە تیرباران کرا و
بێدەنگ بەرەو مەیخانەی دڵتەنگی
وشە ڕەنگ زەردەکان ڕۆچووم
ئەمشەو کە دەست بۆ پێکە شیعرە ساردەکەی بەردەمم د□ بەم
دەستم لـە لاشەی کوژراوی خۆم دەدا و
لووتم لـە بەردی سیزیفی شەو دەکەوێ ڕادەچەنم
هیچ کەسێك سەیری من ناکا
تەنیا پشیلـەیەکی سەر خڕی
سمێڵ سووتاو ن□ بێ

لـەبـەر
مەقاڵەیەکی پڕ لە خەڵووزا نووساوە
نازانم بۆ نەهاتەوە
شەوێکی وەکو ئەمشەوە بوو
کە ئەنکیدۆ بە ناخی زەویدا ڕۆچوو
ڕۆیشت و چەند چاوەڕێم کرد
ئێستاکەیش هەر نەهاتەوە
(ئەگەرچی ڕۆیی قەت ناچێ لەیادم)
دوو شیش شیعری دوانزە گەزی و
یەك چارەکە چیرۆکێکی هاوچەرخانە
پلە و وشەکان یەك بە یەك
جێ گوللەکانی سنگیانم
پیشان دەدەن
پاشان چۆلەکە ئاسا
فڕکە دەکەن
کە دەمەوێ باڵا بگرم و
منیش لەگەڵیانا بڕۆم
پێیەکانم دەبنە دوو پایەی کۆنکریت
بە زەوی□کەوە دەلکێن
ئەم زەمانە زەمانی هەڵفڕین نییە
خەونەکان ئاگرباران کەن
ئەم ئاسمانە لە قوڕقوشم دروست کراوە
ناتوانی باڵەفڕێی تیا بکەی
هیچ مەلی ئاگری نییە
باڵە فڕێی تێدا بکا
ئەم زەمانە زەمانی شیعری لاڵە
تەنیا ئاسن دەزانێ قۆناخ لە کوێیە
کوا دڵێکی ئاسنینی وەك مەتاڵم بۆ دروست کەن
هەرچی شیعری جگەرگۆشەم هەیە بیبەن
هەرچی شیعرم هەبوو بردیان
تەنیا بەردێکیان دامە دەست
زەمانی قاتوقڕییە
گەر بڵێی بەردێکم دەنێ تاوەکو
سەری خۆمی پێ بشکێنم
دەڵێن نییە
ئەمشەو تەنیا خۆم و خۆمم
لە مەیخانەی چۆڵ و تاریکی شیعرێکی داخراوا دانیشتووم

نە گریانێ دێ بەلامدا
پێکە فرمێسکێکی تاڵم بۆ بهێنێ
تا تەسکینیم دێ هەڵیدەم
نە خەیاڵی خۆ کوشتنێك
بەرانبەرم
لاق دەخاتە سەر لاق هەر
لە دوورەوە
پێکەکەیم بۆ بەرز دەکاتەوە
تاکو منیش بەدەم
زەردەخەنەی بزڕکاوی
سەرخۆشی□وە پێکەکەم
تا دوا چۆڕی هەڵبدەم
بۆ هەر کوێیەك ئەو بیەوێ
دوای بکەوم
ئەمشەو حەز دەکەم وەك ماسی
بە ناخی دەریا شینەکەی
لەبیر چوونەوەدا ڕۆچم
لاشەی هەموو شیعرەکانم
بخەمە ناو هەگبە شڕەکەی دڵمەوە
لەگەڵ جوانی
گشت جوانەکانی دنیادا
بیدەم بە کۆڵما و بڕۆم
ل□ بەردەستی گۆشتخۆرانی ئەم زەمانە جێینەهێڵم!
ئێستا ڕێگام بەرەو خوارە
ئەنجام یەکە و ڕێ هەزارە
نەکەی بەر بەدواوە بکەی
ڕێگای ئەژدیهای بەرەو خوار
هەڵتەلووشێ و بەرەو خەونی قیڕێکی کوڵاو ڕۆدەچی
کە ئاوڕ لەدواوە دەدەمەوه
دوێنێ تەمە و
بای زریانە
کۆچی تەمەنێکی سوورە
لەشت دەست و پێیەکانت
جێ دەهێڵێ و
سەرت چاوە زەرد هەڵگەڕاوەکانت هەڵدەفڕێنێت
بەرەو چەمێکی زۆر تاریك
دادەخزێی

ڕەوە بـەرازێكى برسى
تاوت بـۆ دەهێنێت و تۆيش
نه‌رمه ئاسكێك
لـەناو خوێنتا ڕادەپەڕێ
لـەم شەوە مل ئەستوورەدا
دەنگى وەك بـڵێسەى ئاگر
بـەرز دەكا تەوە و
خۆى تێكەڵ
بـە لـەشى هێشتا نە نوستووى
بـەردى پەڵە هەورەكانت دەكا تەوە
ئەمشەو دنيا
عەسا و پاڵتۆكەى لـێرە
جێ هێشتووە
بـۆ سەيران چووە يا نازانم
يا سەرى خۆى هەڵگرتووە؟
دوێنێ بيستم
دوو شێر هەواڵيان دەپرسيت
يەكێ ڕەش و يەكێ سپى
ئەو لـەوێ بوو
ئێستا تەنيا
عەسا و سەبيلـەكەى نەبـێ
هيچى ترى ديار نەماوە
بـۆ سەيران چووە نازانم
يا سەرى خۆى هەڵگرتووە
(ئەى تريفەى مانگى سپى دەركى دەلاقە)
كوانێ سەگيش ديار نەماوە
تا مانگێكى پێ بوەڕێ
ئەم دەرگا پۆڵاينانە
ئەمشەو لـە كێ داخراون
كليلـەكانيان لاى كێيە
ئەمە مەيخانەى ناخێكى درەنگ وەختە
واهەرچى تيا يە وەك لاشەى
دووكانى گۆشتفرۆشەكان
سەر بـەرەو خوار هەڵواسراوە
يا من لـەسەر سەرى
خۆم دانيشتووم ئەمشەو
نازانم بـۆ نەهاتەوە

وتی تۆ لێرە دانیشە
دەچم چۆلەکەت بۆ دەگرم
هەزار ساڵە وێنەکەت تەنیا شتێکە لەدیار سەرم هەڵواسراوە
نەکەی بەر بەدواوە بکەی
کە ئاوڕێك دەدەمەوە
نە وێنە و نە دیوارەکەیش
لە جێگەی خۆیا نەماوە
بەم درەنگ وەختە نازانم
کوێ بگەڕێم
هەواڵی تۆ لە کێ پرسم
لەگەڵ چ مێگەلە هەورێکی کۆچەرا
خۆت دایە دەست زریانەوە و ئەو نەیبردی
ئەمشەو ئەگەر
ئەم دیوار و پەنجەرە ئاسنینانەی ئەمشەوە نەبووایە
ڕەنگ بوو
لەشی نەرم و نۆڵی شیعرێك
خۆی لە لەشی وەکو دار وشکهەڵاتووم
بسووایە و
تێر ئارەقی زیندووبوونەوەی کردمایە
ئەم مێگەلە هەورە ئەمشەو
با بەرەو کوێ ڕای دەماڵێ
کێ دەڵێ گڕکانی ئەشقێك
ئێستا لێوە سوورەکانی بۆم نەکردوو□ تەوە تاکو
تێر تێر دەمی تێ بنێم
ئەویش بۆ زگی دایکی
هەمیش□یم بباتەوە
نازانم بۆ نەها تەوە
ئەوسا ئەو کاروانسەرا و
من ڕێبواری ڕێگای هات و نەهاتی ئەشقێك بووم
سەرم دەخستە سەر ڕانی
تا گوڵ□ بەفرینە لەسەر پێڵووەکانم
سەوز نەبووایە
هەڵناسام
ئەمشەو هەرچەند دەمەوێ
لەم سەگوەڕە مۆتەکەیە خۆم ڕزگار کەم
دەستەکانم
دەبنە دوو دارخورمای چۆڵی بیابانێك

چنگ لە زەوییەکە گیر دەکەن
کە دەرگام لێ نەکرێتەوە
گۆشتی لەشی ڕەشی دەرەوەم لێ د□ بێ
بە پەیکەری نێرەمووکێکی ز□ بەلاح
چاوێکم لێ دادەگرێت و
سمتی خڕیم پیشان دەدا
دەرگاکە دادەخه□و□
بۆ ژێرزەمینێك
تونێڵێك
لەناخی خۆما دەگەڕێم
بمگەیەنێت
بە تەڕایی شیعرێك
بە گەرمی گریانێك
بە فێنکی مەرگێکی خۆش
ئەمشەو نە شاجوانی مەرگێك
دوگمەی سینە سپییەک□یم بۆ دەکاتەوە تا منیش
بەدەم مەستییەوە بیمژم
تا چی ڕەوە گورگ هەیە لە دەورەمدا
بڕەوێتەوە
نە کچۆڵە نامیهرەبانەکەی گەردوون
دێتە لام و خۆیم دەدا بەدەستەوە
تا دەتوانم تێکەڵی بم و سبەینێ
بە دڵنیایییەوە لەگەڵ
ڕەوە گورگی مەرگا بڕۆم
تۆ دەیزانی
بۆ پۆل□کۆتری شیعرم
بە منارە و گومەزی ئەم شارە ساختانە
ئاشنا نین
چونکە دنیا ئەمشەو ڕەزی
سۆزانییەکەی ئۆرۆکە و
مەی لە دنیادا نەمێنێ
ڕووی تێ ناکەم
من چاوەڕێ بووم ئەو بێت
بە ڕێی لووتکەی سەختدا بمبا
کەچی ئەو هات و بێ خشپە
بەدیار سەرمەوە ڕاوەستا
چاوی بڕییە لاشەکەم

چەند چاوەڕێم کرد نەبزوا
ئێستا تەنیایی خەریکە
دەست و پەنجەم لەگۆ دەخا و
بە لێفەی بەفرێکی ئەستوور
دامدەپۆشێ
تا لەبەر گەرمایی ئەم شەوا
نەتوێمەوە و نەبمە هاڵاو
ئەگەر ئەمشەو
نەتوێمەوە و نەبمە پەڵە هەورێکی ڕەش
ئاسمان برووسکە لێ نادا
دنیا بەتاریکی ئەمشەو
بەسەر دەبا
ئەمشەو تەنیا
من و ڕووبارێکی مردوو
بە دیار یەکەوە دانیشتووین
لاشەی یەکتر دەپارێزین
جارێکیان ئەو هەڵسا
هەرچی غه‌مێك لەدڵما بوو
لەگەڵ خۆیا بردی و ڕۆیی
جارێکیش من لە تینووانا
مژم پێوە نا و چی ئه‌شقی
لە دڵیا بوو
هەڵم مژی و
بەرەو وشکیی بیابانێکی دوور بردم
ئێستا چاوەڕێی وەرزێکین
جزمە و پاڵتۆکەی لێرەدا
جێ هێشتووە
بۆ سەیران چووە نازانم
یا سەری خۆی هەڵگرتووە
شەوێکی وەکو ئەمشەو بوو
دەریا هات و دڵی سوێری لەبەر دەمما ئاواڵە کرد
مەرگی گوڵێکی تیا بوو
من دەرم کرد
لەگەڵ بەردێکا دانیشتم
تا گلەیی مەرگی لە لا بکەم
کەچی ئەو زوو پێشم کەوت
داخی نەمری بۆم گێڕایەوە

ئەگەر دەریا
نەتوانێ دەستی پایزێ
لە یەخەی گوڵێکی سەرما
بکاتەوە
دەریا نییە
ئەگەر ڕووبار
بەدوای گوڵێکی تینووا
ڕێگای بیابان نەگرێ
ڕووبار نییە
من بەدیار لاشەکەیەوە دانیشم
ئەمشەو تەنیا
من و کچۆڵەیەکی هەرزەکار
بەرانبەر یەکتر دانیشتووین
من چاوەڕێی ئاوڕێکی پڕ ئارەزووی ئەو دەکەم
ئەو چاوەڕوانی پاسێکی
هات و نەهاتی ئێوارەی
ئەم شارە قەحپەیە دەکات
من بەدمەست و
ئەو مەیخانەیەکی چۆڵی قەراغ شارە
کێ دەتوانێ
تێکەڵی یەکتریمان کا و
لێکمان جیاکاتەوە ئەمشەو.

1977 بەغدا

کچە قەرەجێ.. هاوار تەیب

دوێ ئێوارە، کچە قەرەجێ بۆی نووسیم:

ئێوارەباش کوڕەڕەنگ گەنمییەکەی نیشتمان،

من لێرە خەریکی کۆکردنەوەی پاروویەك نان و

کەمکردنەوەی ئازاری برسێتیم.

بۆم نووسی:

ئێوارەباش شاجوانی نیشتمان ،

تۆ گوڵێکی لە سەر ئازاری نیشتمان.

ئێوارەیەکی درەنگوەختی

لە کایەی ژیان

تۆ لەو خەونانەی کە هەرگیز ئاوا نابن

کچێ بە دوو چاوی ڕەشەوە

خەریکی پڕکردنی ڕەنگە خۆڵەمێشی□کەی ژیانە و

هیوا لە سەر زمانی کچانی نیشتمان دەچێنێ.

کچێ خەریکە

بە دوو دەستی پڕ لە برینەوە

ڕابردوو و مەرگ

بە یەکەوە بخاتە زیندانەوە.

ڕانیه

هاوار تەیب

تەرمی خەمەکانم.. شەماڵ بارەوانی

دێمەوەو

جانتەیەک ماچت بۆدێنم

گوڵی شادی

لە ئینجانەی تەمەن دەڕوێنم

.

دێمەوە

ئەزموونی عەشق یاداشت دەکەم

هەموو عاشقانی وڵات پاداشت دەکەم

.

دێمەوەو

مل لە ڕێدەدەم

بەرگی غوربەت فڕێ دەدەم

.

دێمەوە

تاڵی تەنیایی ئۆغردەکەم

ئاوی چۆمی نیشتمان فڕدەکەم

.

دێمەوەو

هەموو شتێک لەنیگای تۆوە دەناسم

تەرمی خەمەکانم

لە قەنارەی هەناسەکانت هەڵدەواسم

.

دێمەوەو

مێژووی ناکۆکی□کانمان دەسڕینەوە

خەنده دەكەين بە شوێنگرەوەى ئەسرينەوە

.

دێمەوە

لەخەوى دبڕان هەڵدەستين

نوێژى ئامێز د□ بەستين

.

دێمەوەو

ميحرابى عيشق

بە نزاى ڕۆح تەڕ دەكەين

موناجاتى ئاوێتەبوون ل□ بەردەكەين

.

دێمەوە

دانووستانى ئەوين خۆشدەكەين

ئاگرى ڕق خامۆش دەكەين

دێمەوەو

مۆمى پەيمان له ژوانگەى عەشق هەڵدەكەين

هەموو كێشەكان لەڕێگەى ماچ حەڵدەكەين.

Seen by Shamal Ismael Kareem at 4:12 AM

تەنز/ مانگە دەسکردەکان.. نەوزاد بەندی

Nawzad Bandy

ئەوەی ئەڵێ کورد خاوەنی مانگی دەسکرد نییە ، سەری دای لە بەرد ..باشە ؟ ..ئاخر بێ ویژدانییەکی گەورەیە داهێنەرانی کورد نائومێد بکەیت و ..وایان لێبکەیت لە داهێنان ساردبنەوە و ڕاهێنانی داهێنان ڕابگرن ..

مانگی سی و پێنج ڕۆژیی ..

مانگی چل ڕۆژیی ..

مانگی پەنجا و تەنانەت شەست ڕۆژیی ..

ئینجا ئەمڕۆ چووم کارتێک بکڕم بۆ هێڵی کۆڕەکەکەم ، کابرای کارتفرۆش ووتی : وەڵا برا ئێستا مانگەکەیان کردووە بە بیست ڕۆژ ..!!

واتا کە پارەکە خۆیان وەریبگرن ، مانگ ئەکەن بە بیست ڕۆژ بۆت ، بەڵام پارەکە فەرمانبەران وەریبگرێ ، مانگ ئەکەن بە چل و پەنجا و شەست ڕۆژ ..

دەی ؟ هێشتا ئەڵێن کورد مانگی دەست کرد دروست ناکا ؟

هەر کەسێ وا ئەڵێ ، سەری دای لە بەرد ..

میللەتێکی سەیرین ، چاومان بە داهێنانی ناوخۆدا هەڵنایەت و ..لە جیاتی پشتگیریی ، وورەی داهێنەرەکانمان ئەڕوخێنن ..

ووتیان ئاسیا سێڵیش هەمان مانگی دەسکردی بیست ڕۆژی داهێناوە ..

ئیتر بۆ پێشەوە ، بژی کورد ..

قوتابیانی کوردستانین.. رەزا شوان

قوتابیانی کوردستانین

رۆڵەی گەرمیان و کوێستانین

* * * * .

تێکۆشەرین ، کۆڵنەدەرین
کورد و کوردستان پەروەرین

* * * * .

نەوەی ئەمڕۆی کوردستانین
هیوای داهاتووی گەلمانین

* * * * .

ئەرکی پیرۆزی ئەستۆمان
بەرگرییە لە کوردستان

* * * * .

ئەڕۆین ئەڕۆین بۆ پێشەوە
بە گور و تین، بە جۆشەوە

* * * * .

گەشبینن و هیوا بەرزین
بڕوا بەخۆین قەت نا بەزین

سوید: ٢٠٢١

پەرەسەندنی دەنگ لەشانۆدا هۆکارو دیاردەکانی-2.. ڕانانی : ڕێباز محەمەد جەزا

ڕانانی کتێبی ” التطورالصوتي في الالفاض ، اسبابه وظواهرة “
نووسینی : دکتور محمود عکاشە
بەرهەمی : دارالنشر للجامعات ، 2009
ڕانانی : ڕێباز محەمەد جەزا
ساڵی : 2021

(بەشی دووه□م)

دەنگەکان لەگوتارو قسەکردندا ملکەچن بۆ هۆکار□ باوو لاوازەکانی نێوان دەنگە دەنگە هەراسان کەرونزیکەکان ، گوتاری قسەکردن

مەیدانی پەرەسەندنی زمانەوانی ، بە گۆڕینی دەنگەکان پێویستی بەکاریگەری و هۆکارەکانی پەرەسەندنە ، لەم نێوەندەدا پەرەسەندن دەکەوێتە وێنەیەکی جیاوازەوە کە بە نەخشەی هەنگاوەکان و ئالوگۆڕەکانی ئەودەنگانە نمایندەی خۆی دەکات و دەیسوێنێت و پێچەوانەی دەنگە ملەجوەکان و دواتر نموونەکان و کاریگەری دەنگ لە دەرچەو سیفەتیاندا وکاریگەری خێرای لەدەم ودووبەژانیاندا ، جگەلەوەی ئەککردنەوەی دەرچەو سیفەت و وێنەو هاوشێوەکانیان کە بەلابردنی دەنگەکانیان پەرەناسەنن ، بەڵکو دەچنە ناو پەرەسەندنی بیناکردنەوە کە بابەتی پەرەسەندنەکە لەڕەگەزی ئەو مادەیەیە کەگۆڕان دروستدەکات لە قەناغەکانی گەشەو گۆڕیندا .

پەرەسەندنیش لەدەنگدا دووجۆرە :

یەکەم / بەرهەڵستی نزیکی دەکات لەدەرەوەی هۆکارەکانی خۆی و گۆڕاندنەوەی بە ئەسڵەکەی . دووەم/ هەمیشە لەکاتی قسەکردندا دەمێنێتەوە لەناو بانگ و زەری بەکارهێنانەکانی هەتا وەهەمەکان .پەرەسەندن لەدەنگدا بەدوو ئیعتبار کاردەکات :

1) بەناساندن دەردەکرێتە دەردەهاویژرێتە دەرەوە و بەپێچەوانەی ئەوەی کە کەناودەبرێت بە پێوانەی دەرچوو .

2)ناوازەو بەناوبانگ نا ! بەڵکو بەبیستنی هەندێك بەژەو دەم ودووی دەنگە دەرهاویژراوەکە ، دەبرێتەوە بە ئەسڵەکەی .

تێگەیشتن لە پەرەسەندنەکانی دەنگ :

نیشتمانی پەرەسەندنی دەنگە بەژییەکان ، گەشەی بونیادی ، گۆڕینەکەدەکەوێتە ناو مادەی دەنگەکەوە یاخود سیفەتی دەنگ یان جۆرەی دەنگی " لاوەکی – ناوەندی " هاوشێوەتی دەنگەکە دەکات و قەناغەکانی گۆڕین و گەشەسەندن و ئاوو وەری چاودێری لەمادەکەدا کارلێکردنە لەگەڵ زماندا .

زاراوەی پەرەسەندن : لە ئەسڵدا عەرەبیە ، دەگەڕێتەوە بۆ ماوەی گەشەکردنەکە ، بەتەنیا یەو دواتریش بەتەنایو هەربەتەنیا پەرەسەندنەکە دروستدەکات . هەروەها پەرەسەندن لەزانستی مۆدێرندا ، لەشێوەی پێشووی دا لەڕێگای جۆری ئەرکەوە دەئاڕاستەکەت ، وزنجیرەیەك دیاردەی گەشەسەندوو دەربارەی ئەسڵی پێشوو بناغە دادەنێت …

زاراوەی Evolution بەوردی دەلالەتلە change واتە گۆڕان و گواستنەوە دەت Development واتە گەشەپێدان ، کەهەندێك لەتوێژەرانی پەرەسەندن بەکاری دەنن بەمرادفی زاراوەی change بەواتای گۆڕین و گواستنەوە ، هەندێك کاتی تر وادەزانن کە بەواتای پەرەسەندن نایەت لەناو سیستەمەکەدا بەگۆڕینی بەژەی Evolution واتە

گۆڕینی لەناو سیستەمێکی ڕێکخراودا ، زاناکانی دواتر هاتوون و ئەم دوو زاراوەیەیان جێگیر کردووە : Evolution و Development .
هەروەها زاناکان زاراوەی گەشەی بەدوای یەکدا هاتوویان بەزاراوەی پەرەسەندنی زمانەوانەوانی داناوە ، کە (تازیار – یمتاز)لە کێڵگە مەعریفیەکەدا .. دەرچوون لە ڕێساکانی زمان یاخود ناسینی بەگەشەسەندن دانانرێت ، بەڵکو پەرەسەندن گەشەکردنی ناوازەیەو لەبنچینەدا هاوسەنگبوونەلەگۆڕیدا .

پەرەسەندن لەبواری زمانەوانیدا ، لەپێودانگییە یان بەژراوە یان گوتاری رۆژانەی دەم و دوودا ، وزیندوو لەبەکارهێنانی ژیانی رۆژانەدا و کارلێکی بەکۆمەڵەی کەبەتەنها گوتارێکی زارەکی نیە بەڵکو ڕێکخستنێکی دەقپ جێگیرە کەسنورداركراوە بە ناساندنی کۆمەڵگە لە پەیوەندی رۆژانەدا .
گوتاری زمانەوانی ناچێتە ناو پەرەسەندنەوە لەبەرئەوەی لەزمانی عەرەبی دا دەردەچێت لە وەی پەی دەگوترێت گوزارشت ، دەرهێنانی دەنگ لەدەرەوەی خۆی ناچێتە ناو پەرەسەندنی دەنگییەوە لەسیستمی دەنگی زماندا .
هەڤبەرێتی دەنگی – التماثل الصوتی
هەڤبەرێتی دەنگی – Assimilation ، کارلێکی دەنگە پەیوەستەکان و کاریگەری هەندێکیان لەبەرئەوانی تر و کاریگەری دەنگ و بەدەرچەی دەنگ ونزیك لە سیفەتی دەنگی نزیك و تەنیشت ، کەئەو دەنگە نمونەییەکە لە تەنیشت ئەو دەنگە نمونەییەکەلە تەنیشت و پەیوەست و پەوەلکاو یان نزیك لەی کەهاو ڕێکەو دەربەی هەڤبەرێتی تەواوە و دلە بابەتەکەیە یان هاوشەوکەیەتی کە هەڤبەرێتی ناتەواوە و لەوسیفەتانەش کەهەیانە بریتین لە :

1- الجهر والهمس (سرپەو ڕوون) / لەکاتی مامەڵەکردن لەگەڵ ئەو جۆرە دەنگانەی کەدەگەڕێن پەیوەستە ، کەسی خاوەن ئەدەم و دوو ، کەبەهەمس دەبەژێت ڕوون بێت و دیارو ئاشکرابزاندرێت چیە دەبەژێت ؟ کەئەمەش لەڕێی کاریگەری خستنە سەرپیتەکان و قورسکردنیان وەیان هاوڕێکی وکردنەوەی چینەدەنگیەکان و چاودەری کردنی بەردەوامی دەنگەکان .کەئەمەش لەدواتردا دەبێتە هۆی گونجاندنی دەنگی کەئمانیش بریتی دەبن لە :

بونیادی وشە بزاوتنی دەنگەکان وشەی تر جگەلەمانەی باسمانکردن
2- المخالفە الصوتیە (ناکۆکیە دەنگیەکان) / ناکۆکیە دەنگیەکان دەگوازرێنەوە بە دەنگەکی تر کە جیاواز بێت لە دەرچەو سیفەت بێت .
3- ادغام –(تێهەڵکێشان) : دەنگێك دەچێتەناو دەنگەکی ترەوە ،

لەجێگەكەى دا هاوشێوەى دادەنرێت بەپيت يان زياتر كەزمان لەيەكێكياندا دەوەستێت . ئامانجى ئيدغام پوختەكردن□و□ى وەستانەكانە و هاوشێوەكردنيەتى لە وەستانێكى قورسدا .
4- التخفيف (سووككردن) : زياتر لە گوتارى رۆژانەدايە كە قورساييەك دەبەخشێت ، ڕێدەدات وشەقورس و دوانىە لەسەريەكەكان دووبارە لەناو دەنگە لەيەكچووەكاندا دابندرێتەوە ك□ ئەمەش چەند جۆرێكن :
أ . سووكردن بەلابردنى لاوازى و هەڵوەشاندنەوەى ئيدغام . ب. سووككردن بە گۆڕين لەنمونەكانى : يەكەم / دەنگى تاك و لە دەم و دوو بێژەدا . دووەم / دەنگى وەكو يەك كەسوككردنێكى هەڵەيە .
ئەميش لەڕێى : سووكردن و لابردن زۆر بەكارها□نان

5- الاتباع (چاودێرى) /ش□و□نكەوتنى وشەيەكە ك□ پێدێت لە وەزن و ڕوانين و كێشەكانى بێژەو دەم و دوو بۆجەختكردنەوەلە واتا كەچەند جۆرێكى هەيە :
أ. چاودێرى بزاوتنەكان : كەدەكەوێت نێوان دەنگەكان (پيتەكان) و بزاوتەكانى ناو دەنگە ناوەنديەكان كەهاوەڵێتى وشەكان دەكەن .
ب. چاودێرى نەلكاو / چاودێرى كردنى نەپچڕاو يان نەلكاو پەيوەست ب□ وشەيەك يان دووان ى نزيك لەيەك ڕوودەدات .
6- أشباع الحركات (تێركردتى بزاوتەكان) / كەئەمانيش بريتين لە درێژكردنەوەو ڕووكەشكردنى بزاوتەكان و دروستكردنى جوڵى كورت و پوخت .
7- النقل المكان (گواستنەوەى شوێن) / ناودەبرێت بەدڵى شوێن و گەمەكردن بە پيتەكان و ئاڵوگۆِرى بابەتەكان و دياردەيەكى دەنگيە و دەكەوێە ناو وشەيەكە .

جياوازى شێوه زاره‌كان

شێوەزارەكان : دياردەيەكى دەنگى ناو كۆمەڵە جياوازەكانن ، بەوەجيادەكرێنەوەلەيەكترى كەزياتر زمانى دايكيان بەشدارى تێدادەكات ، ئەوانيش بەچەند ڕێگايەك دەكرێن لەوانە :
ڕيًگاى يەكەم : لێكۆڵينەوەى شێوەزارەكە و لاوازكردنى پيت بۆنمونە ئەو دەنگانەى كەلە سێوى ئادەم (قوڕگ) دەردەچن يان سنگ پاشان لەوێوە بۆدەرچەكەى .
ڕێگاى دووەم : جێگيركردنى بزاوتنى دەنگى پيتەكە يان وشەكە و كۆتاييەكەى . ڕێگاى سێهەم : تێهەڵكێشكردن لە گەڵ زارەكان : ئەمەش ئاسانكارى دەكات بۆپيتەكان يان وشەكان .

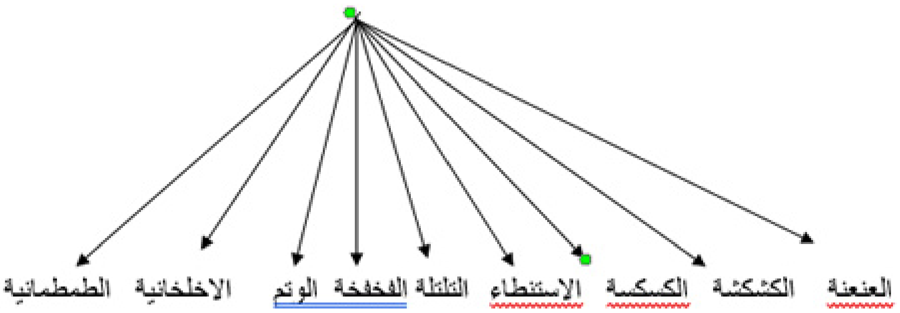

هەریەکەلەم وشانە ئەرکێکیان هەیە لەگوزارشتی دەنگیدا و پێویستی بەشارەزایی زمان و دەنگ هەیە بەتیۆری و پراکتیکی .
هەڵوێستی شێوە زارەکان : الرروم / ئەدائی بزاوت لاوازدەکرێت و بیستن نزیك دەکرێتەوە لەواتا . الاشمام / ئاماژە بۆبزاوتەکە دەکات لە وەستانی جوڵەدا بەهۆی لێوەکانەوەو بەبێ ئەوەی دەنگی لێوە دەربچێت .

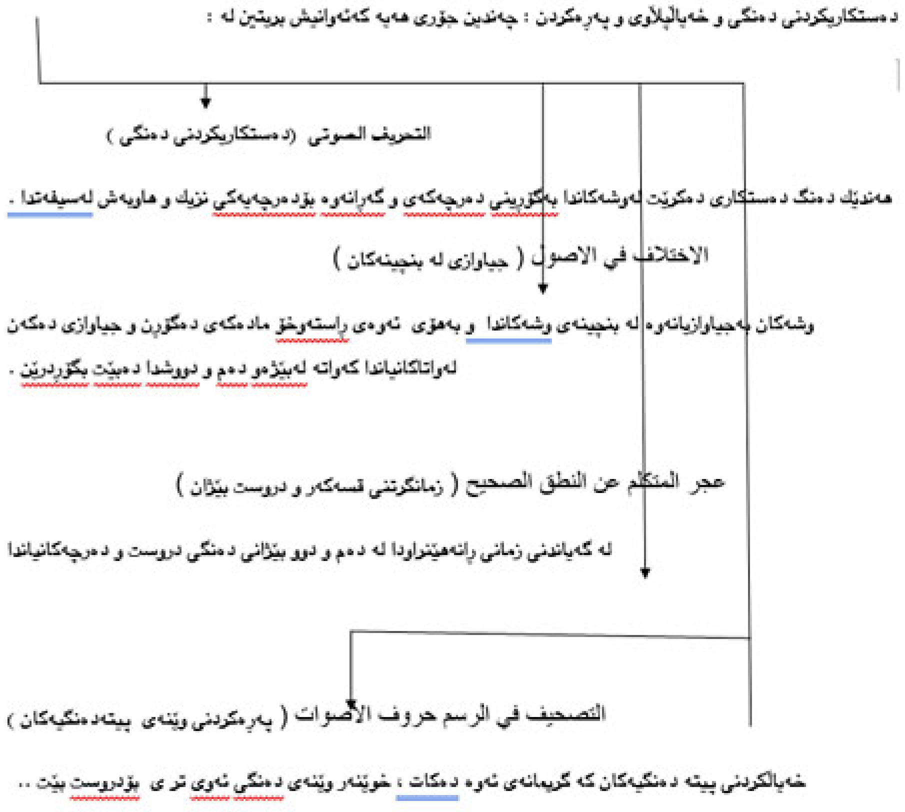

کۆتا یی :

لەئەنجامی ئەم خوێندنەوە خێرایەدا دەگەینە ئەو باوەڕەی کە دەنگ وەك(زانست)لە ڕووی (تیۆر) یان (پراکتیك) کەمتەرخەمی و بێباکی زۆرمان هەیەو تاکو ئێستا بەچارەسەر نەکراوی ماونەتەوەو لەم ڕووەوە هەوڵی چەند مامۆستایەکی گەورەی وەك (ئەحمەد سالار) لەبیرناکرێت کە لەبواری دەنگسازی و دەم و دوودا کاری گرنگ و کاریگەریان ئەنجام داوە .

دەبێت لاهور دادگایی بکرێت.. عوسمانی حاجی مارف

بەگشتی کاتێک لە کوردستاندا باس دێتە سەر نەبونی سەربەخۆیی دادگا و نەبونی سەروەری یاسا، پێویستمان بە لێکدانەوە و بەڵگە و سەلماندن نیە، وە بۆتە قسەی سەر زمانی هەموو هاوڵاتیەک، چونکە دیاردەیەکی بەرچاوەو ڕێگای بە نکوڵی کردن لە نەبونی دەسەڵاتی دادگا نەهێشتۆتەوە. نە دادگا وە نە ئەو دامودەزگاو بەڕێوەبەرایەتیانەی بەدەوری دادگاوەن، بەهیچ جۆرێک ناتوانن تاوانبارێکی سەر بە بنەماڵەی دەسەڵاتدارو کەسێکی خاوەن هێز لە حزبی دەسەڵاتداردا، بانگهێشت بکەن بۆ بەردەم دادگا، جا ئەو کەسە هەستابێت بە تاوانێکی سادە، یا هەر تاوانێکی گەورە، لەسایەی دەسەڵاتی بنەماڵەدا ئەو کەسە پارێزراوە، بەڵکو ئەوەی پارێزراو نیە خودی دادگا و دادوەرەکانن و دادگا بۆ مەبەست و سیاسەتەکانی بنەماڵە بەکار دەهێنرێت.

لە سایەی حکومەتی هەرێم و دەسەڵاتی یەکێتی و پارتیدا، نەک دادگا ناتوانێ تاوانبارانێک بانگهێشت بکات و لێپرسینەوەیان لەگەڵدا بکات، بەڵکو تاوانباران بە ئاشکراو بێ شەرمانە بەبەرچاوی خەڵکەوە دەردەکەون و دەسوڕێنەوە، جگە لەوەش هەرێم بۆتە مۆڵگەو پەناگای تاوانبارانێک کە لە دادگای شوێنێکی تردا سزادراون و هەڵهاتون.
لەلایەکی ترەوە پێم وایە بۆ هیچ کەس نامۆ نیە کە بەشێک لە تاوانباران بە فەرمی و بێ هیچ لێپرسینەوەیەک ڕەوانەی دەرەوی ووڵات دەکرێن. لە هەمان کاتدا کوردستان بۆتە شوێنێکی پارێزراو بۆ تاوانبارانی سەربەدەسەڵات و حەشاردانی تاوانبارانی شوێنی تر وەک پەناهندە.

لەو سەیرو سەمەرانەی لە چوارچێوەی کێشەکانی نێوان لاهورو باقلدا بیستمان، باقڵ چرای سوری بۆ لاهور هەڵکردو پێی ڕاگەیاند، گەر نەڕواتە دەرەوەی کوردستان، ئەوە دەدرێت بە دادگا. پرسیار ئەوەیە

باشە بە هەڕەشە لە تاوانبارێک دەکرێت بە چونە دەرەوەی ووڵات، یا گەر نەتوات دەدرێت بەدادگا!؟. ئایا هۆی پاش پێوەنانی لاهور، بۆ دەرەوەی کوردستان، بەیارەکی سەربەخۆی باڤێڵ لەبەر ئەو هۆیەیە کە تاوانەکی وەهای کردووە شایانی ئەوە نیە لە کوردستاندا بمێنێت؟، یا بەگوێرەی قەوارەی تاوانەکەی پێویستە بدرێت بەدادگاو لە دادگا سزا بدرێت؟، بەڵام باڤێڵ بە ئەوەی کەسەکی عاقل هوشیاری کاتەوەو ئامۆژگاری بکات، کە هەڕەشەکردن لە تاوانبار بە چونە دەرەوەی لە کوردستان چ مانایەکی مەترسی دارو نائەمن و نابەجێی هەیە، واتە کەمێک بیرکردنەوە لە هاوکێشەی هەڕەشە بە ڕۆشتنە دەرەوە، یان ڕادەستکردن بەدادگا، ناکۆکیەکی گاڵتەجار دەبینین، واتە لەلایەک باڤێڵ بەیاردەری سەرەکیە و خاوەنی هەموو بەیارەکە بە ویست و مەبەستی خۆی مامەڵەی تاوانبار دەکات، لەلایەکی تریشەوە واتە دادگا دەسکەلای یاری دەستی باڤێڵ. سەرەکی حزبێک بە پەردەو بەبەرچاوی خەڵکەوە بە سانایی ئەتوانێ تاوانبارێک بە دادگایی کردنی پێش وەختە هەرکەسەکی مەبەست بێت دەتوانێ بنێرێتە دەرەوەی کوردستان، یان گەر ئارەزو بکات ڕادەستی دادگای دەکات.
ئەم سینارییە لە یاری مناڵان دەچێت تا حوکمرانی و دەسەڵاتی سیاسی، کە نەک زیاتر نەبونی سەربەخۆیی دادگاو نەبونی سەروەری یاسا دەسەلمێنێت، بەڵکو شەرمەزارکردن و ئابڕوبردنی دادگاو دەسەڵاتی دادگایە.

ئەوەش نابیستین کەسەک لە سەرکردایەتی یەکێتی بێتە سەر هێڵ و بوێری ئەوەی هەبێت و هاوار بکات؛ لاهوری تاوانبار بە دەبێت هەڕەشەی ڕۆشتنە دەرەوەی کوردستانی لێبکرێت، پێویستە ڕادەستی دادگا بکرێت و لە کوردستان دادگایی بکرێت، لاهور لەبەر تاوانەکانی مافی ئەوەی نیە بڕواتە دەرەوە، هەردەبێت بدرێت بەدادگا و دادگایی بکرێت. بەڵام دیارە ناردنی لاهور بۆ دەرەوە کێشەو پلانگیری ترو تاوانی تری لە ناو سەرکردایەتی یەکێتیدا پێ پەردەپۆش دەکرێت، بەجیا لەوەی بەگشتی خەڵکی کوردستان ئەوەیان بۆ ڕۆشنە کە پێگەی دەسەڵاتی بنەماڵە خاوەنی هەمو دەسەڵاتەکانە و بالادەستن، هەروەها دەسەڵاتەکەیان سایەی کردوە بەسەر پاشکە کردنی تەواوی دادگا بە ژێر دەسەڵاتی بنەماڵەو حزب، پێویستە ئەوەش ڕۆشن بێت بیرکردنەوە لەهەر باس و هەوڵێک لە سایەی دەسەڵاتی بنەماڵەدا بۆ داواکردنی سەربەخۆیی دادگا تەنها ئاسنی سارد کوتینەو هەڵەیەکی گەورەیە.
٦/٨/٢٠٢١

دووتاگەریی Dualism.. سامانی وەستا بەکر

دوالیزم: دوتایی، دووتاگەریی و بەبێ خاترگرتن واتە "دووڕووی"، "الثنائیة" Dualism
درۆی هەمووان لەگەڵ هەمووان یان ماسکی دەمووچاو "پێرسۆنا" کە زیاتر بە ماسکی شانۆی گرێکی ناسراوە، ئەمە ساناترین پێناسەیە بۆ چەمکی دوالیزم.
دوالیزم یان دووتایی بەشێکە لە بوونی مرۆق واتە مرۆق لەباشترین کاتەکانیا هەم دووتاگەرە هەم دوو دووتاگەریشی پێخۆشە، تەنها ئەوە نەبێ بەگشتی خەڵک کەمتر هەست بە دووتایی خۆی ئەکات و زیاتر چاوی لەسەر بەرامبەرە،.دووتایی بوونی مرۆڤەکان زیانبەخشنین ئەگەر خودی کەسەکە بەمەبەست دووڕووی بە بارە خراپەکەیا بەکارنەهێنێ ، بەڵام لە ڕۆژهەڵاتی ناوین وە بەتایبەتتر لە وڵاتی ئێمە ئێستا دوالیزم زۆر بەئاشکرا هەستی پێئەکرێ و لەسەر ئاستی کۆمەڵگە بەگشتی و چینی سیاسی بەتایبەتی بۆیە لێرەیا هەوڵئەیەم زیاتر دوالیزم یان دووتاگەریی بناسێنم و چەند نمونەیەکی دیاری هەنووکەیش بکەم بە بەشێک لە بابەتەکە هەتا ڕوونتر و ئاسانتر بگاتە خوێنەر.

مرۆق و دووتایی: هیچ کاتێ مرۆق ناناسرێ تا بەرژەوەندییەکانی نەکەوێتە ژێر هەڕەشەوە، مرۆق کاتێک بوونەوەرێکی میهرەبانە هەتا بەرژەوەندییەکانی پارێزراوبێت بەڵام هەر کە بەرژەوەندییەکانی کەوتە بەر هەڕەشە ئیتر دیووە ڕاستەقینەکەی خۆی پشانئەیا کە "دڕندەی"یە. مرۆق خۆویسترین بوونەوەرە بۆ نمونە، سەگێک هەرئەوەنەی هەگری کەسێ بوو ئیتر بەژیانی خۆی پارێزگاری لێئەکا و بە هەڵج دوو دەییەک خۆی ئەکا بە خواردنی دڕندەیەک تا خاوەنەکەی پارێزراوبێت و ڕزگاربێت، کەچی مرۆق کەین و فرۆشتن بەسەگەوە ئەکات! ئەمەش سەلمێنەری ئەوەیە کە مرۆق بوونەوەرێکی بەرژەوەندی پەرستە نەک چاکەکار.
مرۆق کەی کایەکانی ژیان لە بەرژەوەندی خۆی بەکارئەهێنێ بۆ نمونە هاوسەرگیری، هاوڕێیەتی، کارکردن، بەخشین، هاوکاریکردن، خۆ ئەگەر هەریەکە لەمانە لەبەرژەوەندی نەما ئیتر ڕاستەوخۆ دەستبەرداری ئەبێت و دیوە ڕەشەکەی مرۆق بوون دەرەکەوێ، کاتێ مامۆستا

قوتابیەکەی دەرناچێنە ئنجا ئەتوانە دیوی ڕاستەقینەی ئەو فەرخوازە بناسە، یان کاتێک کەسێک لەکارەکەی دەرەکرێ ئنجا ئەتوانی کەسەکە بەباشی بناسی، واتە مرۆڤ خاوەنی دوو دیووە دیوەکی ئاشکراو بینراو دیار، لەگەڵ دیوەکی شاراوە کە ئەم دوو دیووەی مرۆڤ پێکەوە کەسەکی تەواو پێمان پێئەناسێنە و ئەمەش دوالیزمی مرۆڤ بوونە.

ڕاستگۆی و دەستپاکی و بەخشندەیی و مرۆڤدۆستی و سەرڕاستی…هتد ئەمانە هەموو کەمەڕێ ڕەهەندی جوانی مرۆڤن بەڵام مرۆڤ کاتێک ئەم شتانە جێبەجێ ئەکات کە بەی ئەگونجێ و هیچ لەسەر خۆی ناکەوێ و دژایەتی بەرژەوەندییەکانی خۆی ناکات بەڵام کاتێک کەمترین زیان بەر خودی مرۆڤ بکەوێ ئەوا ڕاستەوخۆ ماسکەکەی دەموچاوی فڕئەیات و ئەکەوێتەوە سەر بنچینەی یان ئەسڵی خۆی و تەنها لەوکاتەشا ئەتوانرێ مرۆڤ وەک خودی بنچینەی خۆی کە هەیە بەبێ ماسک ببینرێ.
مرۆڤ هەمو شتێ ئەکا لەپێناوی خۆشبەختییا، واتە کەی ئاکارە باشەکانی مرۆڤ هەموو لە پێناو خۆشبەختی خودی خۆی و کەسە نزیکەکانیەتی چونکە مرۆڤ بەی نالوێ خراپە، لەئەگەری خراپی مرۆڤا ئەوا خۆشبەختی لەدەستئەیا هەربۆیە مرۆڤ ئەبێ بەناچاری باشبێ تا خۆشبەختی بەدەستبهێنێ.
مرۆڤ دژی درۆیە بەڵام یەکێک لە ئارەزووەکانی مرۆڤ ئەوەیە کە درۆی لەگەڵا بکرێ، بۆ نمونە کەسەکی بەد ڕەوشت کاتێک خۆی دەنیایە ئەوەی ئەیکا بەدڕەوشتییە بەڵام پێی خۆشە درۆی لەگەڵا بکرێ و بە جوانڕەوشت ناوزەندبکرێ، یان مرۆڤی ناشرین بەگشتی و خانمان بەتایبەتی پێیانخۆشە پێیانبوترێ جوانن، ئەی چ سیاسییەکی گەندوڵ و دیکتاتۆر پێیخۆش نیە پێیبوترێ تۆ کاریزما و فریادڕەسی؟

دووتاگەریی لەگەڵ یەکتر: تەی پیاو جوانی خانمان بەلاتەوە گرنگترین شتە کەچی ئەڕەی جوانی مەرج نیە! دەفەرموو بەڕێ چەندین ئافرەتی ڕەشت بەرزو سەرکەوتوو خاوەن بڕانامە ....هتد هەن کە لە زکماکەوە خاوەن پەداویستی تایبەتن و وەک هەر خاتوونەکیتر ئەشتوانن ببنە دایک، تەی پیاویش کە جوانیت بەلاوە گرنگ نیە بەڕێ بیخوازە و بیکە بە هاوبەشی ژیان. لەکەڕێنەوەکانیش باس لەوە ئەکەن کە ئەو خانمانە هەمیشە ماڵیان پێشتەیەو باشترین پێشکەشی مێرد و خێزانەکەیان ئەکەن بەڵام تەی پیاو کە جوانیت بەلاوە گرنگ نیە هەر بە هۆکاری جوانی ئامادەنیت ببی بەهاوبەشی ژیانی، ئەمەش دووتاگەریی پیاو ئەسەلمێنە کە کەی ڕەگەزی مێ لەتەای تەرازوویەک دائەنێ و جوانییەکەشی لە تایەکیتر کەچی ئەشڵێ جوانی گرنگ نیە. ئەمە بە خانمانیش ڕاستە بەڵام ئافرەت لەپاڵ جوانیا گرنگی بەلایەنیتری

پیاوان ئەیات و ئەشێ گرنگ نیە کە لەڕێیا باسکردنی گرنگ نیە، ئەمەش دووتاگەریی هەردوو ڕەگەزە بەرامبەر یەک.
یان ئەتەمبەل، بێگومان ئەوەی هۆکارەکە بە گەیاندن و ئاسانکردنی کارەکان، بەڵام تەی مرۆڤ ئەگەر بێت بلوێ گرانترین و بەرزترین مەدەلەکان هەڵبژێری.

دووتایی و یاسا: هەمووان پێیانخۆشە یاسا هەبێت و جێبەجێشکری، بەڵام لەسەر ئەوانیتر نەک خودی کەسەکە خۆی، هەمووی داوای جێبەجێکردنی یاسا ئەکات کەچی کەسی جێبەجێکاری یاسا زۆر بێزراو ناشرین و پیاوخراپە. کاتێ ڕووی ڕاستەقینەی خود دەرەکەوێ کە یاسا بەسەر خۆیا جێبەجێکرا.
بەشێوەیەکی گشتی خەڵکی پەرلەمانی لە دەسەڵات یان حکومەت بەلاوە پەسەندترە، پەرلەمان یاساکان دروست ئەکات و دەریان ئەکا پاشان حکومەت جێبەجێیان ئەکا، بەڵام کاتێک یاسایەک لە بەرژەوەندی کەمێنە خەڵکا نەبێت ئەوا ڕاستەوخۆ خەڵک و مەدیاش زیاتر هێرشئەکەنە سەر حکومەت و کەمتر ناوی پەرلەمان ئەهێنن، ئەمەش سەلمێنەری ئەویە کە خەڵک یاسای پێباشە بەمەرجێک دژی بەرژەوەندییەکانی خودی خۆی نەبێت بەڵێ دژی جێبەجێکاری یاساکە ئەوەستێتەوە.

لەڕێ بەدواوە دوالیزمی کۆمەڵگە بەجێئەهێڵم و هەندێ دووتایی سیاسی وەک نمونە بە بوونی دوالیزم وەرەگرم.

دوالیزمی ئەمریکا و خۆشباوەڕی کورد:
ئەمریکا هەرگیز دەستی کورد نەبووە بەڵکو دەستی بەرژەوەندییەکانی خۆیەتی لە بەرامبەریشا کورد هەمیشە شاگەشکەی پەیوەندی باش بووە لەگەڵ ئەو وڵاتەیا و بە دەستی خۆی زانیوە بەڵام ئەمریکا هەمیشە کوردی وەک ئامرازێک دژی نەیارەکانی بەکارهێناوە.
لەسەردەمی شۆڕشی ئەیلولا دەستایەتی کوردی ئەکرد بە دورخستنەوەی لە سۆڤیەت و بەکارهێنانیشی دژی سۆڤیەت، لە بەرامبەر ئێراق لە دوای ساڵی ١٩٩١وە کورد ئەو ئامرازە بووە کە ئەمریکا دژی ئێراق پەنای بۆبردووە، لە جەنگی سوریاش جارێکیتر کورد ئەو چەکە بووە کە دژی سوریا و ڕاگرتنی هاوسەنگی هێز لەدژی ڕوسیا بەکاریهیناوە، ئەمە لە کاتێکایە کە هەمیشە کورد لە خەوی شیرینی دەستایەتی ئەمریکایەو ئەو وڵاتەش هەرگیز بیریان لە دروستکردنی جوگرافیایەکی سەربەخۆ بەناوی دەوڵەتی کوردییەوە نەچووە، بگرە هەرگیز لە ئەجندای ئەمریکایا سەربەخۆیی کورد بوونی نیە.
دووتاگەریی ئەمریکا لەگەڵ کوردا لەوەیایە کاتێ ئەبێ بە هاوڕێی کورد کە دەستە دەرینەکانی پشتی تێئەکەن و شوێن پێی لەناوچەکەیا

لاوازئەبە ئیتر بەناچاری قاچێکی لەسەر خاکی کورد جێگیرئەکاو قاچێکیشی هەر لە هەوایایە بەئومێدی ئەوەی کە پەیوەندییەکانی لەگەڵ دەستە دێرینەکنیا ئاسایی بێتەوەو بە هەردوو قاچ لەسەر خاکی دوژمنانی کورد ڕاوەستێ و کوێرانە تەماشای چەوسانەوەی نەتەوەی کورد بکات. بەڵام دووتاگەریی کورد لەگەڵ ئەمریکا لەوەدایە کە کورد هەر دەرس لە مێژوو وەرناگرێ و دەست لەگەندەڵی و خۆخۆری هەڵناگرێ و هەموو هەلکەکانی خستۆتە سەبەتەی کونەکەی ئەمریکاوە و لەبری ئەوەی پشت بە توانای ناوخۆی خۆی ببەستێ هەمیشە چاوەڕوانی دەستێکە کە بەردەوام میوانی ماڵی دوژمنانی کوردە.

تورک و درۆ: سەرەتا ئەبێ ئەوە بوترێ کە تورک دووڕووی بە مەبەست و بە بەرژەوەندی نەتەوەپەرستی بە دیوە خراپەکەیا بەکارئەهێنن.
دوالیزمی تورکە مەنگۆلییەکان و حکومەتەی ئەوەیە کە بە بەرنامە ڕەگەزپەرستی ئەچێنن و ڕق لەناو تورکەکانا بەرامبەر کورد بەپلەی یەکەم و ئەرمەن و نەتەوەکانیتریش بە پلەی جیاواز ئەچێنن ،کەچی کاتێ کەسێکی ڕەگەزپەرستی تورکی تەرانی هێرش ئەکاتە سەر ماڵێکی کورد لە کوردستان و لە شاری کەنیای کوردستان و حەوت ئەندامی خێزانەکە “ باوک، دایک، سێ خوشک و دوو برا” ئەکوژێ، وەزیری ناوخۆی تورک ئەڵێ بابەتەکە پەیوەندی بە نەتەوەو ڕەگەزپەرستییەوە نیە و کێشەی کۆمەڵایەتییە، ئەمە دووڕووی و دوالیزمی تورکە بە بەلاڕێدابردنی ڕای گشتی کە خۆیان لەسەردەمی کەمال ئەتاتورکی نەتەوەپەرستی فاشییەوە بە بەرنامە کاری بۆئەکەن.
لەوەش خراپتر دووتایی و دووڕووی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتییە کە لەبەر بەرژەوەندی ئابوری و ستراتیژی خۆیان بێدەنگی لە بەرامبەر هەموو ئەو تاوانانەیا هەڵبژێرن کە تورکە مەنگۆلی و حکومەتەکانیان ئەیکەنە سەر کورد لەژێر ناوی جیاوازا.

دووتاگەریی هاوسەرۆکانی یەکێتی:
ئەنجامی دوای کۆنگرەی چواری یەکێتی و دەرکەوتنی دوو هاوسەرۆک ناواقیعی و جێگای پرسیاربوو، بەڵام ئەوەی کە لە ٨ی تەموزو ڕۆژانی دواتر تا ئێستاش ڕووئەدەن واقیعیتر و ئەنجامی ڕاستگۆیانەی دوای کۆنگرە بوو بەکەمێک درەنگ کەوتنەوە. هاوسەرۆک بە ڕاگرتنی هاوسەنگی جەندەرییە واتە دابەشکردنی دەسەڵاتەکان لەنێوان نێر و مێ تا دیوە دڕۆزنەکەی دیموکراتی پەداپۆشرێ بەڵام کاتێک کۆنگرە بە هەڵبژاردنی دوو هاوسەرۆکی یەک ڕەگەز کەتایەتە ئیتر ڕاستەوخۆ گوێبیستی پەیامێکی نەبیسترا، نەوترا و بێدەنگ و کپکراو ئەبێت کە بوونی کێشەی دەسەڵاتە لەنێو خێڵی جەلال تاڵەبانی لەسەر میراتی

موڵكداری سیاسی ، هێز و مادی یەكێتی.

هۆكاری گیراكردن “قبوڵ”كردنی هاوسەرۆكی لەلایەن ماڵی تاڵەبانیەوە لە كۆنگرەیا بۆ ئەوە ئەگەڕێتەوە كە لاهوڕ جەنگی پێشتر ئیشی بۆئەوە كردبوو كە بەڕەكە لەژێر پێی ئامۆزاكانی ڕاكێشێ، بەكوردیەكەی لە كۆنگرەیا غافڵگیری كردن. هەرچی ماڵی تاڵەبانیە چاوەڕێی ئەوە نەبوون كە زۆرینەی سەركردایەتی دەنگ بە ئامۆزاكەیان بات بەڵام لەناو كۆنگرەیا هیچ بژاردەیەكیان نەبوو ب□كو زۆر هێمن و بە سیاسەت و بەناچاری بە سیستەمی هاوسەرۆكی ڕازی بوون و بەڵام هەر لەو ساتەوە دانەجیڕێ لە ئامۆزاكەیان دەستی پێكرد.

هەرچی لاهوڕ جەنگیشە بەهەمان شێوە و بەناچاری سیستەمی هاوسەرۆكی گیراكرد لەگەڵ ئەوەی زۆرینەی زۆری دەنگی سەركردایەتی بەدەستهی□نا چونكە ئەیزانی پارەو كلیلی قاسەی یەكێتی لای ماڵی مام جەلالە، بۆیە هەر لەسەرەتاوە لە هەوڵی دروستككردن و بەدەسهی□نانی سامانێكی بارتەقای ئەوەی ماڵی مام جەلال بوو بەڕێگەی جۆراوجۆر، هاوشێوەی هەردوو بنەماڵەی بارزانی و تاڵەبانی و بەرپرسانی تری هەردوو زۆنی زەرد و سەوز كە زۆرترین كارە بازرگانییەكانیان نایاسایی و یاساغ و قاچاغە، ئەو كارەی لاهوڕ جەنگی بۆئەوەبوو كە هەروەكچۆن ئاسایش و دژەتیرۆری كۆنترۆڵ كردووە هەرواش بتوانێ سامانی یەكێتی بكەوێتەلا تا لەو ڕێگەیەوە چاڵەكە قوڵتربكات و هێدی هێدی كوڕانی مام جەلالی تیا نوقمكات و یەكێتی بۆ ماڵی شێخ جەنگی یەكلا ببێتەوە.

هەڵەكەی لاهوڕ جەنگی لەوەیابوو كە نەیزانی بەپارە چەك و هێز ئەكڕێ، پارەكەش لای كوڕانی تاڵەبانی بوو هەربۆیە ئەمان دەستیان زووتر وەشان و لاهوڕ جەنگیان لە نیوەڕۆیا خوارد پێش ئەوەی ئەو بیانكات بەژەمێكی چەوری ئێواران.

بەمە ئەوترێ (دوالیزمی “دوو ڕووی” خێزانی) كە لەیەكاتا ڕازی و هاوسەرۆك بیت و لەهەمان كاتیشا چاڵ هەڵكەنی و دانەجیڕێت بێت لەیەكتری و یاری بە بەرژەوەندی شارێك و هەرێمێكەوە بكەی.

دووڕووی بەرامبەر سلێمانی: جێی نیگەرانیە كە شەڕی بەرژەوەندی خێڵ و بنەماڵە لەسەر هێز و پارە و پۆست و كەسی یەكەم بێت بەڵام لە مێدیاكانەوە باس لەوە بكرێ كە ئەمە لەبەر بەرژەوەندی سلێمانیە، لەكاتێكا هیچ یەكێك لە بنەماڵەی تاڵەبانی و شێخ جەنگی خەڵكی ڕەسەنی سلێمانی نین هەر لەبەر ئەو هۆكارەش هیچ بەزەی و سۆزێكیان بۆ ئەو شارە نیە، ٣٠ ساڵی حوكمڕانی ئەوان گەواهی ئەوە ئەیات كە چیان بەو شارە كردووەو چۆن ڕەوڕەوەی بەرەو پێشچوونی ئەو شارەیان لەبەر قاچاخچێتی و بەرژەوەندی تەسكی حیزبی و خێزانی خۆیان ڕاگرتووە كە هەر خۆیان باڵادەست و تاكەهێز و بڕیاردەری ئەو شارە

بوون، ئیتر ئەم دووڕووی دوالیزمە بەرامبەر سلێمانی لەپای چی کە ئەوە پەنجەکانی یەکتر ئەشکێنن و ئەو پەنجەیەیەی نەشکابێ ئەیکەن بەچاوی سلێمانیا.
ئەوەی لە ٨ی حوزەیران ڕوویا لە سلێمانی دوورو نزیک پەیوەندی بە پاراستنی بەرژەوەندی خەڵک و سلێمانییەوە نیە هەندەی چەسپاندنی دەسەڵاتی خێزانەکەو دوورخستنەوەی خێزانەکیترە لە دەسەڵات، هەڵبەتە نەک لەبەر هاوەڵاتی و بەرژەوەندی گشتی بەڵکو لەبەر بەرژەوەندی کەسی و بنەماڵەی.

ئەوەی لە سلێمانی ڕوویدا دووبارە کردنەوەی مۆدێلەکەی سعودیە بوو کە لەوێش یەکێک لە نەوەکانیی دوو برا، کودەتای کۆشکی کردوو دەسەڵاتی بۆ خێزانەکەی خۆی چەسپاند و لەوێش سیناریۆکە هەر ئەوەی سلێمانی بوو کە دواتر بەسترایەوە بە گەندەڵی قۆرخکردنی بازرگانی و پاراستنی بەرژەوەندی گشتی.
دوالیزمی زۆرینەی حیزبیەکانی هەرێم: ئەبێ ئەوە بزانرێ یەکێتی، سۆسیالیست، یەکگرتوو، کۆمەڵ، بزوتنەوە....هتد هەر وەک پ.د.ک وان و لەلایەن بنەماڵەو لەناو بنەماڵەشا لەلایەن خێزانێکی بچوکەوە خاوندارێتی ئەکرێن تەنها جیاوازی ئەوەیە کە پ.د.ک ڕاستگۆیانە و بێ شەرم و سڵەمینەوە ئەوەی لای هەموو ئەندام و لایەنگر و خەڵکی و سەرکردایەتی حیزبەکە چەسپاندووە کە سەرۆکایەتی و خاوەندارێتی ئەو حیزبە تەنها بۆ خێزانی بارزانییە و لە ئێستاشا هەوڵەکە بۆ ئەوەیە کە بۆ کوڕانی مەسعود بارزانی یەکلابێتەوە، حیزبەکانی تریش هەرهەمان ڕێچکەیان گرتووە بەڵام شەرمن و ترسنۆکن، ڕاستەوخۆ دانی پێانانێن ئەگەرچی ناڕاستەوخۆ کاریشی بۆئەکەن. هەرچی گۆڕان و نەوەی نوێشە لەژێر پرسیاران تەنها حیزبی شوعی خۆی لە بە بنەماڵە بوون پاراستووە.

زیادبوونی بنەماڵەو دوالیزمی حیزبی:
کورد ئەڵێ (ماڵ لەخۆ نەبوو میوانیش ڕووی تێکرد)، لە ساڵی ١٩٩١وە باشوری کوردستان گیرۆدەی سیاسەتی چەوت و خۆپەرستی و قۆرخکردنی دەسەڵاتی دوو بنەماڵەیە و هیوا و ئاواتی خەڵکی کۆتای هاتنی حوکمی بنەماڵەی و خەڵکی بوو کەچی نەک ئاواتی خەڵکی ڕۆژی بەچاو نەبینی بەڵکو بەپێچەوانەوە بنەماڵەی ڕەگی داکوتا و چەکەرەی کرد و ئێستا هەر بنەماڵەیەکیان بوون بە دوو یا سێ بنەماڵە و خێزانی هەمان خێڵ، هەریەکە لەو خێزانانەش ئامادەسازی ئەکا بۆ دەسەڵات، جا لەڕێی کودەتای کۆشکەوە (إنقلاب القصر)وە بێت یان تەسفیەکردن و خوانەخواستە هێزی چەکدارییەوە بێت.

دووررووی بەهاری عەرەبی:

ئەوەی لە تونس ڕووییا ئەو ڕاستییە ئەسەلمێنێ کە ئەمریکا و زلهێزەکان پاشگەزبوونەتەوە لە بەهاری عەرەبی، زستان و هاوین و پایزەکانیان زۆر لە بەهار پێخۆشتربوو بەتایبەتی لەکاتێکا لەبەهارا تەنها ڕیشی درێژو جبە و عەمامە و لەچک و باڵا پۆشی و پاشەکشەی دیموکراسی ڕاستەقینە و کۆمەڵگەی مەدەنی و زۆربوونی هێزی میلیشیا و لێکترازان و گەندەڵی و بێ یاسایان ئەبینی، هەربۆیە هاوشێوەی ئەوەی لە میسر ڕووییا لە تونسیش هەروا تێئەپەڕێ و لێی بێدەنگ ئەبن.

سامانی وەستا بەکر
٢٠٢١-٨-٤ سوید-ستۆکهۆڵم

بۆ ئەوەی ببیتە دیموکرات .. عەبدولسەتار نور عەلی.. و: ئەحمەد رەجەب

بۆ ئەوەی ببیتە دیموکرات (1)
دەستەکانت بخەرە ناو گیرفانی هەژاران
لە پاشماوەکان خاڵی بکەو
تۆ بەیاسای کەرتی تایبەتی پارێزراویت

بۆ ئەوەی ببیتە دیموکرات
پاروو لە دەمی برسییەکان بدزەو
تۆ بە یاسای هۆشمەندی پارێزراویت

بۆ ئەوەی ببیتە دیموکرات
بروانامەی قەڵبی (2) خوێندن
یان مێزەری درۆو ساختە
یان فوتێکردنێکی درۆزنانە بکەو
تاڵان بکە ، برفێنە ، بانقێك بدزە
نەوت بە قاچاغ بەرە !

تێ بە سیستێمی ” پەلەوەرەکان بە سەر شێوەکانیان دەکەون (3) ”
پارێزاویت

بۆ ئەوەی ببیتە دیموکرات و
بەشدارێکی نیشتمانپەروەر
میلیشیایەکی تایفەگەری دروست بکە
یان تیمێکی سەلەفی
یان بەرگرییەکی ئازایەتی
یان باندێکی مافیایی
یان تاقمێکی سیاسی شەلاتی
” تۆ سەرکەوتوویت لە ” گەرەکی هەرکەس بۆ خۆی “

بۆ ئەوەی ببیتە دیموکرات
پەرداخێکی بیکاری شاراوە (4) بخۆرەوەو
بۆ شاراوە
تا بن پەرداخەکەو
قایل بە ! و
قایل بوون گەنجینەیەکە لەناو ناچێت

بۆ ئەوەی ببیتە دیموکرات
ببە بە خوراك بۆفەرو تێکشکاو ! و
بەوەش قایل بە کە گەورەکەیان وتی
ئازادی دیموکراسی دادپەروەری بەبێ قایلبوون
تەنها بە ئاژاوە یان بەلێدان یان بەهێرشێك رووبدات
یان بە گەمارۆی دزەکان سوودبەخش بێت
یان بە سەرۆکێکی دارین بێند بکرێت
ئەوان پەیکەریان کێشا دایاننا جوانیان کرد
فوویانتێکرد گەورەیان کردەوە
درێژیان کرد پانیان کردەوەو
وەك پۆلیس و پاسەوان دایاننا
پاشان فرۆشتیان و کردنیان بە نەعل و گسك
کردیان بە مشکێك لە کونێکدا خۆی بشارێتەوە
یان لە پشتی دیوارە روخاوەکان
وازیان لە خەڵك هێنا بۆ شەرو ئاژاوەو
بۆ دانەکانی درندەو هارین و
بۆ تێرورو کەڵەپەکانی خواردن و
بۆ ئەوەی بە دیموکرات بمێنیتەوەو
شارستیانە لێت رازی بن بۆ ماف و دادپەروەری

به سویاسه‌وه بۆ خاوه‌نی پاپۆره جه‌نگییه‌کان کرنوش ببه
به کاردانه‌وه‌ی پێڵاوه‌کان
دبیته خاوه‌نی گۆرانی وکورسی و دانیشتنه‌کان

شاعیری گه‌وره : عه‌بدولسه‌تار نور عه‌لی**
وه‌رگێڕ : ئه‌حمه‌د ره‌جه‌ب

---

(1) بۆ ئه‌وه‌ی ببیته که‌سێکی دیموکراتی.
(2) ته‌زویر
Birds of feather flock together (3)
4)) بێکاری شاراوه به روسی : скрытая безработица
7/8/2021

** شاعیری گه‌وره‌و لێهاتوو به‌توانا له برایانی کوردی فه‌یلییه، مامۆستایه‌کی دیاری بواری په‌روه‌رده‌و نووسه‌رێکی دره‌وشاوه‌و رۆژنامه‌نووسیکی سه‌رکه‌وتوو خاوه‌نی گه‌نجینه‌یه‌کی شیعره‌و به جوانی کێشه‌و گیروگرفته‌کانی کۆمه‌ڵایه‌تی و سیاسی ده‌خاته‌روو.خاوه‌نی چه‌ندین کتیبه.

.

.

بۆچی فەلسەفە لە یۆنان سەریهەڵدا؟.. ئەردەڵان عەبدوڵڵا

کاتێک سەیری مێژووی فەلسەفە دەکەین، بەتایبەتی فەلسەفەی خۆرئاوایی، یۆنان دەبێتە دایکی هەموو فکر و فەلسەفەی خۆرئاوا و لەرێوە سەرەتای گومان و پرسیارەکان لەبارەی بوون و مرۆڤ و سیستمی سیاسیی و ئابووریی و زانست سەریهەڵدا. لەکاتێکدا یۆنان وڵاتێکی بچووکە، بەڵام کۆمەڵێک فەیلەسوف و زانای گەورەی بۆ جیهان

بەرهەمهێناوە. ئەمەش بۆتە مایەی پرسیار و لێکۆڵینەوە لای زۆربەی مێژوونووسان و فەیلەسوفەکانی جیهان، بۆچی لەم وڵاتە بچووکەی ئەوروپاوە، فکرو فەلسەفەی ئەوروپا لەدایک بوو؟ ئەو هۆکارانە چین کە وایکردووە کە یۆنان ببێتە دایکی فکر و فەلسەفەی خۆرئاوا؟ بۆچی تەنها لە یۆنان لە شوێنێکی تر فەلسەفە سەریهەڵنەدا؟
دیارە لەمەشدا کۆمەڵێک هۆکاری جوگرافیی، مێژوویی، ئابووریی و کۆمەڵایەتیی ڕۆڵی بەرچاویان هەبووە لە سەرهەڵدانی فەلسەفە لە یۆنان.
ئێمە لەم وتارەدا هەوڵ دەدەین ئاماژە بە هەندێک هۆکار و فاکت بدەین، کە ڕۆڵی بەرچاوییان هەبووە لە سەرهەڵدان و گەشەسەندنی فەلسەفە و فکری یۆنانی کۆن.

مانای فەلسەفە
سەرەتا پێمخۆشە لە مانای وشەکەوە دەستپێبکەم، چونکە ئەویش لە زمانی یۆنانی کۆنەوە هاتووە. وشەی Philosophy فیلۆسۆفی لە دوو وشەی لێکدراوی یۆنانی پێکدێت کە مانای خۆشەویستی بۆ حیکمەت دەگەیەنێت، بە یەکەمجاریش وشەی فەلسەفە یان فیلۆسۆفی لەلایەن فەیلەسوفی یۆنانی فیساگۆرسەوە بەکارهات و چووە ناو فەرهەنگی فکری جیهانەوە. فەیلەسوفیش ئەو کەسانە بوون کە بە دوای ڕاستیدا دەگەڕان ئەوەش لە ڕێگەی تێڕامانەوە.
لە سەدەی پێنجەمی پێش زایینەوە، وشەی فەلسەفە و فەیلەسوف لە یۆنان سەریهەڵدا، بەڵام دووبارە با پرسین بۆچی لێرە نەک لە شوێنی تر ئەم دوو شتە سەریان هەڵدا؟

پێگەی جوگرافی
هەمیشە جوگرافیا و کەشوهەوا کاریگەرییان بەسەر مرۆڤەکانەوە هەیە بۆ هەڵبژاردنی شوێنی مانەوە و ژیان. ئەم خاڵە زیاتر فەیلەسوفی ناسراوی فەڕەنسی مۆنتسکیۆ داکۆکی لێدەکات. کاتێک سەیری یۆنان دەکەین، دەکەوێتە سەر دەریای سپی ناوەڕاست و باشووری کیشوەری ئەوروپاوە. هەمیشە کەشوهەوایەکی مام ناوەندی هەبووە. یۆنان سروشتێکی جوانی هەیە، دەتوانیت شاخ و کێوی بەرز ببینیت، هەروەها پێدەشتی کاکی بە کاکی، دەریایەکی شینی پاک و بێگەرد، بوونی چەندین دوورگەی جوان. هەموو ئەمانەش کاریگەرییان لەسەر کەسایەتی مرۆڤەکان دەبێت. وەک (ویلی دیورانت) مێژوونوس و بیرمەندی ناسراوی ئەمریکاییش لە کتێبە بەناوبانگەکەیدا «مێژووی شارستانییەتەکان» دەڵێت: بوونی کەشوهەوایەکی مام ناوەند و ڕووبار و دەریایەکی گەورە، وایکرد کە مرۆڤ وڵاتی یۆنان هەڵبژێرێت و تێیدا بژیی و

شارستانی یۆنانیش سەریهەڵدا.»
دیارە جوگرافیا کەمێک سیفاتی باشی تری بە یۆنانییەکان بەخشی، بەتایبەتی لە رووی کەلتورییەوە.

نەبوونی دەوڵەتێکی ناوەندی بەهێز

ئەم پێگە جوگرافییەشی کەمێک خاسیەتی باشی تری پێ بەخشیوون. یۆنان بە حوکمی بوونی کەمێک دوورگەی بچووک، وایکردووە کە دەوڵەتی بەهێز و ناوندی وەکو لە ناوچەی میزۆپۆتامیا یان چین یان میسر دروست نەبێت، بەڵکو کەمێک دەوڵەتشاری بچووک هەبوون وەکو ئەسینا، تا لە کۆتاییدا ئەسکەندەری مەکدۆنی و باوکی هەموویان دەگرن و ئیمپراتۆریەتی یۆنانی بەهێز دروست دەکەن.
یۆنان وەکو میسر نەبوو کە فیرعەونێکی ستەمکار حوکمی بکات ژیان و ئازادیی تاکەکان پێشێل بکات، نەبوونی ئەم حوکمە ستەمکارەش وایکرد کە خەڵکی ئازادانە بژین و پرسیار لەبارەی هەموو شتێکەوە بکەن و ترسی کوشتن و سزادانیان نەبێت، بە واتایەکی تر «وشە یان قسە» سزای لەسەر نەبوو.
بوونی جۆری دەوڵەتشاریی وایکردووە کە جۆرە سیستەمێکی ئازاد و دیموکرات لە یۆنان دروست بێت بەتایبەت لە ئەسینادا، بەپێی بۆچوونی ویلی دیورانت بێت، باشترین نموونەی دیموکراسی بووە لە مێژووی مرۆڤایەتیدا. بوونی سیستمی ئازاد و دیموکراتیش وایکردووە کە خەڵکی ئازاد بن لە پرسیارکردن و قسەکردن، هەرئەمەش وایکردووە کە بە گومانەوە سەیری هەموو شتێک بکەن. وەکو دەشزانین سەرەتای هەموو فەلسەفەیەکیش بە پرسیار و گومان دەستپێدەکات.
هەرچەندە هەندیک کاتیش دەوڵەتشاری بەهێزیش دروستبووە و خەڵکی چەوساندەتەوە بەتایبەتی لە ئەسینادا، بۆ نموونە لەسەردەمی سوکراتدا. کە لەسەر بۆچوونە فکرییەکان سزای کوشتنی بەسەردا سەپێنرا، هەرچەندە تا ئەمڕۆش یۆنانییەکان لەو کارەیان پەشیمانن و خۆیان بە تاوانبار دەزانن بەرامبەر بە فەلسەفە.

نزیکی لە شارستانییە جیهانییەکانی ترەوە

دووبارە جوگرافیا سوودێکی تری بە یۆنان گەیاندووە، ئەوەش ئەوەیە کە یۆنان خۆی لە نزیک کەمێک شارستانیدا دەبینێتەوە، لە باشوورە دراوسێی شارستانی میسری، کە یەکێکە لە شارستانییە مەزنەکانی جیهان، لە خۆرهەڵاتیشەوە دراوسێی شارستانییە مەزنەکانی میزۆپۆتامیا و ئێران بووە، هەر لە رێگەی ئەمانیشەوە ئاشنایەتی بە شارستانیی هیند و چین هەبووە.
لە کۆندا یۆنان ببووە چەقی هەموو شارستانییە مەزنەکانی ئەوکاتی

جیهان، ئەمانەش چ لە ڕووی فکریی و سیاسیی و ئابووریی و فەرهەنگییەوە، کاریگەریی گەورەیان بەسەر یۆنانەوە هەبووە.

گەشەسەندنی لایەنی ئابووری

لە سەدەی 5 پێش زایینیدا یۆنان گەشەیەکی ئابووری گەورەی بەخۆوە بینی، جگە لە لایەنی کشتووکاڵی، لایەنی بازرگانیش زۆر بەهێز بوو، لەوکاتەدا یۆنان بووە کاروانسەرایەکی گەورە لەنێوان خۆرهەڵات و خۆرئاوادا. ئەمەش وایکرد کە کۆمەڵگەی یۆنانی گۆڕانکاری گەورەی بەسەردا بێت، جگە لە خانەدانەکان، چینی بازرگان و خەڵکی دەوڵەمەند پەیدا بێت. چینێک پەیدا بوو، کە دەیتوانی دەستی بە زانست و کتێبی گرنگ بگات، کۆمەڵێک خۆشگوزەران بژی. بەحوکمی گەشەسەندنی بازرگانی، بواری کەشتیوانیش پێشکەوت، ئەمەش وایکرد کە گرنگی زیاتر بە زانست بدرێت بەتایبەتی لە بواری فەلەکناسییدا. نابێت ئەوەشمان لەیادبچێت، کە بەشێکی زۆری فەیلەسوفانی یۆنان، پێشتر زانا بوونە لەوانە تالیس و فیساگۆرس، کە بە باوکی فەلسەفەی یۆنانی ناودەبرێن.

کاریگەریی ئەفسانەکان

یۆنان پێش ئەوەی ببێتە مەڵبەندی فکرو فەلسەفە، مەڵبەندی کۆمەڵێک ئەفسانەی گەورەیە کە هەتا ئەمڕۆش بە ئەفسانە مەزنەکانی جیهان دادەنرێن بەتایبەتی ئەفسانەی ئەلیادەو ئۆدیسە. ئەم ئەفسانانە ڕۆڵی گەورەیان لە سەر ئەندێشە و بیرکردنەوەی تاکی یۆنانی هەبوو، چونکە ئەم ئەفسانانە باسی ژیانی کۆمەڵایەتیی و سیستمی سیاسی و ئیداریی و تاڕادەیەکیش ئابووریان کردووە. ئەم ئەفسانانە بوونە بەردی بناغە بۆ قسەکردن لەبارەی مرۆڤ، سیستمی کۆمەڵایەتی، بوون، خودا و زۆر شتی تریش. یۆنانییەکان لە ڕێگەی ئەفسانەکانەوە توانییان پەرە بە هونەری گێڕانەوە و نووسین و توانا فکرییەکانی خۆیان بدەن.

نەبوونی دەسەڵاتێکی ئایینیی بەهێز

هەتا ئایینی مەسیحی بڵاونەبۆوە لە یۆنان، کۆمەڵێک ئایینی سروشتی لەناو خەڵکیدا بڵاوبوو، ئەو ئایینانەش نەبوونە هۆی دروستبوونی چینێکی بەهێزی پیاوی ئایینی، کە ببنە پاسەوانی زمان و جەستەی خەڵکی و خۆیان بکەن بە وەکیلی خودا لەسەر زەوی. وەکو نووسەر و بیرمەندی میسریش «محەممەد زەکەریا تۆفیق» دەڵێت: بە ماوەی 8 سەدە قوتابخانەی لیسیومی ئەرستۆ بەردەوام بوو لەسەر خوێندن و وانە وتنەوە بە خوێندکارانی، هەتاوەکو کاتێک ئاینی مەسیحی بڵاوبۆوە بە فەرمانی کوستەنتین قوتابخانەکە داخراوە و فەلسەفەش حەرام کراوە.

لە زۆربەی وڵاتانی جیهان، زۆرجار پیاوانی ئایینی بوونەتە رێگر لە گەشەسەندنی فکر و فەلسەفە، بەڵام یۆنان پێش ئەوەی ببێتە مەسیحی، ئەم کێشەیەی نەبووە.

بوونی قووتابخانەی فکریی و زانستی بەهێز

هەمیشە بە پێشکەوتنی هەر شتێک پێویستیت بە ژێرخانێکی بەهێز هەیە، جا شتی فکریی بێت یان تەنانەت پیشەیی بێت، بە هەموو شتێک پێوستیت بە مامۆستا و قوتابخانە هەیە تاوەکو خوێندکارانی وانەی تێدا بخوێنن و ئەزمونی خۆیان تاقیبکەنەوە و توانا فکریی و جەستەیەکانی خۆیان تێدا بەرجەستە بکەن. هەر لە دێر زەمانەوە بەتایبەتی لەسەردەمی فیساگۆرسەوە قوتابخانەی فکریی و زانستی پەیدابوو، دواتریش لە سەردەمی ئەفلاتوندا بە یەکەمجار قوتابخانەی تایبەت بە فکر و فەلسەفە کرایەوە کە بە ئەکادیمای ئەفلاتون دەناسرێت.
جێگەی ئاماژەیە تائیستا لە تەواوی زمانە ئەوروپییەکاندا وشەی « ئەکادیمی» بە خوێندنی زانکۆیی دادەنرێت. لە دوای ئەفلاتونیش، ئەرستۆ قوتابخانەی لیسیومی فەلسەفی دانا، ئەویش هەمان رێچکەی مامۆستاکەی دەگرتە بەر.
بوونی ئەم قوتابخانە زانستیی و فکریی و فەلسەفییانە رۆلی ئەجگار گەورەیان هەبوو لە بەرهەمهێنانی زانا و فەیلەسوفی مەزن لە یۆناندا. چونکە لە رێگەی ئەو قوتابخانانەوە، خوێندکارانی فێری زانست و فکری نوێ دەبوون، هەروەها لە رێگەی رەخنە و مشتومڕ و دیالۆگیشەوە، فکری نوێ لەدایک دەبێت. ئەگەر کەسێک نەبێت تۆ فکرەکانی خۆتی بە باس بکەیت و کەسیش نەبێت رەخنەت لێبگرێت، ناتوانیت بیری راست و دروست بەرهەم بهێنیت.

دەرئەنجام

دیارە کۆمەڵێک خاڵی گرنگی تر رۆڵی بەرچاویان هەبوو لە پێشخستنی زانست و فکر و فەلسەفە لە یۆنان، لەپێش هەمووشیانەوە بوونی ئاشتیی و ئارامیی، بەڵام بەداخەوە لەپاش داگیرکردنی یۆنان لەلایەن تورکەکانەوە، چرای فکر و فەلسەفە بەتەواوەتی لەم وڵاتە دەکوژێتەوە، ئەمەش دەریدەخات کە تورکەکان چ زیانێکی لەو وڵاتانە داوە کە داگیری کردووە.
راستە یۆنان لە سەدەکانی پێشوودا مەڵبەندی فکر و فەلسەفە و زانست بوو، چرایەک بوو کە هەموو ئەوروپا و جیهانیشی رووناک کردەوە، بەڵام بەداخەوە ئەم چرایە بە داگیرکردنی ئەم وڵاتە لەلایەن تورکیاوە، دەکوژێتەوە، پاشان وڵاتانی تری ئەوروپایی جێگەی یۆنان

دەگرنەوە لە پێش هەمووشیانەوە ئیتالیا و فەرەنسا و ئەڵمانیا.

سەرچاوە:
Susanne Haiden.Wo und warum entschtand Philosophie. www.univie.ac.at
Griechische Philosophen: Alles durchdacht. /www.geo.de
الفلسفة: العوامل التي ساعدت في ظهورها، ولماذا اليونان؟. www. sotor.com
ويل ديورانت. قصة حضارة. ترجمة : محمد بدران. الجزء السادس. دار الجبل. بيروت. 1988
طاليس ملطي. قصة فلسفة.ترجمة من فرنسية: السيد عبدالله حسين.الطبعة الاولى. مكتبة الثقافة الدينية. قاهرة. 2007.
ديف روبنسون. جودي جروفز. اقدم لكم الفلسفة. ترجمة : امام عبدالفتاح امام. مجلس الاعلى للثقافة. 2001

چی دەگێڕینەوە بۆچی دەگێڕینەوە؟!.. سەدیق سەعید ڕواندزی

چەند سەرنجێك لە بارەی كتێبی (بەرلین) ی داستان بەرزان

هەموو گێڕانەوەیەك، بەهایەكی زمانی، مێژوویی، فەرهەنگی و ئەدەبی نییە. بەڵكو گێڕانەوە ئەو كاتە بەهای دەبێت، كە پەیوەست بێت بەو ڕووداوانەی ڕوویانداوە و لە گێڕانەوەیاندا، شوێنێك لە هزر و یادەوەری ئێمە دەگرن. ئەگەر هەموو ڕووداوێك، سەفەر و گەشتی تایبەتی بۆ ئەوروپا و بینین و بەركەوتنێكی ئاسایی بە ژیان و جوگرافیای ئەوروپا، شایەنی گێڕانەوە بن و كەرستەی گێڕانەوە بن، بێگومان ئێستا نیوەی كورد یاداشتنووس دەبوو. لە ئەدەبی فۆلكلۆری كوردیدا، لە داستان و حیكایەتی میللیدا، تەنها ئەو چیرۆكانە گێڕدراونەتەوە، كە زەمەن لە دوای زەمەن، لە ڕێی كرداری گێڕانەوە ماونەتەوە و بەهایەكی مێژوویی و ئستاتیكیان هەیە. بۆ نموونە:_

کە باسی شیرین و فەرهاد دەکرێت، وەك داستانێکی خۆشەویستی، گێڕانەوە پەیوەستە بەو خۆڕاگریی و قوربانیدانەی فەرهاد لە پێناو شیرین دەینوێنێت و کێوی بێستوون کون دەکات. ئەوەی هێز و وزەی مانەوە بە گێڕانەوەکە دەدات، خودی عەشقەکەیە. مەگەر ئێمە ڕۆژانە و لە مێژووشدا، پەیوەندی خۆشەویستی نێوان هەردوو ڕەگەزەکە نابینین؟ بۆچی لە ڕووی مێژووییەوە نەماونەتەوە و ناگێڕدرێنەوە؟ چونکە شایەنی گێڕانەوە نین. کە باسی سەردەمی شاخ و شۆڕشی دەکەین، گێڕانەوە لێرەدا پەیوەستە بە باسکردن و گێڕانەوەی ئەو شوناسە بەرگریی و قارەمانیەتییەی کە پێشمەرگە لە شاخ نواندوویەتی. باسکردنی پێشمەرگە و سەردەمی شاخ، باسکردنی کەسەکان نییە، بەڵکو باسکردنی ڕووداوێکی مێژوویی گەورەیە، کە بەهای زەمەنی و سیاسی و شۆڕشگێڕی خۆی هەیە و لە ڕێی گێڕانەوەوە ئەوانیتر پێی ئاشنا دەبن. خەسڵەتێکی دیکەی کردەی گێڕانەوە، بە زەمەنیکردنە، بەو مانایەی، ئەو گێڕانەوەیە دەکرێ لە هەموو زەمەنێك و وەك کردەیەك بگەڕێینەوە سەری. لە ڕاستیدا ئەوەیە سیحری گێڕانەوە، وەك کردارێکی زمانی و هزریی و مێژوویی. ئەگەر لە دووتوێی دەقێکدا، ئەو بە زەمەنیکردنە بوونی نەبوو، ئەوا گێڕانەوە تا ئەو شوێنە بۆ دەکات کە خوێنەر کتێبەکە تەواو دەکات و ئیدی دەچێتە پەراوێزی مێژوو. بەڵام سیحری گێڕانەوەی هەر ڕووداوێك، لە ناو گرنگی خودی ڕووداوەکە دایە لە ڕووی مێژووییەوە. وەك سەرەتا ئاماژەمان پێکرد، هەزاران ساڵی دیکە، داستانی شیرین و فەرهاد بگێڕدرێتەوە، نە لە گێڕانەوە دەکەوێت، نە لە ڕووی مێژووییشەوە ون دەبێت. چونکە ئەو ڕووداوە وەك داستانێك، هێزی گێڕانەوەی تێدایە. کەواتا چییەتی گێڕانەوە گرنگە، نەك چۆنییەتی گێڕانەوە. با زمانی گێڕانەوەی بیۆگرافیایەك، ڕووداوێك و بەسەرهاتێك، زۆر لە ئاستێکی هونەری و ئستاتیکی باڵاو جوانیش دابێت و ببێتە جێی سەرنجی خوێنەریش، بەڵام دوا جار، ناوەڕۆکی ڕووداوەکە بەها و مانای هەیە و دەبێت، نەك چۆنییەتی گێڕانەوەی ڕووداوەکە.. گێڕانەوەی هەر ڕووداوێك، دواجار پانتایەك لە ڕووبەرە گشتییەکە دەگرێت و دەبێتە ڕووبەرێك بۆ ناسینەوەی ئەدگارەکانی نەوەیەك و زەمەنێك و شوێنێك. دەشێ لە ڕێی گێڕانەوەی یادەوەرییەکانی کەسێك لە زەمەنێکی دیاریکراودا، بەرگەلێك ڕووداوی مێژوویی، سیاسی و کۆمەڵایەتی بکەوین و لە پەراوێزی ئەو ڕووداوانەوە، خاسیەتەکانی نەوەیەکی ڕۆشنبیری، یان سیاسیمان بۆ دەربکەوێت، کە پێشتر پێی ئاشنا نەبوو بین. بۆیە گێڕانەوە، کردەیەکی دووسەرەیە و هەر تەنها بگێڕەوە ڕۆڵی تێدا نابینێت، بەڵکو بۆ گوێگرەوەش تیایدا بەشدارە. بۆیە گوێگرەوە، دەبێ بزانێت چی دەگێڕێتەوە؟ ئایا ئەوەی دەیگێڕێتەوە، مانایەك و بەهایەکی بۆ

بگێڕەوە هەیە؟ لێرەوەشە هێزی کردەی گێڕانەوە دەردەکەوێت. بێگومان هەڵەیەکی کوشندە دەکەین، ئەگەر پێمان وابێت، دەشێ هەموو شتێك بگێڕینەوە، هەڵبەتە لەبەر ئەوە نا کە ناتوانین، لە بەر ئەوەش نا، کە نەکرێتە تیمەی نووسین، بەڵکو زۆر بە سادەیی لەبەر ئەوەی دەبێ بزانین ئەوەی دەیگێڕینەوە، شوێنێك لە هزری خوێنەر دەگرێت و هیچ بەهاو بایەخێکی بۆی هەیە؟ ئەگەر کردەوە و ڕەفتارو چەلەحانێ و گەمە و گاڵتەی منداڵی و دۆڕان و شکستەکانی عەشق و دڵشکانە زۆر کەسی و تایبەتییەکانمان، شایەنی گێڕانەوە و کەرستەی گێڕانەوە بن، وەك ئەوەی (داستان بارزان) تێی گەیشتووە، بێگومان ئەوکات هەموو کورد داستاننووس و ڕۆماننووس دەبوو. چونکە هیچ مرۆڤێك لەو جوگرافیایەی خۆمان نییە، ڕووداوێکی کەسی و تایبەتی نەبێت و بە جۆرێك لە جۆرەکان، نیگەرانی و دڵشکاندنێکی لەو ژیانە نەبێت. لە گێڕانەوەدا، ڕووداوە زۆر کەسی و تایبەتییەکان بۆ خوێنەر، هیچ بەهایەکی نییە، بەڵکو ئەوەی بەلای ئەوەوە گرنگە، ناسینەوەی ئەدگارە مێژوویی و زەمەنێك و شوێنێك و قۆناغێکی ژیانی گشتی و کۆمەڵایەتییەکەیە. بۆیەشە گەر سەرنج لە یاداشتنامەی هەموو ئەو کەسانە بدەین کە ژیانی خۆیان گێڕاوەتەوە بۆ نموونە (مسعود محەمەد و هەژار و موکریانی) و گەلێك نووسەری دیکەش، خوێنەر بەر جۆرەها مەعریفە و زانیاریی جۆراو جۆر دەکەوێت و ڕووبەرێکی گەورەی لە نادیاری ژیانی سیاسی و ئەدەبی و کۆمەڵایەتی ئەو کاتی بۆ دەردەکەوێت. هەر ئەمەشە وا دەکات ئەم یاداشتانە، تا هەتایە لە هزر و یادەوەری خوێنەران بمێنەوە و نەکەونە پەراوێزی مێژوو. لە یاداشتدا، گێڕانەوە هێڵێکی ئاسۆیی هەیە و پەیوەستە بە زەمەن، مێژوو، شوێن، ڕووداو. بە پێچەوانەوی ئەو گێڕانەوەیەی کە لە ڕۆماندا هەیە و دەکرێ بە هۆی تەکنیکەوە گێڕانی بە سەر دابێت. بۆیە خوێنەر کە یاداشت دەخوێنێتەوە، واتا مێژوو دەخوێنێتەوە، ڕووداو دەبیستێت. یاداشت ئەوە نییە وەك بەشێکی زۆری نووسەرانی ئێمە، بە حەسانەوەی ڕۆخ دەریا و بینینی کچە چاوشین و پرچ زەردەکانی ئەوروپا تێی گەیشتوون و دواتر دەیکەنە کتێب و نووسین و خۆیانی پێیەوە هەڵدەکێشن. ئەمە کاری نووسەرە بۆ فیکر و هەژار و داماوەکانە، کە شتێکیان نییە بۆ نووسین و بۆ گێڕانەوە. بە داخەوە ئەوە ئێستا بۆتە مۆدێل لە دنیای نووسینی ئێمە و تەنانەت نووسەرانێکی گەنج، شەڕی نێو کۆڵان و چەلەحانێی منداڵی دەنووسنەوە و بێ شەرمانەش ناوی دەنێن یادەوەری و یاداشت و ڕۆمان. وەك ئەوەی ئەوان، ڕۆڵێکی گەورەی مێژوویی و نەتەوەیی و شۆڕشگێڕی و سیاسی و ئەدەبییان گێڕا بێت. دەکرێ گەشتی ژیانمی مەسعود مەحەمەد، کە مێژووی سەد ساڵی وڵاتێك باس دەکات، بەراورد بکەی بە کتێبی

(بەرلین کتێبی پەناهەندەیی من) و هەردووکیشیان ناویان بیرەوەری بێت؟ کە یاداشتەکانی عەلی وەردی دەخوێنینەوە، شارەزایی سایکۆلۆژیای تاکی عێراقی و سۆسیۆلۆژیای ئەو کۆمەڵگەیە بە گشتی دەبین. واتا دەزانین چییە ئەوەی دەگێڕدرێتەوە و مەبەست لە گێڕانەوەی چییە. یەکێك لە خەسڵەتە دیارەکانی نەوەی هەفتاکان و هەشتکانی ڕۆشنبیریی کوردی ئەوەیە، کە نەوەیەکە کەرستەیەك و یادەوەرییەکی بە هێزو بە بەهای هەیە بۆ گێڕانەوە و بشێ بیگێڕێتەوە و تەنانەت شانازیشی پێوە بکات. ئەو نەوەیە، کە نەوەی کتێب و سیاسەت و شۆڕشگێڕیی و خەبات بوو، نەوەیەکە دەوڵەمەند لە ڕووی یادەوەریی و ڕووداوە کەسی و تایبەتی و گشتییەکان. ئەم نەوەیە، کە بوونەوەری ڕاستەقینەی نێو کتێبەکان بوون، گەلێك خاسیەتی ئەدەبی و هونەریی و سیاسییان هەیە، کە لە پەراوێزییەوە قۆناغەکە و سەردەمەکەش دەناسینەوە. بۆیە کە یادەوەری ئەو نەوەیە دەخوێنینەوە، ئاشنای مێژوویەکی گەورە لە کایەی سیاسی و ئەدەبی و شۆڕشگێڕیی و ژیانی کۆمەڵایەتی دەبین. بەو پێیەی ئەوەی دەگێڕدرێتەوە، خود نییە، بەڵکو بابەتە، کە لە ڕاستیدا هەر ئەوەشە، کەرستەی ڕاستەقینە و بە بەهای گێڕانەوەی یادەوەری. چونکە خود، تەنها بگێڕەوەیە و بابەتەکە ڕووبەری گێڕانەوەکەن و خوێنەریش بۆ گێڕەرەوەیە، لێرەوەش ڕایەڵێك ئێمە بە ڕابردوو دەبەستێتەوە. خوێنەر بۆچی ڕابردوو دەخوێنێتەوە؟ بۆچی دەگەڕێتەوە سەر زەمەنی دوێنێ؟ بێگومان بۆ ئەوەی بزانێت چی ڕوویداوە و ڕووبەرە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکەی ژیان چۆن بووە. لێرەوەش گەر سەرنج بدەین دەبینین، هەموو گێڕانەوەکانی نەوەکانی پێشووتر، گێڕانەوەی گشتین و تایبەتی و کەسی نین. ئەو نەوەیە، لەلایەکەوە هەم ڕۆڵێکی لە ژیانی ئەو کاتدا هەبووە و هەمیش ئاگایانە و ڕۆشنبیرانە، دەزانێت کە هەموو شتێك بەهای گێڕانەوەی نییە و ناکرێت نووسین هێندە بێ ئەرزش و بێ ناوەڕۆك و بێ بەها بکرێت. هەر ئەمەش جیاوازی نێوان نەوەی هەفتاکان و هەشتاکان، لەگەڵ ئەو نەوەیەی دوای ڕاپەڕین و بە دیاریکراویش دەیەی دوو هەزارەکان . نەوەی نوێی دوای ڕاپەڕین، نە هێزی گێڕانەوە، نە کەرستەی گێڕانەوەی نییە. نەوەیەکە یادەوەرییەکی لاوازی هەیە و هیچ پێگەیەکی سیاسی، هزری، ئەدەبی و هیچ داهێنانێکی گەورەی ئەوتۆی نییە، بشێ بیکاتە کەرستەی گێڕانەوە. بە دەربڕینێکی تر، ئەو نەوەیە لە ڕووی (ڕووداو) وە، هێندە نەوەیەکی هەژارە، بۆیە گێڕانەوەش لەو بابەت و ڕووداوە سادە و بێ مانا و بێ ئەرزشانە دەبینێتەوە، کە خوێندنەوەیان نەك بایەخی نییە بۆ خوێنەر، بەڵکو کە لە خوێنەوەیان دەبێتەوە، قێز لە نووسین و وشەش دەکاتەوە. بۆ ئەوەی بگێڕینەوە، دەبێ کەرستەیەکی گەورەی گێڕانەوەمان هەبێت. بە

تەنها زمانی گێڕانەوە، بەس نییە بۆ ئەوەی نووسینەکانمانی پێ بڕازێنینەوە، بەڵکو ناوەڕۆك، پەیام و ڕووداوەکان گرنگن. چونکە دواجار هەموو گێڕانەوەیەك پەیوەستە بە کات و شوێن و لەوە گرنگتریش ڕووداوێکەوە. دەشێ ڕووداو بە ڕوحی گێڕانەوە بزانین. بەڵام بێگومان هەموو ڕووداوێك نا، چونکە ژیان پڕە لە ڕووداو، بەریەککەوتن و بینین، ئەگەر ئەمانە هەموویان هێز و مانای گێڕانەوەیان تێدا بێت، ئەوا ئەرزش و بەهای ڕووداوە گەورە ڕاستەقینە و نەمرەکان نامێنێت. بۆیە دەبێ بزانین چی دەگێڕینەوە، بەهانەیەکمان بۆ گێڕانەوە هەبێت. لەو ڕوانگەیەشەوە کاتێ لە خوێندنەوەی کتێبی (بەرلین کتێبی پەناهەندەیی من) کە(داستان بەرزان) نووسیویەتی بوومەوە، ئەو پرسیارەم لە خۆم کرد، بە ڕاست من چیم خوێندەوە؟ نووسەری کتێب چیمان بۆ دەگێڕێتەوە؟ ئایا ئەوەی گێڕاویەتییەوە شایەنی ئەوەیە خوێنەر گوێی لێ بگرێت؟ ئەم کتێبە باس لە ساتەکانی بەرککەوتنی نووسەر بە ژیانی پەناهەندەیی و بە تایبەتیش خۆزانی دەکات. کاتێ ناونیشانی کتێبەکە دەبینین، بیرمان بۆ ئەوە دەچێت کە ناوەڕۆکی کتێبەکە، باسێکی گرنگی فەلسەفی، پەروەردەیی و هزری خۆرئاوایە. یاخود باس لە کێشە و گرفتەکانی ژیانی پەناهەندەیی، لە ئاستی کولتووری، ڕوحی پەروەردەیی دەکات. بۆیە نووسەر بە ئاگایانە ئەو ناونیشانەی بۆ کتێبەکەی داناوە، بۆ ئەوەی سەرنجی خوێنەر ڕابکێشێت و بەو ناونیشانە جوانەوە، فریوی بدات تا کتێبەکەی بخوێننەوە. بەڵام کاتێ دەچینە قووڵایی ناوەڕۆك و ڕستە و ئاماژەکانی نێو کتێبەکە، بە داخەوە گاڵتەجارییەك بە ناوی گێڕانەوە دەبینین، کە خوێنەر شەرم دەکات باس و بابەتی لەو شێوەیە بە ناوی یاداشتنامە بخوێنێتەوە. نووسەری کتێبەکە، چونکە فۆکسی لە سەر شتە بچووك و بێ ئەرزشەکانە، ئیدی خەیاڵی گێڕانەوەشی لە چوارچێوەی ئەو بچووکییە تێ ناپەڕێت. ئەم کتێبە، بەسە بۆ ئەوەی بزانین نووسەری کتێبەکە، چۆن لە ژیانی پەناهەندەیی گەیشتووە و چی ئەزموون کردووە لەو ژیانە، ئایا دەرەنجامی بەرکەوتنی خۆی وەك تاکێکی خۆرهەڵاتی بە کولتووری خۆرئاوا، توانیویەتی داهێنانێکی گەورە بکات و لەو کتێبەی خۆیدا بیخاتە ڕوو؟ با سەرنج لە ناوەڕۆکی کتێبەکە بدەین، کە خۆی باشترین وەڵامە بۆ ئەو پرسیارەی ئێمە. با بزانین، (داستان بەرزان) کە بنووسانێکی زۆر، بە دەنگێکی دیار و بە توانای نەوەی دوای ڕاپەڕینی دەزانن، لە کتێبەکەی خۆیدا چیمان بۆ دەگێڕێتەوە؟ داستان دەنووسێت:(سەرم بۆ تەماشایەکی کێر و گونم نەوی دەکەم، سەرەکەی نووساندووە بە بەشی پێشەوەی سیفۆنەکەوە، هەر یەك لە گونەکانیشم بە پشتەوەیدا شۆڕبوونەتەوە، دیارە بە گشتی بۆ تاقەتن. من حەز ناکەم ئەوان بەو غەمگینییە ببینم، چێرێك زەیتی

زەیتوون، لە نێو لەپی دەستی ڕاستم دەسووم، مەساجێك بۆ شان و ملی دەکەم (مەبەستی چووکییەتی) دەیلاوێنمەوە، لە پی دەستمی بۆ دەکەم بە بڕێ‌یەکی تەسك و کە بە ئاستەم بتوانێ هاتووچۆی تیا بکات و دەستم دێنم و دەبەم، گەرمتر لە نێو لە پم دەیکوشم، سوور هەڵدەگەڕێت و بەشێوەی قارچکێك هەڵدەتۆقێت، تاکو درێژییەکەی دەگاتە نێزەدە سانتیمەتر و ڕەپ و قینج دەردەکەوێت. لا 86 و 87) ئەگەر وەك کردەی گێڕانەوە، بڕوانینە ئەو بابەتە، ئەوا دەبێ پرسیار بکەین کە ئاخۆ ئەو حاڵەتە چ گرنگییەکی هەیە بۆ خوێنەر؟چی نوێی پێ ئاشنا دەکات؟ بێگومان لێرەدا ئەوە دەردەکەوێت کە هەموو گێڕانەوەیەك بەهای نییە. گێڕانەوە ئەو کاتە شوێنی خۆ و جێگەی خۆی دەگرێت، کە ڕووداوێکی گەورە هەبوو. ئەوەی داستان دەیگێڕێتەوە، لە دیمەنی بێ بەهای پۆرنۆیەك دەچێت، کە کەسانێکی تێنوو بە سێکس کە بێتە گرێی دەروونی لایان، وەك نووسەری کتێبەکە سەیری دەکەن. بڕوام وایە، ئەو بۆ ڕتووشییە لەباسکردنی سێکس، گرێیەکە لای نووسەری کتێب و ڕێکەوت نییە، چونکە ئەو لە شیعرەکانیشدا، گرنگییەکی زۆر بەو دیمەنە پۆرنۆیانە دەدات. بۆ نموونە لە شیعرێکیدا لە کۆمەڵە شیعری (ئەستێرەکان برینی مرۆڤن) دەنووسێت:

دەمەوێت دەست لە مووەکانی بەرت بدەم
بەر تەڕایی نێوان ڕانەکانت بکەوم
لیکی دەمت کە لە سەرم دەبوویت
دەتکاییە نێو دەممەوە. زۆرجار بیری لێ دەکەمەوە.

. ئەم جۆرە لە گێڕانەوە، دەریدەخات کە بەشێکی زۆری ئەو نەوەیە، چ یادەوەریەکییان هەیە تا بیگێڕنەوە. بەڕاست ئەم باسە بۆ ئەرزش و سووك و بێ بەهایانە، شایەنی ئەوون وەك یادەوەری بنووسرێنەوە؟ گریمان کەسێك، هەرزەکار و مێرمنداڵێك و قوتابییەکی بچووکی قۆناغی بنەڕەتی، یان کەسێکی نزیکی نووسەر، بە ڕێکەوت ئەو کتێبە بێ بەهایەی دەست کەوت و خوێندییەوە، چی لادروست دەبێت؟ فێری چ جۆرە پەروەردەیەکی دەروونی، سێکسی و کۆمەڵایەتی دەبێت؟ دەکرێت نووسەرێك لە کتێبدا، خوێنەر فێری (دەستپەڕ لێدان بکات؟!). دوای ئەوەی دەستی بە خووەکە کرد، با بزانین نووسەری کتێبەکە کە دەگاتە ئۆرگازم و تێراوەکەی فڕێ دەدات، چ گاڵتەجاڕییەکی دیکە، بە ناوی گێڕانەوەی یاداشتەکانی دەنووسێت:(لە ناکاو، ئاوێکی خەستی هەڵبزرکاو، لە کۆرمەوە دەکەم بە دەم و چاوی هەموو ئەوانەی بە خۆیان و تیرەکانییان، بە خۆیان و گوێزانەکانییانەوە، دێنە بەرچاوم، دەیکەم بە دەم و چاوی دواین ژنی ژیانم، بەو ڕۆژگارە

تەنگە. لا 88) جۆرە نەخۆشییەك هەیە، ئەگەر هەڵە نەبم سادیزمی پێ دەگوترێت و تیایدا مرۆڤ، چێژ لەو دیمەنە ڕقاویی و خوێن و ئازاردانانە بە تایبەتیش لە سەرووبەندی پرۆسەی سێکسیدا دەبینێت. نووسەری ئەم کتێبەش، چێژ لەوە دەبینێت، کە تێواوەکەی بکاتە دەم و چاوی ژنەکان و مرۆڤەکان، وەك ئەو سووکایەتییەی گەلێك جار، لە دیمەنە پۆڕنۆییەکاندا، دەیبینین و دەکەوێتە بەرچاومان. جیاوازییەکە لەوەدایە، کە لەویان بە وێنە و لەمیان بە نووسین، وێنەکان دەبینین و دەخوێنینیەوە، بەڵام دواجار هەردووکییان لە یەك خاڵدا یەکدەگرنەوە، ئەویش ڕوئیاو عەقڵییەتەکەیە بۆ سێکس و ژن. مرۆڤ بگاتە هەر بارێکی ئاڵۆزی دەروونی و تووڕە بوونێك، هێشتا نابێ ئەو مافە بە خۆی بدات، سووکایەتی بە مرۆڤ و ژن لە ژێر ناوی گاڵتەجارییەك بە ناوی یاداشت بکات. گەورەترین سەرمایەی ژیان مرۆڤە. مەگەر ئێمە بۆ چی دەگێڕینەوە و بۆ کێی دەگێڕینەوە؟ مەگەر مرۆڤ لە نووسین و ئەدەب گەورەتر نییە؟ نووسەر بەردەوام دەبێت لە باسکردنی ئەو دیمەنە پۆڕنۆیانە و ئەمجارەیان دەنووسێت:(بە ڕاستی ئەو دەستپەڕانەی بە هۆی شامپۆ و سابوونەوە لێم دەدان، چێژێکی خۆشتریان هەبوو، وەك ئەوانەی بە هۆی تف و لیکی خۆمەوە. لا 132) هەروەها دەنووسێت:_(بۆ یەکەم جار قوزی ئافرەتم لە وێنەدا بینی، بوونی تۆپەڵە مووێکی ڕەش کە تەواوی قووزەکەی داپۆشیبوو. لا 133) بە ڕاست ئەم قسە بازاڕییانە، هی ئەوەن بکرێنە کتێب و بە ناوی یاداشتە ڕۆمان چاپ و بڵاو بکرێنەوە؟ ئایا ئەم بابەتە بازاڕییانە، شایەنی ئەوەن خوێنەر کاتی خۆیانی بۆ تەرخان بکات؟ دواجار دەبێ داوای لێبووردن لە خوێنەرە سەنگینەکانی ماڵپەڕی سەنگینی دەنگەکان بکەم، کە من ئەو قسە بازاڕییانەم بۆ گواستونەتەوە. بەڵام گرنگە هەمووومان بزانین، ئەو نەوەیەی دوای ڕاپەڕین، چی هەیە بۆ مانی بگێڕێتەوە؟ چی دەگێڕیتەوە تاکو پێناسەی خۆیمان بۆ بکات؟ ئایا یادەوەرییەکانی شایەنی نووسینەوە و گێڕانەوەن؟!

پەراوێز: ناوی کتێب، بەرلین کتێبی پەناهەندەیی من، نووسینی: داستان بەرزان، بڵاوکراوەی: یاسەمین، چاپی یەکەم _سلێمانی 2021.

"ڕۆمانی کوردی لە نێو ڕەوت و دیدە جیاوازەکانی ئەدەبی جیهانی، لێکەوتە و کاریگەرییەکانی".. دڵشاد کاوانی

دڵشاد کاوانی: فرەڕەهەندی بنەمایەکی بەهێزە بۆ دیاری کردنی ڕۆمانی باش و ناوازە. ئەوانەی زمان سادە دەکەنەوە چیرۆک چڕدەکەنەوە ئەمانە نووسەرانێکن پانتایی بیرکردنەوەیان بچووکە و هێڵگەی مەعریفەیەکی پتەو و بەهێز نین.

دڵشاد کاوانی: کۆمەڵێک ڕۆمانووسی تازە پەیدابوون فێری ئەوە بوون دەڵێن دەبێت ڕۆمان زمانی سادە بێت و گرێی گاڵی تێدانەبێت، دەیانەوێت خۆیان لەگەڵ خوێنەرانیان بگونجێنن من پێم وایە پانتایی بیرکردنەوەی ئەم ڕۆمانووسانە خۆی سادە و ساکار و بۆ ئەوەی خۆشیان هەست بەوە بکەن لەگەڵ ئاستی خوێنەرەکانیان دابەزیوون.

دڵشاد کاوانی: مێژووی ڕۆمانووسانی جیهانی ئەمەی سەلماندووە، کە هەموو ئەو ڕۆمانانە سەرکەوتووترن کە لە گەڕانەوەی ڕووداوەکان فرەیی و هەمەچەشنی زێدەتر سەرکەوتووترن لەوەی کە ڕۆمانووس یەخەی تەنیا یەک ڕووداو بگرێت و تا کۆتایی بە دوای دابچێت.

لێکۆڵینەوە: دڵشاد کاوانی ڕۆمانووس و ڕەخنەگر.

پێشەکی:.

ڕۆمان وەک دیارترین و تازەترین ژانری سەرەکی ئەدەبی، بەتێ بابەت و ڕوانینی جیا جیای ناوەندە زانستی و ئەدەبییەکانی جیهانی و وەک سەیروورەتێکی ئەدەبی خۆی خزاندۆتە نێو سەرجەم ئەدەبیاتی نووسراوی جیهان و ئەدەبە جیاوازەکانی گەلان و هەر یەکەیان بە زمانێک و کلتوورێکی جیاوازەوە لە ڕێگای ڕۆمانەوە دید و ڕوانین و بچم و دابونەریت و تایبەتمەندییەکانی کۆمەڵگەکەی خۆیان نیشاند دەدەن.
چیرۆک و ڕۆمان لە شێوەی ژانرەکانی دیکەی ئەدەب بە سادە و ساکاریی لە هەناوی پەخشانەوە لە دایکبوو پاشان خزایە نێو فەرهەنگ و

کایەکانی ژیانی مرۆڤ، بەم جۆرە ڕووی لە مێژووی ئەدەبییەوە ڕۆمان دەرگایای بەسەرو خواستی مرۆڤایەتی کردوە دواتر گۆشەی بەرچاوی بەخۆیەوە بینیوە.
بەئەوەی بەراوردێکی ئەدەبی زانستیانە بکەین، دەبێت سەرەتا بزانین ژانری ڕۆمان چییە و چۆن و کەی وەک پێوستییەکی نووسین ڕووی کردەتە نەو ئەدەبیاتی جیهان و مێژوویی ئەدەبی نووسراوی کوردی، ئەمە لە کوێی ئەم هاوکێشەیە ئەدەبییە داین، کە ڕۆمان وەک ڕەوتێکی تازە و هێنووکەیی دونیای ئەدەب پەیدا تێدەپەڕێت.

سەرەتا:.

ڕێشەی ڕۆمان بە وشەی نۆڤڵ (novel) دەگەڕێتەوە بۆ سەرەتاکانی سەدەی هەژدە دوابەدوای وشەی نۆڤێلا (novella)، لە سەدەکانی ناوەڕاستدا بە چیرۆک بەکاردەهێنرا. وەک ناسنامە پەرەیسەندووە و گۆڕانکاریی بەسەرداهاتووە، ئێستا وا دادەنرێت کە ڕۆمان چیرۆکێکی پەخشانییە کە زیاتر لە پەنجا هەزار وشە لە خۆ بگرێت. ڕۆمان لە چیرۆک زیاتر سەرنج دەخاتە سەر پەرەسەندنی کەسایەتییەکان. ڕۆمان لە هەموو جۆر و ژانرەکانیدا لێکۆڵینەوە لەسەر دەروونی مرۆڤ دەکات.

مێژووی ڕۆمانی جیهانی:.

هەرچەندە ڕۆمان لە چاو ژانرەکانی تری ئەدەب درەنگ وەخت هاتە نێو فەرهەنگی ژیانی مرۆڤ، دەقی ڕۆمان کە بەشێوەی پەخشان نووسرابێت نەوەك شیعر و بە یەکەم ڕۆمان لە مێژووی مرۆڤایەتی دابنرێت و بە تەواوی بەشەکانییەوە مابێتەوە، ڕۆمانی (کەری زێڕین)ـ لە نووسینی نووسەر و فەیلەسووفی ئەمازیغی لۆکیوس ئەپۆلیوس، لە ساڵی (١٢٥-١٨٠ز) ئەگەرچی ڕۆمانێکی دیکە پێش ئەو هەیە بەناوی (سەریکون) لە نووسینی (گایەس پێترۆنیس ئەربیتەر) کە لە ساڵی (٦٦ ز) مردووە و ڕۆمانێکی تەنزئامێزە، بەڵام بە ناتەواوی گەیشتۆتە دەستی خوێنەران و هەندێک بەشی لێ فەوتاوە. بۆیە ڕۆمانی (کەری زێڕین) یەکەم ڕۆمانی کۆنە کە دەقەکەی هیچی لێ نەفەوتابێت و وەک خۆی مابێتەوە. ڕۆمانی (کەری زێڕین) بە شێوازێکی نوێی ئەدەبی و بەشێوەی پێکهاتەگەرایی نووسراوەتەوە کە کۆمەڵێك چیرۆك لەخۆ دەگرێت، کەسی یەکەمی تاك ڕووداوەکان دەگێڕێتەوە، ئەو شێوازەی لەم ڕۆمانەدا بەکارهاتووە، لە سەردەمەکانی دواتر لە گەلێك ڕۆماندا بەکارهێنرا و سوودی لێ وەرگیرا و تا ئێستاش سوودی لێ وەردەگیرێت.
لۆکیوس ئەپۆلیوس، نووسەرێکی لاتینی و گوتاربێژێکی ئەمازیغیی

نەمیدیە و فەیلەسووف و زانای سروشت و ڕۆماننووس و شانۆنووس و داستاننووس و شاعیر بووە، خەڵکی ناوچەی نەمیدیا بووە، کە دەکەوێتە وڵاتی جەزائیری ئێستا. لە ساڵی (١٢٥ ز) لە شاری مادور (مداوروشی جەزائیر) لەدایکبووە، لە ساڵی (١٨٠ز) کۆچی دوایی کردووە.

سەرەتای ڕۆمانی ئەوڕوپی نوێ:.

لە دوای ئەوە، توێژەرانی ئەدەبی، باسی ڕۆمانی "دۆن کیشۆت" ی ڕۆماننووسی ئیسپانی میگێل دی سێرڤانتس (١٥٤٧- ١٦١٦ز) دەکەن، کە بە دوو بەش لە ساڵانی (١٦٠٥) و (١٦١٥) بڵاوی کردۆتەوە و بە یەکەم ڕۆمانی ئەوروپیی نوێ، بە یەکەم گەورەترین کاری ئەدەبیی جیهانی دادەنێن و بۆ زۆربەی زمانەکانی جیهان وەرگێڕدراوە.

ڕۆمان لە جیهانی عەرەبی:.

بەمەش هونەری ڕۆمان زۆر دواتر دەگاتە جیهانی عەرەبی و ڕۆمانی ئاقیبەت خێر (حسن العواقب) ی زەینەب فەواز کە لە ساڵی (١٨٩٩ز) دەرچووە، بە یەکەم ڕۆمانی عەرەبی دێتە هەژمار، دوای ئەویش ڕۆمانی دڵی پیاوەکە (قلب الرجل) ی لەبیبە هاشم کە لە ساڵی (١٩٠٤ز) بڵاوی کردۆتەوە، پاشان ڕۆمانی بەدیعە و فواد (بديعة و فؤاد) ی عەفیفە کەرەم دێت، کە ساڵی (١٩٠٦ز) بڵاوکراوەتەوە. ئەم ڕۆماننووسە ئافرەتانە، پێشەنگی ڕۆمانی زمانی عەرەبین و هەرسێکیان خەڵکی وڵاتی لوبنانن. ئەمە لە کاتێکدا کە تا ماوەیەکی زۆر و بەر لە دۆزینەوەی ئەمانە، لە مێژووی ئەدەبی عەرەبیدا، ڕۆمانی (زەینەب) ی محەممەد حوسەین هەیکەل، کە لە ساڵی (١٩١٤ز) بڵاوبۆتەوە، کە بە یەکەم ڕۆمانی عەرەبی دەزانرێت.

ڕۆمان لە ئەدەبیاتی کوردیدا:.

کەچی زۆر لەوە بەکەاوەخەتر لە ئەدەبیاتی کوردی لە ڕووی گەڕانەوەوە، وەکوو هەموو بوارەکانی دیکە، لە دوای ئەدەبیاتی وڵاتانی دیکە دێت، یەکەم ڕۆمانی کوردی، لە ساڵی (١٩٣٥) لە لایەن عەرەبی شەمۆ (١٨٩٧- ١٩٧٨)، لە ئەرمەنستان بە ناوی (شقانێ کورمانجا) بڵاوکراوەتەوە کە بە پیتی ڕووسی نووسراوە، بەمەش (شقانێ کورمانجا) دەبێتە یەکەم ڕۆمانی کوردی کە چاپ و پەخش کرابێت.

پێش ئەوە، ڕۆمانی (مەسەلەی ویژدان) کە ئەحمەد موختار جاف لە ساڵانی (١٩٢٧- ١٩٢٨) نووسیویەتی، بەڵام ئەو کات و بە هۆی نەگونجانی بارودۆخەکە، یان هەر بارودۆخێکی دیکەی پەیوەست بە نووسەرەکەیەوە، ئەم ڕۆمانە چاپ نەکرا و بە دەستنووس مایەوە، تا

دوای ساڵانی حەفتا، ئینجا چاپ و بڵاوکرایەوە.
یەکەم ڕۆمانی چاپکراوی کوردی باشووری کوردستان، ڕۆمانی (پێشمەرگە)یە، کە دکتۆر ڕەحیمی قازی نووسیویەتی و سەرەتا لە ساڵی (١٩٥٩) لە شاری ئیرەوانی وڵاتی ئەرمینیا چاپ کرا و چاپی دووەمیشی لە بەغدا لە ساڵی (١٩٦١) بڵاوبۆتەوە.

قۆناغەکانی ڕۆمان:.

ڕۆماننووسان، ئەمان بەپێی قۆناغ و گۆشەی کۆمەڵایەتی و هزری و پەیوەستی ئەدەبی و کەرستەکانی نووسین و مەعریفەی تاکەکانی کۆمەڵگاکانیان گۆشە دەکەن و بە ڕوونیش دەبینین نەوە دوای نەوە قۆناغی تازە و لە ستایل و مۆدێلی نووسینی ڕۆمان سەر هەڵدەدەن. بۆ نموونە لە هەر قۆناغێک هیچێک لە ڕۆماننووسەکان لە قۆناغی پێش خۆیان نامێنەوە. هەروەک قۆناغەکانی جیهانی بە گشتی بەم جۆرەیە.

ڕۆمانی سەدەی نۆزدەم

لە نیوەی یەکەمی سەدەی نۆزدە ڕۆمان لە ژێر کاریگەریی سەردەمی پێشووتر بوو. لەم سەدەیەدا گرنگییەکان زیاتر لە بیر و هەست. لەسەر سروشت و خەیاڵ بوون.
گۆتی بنچینەی ڕۆمانی ڕۆمانسییە و جەختیان لەسەر توانا ڕۆحییەکان دەکردەوە. لە ڕۆمانە ڕۆمانسییە دیارەکان (جەین ئیەر) کە لە ساڵی ١٨٤٧ لە نووسینی چارلۆت برۆنتەیە یەکەمین نموونەیە لە ناو ڕۆمانە سەرکەتووەکان دەربارەی پەروەردەکار و پیاوی نادیار.
نمونەیەیەکی دیکە (وزەرین هایت) کە لە ساڵی ١٨٤٧ بە قەڵەمی ئیمیڵی بڕۆنت نووسراوەتەوە، کە ئەویش ڕۆمانێکی ڕۆمانسییە.
هەروەها ڕۆمانەکەی هێرمان مێلقیل لەسەر سرووشتی باشە و خراپە بە ناوی (مۆبی دیک) کە لە ساڵی ١٨٥١ نووسراوەتەوە، (نامە سوورەکە) و (ماڵی حەوت گەبڵە) ڕۆمانی ناسانیێل هۆپەرنن، کە دەربارەی گوناح و پیوریتانیزم بووە. ئەمانە و چەندین ڕۆمانی تر نموونەی ڕۆمانی ئەو سەردەمەن.

ڕۆمانی سەردەمی ڤیکتۆریا

ڕۆمان هێندە جێگیر و دامەزراو بوو کە بووە زاڵترین نووسینی ئەدەبی لە ماوەی فەرمانڕەوایی شاژنە ڤیکتۆریای ئینگلترا (١٨٣٧ـ-١٩٠١). ڕۆماننووسە ڤیکتۆرییەکان بەرپەرچدانەوەی قارەمانە خاوەن و چاکەکارەکانی چینی مامناوەندیان دژی کۆمەڵگە و فەربوونی هەڵە لە ڕاستەوە لە ناو زنجیرەیەک هەڵەی مرۆڤدا بەرجەستەدەکرد.

ڕۆمانێکی واڵکۆت سکۆت بووە هۆی نوێکاری لە نووسینی ڕووداوەکاندا. نووسەرە ڤیکتۆریانە بەناوبانگەکان وەک چـــارلس دیکێنس، باشترین ڕۆمانـنووسی ئینگلیزی سەردەمی ڤیکتۆریان، (کـــریسمس کـــارۆڵی) لە ساڵی ١٨٤٣ نووسیووە. لـــویس کـــاڕۆڵ (چارلس لۆدویج دۆجسۆن) سەرکێشی□کانی ئالیشا لە وۆندەرلاند، لە ساڵی ١٨٦٤ و (بەناو شێوە شووشەییەکە) دا لە ساڵی ١٨٧١ نووسیووە.

ڕۆمانی ڕیالیزمی

ئەم ڕێبـازە دوای شۆڕشـی پیشەسـازی لە سـەدەی نۆزدەدا ئەو جۆرە ڕیالیزمە سەری هەڵدا. کە ڕەتکردنەوەی ئایدیالیزم و ڕۆمانتیسیزمی ژانـرای پێشـوو بـوون. ڕیالیزم بەخێرایی گەشەیسـەند و گۆڕا بۆ سروشتگەرایی کە بارودۆخی کەسایەتییەکان ڕەشبینتر و بێهێزبووبوون بەهۆی سروشتیانەوە.
نمـوونەی ڕۆمانی سروشتگەرایی (کابینەی خاڵە تـۆم) هـاریت بـیچێر سـتۆوە، لە ساڵی ١٨٥٢ دەربارەی شەڕی ناوخۆیی ئەمەریکا نووسیوییەتی. دوو ڕۆمانی دیکە لە لای (تـۆم سـاویێر) لە ساڵی ١٨٧٦ و (سـەرکێشی هەکەلبێری) لە سـاڵی ١٨٨٥ لەلایەن (مـارک تـواین) و (سـاموێل لانگهۆرن کلێمنس) نووسراون، دواجار بوونەتە ڕۆمانێکی بەناوبانگ لە ئەمەریکا.

ڕۆمانی (مۆدێرنتە) و سەدەی هاوچەرخ

ڕۆمانی سەدەی بیستەم بەسەر دوو قۆناغی ئەدەبیدا دابەشدەکرێت. ئەدەبیـاتی مۆدێرنتە (١٩٠٠-١٩٤٥) و (ئەدەبیاتی هاوچەرخ-تاکو ئەمڕۆ) کە پۆستمۆدێرنتەیە. لە ڕۆمانی مۆدێرن و هاوچەرخدا پرسیاری بوونی، سەرانگیری بەسەر هۆکارەکانی مرۆڤدا، سروشتی حەقیقەت و ڕاستی، فۆرمفی سەرەکی ڕۆمانەکانە.
ڕۆمانی ئەم سـەدەیە ڕەنگدانەوەی ڕووداوە گەورەکانی گێتین وەک جەنگی دووەمی جیهانی و جەنگی ڤ□تنام و ه□□شیما و جەنگی سارد و شەپۆڵی کۆمەنیزم. ڕۆمانە بەناوبانگەکان وەک ڕۆمانـنووس ڤیرجینیا ولف، ڕۆمانـنووس جەیمس جۆیس، لە کە بەناوبانگترین ڕۆمانی دژە جەنگه لەسەر جەنگی یەکەمی جیهانی نو بێ وسراوەتەوە. هەروەها ڕۆمانـنووسی ئەڵمانی ئیرخ ماریا ڕیمارک و (دەنگ و دەمارگیری) ڕۆمانـنووس و کورتەچیرۆکنووسی ئەمریکی ویلیام فۆلکنەر باس لە پووکانەوەی باشوور دەکەن لە دوای جەنگی ناوخۆی ئەو وڵاتە.

ڕۆمانی پۆستمۆدێرن

هەرچەندە ڕیالیزم و سروشتگەرایی ڕۆمانیان بردە سەردەمی هاوچەرخی سریالیستی کە تێیدا کەسایەتییەکان کاریگەرتر بوون. لە ڕۆمانی سەدەی پۆستمۆدێرنتە، هاوچەرخ، حەقیقەتی ئەفسوناوی و خەیاڵ و ڕۆمانی هەڵکاری لەخۆدەگرێت. جەخت لەسەر ئەوەی کە مرۆڤ لە لایەن هێزێکی بەهێزترەوە فرمانڕەوایی دەکرێت دەکاتەوە و گەردوونیش بە تەنها هۆکارێک شیناکرێتەوە. ڕۆمانە مۆدێرنەکان زمانێکی گاڵتەئامێزی تێدایە و متمانەی کەمتر بە نەریتەکان و چۆنییەتی باسکردنی کاتەکان لە چیرۆکەکاندا پیشاندەدات. ڕۆمانە پۆستمۆدێرنتەکان وەک: (ڕەنگی مەڕ) ١٩٨٢، لەلایەن ئەلیس والکەر، (لە خوێنی سارد) لەلایەن ترومان کاپوت لە ساڵی ١٩٦٦، (ڕێگەکان)ی ئالێکس هالەی لە ١٩٧٦، (ترس لە فڕین) ئیریکا یۆنگ کە لە ساڵی ١٩٧٣، پێشەنگی ڕیالیستەکان، ڕۆمانی ئەفسوناویی (١٠٠ ساڵ تەنهایی) گابرێل گارسیا مارکێز.

ڕۆمانی ناو خۆ:.

لە سەرەتاکانی دەیەی شەستەکانی سەدەی بیستەم دەقی ڕۆمان لە ئەدەبیاتی کوردی کەوتە جمووجۆڵ و گەشەی ئەدەبیی خۆی کە لە ڕۆماننووسانی شەستەکان دێن، بگرە تا دێتە سەر نەوەی حەفتاکان، نەوەیەکی دیاری ڕۆمانووسانی کوردین زۆر بە ڕوونی دەکەونە ژێر کاریگەری ئەدەبی ڕیالیستی و بە هۆی بوونی کەشێکی نەتەوایەتیی زیاتر بەرەو ئەدەبی بەرگری و ناسیۆنالیزمی و بە دیاری کراوی لە ژێر هەژموونی ئەدەبی ڕووسی دان. بە تایبەتی ماکسیم گۆرکی و دیسکۆفیسکی تریرەدەسکی کاریگەری تەواویان بەسەر ڕۆماننووسانی کورد هەیە. بەیەشە زێتر گەشەنیگای ئەدەبی ئەوانە لەسەر فۆرم بووە، نەوەک تەکنیک و شێوزا و بونیادی ئەدەبیی.
لە ئەدەبیات دا بە گشتی پێوەرێک هەیە و پەیڕەوی دەکرێت وەک جولیا کریستێفا دەڵێ: هەموو تێکستێکی ئەدەبی ڕیشەی لە ناو تێکستی پێش خۆیەتی. بە واتایەکی دیکە گەڕانەوەی نەوەی بە پێش نەوەی خۆی ڕەنگە ڕەوابێت، ئێمە بە هێزی نەوەی دواتر دەردەخات. لە من ئەمە بە ڕۆمان بە باش نایبینم چونکە دەبێت ڕۆمان هەمیشە لەگەڵ گۆڕانکاری و پێویستی ژیانکردنی مرۆڤایەتی خۆی نوێ بکاتەوە و هاوکات لەگەڵ شەپۆڵ و ئاڕاستە نوێکانی ڕۆمانی جیهانی ڕێ بکات.
من ئەم دەرچوونە لە قاوغی پێشوو لە ڕۆماننووسانی کورد زۆر بەدەگمەن دەبینم، هەرچەندە خۆ جیاکردنەوەی ئەدەبی پەیوەستی بە ڕێچکە و ڕێبازی ئەدەبی خۆجێیی هەیە. بەڵام لە ئەدەبیاتی کوردی تەنیا هەوڵ دەبینرێت، هەروەک هەروەک ئۆکتاڤیۆ پاس گوتوویەتی:

نوێخوازی لە بەرانبەر نوێخوازییەکی تر ڕەخنەی گرتووە و خۆی بەیان کردووە، بۆیە لەڕێگەی مانیفێستەوە دەریدەبڕن. بەشێکەی دیکەیان ئەو جەنگەیە کە لەنێوان گرووپی ئەدەبی شارچییەتی هەیە، بیانووەکەش ئەوەیە کە جیاوازی ستایلی کارکردنە، یاخود جیاوازی بۆچوونە بەرانبەر بە زمانی ئەدەب. ئەگەرچی مانیفێستەکە چ لەنێو فیکر و چ لەنێو ئەدەبیاتی گەلانیشدا شتێکی نوێ نییە، پێشتر لەنێو ئەدەبیاتی گەلانی ڕۆژهەڵاتیشدا هەبووە، بۆ نموونە لەنێو فارسەکاندا، (بزورگی عەلەوی و سادقی هیدایەت و د. موسەدەق) هەبوون، ئەم ئەدیبانە لەژێر کاریگەری ئاڵوگۆڕی ڕەوشێکی سیاسی لە ئێران، ئەو مانیفێستەیان دەرکرد، لەناو عەرەب و بەتایبەتی ئەدیبانی عێراقیش وەک (سامی مەهدی و فازل عەزاوی و فەوزی کەریم و خالید عەلی) دروستبوون، ئەمانیش لەژێر کاریگەری فیکری چەپگەرایی بوون کە لە ئەوروپا وە وەک پەدەک لە لوبنان و میسرەوە ڕووی لە عەراق کردبوو، ئەم دەستانە خۆیان ڕاگەیاند و مانیفێستی تایبەت بە خۆیان بڵاو کردەوە.

دەستە و گروپە ئەدەبییە کوردییەکان

بەهەمان شێوەش لەناو ئەدیبانی کورد، مانیفێستەی ئەدەبی گرووپی کفری و ڕوانگەییەکان بەتایبەتی بزوتنەوەی (ڕوانگە لە ساڵی ١٩٧٠) هەبوون، ئەم بزوتنەوەیە یەکەمین بانگەوازی خۆی لە بەرواری ٢٥/٤/١٩٧٠ دا لە ژمارە (١٥) ی ڕۆژنامەی (هاوکاری) لە شاری بەغدا بڵاوکردەوە. بزوتنەوەکە خواستی سەرەکی نوێکردنەوەی ئەدەبی کوردی بوو، بە هەوڵی کۆمەڵێک قەڵەمی تازەی ئەو سەردەمە کە دواتر دەبنە ناوێکی دیاری ئەدەبیاتیی کوردی، لەوانە (حسێن عارف، کاکەمەم بۆتانی، جەمال شارباژێڕی، جەلال میرزا کەریم، کەمال ڕەووف محەمەد شێرکۆ بێکەس) ئەمانە لەژێر دروشمی (بیری نوێ، وتەی نوێ، کرداری نوێ)، هەستکردن بە زەرورەتی تازەکردنەوەی ئەدەبی کوردی و نوێکردنەوەی جیهانبینیی خوێنەرانی کورد، هەڵدەستن بە داڕشتنەوەی کۆمەڵێک فۆرم و پێودانگ و جومگەی کۆنی ناو ڕۆشنبیری کوردی و گۆڕینی بە فۆرم و ناوەڕۆک و بابەتی تازە. لەوانە شێرکۆ بێکەسی شاعیر یەکێک بوو لە ڕابەرانی بزوتنەوەکە هەرچەند ڕۆمانووسانی وەک حسێن عارف و کاکەمەم هەبوون، لە ئەمە زۆتر لە لە چوارچێوەی شیعریی و هەوڵی تاکەکەسی مایەوە، نەوەک دەستە و گروپ.
هەروەها لە نەوەدەکانیشدا مانیفێستی (وەران) و پێشووتریش کۆمەڵێک نووسەری هەولێر دەستە چەمعییەکیان بەناوی قوتابخانەی هەولێر هەبووە، لە هەندەرانیش گرووپی (ڕەهەندییەکان) لە پێنای کاری

فیکری و لێکۆڵینەوەدا خۆیان ڕاگەیاند. لێ هیچ یەکێک لەو دەستە و گرووپانە کاریگەری خۆیان نەخستە سەر نەوەکان و ئەو ستایلە ئەدەبییەش کە تا ئێستا کاری پێدەکرێت. لێ لە هەر یەکێک لەم ب□زوتنەوە ئەدبییەکان بەتایبەتی کوردی □□□□ی چێڕۆکنووسان و ڕۆمانن□وسان کەمتر دەردەکەوێت و مانیفێستەیانە نەبووە مۆدێل و گوتارێکی زاڵی ئەدەبی و نەوەی دوای ئەوان بیکات بە بنەما و کاری پێکات، چونکە ئەدەب کاری تاکگەراییە نەک گرووپ کە ئەمە دوای چارەکە سەدەیەک بوو بە تێگەیشتنی فیکری لەناو ئەدیبانی کورد، هەر بۆیە دواتر لەبەریەک هەڵوەشانەوە، کە بینیمان گرووپەکانی کەرکووک و ڕوانگە و هەولێر و ڕەهەندەکان چۆن توانەوە و نەیان توانی تاکو نەوەکانی تر شتێک زیاد بکەن بۆ سەر ئەو مانیفێستە ئەدەبییانە، چونکە دەرکەوت ئەدەب کاری تەنیاییە نەک گرووپ.

دواجار ئەوەی کە لەچەمکی مانیفێستەوە تێدەگەین، کارێکی دوو پەتییە، یەکەمیان:. لە پشت دەقی ئەدەبیدا مشتوومڕێکیی مەعریفی و هزریی دێنێتە ئاراوە تا برەو بە جیاوازییەکان بدات، دووەمیان:. ئەوەیە کە لەو دیووی ئەدەبدا جیاوازییەکان دەمرێت، دەروونا سی کەسی توندڕۆ داد□ب□ن□ت لە نووسەری دەق کە ڕەخنە لە دەقەکەی دەگیرێت و بە ئاسایی وەریدەگرێت، ئەوەش کە گورز لە جیاوازی دیدگا دەوەشێنێت، گرووپێک ئەوانیتر پشتگوێ دەخەن و دایاندەبڕن لە دونیای ئەدەب، بە بیانووگرتنی نوێخوازی و دابڕان و کەلێنێک دروست دەکەن و تاقی دەکرێنەوە، بۆیەیە هەموو مانیفێستەک تەنیا وتەنیا بۆ ماوەیەکی کورت دەڕۆن نەوەک درێژ.

دوو دەیەی پێشوو مایەی ئەوە بوون کە ببنە فاکتۆیەک بۆ گەشەسەندنی ئێستای ڕۆمانی کوردی هەرچەند ڕۆمانووسانی نەوەکانی پێشوو لە پەنجەکانی دەست تێنەد□ پەڕین.

لەوانە حسێن عارف لە هەشتاکانەوە هەردوو ڕۆمانی شار و ئەندیشەی مڕۆڤێکی چاپ کرد، عەزیزی مەلا ڕەش کوێخا سێوێ و غەوارە خەسرو جاف کۆردەرە و هیچی چاپ کرد.

لە ئەدەبیاتی شاخ و کێو دا، محەممەد موکری ڕۆمانەکانی سەگوەڕ و تۆڵە و هەرەس و حەمە کەریم عارف کۆچی سووری چاپکرد. لە هەندەرانیش چەند بەرهم□ک لەدایکبوون وەک ڕۆمانی مرنا کاڵەکەی ڕەند و هاوارا دیجلەیێ محەممەد ئۆزۆن، بەش□وزاری کرمانجی ژووروو.

ئەگەر چی لەم قۆناغانەشدا یەک شێوازی گێڕانەوە و کاریگەری شۆسیالیستی ناسیۆنالیزمی بە زۆربەی ڕۆمانەکانەوە دەبیندرێت، دەبێت ئەوەش بزانین کە ئەم قۆناغە ڕێگەی خۆشکرد بۆ ئەوەی کە ڕۆمانی کوردی لە قۆناغی نەوەدەکان زۆر زیاتر پێشبکەوێت،

گەشەسەندنێکی وا بەخۆیەوە ببینێت کە هەرگیز گەشەسەندنی وای بە خۆیەوە نەبینێبێت.
سەرباری ئەو ڕۆمانانە کۆمەڵێک ڕۆمانووسی ڕەچەڵەک کورد ڕۆمانیان بە زمانی بێگانە ڕۆمان دەنووسی ناوبانگی جیهانیان هەبوو وەک یەشار کەمال کە بە تورکی دەنووسێت (سەلیم بەرەکات) بە عەرەبی (ئیبراهیمی یونسی) کە بە فارسی دەینووسی.
هەرچەند ئەم ڕۆمانووسانە لە لایەنی زمان ناچنە خانەی ڕۆمانی کوردی کەچی لە ناوەڕۆک باسی ژیان و خەباتی کورد دەکەن.

-دواین ن□و□ی □□مانووسی کوردی

تا ئ□ستا جگ□ ل□ چ□ند □□مانووسێک کە بە پەنجەی دەست هەژمار دەکرین، گەرنا بە گشتی ڕۆمانووسانی گەنج لەژێر هەژموون و کارتێکردنی ڕاستەوخۆی نەوەی پێشوتر دەرنەچوون و نەیانتوانیوە ئەم قاوغە تێک بشکێنن. بۆ نموونە ماوەیەک لەمەوبەر من دوو ڕۆمانی دوونەوەی جیاوازم خوێندەوە کە هەردووکیان لە ناوەڕۆکدا یەک باس بوون. کە یەکیان نەوەی حەفتاکان و هەشتاکانە دووەمیان ڕۆمانووسێکی تازەیە، هەردووکیان لە فۆرم و ناوەڕۆک باسی ڕێکخستنەکانی ناو شاری بزوتنەوەی کوردایەتی دەکەن. ئەمە کاردانەوە و موتربە کردنی بیری لقی دوومە لەسەر فۆڕم و بیری ک□دی یەکەم لق و پۆپی گرتووە، کە دەبووایە سیمایەکی نوێی بە بیرەکەی دابوایە. بۆیە پێوستە ڕۆمانووسان هەمیشە خۆیان تازە بکەنەوە و بەرەو ڕەوت و کارتێکردنی تازە بچن، لە بەرامبەرشیدا هەوڵی زۆر جوان هەن وەک پڕۆگرافیکی شەوانی باکۆی کەماڵ سەعدی، لە ڕووی شکلییەوە و سادیستییەتی ڕۆمانی بەڕێگاوەی بەندە و زانستیی مر□قی هەرزانی گۆران سەباح، عیرفانی ڕۆمانی میدیای هۆشەنگ شێخ محەمەد. کە بە تەواوی لە فکر و ناوەڕۆکی رۆمانەکانی پێش خۆیان دەرچوون و تازەن بە ئەدەبیاتی کوردی. ئارنست هەمەنگوای دەڵێت: شێوازی نووسین ئەوەیە، وا بنووسیت، پێشتر کەس وای نەنووسیبێت، داهێنانیش ئەوەیە لە هیچ داهێنانێکی پێشتر نەچێت.

پەیام لە نێو رۆمانی کوردی دا.

هەمیشە لە هەموو دونیادا ڕۆمان پەیامێکی بەرزتری بۆ خوێنەرانی پییە، بۆیە زۆر جار نووسەر دەگەیێنیتە ئاستی دوودڵی و دڵەڕاوێکی جددی. لێرە کارامەیی و زەندی نووسەر خۆی زیت دەکاتەوە و دێتە پێشەوە کاتێك کە وا لە خوێنەر دەکات ناچار تا ئاستی دەق بەرزبێتەوە، چونکە پانتایی نێوان و خوێنەر نووسەر زۆر جار وەك پانتایی نێوان زەوی و ئاسمان وایە، گرنگە باشترین نووسەران ئەو

کەسانە نەبن کە بۆ ئاستی خوێنەر نەیێنە خوارەوە بەڵکوو ئەوە خوێنەرە دەبێت بە پایەکان و نەردەبانەکانی نووسین سەرکەوێت وەك جبار جمال غریب دەڵێ: من گەر یەك خوێنەرم هەبێت درێژە بە نووسین دەدەم.
سەرەڕای هاتنی گڵۆباڵ و پێشکەوتنی تەکنەلۆژیا و سەرقاڵبوونی زیاتری مرۆڤەکان و خەریکبوونیان بۆ بابەتی کورت و خێراکان، تا ئێستاش ڕۆمان پێگەی خۆی لەدەست نەداوە و ڕۆماننووسانیش بەردەوام لە ڕووی تەکنیك و گرێچنی و گێڕانەوەی ڕووداوەکانەوە، پەرە بە هونەرەکەیان دەدەن. هەرچەندە لەگەڵ دەرکەوتنی کۆمپیوتەر و مۆبایل و ئامێرە زرنگەکان، باسی مەرگی نووسراوی سەر کاغەز و بەر لەوە هەمووشیان باسی مەرگی ڕۆمان لە جیهان دەکرێت. مێژووی ڕۆماننووسانی جیهانی ئەمەی سەلماندووە، کە هەموو ئەو ڕۆمانانە سەرکەوتووترن کە لە گێڕانەوەی ڕووداوەکان فرەیی و هەمەچەشنی زیاتر سەرکەوتووترن لەوەی کە ڕۆماننووس یەخەی تەنیا یەک ڕووداو بگرێت و تا کۆتایی بە دوای دابچێت. لە بەر دوو هۆکار.

ڕۆڵی ڕۆمان لە هەمبەر فەلسەفەدا:.
هەڵبەتە ژانری ڕۆمان یەکێکە لە ڕەگەزەکانی ئەدەب کە مرۆڤ بۆ دەربڕینی زمانێکی جیا لە گێڕانەوەی ڕووداو و بەسەرهاتەکانی ژیان بەدەر لە نووسینەوەی مێژوو و یادەوەریی و بیرەوەرییەکان، بۆ زمانێکی تایبەتی تر و باڵاتر لەوانەی پێشوو کە باسمان کرد، لە ڕێگای گەمەی زمان و گێڕانەوەی سەرد و گێڕانەوە بۆ ڕابردوو و دەرخستەی داهاتووی خۆی پێ دیاری دەکات. هەروەک ئەلبێر کامۆ لە بیرەوەرییەکانی خۆیدا ئەڵێ "ئەوەی ڕۆمانی پێ لە ژانرەکانی تری ئەدەبی جیا دەکرێتەوە هەمەچەشنی و فرە ڕەهەندی ڕۆمانە لە نووسینەوەی ڕووداوەکان" بەمەش ڕۆمان وەک قورسترین و زەحمەترین ژانری ئەدەبی دیاری دەکرێت. بۆ هەمان شێوە کامۆی ڕۆماننووسی جیهانی لە درێژەی تێڕوانینە تایبەتییەکانی خۆیدا دەنووسێت " بۆ ئەوەی بتوانیت ببیت بە فەیلەسووف سەرەتا بەڵێ ڕۆمانێک بنووسە" گەر بێت و ئەمە دیدگایەکی ئەدەبی بێت بۆ باشگرتنی دەقی ڕۆمان، پێچەوانەکەشی هەر درووستە. وەک ژان پۆڵ سارتەری فەیلەسووفی بوونگەرایی ولە سەرنجی دەخاتە سەر فەلسەفە " فەلسەفە وەک نووسینی ڕۆمان وایە، لە هەموو ڕووداوێکدا پرسیارێک درووست دەکات" بەم پێودانگە کەواتە دەکرێت ڕۆماننووس وەک فەیلەسووفێکی بچووک لەی بڕواندرێت. سەرباری ئەوەی کە مەرجە نووسەری ڕۆمان سەرەتا ئەدیب بێت و دواتر ڕوانینی تایبەتی و باڵای هەبێت بۆ ژیان و سەرداوی جیاواز و ئەبستکراتی و ڕەهایی هەبێت بۆ پێژیکتێیی ژیان و

دەرخستەی نهێنی و پەنهانەکانی ناخی مرۆق لەبەر یەک هەڵبخات، شیکاری بۆ بکات و بیخاتە بەر خەرمانی ئەدەب و ئازایانە و بە بوێریەوە بیخاتە بەر باس.

هەمەچەشنی و فرە ڕەهەندی لە ڕۆماندا:.

مێژووی ڕۆمانووسانی جیهانی ئەمەی سەلماندووە، کە هەموو ئەو ڕۆمانانە سەرکەوتووترن کە لە گێڕانەوەی ڕووداوەکان فرەیی و هەمەچەشنی زێدەتر سەرکەوتووترن لەوەی کە ڕۆمانووس یەخەی تەنیا یەک ڕووداو بگرێت و تا کۆتایی بە دوای دابچێت. لە بەر دوو هۆکار.

یەکەمیان: تەنیا ڕووداوێکی دیاری کراو، خوێنەرێکی دیاری کراویش بە سەرنج دەگرێت.

دووەمیان: تەنیا یەک ڕووداوی گشتگیر پەیامێکی دیاریکراویش بەدەستەوە دەدات. وەلێ لە فرە ڕەهەندی ڕووداودا خوێنەری هەمە ڕەنگ و پەیامی فرە چەشنیش دەکاتە ئامانج.

ئەرکی ڕۆمان لە ژیانی مرۆق:.

هەروەک چۆن هەردوو نووسەری دیاری جیهانی بواری دەروونی ماسۆشیەت و سادیزمی، دۆناتا فرانسە دیسادی فەرەنسی، ناسراو بە مارکیز دیساد لە ساڵی ١٧٤٠- ١٨١٤ و فۆن زاخر مازۆخی نەمساوی لە نێوان ساڵانی ١٨٣٦-١٨٩٥ دوو نووسەری دەروونشیکران نەبوون بەڵکوو دوو ڕۆمانووس بوون توانیان گەورەترین هەر دوو نەخۆشی سادیستییەت و ماسۆخیزمی بدۆزنەوە. بەمەش دەشێ ڕۆمانووس ببێتە فاکتەرێک بۆ چارەسەر و گۆڕانکاری گەورە لە سەرجەم کایەکانی ژیانی مرۆقایەتی، لە ڕزگاری و ئازادیی و پاراستنی چەمکە مرۆییەکان.

تەنانەت وەک بەرگریکاری نوێ و بە لاگیری و گوێدانە قرخە قرخ و مقۆکان و هەڵواردەی جیاوازییە سروشتییەکان، ڕۆمانووس ڕۆڵی کارای دەبێ وەک ژیل دۆلۆز دەڵێت ” نموونەی هەرە گەش لای من بریتییە لە: کافکا، بیکێت، گیراسیم لۆکا و گۆدار، نووسینەوەی تەتەڵەیەکی زۆر جوانیان داهێنا، ئەویش نووسینەوەی تەتەڵەی تایبەتی خۆیانە. بەو پێیەش وەکوو کافکا ئەرکی ڕۆمانووس نووسینەوەی ڕووداوەکان و پیسی و پەخەی مرۆڤە وەک خۆی و لە ڕێگای شەپۆڵەکانی هزر و خەیاڵی تایبەتی نووسەر، بەمەش نووسەر دەبێتە هەڵگیرسێنەری شۆڕشێکی تایبەتی لە ناخی خوێنەردا و لەکەوتەکانیشی دەچێتە خزمەتی گیرفانی کەسانی تر، بەناوی شۆڕشی فکری و کۆمەڵایەتی و سیاسی، نەتەوەیی و نەژادی، ئەمەش بە ڕوونی لە لای ماکسیم گۆرکی لە “دایک” و “زانکۆکانی ژیانم” و چیخۆف “زیندە خەون” و دیسکۆفیسکی لە “تاوان و سزا” دا بە سەرجەم ڕەهەندەکانی دیکە دەبنە سەیرورەتی ژیان لای خوێنەر.

زمان لە ڕۆمانی کوردی دا
سەرباری ئەوەی ڕۆمانی ئێستا لە ناوەڕۆکی گۆڕانەوە و تەکنیک و شێوە و شێواز و بوونیاد بەهێزە، لە بەگێڕەوەی هەمووشتزان و کەم شتزان دا، پێشکەوتووترە لە ڕۆمانەکانی شەستەکان و حەفتاکان، ئەمەش کاریگەرییەتی زۆر و زەوەندی وەرگێڕانی دەقی بیانی و نووسەرانی بێگانەیە لەسەر ڕۆماننووسانی کورد.
پێم خۆش بوو ئەمە ڕوون بکەمەوە کە ئێستای ڕۆمانی کوردی لە ڕووی زمان و لە ڕێنووسی و ڕێزمانی کوردی، لە خراپیترین دۆخی زمان دایە و دەتوانین بڵێین زۆربەی ڕۆمانووسانی کورد نەشارەزان بە زمانی جگماکیی، هەر ڕۆماننووس ڕێنووسەکی تایبەتی خۆی هەیە و بەتایبەتی تر لە بەکار هێنانی زمانی و ڕێنووسی، سەرباری ئەوەی بۆچوونی جیاوازم هەیە. بە باشم زانی دەستکاری نەکەم و وەک خۆی بیهێڵمەوە، هەرچەندە جەخار ئەمە تا ئێستا یەک ڕێنووسی دیاریکراو و یەکانگیریی کوردیمان نییە، بەڵکوو ئەسەف هەریەکەمان بە جۆرێک دەنووسێت. وەک ئەوە وایە بڵێین لە جەنگدا هەموو شتێک ڕەوایە، ئەمەش کاریگەری نەرێنی زمانی داگیرکاریی زمانەکانی سەردەستە و کەچ و تێکەڵەی ڕۆمانووسانە بە ئەدەبی دەرەوە و کە سەری زمانی کوردی خواردوە.

ئەنجام:.

هەڵبەتە هەموو دەقێك چەندان گۆشەنیگای جیاوازی هەیە و دەشێت چەندان توێژینەوە و خوێندنەوەی جیاواز بۆ یەک دەق بکرێت، ئەوەی ئەمەیش شیانی ئەوەیە لە چەندان گۆشەی دیکەوە لەبارەی ڕۆمانەوە بدوێن، وەلێ ناکرێت لەبارەیانەوە نەدوێن. ڕێی تێناچێت ڕۆمانێک بنووسرێت، هەڵگری هیچ پەیامێک نەبێت، خوێنەر هیچی لەوە فێر نەبێت و کەم و زۆر بەشداری لە گۆڕینی هزری تاکی کورد نەکات، خوێنەری کورد تامەزرۆیە، خۆی لە ڕۆماندا ببینێتەوە، تێکەڵەی ببێت و پرسیاری لا دروست بێت، ڕۆماننووس بە ئاسانی دەتوانێت خوێنەری بورووژێنێت. خوێنەر لە ڕۆمانەوە فێر دەبێت، چۆن چێژ لە ژیان وەردەگرێت و زۆر جار خۆی لە دەقدا دەدۆزێتەوە کە لە واقیعدا دەستی ناکەوێت. بۆیە دوای ئەو لێکۆڵینەوەیە دەگەینە ئەو دەرئەنجامەی ڕۆمانی کوردی لە نەوەندێکی جیاوز دایە نە فرە دەنگە و نە یەک دەنگ، واتە ڕۆمانی کوردی نەوەک تاک توانیوییەتی وەک دەنگی جیاواز سنووری زمانەکانیتر ببڕێت و هەروەها وەک رەوت و دەستە و گروپیش نەبێتە ئەودەنگە کە ببێتە ڕیبازێکی بە هێزی ئەدەبی و کاریگەری و لێکەوتەی بەسەر گەلانی دیکە دا هەبێت، تەنیا

هونەری ڕۆمانی کوردی لەسەر هەوڵی جوانی تاکەکەسی ماوەتەوە.

سەرچاوەکان

کوردی:.

-ڕۆمانی کوردی، مێژوو و سەرهەڵدان، لە سەرەتاوە تا ڕاپەڕینی (١٩٩١)- سەنگەر زراری. گۆقاری ڕامان، ژمارە (٢٣٩)، نیسانی (٢٠١٧)
-ڕۆمانی پێنجەمین کتێب. جمال جبار غریب.چاپی ٢٠٠٩.
-کتێبی یادداشتەکان ئەلبێر کامۆ. و پێشڕەو حسێن. چاپی ٢٠١١.
-کتێبی فەلسەفەی ژیل دۆلۆز. و ڕەبین ڕسوڵ اسماعیل. چاپی ٢٠١٨.
-حسێن عارف : روانگەو یاران و نەیارانی- دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم ، سلێمانی- چاپی یەکەم ، 2005 .
شوان ئەحمەد : ڕوانگەی یار و نەیار . 2013-12-04ڕۆژنامەی ئەیکتڕۆنی وتاری کورد.
مانیفێستەی ئەدەبی. سمکۆ محەمەد . ڕۆژنامەی ڕێگای کوردستان ٢٠١٩ ئازار ٢٧ .

عەرەبی:.

-تأريخ الرواية، الموسوعة العربية العالمية- مجلد (١١)، مؤسسة أعمال الموسوعة للنشر و التوزيع, ط٢، ١٩٩٩.

- كتاب نظرية النص الادبي. عبد المللك مرتاض. 3- يونيو 20017.
- لأدب بين القومية والعالمية كيف يصبح الأثر الأدبي جزءا من الأدب العالمي. https://al-vefagh.ir/News/163716.html

فارسی:.

- دن کیشوت.سروانتس ترجمه ی محمد قاضی. – ٢٩ بهمن- ٣١٩٧ .

-نام کتاب : مسخ (The Metamorphosis)نویسنده کتاب : فرانتس کافکا ژانر کتاب : پوچ گرایانه قالب ادبی : رمان زبان : آلمانی تاریخ خلق اثر : پراگ ، ١٩١٢ تاریخ چاپ : ١٩١٥ ناشر: Kurt Wolff Verlag.
-بهترین رمان ها تحلیل رمان ١٩٨٤ اثر جورج اورول. پتامبر 23, 2019/2 دیدگاه /توسط محمدرضا تیموری.

فلاشباک.. لە دەفتەری بیرەوەریی رۆژانەوە..6/ ستیڤان شەمزینی

ستیڤان شەمزینی
بەشی شەشەم

ئەمڕۆ رۆژێکی ناخۆشە، تەلەفزیۆنەکان تەنیا بۆنی مەرگ و باروت و خوێنیان لێدێت، ختووکەی هەستە ساتا ت□سی□کانمان ئەدەن. هەموو شتێک بۆنی شەڕی گرتووە، شەڕێک کە ئێستا ناوێرم بڵێم ناڕەوایە چوونکە بە تۆمەتی خیانەت بە میقسەڵە ژەنگاوی□کەی شۆڕش سەرم لە لاشە دەکەنەوە. بڕیارمداوە وەک هەموو رۆژەکانی تر سەرخۆش بم و خۆم بێئاگا بکەم لەم کۆمەڵگەیە کە سەرچۆپی و خەنەبەندانی□تی بۆ ئەو کوشتارە بێمانایەی لەسەر دەسەڵات لە کوردستان هەیە. کارەباش نییە، بۆیە دەچم ب□ ه□□□ی میدیا، دەخوێنمەوە و گوێ لە پارچە مۆسیقای “مۆنامۆر” دەگرم. دوێنی لە خوێندنەوەی رۆمانی “الحب فی الزمن کولیرا” ی گارسیا مارکیز بوومەوە، لەوانەیە ئەمڕۆ شتێک لە گوڵە بەدەکانی “بۆدلێر” بخوێنمەوە. دوای ئەوەش ئەڕۆم بۆ بای□ “نزار” لە خوار چایخانەی شەعب، چاوەڕوانی برادەرێکیش ئەکەم بە رێکەوت ببینم و پێکەوە دوو پێک بۆ خەمی قووڵی نیشتمان هەڵدەین.

ئەگەرچی پارتی بیست رۆژێک پێش ئێستا، لەلایەن خۆیەوە شەڕی راگرت، بەڵام هێشتا لە بواری کرداریدا، هیچ هەنگاوێک بۆ ئاشتی نییە. پێموایە هەردوولا ماندووبوون لە شەڕ، رەنگە جۆرە رێککەوتنێک بهێننە دی بە لەبەر چاوگرتنی بەرژەوەندیی هەردوولا، لەبەرئەوەی شەڕەکە وەک ئەوە نییە لە راگەیاندنەکانەوە باسی لێوە ئەکرێ، چوونکە چەند وردە رۆشنبیرێک وا بۆی چوون و پێیانوایە کە دوای 31ی ئاب و پێکها□نانی بەرەی ئەنتی پارتی “هاوپەیمانی دیموکراتی کوردستان” هیچ ئومێدێک بۆ پێکەوەهەڵکردن و گەڕانەوە بۆ هاوپەیمانی نێوان یەکێتی و پارتی نەماوە بەو جۆرەی لەکاتی “بەرەی کوردستانی”دا هەبوو. لێدوانەکانی مەسعود بارزانیش کە وتبووی “دەستی خۆم ئەبڕم گەر جارێکی دیکە دەست بخەمەوە دەستی تاڵەبانی” تەنیا قسەیەکی عاتیفییە و باهۆزی بەرژەوەندییەکان رایدەماڵێ.

لایەنی دووەمی پر□س□کە ئەوەیە، ئەو شەڕەی نزیکەی سێ ساڵە و هەشت مانگە بەردەوامە لە پای چی؟ ئەو هەموو خوێنە لە بەرژەوەندیی کێ؟.

لەو تێناگەم ئەو خەڵکە چۆن بڕوایان کرد کە شەڕەکە دەستبەسەراگرتنی پارەی گومرگی برایم خەلیلە لەلایەن پارتییەوە؟ خۆ شەستەکان و زەمەنی مەلایی و جەلالی گومرگ لە ئارادا نەبوو. ئەی شەڕی هەکاری و پاکتاوی هەشتاکان بۆ چی بوو؟؟! نەخێر ئەمە شەڕی دەسەڵاتە و مافی خەڵک تەنیا ناونیشانەکە بۆ بەردەوامی و رەواییدان بە کۆنەپەرسترین شێوەی باڵەکانی بزووتنەوەی کوردایەتی. لەلای پارتیشەوە ئەوەی لە رۆژنامە و تەلەفزیۆنی "گوڵان"ەوە ئەوترێ تەنیا درۆ و پاساوداتاشین و سەفسەتەیە. ناوزەدکردنی تاڵەبانی بە شەیتان و شاگردی "مەکیاڤیلی" تەنیا هەوڵێکی پووچە بۆ مودمینکردنی شەڕکەر و جەماوەری حزبەکەیان.

کە ساڵی 1992 هەموو شتێک لە نێوان پارتی و یەکێتی فیفتی فیفتی دابەشکرا، ئەمەی کۆمەنیستەکان وتمان کوا ماف و ئازادیی خەڵک؟ لە بادینان هاوڕێ نەزیر عومەر "ئارام" و لە سلێمانیش "بەکر عەلی"یان تیرۆر کردین!! ئەو زەمەنە کە وەزارەتی دارایی بە دەست یەکێتی و کاک "دارە"وە بوو، بۆ باسی برایم خەلیل نەبوو؟ ئەوسا کە داهاتی کوردستانیان وەک برا بەش دەکرد بۆچی پارتی نەیدەووت جەلال تاڵەبانی پیلانگێڕی ئەکا؟ دیمەنەکە ئاشکرایە، شەڕەکە شەڕی بەرژەوەندییەکانە، کەی بەرژەوەندییەکانیان کەوتە ئاشتی وەهات ئەکەن بە ماستی مەیو.. سیاسەت قەزەونە و مەڵەڵەن شەت بووی گەر بەڵەم دوور نییە رۆژێ بێتە پێشەوە دووبارە برابەشی داهات و دارایی کۆمەڵگە دابدەشن و قاقاش لەدەن بۆ ئەو "کەر"انەی خۆیان لە شەڕی ناوخۆدا بە کوشتن داوە.

20-12-1997

تێبینی: ئەم بەشە لە لاپەڕە 24-27 کتێبی "فلاشباک"چاپ و بڵاوکراوەتەوە. کتێبەکەش لە سەرەتای ساڵی 2017 چاپ بووە.

وابڕوات، جیهان دەبێتە دوو

جیهان.. فازیل شەوڕۆ

گەرچی مێشکی مرۆڤ، یەکێکە لە ئاڵۆزترین لوغزی بوونی مرۆڤ و کاری خالقی هەسارە بەسنوورەکەمان، زانایانی پسپۆڕی ئەم بابەتە، زۆر نهێنیی گەورە و بە سوودی ئەو پێکهاتەی جەستەی مرۆڤیان کەشف کردووە، کە هەر لە (٣-٥٪) جەستەمان پێکدەهێنیت و لە (٢٠٪)ی وزەی لەشمان بۆ خۆی دەبات.

زانایان دەڵێن، مێشکی مرۆڤ، بەرهەمی گۆڕانکاریی و ئەزموونە کەڵەکەبووەکانی چەندان ملیۆن ساڵەی بوونی ئێمەیە. لە خێرایی گەشکردن و پڕزانیاریکردنی لەو سەدەیی دواییدا، بێسنوور و کاریگەرە. ئەوەشمان لەبیر نەچی کە هەر (١٠٪)ی مێشک بەرپرسە لە ئەنجامدانی داهێنان و گواستنەوە و ئاڵوگۆڕی زانیارییەکان کە پێدەگوتریت(بیرکردنەوە)، وە لە (٩٠٪)ەکەی دیکەی، وەک بەردەست و کارگەزار، کاردەکات بۆ خزمەتکردنی ئەو بەشە بچووکەی بەرپرسی (بیرکردنەوەیە)، هەرچەندە، هەموو بەشەکانی مێشک بەیەکەوە، لە هەموو چرکەیەکدا کاردەکەن، بەڵام کارەکانیان جیاواز و فرەشێوەیە.

لە پۆلی پێنجەمی ئامادەیی(پۆلی ١١ی ئێستا)، جاران لە کتێبی ئینگلیزی بابەتێک دەخوێندرا، کە کابرایەک (١٠٠) ساڵ دەخەوێت و کە چاودەکاتەوە، شتێ ئەوتۆ دەبینێت، کە ناچیتە ئەقڵ... . ئەمە خوێندکاری ئەوکات، ئێستا، نەک تەواویی ئەو شتانە، بەچاوی خۆمان دەبینین و بەکاریان دەهێنین، بەڵکە تەکنەلۆژیای پێشکەوتووی سەردەم، داهێنانی ئەوتۆی کردووە، کە هەر لە سیحر و ئەفسانە دەچن و ڕۆژانە هی سەیر و سەمەرتر دەبینین.

ئێستا، پرسیارەکە ئەوە نییە (١٠٠)ساڵی دیکە، چ داهێنان و تەکنەلۆژیا و زانیارییەک بەرهەمدێنین، بەڵکو پرسیارەکە ئەوەیە، ژیان لە (١٠) ساڵی داهاتوودا چ گۆڕانکارییەکی بەسەردادێ، هەرنەبێ لە ڕووی زانست و تەکنەلۆژیاوە؟

لەوەتەی فامدەکەم، لە کۆمەڵگەی ئێمەدا، نەک هەر باوانەکان دەڵێن:(نازە خانی کچم... کاکە هەڤی کوڕم... دەبێتە دکتۆر، ئین شائەڵڵا!) بەڵکو، مامۆستا و ڕابەرەکانیشیان لە دەفتەر و لەسەر پەڕەی ئەزموونەکان بەیان دەنووسن: ئافەرین دکتۆرە ناز... ئافەرین دکتۆر هەڤی... . جا جێگیربوونی خەونی (بوون بە دکتۆر)یش لە سوونگەی

ئەوەدانییە، کە ئەوان دەبنە فریادرەسی نەخۆش و دەردەدار و پەککەوتووەکان، بەڵکو هەم بۆ پێداهەڵگوتنە بە ژیری و لێهاتووی ئەو منداڵانە و شانازیکردنشە بە داهاتووی ماددی زامنکراوی ئەوان. گەرچی تەمەنم لە نێوەندی پەروەردەکاریدا بەڕێکرد — بە سەدرەی سەران ڕۆژێک، نەمدیت و نەمبیست، بەڕێوەبەر، ڕابەر، مامۆستا، لە وتارێکدا، لە هەڵبەستێکدا، لە ئاماژەیەکدا، پایە و مەقامی کەناس و کارگوزار و شۆڤێر و پینەدۆز... باسبکەن. لە کاتێکدا با یەک ڕۆژ بەردەست و کارگوزارەکانی نەخۆشخانەیەک، مان بگرن ئەوجا دەزانن، حاڵی دکتۆرەکان چۆن دەبێ!

خوێنەری بەڕێز، ئەوەی، لێرەدا دەیخوێنیەوە، نە خەونە نە خەیاڵ، بەڵکو پەرۆشییە بۆ بێئاگایی بەرپرسان و داهاتووی پاشکەوتەی نەوەکانمان، ئەگەر زوو بەئاگا نەیەنەوە و هەنگاوی جددی بۆ گۆڕانکاریی ڕیشەیی لە سیستەمی پەروەردەی وڵات نەکەن. جیهان، ئیمڕۆ روو لە یەک لەو دوو ئاراستەیە؛ ئاراستەی گەشەی تەکنەلۆژی و زامنکردنی خۆشگوزەرانی تاکەکان... وە ئاراستەی چەقێن و تەراتێنکردن لە خاڵی جێگیری نەگۆڕ و قوڕبەسەر کردنی نەوەکانی داهاتووی نزیک...
.

مەڵێن، "گوریس بە یەکسەری نەدەگەیشتە و جەنابیشت... ." من لەناو جەرگەی گۆڕانکارییەکاندام و لە نزیکە و دەزانم و دەبینم، چ نەخشە و پلان و بەرنامەیەک، (لەو وڵاتانەدا) ئامادە دەکرێت بۆ خزمەتکردنی ئایندە، دەشبینم، ئێمەمانان، سەرەڕای ئەو هەموو بنەما و کەرەستە بایەخدارو مەزنانەی کە خودا پێی بەخشیووین، لە چ پاشەگەردانی، قوڕ ولیتە و زەڵکاوێکدا، ئەو کاتە جوانانەی تەمەن، دەکوژین بەبێ وەدەستهێنانی هیچ داهێنان و بونیاتنانێک... !

هەر (دە) ساڵێکی دیکە، ئەم جیهانە دەبێتە دوو جیهان: ژیان و ژینگەی جیهانی تەکنەلۆژیاو زانست و خۆشگوزەرانی، وە، ژیان و ژینگەی جیهانی جەهل و دواکەوتن و کەوتن.

لە جیهانی یەکەمدا، نەوەیەک دێنە سەر سەکۆی ژیان، پێیان دەڵێن (نەوەی ئەلفا) (Alpha Generation)، بیرکردنە و پێشە و کارکردنی ئەوان، ئاسمان و ڕێسمان جیاوازە لەگەڵ، ئەوەی ئێمە لە پڕۆگرامی خوێندندا هەمانە. ئەوان هەم ژیانی خۆیان هەم ئایندەیان زامندەکەن بە کارکردن:

(لە بوارەکانی ڕۆبۆت)دا: چاککردنەوەی ڕۆبۆت، چاودێریکردنی ڕۆبۆت،

کارپێکردنی ڕۆبۆت، بەرنامەڕێژیکردنی ڕۆبۆت، ئەزموونگەرایی ڕۆبۆت، بونیاتنانی بەهاکانی ڕۆبۆت، داهێنەرانی ڕۆبۆت، جوانکاریی ڕۆبۆت، نووسینگەی ڕۆبۆت، پێشەنگاو نمایشکردنی ڕۆبۆت، فرۆشگای رۆبۆت.... .

(لە بوارەکانی داتا)دا: زانای داتا، لێکۆڵەری داتا، دەرهێنەری داتا، شیکەرەوەی داتا، چاودێری داتا، پسپۆڕی پاراستنی داتا، بریکاری داتا، دەڵال و فرۆشیاری داتا… .

(لەبوارەکانی فڕۆکەوانی)دا: فڕۆکەی بیفرۆکەوان، بەڕێوەبەری بنکەی ئەو فڕۆکانە، ئەندزیاری ئەو فرۆکانە، شۆفێری تەکسی ئەو فڕۆکانە، فیتەری ئەو فڕۆکانە، پۆلیسی هاتووچۆی ئاسمانی ئەو فڕۆکانە، دیزاینەری ئەو فڕۆکانە، بەرکاربەری ریمووت کۆنترۆڵەکان، نووسینگە و پێشەنگای کڕین و فرۆشتنی ئەو فڕۆکانە… .
(لە بوارەکانی تەندروستی)دا: گەنجکردنەوەی پیرەکان، پارێزەرەی تەندروستی ئەقڵی خێزان، خزمەتکاریی بەساڵاچووان، ڕێکخەری جیناتەکان، بەهێزکەر و گەشکەری مێشک، ئاڵۆگۆڕکردن و چاککردنی جینات.

(لە بوارەکانی زیرەکیی دەستکرد)دا: سەرپەرشتیاریی زیرەکیی دەستکرد، نووسەری زیرەکیی دەستکرد، مۆزیکژەنی زیرەکیی دەستکرد، هونەرمەندی زیرەکیی دەستکرد، کارگەری زیرەکی دەستکرد، شارەزای زیرەکی دەستکرد، پارێزەری ئاسایشیی ئیلکترۆنی ئەو زیرەکییە، بەکاربەری زیرەکی دەستکرد… .

(لە بوارەکانی هاتووچۆ)دا: فەرمانبەری بنکەی هاتووچۆی زیرەک، ، فەرمانبەری دارایی ئەو بەڕێوەبەرایەتییە، ، ئەندازیاری ڕێگەی زیرەک، چاککردنەوە و نۆژەنکردنەوە، تیپی خاوێنکردنەوە، بنکەکانی داگرتن (شەحنکردنەوە)، دیزاینەری ئۆتۆمبیل و گالیسکەی تازە بابەت.
(لە بوارەکانی بلووتووس)دا: ئەندازیاری بلووتووس، یاساناسی بلووتووس، دیزاینەری بلووتووس، کارگەری کۆمپانیای بلووتووس، پسپۆڕی بەکاربەری بلووتووس، فرۆکاری بلووتووس، بەڕێوەبەری بەرهەمهێنەری بلووتووس… .

(لە بوارەکانی چاپی سێ ڕەهەندی)دا: ئەندازیاری خانووی دیگیتاڵی، دیزاینەری خانووی دیگیتاڵی، وەستای خانوودروستکردنی سێ ڕەهەندی، بەرهەمهێنەری کەرەستەکانی سێ ڕەهەندی، پسپۆڕانی سێ ڕەهەندی لە نشتەرگەریدا، چاپ و چاپەمەنی سێ ڕەهەندی، لێکۆڵەری کەرەستەی سێ

ڕەهەندی، تەکنەلۆژایی شتە زیندووەکان، ئەندازیارو وەستای چاپی سێ ڕەهەندی، پشکنەری ئامێر و کەرەستەی چاودێری چاپی سێ ڕەهەندی، پێشخەرانی بەرانامە و بەرنامەکاری چاپی سێ ڕەهەندی… .

(لە بوارەکانی پارەوپوولی دیگیتەڵی)دا: یاساناسی پارەی دیگیتەڵی، صەڕافی دیگیتەڵی، پسپۆڕی پارەی دیگیتەڵی، بەڕێوەبەری سامانی پارەی دیگیتەڵی، کارگێڕیی تەئمین کردنی پارەی دیگیتەڵی، دیزاینەری پارەی دیگیتەڵی، شیکەرەوەی زانیاری و داتای پارەی دیگیتەڵی… .

(لە بوارەکانی کەرەستەی هەستدار)دا: دیزاینەری کەرەستەی هەستدار، وەستای بەستن و دانانی کەرەستەی هەستدار، جۆڵا و تەونکەری قوماشی هەستدار، ئەندازیاری گواستنەوەی زانیاریی کەرەستەی هەستدار، بەگردرووی قوماشی هەستدار، تەکنیککاری سیستمی هەستدارو چاککردنەوەی… .

(لە بوارەکانی ئاسمان و فەزا)دا: نەخشەدانەری کار و پەیامی تایبەتمەند بە فەزا، بەڕێوەبەری مووشکهەڵدان، تیپی مووشەکهەڵدان، تیپی بارو بارکردنی مووشەکەکان، تیپی کەشناسی فەزا، چاودێریی هاتووچۆی فەزا، سەرپەرشتیاری بنکەی هەڵدانی مووشەک، زانایانی شیکەرە و پشکنینی مووشەی گەڕاوەی لە فەزا، شارەزا لە بواری پاراستنی بەها ڕەوشتییەکان لە پیشەسازیی فەزادا…

(لە بوارەکانی کان و سەرچاوەکانی فەزا)دا: دۆزەرەوە و کەشفکەری ئەستێرە و ئەستێرۆکەکان، تیپی سەرزەوی بە دەرهێنانی کانەکانی ئەستێرۆکەکان، پسپۆڕی هاوردەکردنی کانەکان لە فەزاوە، بەکاربەری ڕۆبۆتەکانی کانەکانی فەزا، زانای پسپۆڕ لە ماددەکانی ئەستێرۆکاندا، کریکاری توواندنەوەی کانەکانی ئەستێرۆکەکان، بەڕێوەبەری شیکەرەوەی داتا و زانیارییەکانی ئەو کانانەی لە فەزاوە هاوردەکراون… .

(لە بوارەکانی وەزی ناوەکی)دا: دیزینەری بەرهەمهێنانی وزەی ناوەکی، ئەندازیاری کارگەی وزەی ناوەکی، تەکنککاری وزەی ناوەکی، سەرپەرشتیاریی کارگەی وزەی ناوکی، کارگێریی کۆمپانیای ئەو وزەیە، کۆنتڕاکتەری بەرهەمهێنەری ئەو وزەیە، نەخشەدانەری وەبەرهێنانی وزە لە فەزادا، بەڕێوەبەری پڕۆژەکانی وەزەی ناوەکی…

(لە بوارەکانی پزیشکیی جینی)دا: پێشکەشکاری ڕاچیتەی خواردنی تەندرووست، توێژەری ڕاچێتەی خواردنی تەندرووست، شارەزای خۆراکی

تەندرووست، تەکنیککاری پسپۆڕ لە گۆڕینی جینەکاندا، ئەندازیاری ڕێکخەر و ه□م□وارکەری جینەکان، پشکێنەری پسپۆڕی زانیارییەکانی جینی، دیزینەری دروستکەری کۆئەندامەکان لە بواری جینەکاندا… .

(لە بوارەکانی میتڕۆ)دا: نەخشەسازی تؤری میتڕۆ، کریکار لە بواری کاری میتڕۆ، ئەندازیاری سەلامەتیی کریکارانی میتڕۆ، بەکاربەرەی تۆڕی میتڕۆ، وەستای چاککردنەوەی تۆڕی میتڕۆ، پاسەوانی میتڕۆ، چاودێری میتڕۆ… .

(لە بوارەکانی کۆمپیوتەری کۆانتیۆم)دا: بەرنامەداڕێژەری کۆمپیوتەری کۆانتیۆم، شیکەرەوەی زانیاریی کۆانتیۆمی، چاودێریی تایبەتمەندی کۆمپیوتەری کۆانتیۆم، بەڕێوەبەری بواری بەرنامەی کۆانتیۆمی، بەکاربەری بەرنامەی کۆانتیۆمی، چاودێری تەندرووستیی تایبەت بە بەرنامەڕێژی کۆانتیۆمی… (کۆانتیۆم، لقی زانستێکی زانیاریی کۆمپیوتەرە، کە زانیارییەکی بێسنووری ئاماردەکات، بۆ ڕێکخستن و چاککردنەوەی بەرنامەکانی کۆمپیوتەر، بۆ نموونە هاککردنی دەزگایەکی کۆمپیوتەریی… .)

(لە بوارەکانی واقیعی تێکەڵ)دا: ـ تایبەت بە ئاوێتەکردنی ژیانی واقیعی بە زانیاریی دیگیتەڵی و خەیاڵئامێزیدا، بریکاری سەفەری ئەوانەی لە کارەکانیاندا واقیعی تێکەڵ بەرجەستە دەکەن، چارەسەرکەری ئەوانەی لە کارەکانیاندا واقیعی تێکەڵ بەرجەستە دەکەن، ڕاهێنەری ئەوانەی لە کارەکانیاندا واقیعی تێکەڵ بەرجەستە دەکەن، سەرپەرشتیاری ئەوانەی لە کارەکانیاندا واقیعتی تێکەڵ بەرجەستە دەکەن، دیزاینەری گەمەکانی واقیعی تێکەڵ، بەرهەمهێنەری فلیمی واقیعی تێکەڵ، دەرهێنەری ئەو جۆرە فلیمە… .

(لەبوارەکانی گۆشتی دەستکرد)دا: دیزاینەری تاقیگەی زیندوو بۆ بەرهەمهێنانی گۆشت، بەڕێوەبەری خانەی گوشتی دروستکراو لە تاقیگەدا، دیزینەری گێڵکەی بەرهەمهێنانی ئەو جۆرە گۆشتە، ڕاو□ژ□کراوی ئەو جۆرە تاقیگەیە، شارەزا لە بوای بەها ڕەوشتییەکانی ئەو جۆرە بەرهەمە، چاودێری ئەو جۆرە بەرهەمە، ئەندازیارو بەڕێوەبەری بەرهەمهێنانی ئەو جۆرە گۆشتە… .

(لەبوارەکانی پڕۆتۆکۆلی ئینتەرنێتی)دا: شارەزا لە داهێنانی بەرنامەی پڕۆتۆکۆلی ئینتەرنێتی، وەستای خانوبەری پڕۆتۆکۆلی ئینتەرنێتی، دیزاینەری پۆشاکی زیرەک پەیوەست بە بەرنامەی ئینتەرنێتی، چاودێری تەندرووستی ئەوانەی لەو بوارەدا کاردەکەن،

پسپۆر لە تائمینکردنی کەسەکانی ئەم بوارە، شارەزا لە ئامارکردنی زانیاریی و داتای پڕۆتۆکۆلی ئینتەرنێتی، زانای ئەنترۆپۆلۆژیی لە بواری پڕۆتۆکۆلی ئینتەرنێتی، وەستاو تەکنیککاری ئەو ئامێرانەی ئەو زانستە… .

(لە بواری فێرکردنی زیرەک)دا: دیزاینەری سیستمی فێرکردن و خوێندن بە زیرەکیی دەستکرد، داهێنەر و پشخەری بەرنامەی فێرکردن و خوێندن بە زیرەکیی دەستکرد، ئەندازیار لەو بوارەدا، وەستاو تەکنیککار لەو بورەدا، ڕاهێنەر لەو بوارەدا، چاودێر لەو بورەدا، شارەزا و داهێنەر لەو بورەدا… .

ڕیزبەندەکی درێژ لە گۆڕانکاریی چاوەڕوان دەکرێت، لەم بوارانەی باسمان کردن، لەم چرکەساتەدا کاریان تیدا دەکرێ و داهاتوویان نزیکە، لەم ڕۆژانەدا ئیسرائیل، یەکەم سەبەتە گەشتی دەستکردی خستە بازاڕەوە.

چۆن ئێستا هەرزەکارەکانمان نازانن، پیشەی مەنجەڵسپیکەرێ و مسگەریی و نالبەندی و خومچییەتی چیبووە، هەربزانە، زۆریش لەو پیشانەی ئەمڕۆمان دەنە ڕیزی، پیشە کۆنە بەسەرچووەکان و هەر لە فەرهەنگەکاندا ناویان دەمێنێ.

چاوخشانەکی خێرا بە ناوەڕۆکی بەرنامەکانی ئیمڕۆی خوێندن لە هەرێمی خۆماندا، ئاماژەیە بە ئاست و ئاراستەی پەروەردە و فێرکردن لەو ناوچەیەدا، کە بۆشایەکی گەورە هەست پێدەکرێ لە نێوان پڕۆگرامی وڵاتە پێشکەوتووەکان و ئەوەی خۆمان. ڕاستە کۆسپەکان زۆرن، بەڵام ماقوولیش نییە، هەروا تەراتێن بکەین و لەسەر بەرنامە و پڕۆگرامە کلاسیکییە بەسەرچووەکاندا بڕۆین. ئەگەر لە کتێبی جوگرافیای، تا ئێستا زەوی، دوو جوولەی هەبێ، ئەوا لە کتێبی جوگرافیای ئەو وڵاتانەدا، فێرخواز فێردەکرێت کە زەوی (١٢) جوولەی هەیە.

تۆ بڵێی کاتی ئەوە نەهاتبێ، ئیمەش جوولەیەک بکەین و ئەو قۆناغە تێپەڕێنین؟!

وا بەوا، جیهان دەبێتە دوو جیهان. چەقین لە جیهانی نەزانیدا، تاوانەکی مێژوویی گەلێک گەورەیە دەرحەق بە نەتەوە و مرۆڤایەتی.

گرتەیەکی چەند غەمگین بوو، کە لەم ڕۆژانەدا، باوکەک گوتی:" هەر پێنج منداڵەکەی خۆم لە بەر خوێندن دەرهێناون، متمانەم بە

پەروەردە و فێرکردنی ئەم وڵاتە نەماوە!”

(سەرچاوەکان، ئینتەرنیت بە چەند زمانێک.)

فازیل شەوڕۆ ـــ دوبلن

دار و ڕۆڕۆ.. برایم فەڕشی

بوون بە بێ ژینگە، نەبوونە. هەرچی ژینگە دەگرێتەوە، گرێدراوی ژیان و چارەنووسی مرۆڤە. گرێدراوی هەست و فانتێزی و بیرو وهزر و فەرهەنگ و تێگەیشتنی مرۆڤە، کە لە ئەدەبیات و هونەر و باوەڕی خەڵکدا ڕەنگی داوەتەوە. مرۆڤ لەو کاتەوە وەک کۆمەڵە کەس دەژیی، ژیانی گرێدراوی سیاسەت بووە، هەرچی گرێدراوی ئەو بووبێ، لە بازنەی سیاسەتدا مامەڵەی لەگەڵدا کراوە.

بەسەرهاتی سرووشت پڕ لە کارەساتی و کارەسات هۆی هەڵقەندن و کۆچی زیندەوەران بە مرۆڤەوە لە شوێنی سەرەکی ژیانیان بووە و گەڕیدەبوون و لە شوێنێک نەمانەوە به درێژایی سەدان هەزار ساڵ، دەربڕی ئەوەیە کە لە ژینگە گرینگتر بۆ زیندەوەران نییە. هەر ئەمە، ژینگە بە هەر دوو باردا دەکاتە ئامانج چ بۆ ژیان و چ بۆ تێکدانی.

شەڕەکان لە سەرەتاوە هەتا ئەمڕۆ، ئەمە دەردەخەن کە وێرانکردنی ژینگە بەردەوام ئامانجی شەڕ بووە. هیچ شەڕێک لە جیهاندا ڕووی نەداوە کە ئامانجی وێرانکردنی ژینگەی نەبووبێ. دوو شەڕی جیهانی یەکەم و دووهەم بە پانتای شوێنی شەڕەکان وێرانی ژینگەی لێکەوتەوە. بۆمبارانی هیرۆشیما و ناکازاکی لە میانەی شەڕی دووهەم، بۆمبارانی کیمیایی شار و گوندەکانی هەڵەبجە ساڵی ١٩٨٨، شەڕی نێوان ئێران و عێراق، شەڕی باڵکان، شەڕی ئەفغانستان، شەڕی کەنداو، شەڕی داعش، شەڕی ڕژیمەکانی ئێران، تورکیا، سوریا، عێراق لە گەڵ کورد، بۆمبارانی شارەکانی سنە و سەقز و سەردەشت و پیرانشار وێرانی ژینگەی لێکەوتەوە و لە هەموو ئەو شەڕانەدا، وێرانکردنی ژینگە بەشێک لە سیاسەتی شەڕ بوو. کردنە ئامانجی ژینگە بۆ مەبەستی سیاسی- ئابووریی- تیجاریی ق□ز و چەپەڵ و نامرۆڤانەیە.

کورد لە شوێنێک نیشتەجێیە، کە کۆنترین مەسکەنی نیشتەجێبوونی

مرۆڤە. ئەم مرۆڤە کۆنەی مزۆپۆتامیا (ناوچەمان) و خەڵکانی کۆنی تری نیشتەجێ لە پانتای شاخ و کێو و دشت و پێدەشت و کەناری ڕۆبار و ناو دارستان و لێڕەوارەکان بەردەوام کەوتونەتە بەر هێرشی قەومەکانی گەڕیدە. ئەو خەڵکانەی تا ئێستا ماونەتەوە و لە ناونەچوون وەک کورد و ئەرمەن و جوو ئەمڕۆش خۆیان و ژینگەیان دەکەونە بەر هێرشی گەڕیدەکانی دوێنێ کە خۆیان بە تورک و فارس و عاڕەب دەناسێنن. میژووی هەرکام لەو گەڕیدانە گرێدراوی کوشتن و وێرانکردن بووە و گرێدراو هەیە. پەلامار بۆ سەر خاک و ژینگەی کورد و ئەرمەن و جوو ئێستاش بەردەوامە.

حکوومەتی تاران و ئانکارا و بەغدا و دمەشق سەدان گوندی کوردستانیان خاپوور کردووە و تورکیا بە بەر چاوی مێدیای جیهانەوە دار زەیتونەکانی عەفرین و دارەکانی باشووری دزیی. ئەو دارانەی ئاوا دزران، ئەو دارستانانەی لە لایەن ئێران و سێ وڵاتی ترەوە ئاوریان تێبەردرا، تەنیا دار نەبوون.

ئەم دارانە ژینگەی کوردستان و ڕواڵەت و سیما و ناسنامەی وڵاتی کوردانن. ئەم دارانە لە بەر کوردبوونیان وەک ئەو مرۆڤە کوردانەی هەڵدەواسرێن و حەوت حەوت لە ناو ماڵی خۆیاندا دەکوژرێن، دەسووتێندرێن و دەبڕدرێنەوە و دەدزرێن. ئەو دارانە بە تەنیا دار و بە تەنیا ژینگە نیین.

لەم وڵاتانە و لە شەڕی مان و نەمانی کورد، دار و ژینگه دەوری سیاسی دەگێڕن. دار دەکەونە بەر ڕق و تووڕەیی و بەر بێبەزەیی. دار کە لە ژینگەی کوردستان خۆیان دیتەتەوە، وەک کورد سەیر دەکرێن. هەر دارێک لە وڵاتی ئەمە مرۆڤەکە، کە دوور لە ئیرادەی خۆی سیاسی کراوە و کێشراوەتە ناو شەڕ.

وێتنامییەکان خۆیان داری لێڕەوار و دارستانیان دەبڕییەوە و لە خۆیان قایم دەکرد و خۆیان دەبوونە دار لە شەڕ لە گەڵ یانکییەکان. دارەکان لە گەڵ سەربازانی ئامریکا بە پارێزگاری لە شوێنی ژیانیان چووبوونە بەرەکانی شەڕ. هەر وێتنامییەک کە دەکوژرا، دارێکیش لە گەڵی سللار دەبووە. خوێنی پارتیزان و خوێنی دارەکان جووتی یەکتر دەبوون. دارەکان سەرباز بوون، پێشمەرگە بوون. هیچ ئەمریکاییەک بەزەیی بە دارەکاندا نەدەهات، ئەوان هەر دارێکیان کە دەکوشت، مرۆڤێک لە گەڵی سللار دەبووە. وێتنامییەکان چەندە فرمێسکیان بۆ سەربازەکانیان دەڕشت، هەرئەوەندەش فرمێسکیان بۆ دارەکان دەڕشت.

ژینگەی سەرگەی زەوی بە دەستی مرۆڤ، هەر ساڵ و هەر وەرز و هەر ڕۆژ وێران دەکرێ. مرۆڤ دەنگی ژینگەی خۆی نابیستێ. ئەمساڵ زەوی لە کانەدا، ئوسترالیا، ئامریکا، ئامریکای لاتین لە بەر تەوژمی گەرما چزەی لەهەڵستا، گڕی ناو دارستانەکان لە شوێنێک و لە وڵاتێک

ن□□ستا و گەیشتە تورکیا و یۆنان و ئیتالیا و سپانیا، ڕێک ئەو شوێنانەی بۆ گوزەران و سەیرانی مر□ق ت□کدراوە و ساڵانە بە میلیۆن خەڵک ڕوویان تێدەکات بە بێ ئەوەی گوێ بدرێتە وێرانی ژینگە.
ئەوەی ئەمڕۆژانە تووشی تورکیا بووە، سووتانی دار بە تەنیا نییە، دەرخستنی ڕووی فاشیستی و مەیلی تێرنەبووی سیاسەتبازان و تاجرانی سێکس و بازاڕیان و حەراجخانەکانی جەستە و فابریکەکانی خواردنەوەی ئەلکۆلی و دەڵاڵەکانی محەبەتخانەکانی ئەستانبول و قەراخ دەریا و مۆڵگەکانی سەیر و سیاحەت و توریسم و مەیلی تێرنەبووی حزبی ئیسلامی حاکم و سوڵتانەکەی ئانکارا و دەڵالەکەی مەزادخانەکانی سیاسییە، کە لە جیاتی پێڕاگەیشتن بە ژینگە و خەڵکەکەی بۆ درووستکردنی کاخ و فرۆکەخانە و شوێنەکانی تر ژینگە وێران دەکات.
ئەوەی ئەمڕۆ لە تورکیا ڕوو دەدا بەرھەمی سیاسەتی قڕژ و چەپەڵی حزب و وڵات و خەڵکێکە کە سەد ساڵە بە بیر و تێگەیشتنی فاشیستی گۆژ کراون. ئەوان لە فێرگە و باخچەی منداڵان و زانستگا و ماڵەکان فێر دەکرێن کە "بیر تورک دونیایە دەیەر" تورکێک یەک دونیا دەھێنێ.
بۆ خاوەنی ئەم تێگەیشتنە، وێرانی ژینگە و مر□قی جگە لە خۆیان، بایخی نیی□. □□□کردن بۆ دارستانەکانی گرێدراوی سیاسەت و فاشیسم، فێڵەبازانەیە!

برایم فەڕشی
۰٤/۰٨/۲۰۲١

ژنەگوندییەکی تورک لە ئەردۆگان راپەڕی: ئەمەیە رەفتارەکانی سەرۆک؟.. رەزا شوان

ژنەگوندییەکی تووش□□ی تورک لە شارەدێی (موگلا) لە رۆژئاوای تورکیادا، کە دارستانەکانی دەسووتێن. لە ئەردۆگانی سەرۆکی تورکیا تووشەبوو، بە ھۆی رەفتارە نا بەجێیەکەی ئەم دواییەی، کە سەردانی زیان لێکەوتووانی ئاگرەکەی کرد. کە تا

ئەمڕۆ (٨) کەس بەهۆی ئاگری دارستانەکانەوە گیانیان لەدەست دان و چەندین برینداری سووتاویش گەیەندرانە نەخۆشخانەکان.
شەرمەزارییە بۆ تورکیا کە خاوەنی بەدیان فڕۆکەی جەنگییە، کە هەموویان بۆ کورد قڕکردن و سوتاندن و وێرانکردنی کوردستان بەکاردەهێنن. کەچی خاوەنی فڕۆکەیەکی ئاگرکوژێنەوە نین.
فڕۆکەیەکی هەلیکۆپتەری ئاگرکوژێنەوەیان لە دەوڵەتی کازاخستان بەکرێ گرتووە. ئەردۆگان مانگانە بە ملیۆنان لیرەی تورکی بە جاشە بەکرێگیراوەکانی لە لیبیا و سووریا و عێراق و سۆمال دەدات. کەچی خاوەنی فڕۆکەیەکی ئاگرکوژێنەوە نییە..
چەند وڵاتێک لە رای خوا بۆ فرۆکەی ئاگرکوژێنەوە یارمەتی تورکیا دەدەن. نەک لەبەر خاتری ئەردۆگانی دیکتاتۆر و خوێنڕێژ و تورکیای رەگەزپەرست و فاشیست، بەڵکو لە پێناوی پاراستنی ژینگە ، کە پەیوەندیی بە سەرجەم مرۆڤایەتییەوە هەیە.
ئەردۆگان (١٣) فڕۆکەی گرانبەهای تایبەتی بۆ خۆی کڕیوە. دەیتوانی یەک فڕۆکەی بۆ خۆی بکڕیایە و (١٢) فرۆکەی ئاگر کوژاندنەوەی بکڕیایە. لە کاتێکدا کە لیرەی تورکی هێندە بەهای دابەزیوە، ئابڕووی چووە.
ژنەگوندییەکە لەوە پەست و تووڕە بوو، کە ئەردۆگان بە هەموو ئەقڵییەوە کیسە چای بۆ قوربانییانی سووتانی دارستانەکان هەڵدەدا. کە لە هەفتەی رابردوو چەندین شاری تورکیای گرتەوە. بووە هۆی زیانی و مادی رۆحی.
ژنەگوندییە تورکەکە، کە بە ناچاری ماڵەکەی لە موگلا بەجێهێشت، کە گڕی ئاگر گەمارۆی دابوو. وتی:"سەرۆک ئەردۆگان لە جیاتی ئەوەی کە ئاوی بۆ گەل بدایە. کیسە چای بۆ هەڵدەدان. ئایا ئەمە بە سەرۆکی کۆمار دادەنرێ؟" ژنەگوندییەکە لەسەر رەخنەکانی رۆیی و وتی:" وەکو پێویست ئاوەیان لە کوژاندنەوەی ئاگرەکەی شارەکەمانیان نەداوەتەوە" ژنە گوندییەکە درێژەی بە قسەکانی دا و وتی:" ئایا منداڵە سووتاوەکانمان بۆ دەگەڕێنەوە؟ ئایا ماڵە سووتاوەکانمان بۆ دەگەڕێنەوە؟ ئەمە لایەنگیریی سەرۆکمان کرد و خستمانە سەر سەرمان، بەڵام ئەو ئەمەی توڕهەڵدەدایە سەر زەوی"
ژنەگوندییەکە پرسی:"چۆن سەرۆکی کۆمار بەم شێوەیە دەبێت؟ ئایا سەرۆک کۆماری لەم شێوەیە هەیە؟ لە جیاتی ئەوەی کە ئاومان بداتێ، کیسە چای بۆ خەڵکی هەڵدەدات! ئایا دەکرێ سەرۆک بەم شێوەیە بێت؟!"
ئەردۆگان لە ماوەی رابردوودا، رووبەڕووی رەخنەیەکی زۆر بۆوە. بە هۆی هەڵدانی کیسە چای بە زیانلەکەوتووانی لافاو و ئاگرکەوتنەوە

لە دارستانەکانی چەندین ناوچە و گوند و شارەدێی تورکیادا.
ئەمەش شێوە رەفتارێکە کە ئەردۆگان دەیکا کە بە زۆری لە کاتی هەڵبژاردنەکاندا کردوویەتی و دەیکات.
لەپاڵ ئەو رەخنانەی کە ئۆپۆزسیۆن لێیان گرت، پەرلەمانتارەکانی پارتەکەی ئەردۆگان، رووبەڕووی هەمان رەفتار بوونەوە. وەکو تێز و گاڵتەپێکردن گوزارشتیان لە هەمان هەڵوێستی رەتکراوەی ئەردۆگان کرد بەڵام ئەمجارەیان لە پیاوەکانی ئەردۆگان. لە دووبارەکردنەوەی رەفتارە بێ ماناکانی سەرۆکی تورکیا. کە بووە هۆی ورووژاندنی رەخنە و ناڕەزاییەکی زۆر. تەنانەت لەناو پارتەکەی خۆشیدا ئەو رەفتارە ساوێلکەییەی ئەردۆگانیان پێ خۆش نەبوو. هەڵدانی کیسە چای بۆ خەڵکی، سۆز و بەزەیی نییە بە زیان لێکەوتووانی لافاو و ئاگرەکە. بەڵکو ریکلامێکی سیاسی و پێشوەختەی هەڵبژاردنەکانە.
(تانجۆ ئۆزجان) کە سەرۆکی شارەوانی شارۆچکەی (بولو) یە سەر بە پارتی گەلی کۆماری ئۆپۆزسیۆنە وەک رەخنە و تێز و گاڵتەپێکردنێک بە ئەردۆگان، کیسە چای بۆ پەرلەمانتارەکانی پارتەکەی ئەردۆگان داد و گەشەکردن هەڵدا.
لە میانەی کۆبوونەوەی پەرلەمانتارانی پەرلەمانی تورکیا.
تانجۆ ئۆزجان وتی:"هەر وەک چۆن سەرۆکی تورکیا رەجەب تەیب ئەردۆگان رەفتاری کرد. منیش چاو لەو دەکەم" ئینجا ئۆزجان کیسە چای بۆ پەرلەمانتارانی پارتەکەی ئەردۆگان هەڵدا. لە دیمەنێکدا کە کەسانێکی زۆر بە (کۆمیدی) باسیان کرد.
ئەم هەڵوێستەی ئۆزجان، پەرلەمانتارەکانی ئەردۆگانی پەست و تووڕەکرد و ئۆزجانیان بە (بێ تەربێت و قێزەوەن) ناویان برد.
ئۆزجانی سەر بە پارتی گەلی کۆماری. لە لێدوانێکیدا لە گرتە ڤیدیۆییەکدا، کە لە لاپەڕەی خ□□ی ک□ ل□ ت□□□□ پ□یوەندییە کۆمەڵایەتیی□کاندا بڵاوی کردۆتەوە، دەڵێت:"وەک چۆن پەنابەران هاتن، ئاوهاش دەڕۆن. پەرلەمانتارانی داد و گەشەکردن تووڕەبوون. ب□ ه□□ورکردنەوەیان کیسە چام بۆ هەڵدان. تا ئەوان بە نەگریس و بێ تەربێت و دیکتاتۆر باسم ب□ک□ن. کارەکەم هەڵوێستێکی تراژیدی کۆمیدییە. لێکدانەوەی بۆ ئێوە بەجێد□ه□□□م"
لە هەفتەی رابردوودا، کە خەڵکی د□ق□ری (ریزا) لە باکووری تورکیا. کە ب□ ه□□ی لافاوەوە (٦) کەسیان لێ مردن و (٢) کەسیشیان تا ئێستا ونن و نەدۆزراونەتەوە. خەڵکییەکە لە ئەوپەڕی خەمباری و ماتەمینیدا بوون. کە ئەردۆگان سەردانی کردن، لە جیاتی دڵدانەوەیان، لە دیمەنێکی ناشیرین و نامۆدا، کیسە چای بۆ ئامادەبووە زیان لێکەوتووەکان هەڵدا. بە

هەی ئەم ڕەفتارەیەوە، ڕەخنەیەکی زۆر و توندیان لێ ئەردۆگان گرت.
(*) دەقی قسەکانی ژنەگوندییەکە و سەرۆکی شارەوانی بولو تانجۆ ئۆزجان لە ڕۆژی (٥/ ئاوگوست/ ٢٠٢١) لە سایتی (الزمان الترکي) دا بڵاوکراونەتەوە.
٦/ ئاوگوست/٢٠٢١

بەهاری خامۆش. شیعر : احمد شاملو وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام

” بهار خاموش “

بەسەر ئەو فانەسەی
هیچ دەستێک داینەگیرسان
بەسەر ئەو ” تەشی” یەی
لەسەر تاقەکە مایەوە بێ دەنگ
بەسەر ئەو ئاوێنە ژەنگاوییە
بەسەر ئەو ” بێشکە ” یەی
کەس ڕاینەژان

بەهاری چاوەڕوان کراو
بۆ ئەوەی بکەوێتە خۆی ، هات
لەهەر سەربانێک ڕاوەستا
و ڕۆشت......
لە هەر چیایەکا هاوارێکی کرد
و ڕۆشت ......
کەس پێیا نەبوو
غەمناک یا دڵخۆش ، کە پێ بخاتە
سەر جادەی خەڵوەت
کەس لە ساڵانی پێشتر
شاد یا غەمگین ، پێیا نەبوو
ئاهێک هەڵکێشێ...

ئاهێک هەڵکێشێ…
کەسێ لە " کەپر"ەکەی (1) ، سەری دەرنەهێنا
نە مریشک لە هێلانە
نە دووکەڵ لە دووکەڵ کێش
هەوا بە لێیانی دەف
نەها تە لەرزین
گوڵێ بۆ خۆی لە باغچەکەیيا ، نەڕوا
بەهار بە خامۆشی هات
ئەی حەسرەت بۆ ژیانی بەهاریی

کەسێ لە " کەپر"ەکەی ، سەری دەرنەهێنا
نە مریشک لە هێلانە
نە دووکەڵ لە دووکەڵ کێش
هەوا بە لێیانی دەف
نەها تە لەرزین
گوڵێ بۆ خۆی لە باغچەکەیيا ، نەڕوا

لەم" وێران سەرا" میحنەت هێنە
بەهار بە خامۆشی هات
و
حەسرەت ، بۆ جم و جۆڵێک
مۆم دابگیرسێنێ
و
دەرگا بخاتە سەرپشت
مۆم دابگیرسێنێ
و
دەرگا بخاتە سەرپشت

“”””””””””””””””””””””””””””””””””””

(1)= لە شیعرەکەیا “کومە” نووسراوە کە مەبەست لێی ئەو خانوەیە کە ڕاوچیەکان لە بیابانا بە دار و درەخت دروستی ئەکەن و لە کوردیا ووشیەکی بەرامبەریم نەدۆزی□و□ ….

خێڵ و نەتەوە.. بەختیار محەمەد

لەلای تورك نەتەوە پێش ئایینە. واتە ئایین ئامرازێکە بۆ ئامانجە نەتەوەییەکانی تورك (مەگەر هەر تەنیا ئەو حەفتا هەشتا ساڵەی سەردەمی کەمالیزمی لێ ببەیتە دەرێ؛ کە لێرەشدا وەك دەزانین عەلمانیەتی شۆڤینی و فاشیست ئامرازە بۆ ئامانجی بەدیهێنانی شکۆی باڵای نەتەوەیی و ئامانجی بەدیهێنانی پان تۆرانیزم)؛ کەچی کورد دێ نەتەوە دەکاتە قوربانیی ئایین و قوربانیی ئایدیۆلۆژیای عەلمانی (مارکسیزم؛ هەڵبەت مارکسیزم بە شێوە دۆگمایەکەی). لەمەوەیە، کە بە درێژایی 100 – 200 ساڵی ڕابردوو، کورد نەیتوانیوە ئازادی و سەربەخۆیی بۆ خۆی بەدەست بهێنێ و دەوڵەتی خۆی دامەزرێنێ. هەر لەبەر ئەوەشە، کە تا ئەم ساتەوەختەش خێڵ و دەسەڵاتی خێڵ لە کۆمەڵگەی ئێمەدا هەژموونیان هەیە. تۆ بنۆڕە! چییەتی دەسەڵاتی حزبانەی پارتی و یەکیەتی چەند خێڵەکین و چەند لە دەسەڵات و هەژموونی خێڵ دەچن (هەڵبەت بە فۆرمە ستەمکار و گەندەڵەکەی)!

نابێ لەلاشمان سەیر بێ، کە خێڵ و حزبی خێڵەکیی نەبنە نۆکەر و داردەستی دوژمن و دەوڵەتانی داگیرکەر، چونکە خێڵ نیشتمان ناناسێ، بەڵکو سەرۆك خێڵ و پێوەندی کۆمەڵایەتی داخراوی خێڵەکیی دەناسێ. لەلای خێڵ دەڤەر هەیە، نەك نیشتمان. لەلای خێڵ کرمانج و ئاغا هەیە، نەك ڕابەر و جەماوەر. لەلای ئەو هێز هەیە، نەك عەقڵ. هەر بۆیەشە ئەو بە زمانی چەك، نەك عەقڵ و لۆژیك قسەت لەگەڵدا دەکا. زمانی چەکی ئەویش بۆ ئازادی و نیشتمان نییە، بەڵکو بۆ شەڕی گەڕەك و شەڕی خێڵەکییە. ڕاستییەکەی خێڵ دژی هەموو ئازادییەکانە. خێڵ نەك هەر ئازادیت پێ نابەخشێ، بەڵکو تاکێکی کۆیلەش بەرهەم دەهێنێ. تاکی کۆیلەش (کۆیلەی سەرۆك عەشیرەت و دابونەریتی پیرۆزی عەشیرەت) ناتوانێ تاکێکی ئازاد و ئازدایخواز بێ. وەك دەزانین ئازادیش لە هەموو بوارێکدا تاکی نەوباوی هۆشیاری ئازادیخوازی دەوێ. تاکێك درك بە هەموو ستەمەکان بکا و دەسەڵاتە ستەمکارەکان بناسێ. تاکێك لە یەك کاتدا هەموو شەڕەکان بکا: شەڕ بۆ ئازادی و بۆ دادپەروەری و بۆ نەهێشتنی جیاوازی زۆری چینایەتی؛ شەڕ بۆ ئەوەی مرۆڤ لەسەر ئەم گۆی زەوییەدا هەموو مافەکانی پارێزراو بن… تاکێك، تاکە خەمی گەورەی ئەوە بێ، کە دژی ستەم بجەنگێ، تا مرۆڤ بە شکۆ و بە بەختەوەری بژی، نەك بە ژێردەستەیی و کۆیلەیی و بە نەداری و هەژاریی بژی. تاکێك ئینتیمای بۆ مرۆڤایەتی هەیە، نەك خێڵ و

مەزهەب و نەتەوە و چین. تاکێك هەموو جیهان بە نیشتمانی خۆی دەزانێ، نەك هەر تەنها گوند و شار و وڵاتەکەی. تاکێك بە خۆڕسك زێدی خۆی و نەتەوەکەی خۆی خۆش دەوێ، بەڵام دەمارگیر نییە و ڕقی لەوانی دیکە نییە و خۆی لەوان بەزیاتر نازانێ؛ تاکێك بەر لە هەر شتێك مرۆڤ و ژیانی خۆش دەوێ، ژیان بە ناوەرۆکە مرۆیی و سروشتییەکەی.

بەختیار محەمەد

سیاسەت وەک مومارەسەکردنی درۆ لەدیدی ئارێنت-ەوە.. مەحمود عەبدوڵڵا

ڕەنگە بەزەحمەت جۆرێک سیاسەت بدۆزینەوە بەبەری بێت لەدرۆ، ئەوەش وەک هانا ئارێنت دەڵێت :"پەیوەندی بەسروشت و بوارو پێگەی سیاسەتەوە هەیە لەلایەک، لەلایەکیتر سروشت و بوارو پێگەی حەقیقەت. بۆیە نەک هەر سیاسەیەکی دیماگۆجی، بەڵکو بەسیاسەیەکی بەڕێزیش درۆکردن پێویستە." ئێمە ناتوانین لەحەقیقەتەوە بڕۆین بەسیاسەت بەهۆی ئەو جیاوازییەی حەقیقەت و سیاسەت لەپانتایی گشتیدا و ئەوکاریگەرییەی هەیانە لەسەر خەڵک، بەڵام دەتوانین لەسیاسەتەوە بڕۆین بۆ حەقیقەت، ئەوەش لەبەر کاریگەری سیاسەت لە سەر پانتایی گشتی و توانای سیاسەت، بەڵام حەقیقەت لە پانتایی گشتیدا نەدارو بێتوانایە، هەربۆیە لەسیاسەتدا هەمیشە جۆرێک لە درۆو فریودان هەیە یان درۆی تەقلیدی . بەڵام ئەو بابەتە قسەکردن نییە لەسەر پەیوەندی ونێوان خراپی سیاسەت و حەقیقەت ، بەڵکو قسەکردنە لەسەر درۆ وەک سیاسەت درۆی ڕێکخراو، بەو مانایەی کە سیاسەت خاڵیدە بێتەوە لەهەموو شتێک ودەبێتە مومارەسەکردنی درۆ، درۆ لێرەدا ئامراز نییە نییە بەئامانجێک بەتەنیا بەڵکو خۆی دەبێتە ئامانج و پرەنسیپ ،واتا درۆکردن دەبێتە پرەنسیپ و هەموو حەقیقەتەکان دەشێوێندرێن، واقیع تەزویر دەکرێت. لێرەدا جۆرێک درۆکردن جێگای باسە کە ئارێنت ناوی دەنێت درۆی نوێ، کە بەپێچەوانەی درۆی تەقلیدی مەبەستی شاردنەوەی

حەقیقەتێک نییە، یان مەبەست لێی فریودانی کەسانێکی تایبەت نییە، بەڵکو مەبەست لێی فریودانی هەموانە و دواجاریش هەموان دەردەکەن لە بارەی واقیعەوە گەمەبەکەی ڕوداوەکان دەکرێت. مومارەسەکردنی درۆ وەک سیاسەت گوتنی درۆ نییە لەسەرشتێک کە لەبەرچاوی هەموان نییە، بەڵکو درۆکردنە لەسەر شتانێک کە هەموان دەیزانن بەبەرچاو ی هەموانەوە درۆلە بارەی شتەکەوە دەکرێت کەهەموان حەقیقەتەکەی دەزانن. لێرەدا چەکی هەرەکاریگەری درۆزنەکان ونکردن و شاردنەوەی هێڵی جیاکەرەوەی نێوان حەقیقەتی واقیع و بۆچونە. چونکە وەک هانا ئارێنت دەڵێت: دژەکانی حەقیقەتی واقیع هەڵەو بۆچون و وەهم نین، وەک ئەوەی سەبارەت بە حەقیقەتی عەقڵی و پرسەکان ڕودەدات، بەڵکو لێرەدا ڕودانی توانا یەکیترە سەبارەت بەواقیع، ئەویش درۆکردنی بەئەنقەست و بوختانکردن لەبارەی واقیعەوە.لێرەدا سۆزو بەرژەوەندی دەبێتە پێوەر بۆ ڕاستی نەک فاکتەکان! واتا کاتێک واقیعێک هەیە و هەموان دەیزانین و سیاسیەکان درۆ دەکەن لەبارەیەوە دەیانەوێت واقیع تەزویربکەن وێنەیەکی ساختە دروستبکەن،لەڕێگەی پڕوپاگەندەو و میدیاوە وێنەی واقیع لەسیاقی خۆی دەبڕنە دەر،وێنەیەکی تر ی تەواو دروست دەکەن بەجۆرێک کە ئەسڵەکەی ونبێت،واقیعە تەزویرەکە جێگای وێنە ئەسڵەکە دەگرێتەوە. بەڵام لە درۆی تەقلیدیدا سیاق دەمێنێتەوە،وێنەکە کوندەبێت، بەڵام واقیع بەتەواوی ناسڕێتەوە. ئەمە کاتێک ڕودەدات کە گروپێکی تێکدەر دێن دەستدەکەن بەدرۆکردن لەژێرناوی بۆچونی جیاوازدا داوای مافی دەستوریش دەکەن بەخۆیان،واتا ئەوکەسە کەدرۆدەکات دەزانێت ئەوەی ئەودەیڵێت بۆچون نییە، بەڵکو درۆیەکی ئاشکرایە،لەڕێگەی زێدەخوازی لەبارەی لێبوردەیی و ئازادی ئەم گروپە تێکدەرە درۆ دەکەن لەبارەی واقیع و لەژێر ناوی بۆچوندا ،یان جیاوازی بۆچون ، حەقیقەت دەشێوێنن و ئاڵۆزی دروستدەکەن،لەم دۆخەدا جەماوەری پێنەگەیشتوی سیاسیش توشی هەڵەی گەورەو زیان بەخش دەبن..شاردنەوەی هێڵی جیاکەرەوەی نێوان واقیع و بۆچون شێوەیەکە کەدرۆ تێیدا فۆرمەڵەدەبێت وەک ئارێنت دەڵێت.
خراپ بەکارهێنانی ئازادی لەلایەن گروپێکی تێکدەری درۆزن،کە خاوەن توانا یەکی شاراوەی درۆکردنن دەبێتە هۆی ئاڵۆزی لەبارەی حەقیقەتی واقیعەوە. ئەودرۆزنانە دێن درۆ دەکەن واقیع بەگوێرەی خۆشی و بەرژەوەندی خۆیان و هیواو ئامانجی جەماوەرەکەیان دەگونجێنن، ئەمەش وادەکات قسەکانیان زیاتر لۆژیکی بێتە بەرچاو،لە قسەکانی ئەو کەسەی حەقیقەت دەڵێت ، بەهۆی ئەو تایبەتمەندیەی کە درۆ هەیەتی واتا توخمی لەناکاوی تێدایە. لەدۆخی ئاوادا وتنی ڕاستی دەبێتە خۆکوژی،چونکە سیاسەت لەسەر درۆ دەژیت.خراپ بەکارهێنانی ئازادی

بۆچون و بیروڕا لە ئەنجامدا حەقیقەت دەشێوێنێت، ئەمەش وادەکات هەموان دەستبکەن بەدرۆکردن ل□ ب□ارەی ڕوداوەکان بەگوێرەی بەرژەوەندی و خۆشی خۆیان.لەدیدی ئارێنتەوە جیاوازی درۆی تەقلیدی لەسیاسەتدا ،لەگەڵ درۆی نوێ ئەوەیە کە مومارەسەکردنی درۆ وەک سیاسەت ل□ پێناوی فریودانی هەمواندايە نەک فریودانی دوژمن، یان کەسانی□کی تایبەت، هەروەها درۆکردن پەیوەست نا بێت بە تەنیا کەسانی دیبلۆمات و کارگێڕی دەوڵەت، بەڵکو هەموان درۆدەکەن نەک لەگەڵ خەڵک بەڵکو لەگەڵ خودی خۆشیان لەم شێوازە نوێیەی درۆکردندا کە خەڵک ڕوگەیەکی مەترسیدار دەگرن□ بەر، لەلایەن گروپێکی فریودەری درۆزن ئ□استە دەکرێن، دواجار کێشە ئەوەیە بەهۆی ئەم هەمو درۆکردنەوە کەس باوەڕ بەهیچ ناکات، حەقیقەت گاڵتەی پێدەکرێ و سوک دەکرێت، ل□ ئەنجامی ئەوەشدا دۆڕانی خودی ڕودەدات، واتا تاک بێ توانا دەبێت ل□ دەستنیشانکردنی ڕوگە و ئ□استەیەکی ڕاست پەیوەست ب□ بۆچونی خۆی، چونکە هەموو حەقیقەتی واقیع شێواوە، لەڕێگای تۆڕێکی فریودەری بەتوانا ل□ درۆکردن، لێرەدا یە کە درۆکردن دەبێتە فاکتەری یەکەم لەسیاسەت، ئاستی توانای درۆکردن دەبێتە پێوەر بۆ سەرکەوتن لەکایەی سیاسیدا. مەترسی درۆی نوێ، کە گەمەکردنە بەکۆی حەقیقەت و ڕوداوەکان ئەوەیە کە درۆزنەکان خۆشیان دەخەڵ□ تێنن، واتا لێرەدا کەسی درۆزن دەبێت خۆیشی بڕوا بەدرۆکەی خۆی بکات، ئەوەیە جیاوازی درۆزنی نوی، لەگەڵ تەقلیدی کە ئەو هێشتا حەیقەتی لێون نەبووە و دەزانێت ئەوشتەی دەیڵێت درۆیەو جیایە لەواقیع، بەڵام لە سیاسەتی مومارەسەکردنی درۆدا خود دەخەڵ□ تێندرێت، دەبێتە هۆی دۆڕانی خودی ل□ بەرامبەر واقیعدا و درۆکردنی بەردەوام دەبێتە هۆی بەردەوامی دەسەڵات .مەترسی ئەم درۆکردنە ئەوەیە کە حەقیقەت بەتەواوی ون دەبێت، بۆچون جێگای واقیع دەگرێتەوە، کە وەک وتم لێرەدا بۆچون تێگەیشتنی تایبەت و هەڵەیەک نییە بەڵکو درۆکردنی ئاشکرایە ،سەرەنجام کاتێک سیاسەت دەبێتە مومارەسەکردنی درۆ ، بەپێچەوانەی ڕابردو و درۆی تەقلیدی ،لەناوخۆدا کێشە دروست دەکات، دەبێتە هۆی هێنانی کێشەکانی دەرەوە بۆناوخۆ، ئەم جۆرە درۆکردنە لەسیاسەتدا ململانێی دەرەکی دێنێتە ناوخۆ. ئەمە جگەلەوەی فریودان بۆ گروپە بەرژەوەندیخوازەکان ل□دزی نەیارەکانیان لەناوخۆدا بەکاردێت. ئەوگروپە کاتێک دەستدەکەن بەدرۆکردن، بیرلەوەدەکەنەوە ئاخۆ ژمارەی ئەوانە چەندە کەدەتوانن فریویان بدەن بیر لەشتی تر ناکەنەوە، سیاسەت دەبێتە فریودان و هیچیتر. دواجار بۆ ئەوەی ئەم دۆخە دروستببێت، کە درۆزنەکان تێکدەران بتوانن سیاسەت بکەن، ڕیسوانەبن" بەشێوەیەکی کاتی" سود لە جۆرێک فەلسەفە وەردەگرن، فەلسەفەی بێباوەڕی بەهیچ حەقیقەتێک، ئەمەش ل□ پێناو ونکردنی هێڵی

جیاکەرەوەی نێوان درۆ و بۆچون!وەک هانا ئارێنت دەڵێت: باشترین ئەنجام لەسەرئاستی دورمەودا بۆشوشتنەوەی مێشک و عەقڵی خ□□□ک، بریتییە ل□ پێڕەوکردنی جۆرێکل□ فەلسەفەی کەلبیەت. واتا ڕەتکردنەوەی ڕەهای بڕواکردن بەحەقیقەتی ڕەهای هەموشتێک ب□ بێ ڕەچاوکردنی چۆنیەتی سەلماندنی ئەو حەقیقەتە.
هۆکار هەرچی بێت ئێمە ئەمڕۆ لەودۆخەداین، دۆخێک کە متمانە بەهیچ حەقیقەتێک ناکرێت، تاکەکان لەڕێگەی هەندێک تەکنیکی وردی درۆکردن وایان لێکراوە نەتوانن جیاوازی لەنێوان حەیقەت و بۆچون و درۆ بکەن. بەجۆرێک ئەوەی واقیع ساختە دەکات و ئەوەی حەقیقەت دەڵێت لە یەک تەرازودان. هەموو شتێک کورت دەکرێتەوە ل□ بۆچوندا، ئەمەش وایکردووە درۆکردن ببێتە فاکتەری پل□ یەک لەسیاسەتدا. بەجۆرێک ب□ بێ درۆکردن هیچ سیاسەتێک مومکین نییە. نەک درۆی تەقلیدی بەڵکو درۆی نوێ. هەر ئەوەندە توانای درۆکردنت ه□ بێت، ئیتر هیچ تابەتمەندیەکیتر پێویست نیە بۆ ئەوەی ببیە سیاسیەکی دیار. ئەگەر تۆ بتوانیت بە پێچەوانەی واقیع و ڕوداوە ئاشکراکان درۆبکەی ئەوە دەبیتە سیاسی ، ئەگەر بتوانی بەدرۆ ل□ بارەی ڕوداوێک قس□ بکەی کە ب□ بەرچاوی هەموانەوە ڕویداوە .

مەحمود عەبدوڵڵا

چەند قەسیدەیەکی خۆشەویستی لەبەر حەوت دەروازەکەی دونیا

عەبدولوەهاب بەیاتی

و : نەژاد عزیز سورمێ

– 1٠

لە بازنەی ڕوناهییەوە بەرەو مێرگان هەڵدێم
لە خانەی هەسارەکانی دییەوە
بۆ (لووڤەر) دادەبەزم
تەلیسمی شێردراوەی ناو تابلۆکان□
بە باڵداری کوێردا دەبەم ، عاشقاتیی دەکا

لە تاریکاییدا
بە وشە و بە ئاگری شینی کوژاوەی زەردەپەڕەوە
بە سیمای (پیکاسۆ)
لەو دیو ڕووی ڕۆژگارە ونبووەکان و دارستانان
دەیدرەوشێنێتەوە ..
بە فڵچە بەرکەوتنێکی
سەر پێستی جەستەی ژن و گوڵ و ئاسمان
بە هاواری گاڵتەبازی ڕەشپێست
کە دەبینێ ماسکەکەی
لە (لوار) دا نقوم دەبێ ..
دەگەڕێمەوە ماڵەوە –
سەریشم ژاوەژاوی شاری بارانێ و
جاڵجاڵۆکەی ئاگری تێدایە
دەرگەی ژوورەکەم دادەخەم ، خۆم بە گاز دەکوژم .

▪ 2 –

خۆشەویستم !
هەموو زیندانەکانی دونیای کۆنم ناسین
بەڵام ئێستا خەریکم زیندانەکانی دونیای نوێ و
زۆرداریی و ڕیسوا کردنی ڕۆژگاری نوێ و
مردن لە ژێرزەمینەکانی شار و
ژووری ئوتێلە نەفرەت لێکراوەکان بدۆزمەوە ..
زانیم : زۆردار
چۆن پێستیان لە وەختی شکستدا گۆڕی و
دەمامکی تازەیان پۆشی و
گۆرانییە کۆنەکەیان گوتەوە ..
خۆشەویستم !
هەموو زۆردارەکانی دونیای کۆنم بینین
چۆن دەنوون و دەخۆن
چۆن پێدەکەنن و دڵداریێ دەکەن
چۆن دەمرن و دویماهیان پێ دێ
لێ نووکە
زۆردارانی دونیای نوێ دەدۆزمەوە
لە ڕۆژگاری لافاو و شۆڕشی مرۆڤ
ماسکی کاراکتەرەکان گۆڕاوە
دونیا کەوتووەتە ژێر چۆنێکی وانەدادەری بەر سێبەر و
لە ژێر ڕەحمەتی گاڵتەبازان :

فرۆشیاری دارو پەردوو
پێش ئەوەی یەکترمان خۆش بوێ
کوشتمانیان خۆشەویستم !
شانۆکەشیان بە خوێن سواخ دا .
▪ 3 –
دز لە پاریس هێرشیان بۆ هێنام
دەفتەرەکانیان لێ سەندم
شەشپاڵوی نوور و قیڕیان لە خوێن سوور کرد و
بە مردوویی جێیان هێشتم
بەڵام من پێش بەیانیدان هەستامەوە خۆشەویستم
گوڵە مێلاقەی کێڵگان و ئێش و ئازاری پیت و
ئاگری ئەم چەرخەم
بۆ نیشتمانی وەك گوڵێ کراوەم هەڵگرتووە .
-4-
(ئارکادیا) دوای (نیشاپور)
جادووگەرەکە بە دەرزیلەیەك
بە نەخشەی جیهانییەوە کرد
بە شوورەیەك دەورەی دا ،
برین دەکاتەوە و
خوێن بەسەر کتێبەکانی جادوو و
بەسەر جەستەی عاشق و مەعشوقدا دێتە خوارێ ..
دەرزیلەی ڕاکێشا و لەگەڵی جووت بوو
فانۆسی کوژاندەوە
کێ لە دەرگا دەدا ؟
ئاگرپەرست بە ژێر سێبەری پەلکە دار خورما
گەڕانەوە وڵاتەکەیان
دەگرین و با یش دەگری
(ئارکادیا) پاش (نیشاپور)
شەو چەند بێ مەفەرە و
نوور چەند دەست قوچاو
لەم ماڵ و شەقامە لاڕانەدا
کە خۆشەویستی و ژیان و مەرگی
لەبەر دەروازەکاندا قەدەغەیە ..
(5)
نووسراوی لاگیریم
پێشکێش بە پەیامبەری خوداوەند و
نوێنەری گەل کرد

تا خۆری خوا
بەسەر سبەینـێی تارمایی و ترسنشین دا هەڵبـێ
کەچی حەواڵەی زیندان و پۆلیس و
ژووری ئەشکەنجەدان و
دوورخستنەوەو ونبوونی کردم ..
سککەی خراپ
لە شارەکانی سەردەمی نوێدا
سککەی نوێی باشی وەلا ناوە
کوێری (ڕۆما)یش نەجیبزادە و
شۆڕشگێڕ و عاشقەکانی دەرکردن
پێڵاوی کون کون و کەلاوەی کەچەڵ و
کەڕەنایان دانان ..

▪ 6 –

خۆشەویستی لە کوێوە دێ خۆشەویستم !
کە مەحکووم بین بە عیدام
کە ئێمە لە سێرك و باخچەی ئاژەڵان بین
زمان سۆزانی و مێژوو و وەهم و
نەزۆکی و وێرانە
کە دوو هەزار ساڵە گەمارۆ دراوین و
هەوڵ ئەدەین لە بازنەی سفران دەربچین .

-7-

شەوانە ئەم ئاگرە لە چیای (قەفقاس) هەڵدەگرم
بەناو کەڕەنایان دەقیژێنم و
بـۆرە شۆڕشگێریش
لە نیشتمانی نوقمی نائومێدی
لە ئۆقیانووسەوە بـۆ کەنداو
نووستن و نوێژ
خۆشحاڵترن لەو وڵساتانە و
ئەو سرووشتە بـێدەنگە لاڵە
لە نەدارانی شارە نەخۆشەکان و
لە هەرچی و پەرچییە مردووەکانی گوندان
بەڵام من لەگەڵ توڵعی بەیانیدا
بەسەر شوورەکانەوە لە خاچ دەدرێم .

□

▪ لە (عبدالوهاب البیاتی – الاعمال الشعریة – الجزء الثانی)

بڵاوکردنەوەی
(المؤسسة العربية للدراسات والنشر) بێرووت , لوبنان 1995
ل 250 ،
کراوه به کوردی .

□

□
□

ئەی عەشق تۆ لە کوێی تەنیایی کوشتمی؟*.. قەسیدەی: ستیڤان شەمزینی

هەموو وەرزەکانی من
بە تەنهایی و بەدیار خەونێکی تەنیاوە
کەڕوویان کردووە
زەمەن بەنێو تەنهاییەکەمدا رەت ئەبێ و
ئاوڕێک لەو مەیتە کەساس و کۆنە
هەزار ساڵەیە ناداتەوە
سیگارەکەم هەروەک خۆم بێ نەوا
لە ژوورە چۆڵەکەمدا هێدی هێدی
بۆ رۆحی تەزیوم ئەسووتێ
ئاوێنە شکاوەکەی ژوورەکەم
هەمیشە بێزارە لەو درزەی چۆتە دڵی و
لەو گۆرانییە سواوانەی
هەموو رۆژێک پیاوێک
بۆ تەنهایی خۆی ل□ بەردەمیدا ئەیچڕێ
گیتاری خەونەکانم
وەڕس بوون لەو میلۆدییە دێرینەی
هەموو شەوێک
پیاوێکی ونبوو لە خۆی

بە پەنجەی خەمۆکی ئەیژەنێ
هەتاو لە درزی پەنجەرەوە
هەموو بەیانییەک بە خێرایی سڵاو ئەکات و
دەبینێ هەمان پۆشاکی تەنیایی دوێنێ و
بێزاریی پێرێم ل□ بەردا یە
ئیدی لێم زووير دەبێت
دەڕوات، دەڕوات، دوور دەڕوات
کە لە مەغریبەوە ئاوا دەبێت
لە دڵی خۆیدا دەڵێت
بەڵکو ئەمجارە ئەستێرەیەک میوانی بێ و
دەست لەملانی یەکتر
لەناو بێشکەی راموساندا
دیلانێ بکەن
مانگ بە دزی ئەستێرەکانەوە
بەتیلە چاو لێم دەڕوانێ
چاوەڕوان دەکات خەنجەرێک
لە جەرگی تەنهایی وەردەم و
بنێرمە خوازبێنی شەونمێکی تەڕ
لە ژێر رووناکی خۆیدا
پێکی ماچەکانمان هەڵدەین
دەیەوێت نزیک بێتەوە
بە گوێمدا بچرپێنێ
ئەی میری تەنهایی
بڕۆ گوڵێکی پەژموردە مارە بکە
ئادرێسی ئەو گوڵەش
لەنێو گیرفانی رەشەبا دەربهێنە
بەڵام ناوێرێت نزیکتر بێتەوە
لە ترسی دڵپیسی دەریا
دەکشێتەوە و ون دەبێت،
لەو کاتانەی دەمەوێ
نامەیەک بنووسم بۆ خودا
سکاڵای خۆمی پێ بگەیەنم
رەشەبا تووشم دەبێت
ئەو، کاغەزی دەستم ئەفڕێنێ
زۆرجاری تریش لێی دەپاڕێمەوە
ئادرێسی گوڵی پەژموردەم پێ بدا
لە ناکاو غەیب دەبێت و

توند گیرفانی شەرواڵەکەی دادەخا
بیریشم لەوە کردەوە
بڕۆم و لێی بدزم
بەڵام کولتووری دووزمان
خێرا هەواڵ دەداتە رەشەبا و
پێکەوە شاڵاو دەهێنن
دەریا بە شەپۆلەکانیدا
نامەیەکی تەڕ تەڕم بۆ دەنێرێ
نوسیوویەتی ئەی ئاقڵترین شێت و
شێتترین ئاقڵ
تەنهاییەکەت هەروەک قووڵیی من وایە
هەموو بەلەم و پاپۆڕێک
تەنها بەسەرماندا تێدەپەڕن و
ناوێرن بێنە ناو ناخمانەوە
دەترسن لەنێو قوڵاییەکەماندا بخنکێن و
هیچ کات نەتوانن بگەڕێنەوە سەرەوە
تۆ ئەبێت لەوە بگەیت
بەلەمەکان بە خێرایی تێدەپەڕن
بێ ئەوەی بیر لە هێمنی قووڵایی و
بێدەنگی زمانی ناوەوەمان بکەنەوە
زۆر ئامۆژگاریی کردم بەوەی
شەپۆلەکانی ئەم تەنهاییە
بکەم بەگژ پاپۆڕێکی شۆخ و شەنگدا
رایپێچم بۆ بینینی ناوەوەی
هەستی پەنگخواردووی خۆم
باران لە وەرزی پایزدا
بە دوودڵییەوە قسەم لەگەڵ دەکات
دەیەوێت پێم بڵێت من و تۆ
وەک یەکتر سەرچاوەی ژیانەوەین
من کیڵگەکان زیندوو دەکەمەوە و
تۆش دڵە مردووەکان دەژێنیتەوە
باران وتی، بەڵێ باران وتی
ئەوەی سەیرە و دڵم دەرزیئاژن ئەکات
هەڵکردنی چەترێکی قەترانییە
لەژێر بارینی شیعرەکانت و
خۆش نەکردنەوەی گریانی چاوانت
کە هەر دڵ□ پێک فرمێسکت

شمشێرەکی ئەجگار تیژە
بە هەڵدڕینی جەرگی تەنهایی
باران وتی، بەڵێ باران وتی
هاوڕێ کە لە من و تۆ تێدەگات؟
وەک یەک فرمێسک دەڕێژین
هەزارەها گوڵ بە ئەسرینمان دەڕسکێ
خەڵک ستایشی باخەوان دەکات
هەزارەها کانیاو لەسەردەستمان دەژێتەوە
خەڵک سوپاسی هەور ئەکەن
تۆ ببینە من و تۆ چەندە بێ شانس و
چەندە قوربانی بەخشندەیی خۆمانین
ئاسمان من لە ماڵی خۆی دەردەکات و
تۆش بەخەنجەرێکی کول
خەونەکانت سەردە بڕدرێن
هەوا منی خۆش ناوێت و دەمگرینێ
تۆش ژیان پشتی تێکردوویت و
ملوانکەی خەیاڵەکانت ئەپچڕێنێ
زەوی چارەی منی ناوێ وشکم دەکاتەوە
تۆش جەنگەکان بلوری دڵت ئەشکێنن
من لەسەفەری ئاسمان و زەویدا تەنهام
تۆش لەم گەردوونە تاریکەدا
فانۆسێکی وێڵ و بێ هاودەمیت
وەرە هەردووکمان خۆمان بکوژین
پێش ئەوەی من
لە رەحمی دایکە هەور بێمە دەرەوە و
پێش ئەوەی تۆش
لە هێلکەدانی شیعرێکی تردا لەدایک بیتەوە
ویستم دڵی بارانی هاوڕێم نەشکێنم
لەسەر باڵەخانەی ژیانەوە
خۆم هەڵدەمە شیوی مەرگەوە
لەم کاتەدا کە وەسوەسەی خۆکوشتن
کۆڵانەکانی مێشکمیان داگیرکردبوو
کۆترە شینکەیەکی رۆژهەڵات
کاتژمێری سفری خۆ کوشتنمی کرد
بە کاتژمێر یەکی شەیدابوون
تێیگەیاندم زووە بۆ خۆکوشتن و
درەنگە بۆ عاشقبوون

وتی وەرە لەگەڵم بفڕە و بفڕە و بفڕە
بفڕە بۆ ناو زەمەنی موحیبەت
بفڕە بۆ ناو کێڵگەکانی سۆز
چیدی بیر لە مێژووی کارەسات مەکەوە و
چرای عەشقی من هەڵبکە
چاوە ئەبڵەقبووەکانم بڕییە چاوی و
تەنیا توانیم بڵێم
ئەی ئەستێرەی بەختم
تۆ لە کوێی؟ تاریکی خواردمی
ئەی عەشق
تۆ لە کوێی تەنهایی کوشتمی؟

*ناونیشانی شیعرەکە هەڵگێڕانەوەی ناونیشانی شیعری “ئەی مردن تۆ لەکوێی ژیان کوشتمی”ی هەژار موکریانییە، بەڵام بێ سوودوەرگرتن لەناو□□کی شیعرەکەی مام هەژار.

تونێڵی تەنیایی.. شەماڵ بارەوانی

کەی دێیت
دەیجورەکانی دەروونم
بکوژێنیتەوە
و
سەبەتەی حەزم پڕکەیت لەماچ

کەی دێیت
کراسی ئامێزم
بۆ بدووریت
و
بەپەنجەی سۆزت
ئاگری چاوەڕوانیم خامۆش کەیت

کەی دێیت
گۆپاڵی ناز
بە پشتی چەماوەم
ببەخشیت
و
فرۆشگەی تەمەنم
لێوان لێو کەیت
لە نوقڵی ژیان

کەی دێیت
قومێک هەناسەم بدەیتێ
و
بازنگی بەختەوەری
بخەیتە مەچەکی خەونەکانم

کەی دێیت
پاڵتۆی هەستت
لە سەرتەنافی عاتفەم
هەڵخەیت
و
شەقامی نیگام
سیخناخ کەیت لەدیدار

کەی دێیت
پارچەشکاوەکانی دڵم
کۆبکەیتەوە
و
تونێڵی تەنیاییم
ئاودان کەیتەوە

کەی دێیت
کەزی شیعرەکانم
بهۆنیتەوە
و
بیابانی قەسیدەم
بەبارانی میهرەبانیت
تەڕکەیت

چ□□وانیم ل□ بەر داکەنیت
و
وەرزی ئاوەدانیم ل□ بەرکەیت
..

من قەرزاری فەلسەفەم!.. بەشی یەکەم.. ئازاد حەمە

دەستپێک :
بۆیەکەمجارە سەربوردەی خۆم دەگێڕمەوە، گەدائاسا باس لە قەرزاری فەلسەفیی خۆم دەکەم، ئەوەی چۆن لە هەڕەتی لاوییەوە قەرزێکی زۆری فەلسەفە کەوتە کنم. لەدیدی بەندەوە پەیبردن بەو قەرزە بەرپرسیارییەکی ڕەوشتییە، زۆریش گەرەکمە پەیتا پەیتا تا ماوم بیدەمەوە. بەڵێ باس لە قەرزاری فەلسەفیی خۆم دەکەم، باس لەوەدەکەم فەلسەفە وایلێکردم خۆم بم، باس لە سەرەتاکانی هەژاریی ئاوەزمەندی ئەو دەمانەم دەکەم فەلسەفە هێشتا تووخنم نەکەوتبوو، هێشتا لە سایەدا بووم و سێبەرم تێنەپەڕاندبوو. هەربۆیە هەستی “من قەرزاری فەلسەفەم” دەبێتە زنجیرە ڕاڤەکردنێکی فەلسەفیی، کە لق و پۆپی زۆری لێدەبێتەوە و پەیکەربەندی هزریشی بەجۆرێک دادەڕێژرێت کۆڵینکارییەکان بەرەو ئەو شوێنانە بچن، کە پێویست و تایبەتن، گرنگن بۆ مشت و مڕ و خستنەگەڕی دید و بۆچوونی جیا. لەوێندەرێ فەلسەفە دەهێنرێتەگۆ و ئەرکی جوداوازیشی لێچاوەڕواندەکرێت. هەر لەبەرئەوە لێرەوە داوای پشوودرێژی لە خوێنەرانم دەکەم تا ئەو شوێنەی دەکارم هەل و مەرجی قەرزاری فەلسەفی خۆمیان بۆ دەستنیشانکەم و ئەو تەقەلایانەش، کە بۆ دانەوەی ئەم قەرزە دەیگرمەبەر. چۆن قەرزب□دینەوە، بەتایبەت قەرزی فەلسەفی؟ ئەو پرسیارە خۆی دەکاتە کۆڵەکەی گشت پرسیارەکان و جێ پەنجەی خۆی لەناو گشت پرسیارەکانی ئەو زنجیرە ڕاڤەکردنە دادەنێت لە دواتردا وەسەرەتای دێم. چونکە کرۆکی ئەو قەرزە تێگەیشتن لەسەر گشت ئەوانەش دروستدەکات لە مندا گۆڕان، کە منیان لە بارێکەوە بۆ بارێکی سەرلەبەر جیا برد.
پوختەی ئەوەی لایسەرەوە باسکرا، قەرزاری فەلسەفیی من لەوەوە

سەرچاوە دەگرێت، دوای ئەوەی بە فەلسەفە ئاشنابووم سەرلەبەری ژیانم پشتڕاستبووەوە و فەلسەفەش لە مندا بەری بە زۆر شتی ناڕاست و دزێو گرت. فەلسەفە کێششەک بوو بە بنکۆڵکردن و سڕینەوەی ئەو منەی لە مندا دەیویست چرۆدەرکات، کە منێکی ناپێویست و ناچیزە بوو. ئەوە چ منێکە ژینگەیەک دەیسازێنێت کاری داڕمان و داتەپاندنە. جۆرە دەورووبەرێک خەریک بوو منێک لە مندا دروستبکات بەخۆی لە تەقەلای بنکۆڵکردن و ڕوخاندنی خودی خۆی دایە.
بۆ من ئاسان نەبوو پێش بەریەککەوتنم لەتەک فەلسەفەدا وشەدانی خۆم بناسمەوە، فەلسەفە وەک دەرمانسازی هزریی ببینم، حەکیمانە دیوارێک لە نێوان دوو جیهانی دەرهەست و بەرهەستدا دابنێم. وامدەزانی ڕاستی لە گشت شوێنێکدا هەیە. ئافراندنم لە چێژدا نەدەبینییەوە. پێموابوو سروشتی جوانی لەڕێ و نابەرهەستە، هەستئامێزی هزریشم بە وڕێنە دەزانی. فەلسەفە هەنگاوێک بوو بۆ کۆکردنەوەم، بۆ دەربازکردنم لەو پەرتییەی دەورووبەرم پێوەیدەگلاندم. ئاه… چ دەورووبەرێکی نافەلسەفییم هەبوو. ئەگەرنا پەرتی و گەڕیدەیی لە فەلسەفەدا تامەکی تریان هەیە و تەقەلان بۆ وتنی نەوترای تەلیسماویی.
پوختەی هەموو ئەوەی تا ئێرە باسکرا، کۆڵەکەی گشتی ئەو زنجیرە باسە پێکدێنن لەژێر ناوی “”من قەرزاری فەلسەفە”” م دەنوسرێت، کە لە خودی خۆیدا ئەو تێگەیشتنە خودییانەن نوسەرەکەی هەڵگریەتی و وەڵامی جیاواز بۆ پرسی بیرکردنەوە و بەرپرسیاریەتی و سروشتی جیهان دەدەنەوە. ئەگەرچی ئێستاشی ڕالەگەڵدا بێت گومان دەکەم ئەو ئەرکە فەلسەفییەم پێڕاپەرێنرێ لە فەلسەفەدا پەنهانە.

ئیدی فەلسەفە بووە چراوکی بەردەوامی من

بە پوختی و بەرلەهەر شتێک دەخوازم هێما بە ئەوە بکەم، لەو دەمەوەی بەریەککەوتنم لەتەک فەلسەفەڕا پێیداکردووە پێمەوەلکانی فەلسەفە پایانی نییە و جێگەوپێگەی فەلسەفەش لە خەمڵاندنی بیرکردنەوەی مندا بە ووردی درکی پێدەکرێت. وەجا فەلسەفە هەر زوو بووە خاڵی وەرچەرخاندنی ژیانم. وایلێکردم وردبینانە تر بڕوانم و تامەزرۆی ژیانیش بم، ژیانگەلێک، کە لەوەوبەر تامم نەکردووە. ژیانێک، کە ناهاوشێوەی ئەو ژیانە بوو لێرە و لەوە بە تێپزی بەڕێمدەکرد. هەر لەو دەمەوە شاکارە ناوازەکانی بیریارە مەزنەکان منیان تا بینەقاقا قەرزاری خۆیان کرد. بەڵێ تا بینەقاقا ڕۆچوونە ناومەوە. ناوەوەم، ئەم ئێستا هەوارگەی هزرانە، پڕە لە شادی، ئارامی و هەستی بەرپرسیاریەتیش تیاما بێوچان چرۆدەکەن. ئێستاشی

لەگەڵدابەت مێژووی فەلسەفە بە بەندە داگیرکارێ و بەشەکی ڕوناکیبیریشم پێکدەنێت. لەمبەینەدا فەلسەفە ئەوەی دامە، کە ژیانی سادەی ڕۆژانە پێینەدابووم. بینیم فەلسەفە، بە سەرمینەوە، لەناوما بە ڕکابەر دێت و دەچێت. لەوەوە پەلەکێشی نەو ڕووبەرەکی هزریی بێ تخووب و واڵای کردم. لەو دەمەوە عەوداڵی مانا و حاڵیبوون لە شتەکانی دەورووبەرم بووم. ئەمە وایکرد زۆری پێنەچێت فەلسەفە گشت کونوکەلەبەرەکانی ژیانم بتەنێتەوە.
گرێگەلێکی زۆر هەبوون مناڵی و هەرزەکاریم تیاما سازاندوبوویان، فەلسەفە لەسەرەخۆ لەسەر چۆنیەتی کردنەوەی گرێ کوێرەکان ڕایهێنام. ئەمە هۆکاربوو ووردە ووردە فەلسەفە سەرسامبوونم تیا دروستکات. سەرسامبوونەکان فەلسەفەسازیان تیاڕسکانم و پاشماوەکانی فەلسەفەش تیاما زوو زوو زەنگیان لێدەدا تا لەوە بەئاگامبهێننەوە ترسناک و هێرشبەری سەر بوونمە. ئەو دیاردانەش، کە دەستیان لێدەوەشاندم تارماییەکانی فەلسەفە، کە بەسەر منەوە دنیابینیینی نوێیان پێدەبەخشیم، نەیاندەهێشت سامناکی بخەنە ژیانمەوە.
بیرمەندە فەرەنسیەکان هەر زوو، لە هەڕەتی لاویی و سەرکەشی خەمدا، جێی سەرنجڕاکێشانم بوون. فەلسەفەیان لە مندا تا ئەوپەڕی بەخۆوکرد. بەهۆی ئەوانەوە لەوە تێگەیشتم، لەگەڵ فەلسەفەژیان تا ئەوپەڕی ژیان تا کەناری مردن لەگەڵت دێت. کە فەلسەفەش لەگەڵت بوو تەنیا نابیت و لە ناو دەشکاوی ژیان سەرگەردان نابیت، یان دەشکاوی بە ماوەیەکی زۆر کورت لاتدەمێنێتەوە. بیریارەکان بەو گریمانەیان گەیاندم، ژیانی مرۆڤەکان، بگرە کولتووریشیان، بە فەلسەفە لاسەنگ دەبێت. فەلسەفە پارسەنگی خودیی مرۆق دەپارێزێت. وەک هێزێک لەناوەوەی ئەم خودە خەریکی ئامادەسازییە. ئەوەشیان حاڵیکردم پێویستم بەوەیە لە تەک فەلسەفەدا پشوودرێژ بم. فەلسەفە زەفەربەرە و دەتیشە ناوی ناوەوەی مرۆڤەوە. دێتە ژووری ژوورەوەی ناخ. فەلسەفە لەوێندەرە بە ئاسپایی و زۆر لەسەرەخۆ باروبارگەی دادەنێت و دەستدەکات بە کردنەوەی بەر و بوخچەی خۆی.
بەریەکەوتن لە تەک فەلسەفە سەرەتای بارگەتێکنان بوو بەرەو هەوارێکی تر. هەوارێکی زیدە نوێ. هەوارە ڕاستەقینەکەی مرۆق، کە ئەوەش بریتییە لە بیرکرنەوەی قوڵ و تێڕامانی زۆر و بەردەوام. بەمە فەلسەفە بووە بارەکەڵەی سەرەکی و بەردەوامی بەندە. بە هەر کوێ دەچووم ئەم بارە بە کۆڵمەوە بوو. ئەم کۆڵکێشانە بە من بووە سەرەتایەکی تازە بە تێگەیشتن لە مانای ژیانی خۆم و خۆسازانیشم لەگەڵ کرداری بیرکردنەوەدا. لەو دەمەوە فەلسەفە ئەو کۆڵەڵە بوو شانمخستەژێری. کۆڵکێشانەکەم ئەوەی بەمەیسەرکردم لە پێنای فەلسەفەدا بحەوێمەوە و پشوویەکبەم. بەمە فەلسەفە لە مندا بارێکی

زۆری بەست. بارەکەم دید و تێڕامانی تیۆریزەکارە فەلسەفییەکان بوو، کە بوونە مەشخەڵی هەمیشەی ڕێگاکانم. هەر لەو دەمەوە بە کۆڵباری خۆم ئاشنابووم و لە کوێ ویستم بارگەم خست. ئالێرەوە خۆدۆزینەوە دەستیپێکرد. دۆزینەوە بەو مانایەی واڵنشتاین بەکاريدەبات، داهێنان نەک بەدەستهی□نان(1).

قەرزاری فەلسەفیی قەرزارییەکی بووناوییە

دەمێکە قەرزاری فەلسەفەم. قەرزی وا بە ئاسانی نادرێتەوە. ئەم جۆرە قەرزە ب□ا□ن□وەی نییە و بە سانایی لەکۆڵمنا بێتەوە. چ بانکێک ئەم ئەرکە دەگرێتە ئەستۆ؟ ئەرکی دانی قەرزی فەلسەفی و وەرگرتنەوەی؟ مەگەر زۆر نیین ئەوانەی ئەم جۆرە قەرزەیان لە کنە؟ بی ئەندازە زۆرن ئەوانەی قەرزەکانیان خستۆتەگەڕ و دەرامەتێکی گەورەشیان بۆ مر□قایەتی مەیسەرکردووە تا ئەم جۆرە قەرزە شیاو بێت. بێ سڵەمینەوە دەڵێین، هزرمەند و فەیلەسوفەکان “گرووپی بانکی جیهانی” ئەم جۆرە قەرزە پێکدێنن. نەختی ئەم گرووپە داناییە، دراوەکەی گڵوباڵە و وەبەرهێنانیشی لە گشت کولتوور و شارستانییەکان دا بەردەوام کاری خۆی دەکات. شایانی وتنیشە، فەلسەفە دراوێکە بەردەوام لە گشت کاتەکاندا بەکارمانبردووە. دراوی لەم جۆرە لە ژیاندا بێوچان دێتە بەکاربردن.
ڕەوشت، لە ئەم ئێستادا و لەژێر زەبری تەکنەلۆژیای زانیاری، گەیشتووەتە بنبەست بۆیە فەلسەفە لە گشت کاتێ پتر پیویستە. تا ئەندازی□ی□کی زۆر گشت کولتوورەکان لەسەر ئەوە کۆکن فەلسەفە جێپەنجەی خۆی لەناو ژیانی ڕەوشتیمان داناوە، لێ داوای گۆڕانی گەورەتر و ڕیشەیی تر لە فەلسەفە دەکرێت. کارەساتبارە مر□ق□کان لەژێر فشاری تەنیایی، دڵشکاوی و بێمتمانەیی پەنا بۆ زانیاریییەکانی ناو سۆسیال میدیای هاوچەرخ ببەن. لە کاتێکدا ئەم میدیایە بەتەواوەتی پشتی لە فەلسەفە کردووە و مر□قی سەردەمیشی دووچاری گیرۆدەبوونێکی نوێ کردووە، کە زێدەڕۆیی و پووچییە.

فەلسەفە شوێنێک بۆ دڵنەوایم، سەرەتای گەڕیدەییم

ئەوە ڕێکەوت بوو فەلسەفەی بۆ دۆزیمەوە، منی توڕهەڵدایە ئامێزی گەرمی فەلسەفەوە. هەر لەیەکەم ژوانم لەتەک فەلسەفەدا جوانکیلەیێکم لە فەلسەفەدا بەدیکرد. ئەو دەمەی من و فەلسەفە لە شوێن□ک□دا (کە دواتر دێمەوە سەری) پێکگەیشتن لەوە حاڵیبووم پێویستە لە شتێك پشکنین بکم زانینم لەبارەیەوە هیچە. شوێنی ژوانی ئێمە بووە شوێنێک بۆ پەیپێبردن. بۆیە بێ چەند و چۆن دەڵێم،

ئەوە فەلسەفە بوو منی خستە بەردەم زۆرێک وەڵامی سەیرەوە. پێشتر وەڵام لە کن بەندە وەڕەس و دەستەمۆبوو، لێڵ و ناروون بوو.
فەلسەفە بوارێکی دەخوازی مرۆقایەتییە، چەقی زانینەکانە. بوارە دەخوازەکەی گشت کولتوورەکانیشە. فەلسەفە دەتکاتە کۆچەر. گەڕیدەئاسا ئۆقرەت لێدەبڕێت. تەنیا گەڕۆک و ئاوارەکان لە مانای داڵدە دەگەن. ئەوە گەڕندەکانن بۆ شوێن و زێدن، ئەوانن لە پەناگا و داڵدە حاڵیین. کاتێک فەلسەفە دەبێتە پەناگا، شوێنێک بۆ حەوانەوە دروستدەبێت، لەوێوە لێدانی دڵی ژیان دەستپێدەکات. ئەمانەش دەمانباتەوە نێو لێکئاڵانی ژینگە بە فەلسەفەوە.
من لە شاری کەرکوک لەدایکبوم، لە گەڕەکێکی ناسراوی ئەو شارە (ئاخور حوسێن لە حەسیرەکە). ئەوە پڕبوو لە ماتریاڵەکانی فەلسەفە. ئەو گەڕەک و دەڤەرە شانەیەک بوو ڕۆڵی زۆری پێبەخشیم. فەلسەفە پێویستی بەو شانەیە بوو. ئیدی فەلسەفە لەناوما هات و چوو، دەڤەری ناوبراو بووە هەوێنی فەلسەفە، ڕۆژانە تیامدا بیرکردنەوە چڕیدەکرد. چەمکسازی فەلسەفیی خۆم لەو دەڤەرەوە هێنا. فەلسەفەکاری لە مندا زارەکی ئەوەندەرەیە. ئیدی لەسەرەخۆ، مەینەتییەکان فەلسەفەسازییان فێرکردم. سەرلەبەری ژیانمیان یەکسانکرد بە سۆراغ. بەواتایەکی دی، دەڤەر و زێد لێکەوتەی جیاوازی هەیە. سەرسوڕمان و حاڵینەبوونە ڕاستەقینەکانیش لەوە لەدایکدەبن.
وێڕای ئەوە، کۆچەریی و بەدەرەتانیی لەگەڵ فەلسەفە فۆڕمی تر وەردەگرن. بەشێک لە فۆڕمەکانی خوگرتن و ڕاهاتنە لەسەر دەدەنگ و دوودڵی و گومان. ڕەنگە بەشێکی تری مەیلبێت بە بەسۆراغداچوون و پشکنین. چونکە فەلسەفە پڕ پڕە لە عەوداڵبوون و بەدواداگەڕان، پێیبردن بە پێیپێنەبراو و بینینی نەبینراو. ئەمەش وادەکات پێشهاتی نوێ بێتە پێشەوە، ژیان شتی تری تێدەکەوێت. بوونی کۆمەڵایەتییش دەستکاریدەکرێت و وەڕێی ئاقاری دی دەبێت.
فەلسەفە منی لە گرفتاربوونەکانم دەربازکرد، لە خستمییەناو گرفتاربوونی نوێوە. گرفتاربوونی من بەدەست فەلسەفەوە گرفتاربوون بوو لە جۆرێکی تر. گرفتاربوون بوو بەدەست بیرکردنەوەوە، مشتومڕ و سۆراغەکانەوە. لە هەوارگەی فەلسەفەدا گرفتابوون تامێکی تری هەیە. چێژێکی بووناوی هەیە، کە مانا بە بوون دەدات. بەمە فەلسەفە بێمنەتیکردم ، نەک هەر ئەوە بگرە فەلسەفە وایلێکردم هەست بە بوونی سەرمایەیەکی مەعنەوی لە خۆمدا بکەم. زۆرجار لەبەردەم مەترسییەکی ڕاستەقینەدا بوومە، لە فەلسەفە وزەی پێبەخشیوم و لە وێرانبوون پاراستوومی.
قۆرخکاری بۆ گەیاندن بە پلەی حاڵیبون، گڕگرتن لە هەناوی

فەلسەفەدا ئامادەیە، لە ئامانجی سەرەکی لەوە گەیشتنە بە ڕاستی. ئەمەش بەهەکاری ئەوەی لە فەلسەفەدا ڕووشکێنی زۆرە. فەلسەفە دەکارێت پێمانبڵێت بەرەو چی و کوێ دەڕۆین، لە فەلسەفە دەجال (فێڵباز) نییە و کاری هەمیشەیی سەرزەنشتکردنی بەدی و بێدادییە.

پێش ئەوەی ڕێکەوتی فەلسەفە بکەم لە غەفڵەتدا دەژیام

بەڵێ، پێش ئەوەی ڕێکەوتی فەلسەفە بکەم لە غەفڵەتدا دەژیام. لە سەراغی ئەو شتەدا بووم بێ تام و بێ ناواخنە. مشتومڕی زۆر توندم لەسەر بی ماناترین شت دەکرد. لەسەر ئەوە دەوەستام شایانی ئاوڕلێدانەوە نەبوو. وامدەزانی گشت بوونم ئەو نەختە شتە ناچیزەیەیە، من خەمم لەسەری ڕاهێناوە. سەیربوو لە بەدەرەتانی، مەینەتی، ئاوارەیی، نسکۆ و چەندین واتا و چەمکی دی تێنەدەگەیشتم. پێموابوو ئەو واتا و چەمکانە دیوی تریان نییە و لە ئەزەلەوە بەو جۆرەن. ئەفسوس، زوو زوو دەستەمۆدەبووم بە شتێکی بچووک، دەرەتان و دەرچەم لە شتی بێ ناواخندا دەبینییەوە. بەردەوام خەم لەناو پەرشوبڵاویی و هەڕەمەکیدا دەدۆزییەوە. پێموابوو دڕدۆنگ، دوودڵی و گومان ترسناکن. تا ئەو شوێنەی من ئاگادارم و بیرمبێت شتکانم وەک خۆی دەبینی، نەمدەزانی هەر ئەو شتانە بزاڤ، ئاقار و ڕەوتی تریشیان هەیە. ناحاڵیبوونم لەناو ناحاڵیبووندا دەبینییەوە. لێدەگەڕام ناحاڵیبوون یەکلاینەکرێتەوە. نەمدەپرسی بۆ ئەمە نا ئەوەیتر دەبێتە بەها؟ نەمدەزانی لە دەرئەنجامی پەیوەندی نێوان بەهاکانەوە ئەوە ڕوودەدات(2). تەنانەت ئەوەش، کە خوێندنەوەی دەقێکی فەلسەفیم پێ وانەبوو ئەوە ڕاڤەکردنەکەشیبێت(3). بە کورتی سپی بیرمەدەکردەوە سپی. سپییەکی بێزارکەر. بێ چێژ و بێ بۆن. سپییەکی بێتام، بەدەر لە مانا و ڕاڤە. سپییەکی کەمتەمەن و ئۆقرەگرتوو.

خوا ئەو نەتەوانە بەختەوەردەکات، دەیانکات بە خاوەنی فەیلەسوف

هزرمەندی فەرەنسی دەکارت پێیوایە، خوا ئەو وڵاتانە بەختەوەردەکات، دەیانکات بە خاوەنی فەیلەسوف. نەتەوەکان لە خۆڕا نابنە خاوەنی فەیلەسوف. بۆ فەیلەسوفبوونیش شتێکی پلانبۆداڕێژراو نییە. خودی فەلسەفەش لە خۆڕا نەهاتووەتەدونیاوە. ئەو ڕێکەوتەی لە پشت فەلسەفەوە بووە پێویست و تایبەتبووە. بۆئەوەی فەلسەفە هەبێت بیرکردنەوەی مرۆڤەکان ناکرێت دووبارە بێت. خودی فەلسەفە کردەیەکە لە بیرکردنەوەی نادووبارە و جیا. فەلسەفە جیایە، بەرهەمی جیاوازیەکانە، بێئۆقرە و فرە ڕەنگە.

فەلسەفە لە زیاد لە گۆشەیەکەوە دێتە ناو ژیانمانەوە، هونەر، زانست، سیاسەت تادەگاتە هاوڕێیەتی و ئەڤینداری. ئەمەش ڕوانگەمان دەگۆڕێت. ڕوانگە گۆڕین کارێکی دژوار و ناسانایە، لێ فەلسەفە لە مێژەوە ئیشی بۆکردووە و مرۆڤایەتیش لەوە سودمەند بووە. بۆیە جێگای سەرنجمە بڵێم، چنینی هزری فەلسەفیی بەرھەمی زۆر بیرکردنەوەی قوڵ و تێڕامانە.
سوکرات پێیان وابووە فەلسەفەکردن مادەیەکە لە پاکسازی (خاوێنکردنەوە) Purgation و بەپێی قاموسی وێبستەر Webster یش بێت، فەلسەفە جۆرێکە لە پاکسازی ڕوناکبیریی (4). ھەمیشە سوکرات لەو باوەڕەدا بووە، فەلسەفەکردن لە چوار شت ئازادمان دەکات : 1 : لە غرور ، بەتایبەت غروری بیرکردنەوە؛ بیرکردنەوە لەوەی دەزانین، کە چی نازانین، 2 : لە پەرێشانی، کە بەرھەمی بێ مانای، ناڕوونی و گومڕاییە، 3 : لە ترسی بێ بیانوو، بۆنموونە بیانووی ترس لە مەرگ، 4 : لە سۆزی زیانبەخش، بۆنموونە، سۆزی چێژ، خاوەنداریەتی، ھێز و شوھرەت. سوکرات وای بۆ دەچێت ئەم شتانە تۆێکلی ڕۆح ،وەك قووڕ، دادەپۆشن و ناھێڵن ڕوناکی ڕاستی و باشەی پێبگات (5). کەوا بێت، لای سوکرات فەلسەفەکردن بۆ پاککردنەوەی ڕۆحە لەم ڕێگرانە. ئەو چوار شتەی سوکرات ئاماژەی پێدەکات ڕۆح پیسکەرن، ڕۆحیش پاش پیسبوونی پێویستی بە خۆپاقژکردنەوەیە. بۆ ئەوەی ڕۆح خۆی لەو پیساییانە پاقژبکاتەوە فەلسەفەکردن دێتەکایەوە. ئەو چوار دیاردەیەی سوکرات باسی لێوەدەکات گوشار دەخەنە سەر ڕۆح و ناھێڵن کاری خۆی بە پاکی بکات. بیرۆکەکەی سوکرات لێرەدا خۆی لەوە پوختدەکاتەوە، فەلسەفە کار لەسەر ڕۆح خاوێنکردنەوە دەکات، بەڵام ئێمەی مرۆڤ، کە ھەمیشە ترسی مەرگ دەمانتۆقێنێت ھیچ تێگەیشتنێکمان بۆ ئەم ترسە نییە، ئەمەش وادەکات ڕۆحمان بەدەم ئەم ترسەوە پیس بێت. ئەو دەمەش مەیلی شەھوەت و ھێز و خۆشیەکان دەکەین ڕۆحمان پریشکی ئەم مەیلەی بەردەکەوێت و پیس دەبێت، یان کە خۆمان ھەمیشە لە ناڕوونی و بەدحاڵییدا دەبینینەوە دووچاری بەھەڵەتێگەیشتن دەبین و ڕۆحمان لەکەداردەکەین، وێرای ئەوە، ئەو فیزە زۆر و لووتبەرزییە گەورەیەی تیاماندایە دیسانەوە ڕۆحمان شەکەت و ناشرین دەکات. بەم جۆرە، پێویستە ھەموو ئەمانە لە ڕۆح دورخرێنەوە و ڕۆحیش خاوێن و پاك بمێنێتەوە تا ھەست بەبوونی خۆی بکات. بۆئەوەی ئەمەش ڕووبدات پێویستمان بە فەلسەفە دەبێت.
بایەخدان بە فەلسەفە دەکرێت لە شێوەی ئەو بایەخپێدانە بێت، خوێندکارێکی فەلسەفە دەیدات بە مادەی فەلسەفە، تا دەگاتە ئەوەی ئەم خوێندکارە دەبێت بە پسپۆر لە فەلسەفەدا. ھەشە بایەخپێدانەکەی بە فەلسەفە وەك بوارێکی لۆژیکی و تێڕامانئ□م□زان□ خ□ی

بەرجەستەدەكات و دەبێتە هەنگاوێكیش بۆ تێگەیشتن لە جیهان و بوونی. مر□ق ل□□□گای فەلسەفەوە جیهان دروستناكات، لێكدانەوە بۆ جیهان دەكات، لێ دواتر فەلسەفە ئەمەی پێكەم بوو و پێیباشتربوو جیهان بگۆڕێت. بەشداری فەلسەفە لە گۆڕینی جیهان بووە داوا گەورەكە لە سەدەی 18 بەولاوە. ئەمەش بەواتای باشكردنی گوزەرانی خەڵك دێت. دەستكاریكردنی دۆزی تاك و كۆمەڵگە، بەڵام هیچ كات ئەوەمان بیرنەچێت فەلسەفە بریتییە لە سێستەمێكی ئاگایی دیاریكراو، كە تایبەتمەندی و پەیكەربەندی خۆی هەیە.
پوختەی گشت ئەوەی لای سەرەوە ترا، گۆڕینی شوێنی فەلسەفە لە بیركردنەوەی كولتووریمان گۆڕینی تێگەیشتمانە بۆ خودی خۆمان. بەم گۆڕینە فەلسەفە دێتەناو ژیانمان. فەلسەفە لەگەڵ ژیاندا یەكدەگرێتەوە. لێرەوە فەلسەفە لەوە دەكەوێت تەنیا بریتی بێت لە قوتابخانە و بزاق و بیروبۆچوونی بیریاران. واتە ژیانمان فەلسەفی بێت. كاتێک ژیانمان ئەوە بوو زۆرتر لە خودی خۆمان نزیكدەبینەوە تا ئەوەیتر. تێگەیشتن و تێڕامان لە خودی خۆمان دەروازەی فەلسەفەكردنەكانیشە بۆ گۆڕینی بینینمان سەبارەت بەو گرفت و پەشێوەییە ڕۆژان□یانەی تیای دەژین.
فەلسەفە لە مێژووی خۆیدا ڕووبەڕووی وڕێنە، هەڵە و بەدییەكان بوەتەوە، گشت ئەوانەش ویستویانە خۆیان وەك تێڕامانی فەلسەفی، یان دانایی نمایشبكەن. ب□ ئەوەی فەلسەفە بكارێت فەلسەفە لە نافەلسەفە، فەلسەفە لە زۆر وتن جیابكاتەوە پێویستی بەوە دەبێت لە تەقەلا شیكاریییەكانی نەوەستێت. لەم بارەیەشەوە تەگەرە و ئاستەنگی بۆهات□ ت□ پێش. ململانێی فەلسەفە ل□ تەك بیری ناڕاست و خورافی تادەگاتە بیری نەزۆك و مردارەوە بوو بەسەرهات و چیرۆكی زۆری لێبووەتەوە و بیری بیریارانیش لە دەرئەنجامی ئەو ململانێ و ڕووبەڕووبوونەوانە نەشونمای زۆری كردووە.

لە بەشەكانی دواتردا

لە بەشەكانی دواتردا پەیتا پەیتا ڕۆدەچمە نێو داڵانەكانی قەرزارییەكانم بە فەلسەفە و ئەو بەرپرسیارییەتانەش بەسەردەكەمەوە بە هۆی ئەم قەرزوەرگرتنەو□ یەوە هاتوو□ تەسەرم. لەوێڕا دیدار و ئامادەبوونم لە سمینارە سەرسامكەرەكانی بیرمەندە گەورەكان (دێریدا، ئاگامبێن، بادیۆ، ڕانسیێر، نیگری، ژان-لۆک نانسی، ژیژێک، ئێتیان بالیبار Étienne Balibar و……) بەنموونە دێنمەوە. بەهۆی ئ□و□ دانیشبەوەدادێنم، بینین و گوێبیستنی هزر□قانە مەزنەكان چ ویستێكی فەلسەفی و چ هیوایەكی بۆ سەرلەنوێ

دەستپێکردنەوەی تێفکرین پێبەخشیم. هاوکات ئاوڕ لەو جۆرە باس و خواسانەش دەدەمەوە بۆ خۆم و بۆ ئێستای فەلسەفە، لەو ژینگەی لێیدەژیم، پێویست و گرنگن، لەوانە: کاردانەوەی سەردەمی ڕۆشنگەری، لە هەڕەتی لاویم، بەسەر سەرەتای بیرکردنەوەی فەلسەفیمەوە، ئەوەی مۆدێرنە گشت شتێک نییە، ئەوەش کە ساڵانێک پەلەکێشی نێو گفتوگۆی پۆستمۆدێرنە و پاشبنەماخوازی کردم. لە هەموو ئەو شوێنانەش کە دێمەگۆ، باسی ئالوودەبوونم (گیرۆدەبوونم) بە فەلسەفەوە کۆڵەگەی تێکڕای وتنەکانم پێکدێنێت،، ئەوەش، کە چۆن فەلسەفە لە ئێستادا گێچەڵ بە دەروونناسی دەکات، چونکە شتێکی ئەوتۆی بۆ وتن پێ نییە، باسێکی گەرمی منن. هەر فەلسەفەش بوو فێریکردم شکۆداری بیرکردنەوە شایانی پاراستنە، یان فەلسەفە نەبایە ئێستام بەشێک بوو لە هیچی. هاوکات فەلسەفە فێریکردم حەکیمانە ڕەفتاربکەم، لە واتای ترس و تەنیایی و بێزاریی، لە چییەتی هاوڕێیەتی، حاڵیبم، دیسانەوە هەر فەلسەفە حاڵیکردم کوردایەتی لە مەترسیدایە، پەرواێزخراوەکان، لە هەرکوێدابن، هەوێنی فەلسەفەن، دەستکاریکردنی ژیانی پرایڤتی ئەوەی دی نابِەجێیە، ڕق لە فەلسەفەش ناساغییە.

سەرئەنجام:

بەڵێ من قەرزارێکی زۆری فەلسەفەم. بۆ بەندە ئەوە هەمیشە پرسیارێکی نەبڕاوە بوو چۆن قەرزە فەلسەفییەکانم بدەمەوە؟ قەرزاری من لەوبارەیەوە دیرۆکی خۆی هەیە. قەرزارییە ڕەوشتی و ڕۆحییەکانم بەشیکن لەو قەرزە. ئەوەش، کە چۆن فەلسەفە فێریکردم بەختەوەری بناسم شتێکی کەم نەبوو. دانەوەی قەرز، قەرزی لەم شێوەیە سانا نییە. قەرزی فەلسەفی قەرزی ئابووری نییە. لەمیانەی ئەو قەرزەشەوە پرسیاری فەلسەفە بۆلەمەودوا چیپێدەکرێت؟ لە کن من زوو زوو دەها تەسازان. تێگەیشتم ئەم پرسیارە تەنێ لە ڕێگای بەشداریپێکردنی فەلسەفەوە وەڵامی خۆی چنگدەکەوێت، هاوکات دەتوانرێت کارێواشبکرێت فەلسەفە زۆرێک شتی پێبکرێت.
قەرزی فەلسەفی من لەو کاتەوە دەستپێدەکات، کە بیرکردنەوەم گۆڕا. بیرکردنەوەم بۆ دیاردەکانی ناو بوون، دەوروبەرم وەك خۆی نەمایەوە. ئێستا وەك پێشتر، پێش ئاشنابوونم بە فەلسەفە، بیرناکەمەوە. فەلسەفە فێری بیرکردنەوەی کردم، بیرکردنەوە لە جۆر و ئاستێکی تر. بیرکردنەوەیەك، کە فێری وەستانی کردم لەسەر شتەکان. فێری ئەوەی کردم خێرا نەڕۆم بەسەر شتەکاندا و شپرزە و پەرشوبڵاو بیرنەکەمەوە. بە کورتی فەلسەفە والێکردم خۆمبم.

ئازاد حەمە

رفەڕنسەکان

Sven-Olov Wallenstein. Uppfinnandet av estetiken. TFL.1 2008:3-4. s. 62. Stockholm.

2.Torbjörn Tännsjö. Värdegrundens vara eller icke vara. Nordisk Tidskrift för Allmän Didaktik. Vol. 2, No. 1, november 2016, s. 71 . Stockholm.

3.Hans Ruin. Kommentar till Heideggers varat och tiden. Södertörns högskola 2005, s. 5. Stockholm.

4.Richard E. Creel. Thinking Philosophically: An Introduction to Critical Reflection and Rational Dialogue , p.25.

Ibid..5

گۆڕانی حکومەتی ئێران و کاریگەریەکانی.. سەلام قادری

ئەگەر ڕێژێك حكومەت، نەوەك دەوڵەت لە ئێران بگۆڕدرێت ئەو گۆڕانە دەبێتە سەرەتایەك بۆ گۆڕان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. لەم راستیەوە دەچین بەرەو ئەو پرسیارەی کە وابوو گۆڕانێکی لەم چەشنە چۆن دەتوانێت رووبدات و سیاسەتی زلهێزەکان چیە، بە نسبەت جۆری گۆڕانەکەوە و بۆ ئەوەی بەرژەوەندیان پارێزراو بێت، یان لانیکەم زەرەرمەند نە بن تێیدا؟

حکومەتی ئێران یەکێک لە گەورەترین سەریێشەکانە بۆ سیستمی بەرێوبەری دنیاو سیاسەتیان بە نسبەتی ئەم حکومەتە وەکوو عەمەلیاتی دڵی جەستەیەک وایە.وەک دەبینین لەگەل ئەوەدا سەریێشەی گەورەیان بۆ دروست دەکات و رۆژهەڵاتی ناوەڕاستی لە رێگەی گروپە تیرۆریستەکانەوە شێواندوە، بەرنامەی چەکی ناوەکی بۆ دەستەوەیە، یەکێک لە سەرکوتگەرترین حکومەتەکانی دنیایە کە هەموو مافە بنەڕەتیەکانی مرۆق پێشێل دەکات، ئەشکەنجە دەکات، ئیعدام دەکات و هی تر، بەم هەموو نەشازیانەیشیەوە هێشتا هەر وڵاتانی رۆژئاوایی ناچنە سەنگەرێ کە بەنی ئەوەی لێ بێت بیانەوێ بەستێن بۆ

رووخانی ئەو حکومەتە دابێژن. ھۆکارەکەیش ئەوەیە جۆرێک لە چاوەڕوانی و ھەڵسوکەوتی ھۆشیارانە بە گوشارخستنە سەر حکومەتی ئێران لە سیاسەتیاندا ھەیە و نایانەوێ و پەلەیان لە گۆڕانە نیە کە دۆنیا نەبن بە سەر بەرژەوەندیەکانیاندا ناروخێ.

ئاخۆ حکومەتی ئیسلامی لە ئێران دەگۆڕێت؟

وڵامەکە بەڵێیە، ئەو حکومەتە کە خۆی و دەستەو تاقمەکانی ھاوکاری پێیان وایە نەگۆڕێ دەگۆڕێت. ئەو حکومەتە کە چین و توێژە جیاوازەکانی ناو کۆمەڵگای ئێران بە ھەموو شێوازێ دەبزوتێن بۆ روخانی دواجار دەگودرێت. بزاوتە خۆرسکەکانی خەڵکی ئێران ھەرجارە و نیوە سەرکەتنە بە دەست دەھێنێ و دادەمرکێتەوە، سەرکوت دەبێ و بە ماوەیەکیش توشی ھیوبڕاوی دەبێ، بەڵام دامرکان و خەمەکیە کاتیەکە ناگوازرێتەوە بۆ ئاشتی و کۆک بوون و مل دانی بە ئەم حکومەتە.

ئەو حکومەتە بە باشی لاوازییەکانی سیستەمی جیھانی و وڵاتانی رۆژئاوایی دەناسێت، لەرێگەی خۆپێڕەدانی ناوچەییەوە گوشار دەخاتە سەریان، بەدەستەک تەوقەیان لە گەل دەکات و ھاوکاریانە، بەدەستەکی تر سەریەشەیان بۆ دەنێتەوە، لە درزی نێوان چین و روسیاو رۆژئاوا کەڵک وەردەگرێ و لە عینی حاڵیشدا خوازراو، یان نە خوازراو خۆیشی بەکار دەھێندرێت، سوپا و ھێزی جۆراوجۆری سیخوڕی و سەرکوتگەری لە ناوەو و دەرەوەی ئێران پەرە پێداوە، لە شوێنی خۆیدا بە بێ دەنگی و بە شێنەیی پاشەکشە لە ھێڵە سورە ئایدۆلۆژیکیە کانی دەکات. وەکوو باسی لێوە کرا ئەوپەڕی ھەوڵی خۆی دەدات کەلێنە بە بەرگری لە مانەوەی خۆی بە جێ نەھێڵێت.

ھەموو ئەوەی دەیکات متمانە بە خۆی لای خۆیی و لەناو ھێزەکانی سەربە خۆیدا زیاد دەکات و خەڵکیش تووشی جۆرگەلێك لە دەستەوەستانی بێ ھیوایی دەکات، بەڵام دوو ھۆکاری سەرەکی ناھێڵێ ئەو حکومەتە بتوانێ ئامرازەکانی تەمەن درێژکردنەوەی خۆی بکات بە ئامرازیی ھەتاھەتایی کردنەوەی خۆی.

ئابووری و ناتەبایی پێکھاتەیی

ئابووریی ئێران ئابووریەکی وڵامدەرەوە نیە بە لانیکەمی خواست و پێویستی خەڵکی ئێران، ئەمەیش بە ھۆی ھەژاری وڵاتەکەوە نیە؛ بەڵکوو بە ھۆی سوێتەچیەتی، سوێتەگەرانکەوەیە کە خۆیان زەنگین و دەوڵەمەند کردوە و بەرێوەبەری و ئابووریان ھەژار کردوە. سوێتەگەری شێوازێک لە حوکم کردنە کە ناتوانێ و نازانێ ئیدارەی وڵات لە

ئاستی پێویستدا بکات،شایستەو و هەڵبژاردە نیە و لە ڕێگەی
ئامرازەکنی سەرکوتەوە دەتوانێ تەمەن بە خۆی زیاد بکات.
ئابووری هۆکاری شاریاوە و دیاری هەموو گۆڕانە سیاسیەکان بووە لە
حکومەتی وڵاتاندا.گۆڕان چ لە جۆری ریفورمیانە و چ شۆڕشگێڕانەکەی
دەرئەنجامی بنبەست و ناکارایی ئابووری حکومەتەکان بووە،لە لایەکی
دیکەیشەوە ،سوەتەگەری بە ئایدۆلۆژیا لە زۆر حاڵەتدا تەمەنی کورت
دەبێ و ناتوانێ دەوام بێنێت.
ئایدۆلۆژیا ئەگەر سیستەمی بەڕێوەبەری ناکارەمە کرد و بەرەو یفلیج
بوون بردی لە درێژەی زەمەندا جیلەکیش دروست دەکات کە ناتەبایی و
ناکۆکی بنەڕەتیان لەگەڵ ئەو ئایدۆلۆژیایەدا هەیە و ڕوویەکی ژیان
بەیان دە رخستن و بە گوشار کردنی ئەو ناتەباییە یە.
لە حاڵەتی ئاوەهادا تەنیا زەمەن و سوەی ڕووداوەکان پرسیارە، دەنا
گۆڕان حەتمیە.حەتمیەتی گۆڕان بەتایبەت ئەو کاتە گومان هەڵنەگرە
کە لە وڵاتەکدا جۆرێک لە سەربزێوی و مل نەدان و ئاخەز لە
کۆمەڵگاکەدا ببینین.
کۆمەڵگای ئێران کۆمەڵگایەکی بە جموجوڵ و جۆش و خرۆش
بووە، بەدرێژایی یەک سەدەی ڕابردو لەو وڵاتە دا بزووتن و
بزووتنەوەی جۆراوجۆر سەری هەڵداوە.

پشو درێژی بزووتنەوەی گۆڕانخواز

لە بزووتنەوەی مەشروتەوە بززوتنەوەیەکی پێشکوتنخوازانە لە
کۆمەڵگای ئێراندا هەم گوشار بووە لەسەر دەسەڵات و هەمیش
پێشەقەچوونی کەوتووەتە ژێر کاریگەری شێوازی سەرکوتگەرانەی حوکم
کردن لەو وڵاتەدا.
ڕەوتی زاڵ لەم بزووتنەوەیەدا، هەندێ جارچەپ و کۆمەنیستەکان
بوون، هەندێ جاریش نەتەوەچیەکان، ئەوەی کە جێگەی تێڕامانە ئەوەیە
کە هەرگیز ڕەوتی زاڵی کۆمەڵایەتی ئیسلامیەکان نەبوون؛ بەڵام بە هۆی
ناکۆکی و سەرگەردانی ڕەوتەکانی دیکە لە لایەک و لە لایەکی تریشەوە
بە هۆی پەیوەستی دروست کردنی پشتوەنەیەکی سەوز بەدەوری یەکیەتی
سۆڤیەتی پێشوودا شۆڕشی ئێرانیان بە باری حکومەتی مەلاکاندا
شکایەوە.لە سیاسەتی دنیای دوو جەمسەریدا ؛ئیسلامیەکان توانیان
دەست بە سەر شۆڕشی هەزاو وسیسەد و پەنجاو حەوتی هەتاویدا
بگرن، بەڵام هەرگیز نەیانتوانی جلکی ئسلامگەرایی بکەنەوە بە بەری
کۆمەڵ و کالچەی ڕێزانی ژیان کۆمەڵایەتی لە و وڵاتەدا.
سێ ڕەوتی کۆمەڵایەتی سەرەکی لە سەدسالەی ڕابردوویی ئێراندا بە سێ
کەدەتای سەربازی سەرکوت کراون. مەشروتە،ڕەوتی پاش مەشروتە کە

سەرئەنجامی گەیشت بە حکومەتی موحەمەدی موسەدق و بە نەتەوەیی کردنی نەوتی ئێران و ،دواجاریش بزووتنەوەیەکی جەمئاوەری کە بە هاتنە سەرکاری ڕەوتی شیعەگەری کۆتایی هات.
کۆدەیای ڕەزاشا لە مەشروتە،کۆدەتای حەمەڕەزا شا لە حکومەتی موحەمەد موسەدق و دواجاریش شێوە کۆدەتای جەگەرکە کردن بە دەسەڵاتی پاشایەتی بە حکومەتی مەلا شایەتی هەموویان هەورازو نشێوی کۆمەڵگایەکی سەربزێو و بە بزاوت بوون و هەشتاش نەیانتوانیوە لە دەسەڵاتی سەربازی و سیاسیەوە بگوازرێنەوە بە قائیل کردنەوەی ئەو کۆمەڵگایە بە پێوانە بەرتەسک و داپڵۆسێنەرەکانی ئایین و ئێرانچیەتی شێوە فاشیستی.کۆمەڵگای ئێران لە ئەمڕۆدا هیچ نۆرم و پێوانەیەکی ئیسلامی حکومەت لەبەرچاو ناگرێت و تەواوی پارەو دەسەڵاتی ئەم وڵاتە بە بە ئیسلامی کردنی ئەم کۆمەڵگایە بە فیڕۆ چووە. ئەوی لە ئێراندا هەیە بزووتنەوەیەکی پشوودرێژی کۆمەڵایەتیە کە بریتیە لە چەپ و لیبراڵ دمکرات و لیبراڵ تەشەیوع کە هەموویان لە یەک خاڵدا بەیەک دەگەیەنەوە، ئەو خاڵەیش سەردەمی بوونە.هەموویان دەیانەوێت کە کۆمەڵگای ئێران لە هەموو بوارەکانی کۆمەڵایەتی،ئیداری وئابووری و سیاسیدا لەگەڵ نمونە ڕۆژئاواییەکانی کۆمەڵگایەکی سەردەمی نزیك بکرێتەوە.
ئەم هێزە بەرین و چڕن ڕەوتیە لە کۆمەڵگایی ئێراند لە لایەن دەسەڵاتەوە سەرکوت کراوە و قەتڵ ئەشکەنجەو زەرب و شەتمی بینیوە، بەڵام دواجار حکومەت کەوتوەتە ژێر کاریگەری ئەو و بە بە دەنگی و هەدی هەدی پێ بە جەستەی ئەو بزووتنەوەیە ڕاواوەتەوە .

ئەوەی کە بە داهاتوو پێشبینی دەکرێت ڕەنگ و ڕیشەی لە مێژووی کاردانەوە کۆمەڵایەتیەکانی کۆمەڵگای ئێراندا هەیە.شۆڕشی مەشروتەی ئێران ساڵی ١٢٥٨ هەتاوی، واتە زیاتر لە سەد ساڵی لەوەو پێش لە بارودۆخێکدا بە سەرکەوتن دەگات کە وڵاتی ئێران ئابووریەکەی وەکوو ئەم سەردەمە وێرانە،گەندەڵی سەرتاپای حکومەتی داگرتوە،ئێران پاشکۆی دەوڵەتە کایگەرەکانی ئەو سەردەمە بووە.دواتریش کۆدەتایەک کە لە ساڵی ١٣٣٢هەتاوی بە سەر دەوڵەتەکەی موسەدقدا سەپا،بووە سەرەتایەک بە گەشەی بزووتنەوەی بە قین و توڕەی شۆڕشگێڕانە لە ئێران،دیسانیش لە کاتی شۆڕشی ١٣٥٧ تی هەتاویدا حکومەتی پاشایەتی لە بارودۆخێکدا رووخا کە دوای ئیسرائیل یەکیک لە دەزگا ئەمنیە گەورەکانی خستبووە گەڕ بە سەرکوت و چاوترسێن کردنی خەڵک،کە یەکێک لە بە هێزترین ئەرتەشەکانی ناوچەکەی لە ئەختیاردا بوو و دەوڵەتەکی دەست و هاوپەیمانی ئەمریکا،دەوڵەتانی ڕۆژئاوایی و ئیسرائیل بوو .گەر باوکی حەمە

ڕەزا شا مەیل و بەستەنە کە شۆڕشی مەشروتە بە پێشکەوتنی کۆمەڵگای ئێران دروستی کردبوو سەرکوتی نەکردبایە بزووتنەوەی دژی پاشایەتی کۆمەنیستی و مەشروتە خواز دژبەرییان لەگەڵ دەسەڵات هەندە قوڵ نەدەبوویەوە کە دواجار بە کۆدەتای دژی موسەدق و لە ئەنجامی ڕێشتریشدا بە کۆدەتای خومەینی لە شۆڕشە ئێران کۆتایی پێ بێت.

حکومەتی ئەوڕۆی ئێران درێژەی قەیرانی سەدان ساڵەی بەڕێوەبەریەتیە لە کۆمەڵگای ئێراندا، نەوەک چارەسەری ئەو قەیرانە .شاچێتی و مەلا شایەتی، کە تا هاتنە سەرکاری کۆماری ئیسلامی همیشە دوو ڕووی یەک فلس بوون هەرکامەو لە ڕوانگەی خۆیان و بە شێوازی خۆیان ویستویانە گەشەی ڕوو لە پێشی کۆمەڵگای ئێران بە زەبری دەسەڵات بچوک بکەنەوە بە چوارچێوە و قالبی دەخوازی خۆیان و بە هۆی پشتیوانیە دیار و نادیارەکانی زلهێزەکانی دنیای دوجەمسەری ڕاگیراون بە ئەوەی وەکوو مەرهەمەک بە چارەسەری کاتی،کورت ماوە یا خۆ درێژخایەن لە سیاسەتی زلهێزەکاندا بەکار بهێنرێن. زلهێزانە زۆربەی جار دەستەوەردانی ڕاستەوخۆ ناکەن و پلان بۆ گەلانی حکومەتە دانارێژن ،بەڵام لە کاتی قووڵە بوونەوەی ناکۆکی سیاسی و جەمئاوەری لە کۆمەڵگایەکی وەک ئێراندا،دەستەوەردان دەکەن و بەرەو ئاقاری پاراستنی بەرژەوەندیەکانیان دەیبەن.

ئەوەندەی بگەڕێتەوە بە چین و توێژە کۆمەڵایەتیەکان و گەلانی نیشتەجێ لە ئێرانی ئەمڕۆدا،هەرگیز بە قەدەر ئەم سەردەمە بزووتنەوەی مافخوازانەی جۆراوجۆر لە ئێراندا پەرەی نەسەندوە.ئەگەر سەردەمی شۆڕشی ئێران بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانە کوردستانی ئێران کەم ئەزموونتر وبوون،ئەمڕۆ خاوەنی ئەزموونەکی دوور و درێژن و بەرینتر بوونەتەوە،ئەگەر سەردەمە تەنیا کورد لە ئێراندا بە دوی مافی خۆی وەکوو کەمینەیەک بوو ئەمڕۆ گەلانی بەلوچ،عەرەب،ئازەری،کەمینەی ئایینی جۆراوجۆر هەن و گوشارن لە دژی کۆماری ئیسلامی،لە لایەکی ترەوە بزووتنەوە گەلی پێشکەوتخوازانەی وەکوو بزووتنەوەی ژنان،کرێکاران،خوێندکاران و ژینگە پارێزان لە سەرتاسەری ئێراندا بەرەکیان بە دەسەڵات و چوارچێوە ئایدۆلۆژیاکەی گرتوە و قوربانی دەدەن و زیندان و ئەشکەنجە دەکرێن و لە سێدارە دەدرێن ، بەڵام هەرچی کات دەڕواتە بەرەو کۆڵنادەن و دواجار ئەوە دەسەڵاتە کە بە شەنەیی لە هەڕەی سوورە ئایدۆلۆژیکیەکانی پاشگەز دەبێتەوە.کۆماری ئیسلامی هەوڵی دەدا بە ڕێکخستنی شانەگەری هەڵبژاردن و یاری سیاسی دوو باڵی ریفورم خواز و پارێزگار ڕەوایی بە خۆی بسەنێت،بەڵام خەڵکیش وشیارانە لەو یاریە کەڵکیان وەرگرت و

بە دەنگ دانی ئامرازیانە بە ریفورمخوازەکان باڵەکی رژیمیان بە ئامانجی دژە رژیمیانەی خۆیان هەڵبژارد،خەڵک ئەو باڵەیان بە دروشمەکانی خۆیی بەستەوە و لە نەرمی ئەو بە پاشەکشە بە کەی سیستمەکە کەڵکیان وەرگرت. ئەم وشیارییەی خەڵک ئەم مەیدانەی لە حکومەت سەندەوە بووە هۆی ئەوەی کە وەکوو دواساڵەکانی حکومەتی پاشایەتی ئەمانیش بەرەو تاک حیزبیەتی بڕۆن و بەکردوە ئیتر یاری بەکارتی ریفۆرمخواز و پارێزگار نەکەن. کۆتایی هێنان بەم یارییە لە ترسی ئەوە دا بوو کە حکومەت پێی وابوو بەم شێوازە بچێتە بەرەوە شۆڕشی نەرمی لێ دەکری و یەکجاری دکێشرێتە خوارەوە. کۆتایی هێنان بە ترس لە وەی پێی دەڵێن شۆڕشی نەرم خەڵکی بردوەتە قۆناخێکی نوێ لە دژبەری؛ لەم قۆناخەدا ئەوەی کە رژیم و کۆمەڵگای ئێران ئیشەکیان بە یەک نەماوە بە هەردوولا روونە. حکومەت پێی وایەزەبرو زەنگ و سەرکوت تاقە چارەیە و، پێشی وایە دەتوانێ بەم ئامرازەوە بمێنێتەوە. شای ئێران هەمان باردۆخی هەبوو بەڵام دواجار تێگەیی کە سەرکوت بە هەمیشە وەڵامدەرەوە نیە وە چونکا رێگایەکی دیکەی بە خۆی و خەڵکی ئێران نەهێشتبوویەوە ، تەنانەت مافی ئەوەی پێنەبڕا کە لە وڵاتی خۆی بمرێ و بنێژرێ.
دەسەڵاتدارانی ئەمڕۆی ئێران لە ناوچەکە گۆشەگیر کراون و یئتلافی ئیسرائیل و چەندین وڵاتی عەرەب لە لایەک و قەیران و پاشەکشەی هیلالی شیعی لە لایەکیتر ئامرازی ناوچەییشی بە خۆ سەپاندن نەهێشتوەتەوە. ئەو چەکانەی ئەوان هەیانە لە بەرانبەر تکنۆلۆژیای نیزامی دەوڵەتانی رۆژئاوایی و ئیسرائیل بە یاری منداڵان باشە. هەموو ئەمانە وادەکات کە گۆڕانی قۆناغ بە قۆناغ لە کۆمەڵگای ئێراند تا گۆڕانی کۆماری ئیسلامی درێژ ببێتەوە. ئێرانی داهاتوو بەردی بنچینەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستێکی نوێ دەبێت. رۆژهەڵاتی ناوەڕاستێک کە گلۆبالیزاسیۆن تا ناخ کاری تێکردوە و لەگەڵ دنیا تەباتر بووە . ئێرانی داهاتوو تەنانەت زمانی دەربڕینی ناتەباییەکانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستیش دەگۆڕێ گۆڕدراوە.

سەلام قادری

تورۆنتۆ ٣/٧ / ٢٠٢١

فلاشباک.. لە دەفتەری بیرەوەریی ڕۆژانەوە..5/ ستیڤان شەمزینی

بەشی پێنجەم

ئەمڕۆ 28-10-1997 دوای 21 ڕۆژ حەپسکردن، لە زیندانی ئاسایشی سلێمانی هاتمە دەرەوە. 21 ڕۆژ لەو شوێنە، ئەزموونێکی زۆری بۆ من دروستکرد. جگەرە و کهولم لەبڕا بوو، پێموابوو ئەوە ناڕەحەتترین شت بوو بۆ من. لەوێ وەک زیندانی جەنگ مامەڵەم لەگەڵ دەکرا، لە ناو دەرزەنێک پیاوکوژ و هەتیوباز و دەرمانفرۆش و عەرەب و دزدا زیندان بووم، هەموو زیندانییەکان بە “مامۆستا” بانگیان دەکردم، ڕەنگە ئەمەش پەیوەندیی بەوەوە بێت قاتم لەبەرە و بۆینباخم بەستووە، یان بەهۆی شێوازی قسەکردنەوە بێت کە زۆر زاراوەی قورسی سیاسیی و فەلسەفی بۆ ئەو هەژارانە تیایە کە لێی تێناگەن.
بیر لەوە دەکەمەوە زیندان ناخۆشترین شوێنە، هاوڕێ “فەهد” دێتە یادم کە چۆن ئەم شوێنە نەفرەتییە نەیتوانی چۆکی پێ دابدا؟. یان هەزارەها ئازادیخوازی ئەم دنیایە کە ساڵهای ساڵ لە زینداندا بوون و زیندانیان کردە قوتابخانەی خۆڕاگریی و شۆڕشگێڕیی. هەرچەندە من دژی تاقیکردنەوەی ئینسانەکانم لەسەر مەبنای ئازایەتی و ترسنۆکی، بەڵام دەمەوێ ئازابم، ئەشزانم ئەوە ناسیۆنالیزمە پاڵەوانی دەوێ، بەڵام ئەمەوێ بەرانبەر بە ئازار و ئەشکەنجەی ئەم دەزگایە پاڵەوان بم. چوونکە ئەوان رقی زۆریان لە خودی خۆم و کۆمۆنیزمە، تەنانەت دوێنێ پێش بەربوونم ویستیان بە کەفالەتی وازهێنان لە کاری سیاسیی ئازادم بکەن، بەڵام وتم ئەمەوێ هەر لە ژوورەوە بم نەک تەسلیمی داوای ئەوە بم. کە ئەمزانی مانەوە لە زیندان زیاتر سوورم ئەکات لەسەر بیروڕاکانم.
ناخۆشترین شت لەو سێ هەفتەیەدا ئەوە بوو، کە داوای قەڵەم و کاغەزم ئەکرد، بە تووڕەییەوە وتیان لە یەکێتی نووسەران میوان نیت، ئێرە ئاسایشە کە تێیدا پشتی زۆر کەسی لە سکی نەرمتر کراوە. ئەو شەڕە دەروونییە، لە ئەشکەنجەدانەکان بۆ سوێتر بوو. ئاخر من لەسەر بڵاوکردنەوەی بەیاننامەی سیاسیی دەستگیر کراوم، چۆن وا مامەڵەم لەگەڵ ئەکرێ؟ بەڵام نەگبەتی ئەم ڕۆژهەڵاتی نێوینە ئەوەیە دەزگا ئاسایشەکانی بە دەست کۆمەڵێ پیاوکوژ و نیمچە مافیاوەیە. کە نەک

س ل سوکایتی و ئشکنجدان ناکنو، بکو تیرری سیاسیی لایان ل قاوخواردنو ئاسانتر. ئینجا خش ئوی حزبکانیان مکتبی تایبتی حزبییان هی ب ناوی “مکتبی مافی مرق”!!. زاراوی “مافی مرق” دروشمک ک زرترین تاوانی لژردا کراو لهموو دنیادا.

ناخشییکی تری ئو بوو، ک کم ل ئفسرکان ئیانووت خ ئمش مارکسی و چپین!!. جارک منیش وتم ئو ک ختان ب لینین ئزانن، ئدی خ من “تزار”ی قیسری رووس نیم، چی دکم ل کونجی زیندانی ئو؟. هروام وتی، جلادکی سوورفل ب کب بربوو گیانم، هاواریان ئکرد بسرما ئو کم منارتکن، رژ وک سگ هموتان ئتپنین.! منیش بعارتر بووم لوان ئمووت ئگر منارتکین، ب لمان ئترسن؟. کابرایکی تکسماو ب دنگکی نرم وتی ئو زیرکن بام زر دمدرژن. دواتر زانیم ک ئو پیاو پلداری دزگای ئاسایشی یکتیی. ئستا هاتوومت درو لبر خمو ئم باش قم و دفتریشیان بهنابای چیم ئنووسی؟ خ من “ئنتنی گرامشی” نیم ل زیندانو فرمی بنمای زر مارکسییتم بکردای!. هر دوو دی بسروبرم ئنووسی ئیتر ب خم گیاند قامچی؟. ئم یاخیبوونم ترسناک.

28-10-1997

ستیڤان شمزینی

تبینی: ئم بش ل لاپ 21-24 کتبی “فلاشباک”چاپ و باوکراوتو. کتبکش ل سرتای سای 2017 چاپ بوو.

دەرکەوتنی ئەسترەی گەلاوژ هیچ پەیوەندی بە گانی کەش و هەوا

نیه.. هەرێم عمر کاکل

گەلاوێژ پێنجەمین مانگی ساڵی کوردی و دووەمین مانگی هاوینە لە ڕۆژمێری کوردیدا . مانگی گەلاوێژ لە 23 ی ئابی هەموو ساڵێك دەست پێدەکات و 31 ڕۆژە . گەلاوێژ لەدوای مانگی خەرمانە دێت کە ئەوکات دەغل و دان ووشکبووە بەهۆی گەرماوە لەم مانگەشدا کەش و هەوا ڕوو لە گۆڕان دەکات و فێنك دەبێت بۆ وەرزی پاییز .

هەر لە کۆنەوە بیروڕاکان پێیان وابووە کە لەگەڵ هاتنی مانگی گەلاوێژ و دەرکەوتنی ئەستێرەی گەلاوێژ گۆڕانکاری لە کەش و هەوادا ڕوودەدات و ئەم گۆڕانکاریەشیان گێراندۆتەوە بۆ دەرکەوتنی ئەستێرەیەك کە لەلایەن کورد بە گەلاوێژ ناسراوە و بەر لە 2 هەزار و 400 ساڵیش لەلایەن فیرعەونەکان و میسریە کۆنەکان بە سوبدت ناویان بردووە و پێشیان وابووە کە لافاوی نیل لەوساتدا بەهۆی دەرکەوتنی ئەم ئەستێریەوە بووە و یۆنانیەکانیش پێیان گوتووە سوتی .

بەڵام لەڕووی زانستی و فەلەکناسیەوە هۆکاری گۆڕانی کەش و هەوا لەم مانگەدا هیچ پەیوەندی نیە بە دەرکەوتنی ئەم ئەستێرەیە و بەڵکو ئەم ئەستێرەیە لە بنەرەتدا جووت ئەستێرەیە و بەگەشترین ئەستێرەی وەرزی زستان دادەنرێت و دەکەوێتە کۆ ئەستێرەی (سەگی گەورە) و بە ئەلفا ناسراوە و ناوە زانستیەکەشی سیریۆس ی پێ دەڵێن و لەدوای 8 ی مانگی ئابدا بەر لەوەی خۆر هەڵبێت بەدیاردەکەوێت و لەوەرزی زستانیش بەشەو لەناوەراستی ئاسماندا بەدی دەکرێت و لە وەرزی بەهاریش لەدوای خۆر ئاوابوون بەدیار دەکەوێت .

قەبارەی ئەستێرەی گەلاوێژ دوو ئەوەندەی قەبارەی خۆرە و وا مەزندە دەکرێت تەمەنی ئەم ئەستێرەیە زیاتر لە 240 ملیۆن ساڵ بێت و ڕووناکیەکەشی 26 جار لە خۆر زیاترە, دووری لەخۆرەوە 8.6 ساڵی ڕووناکیە (ئەگەر بەم پێیە بێت بە پێشکەوتووترین فرۆکەی ئەم سەردەمە بە 10 ملیۆن ساڵ دەگەین بەم ئەستێریە) و بە 16 کیلۆمەتر لە چرکەیەك بەدەوری خۆیدا دەخولێتەوە و بەپێنج ڕۆژ خولێك بەدەوەری خۆیدا تەواو دەکات

هۆکاری گۆڕانکاریەکەش لەکەش و هەوا دەگەرێتەوە بۆ خولانەوەی زەوی بەدەوری خۆیدا و لەسەر تەوەری 23 پلە و هەروەها سوڕانەوەی بەدەوری خۆر و بەرکەوتنی تیشکی خۆر بەشێوەیەکی ئاسۆیی بە زەوی , کە لە وەرزی هاویندا بەشێوەیەکی ستونی بەریدەکەوت . ئەمەش وا دەکات کە ئەو ناوچانەی لە هێڵی باکوری گۆیی زەوین وورده ووردە گۆڕانکاریان تیدا روودەدات و بەمەش (هەڵگەرانەوەی وەرز) پەیدا

دەبێت لە وەرزی هاوین بۆ وەرزی پاییز .

بە ڕووتی لەبەر بارانی لەزەتدا.. سەڵاح شوان

دە ببارێ
دە ببارێ
تەنیا لەبەر بارانا دەرگای
ئەم گەردوونە دێمەرۆیەم لە ڕوودا دەکرێتەوە
چ شیعرێکە سووتێنراوە
وا ئەمشەو بۆچڕووك دنیای داگرتووە
چ غەمێک□ ب□□□□ای ئاسمان کراوە
وا ئەمشەو سایەقەی سەهەنگ
دەرگای دۆزەخی بەستووە
دە ببارێ
دە ببارێ
با ماسی ماسوولکەکانم لەبرسانا
بەچکەکانی خۆیان نەخۆن
با کەفوکوڵی شیلاوگە و باراناوی
ئارەزووە نەمرەکانم
وشکە چەمی گوناه بشۆن
دە ببارێ
دە ببارێ
دەزانی خوا لە بارانا
وەك چۆلەکەی سەرما بردوو
خۆی دەهاوێتە کۆشمەوە و ئاگام لێیە
دڵی لەناو دەستما لەسەرخۆ لێدەدات
دە ببارێ
دە ببارێ
تەنیا لەبارانا لەشم
ڕیش ل□ناو لەشی نەرمی ئەمشەوەدا دادەکوتێ و
گەڵاکانم

لەناو بڵاچەی تەڕیدا
سوور دادەگیرسێن و بەدەم
هەناسەی تێکەڵبوونەوە
هەڵ دەبن و
هەڵدەچن و
دانمرکێن
باران بانگ و خۆڵەمێشی زیندووبوونەوەی لاشەمە و
چاوهەڵهێنانی نەرگزی خەونەکانمە
باران گیانی ئاوداری گشت قەڵەشە ناسکۆڵەکانی
کچۆڵەی ئەم سروشتەیە
کە دەمشواتەوە دەزانم
چۆن بەناو ئاوەڕۆکانیا دابڕژێم و بچمە خوارێ
با چەخماخەت پەریی نەباڵقی شەبەق بێت و ئەمشەو
ختووکەی هەتاوم بدات
خۆم دەزانم
چەند دڵداریم لەگەڵ کچۆڵەی پاراوی
دەمەو باراندا کردووە
چەند مانگ حەزی لە مەلەی ناو
گۆمێکی شەو بەسارەیە
ئەوەندەش گۆم حەز لە لەشی
ڕووتی مانگ دەکات و کەچی بێدەنگیشە
دە ببارێ
دە ببارێ
تەنیا لە بارانا چرۆ
مەمکەکانی دەردەهێنێت و بە ڕووتی
سەما دەکات
ئەگەر نەبارێی ناتوانم
گوێ بۆ دەنگی دەنکە گەنمەکانی ناو خاك هەڵبخەم و
پەنجە بخەمە ناو لەپی بچکۆڵانەی ڕەگەکانیان
ئەگەر نەبارێی ناتوانم
لەشم تێکەڵ
بە لەشی ئاوداری ئەم گەردوونە بکەم
دە ببارێ
دە ببارێ
تا دەتوانی لەناو گیانمدا ببارێ
تا بۆ تاقە ساتێکیش بێت
چاو هەڵبهێنم و بتوانم

تێکەڵ بە قژە تەڕەکەی
جوانە ژنی ئەم ساتەی خۆم
ببم و بەسەر سینەیدا
وەکو چوڕی شیر
د□□پ بێمە خوارێ

1977 بەغدا

سرودی هەنگاوی گەشبینی.. عەلی حەمەڕەشید

بەگەشبینی هەنگاو دەنێم
با هەوراز و سەختیش بێ ڕێم
باکم نییە لە تاریکی
چونکە لەگەڵ خۆردا هاوڕێم
...
بەرەو ئاسۆی هیوا دەڕۆم
کە خۆشترین خەونیشە بۆم
کۆڵنا دەم و بەردەوامم
بڕوای زۆرم هەیە بە خۆم
...
بۆ گەیشتن بەو هیوایە
خۆشەویستیم لە دڵدایە
بۆ خۆم، بۆ ژین، بۆ هەرکەسێک
هاوڕازمبێ لەو ڕێگایە
...
دەڕۆم دوا بڕیارە
لە هەوڵدام بۆ ئەو کارە
گوێ بە قسەی هیچ کەس نادەم
لوتکەی هیوام لێوە دیارە
...
٢٠٢٠/١٢/٧

کچێکی تورک شووی بە چیای ئاگری کرد.. و: رەزا شوان

کچە شاخەوانێکی سەرکەوتنی سەر شاخ (سافگول ئارئەرسەلان) ی تەمەن (٣٣) ساڵ. کە کچێکی تورکە. رایگەیاند کە بە شێوەیەکی ه□□مایی شووی بە چیای (ئاگری) لە باکووری کوردستان کرد. سافگول ئائەرسەلان روونیکردەوە، کە بە شووکردنێکی ه□□مایی شووی بە چیای ئاگری کرد. بۆ سەرنجڕاکێشانە د□رbارەی ئەو توندوتیژییەی لە تورکیادا دەرهەق بە ژنان و بە مندا□□ان د□ک□ن.

سافگول کاتێکیش ئەم شووکردنەی راگەیاند، کە ل□گ□□□ ک□مەڵێکی (٣٠) کەسی لە شاخەوانان گەیشتبوونە بەرزی (٤٢٠٠) مەتر بۆ سەرکەوتنە سەر لووتکەی چیای ئاگری بەناوبانگ. سافگول لە جانتاکەیدا کراسێکی سپیی جلی بووکێنی دەرهێنا و لەبەری خۆی کرد. بوو□ ج□□ی سەرسووڕمان و رامانی هاوڕێکانی.

سافگولی شاخەوانی تورکی وتی:"جیاوازیکردن لە دژی ژنان و پێشێلکارییەکان لە دژی مندا□□ان، دژی مافەکانی مرۆڤن" درێژەی بە قسەکانی دا و وتی:"ئێمە هەست بەوە دەکەین کە ئەم تاوانانە، دەبنە هۆی ئازارێکی گەورە، نەک هەر بە تەنیا بۆ ئەو کەسانەی کە ئەم تاوانانەیان بەرانبەر کردوون و دەکەن، بەڵکو ئازاری ئێمەش دەدات. دەبێتە هۆی زیانێکی واتایی بۆ هەریەکە لە ئێمەش.

لە پێناوی داهاتوویەکی گەشدا، هیوادارم کە ژنان بەهێزتربن، مندا□□انیش زیاتر پارێزراو و ئاسوودەبن، بێ ئەوەی کە لە سبەینێدا دووچاری ئازاربن"

سافگول ئارئەرسەلان، لە تۆڕە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکاندا، وێنەکەی لە سەر چیای ئاگری بە جلی سپیی بووکێنییەوە بڵاوکردۆتەوە، وتیشی:" من سەرکۆنەی توندوتیژی و جیاوازی دەکەم، کە رووبەڕووی ژنان و مندا□□ان بۆنەتەوە. ژنان و مندا□□ان شایستەی رێز و خۆشەویستی□کی بێ مەرجن، لە هەموو بەشێک لە بەشەکانی ژیان. بەڵام هەموو ئەو خراپەکارییانە دەبینین، کە دەرهەقیان د□ک□ن. دەشزانین کە هەڵوێستێکی ئابڕوو□ندان□ی□

ک□ دژ ب□ □ ئ□م تاوانانە دەوەستینەوە”

[illegible]

() ئ□و نووسینەم لە سایتی (الزمان الترکی) وە، ک□ ل□ ڕ□ژی (٢٨/ ی□ولیۆ/٢٠٢١) دا بە زمانی عەرەبی بڵاوکراوەتەوە. وەرمگیرایە سەر زمانی کوردی.

٣/ئاوگوست/٢٠٢١

ئاوێنەی بووركانی ژەنەڕاڵ.. سەڵاح جەلال

[بۆ خوێند□ن□وەی ئەم کتێبە کلیکی ئێر□ بکەن…]

[SalahJalal_AwenaiBurkanDownload]